

Translation and commentary on Adjarian 1911 'Armenian dialectology'

Hossep Dolatian

of December 6, 2023, 23:31

Languages of the Caucasus

Languages of the Caucasus

Editors: Diana Forker (Universität Jena), Nina Dobrushina (National Research University Higher School of Economics, Moscow), Timur Maisak (Institute of Linguistics at the Russian Academy of Sciences, Moscow), Oleg Belyaev (Lomonosov Moscow State University).

In this series:

1. Daniel, Michael, Nina Dobrushina & Dmitry Ganenkov (eds.). *The Mehweb language: Essays on phonology, morphology and syntax.*
2. Forker, Diana. *A grammar of Sanzhi Dargwa.*

ISSN (print): 2699-0148

ISSN (electronic): 2699-0156

Translation and commentary on Adjarian 1911 'Armenian dialectology'

Hossep Dolatian

Hossep Dolatian. 2023. *Translation and commentary on Adjarian 1911 'Armenian dialectology'* (Languages of the Caucasus). Berlin: Language Science Press.

This title can be downloaded at:

`redefine\IsURL`

© 2023, Hossep Dolatian

Published under the Creative Commons Attribution 4.0 Licence (CC BY 4.0):

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ISBN: no digital ISBN

no print ISBNs!

ISSN (print): 2699-0148

ISSN (electronic): 2699-0156

no DOI

ID not assigned!

Cover and concept of design: Ulrike Harbort

Fonts: Libertinus, Arimo, DejaVu Sans Mono

Typesetting software: X_ETEX

`redefine \publisherstreetaddress`

`redefine \publisherurl`

Storage and cataloguing done by `redefine \storageinstitution`

Contents

Preface	iii
Acknowledgments	v
Abbreviations	vii
I Introduction to the translation	1
1 Introduction to the translation	3
1.1 Introduction	3
1.2 Armenian linguistics and dialectology	4
1.2.1 Ambiguities in the label of ‘Armenian’	4
1.2.2 What is Armenian	6
1.2.3 What is Standard Armenian?	9
1.2.4 What is a dialect?	12
1.2.5 What are the dialects?	13
1.2.6 Dialectological maps	17
1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription	21
1.3.1 Phonology of Modern Standard Armenian	21
1.3.2 Classical Armenian pronunciations and phonology	24
1.3.3 Adjarian’s dialectological notation	30
1.4 Translation conventions	38
1.4.1 Structuring and explanation	38
1.4.2 Phonological terms, changes, and alternations	39
1.4.3 Glossing and morpheme segmentation	40
1.4.4 Grammatical terminology for morphological paradigms	41
1.4.5 Cultural terminology and names used by Adjarian	44
1.4.6 Translating language examples	46
1.4.7 Limitations of the translation	47

II	Introductory chapters by Adjarian	49
2	Introduction by Adjarian	51
2.1	History of Armenian dialectology	51
2.2	Shortcomings of dialectological studies	54
2.3	Program for dialectological studies	55
2.4	Scientific alphabet	56
2.5	Methods of studying the dialects	62
2.6	Structure of the present work	63
2.7	Differences between Old Armenian and New Armenian	65
2.7.1	Phonetic differences	66
2.7.2	Lexical differences	72
2.7.3	Morphological differences	74
2.7.4	Syntactic differences	77
3	Armenian residences	83
3.1	The northern migration line	84
3.1.1	Georgia	84
3.1.2	Aghvank or Caucasian Albania	84
3.1.3	North Caucasus	84
3.1.4	Tatarstan (from the Volga to the ocean)	85
3.1.5	Crimea	85
3.1.6	Russia	85
3.1.7	Poland	85
3.1.8	Romania	86
3.1.9	Bessarabia	86
3.1.10	Austro-Hungary	86
3.2	The southeastern migration line	86
3.2.1	Assyria	86
3.2.2	Persia or Iran	86
3.2.3	India	87
3.2.4	Birmania or Myanmar	87
3.2.5	Island of Java	87
3.3	The southwestern migration line	87
3.3.1	Cilicia	87
3.3.2	Cyprus	87
3.3.3	Syria and Lebanon	88
3.3.4	Palestine	88
3.3.5	Egypt	88

3.3.6	Other	88
3.4	The western migration line	88
3.4.1	Asia Minor or Anatolia	88
3.4.2	Istanbul	89
3.4.3	Greece	89
3.4.4	Crete	89
3.4.5	European Turkey	89
3.4.6	Bulgaria	89
3.4.7	France	89
3.4.8	England	89
3.4.9	The United States	90
3.4.10	Other	90
3.5	Summary	90
4	Armenians who speak foreign languages	91
4.1	Turkish	91
4.1.1	Western Asia Minor	91
4.1.2	Asia Minor	92
4.1.3	Island of Cyprus	92
4.1.4	European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia	92
4.1.5	Romania	92
4.1.6	Bessarabia	93
4.1.7	Lazistan	93
4.1.8	West of Akhalkalak	93
4.1.9	Olti	93
4.1.10	Urmia	93
4.1.11	Summary	93
4.2	Georgian	94
4.3	Persian	94
4.4	Circassian	94
4.5	Kurdish	94
4.6	Arabic	95
4.7	Romanian	95
4.8	Polish	95
4.9	Hungarian	95
4.10	English	95
4.11	Summary	96

5 The three branches of Armenian dialects	97
5.1 Overview	97
5.2 Terminology	98
5.3 Excluded communities	99
III The /um/ <nLU> branch	101
6 Yerevan	105
6.1 Background	105
6.2 Phonology	106
6.2.1 Segment inventory	106
6.2.2 Sound changes	107
6.2.3 Stress	113
6.3 Morphology	113
6.3.1 Noun inflection or declension	113
6.3.2 Pronoun inflection or declension	114
6.3.3 Verb inflection or conjugation	116
6.4 Subdialects	130
6.4.1 Bayazit	130
6.4.2 Astabad subdialect	134
6.4.3 Tabriz subdialect	136
6.5 Literature	139
6.6 Text samples	140
6.6.1 Yerevan dialect	140
6.6.2 New Bayazet subdialect	141
6.6.3 Astabad subdialect	141
6.6.4 Tabriz subdialect	141
6.6.5 Lori vernacular	143
7 Tbilisi	145
7.1 Background	145
7.2 Phonology	145
7.2.1 Segmental inventory	145
7.2.2 Sound changes	146
7.2.3 Stress	151
7.3 Morphology	151
7.3.1 Noun inflection or declension	151
7.3.2 Pronoun inflection or declension	152

7.3.3	Verb inflection or conjugation	153
7.4	Literature	168
7.5	Text samples	169
7.5.1	Sample 1	170
7.5.2	Sample 2	170
8	Karabakh	173
8.1	Background	173
8.2	Phonology	174
8.2.1	Segment inventory	174
8.2.2	Stress and vowel deletion	175
8.2.3	Sound changes	176
8.3	Morphology	192
8.3.1	Noun inflection or declension	192
8.3.2	Pronoun inflection or declension	195
8.3.3	Verb inflection or conjugation	199
8.4	Subdialects	212
8.4.1	Gandzak	212
8.4.2	Gazakh	213
8.4.3	Karadagh	215
8.5	Literature	215
8.6	Text samples	216
8.6.1	Karabakh dialect	217
8.6.2	Karadagh subdialect	217
8.6.3	Gazakh subdialect	218
8.6.4	Gandzak subdialect	218
8.6.5	Zangezur subdialect	220
9	Shamakhi	221
9.1	Background	221
9.2	Phonology	221
9.2.1	Segment inventory	221
9.2.2	Stress	222
9.2.3	Sound changes	222
9.3	Morphology	227
9.3.1	Noun inflection or declension	227
9.3.2	Pronoun inflection or declension	229
9.3.3	Verb inflection or conjugation	233
9.4	Literature	240

9.5 Text samples	241
10 Astrakhan	243
10.1 Background	243
10.2 Phonology	244
10.2.1 Segment inventory	244
10.2.2 Vowel changes	244
10.3 Morphology	245
10.3.1 Noun inflection or declension	245
10.3.2 Pronoun inflection or declension	246
10.3.3 Verb inflection or conjugation	247
10.4 Text samples	254
11 Julfa	257
11.1 Overview	257
11.2 Phonology	258
11.2.1 Change from Classical /h/ <h> to /χ/ <χ>	258
11.2.2 Word-initial insertion of /h/ <h>	258
11.2.3 Change from Classical /iŋ/ <ŋ>	259
11.2.4 Nasal insertion for the word ‘no’ /otʃ/	259
11.3 Morphology	259
11.3.1 Noun inflection or declension	259
11.3.2 Pronoun inflection or declension	261
11.3.3 Verb inflection or conjugation	262
11.4 Text samples	269
12 Agulis	271
12.1 Background	271
12.2 Phonology	271
12.2.1 Segment inventory	271
12.2.2 Sound changes	271
12.3 Morphology	291
12.3.1 Noun inflection or declension	291
12.3.2 Pronoun inflection or declension	293
12.3.3 Verb inflection or conjugation	294
12.4 Subdialects	311
12.5 Literature	312
12.6 Text samples	312
12.6.1 Sample 1	312

12.6.2	Sample 2	313
12.6.3	Sample 3	313
12.6.4	Sample 4	314
IV	The /kə/ <կ՛՛> branch	315
13	Karin	319
13.1	Background	319
13.2	Phonology	319
13.2.1	Segment inventory	319
13.2.2	Sound changes	323
13.2.3	The verb ‘to do’	327
13.2.4	Stress	327
13.3	Morphology	327
13.3.1	Noun inflection or declension	327
13.3.2	Pronoun inflection or declension	329
13.3.3	Verb inflection or conjugation	330
13.4	Subdialects	339
13.5	Literature	339
13.6	Subdialects (continued)	340
13.6.1	Baberd	340
13.6.2	Khodorchur	341
13.7	Text samples	342
13.7.1	From Akhalkalak	342
13.7.2	From Basean	343
14	Mush	345
14.1	Background	345
14.2	Phonology	345
14.2.1	Vowel inventory and sound changes	345
14.2.2	Consonant inventory and sound changes	346
14.3	Morphology	349
14.3.1	Noun inflection or declension	349
14.3.2	Pronoun inflection or declension	354
14.3.3	Verb inflection or conjugation	355
14.4	Literature	360
14.5	Text samples	362
14.5.1	Mush dialect	362

Contents

14.5.2	Paghesh subdialect	370
14.5.3	Note on migration	378
15	Van	381
15.1	Background	381
15.2	Phonology	381
15.2.1	Segment inventory	381
15.2.2	Sound changes	382
15.3	Morphology	389
15.3.1	Noun inflection or declension	389
15.3.2	Pronoun inflection or declension	392
15.3.3	Verbal inflection or conjugation	393
15.4	Subdialects	399
15.4.1	Diyadin	399
15.4.2	Moks	404
15.4.3	Vozim	406
15.5	Literature	419
15.6	Text samples	420
15.6.1	Van dialect	420
15.6.2	Diyadin subdialect	422
15.6.3	Moks subdialect	423
15.6.4	Norduz	423
15.6.5	Shatakh	424
15.6.6	Vozim subdialect	425
16	Tigranakert	427
16.1	Background and literature	427
16.2	Phonology	428
16.2.1	Segment inventory	428
16.2.2	Sound changes	431
16.3	Morphology	435
16.3.1	Noun inflection or declension	435
16.3.2	Pronoun inflection or declension	437
16.3.3	Noun inflection or declension (continued)	438
16.3.4	Verb inflection or conjugation	439
16.4	Text samples	441
16.4.1	Tigranakert	442
16.4.2	Khian	442
16.4.3	Hazzo	443

16.4.4 Hazro	444
16.4.5 Edessa	444
16.4.6 Siverek	445
17 Kharberd-Yerznka	447
17.1 Background and literature	447
17.2 Phonology	448
17.2.1 Vowels	448
17.2.2 Consonants	450
17.3 Morphology	452
17.3.1 Noun inflection or declension	452
17.3.2 Pronoun inflection or declension	453
17.3.3 Verb inflection or conjugation	453
17.4 Text samples	455
17.4.1 City of Kharberd	455
17.4.2 From one village from Yerznka	455
17.4.3 Kiğı	456
17.4.4 Çarsancak	456
17.4.5 Dersim	457
18 Şebinkarahisar	459
18.1 Background	459
18.2 Phonology	459
18.2.1 Consonants	459
18.2.2 Vowels	459
18.3 Morphology	460
18.3.1 Verb inflection or conjugation	460
18.4 Literature	462
18.5 Text samples	463
18.5.1 Şebinkarahisar	463
19 Trabzon	465
19.1 Background	465
19.2 Literature	465
19.3 Phonology	465
19.3.1 Vowels	465
19.3.2 Consonants	466
19.3.3 Other sound changes	466

Contents

19.4 Morphology	466
19.4.1 Noun or pronoun inflection or declension	466
19.4.2 Verb inflection or conjugation	467
19.5 Subdialects	474
19.6 Text samples	474
20 Hamshen	479
20.1 Background and literature	479
20.2 Phonology	480
20.2.1 Vowels	480
20.2.2 Consonants	483
20.3 Morphology	484
20.3.1 Noun inflection or declension	484
20.3.2 Pronoun inflection or declension	484
20.3.3 Verb inflection or conjugation	487
20.4 Miscellaneous	498
20.4.1 Question formation	498
20.4.2 Borrowing Turkish morphology	500
20.4.3 Stress	503
20.5 Text samples	503
20.5.1 Zefanos village	503
20.5.2 Küçük Şana village	504
20.5.3 Malya village	505
20.5.4 Abgion village	506
21 Malatya	507
21.1 Background	507
21.2 Phonology	507
21.2.1 Segment inventory	507
21.2.2 Sound changes	508
21.3 Morphology	511
21.4 Text samples	511
21.4.1 Malatya	511
21.4.2 Adiyaman	511
22 Cilicia	513
22.1 Background	513
22.2 Literature	513

22.3 Phonology	514
22.3.1 Segment inventory	514
22.3.2 Sound changes	515
22.4 Morphology	519
22.4.1 Noun inflectional or declension	519
22.4.2 Pronoun inflection or declension	520
22.4.3 Verb inflection or conjugation	523
22.5 Background (continued) and literature	530
22.6 Text samples	530
22.6.1 Zeytun dialect	531
22.6.2 Hadjin subdialect	532
22.6.3 Marash subdialect	533
22.6.4 Kessab village of Antioch	534
22.6.5 Stanoz (Yenikent) subdialect	534
23 Syria	537
23.1 Background	537
23.2 Phonology	538
23.2.1 Vowels	538
23.3 Morphology	540
23.3.1 Noun inflection or declension	540
23.4 Text samples	541
23.4.1 Aramo village	541
24 Arapgir	543
24.1 Background	543
24.2 Literature	543
24.3 Phonology	544
24.4 Morphology	544
24.4.1 Instrumental marking with /-okʰ/ <op>	544
24.4.2 Mobile indicative marking	545
24.4.3 Faithfulness to Classical Armenian	546
24.4.4 Genitive marking	546
24.4.5 Progressive marking with /nə/ <up>	546
24.5 Text samples	547
24.5.1 Arapgir dialect	547
24.5.2 Gürün subdialect	547
24.5.3 Darende subdialect	548
24.5.4 Kayseri subdialect	549

Contents

25 Akn	553
25.1 Background and literature	553
25.2 Phonology	553
25.2.1 Segment inventory	553
25.2.2 Sound changes	553
25.3 Morphology	556
25.3.1 Noun inflection or declension	556
25.3.2 Verb inflection or conjugation	556
25.4 Text samples	559
26 Sebastia	561
26.1 Background	561
26.2 Literature	561
26.3 Phonology	562
26.3.1 Segment inventory	562
26.3.2 Sound changes	563
26.4 Morphology	568
26.4.1 Noun inflection or declension	568
26.4.2 Pronoun inflection or declension	568
26.4.3 Verb inflection or conjugation	569
26.5 Text samples	572
26.5.1 Գրվածք չավորվիր	572
26.5.2 Փեսա Դազար	574
27 Evdokia	577
27.1 Background, literature, and subdialects	577
27.2 Phonology	577
27.2.1 Segment inventory	577
27.2.2 Sound changes	578
27.3 Morphology	581
27.3.1 Verb inflection or conjugation	581
27.4 Text samples	585
27.4.1 Evdokia	585
27.4.2 Merzifon subdialect	588
28 Smyrna	589
28.1 Background	589
28.2 Text samples	589

29 Nicomedia	591
29.1 Background, subdialects, and literature	591
29.2 Phonology	592
29.2.1 Segment inventory	592
29.2.2 Sound changes	593
29.3 Morphology	597
29.3.1 Verb inflection or conjugation	597
29.4 Miscellaneous	601
29.4.1 Subdialectal variation on the progressive	601
29.4.2 Prosody	601
29.5 Text samples	602
29.5.1 Aslanbag subdialect	602
29.5.2 Bardızağ	603
29.5.3 Ovacık	604
29.5.4 Adapazar	604
29.5.5 Benli	605
30 Istanbul	607
30.1 Background	607
30.2 Phonology	607
30.2.1 Segment inventory	607
30.2.2 Sound changes	609
30.3 Morphology	611
30.3.1 Noun inflection or declension	611
30.3.2 Pronoun inflection or declension	612
30.3.3 Verb inflection or conjugation	613
30.4 Literature	628
30.5 Text samples	628
31 Rodosto	633
31.1 Background and literature	633
31.2 Phonology	633
31.2.1 Sound changes	633
31.3 Morphology	636
31.3.1 Noun inflection or declension	636
31.3.2 Numeral formation	636
31.3.3 Pronoun inflection or declension	637
31.3.4 Verb inflection or conjugation	637

Contents

31.4 Text samples	640
31.4.1 Sample 1	641
31.4.2 Sample 2	641
31.4.3 Malkara	642
32 Crimea	643
32.1 Background	643
32.2 Phonology	643
32.2.1 Segment inventory	643
32.2.2 Sound changes	644
32.3 Morphology	645
32.3.1 Pronoun inflection or declension	645
32.3.2 Numerals	646
32.3.3 Verb inflection or conjugation	647
32.4 Literature	653
32.5 Text samples	654
32.5.1 New Nakhichevan	654
32.5.2 Crimea	655
33 Austro-Hungary	659
33.1 Background	659
33.2 Phonology	659
33.2.1 Segment inventory	659
33.3 Morphology	661
33.3.1 Noun inflection or declension	661
33.3.2 Numerals	661
33.3.3 Pronoun inflection or declension	662
33.3.4 Verb inflection or conjugation	663
33.4 Literature	667
33.5 Text samples	668
33.5.1 Suceava dialect	668
33.5.2 Gherla or Armenopolis from Hungary	672
V The /el/ <ɛl> branch	675
34 Maragha	679
34.1 Background	679
34.2 Phonology	679
34.2.1 Segment inventory	679

34.2.2 Sound changes	680
34.3 Morphology	683
34.3.1 Noun inflection or declension	683
34.3.2 Verb inflection or conjugation	684
34.4 Subdialects	692
34.4.1 Urmia	692
34.5 Text samples	693
34.5.1 Maragha: Խառնիս իլուն նիշան	693
34.5.2 Urmia subdialect	695
35 Khoy	697
35.1 Background	697
35.2 Text samples	698
36 Artvin	701
36.1 Background	701
36.2 Phonology	701
36.2.1 Overview	701
36.2.2 Sound changes	702
36.3 Morphology	703
36.3.1 Noun inflection or declension	703
36.3.2 Verb inflection or conjugation	704
36.4 Text samples	707
VI Adjarian's end matter	709
37 Placenames	711
37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter	711
37.2 List of placenames that Adjarian did not list	722
References	725
Index	735
Name index	735

Preface

Acknowledgments

Abbreviations

ABL	ablative
ACC	accusative
AGR	agreement
AOR	aorist
AUX	auxiliary
CAUS	causative
CN	connegative
DAT	dative
DEB	debitive
DEF	definite
DIM	diminutive
DIST	distal
ECHO	echo
EPTCP	evidential participle
FUT	future
FUT.CVB	future converb
GEN	genitive
IMP	imperative
IMPF	imperfective
IMPF.CVB	imperfective converb
INCH	inchoative
IND	indicative
INDF	indefinite
INF	infinitive
INS	instrumental
CASE	case
LOC	locative
LV	linking vowel
NARR	narrative
NEG	negative
NOM	nominative
NX	noun stem-extender
OBL	oblique
OPT	optative

PASS	passive
PERF	perfect
PFV	perfective
PERF.CVB	perfective converb
PL	plural
PL.POSS	plural possessor
POSS	possessive
POSS.1SG	possessive first person
POSS.2SG	possessive second person
PRO	pronoun
PROG	progressive
PROH	prohibitive
PROX	proximal
PRS	present
PST	past
PTCP	participle
Q	question
RPTCP	resultative participle
SBJV	subjunctive
SG	singular
SPTCP	subject participle
TH	subjunctive
vx	verb stem-extender

Part I

Introduction to the translation

1 Introduction to the translation

1.1 Introduction

Armenian is an Indo-European language. Its oldest attested form is Classical Armenian (CA). The modern language is conventionally described as having two standardized variants: Standard Western Armenian (SWA or WA) and Standard Eastern Armenian (SEA or EA). Alongside these two varieties, there are countless non-standard dialects, many of which were made extinct because of the Armenian Genocide.

This book is an English translation of a monograph originally written in Armenian by Hrachia Adjarian ([Աճառիան 1911](#)): “Հայ բարբառագիտութիւն” or “Armenian dialectology”. The original monograph consisted of descriptions of 31 non-standard Armenian varieties. Some descriptions are rather lengthy, while some are short. Of course, more non-standard varieties exist that weren’t described in this monograph ([Greppin & Khachaturian 1986](#), [Martirosyan 2018, 2019](#), [Dolatian et al. 2023](#)).

The present book is both a translation and commentary on this monograph. In the course of translating the original 300-paged book into English, I had to unpack a lot of implicit knowledge that Adjarian was using in order to describe the varieties. For example, Adjarian did not use morpheme boundaries, glosses, nor IPA symbols. He would often just provide data points from a dialect, with a brief description and with cognates from Classical Armenian. That brief description relied on the reader’s knowledge of Standard Armenian (and sometimes Classical Armenian) in order to deduce the linguistic structure of the non-standard dialect. In order to unpack this implicit information, the end result was a 700-paged translation, with glossing, translation, and morpheme segmentation. To maximize the recoverability of information during the translation, I provide the page numbers from Adjarian’s original monograph.

This translation is written with three audiences in mind. One audience is a reader who does not know Armenian, nor works on Armenian, but wants access to linguistically-annotated data on the language, with ample prose to explain the data. Such readers would benefit from the prose, morpheme segmentations, and IPA. The second audience is a reader who works on Armenian in a traditional

dialectological setting. Such readers are trained in Armenia, can read Armenian, but would not be used to seeing how modern linguistic methodology can be applied to dialects, such as the use of IPA or glossing. Such readers would utilize the same information as the first audience, but would also be able to use the original Armenian renderings of examples and texts to work further on the language. The third audience is a reader like myself who is a linguist of Armenian that was trained outside of Armenia in a generative setting. In my experience, it is hard to understand or appreciate most dialectological work because of the lack of annotation and connection to modern terminology. Such readers benefit from all of my annotation as well.

The current introduction is written by myself, the translator. The rest of this book is my translation of Adjarian's writing. At times, I provide commentary and interrupt Adjarian's prose. To prevent ambiguity, I wrote my interruptions in the following format:

[[This is an interruption by the translator, Hossep Dolatian.]]

This translation is a commentary because I often have to disrupt Adjarian's prose to clarify or contradict various implicit or explicit points that he makes. I suspect that if my comments were removed, than the text would be shorter but significantly less accessible and potentially impenetrable to a non-Armenian audience.

The rest of this chapter provides basic information on Armenian (§1.2), my transcription system (§1.3), and my translation conventions (§1.4).

1.2 Armenian linguistics and dialectology

This section provides basic information on what is the Armenian language. This section is geared towards summarizing basic diachronic and synchronic facets of the Armenian language in terms of how we categorize different Armenian varieties. I first discuss the ambiguity in the use of the terms 'Armenian' or 'dialect' (§1.2.1). I then explain the history of the language (§1.2.2). I focus on the nature of the two standardized modern varieties (§1.2.2), the non-standardized varieties (§1.2.4), and the classification or genetic relationship across varieties (§1.2.5). Adjarian's dialectological maps are provided (§1.2.6).

1.2.1 Ambiguities in the label of 'Armenian'

This introduction chapter has two goals: to explain the process of my translation, and to make the information present in the translation accessible. For the latter

goal, I thought it wise to clarify some inconsistencies that I have come across (in my experience) when Armenian is discussed among Armenian-speaking non-linguists, Armenian-speaking linguists or dialectologists from Armenia, non-Armenian linguists who work on Armenian, and linguists who don't work on Armenian. What follows is my own impressionistic experience of this situation, as an Armenian-speaking linguist who works on Armenian.

As an umbrella, the phrase 'Armenian language' conventionally denotes the set of two standard varieties (Standard Western and Eastern Armenian) and multiple non-standard varieties (like Karabakh, Agulis, etc.). But among Armenian non-linguists, the term 'Armenian dialect' is generally used to mean 'non-standard varieties.' Thus, SWA and SEA are not treated as 'dialects' but as some purified form of the language. Such attitudes are common among speakers of other languages as well. To quote Chambers & Trudgill (1998: 3):

In common usage, of course, a dialect is a substandard, low-status, often rustic form of language, generally associated with the peasantry, the working class, or other groups lacking in prestige. Dialect is also a term which is often applied to forms of language, particularly those spoken in more isolated parts of the world, which have no written form. And dialects are also often regarded as some kind of (often erroneous) deviation from a norm – as aberrations of a correct or standard form of language.

For example, when I was growing up, I was never told that I spoke a 'dialect' of Armenian, but that I spoke simply 'Armenian' (= SWA). In contrast, the label of 'dialect' was given to the unintelligible non-standard variety of Armenian spoken by people in Kessab or Anjar, which speak an offshoot of Cilician Armenian (§22).

Alongside this terminological division between standard and non-standard varieties, dialectologists of Armenian generally discuss or analyze non-standard varieties in a vacuum from standard varieties. For example, in the original monograph, Adjarian lists and analyzes 31 varieties of Armenian as 'dialects,' but he doesn't include the standard varieties (SWA and SEA) as among his list of dialects. Similarly, Martirosyan (2018, 2019) provides the most up-to-date classification of known Armenian dialects. But, his classification does not include SWA and SEA. The end result is that a non-specialist of Armenian has a vague idea on the exact genetic connections between the standard and non-standard varieties.

Another consequence is that it can create the false impression that the Armenian-speaking world displays a type of diglossia (like the Arab World) whereby an Armenian-speaking child would acquire one of Adjarian's 31 non-standard varieties at home, and then learn a standard variety at school. For example, in my

1 *Introduction to the translation*

past collaborations with non-Armenian linguists, some have gotten confused on how I say that I'm a native speaker of SWA and not a speaker of a non-standard variety. This confusion is compounded by the use of the term 'standard' in the name for SWA and SEA, which incorrectly implies that SWA/SEA is restricted in usage to books and formal speech.

Similarly, I have come across linguists of Armenian who felt surprised in that there is subdialectal variation in the use of SWA. For example, when pronouncing plosives, SEA uses a three-way laryngeal contrast [D, T, T^h]. For SWA, there is only a two-way contrast of phonologically voiced vs. voiceless. But this contrast is phonetically manifested in different ways based on region and language contact. For example, SWA speakers in Turkey have the distinction [D, T^h] (Toparlak, p.c.), speakers in Lebanon have [D, T], and speakers in the US have [T, T^h] (Kelly & Keshishian 2021). Based on this sociophonetic distinction, SWA is not a fossilized literary language but has its own subdialects that are natively acquired by SWA speakers.

Because of the above problems, this translation is also a commentary on Adjarian's prose. In various places, I have felt the need to clarify what he means for a non-Armenian reader who wouldn't know of the above biases and preconceptions. In a sense, this translation is a critical reading of Adjarian. If my commentary notes were removed, then I doubt that this work would be accessible to future linguists.

Having discussed these problems, the following subsections clarify the boundaries of what counts as Armenian or as a dialect.

1.2.2 What is Armenian

As stated, Classical Armenian is the oldest attested Armenian variety (circa the 5th century CE).¹ In contrast, Modern Armenian is conventionally described as having two standardized variants: Standard Western Armenian (SWA or WA) and Standard Eastern Armenian (SEA or EA). These two variants are often also called just Western Armenian and Eastern Armenian.

Between the ancient centuries of Classical Armenian and the modern centuries of Standard Western/Eastern Armenian, there are many holes. We know that there was a stage of Middle Armenian during the medieval period, within the

¹To clarify, CA was first attested in the 5th century in written forms as a Bible translation, inscriptions, and palimpsests. Before this initial attestation, we don't know what was the linguistic situation for Armenians. It is often assumed that there was a stage of Proto-Armenian between Proto-Indo-European and Classical Armenian.

Cilicia region. However, Middle Armenian is less described or studied than either the Classical or Modern forms (Karst 1901).

By some time in the 18th century, ethnic Armenians spoke a variety of languages. As Adjarian describes in §4, some groups of Armenians spoke only non-Armenian languages like Turkish. Other groups had developed their own individual Armenian varieties. Thus the Armenians of Smyrna (in modern Turkey) spoke Smyrna Armenian, while the Armenians of Julfa (in modern Iran) spoke Julfa Armenian, and so on. These different language varieties had enough structural differences to treat them as different linguistic objects.

Just as there are two geographically-defined modern standard forms (Western Armenian and Eastern Armenian), these region-specific dialects are conventionally divided into two branches. Some dialects like Symrna belong to the Western branch (and are more similar to Western Armenian than to Eastern Armenian). While some dialects like Karabakh/Artsakh belong to the Eastern branch.

Alongside these region-specific varieties of Armenian, the early modern period (17/18th centuries) showed the rise of an Armenian lingua franca among Armenians (Parnassian 1985, Donabédian 2018). This lingua franca or koine was Common Armenian or Civil Armenian (Ashkharhabar or Աշխարհաբար [aʃxarhabar], also called Modern Armenian). It is often seen as some sort of amalgamation of various linguistic features from different regions. This lingua franca developed in two sets of cultural centers: Istanbul in the West, and Yerevan and Tbilisi (Tiflis) in the East.

The outcome of Civil Armenian was establishing two separate standardized Armenian varieties: Standard Western Armenian (SWA) and Standard Eastern Armenian (SEA). The two dialects are often treated as developed from Istanbul Armenian and Yerevan Armenian via a process of standardizing the lexicon, removing recent Turkic borrowings, and incorporating common dialectal features. For example, Manoukian (2022, 2023) tracks the development of SWA within publishing houses in the Ottoman Empire in the 19th century. She describes how the translators developed a ‘purified vernacular’ language that removed Turkish words, and replaced them with Classical Armenian words or calques.

However, there are non-trivial structural differences between the non-standard sources and the standardized derivatives (Sayeed & Vaux 2017). These differences make it difficult to be sure of the exact genetic relation between Istanbul Armenian and SWA, and between Yerevan Armenian and SEA. For example, there are structural differences between SWA and the Istanbul Armenian of 1911 (§30), and these differences make it unclear whether SWA is a simplified descendant of Istanbul or if it a sister dialect (Sayeed & Vaux 2017: 1148). I talk about some of these differences in the next section. Adjarian himself suggests that SWA may have

developed by combining grammatical aspects of Istanbul Armenian with some phonological aspects of other dialects such as Rodosto Armenian (§31.2.1.1.1). This suggests that SWA developed as a form of dialect leveling across multiple dialects, and not as a simple descendant from only one dialect. The bulk of SWA's features however came from Istanbul Armenian, based on what is reported from the 19th century scholars who were involved in developing SWA as a lingua franca (Manoukian 2023).

Moving onto the early 20th century, we know a great deal about the linguistic situation of Armenians in that time thanks to Hrachia Adjarian. Within Armenian linguistics, a pioneering researcher was Hrachia Adjarian (Armenian: Հրաչեայ Աճառեան, reformed spelling; also transliterated as Acharian). He was born in modern Istanbul in 1876, and undertook an education in linguistics in France. In French, his two most groundbreaking works were Adjarian (1899) where he developed an experimental procedure for Armenian consonant acoustics, and discovering an early form of voice onset time (Braun 2013). His second major contribution was Adjarian (1909) "Classification des dialectes arméniens" ("Classification of Armenian dialects") where he catalogued, described, and classified a set of Armenian varieties. This French monograph was then the basis for a larger work in Armenian (Աճառեան 1911): "Հայ բարասագիտութիւն" or "Armenian dialectology". These books provide some of the few detailed microscopes into the linguistic reality of early modern Armenians.

Thus, by the time of Adjarian's monograph in 1911, there were a large number of living forms of Armenian: SEA, SWA, Istanbul Armenian, Yerevan Armenian, and a host of other area-specific Armenian varieties. Unfortunately, since 1911, the linguistic landscape of Armenian populations has significantly changed. The vast majority of non-standard dialects are now extinct or moribund. Some dialects were made extinct because of the Armenian Genocide (Կատվայան 2015); Smyrna is a potential example (Vaux 2012). Some of these dialects survived the Genocide, but its speakers underwent language shift to one of the standard varieties. For example, the Shamakhi dialect was spoken in Shamakhi in modern-day Azerbaijan. But because of Azerbaijani persecution, the Armenian populace of Shamakhi has been migrating to Armenia, and the community has been undergoing language shift to SEA (Vlasyan 2019). A reviewer notes that some Shamakhi communities have migrated to Southern Russia and seem to have maintained their dialect.

Thus, it is rare to find modern Armenian communities that still speak a non-standardized dialect. But there are still pockets of Armenian communities that speak and transmit a non-standard dialect. Because of the various wars in the 19th and 20th centuries and because of the Armenian Genocide, various dialect

communities have settled in the modern Republic of Armenia and Georgia (Hodgson 2019: §2.2.2). These communities are under continuous pressure from SEA, and only some of them are currently viable (Hodgson, p.c.). In Georgia and Abkhazia, there are large communities of Karin/Erzurum and Hamshen speakers, and their language maintenance also seems viable (Bezrukov 2022). A very viable community is the Armenian community in Tehran, Iran, who have developed and maintained their own dialect of Tehrani Iranian Armenian (Dolatian et al. 2023), which is surprisingly absent from Adjarian's work. One could argue that some of the traditional dialects of Cilicia (§22) and Syria (§23) are still spoken in a handful of villages in the Middle East (Kessab, Anjar, Vaqif). But the communities are small and caught in dangerous circumstances (such as the Syrian war); thus they may be considered endangered.

The present monograph is an attempt to preserve information on many of these lost languages. The above is a basic conventional summary of how Armenian varieties work. But there are some points of nuance that I should clarify. The next sections discuss these points.

1.2.3 What is Standard Armenian?

The term 'standard' in the name 'Standard Western Armenian' does not denote a literary variety that's limited to books and formal speech. For the majority of Western Armenians who speak some Armenian variety, that variety is Standard Western Armenian. Similarly, Standard Eastern Armenian is the native language of the majority of Eastern Armenians. The confusing use of the term 'standard' is caused by patterns of language shift and dialect leveling among Armenians.

For example, in 1911, the year that the Adjarian monograph was published, the Armenians of Istanbul spoke a specific variety of Armenian called Istanbul Armenian. This variety is documented in this book in chapter §30 and also later by Adjarian in a separate book (Աճարյան 1941). The variety of Istanbul Armenian in 1911 (and its 1941 followup) is not identical to SWA. The following are some subtle differences that I've noticed.

- Differences between SWA and Istanbul Armenian

1. The word for 'father' is [hajr] <հայր> in SWA; but Adjarian describes the Istanbul form as [har] <հար> (§30.2.2.2).
2. The reflex of the Classical Armenian sound /dʒ/ <Ճ> in Istanbul is /dʒ/ <Ճ>, while its reflex in SWA is /tʂ^h/ <շ> (§30.2.2.3.1). For example, the word 'snow' <ձիւլւ> is /dziułu/ in CA, /dʒun/ in Istanbul, but /tʂ^hvn/ in SWA (Table 30.4). Adjarian himself notes this contrast in §30.2.1.1.

3. The reflex of the Classical nominalizer <ութիւն> /-utʰiun/ ‘-ation’ is /-utʰyn/ in SWA, but /-utʰin/ in Istanbul (§30.3.1).
4. The causative suffix is /-tsʰənel/ <ցլւլ> in SWA but /-tsʰunel/ in Istanbul. For example, ‘to make live’ is /abre-tsʰənel/ in SWA (ապրցլւլ) but /abre-tsʰunel/ in Istanbul (ապրեցնուել) (Աճառյան 1941: 140).

A major phonological difference concerns the laryngeal features of stops and affricates (§30.2.2.3.1). Classical voiceless aspirated stops stay voiceless aspirated in both SWA and Istanbul Armenian. Classical unaspirated stops become voiced in both SWA and Istanbul Armenian. But, classical voiced stops stay voiced in Istanbul, while they become voiceless aspirated in SWA. Table 1.1 illustrates with labial stops. Note the difference between SWA and Istanbul for Classical /b/ <պ>.

Table 1.1: Laryngeal changes from Classical to Istanbul and Standard Armenian

	CA	Istanbul	SWA	SEA
պ	b	b	p ^h	b
ս	p	b	b	p
փ	p ^h	p ^h	p ^h	p ^h

Based on the above difference between SWA and Istanbul, Adjarian later argues that SWA was developed by merging the morphosyntax of Istanbul Armenian with the consonant phonology of Rodosto Armenian. See §31.2.1.1.1 for discussion.

Although Adjarian does not discuss the sociolinguistic situation of this community in depth, I suspect that the Old Istanbul variety was acquired by Armenian children at home. At school, they would learn Standard Western Armenian as a lingua franca, so that they could read, write, and engage with other Armenian communities. Adjarian himself reports a scenario that is suggestive of such diglossia in Istanbul in §31.2.1.1.1.

Since 1911 however, the Istanbul community has shifted from using the Istanbul dialect to using SWA. As a member of the Istanbul Armenian community, Tabita Toparlak (p.c.) reports that the dialect described by Adjarian has died out. Instead, Armenian-speaking families have shifted to using SWA at home.

A similar situation is described for SEA and Yerevan. In the time of Adjarian 1911, the dialect of Yerevan had a distinctive feature of penultimate stress (§6.2.3). In contrast, SEA has final stress. But in the decades since, the community in Yerevan has shifted towards using SEA and not the old Yerevan dialect. A native of this city (Vahagn Petrosyan) reports the following:

[The] “Yerevan dialect” is a historical label. Currently Yerevan speaks a colloquial version of Standard Eastern Armenian.

I have heard the features described for this dialect in the speech of some Yerevan residents. For me the speech is associated with the [lower classes]. I don’t know if these people are recent migrants from villages of the Ararat dialect areas or if they are the remnants of the original Yerevan dialect speakers. In any case, an average person certainly does not grow up speaking like that. I am from Yerevan and I speak [like that].

Thus, the majority of the dialects in Adjarian 1911 are likely extinct, due to either genocide or language shift. For the standard varieties (SWA and SEA), these are not fossilized variants restricted to books. They are the native language of most Armenian-speaking children and adults. They are not simplified forms or daughters of past Armenian varieties (Istanbul or Yerevan), but they are their own distinct Armenian varieties that are natively acquired and used.²

Of course, like any spoken language, SWA has both informal and formal registers. The informal register is acquired at home, while the formal register is taught at schools or acquired via formal interactions. The two registers have minor differences. Some traits of the informal register of SWA is found in various non-standard dialects. For example, informal spoken SWA uses a progressive marker [gor], while formal written SWA bans this marker (Donabédian 2001). The use of [gor] is likewise found across various non-standard Western dialects such as Istanbul. Similarly, SEA has both formal and informal registers. The 3SG auxiliary ‘is’ is pronounced [e] in formal SEA, but pronounced [a] in informal SEA. The use of an auxiliary [a] is again found in non-standard Eastern dialects like Yerevan (§6.3.3.3.1). For a sample of other informal vs. formal register differences, see elsewhere (Ղարազյան 1981, Զարարյան 1981, Աղայան 1981, Kavassian 1983, Dum-Tragut 2009, Karapetian 2014: ch3).

Thus the presence of the word ‘standard’ in the names ‘Standard Eastern Armenian’ or ‘Standard Western Armenian’ does not indicate prescriptivism, but is due to the history of the emergence of these standardized varieties. Because of this history, names like ‘Standard Western Armenian’ and ‘Western Armenian’ are interchangeable. In my experience, in Armenian linguistics, it is common to

²This situation is similar to the development of Italian. The language developed from Tuscan, and was standardized. The language then became a state language, and spread throughout Italy. As another helpful analog, the situation with SWA/SEA is not like Arabic diglossia. For Arabic, the standard written form (Modern Standard Arabic) is not the home language of any Arabic-speaking household; the home language is instead one of many Arabic dialects like Levantine or Egyptian.

add the word ‘standard’ in order to disambiguate terms like ‘Western Armenian’ which could designate either a single variety (Standard Western Armenian) or an entire branch of dialects (Western dialects).

In contrast, the term ‘Standard Western Armenian’ can mean either ‘the formal register of Western Armenian’ or ‘either the formal or informal register of Western Armenian.’ In my case, I grew up in an Armenian-speaking household in Lebanon. I acquired the informal register of (‘Standard’) Western Armenian. My idiolect does not correspond to any of the non-standard varieties like Smyrna, Trabzon, or Crimea. I then learned the formal register of ‘Standard’ Western Armenian at school.

1.2.4 What is a dialect?

The original Armenian monograph from 1911 was called “Armenian dialectology,” based on an expansion of a French monograph from 1909 called “Classification of Armenian dialects.” This section clarifies the term ‘dialect’.

In linguistics, a common though imperfect criterion for labeling a language variety as a dialect is mutual intelligibility (Chambers & Trudgill 1998: 3). Given two language varieties A and B, if a speaker of A can easily understand a speaker of B, then the two varieties are dialects of the same language. Based on this criterion, American English and British English are dialects of English.

For Armenian however, the various varieties are conventionally called ‘dialects,’ but they are not all mutually intelligible. For example, as a speaker of SWA, I have difficulty fully understanding a spoken SEA sentence due to my limited exposure to spoken SEA. Written SEA is however quite intelligible to me (cf. intelligibility asymmetries discussed by Dum-Tragut 2012: 197). Thus, I often hear among lay speakers of Armenian that the two dialects are mutually intelligible after significant exposure.

For the non-standard dialects, illegibility is much weaker. For example, this monograph has text samples for each of the 31 non-standard dialects. I could not translate most of them because I couldn’t understand them. The best I could understand were the Istanbul texts, but I was not confident enough to provide an actual translation, morphological segmentation, or glossing.

Thus based on the criterion of mutually intelligibility, Standard Armenian (SEA and SWA) and the various non-standard varieties (Julfa, Tigranakert, and so on) are mutually unintelligible and not dialects of the same language. Because of mutually unintelligibility, some linguists go so far to use the term ‘Armenoid’ to describe the different Armenian varieties, e.g., that Agulis is an Armenoid

language (Vaux 2008) and not an Armenian dialect because it is significantly unintelligible to an SEA ear (§12).

In Armenian studies however, all these language varieties are just called ‘dialects.’ The term is used in a non-theoretical way. I suspect that because all these Armenian varieties are spoken by ethnic Armenians, then the term ‘dialect’ is used to indicate ethnic solidarity. To reduce confusion, I will also use the term ‘dialect’ in this translation, simply because Adjarian himself was using the Armenian word for dialect: [barbar, p^harp^har] <բարբար>. In my own commentaries, I will often use the terms ‘dialect’ and ‘variety’ interchangeably.

1.2.5 What are the dialects?

In Armenian dialectology, dialects are commonly divided into two branches: Western and Eastern. I discuss some controversial choices that Adjarian made in his classification.

As said before, Classical Armenian is the oldest attested Armenian variety. Modern Armenian varieties are conventionally divided into groups: Western dialects and Eastern dialects. In general, the division between dialects is based on geographic origin. The division (imperfectly) corresponds to the modern Turkey-Armenia border. Armenian varieties that developed west of this border (in the Ottoman Empire) belong to the Western branch, while varieties that developed to this east of this order (in the Russian/Persian empires) belong to the Eastern branch.

For example, SWA developed in Istanbul, while SEA developed in Tbilisi and Yerevan. SWA and SEA are conventionally treated as standardized offshoots of Istanbul and Yerevan. This basic classification is summarized in Figure 1.1.³

³For easier illustration, I don’t include Middle Armenian here. And as said before, we don’t know with complete certainty whether SWA (SEA) is a descendant of Istanbul (Yerevan) vs. a separate development from multiple dialects or from Civil Armenian. For easier illustration, the figures in this section treat the standard dialects as descendants.

1 Introduction to the translation

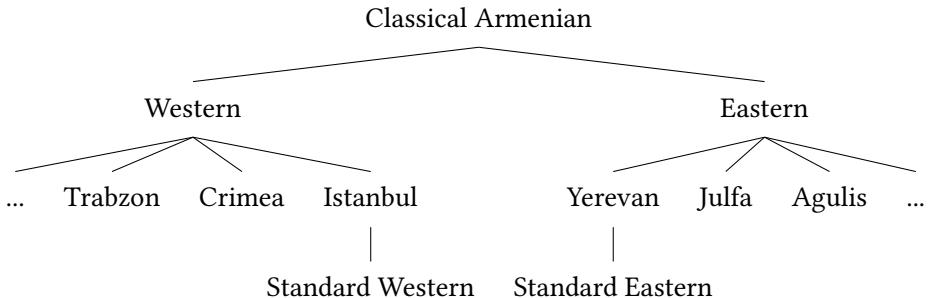

Figure 1.1: Conventional and simplified family tree of Armenian

The above simplified classification correlates with an important isogloss in Armenian dialectology: the morphemes used to form the indicative present (1) (Vaux 1995). In Classical Armenian, the indicative present was formed by adding agreement suffixes directly onto to the verbal stem. The verb stem consists minimally of a root and theme vowel slot. But in modern SEA and SWA, this simple synthetic construction is instead used for the subjunctive present. To form the indicative present, SWA adds a prefix /gə/ <կը> before the synthetic form. In contrast, SEA uses a periphrastic or analytic construction. The verb is a non-finite form called the imperfective converb. The verb takes the non-inflecting suffix /-um/, while agreement is on an auxiliary.

- (1) Morphemes used for the indicative present in CEA, SWA, and SEA for the phrase 'I like'
 - a. Classical Armenian

sir-e-m
like-TH-1SG
սիրեմ
 - b. Standard Western Armenian

gə-sir-e-m
IND-like-TH-1SG
կը սիրեմ
 - c. Standard Eastern Armenian

sir-um e-m
like-IMPF.CVB AUX-1SG
սիրում եմ

The above parameters (geographical and morphological) are foundational to Armenian dialectology. Other major and theoretically-interesting parameters of

variation are also attested, such as voice onset time or voicing differences (Vaux 1998: §1.1.1; Baronian 2017), vowel harmony (Vaux 1998), stress (DeLisi 2018), mobile affixes or ambifixes (Bezrukov & Dolatian 2020, Bezrukov 2022), auxiliary movement (Comrie 1984, Kahnemuyipour & Megerdoomian 2011, 2017), auxiliary-induced phonosyntactic processes (Dolatian et al. 2023: §3.3), relative clause formation (Hodgson 2019), and so on.

However, the main two parameters (morphological and geographical) have some problems.

For the geographical parameter, the terms ‘Western’ vs. ‘Eastern’ refer to the ultimate geographic origin of some Armenian variety. But as Adjarian describes in §5.1, this geographic parameter can be confusing when we take into account migration patterns. For example, the dialect of Karin (§13) is a Western dialect that historically developed in what is now modern Erzurum (in modern eastern Turkey). But during the 19th century and after the Armenian Genocide, the Armenian community of Erzerum had migrated to what is now modern Armenia and Georgia. That is, this Western community moved from west of the Turkey-Armenia border to the east of this border. For Karin, it is thus somewhat confusing to call this dialect a Western dialect, even though it is geographically spoken on the east of the relevant geographic border.

Because of the above geographical problems, Adjarian argued that descriptions like ‘Western’ vs ‘Eastern’ branches should be replaced with terms based on isoglosses. The most obvious isogloss for Adjarian was the morphology of the indicative present. He specifically argued that ‘Western’ dialects (like SWA) belong to the /kə/ <կռ> branch, while ‘Eastern’ dialects (like SEA) belong to the /um/ <ում> branch.⁴

In addition to replacing geographic descriptions with morphological ones, Adjarian also argued that some dialects belong to a third separate branch. This branch is called the /el/ <էլ> branch and includes dialects like Maragha (§34). For such dialects (§34.3.2.1), the indicative present is formed by adding an auxiliary after the infinitive. The construction is periphrastic, and the surface [el] sequence is actually the theme vowel /-e-/ plus the infinitive suffix /-l/ (1a-ii).

- (2) Maragha (taken from 1a-ii)
- yz-e-l-i-m
want-TH-INF-AUX-1SG
'I want.'

⁴Note that Adjarian used the term /kə/ branch instead of /gə/ branch. Although the indicative prefix is /gə/ in SWA, this prefix is spelled <կռ>. The ancestor of this prefix is pronounced as /kə/, such as in SEA where this prefix is used to mark the future.

1 Introduction to the translation

ՀԱՅԵՐՆԱԿԱՆ

To summarize, Adjarian argues for a more detailed classification, as in Figure 1.2.

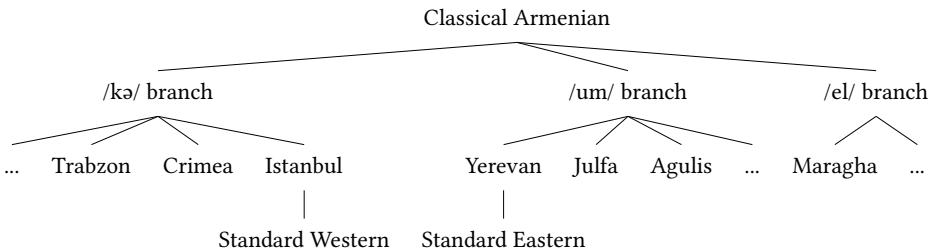

Figure 1.2: Expanded family tree of Armenian based on Adjarian's classification

In contrast, in a simpler two-branch classification, the dialects of the /el/ branch would be considered Eastern dialects. First, dialects like Maragha were formed in modern-day Iran and Russia; thus they are geographically east of Turkey. Second, both /um/ branch and /el/ branch dialects utilize morphological periphrasis in forming the indicative present. Thus, varieties like SEA and Maragha share a more abstract isogloss. Figure 1.3 shows a possible family tree by combining both geography and Adjarian's three branches.

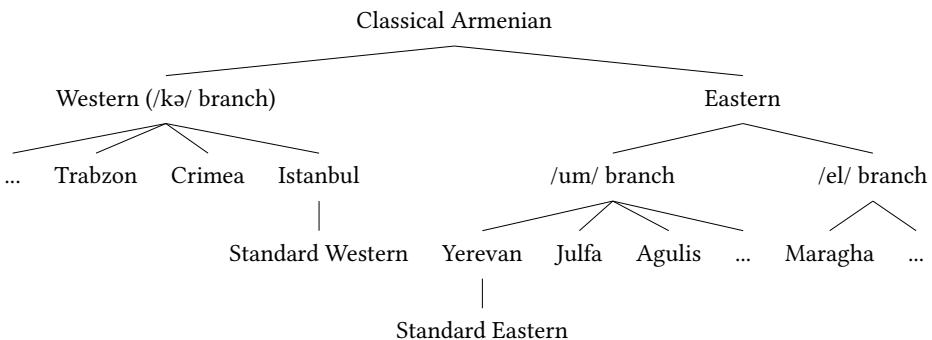

Figure 1.3: Family tree of Armenian based on geographic terms and Adjarian's /el/ branch

This book maintains Adjarian's original three-way classification system. I do this so that the translation is faithful to Adjarian's original intentions. However,

since 1911, it seems that most dialectological work in the West has not replaced geographic terms with isogloss-based terms.⁵ As for Soviet Armenia and the modern Republic, it seems that further dialectological work uncovered more and more sub-branches and groups, that are easier to summarize geographically (Martirosyan 2018: §4 based on Չահնլյան 1972). For an overview of Soviet dialectological work, see Djahukian (1986) and Weitenberg (2017).

The next subsection provides Adjarian's dialectological maps.

1.2.6 Dialectological maps

In the 1911 monograph, Adjarian provided a map of some of the dialects and locales he documented. This map is part of the public domain and available on Wikimedia.⁶ It is displayed in Figure 1.5. The names are all in Armenian.

In the original 1909 French monograph, Adjarian provided a similar map. It is displayed in Figure 1.6. The names are all romanized.

The older maps are hard to read on print, but they're easier to read on a computer screen. It is unclear if there are any differences between the two maps.

A more useful map is found on Wikimedia. There is a modified form of the 1909 map that includes colorcoding.⁷ It is displayed in Figure 1.4. The colorcoding shows the distribution of the different dialects from Adjarian's monograph. The names are all in a romanized form; they don't however match the names that I used in the translation.

⁵Consider the following counter-argument to Adjarian's position. Although it is true that some Western dialects like Karin are now spoken east of the Turkey-Armenia border, they still historically developed west of this border. What matters is a dialect's genetic relationships with other dialects, and geography is a major correlate of such genetic connections.

⁶https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Acharian_dialects_map.png

⁷https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Armenian_dialects,_Adjarian_1909.png

1 Introduction to the translation

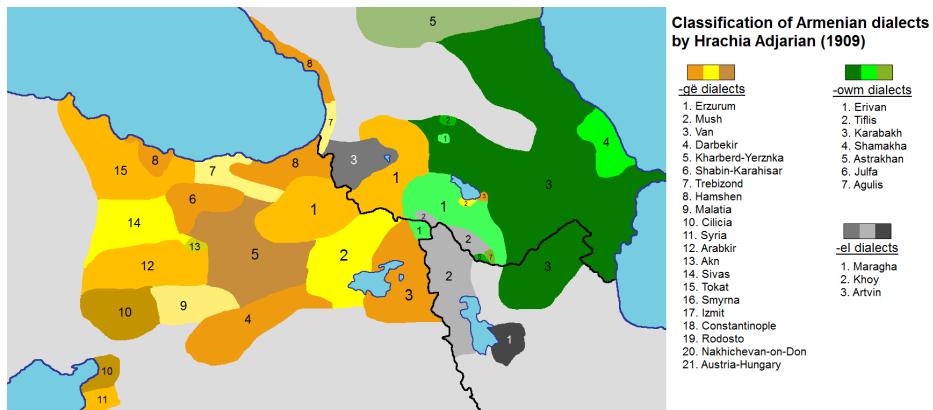

Figure 1.4: Adapted map from Adjarian 1909 (from Wikimedia)

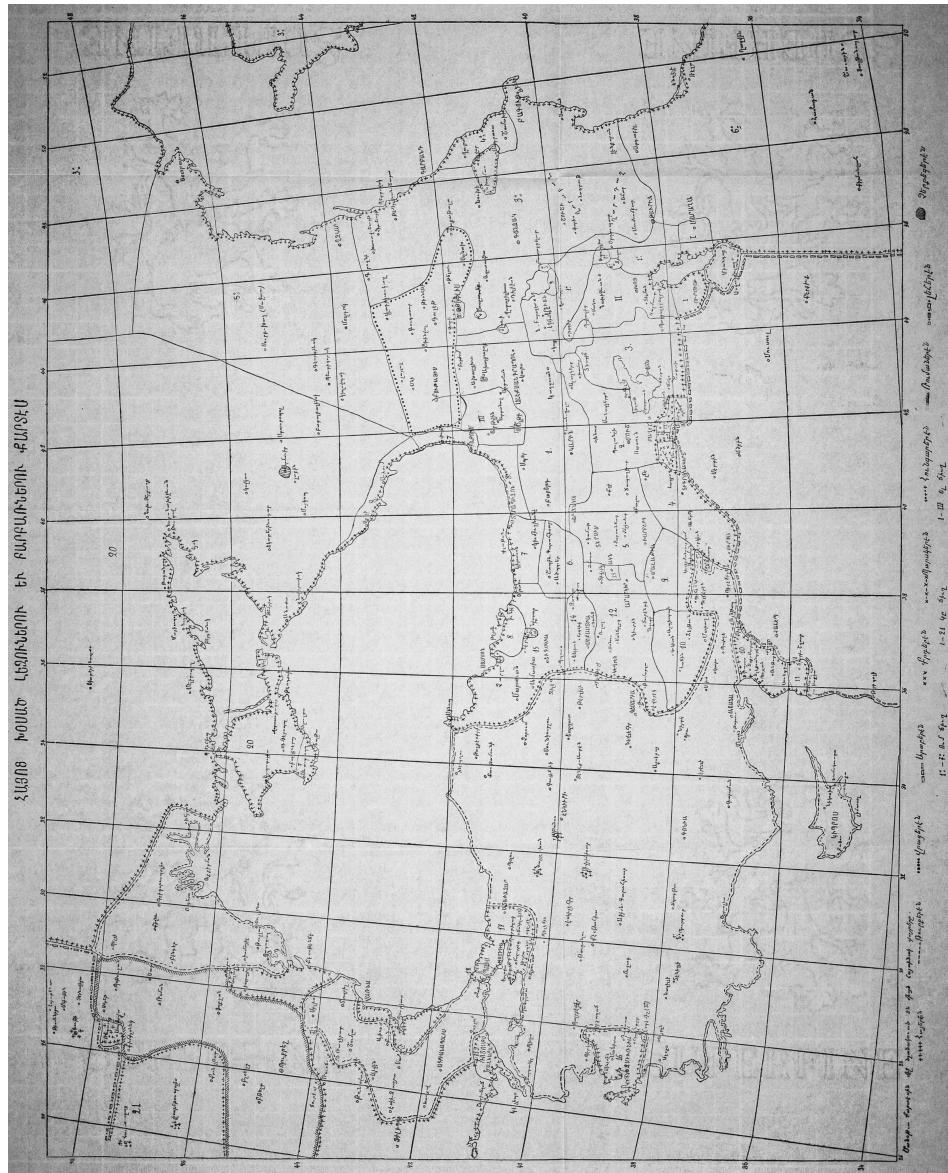

Figure 1.5: Map from Adjarian 1911

1 Introduction to the translation

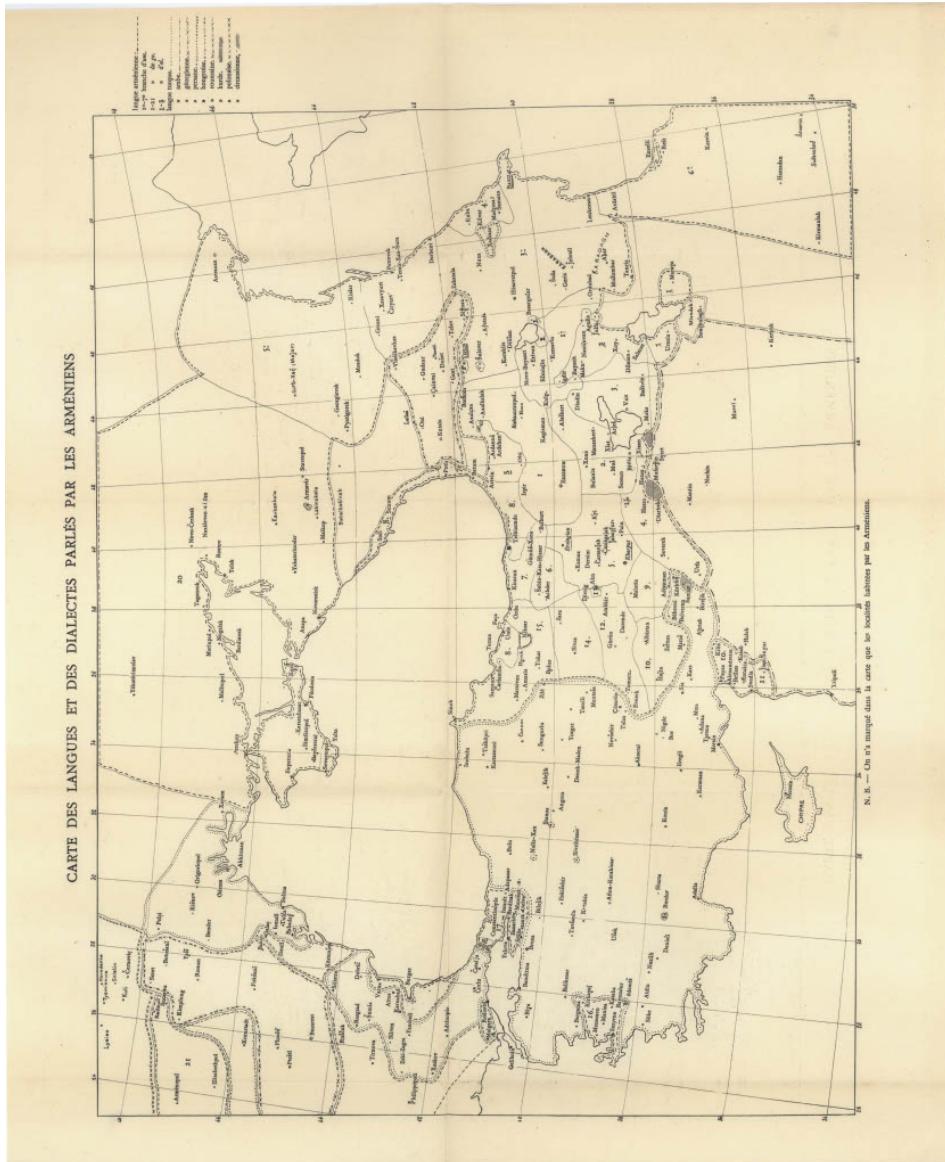

Figure 16: Map from Adjarian 1909

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

This section explains the phonological transcriptions that I used in the translation. I explain my transcription system used for the modern standard varieties (§1.3.1), Classical Armenian (§1.3.2), and non-standard dialects (§1.3.3). In brief, I transcribe words in IPA based on their attested pronunciation (SEA/SWA) or their most likely pronunciation (CA). For the non-standard dialects, Adjarian developed his own dialectological notation, for which I provide IPA approximations.

1.3.1 Phonology of Modern Standard Armenian

Modern SEA and SEA are relatively well-studied in terms of their basic phonemic inventory and phonological transcriptions. I discuss nuances of transcribing SEA/SWA consonants (§1.3.1.1), vowels (§1.3.1.2), and stress (§1.3.1.3).

1.3.1.1 Consonant inventory

Table 1.2 provides the consonant inventories for SEA and SWA. Parentheses mark consonantal phonemes that are present in SEA but not SWA.

Table 1.2: Consonant inventory of SEA and SWA

	Bilabial	Labio-dental	Dental	Alveolar	Post-alveolar	Palatal	Velar	Uvular	Glottal
Stop	(p) p ^h b		(t) t ^h d				(k) k ^h g		
Affricate			(ts) ts ^h dz			(tʃ) tʃ ^h dʒ			
Nasal	m			n					
Trill				(r)					
Tap				t					
Fricative		f v		s z	ʃ ʒ			χ ʁ	h
Approximant						j			

Phonologically, SEA has a three-way laryngeal contrast or voicing contrast among stops and affricates: voiced, voiceless unaspirated, and voiceless aspirated. Classical Armenian (CA) is argued to have had a similar three-way contrast as well. In contrast, SWA has a simpler two-way contrast: phonologically voiced and phonologically voiceless (Table 1.3). Conventionally, the SWA stops and affricates are treated as being voiced vs. voiceless aspirated.

Table 1.3: Three-way laryngeal contrast in SEA but not SWA

	CA	SEA		SWA
/p/	par	par	'dance'	պար
/p ^h /	p ^h ak	p ^h ak	'closed'	փակ
/b/	bad	bad	'duck'	բադ

However, the phonetic manifestation of the SWA voicing contrast is subject to geographical variation due to language contact (Kelly & Keshishian 2021, Tahtadjian 2021). For example, the SWA-speaking community in Turkey has a voiced vs. voiceless aspirated distinction for stops and affricates: D vs. T^h, and D^hZ vs. TS^h. In contrast, the SWA-speaking community in Lebanon instead has a voiced vs. voiceless unaspirated distinction for stops and affricates : D vs. T, and D^hZ vs. TS. For this monograph, because Adjarian's socio-geographic subdialect of SWA had a traditional D-T^h distinction, I transcribe the SWA forms with a traditional D-T^h distinction.

The change from a three-way contrast in CA to a two-way contrast in SWA is a major topic in the diachronic phonology of Armenian. Throughout this translation, Adjarian spends time on describing the consonantal changes for the various non-standard dialects.

What follows are minor comments on the phonology or phonetics of the consonant inventory, based largely on recent survey-level phonetic work on SEA and SWA (Seyfarth et al. 2023).

- Minor comments on SEA and SWA consonant inventory
 1. The coronal stops usually have a dental articulation.
 2. The dorsal fricatives /χ, ʁ/ are typically described as uvular, but they can have a velar pronunciation.
 3. SEA has a phonemic trill and tap/flap distinction /r, ɾ/, while modern SWA only has a flap /ɾ/. However, more archaic registers have a phonemic trill that has been largely lost for most modern communities (Tahtadjian 2020). Adjarian 1911 however says that SWA still has a trill in his time (Table 2.2). Out of respect for Adjarian's ideolect, I thus transcribe SWA forms in this translation with a trill.
 4. Both dialects have an allophonic sound [ŋ]. This velar nasal is used when a nasal /n/ precedes a velar stop, i.e., there is velar place assimilation. For SEA and SWA, I transcribe the velar stop. For example, the word /menk^h/ 'we' <Անկ> is pronounced [meŋk^h] in SEA/SWA.

1.3.1.2 Vowel inventory

Table 1.7 provides the vowel inventories of SWA and SEA. Parentheses mark vowels that are present in SWA but not SEA.

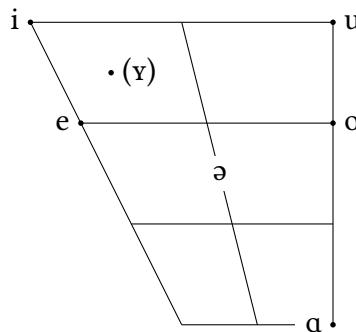

Figure 1.7: Vowel inventory of SEA and SWA

In general, the SWA sound /y/ corresponds to an SEA /ju/ sequence. Some SWA loanwords have a vowel /œ/, but this vowel is quite marginal and found in only a handful of loanwords.

The midvowels are sometimes transcribed as lax /ɛ, ɔ/ in the phonological literature (Vaux 1998). But more recent phonetic work suggests that these vowels don't have an open-mid articulatory/acoustic target, but are instead close-mid /e, o/ (Toparlak 2019, Seyfarth et al. 2023).⁸

1.3.1.3 Stress

SWA and SEA generally have final stress. If the last syllable has a non-schwa vowel, that vowel has stress (3a). But if the last syllable has a schwa, while the penultimate syllable has a non-schwa, then the penultimate syllable gets stress (3b).

(3) SEA

- a. kapík
monkey
'monkey'
կապիկ

⁸For my own SWA ears, I cannot perceive the difference between [e, ɛ], suggesting that Armenian has a generic articulatory target for midvowels.

- b. kapík-ə
monkey-DEF
'the monkey'
կապիկը

There are some morphological exceptions to final stress. In early SWA, the suffix sequence /-e-i/ (TH-PST) in the imperfective past gets regular final stress. But in most modern SWA communities, this suffix sequence gets penultiamte stress (Dolatian 2023b). It seems that in Adjarian's time, this change hadn't take place yet because Adjarian doesn't mention this irregularity. So I transcribe this SWA suffix sequence with final stress in this monograph.

1.3.2 Classical Armenian pronunciations and phonology

Classical Armenian or CA is the oldest attested variety of Armenian. The earliest written records are from the fifth century. It is an ancient language, so we don't know its exact pronunciation, but we do have suggestive evidence (§1.3.2.1). I set up my IPA transcription for Classical Armenian for its monophthongal vowels (§1.3.2.2), diphthongal vowels (§1.3.2.3), consonants (§1.3.2.4), epenthetic schwas in consonant clusters (§1.3.2.5), and stress (§1.3.2.6).

1.3.2.1 Approximating the phonology of Classical Armenian

Classical Armenian (CA) is an ancient language. We have no access to speakers, recordings, or phonetic analyses of CA. Thus, we cannot know exactly what CA sounded like. Instead, we can approximate a probable CA phonology using the following pieces of information:

1. orthography and transliteration conventions
2. traditional pronunciation
3. post-Classical phonological changes

To clarify the above points, Classical Armenian is written using the Armenian script. The script was invented in order to write Classical Armenian. It is thus likely that the orthography is close to the pronunciation of Classical Armenian. The orthography is traditionally transliterated using the Hübschmann-Meillet-Benveniste transliteration system (HMB). Transliteration schemes can be found online, such as on Wiktionary.⁹ The transliteration is not a phonological nor

⁹https://en.wiktionary.org/wiki/Wiktionary:Armenian_transliteration

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

phonetic transcription, but it does help us determine approximate IPA symbols for CA.

As for pronunciation, although CA is a dead language, there is a conventional system for how to read CA texts. This system is called ‘traditional pronunciation’. It was formulated sometime after the first written record of CA. An approximate date for this formulation is between the 8th and 12th centuries (Godel 1975: 24; Macak 2017: 1039). The formulated conventions indicate a mix of phonological patterns that were attested in CA or that developed later in the post-Classical period.

For this book, I transcribe all CA forms using IPA. I do not use transliteration. The rationale is that transliteration systems by themselves do not unambiguously reflect the most likely phonological form of CA words. In order to understand the various sound changes from CA to the modern dialects, it is more practical to transcribe both CA and modern Armenian in their phonological form, i.e, by using IPA symbols.¹⁰

1.3.2.2 Monophthong vowel inventory

Classical Armenian has seven basic monophthong vowels. These vowels are listed in Table 1.4. I provide the native orthographic form, the HBM transliteration, and an approximate IPA symbol.

Table 1.4: Monophthong vowels of Classical Armenian

Orthography	ւ	Ե	Ւ	Ո	Ւ	Ն	ՈՒ
HBM transliteration	a	e	ē	ə	i	o	u
IPA transcription	ɑ	e	ē	ə	i	o	u

For the IPA transcription of Classical Armenian vowels, I adapt conventional transcriptions from the traditional pronunciation and from the modern standard dialects in the following way.

For the grapheme <ւ>, the modern standard dialects use a low back unrounded vowel /ɑ/. We don’t know exactly what the ancient language used. For simplicity

¹⁰This concern is especially important for cases where the transliteration is utterly confusing from a phonological point of view. For example, the affricate series <ձ, ՛ձ, ց, ՛ց, ՛Ձ, ՛Ց> is conventionally transliterated as <j, c, c', š, č, č'> but its most likely pronunciation is /dʒ, tʃ, tʂ, tʃ', tʃʰ/. The CA low vowel <ւ> was likely a low back /ɑ/, and developed to SEA /ɑ/, and to dialectal /ɑ, æ/. The CA transliteration is <a>, and such a symbol is a front vowel /a/ in the IPA. The rhotic series <ռ, ՞ռ> developed to SEA /r, ՞r/, and were likely /r, ՞r/ in CA. But the transliteration as <r, ՞r> would confuse the non-trill and trilled symbols.

and illustration, I assume the Classical low vowel was likewise back. This seems to be an implicit assumption by Adjarian as well, because he later uses a different symbol <ǖ> to mark the low front vowel /æ/.

For the front midvowel pair <t̄, t̄>, we don't know the exact phonetic difference in Classical Armenian. The two graphemes are often transliterated as <e> vs. <ē>, and they are argued to have a phonological contrast in terms of tenseness (Thomson 1989: 14) or length (Godel 1975: 6). Some possible transcriptions are /ɛ/ vs. /e/ vs. /e:/.

Within the IPA, the macron̄ indicates tone but philology often uses a macron to indicate long vowels and heavy syllables. This philological tradition is likely the reason why the HBM transliteration uses /ē/. For this translation, I transcribe the two vowels as /e/ vs. /ē/, in keeping with the transliteration. The reason is because we ultimately don't know the actual phonological or phonetic difference between the two vowels. All we need to know is that one vowel (the tense or long t̄) is considered the 'marked' form.

For the midvowels <t̄, n̄>, the modern standard dialects can range between using low-mid /ɛ,ɔ/ and high-mid /e,o/. Such variation is free variation in my experience. For simplicity, I transcribe them high-mid /e,o/ instead of low-mid /ɛ,ɔ/, contra Macak (2017: 1039).

The segments <ŋ, h, n̄> are transliterated and traditionally pronounced as /ə, i, u/.

1.3.2.3 Diphthong vowel inventory

In addition to monophthongal vowels, Classical Armenian had nine diphthongs (Table 1.5).

Table 1.5: Diphthong vowels of Classical Armenian

Orthography	այ	աւ	եւ	եւ	եայ	եաւ	իւ	ոյ	ոււ
HMB transliteration	ay	aw	ea	ew	eay	eaw	iw	oy	ua
IPA transcription	aj	au	ea	eu	eai	eau	iü	oi	üa

Orthographically, Classical Armenian diphthongs are made up of a) a vowel plus a glide symbol like <այ> <այ>, b) two vowels like <եւ> <եա>, or c) a combination of vowels and glides like <եաւ> <եաւ>.

These orthographic sequences like <այ> <այ> were pronounced and phonologically treated as diphthongs like [aj] and not as vowel-glide sequences like [aq]. The evidence is the following. Philological and dialectological work uses the

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

term ‘diphthong’ (Armenian: [jerkbarbar] <ԵՐԿԱՐԲԱՐ>, literally ‘two-sounds’ in Classical Armenian). In the modern standard languages, orthographic vowel-glide sequences like <ay> are pronounced as vowel-glides sequences /aj/, and philologists like Adjarian explicitly state that the standard dialects lack diphthongs (§2.7.1.2.3).

As for their IPA values, it is difficult to give a meaningful transcription for Clas-sica diphthongs. I follow Macak (2017) in placing an inverted breve under the less prominent member of the diphthong (= what would correspond to a high vowel). I note the following minor notational differences between my transcription and Macak.

- For <եա> <ea>, Macak (2017: 1041,1043) suggests /ja/ but I opted for /ea/ because it’s more faithful to the orthography.
- For <իւ> <iw>, Macak (2017: 1041,1043) notes that this cluster can be pronounced as either /iu/ or /i̯u/ depending on phonological position. I opt for a uniform /i̯u/ because Adjarian does not notice such differences.
- For <ոյ>, the traditional pronunciation is /ui/ (Macak 2017: 1039). But, the orthography suggests that this digraph was pronounced as /oi/.

For <եայ>, I could not find a pre-established convention so I use /eqi/.

There is some ambiguity when an orthographic diphthong is pre-vocalic like <այա> or <աւա>. The HMB transliteration is just <aya, awa>. Phonologically, I suspect the offglide would have acted as a consonantal onset /aja, awa/ and not as a sequence of vowels /a̯ja, a̯wa/. I thus transcribe such pre-vocalic diphthongs as vowel-glide sequences. However, note that Adjarian seems to phonologically treat these pre-vocalic forms as still phonologically diphthongs instead of vowel-glide sequences (64).

There are other attested orthographic vowel-vowel sequences such as <ուէ> <ուէ> in <աղուէս> ‘fox’ and <ուի> <ui> in <թուիլ> ‘to appear’. For these, the HMB transliteration would be <aluv̥s> and <t'uil>. Their modern SEA pronunciations would use a /v/ in place of the <ու>: /a̯v̥ves, t̥əvil/. It’s unclear if historically such orthographic sequences were some type of diphthong too: /a̯l̥ues, t̥əuil/. But it is seems that the convention is to treat the digraph <ու> as a non-alternating /u/ (Thomson 1989: 15), and allow it to be part of vowel hiatus (Thomson 1989: 17). To be safe, I treat such sequences then as vowel hiatus as well: /a̯l̥u.es, t̥ə.u.il/.¹¹

Note that Classical grapheme sequence <աւ> /a̯v̥/ became SEA /o/, and this change encouraged the use of a new letter <o> in its place. Adjarian often uses the letter <o> to refer the ancient diphthong. When he does use the letter <o> in

¹¹It has been suggested that the initial /u/ in vowel hiatus is rendered as [əw] (Kim 2021: 13). Thus CA /a̯l̥ues/ ‘fox’ could have been pronounced as [a̯l̥əwes].

1 Introduction to the translation

these contexts (such as <մօր> ‘mother.GEN’), I use the transliteration <ō> and the Classical pronunciation /aʊ/: <mōr>, /maʊr/. I usually opt to use an alternative CA spelling with <ալ>: <մալր> <mawr> /maʊr/. I do this so that it’s clearer what were the actual sound changes from Classical Armenian to the modern dialects.

1.3.2.4 Consonant inventory

Classical Armenian had 30 consonants (Table 1.6).

Table 1.6: Consonants of Classical Armenian

Orthography	բ	պ	փ	ն	ւ	թ	զ	կ	պ
HMB transliteration	b	p	p ^c	d	t	t ^c	g	k	k ^c
IPA transcription	b	p	p ^h	d	t	t ^h	g	k	k ^h
Orthography	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ
HMB transliteration	j	c	c ^c	č	č	č ^c			
IPA transcription	ðz	ts	ts ^h	ðz	tʃ	tʃ ^h			
Orthography	ւ	ս	զ	շ	ժ	ժ	հ	հ	հ
HMB transliteration	v	s	z	š	ž	x	h		
IPA transcription	v	s	z	ʃ	ʒ	χ	h		
Orthography	ւ	ն	ն	ն	լ	ն	լ	յ	յ
HMB transliteration	m	n	r	ɾ	l	ɫ	w	y	
IPA transcription	m	n	r	r	l	ɫ	w	j	

For stops and affricates, Classical Armenian had a three-way laryngeal contrast. This contrast is conventionally treated as between voiced, voiceless unaspirated, and voiceless aspirated /b, p, p^h/.

The fricatives are generally uncontroversial. For the back fricative <խ>, the modern standard dialects show free variation between a velar /x/ vs. uvular /χ/ articulation. The uvular transcription is however more typical. I use the uvular form as the default transcription for Classical Armenian.

For the nasals, the modern standard dialects have an allophonic velar nasal [ŋ] that’s used when a coronal nasal /n/ precedes a velar stop. The Armenian orthography does not mark this in any variety, including Classical Armenian. It is unknown if Classical Armenian likewise had nasal place assimilation before velar stops, but it is likely. To be safe, I don’t use a velar nasal [ŋ] for Classical Armenian.

For the rhotics <ռ, ն> or <ր, ր>, they are pronounced as a flap vs. trill in modern SEA /ɾ, r/. It’s unclear if the <ռ> was a flap /ɾ/ or an approximant /ɹ/ in the

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

Classical language (Macak 2017: 1040). I opt for a flap /ɾ/. Adjarian himself does not comment on the pronunciation of this rhotic.

For the liquids, the symbol <l> <l> is pronounced as a simple lateral /l/ in the traditional pronunciation and the modern standard dialects. The symbol <ɳ> <ɳ> is pronounced as a voiced uvular fricative /ɳ/ in the modern standard dialects, while it is generally treated as a dark or velar lateral /ɬ/ in Classical Armenian (§2.7.1.2.6, Macak 2016: ch2).

For the sonorants <j>, <ɳ>, these are traditionally transliterated as <y,w>. These sounds are the glides /j,w/. However, it is difficult to know when such a letter was pronounced as a glide vs. part of a diphthong (§1.3.2.3).

1.3.2.5 Schwa epenthesis

Classical Armenian has a schwa symbol <ə> /ə/. This vowel is written in some words like /əst/ <պստ> <əst> ‘for’. However, it is likely that the sound /ə/ was pronounced in many words but was unwritten in the orthography.

In the modern standard dialects, the orthography has long clusters of consonants (Table 1.7). These clusters are broken up by schwas in pronunciation. A conventional analysis is to treat these schwas as epenthetic (Vaux 1998). The patterns for epenthesis are complicated but rule-governed (cf. Dolatian 2023a). It is likely that these epenthetic schwas were present likewise in Classical Armenian.

Table 1.7: Schwa epenthesis in Classical Armenian and the standard dialects

‘fire’ <krak>	CA kərak	SEA kərak	SWA gərag	կրակ
------------------	-------------	--------------	--------------	------

There are various reasons to assume that Classical Armenian had the same unwritten schwa epenthesis rules as the modern standard dialects. In the traditional pronunciation, the convention is to pronounce unwritten schwas in almost exactly the same places as their modern forms (Godel 1975: 16; Thomson 1989: 116; Macak 2017: 1043). Diachronically, some of these unwritten schwas are reflexes of Proto-Indo-European full vowels, that got reduced in Proto-Armenian (Vaux 1998: 26). There is no synchronic evidence of an unreduced vowel in the underlying form for these unwritten epenthetic schwas.

There have been a few attempts at formalizing the rules for pronouncing these unwritten schwas for Classical Armenian (Hammalian 1984, Schwink 1994, Pierce 2007). Pierce (2007) has noted that as a spelling-pronunciation rule, essentially

1 Introduction to the translation

the same schwa epenthesis rules are active for Classical Armenian and for Modern Armenian.

Because of the above facts, I transcribe Classical Armenian with essentially the same epenthetic schwas that the modern standard dialects use. There are some situations where the traditional pronunciation of Classical Armenian uses an epenthetic schwa while the standard dialects don't. Two such situations are the suffix $/-k^h/$ and the prefix $/z-/$.

The suffix $/-k^h/$ $<\rho>$ is a nominalizer in SEA and SWA. In the modern language, it does not use schwa epenthesis after stops or two consonants: [part- k^h] 'debt' $<\mathfrak{պարունգ}>$. But there are ambiguous and contradictory reports that the CA ancestor form (the plural suffix $-k^h$) does use schwa epenthesis in more contexts than SEA/SWA. For example, [Godel \(1975: 18-19\)](#)'s prose suggests schwa epenthesis applies after a CC cluster [part- $\mathfrak{ə}k^h$] or after a stop/affricate. In contrast, [Thomson \(1989: 120\)](#)'s prose suggests no schwa epenthesis after a CC cluster [part- k^h]. Thomson suggests that schwa epenthesis applies only if the $/-k^h/$ follows a velar stop. For these limited cases where schwa epenthesis is unclear, I transcribe the CA forms with a question mark: [part-($\mathfrak{ə}?$) k^h].

The prefix $/z-/$ was an accusative prefix in Classical Armenian. When this prefix is before a consonant, a schwa is added before the prefix: $/z-CV/ \rightarrow [\mathfrak{ə}z-CV]$ ([Thomson 1989: 116](#)). This prefix is found in some archaic accusative pronouns in SWA [$\mathfrak{ə}z-mez$] $<\mathfrak{զՄԵՑ}>$ 'me.Acc,' but it is not used as an inflectional prefix on nouns in SWA or SEA.

1.3.2.6 Stress

In terms of stress, we don't have direct evidence from Classical sources. However, it is a convention to treat Classical Armenian as having the same basic stress patterns as the modern standard dialects (SEA and SWA), described in §1.3.1.3.

Briefly, stress is on the final non-schwa vowel of the word. in SEA and SWA. For Classical Armenian, the same stress rules are assumed to apply ([Thomson 1989: 15](#); [Macak 2017: 1043-4](#)). Evidence for the existence of final stress in pre-modern Armenian is discussed in [DeLisi \(2018\)](#).

1.3.3 Adjarian's dialectological notation

In the original monograph, Adjarian set up his own notation to capture the pronunciation of words from non-standard dialects. He called his system a 'scientific alphabet' (§2.4), and he adapted it from the Armenian script. I converted his notation to IPA, as explained in §1.3.3.1. When re-transcribing his notation, I had to

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

make decisions on matters that Adjarian kept implicit (§1.3.3.2). I sometimes had to diverge from Adjarian's notation because of typographic problems (§1.3.3.3). I discovered that Adjarian had unfortunate inconsistencies in representing diphthongs (§1.3.3.4).

1.3.3.1 IPA approximations

In the original monograph, Adjarian transcribed what he perceived was the pronunciation of the non-standard dialects. He devised his own notation system based off of the Armenian alphabet, by adding additional diacritics or modifying the direction of letters. I call this his dialectological notation.

In this translation, I retained his original dialectological transcriptions and supplied an IPA approximation. Table 1.8 lists all the dialectological symbols that he used, along with my IPA approximation and my prosaic description. The PDF (and source LaTeX) of the translation can be searched for the occurrences of these symbols. Adjarian's prosaic description was helpful in determining their phonetic values.

For consonants, I found little difficulty in rendering them into IPA. For vowels, most cases were simple to do. But some were hard to render:

- <ղ՛՛ /q'/, see §8.2.1.1.
- <էօօ /œo/, see §9.2.3.1.6.
- <օօօ /oo/, see §9.2.3.1.6.
- <հյ> /hj/ might be a voiceless palatal fricative /ç/.

Table 1.8: Adjarian's dialectological notation and my IPA approximations

Adjarian's notation	IPA approximation	Description
Consonants		
պ	b	voiced bilabial stop
բ՛	b ^h	voiced aspirated bilabial stop
դ	d	voiced coronal (dental) stop
դ՛	d ^h	voiced aspirated coronal (dental) stop
ձ	dz	voiced coronal (dental) affricate
ձ՛	dz ^h	voiced aspirated coronal (dental) affricate
զ	dʒ	voiced postalveolar affricate
զ՛	dʒ ^h	voiced aspirated postalveolar affricate
ֆ	f	voiceless labiodental fricative

1 Introduction to the translation

q	g	voiced velar stop
q'	g ^h	voiced aspirated velar stop
qj	g ^j	palatalized voiced velar stop
h'	h̥	voiceless pharyngeal fricative
h	h	voiceless glottal fricative
hj	h ^j	palatalized voiceless glottal fricative
' , , , }	h̥	voiced glottal fricative
j	j	voiced palatal glide
կ	k	voiceless unaspirated velar stop
ք	k ^h	voiceless aspirated velar stop
զ	k ^{hj}	palatalized voiceless aspirated velar stop
ւ	k ^j	palatalized voiceless unaspirated velar stop
լ	l	voiced lateral approximant
լ'	l ^j	palatalized voiced lateral approximant
մ	m	voiced bilabial nasal
ն	n	voiced coronal (dental) nasal
պ	p	voiceless unaspirated bilabial stop
փ	p ^h	voiceless aspirated bilabial stop
ռ	q	voiceless uvular stop
ռ	r	voiced alveolar trill
ռ	r̥	voiced alveolar flap
ռ	r̥̥	voiced uvular fricative
ս	s	voiceless alveolar fricative
շ	ʃ	voiceless postalveolar fricative
տ	t	voiceless unaspirated coronal (dental) stop
թ	t ^h	voiceless aspirated coronal (dental) stop
ծ	ts̥	voiceless unaspirated coronal (dental) affricate
ց	ts̥̥	voiceless aspirated coronal (dental) affricate
ճ	tʃ̥	voiceless unaspirated postalveolar affricate
չ	tʃ̥̥	voiceless aspirated postalveolar affricate
վ	v	voiced labiodental fricative
ւ	w	voiced labial-velar glide
զ	z	voiced alveolar fricative
ժ	ʒ	voiced postalveolar fricative
՚	ɸ	voiced pharyngeal fricative
ի	χ	voiceless uvular fricative
Vowels		
m, ü	æ	low front unrounded vowel

1.3 Phonology of Armenian and our phonological transcription

ա	ա	nasalized /a/
ա	ա	low back unrounded vowel
աօ	աօ	diphthong of /a/ and (offglide) /ə/
ա՛, ա՛	ա՛	diphthong of /a/ and (offglide) /i/
աւ	աւ	diphthong of /a/ and (offglide) /u/
Է or Ե՝	է	lowered /e/
Ե	է	mid front unrounded vowel
Ե	է	diphthong of /e/ and (offglide) /i/
Ե, Ե	է	shortened diphthong of /e/ and (offglide) /i/
Ե	է, է	inconsistent between diphthong or vowel-glide
Եւ	էւ	diphthong of /e/ and (offglide) /u/
ԸԵ	չ	fronted schwa
Ը՞	չ	lowered schwa
Ը	չ	schwa (mid central vowel)
Ը՛, Ը՛ ^h	չ	diphthong of /ə/ and (offglide) /i/
ի	ի	high front unrounded vowel
Ե	իէ	diphthong of (offglide) /i/ and /e/
Եւ	իւ	triphthong of (offglide) /i/, /e/, and (offglide) /u/
ի՛, ի՛	ի	diphthong of /i/ and (offglide) /i/
Ը	ի	high central unrounded vowel
օ	օ	mid back rounded vowel
Եօ	օէ	front mid rounded vowel
Եօ	օէ	diphthong of /օ/ and (offglide) /ə/
Եօօ	օօ	perhaps a diphthong of /օ/ and /օ/
Եօւ	օւ	diphthong of /օ/ and (offglide) /u/
օԸ	օ	diphthong of /օ/ and (offglide) /ə/
օօ	օօ	perhaps a long vowel /օ/
օւ	օւ	diphthong of /օ/ and (offglide) /u/
նւ	ն	high back rounded vowel
նւա, ւա	նա	diphthong of (offglide) /u/ and /a/
նւԵ	նէ	diphthong of (offglide) /u/ and /e/
նւ՛, նւ՛ ^h	նի	diphthong of /u/ and (offglide) /i/
ն	նօ	diphthong of (offglide) /u/ and /օ/
օ	նօէ	diphthong of (offglide) /u/ and /օ/
իւ	ն	high front rounded vowel

1.3.3.2 Implicit information on assumed phonetic values

During the course of translating Adjarian and re-transcribing his data, I had to make decisions on the exact phonetic value of Adjarian's notation. I noticed that Adjarian would omit some types of information about Armenian phonology and phonetics, whether intentionally (because he implied the information) or because of ignorance (which we can never determine). I discuss my decisions here.

1.3.3.2.1 Typical low vowel $\langle \omega \rangle / \alpha /$ For the letter $\langle \omega \rangle$, most traditional transliteration systems use a simpler transcription as $\langle a \rangle$. But phonetically, this letter represents a low back unrounded vowel /ɑ/ in modern Standard Western and Standard Eastern Armenian. Although we don't have access to articulatory or acoustic data on the Armenian dialects, I suspect that Adjarian is using $\langle \omega \rangle$ to denote a back unrounded vowel as well for the following reasons.

First, dialectological work often distinguishes a typical vowel $\langle \omega \rangle$ against an atypical fronted form like $\langle \ddot{u} \rangle / \ae /$. This suggests that even in 1911, Adjarian perceived $\langle \omega \rangle$ as contrasting against a front $\langle \ddot{u} \rangle / \ae /$ by being back.

Second, in the IPA, the letter $\langle a \rangle$ represents a front vowel too. Thus, if I use both $\langle a, \ae \rangle$, then it can create a false impression that there's a phonemic contrast between two front vowels $\langle a, \ae \rangle$, instead of between a front and back vowel $\langle \ae, \alpha \rangle$.

Third, Adjarian was often sensitive in his perception of subtle acoustic differences. For example, in some dialects, he gives subtle judgments by saying that the low vowel $\langle \omega \rangle$ had a more closed mouth in the dialect of Van (§15.2.2.1.1). This suggests that he himself felt that $\langle \omega \rangle$ represented a back *unrounded* vowel.

However, in my own fieldwork, the dialect of Tehrani Iranian Armenian has a rounded back vowel /ɒ/ due to Persian contact (Dolatian et al. 2023: §2.1.4). Perceiving this rounding is quite subtle. So it is possible that some of the dialects from Iran that Adjarian studied did in fact use a back rounded form /ɒ/ instead of a back unrounded form /ɑ/. It is impossible to know what was the case 100 years ago.

1.3.3.2.2 Front round vowels For the front round vowels $\langle \text{hL}, \text{tɔ} \rangle$, I transcribe them as /y, œ/. These are common realizations for the SWA form of these vowels. Though it's possible that some of the non-standard dialects use /y/ or /ø/.

1.3.3.2.3 Uvular fricatives For the letters $\langle \text{hL}, \text{tɔ} \rangle$, modern SWA and SEA use uvular /χ, ʁ/. Though in my experience, velar pronunciations are possible as

free variation. Dialectological work does not distinguish velar vs. uvular pronunciations. So although I transcribe these letters consistently as uvular across the dialects, it is possible that they may be more velar in some dialects than others.

1.3.3.2.4 Rhotics For the rhotic letters <n,ŋ>, the modern Standard Eastern pronunciation is a trill-flap distinction /r-ɾ/. Modern dialects differ in whether the transcribed <ŋ> letter is truly a flap /ɾ/ vs. an approximant /ɹ,ɻ/. For example, Standard Western and Eastern Armenian use a flap /ɾ/, while Tehrani Iranian Armenian uses an approximant /ɹ/. Dialectologists don't distinguish these flavors of /ɾ/. But to reduce confusion with the trill, I transcribe the trill as /r/, and the non-trill rhotic as /ɾ/.

1.3.3.2.5 Glide epenthesis in vowel hiatus repair In SEA and SWA, the vowel hiatus between the vowels /e/ and /i/ is repaired by either a transitional or full glide /j/ (4). I include this glide in my transcriptions for SWA and SEA.

(4) SWA

/jerkʰ-e-i-n/ → [jerkʰejin]

sing-TH-PST-3PL

'(If) they sing.'

Երգեին

The Armenian orthography does not mark glide insertion in this context. Adjarian likewise generally doesn't include this glide either in his dialectological notation. Thus, we will come across many dialectal words that are transcribed with vowel hiatus. But I think it's likely that there was a glide in these contexts. For example, we see instances of such apparent vowel hiatus contexts in §7.3.3.1.3. The dialectal form is transcribed with a vowel hiatus sequence [e-i] while the SEA cognate has a glide [ej-i].

1.3.3.2.6 Velar place assimilation SEA and SWA have productive nasal place assimilation before velar stops: /n/ → [ŋ] before /kʰ, k, g/ (§1.3.1.1). I transcribe these allophonic velar nasals for the SEA and SWA forms.

It is unknown if CA had an allophonic velar nasal [ŋ]. Adjarian does not acknowledge the existence of velar nasals in CA, SEA/SWA, nor the non-standard dialects. We can't know for sure if CA and the non-standard dialects had nasal place assimilation, but it is likely. To maintain a faithful translation, I don't transcribe logically possible velar nasals in the dialects, simply because we don't know for sure if these dialects had allophonic velar nasals.

1.3.3.2.7 Level of abstraction: schwas and voicing assimilation In general, Adjarian's dialectological notation seemed reliably close to a possible surface pronunciation for words. However, I suspect that Adjarian was at times transcribing in a more abstract or broad 'phonemic form' instead of a narrow phonetic form.

Evidence comes from how Adjarian transcribed obstruent clusters. In SWA, there is a productive constraint against having obstruent clusters that have heterogeneous voicing. For example, for the root /okʰud/ 'utility' <օզնւն>, the derivative 'helpful' is pronounced [okʰ-agar] <օզնակար>. Adding a suffix causes the root's vowel to disappear, and the newly created obstruent cluster assimilates to being voiceless.

In contrast, Adjarian often has clusters with heterogeneous voicing. For example in (13c), Adjarian cites a Hamshen word /koʃ-di/ <կոշդի> that is borrowed from Ottoman Turkish. The suffix that he spelled as [-di] is a Turkish suffix. The modern Turkish form of this word however is <koş-tu> where the suffix has assimilated in voicing, and this is marked in the orthography. In contrast, Adjarian transcribes this suffix in its phonemic form, without voicing assimilation.

For Adjarian's data, it is unknown if words that are transcribed with heterogeneous voicing like /koʃdi/ were truly pronounced with such clusters [koʃdi], or if they were pronounced with assimilation [koʃti]. We cannot know for certain how narrow or broad Adjarian's transcriptions were. But my suspicion is that they were rather broad (phonemic).

Another tendency for Adjarian was that he often omitted epenthetic schwas. On page 9 from the original translation, Adjarian transcribed the word <Վրայ> 'on' as [vra]. But, the typical transcription is [vəra] with an epenthetic schwa. Throughout the translation, I often found Adjarian transcribing words with large consonant clusters, that would otherwise require schwa epenthesis in CA and SEA/SWA. I doubt that the relevant dialects lacked schwa epenthesis. It's possible that Adjarian omitted some of these schwas because he either a) perceived them to be too acoustically weak or short to transcribe (= a more narrow transcription), or b) he felt the schwas were too predictable to require insertion (= a more broad transcription)

1.3.3.2.8 Stress In this translation, I generally do not provide stress markings for CA nor for SWA/SEA. I provide stress markings only in the following situation. Sometimes, Adjarian documents dialectal words and he includes a stress symbol <’> . He does this for words or dialects that have unexpected penultimate stress. For such situations, I also provide the stress marking for the CA and SEA/SWA cognates, to emphasize the contrast.

1.3.3.3 Typographical problems

While translating the book, I came across Armenian symbols that Adjarian used which I unfortunately could not faithfully replicate. These were symbols that were either absent from Unicode, or which required specialized fonts for me to use. I had to replace these symbols with approximate symbols.

- Armenian symbols that I could not replicate easily
 1. For the low front vowel /æ/, Adjarian used a special symbol <m>. I used the Armenian letter <ǖ>. This alternative symbol is also more common in post-Adjarian dialectological work.
 2. Some diphthongs were written with a superscript form of the letter <j>: <Է^j, Ի^j, Ո^j>. I used a superscript <j>: <Է^j, Ի^j, Ո^j>.
 3. Some diphthongs were written with a superscript form of the letter <փ>: <ՆԼ^փ, ԸԼ^փ>. I used a superscript <i>: <ՆԼⁱ, ԸԼⁱ>.
 4. For a lowered schwa, Adjarian used the upside-down version of the symbol <ը>. I couldn't reproduce this, so I used <ը°>

To explain why I replaced these letters, consider the sound /ěj/. The original Armenian rendering is Է^j with a superscript <j>. The PDF can show this substring correctly as Է^j with a superscript. But if the reader tries to copy this string, the result is a non-superscripted form Էj. The superscript form with Է^j is not recoverable because ^j is not a predefined Unicode symbol. But, if the reader tries to copy Էj, then the superscript <j> is rendered.

1.3.3.4 Diphthong inconsistencies

During the course of the translation, I came across inconsistencies in Adjarian's dialectological notation.

For all dialect chapters before Crimea (§32), Adjarian would have treated the symbols <իլ, իԵլ, իԸ> as /y, ieu, iə/. But then for Crimea (§33.2.1.2), he states these symbols should be read as single diphthongs: /iu, iē, iə/. This creates a contradiction with his previous use of these symbols. For <իԵլ>, the contradiction is that <Ել> already signifies /ieu/.

The symbol sequence <Էj> is likewise ambiguous. For some dialects, he uses this symbol to denote a diphthong /ēj/, and he explicitly says the sound is a diphthong (Karabakh: §8.2.1.2, Cilicia: §22.3.1.3). But then for some dialects like Agulis (§12.2.1) and Van (§15.2.1), he states the vowels of these dialects, and does not mention a diphthong /ēj/, yet he still provides words with the symbol sequence <Էj>. One can then assume that Adjarian intends for this sequence to be read as /ēj/ for these dialects.

I suspect part of this inconsistency for <է> is due to typographical errors. For the dialect of Van, Adjarian states the Vozim dialect has a diphthong <Է> or <Է̊> /eɪ/. This diphthong is written with a superscript glide. He provides Vozim words that have both the superscript glide and the non-superscript glide: /χ-էլէj/ <χւԷլԷj> ‘mirror’ (Table 15.43). For the Vozim past perfective (§15.4.3.3.2), he sometimes transcribed a past suffix as /էj/ <Է̊> but other times as /ej/ <է>. Thus, I suspect that the ambiguities in Adjarian’s use of <է> could all be typos for <Է̊>.

1.4 Translation conventions

While translating the monograph, I had to make decisions on how to convey all the implicit and explicit information in Adjarian’s prose. Such information ranged from organization (§1.4.1), Adjarian’s diachronic treatment of synchronic phonology (§1.4.2), morphological segmentation (§1.4.3), my naming conventions for the morphology (§1.4.4), his personal writing style and romanizations (§1.4.5), his use of data from multiple non-Armenian languages (§1.4.6), and my own limitations (§1.4.7).

1.4.1 Structuring and explanation

For most of this translation, I tried to maintain Adjarian’s original order and way of presenting information. However, there were two issues that I had to solve: section divisions and specifying diachronic changes.

First, Adjarian usually did not use section divisions in his dialectal chapters. Thus a dialect chapter would be a single long sequence of pages without any breaks. And in his introductory chapters, Adjarian often used at most one level of section division. To make his content easier to read, organize, and access, I tried to provide extensive subsection divisions based on various linguistic themes.

Second, oftentimes, Adjarian did not use any special notation to differentiate the Classical pronunciation vs. the modern pronunciations. Within the same sentence, he uses the same letters to denote both Classical and Modern pronunciations without using any special terms. He essentially uses one system of letter-sound correspondences for Classical Armenian, and another system for the modern dialects. For example, he would say “The sound X is Y,” and then expect his Armenian-literate readers to infer that X is Classical while Y is modern. He thus leaves it up to the (Armenian-speaking and literate) reader to deduce whenever some letter is designating the ancestor of a sound vs. the actual current pronounced form. For easier reading, I use the abbreviations like CA or MA, and terms like ‘Classical’ and ‘reflex, modern’ to disambiguate the text.

For example, in section §2.7.1.2.1, he talks about how the Classical Armenian sound /ē/ became modern /e/. But he uses the same letter <է> for the pronunciations. Similarly in §2.7.1.2.4, the Classical sound /o/ became a diphthong /uo/ in some dialects, but both phones are written with <ո>. The reader is expected to know that the letter <ո> means /o/ when used to transcribe a Classical word, while the letter means /uo/ when used for a modern work.

1.4.2 Phonological terms, changes, and alternations

As discussed in §1.3.3.2.7, Adjarian was at times inconsistent in his phonological level of abstraction. When translating the monograph, I had to make decisions on how to represent his phonological transcriptions. I likewise came across problems in his phonological terminology and treatment.

For phonological transcriptions in this book, I generally use slashes // to encode Adjarian's transcriptions, and also for my own SWA and SEA transcriptions. This is because Adjarian's notation is ambiguously narrow or broad. I often use <> to mark orthographic transcriptions, especially in the Armenian script or in Adjarian's dialectological notation.

In very few cases, I use brackets [] when I want to distinguish between a more abstract phonological form in slashes // vs. a more narrow phonetic form in brackets [], such as in the case of allophonic nasal place assimilation. But in general, my use of slashes // does not encode an abstract lexical representation. For example, I show epenthetic schwas in slashes //.

Besides notation, Adjarian's treatment of Armenian phonology reflected his training in the late 19th century by Antoine Meillet. His training is substantially different from how a 21st century phonologist would look at phonology. Adjarian was trained within the framework of comparative linguistics, before the rise of Saussurian or structural linguistics (structuralistics).

Because of his training in pre-structuralism, Adjarian does not utilize phonological concepts from structuralism such as phonemes and allophones. For example, in the Karabakh chapter, Adjarian provides a list of sounds present in the dialect (§8.2.1). But he doesn't specify if all these sounds can appear freely in a word (as a phoneme), or whether certain sounds are restricted in specific contexts (as an allophone).

For sounds that are borrowed from another language, he sometimes specifies that such sounds exist only in borrowed words. For example, in the Tigranakert dialect, the sound /q/ is present only in Arabic words. This sound is thus a marginal phoneme in that dialect. Yet he does not use such a theoretical term like 'marginal phoneme.'

Because Adjarian was trained before the rise of structuralist or generative linguistics, he likewise didn't look at phonology as a synchronic system of alternations. For example in the Cilicia dialect, Adjarian talks about how vowels in a word tend to assimilate (§22.3.2.3). When translating his prose, I called his process 'vowel harmony' because that's how a linguist in the 21st century would understand this process, even though Adjarian didn't use such a term.

For synchronic processes like vowel harmony, Adjarian sometimes would say what was relevant for the process (§9.2.3.1.5). But for diachronic changes, he often would not give any explanation. For example in the Agulis chapter, Adjarian goes through how various vowels changed from Classical Armenian to Agulis Armenian (§12.2.2.1). But such changes seem to be haphazard. For example, the Classical vowel /a/ has many reflexes in Agulis: /a, æ, o, e, œ, œj, aj, u, y/. Adjarian does not describe under what phonotactic or morphological conditions these different reflexes arose. And it is beyond the scope of this translation to explain these changes.

1.4.3 **Glossing and morpheme segmentation**

Adjarian generally did not morphologically segment his dialectal data, nor would he state the meaning of some word or affix. All glossing and segmentation was my own. Adjarian would usually present his data in one of three formats.

The first format is that he would list a dialectal word and then some related non-dialectal word. The non-dialectal word would be from CA, SEA, or SWA, but he usually doesn't state where the non-dialectal word is from. In this situation, I would transcribe the dialectal word, find and transcribe the CA and SWA/SEA cognates, and place them all together. The CA form works to show a likely ancestor for the dialectal word, while the SEA/SWA form gives a sense of the divergence of the dialect's development. To illustrate, see Table 6.5 in the Yerevan chapter.

In a lot of these situations, the non-dialectal form would have been identically written in either CA or SEA/SWA. In a few cases, the forms would be different, such as for 'lentil' in Table 6.5; Adjarian had provided the SEA form <nuuχ> for this word, but not the CA word. Unless Adjarian stated otherwise, I assumed that the dialectal form had the same meaning as the CA and SEA/SWA forms.

In some cases, Adjarian would provide a non-dialectal word in its inflected form that would have only been found in SEA/SWA, not CA. For those situations, I could only provide a partial picture of what the dialectal forms were. See for example Table 6.46 from the Yerevan chapter. Adjarian provided the dialectal form for 'gathered,' but this word didn't have an obvious reflex in CA.

Adjarian sometimes would use the asterisk * to say that a Classical word or ancestor word is reconstructed. I kept his notation.

In very few situations, Adjarian provided a non-dialectal form that was neither in CA nor modern SEA/SWA. In those situations, I simply used the cognates that were attested. See for example the word for ‘cress’ in Karabakh in Table 8.20.

The second format was sentences. Here, Adjarian would provide a dialectal sentence, and a SEA/SWA translation. He would not morphologically segment his sentences. However, the Armenian reader could look at the Armenian translation and figure out the closest morphological connections and segmentations. I glossed and segmented all the sentences to the best of my abilities, by deducing from the SEA/SWA translations and cognates.

The third format was morphological paradigms. Adjarian would usually at most just list a paradigm as a set of cells and some label like ‘indicative present’. He usually didn’t describe how such words were morphologically constructed. The Armenian reader would then have to deduce the morphological segmentation, by again contrasting against how either SWA or SEA would work to create the indicative present. For such paradigms, I would segment the dialectal forms and provide SEA/SWA forms for easier contrast. I would prosaically explain how the SEA/SWA morphology works, and then use that information to deduce how the dialectal morphology works. For example, see §6.3.3.1 for the Yerevan verbal paradigms.

I generally tried to morphologically segments as many words in possible. An exception is pronouns. I try to minimize my segmentation and glossing of pronouns because pronouns tend to contain a lot of opaque morphology. See §11.3.2.

1.4.4 Grammatical terminology for morphological paradigms

When translating the book, I had to make decisions on how to call the different morphological items and tenses that Adjarian described. I tried to find a balance between staying faithful to Adjarian’s original terminology while using the modern names for some categories.

For example, Adjarian was often agnostic as to whether a certain morpheme was a prefix, suffix, or clitic. He often used the word <մասլիկ> which can be translated as ‘particle’ or ‘formative.’ I used the word ‘formative’ in the translation as a way to maintain Adjarian’s agnosticism.

In his morphological paradigms, Adjarian used traditional Armenian names for the various tenses and non-finite verb forms. I go through some of the more controversial items below.

In modern Standard Armenian, verbs can surface in a small set of non-finite verbs. The names for these non-finite forms vary based on the grammarian. For example, in Standard Eastern Armenian, the suffix *-um* is used to mark a non-finite form that's called the 'present participle' (Dum-Tragut 2009: 212) or the 'imperfective converb' (Dolatian et al. 2023: 109). The word 'converb' in this context is used to mean a non-finite form that can only be used in periphrastic constructions. Adjarian seems to not use any special Armenian term for this non-finite form, and tends to just say something along the lines of 'with formative */-um/*'. Similarly, Standard Eastern Armenian uses the suffix */-el/* to create a non-finite form that has been called the 'perfect participle' (Dum-Tragut 2009: 213), the 'perfective converb' (Dolatian et al. 2023: 111), or the 'past participle' (*ալցեալ դերբայ*) by Adjarian (§9.3.3.1.2).

When translating the book, I stay faithful to Adjarian's prose and use the terms that he used. For example, in §9.3.3.1.2, Adjarian explicitly uses the term 'past participle' (*ալցեալ դերբայ*) to describe a non-finite form in Yerevan, and I translate his prose as such. But, in the glossing and when discussing the SEA forms (§6.3.3.1.2), I use more modern terminology from Dolatian et al. (2023). The terms used in Dolatian et al. (2023) typically match the terms used in the Eastern Armenian National Corpus, with few deviations.

There are other points of Armenian grammar that are controversial in their terminology. In Eastern dialects, the formative */k-, kə-/* is called a future prefix or formative by Adjarian. In contrast, some modern grammars of Eastern Armenian call this a conditional future marker (Dum-Tragut 2009: 253ff). We try to maintain Adjarian's terms in his prose.

Another area worth mentioning concerns perfectivity and imperfectivity. Here Adjarian uses traditional terms in Armenian philology which sometimes conflict with more recent terminology in Armenian linguistics. Consider the following four sentences from Standard Eastern Armenian from Table 1.9.

A simple present tense sentence such as 'they like' is simply called the 'present' by Adjarian, while 'indicative present' in more recent work. For marking the past tense, SEA utilizes two basic types of past constructions. One renders the incompleted past meaning of the English 'they were liking,' while one renders the completed past meaning of 'they liked.' The former construction is called the 'imperfective' by Adjarian, and 'indicative past imperfective' by Dolatian et al. (2023: §6.3.1). The latter construction is called the '(past) perfective'. More complex tenses like the present perfect are used for sentences like 'they have liked.'

When translating this book, I kept Adjarian's original term in the prose. I then used the modern grammatical term in my personal section division titles and in

Table 1.9: Perfectivity and imperfectivity in Standard Eastern Armenian

Term from Adjarian	Term from Dolatian et al. (2023)	Example
Present <ՆԵՐԿԱՅ>	Indicative present	sir-um e-n like-IMPF.CVB AUX-3PL 'they like, they are liking' սիրում են
Imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ>	Indicative past imperfective	sir-um ej-i-n like-IMPF.CVB AUX-PST-3PL 'they were liking' սիրում էին
Perfective <ԿԱՏԱՐԵԱԼ>	Past perfective	sir-e-ts ^h -i-n like-TH-AOR-PST-3PL 'they liked' սիրեցին
Present perfect <յԱՐԱԿԱՏԱՐ>	Present perfect	sir-el e-n like-PERF.CVB AUX-3PL 'they have liked' սիրել են

the labels for paradigm tables.

When translating paradigms with Western Armenian, a problem I had was capturing the progressive tense (Table 1.10). In formal written SWA, the synthetic forms used in the indicative present and the indicative past imperfective can denote either a progressive or non-progressive reading. But in spoken SWA, the particle /gor/ is mandatory for denoting a progressive meaning.¹²

Outside of an artificial literary context, a SWA speaker cannot naturally perceive a progressive reading for these synthetic forms without /gor/. When translating past imperfective sentences for the Western dialects, I used the non-progressive meaning as the default (following the spoken register of SWA). In some cases, Adjarian explicitly said a sentence had a progressive meaning; so I followed him in those contexts.

¹²In SEA, there is no dedicated progressive morpheme or construction. The indicative present can have a progressive or non-progressive meaning (Table 1.9). The indicative past imperfective has only a progressive meaning. The meaning of 'I would like' is expressed by using the prefix /k-/ with past tense agreement, like [kə-sir-ej-i-n] (Dolatian et al. 2023: §6.5.3).

Table 1.10: Progressive meanings in Standard Western Armenian

Paradigm name	Example	Literary reading	Spoken reading
Indicative present	gə-χəm-e-n IND-drink-TH-3PL	‘they drink’ ‘they are drinking’	‘they drink’
	gə-χəm-e-n IND-drink-TH-3PL	gor PROG	N/A ‘they are drinking’
Indicative past imperfective	gə-χəm-ej-i-n IND-drink-TH-PST-3PL	‘they would drink’ ‘they are drinking’	‘they would drink’
	gə-χəm-ej-i-n IND-drink-TH-PST-3PL	gor PROG	‘they are drinking’

Past tense morphology presents another set of problems in Eastern Armenian. When the future prefix [k(ə)-] is added to the subjunctive present, it creates a simple future reading ‘I will like’. But when it’s added to a subjunctive past form, it creates a conditional-like reading ‘I would like’ (Dolatian et al. 2023: §6.5.3). Adjarian calls the latter reading the future past though it’s semantically inaccurate. See discussion in §12.3.3.3.4.

1.4.5 Cultural terminology and names used by Adjarian

There were minor cases where Adjarian would use an Armenian term that was difficult to translate accurately. One such word was the noun <զաղութ>. This word can be translated in various ways such as ‘colony’ or ‘settlement’. The derived word <զաղթական> can then also be translated as ‘colonizer, settler, migrant, emigre’ and so on.

In general, he would use these two words to describe communities of Armenians who were living in areas outside of Historic Armenia, or communities who migrated across different regions and cities. Throughout this book, I tended to translate these terms as either ‘settlements’ or ‘migrant communities’. I did this because the word ‘colony’ can incorrectly imply that these Armenian communities were part of some colonialization effort, instead of just normal human migration.¹³

Adjarian likewise was sometimes flowery in his prose. He would often use the phrase <հին հայերէն> ‘Old Armenian’ to denote Classical Armenian, instead of the conventional word <գրաբար>. He used the term <նոր հայերէն> ‘New Armenian’ to denote the modern descendants (whether standard or non-standard dialects). The standard language was <գրական> ‘literary’. He likewise used the

¹³In the French version, Adjarian (1909) used the French words ‘colonie’ (page 13) and ‘émigration’ (page 84). I thank Bert Vaux and Thomas Castaigna for finding out for me.

word ‘sea’ for lakes. I didn’t alter Adjarian’s word choices, to maintain faithfulness to his personal style.

He would often use the word ‘ending’ (վերջաւորութիւն) in ambiguous ways. It could mean a word-final segment (§12.2.2.4.6), a suffix (§6.3.3.3.5), or a suffix sequence (§25.3.2.3).

A complicated area of translation involved the root <տաճիկ> pronounced /dadžig/ in SWA, and /tatfik/ in SEA. This root can mean a range of related meanings like Turk or Muslim. It’s used in phrases like <տաճկերես> /dadžgeren/ which is the language of those people (Turkish), <տաճկաստան> /dadžgastan/ which is the country (Turkey), or <տաճկահայ> /dadžgahaj/ which is an Armenian from that area. In Adjarian’s prose, he used this root and its derivatives to refer to the notions of Ottoman Turks, Ottoman Turkish, Ottoman Turkey, and Ottoman Armenians. I thus translated these words as such.¹⁴ Some related words are <թուրք> /t^hurk^h/ and <թորերես> /t^hərk^heren/ which mean Turk and Turkish.

In some case, Adjarian would use a linguistic term in somewhat vague ways. The term <պայթուղիկ> is supposed to denote a stop consonant (= a plosive). However, he sometimes would use this word to denote either a stop or affricate. Thus throughout the translation, there are likely sentences where I used the word ‘stop,’ but the phrase ‘stop or affricate’ may have captured his intent better. Unfortunately, it’s hard to know what exactly he intended.

A difficult matter to translate was proper names. Adjarian usually wrote people’s name in the Armenian script. I would write the person’s name in the original script that Adjarian used, alongside a romanization. In some cases, the person had an existing or well-known romanized name. For example, the late Armenian philologist <Շահան Չռպետյան> had a romanized name ‘Jacques Chahan de Cirkied’.

In other cases, I couldn’t find a romanized version of the person’s name online. In such cases, I made up my own unofficial romanization based on a simplified HBM transliteration. I would provide the IPA pronunciation in SEA/SWA. To explain why I did this, my Armenian name is <Տօվլեթյան> and pronounced in SWA as [dovlet^hjan]. Its HBM form would be <Tēōvlēt^hean>, but the romanized form that I had used within the Armenian community is <Deovletian>. The two romanizations are obviously different, and the HMB transliteration is not publicly used.

In order to show respect to the many deceased (and likely massacred) individuals who worked with Adjarian in his documentation efforts, I wanted to romanize their names in the way that I would expect to see such names in real life

¹⁴Because of the genocide, I thought it would be insulting to translate the word <տաճկահայ> to ‘Turkish-Armenian’ instead of ‘Ottoman Armenian’.

1 *Introduction to the translation*

and in pronounced forms. For example, I romanized the surname suffix <tuլ> as <-ian>, because this is how people in real life romanize their names (outside of academic bibliographies), and not as the HBM form <-ean>. For affricates like <g>, I wouldn't romanize them using HBM letters like <c^c> because such symbols aren't used by Armenians outside of academic publications. I instead used symbols like <ts>. Of course, these romanized forms are ambiguous. But, I provide the original Armenians form anyway. So there is no loss of information.

1.4.6 *Translating language examples*

In this book, Adjarian would provide linguistic examples from various languages and registers. These languages were the following.

- French
- Italian
- German
- English
- Russian
- Georgian
- Persian
- Arabic
- Ottoman Turkish
- Classical Armenian
- Standard Armenian, often ambiguously either SEA or SWA

I only speak SWA, English, and Arabic. So when translating these examples, I used the following procedure.

For Romance and Germanic languages, I largely relied on Wiktionary. Adjarian's examples were mostly just word lists so this was feasible. For French, I have some beginner level reading capacity.

For Russian, I cannot read the Cyrillic script. I relied on the help of a Russian speaker (Nikita Bezrukov) to help in the translation.

For Persian and Arabic, I knew the Arabic script so I could use Wiktionary (and my own Arabic knowledge) to translate. Some Persian cases were difficult, so for that I had the help of a speaker (Nazilia Shafiei).

For Georgian, I don't know the script so I relied on two linguists (David Erschler and Thomas Wier) who work on Georgian.

For Ottoman Turkish, Adjarian usually wrote these phrases in Armenian letters. I used a combination of Wiktionary and help from Turkish speakers (Tabita Toparlak, Nazila Shafiei, Jonathan North Washington) to translate the Ottoman forms to English and modern Turkish.

For Classical Armenian, I relied on the Calfa dictionary¹⁵ and English Wiktionary. In some cases, Adjarian used a word that he implied was a Classical word but I couldn't track it down. In those situations, he would use the Classical word as a gloss for a dialectal word. I instead used a cognate that was attested in the Classical dictionaries.

For SWA and SEA, I relied mainly on my own native knowledge of SWA. For transcribing SEA forms, I relied on English Wiktionary. The Armenian entries on English Wiktionary are highly moderated by Vahagn Petrosyan. For SEA words whose transcriptions I couldn't find on Wiktionary, I instead asked Petrosyan for help.

1.4.7 Limitations of the translation

I have tried my best to ascertain the exact translation of as much of Adjarian's prose as possible for me. At times where I was unsure on how to translate a word or phrase, I reached out to others for help. But there are still small points where I couldn't decide on a proper translation. A lot of these errors can be found in the my footnotes, which include the substring '(?)' which can be searched for.

Below I go through the types of datapoints that I couldn't be fully confident in translating. My hope is that because this book is open-access, then future readers can contribute to ongoing translation work by finding my errors.

In some cases, I couldn't track down the exact bibliographic entry for an academic work that Adjarian cites. This is because he doesn't provide a complete bibliography but often just mentions the author's name and year of publication. For example, see the unclear difficult citations for Hanusz (footnote 3) and Davit-Bek (footnote 4). I include the symbol '(?)' for such footnotes.

In very rare cases, the original prose was confusing and ambiguous. For example, see footnotes 9, 25, among others.

In some cases, Adjarian is too implicit and vague. For example, he sometimes doesn't state the dialectal or etymological origin of some word (footnote 16).

For the morphology, Adjarian doesn't segment, gloss, or explain his suffixes. There are some cases where I couldn't figure out what a suffix meant. For example, the reader can search for the substrings '-?', '?,' or '(?)' to find less than a hundred cases of untranslated morphemes. Some example sentences likewise lacked a translation and I couldn't figure out what they meant.

For placenames in the end matter, only a few places have unclear romanizations because I couldn't track down the place. These unclear placenames have a question mark.

¹⁵<https://dictionary.calfa.fr/>

1 Introduction to the translation

For the sample texts for the 31 non-standard dialects, I did not translate, gloss, or re-transcribe them. Adjarian didn't explain his texts, and he only sometimes rendered them into his dialectological notation. It would have been to cumbersome and error-ridden for me (and for any non-speaker of the relevant dialect) to translate such samples. I encourage future researchers who focus on those specific dialects to use the open-access sources in this translation.

This translation focuses on capturing the information that Adjarian presented in his 1911 book. Thus, I do not provide recent descriptions of those 31 dialects. But for each dialect, I provide a citation to [Martirosyan \(2019\)](#)'s survey. The survey lists more recent grammars on a specific dialect. I place this citation in the literature section (if this section exists), otherwise in the background section.

Finally, this book is a translation of the 1911 Armenian edition which is almost 300 pages. The 1909 French version is smaller at almost 100 pages. Because I don't speak French and because the Armenian edition is substantially larger, I used the Armenian edition as the source to translate. Because I don't speak French, it's unclear to me if there's any information present in the French edition that is absent in the Armenian edition.

Part II

Introductory chapters by

Adjarian

2 Introduction by Adjarian

2.1 History of Armenian dialectology

Original page number 1.

The first person who was occupied with Armenian dialectology was the Dutch Armenologist Schröder (Շռուդեր). In his work (Schröder 1711), he provides a separate section where he talks about various Armenian dialects in the Caucasus, and he provides a succinct sample of the Agulis and Julfa dialects. After him comes Jacques Chahan de Cirbied (Շահան Շիրբեդ), an Armenologist from Evdokia. In his extensive grammar (de Cirbied 1823), he dedicates a part to Armenian dialects, about which he provides more information than his predecessor; and he provides a general sketch for a few of these dialects. Third place goes to the doctor Gevorg Akhverdian (Գեվորգ Ախվերդեան; [[SEA:/gevork^h aχverdjan/ or /aχvert^hjan/]]). He had such a special love for Armenian dialectology that he first published the provincial songs of Sayat Nova in the Tbilisi dialect (Ախվերդեան 1852), providing an exhaustive introduction, where he studies the Tbilisi dialect with a very skilled and specialist pen. Akhverdian intended to study other dialects as well, but he died too soon, squashing his beautiful prospects.

In 1866, the grammar of the Viennese monk Arsen Aydinian (<. Ա. Այճինյան; [[SWA:/arsen ajdinjan/]]) was published (Այճինյան 1867), wherein the author gave the first general classification of the Armenian dialects, though in very uncertain terms. Aydinian recognized four dialectal branches.

Original page number 2.

1. Russia, Persia, and India
2. Ottoman Armenia (Տաճկահայաստան) and Mesopotamia
3. Asia Minor
4. Austro-Hungary (Transylvania, Ardeal, Artyal, or Artial: Առարտայ)

The author talks about each of the four branches separately, provides a general description of each, focusing especially on the morphology (ծեւաբանութիւն). He does not consider the phonology (ծայնաբանութիւն).

In the same year, Kerovbe Patkanian (Պատկանյան; [[SEA: /kʰerovbe patkanjan/]]) published a grammar in German on the Agulis dialect (Patkanoff 1866). This was followed by the Armenologist Petermann's study on the Tbilisi dialect (Petermann 1867).

In 1869, Patkanian published his Russian work (Патканов 1869)¹, where he gives a succinct description of eight Armenian dialects, based on a handful of written sources. In 1878, the same author published Патканов (1875)² in two volumes: the first volume on New Nakhichevan, and the second on Mush. Both works are extensive.

After Patkanian, there was no work on Armenian dialectology for a long time, until in 1883 when the Agulis linguist S. Sargsiants (Ս. Սարգսյան; [[SEA: /sarkʰəsjan/]]) published his detailed study on the Agulis dialect (Սարգսյան 1883). His work exceeds all previous works, both in its extensiveness and its scientific accuracy. In 1886, the Polish Armenianologist Jan Hanusz (Յան Հանոս) started a study on the Polish-Armenian dialect. He published two volumes, wherein he studies the lexicon and phonology (ձայնաբանութիւն) of Polish-Armenian.³ Because of his death, the remaining parts of his study of the dialect were unfinished.

After Hanusz, the Russian Armenianologist Alexander Thomson (Томсонъ; [[modern Russian: Александр Томсон]]) published a study on the Akhaltskha dialect in 1887 (Томсон 1887) and the Tbilisi dialect in 1890 (Томсон 1890).

Starting in 1896, Armenian dialectology gained new momentum, and the number of studies grew day by day. In the same year, the *Azgagrakan Handes* (Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine]) was established, under the editorship of Lalayan (Լալայյան; [[SEA: /lalajan/]]). To this day, the journal continues to provide...

Original page number 3.

... many samples on the provincial or vernacular language. Then in 1896, the Armenianologist Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բեկ; [[SWA: /melikʰ tʰavitʰ pʰekʰ/, SEA /davitʰ beg/]]) published a succinct study on the Marash dialect, first in Armenian (see ՀԱ 1986) and then in French.⁴ In 1897, Levon Mserian (Լ. Մսրեան; [[SEA: /lalajan/]]).

¹[[In the original source, Adjarian used the pre-revolution writing system and called the book: *Изслѣдованіе о діалектахъ армянского языка.*]]

²[[In the original source, Adjarian used the pre-revolution writing system and called the book: *Материалы для изученія армянскихъ нарѣчий.*]]

³[[It's unclear to me what are the exact two volumes that Adjarian is referring to. But these two volumes are likely part of the citation to Hanusz by Martirosyan (2019). (?)]]

⁴[[Adjarian spells this person's name in various ways. The Armenian record is Մելիք-Դավիթպէկ (43-45, 113-114, 229-232, 354-35), based on bibliographic data from Martirosyan (2019). I couldn't find this person's work in French. (?)]]

[[SWA/SEA: /levon maserjan/, also called Mseriants Մսերեանց /məsərjants^h/]] published a detailed study on the Mush dialect.⁵ In 1898, 1899, and 1901,⁶ he published his dialectological series on the dialects of Aslanbeg, Suceava, Karabakh, and Van; the latter is in German. Then in 1898, the Բիւրակն [Byurakn] ethnographic periodical is established in Istanbul, which continued to exist for three years (1898-1900), providing very many samples on the Armenian dialects of various provinces, many of which were unheard of by then. If Lalayan's Ethnographic Journal had taken Byurakn's trajectory, then Armenian dialectology would have currently been in an envious position. The existence of Byurakn sadly did not last long, showing that we Armenians still do not have the capacity to keep scientific journals alive.

In 1899, H. Kazandjian (Յ. Գազանճեան 1899) published “*The provincial language of Evdokia*” (Եղուկիոյ Հայոց գաւառաբարբառ) in the journal *Handes Amsorya* (Հանդէս Ամսօրեայ [Monthly Review]). Starting in 1900, the same journal starts publishing the extensive study of the Arapgir dialect by Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթբեկ). But unfortunately after a few years, the study halts.

Special attention should be given to the editorship of the *Eminian Azgagrakan Joghovatsou* (Էմինեան ազգագրական ժողովածոլ [Eminian Ethnographic Journal]), that was established in the Lazarian Institute in Moscow (Մոսկովյան Հայոց Ճեմարան) by the will and testament of the deceased and skilled Armenianologist M. Emin (Մ. Էմին). To this day, the journal has provided the most respectable volumes of all the dialectological works published so far. By now, it has published seven books, of which five are completely dedicated to Armenian dialects.

Among the less known workers in Armenian dialectology is H. Nazarians (Յ. Նազարեան; [[SEA/SWA: /nazarjants^h/]]). In the journal *Ports* (year 5, number 2, page 150-164, Փորձ հանդէս; [[SEA: /p^horts^h handes/]]), he published an article called “*About the Armenian dialects*” (Հայոց բարբառների մասին).⁷ He proposed five sections, and called on Armenian folklorists to translate them to the dialect of each village and send them to him...

Original page number 4.

... The man of course will of course be waiting for a long time for a hopeless endeavor.

Let us remember lastly the German Armenianologist Karst, who in his grammar on Cilician (Karst 1901) talks about the Middle period, specifically on Cilician

⁵[[It seems that Adjarian is referring to Msérianz (1899).]]

⁶[[Adjarian is likely referring to this series: Mcepuanç 1897, 1901.]]

⁷[[I think this journal is the one listed on Wikipedia. Page 90 of this archived index lists the article by Nazarians.]]

Armenian. But whenever he explains the various words and forms, he always compares the data against the present Armenian dialects.

2.2 Shortcomings of dialectological studies

As can be seen, Armenian dialectology is still not rich. The number of foundational and complete studies is small. Of the published sources, some are lacking in their phonology (ձայնաբանութեան), some in their morphology (ծեւախօսական)■ And when it comes to the transcription of words, they generally lack scientific accuracy. For example, see what Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բեկ) says in his Arapgir grammar (<U 1901, page 39):

By the term ‘usual pronunciation’, we mean the Armenian pronunciation, whether it’s from Yerevan, Tbilisi, Karabakh, or Van, Mush, Karin, Diyarbakir■ or the Arapgir pronunciation. That is, we don’t accept the so-called Western and Eastern pronunciations. Having studied a large number of the dialects of provinces of Van, Mush, Karin, Kharberd, Sebastia, and Diyarbakir, we have seen that there is no reason to accept such a decisive abyss. The main reason is that the actual populace is the only one that is entrusted with the provincial dialects and the pronunciation, whether in the Araratian provinces or in Lesser Armenia; there is one and only one pronunciation.”⁸

And this person is a linguist.

S. Sarsgian (Ս. Սարգսյան) was also a linguist, whose dialect of Agulis is a choice work. But see what he also says (Part B, page 111):

“In the Agulis dialect, the sound /k/ <կ> is pronounced as hard (կոշտ) in nearly all positions, whether before a vowel or after. But if before the /k/ <կ> there is /i/ <ի> or /e/ <է> or such an /a/ <ա> (Ցղ. Է)⁹, such that the literary form of the word uses /i/ <ի>, then that /k/ <կ> is pronounced as soft (կակուլդ) /k^j/ <կյ>.”

But sometimes it happens that a person is confused on how to read such a form...

Original page number 5.

⁸[[It’s hard to translate the last few sentences because I couldn’t make sense of the original; it was too convoluted. (?)]]

⁹[[I don’t understand the abbreviation that he uses. (?)]]

... For example on page 39, line 6, it's written /manak/ <մանակ> 'alone'. On the contrary, the literary form of this word has two options: /minak/ <մինակ> or /menak/ <մենակ>. So how should we read this word: /mænæk/ <մանակ> or /mænæk^j/ <մանակյ>? Let's then be grateful for the French and English orthographies.

It is apparent that in Armenian dialectological studies, even the best are considered incomplete and deficient.

2.3 Program for dialectological studies

In order to have a perfect study in Armenian dialectology, it should contain the following components, besides having brief geographical and statistical information on the studied dialect

Component A - Phonetics (Ձայնախօսութիւն, German: *Phonetik*): This section establishes the sound system of the dialect, meaning what sounds are found in the dialect, the way these sounds are articulated, their uses and number, their origins from either Armenian or from other sounds.

Component B - Phonology (Ձայնաբանութիւն, German: *Lautlehre*): This section provides all the rules for sounds in the dialect. One by one, it goes through the Armenian vowels, diphthongs, and consonants ([[He means Classical Armenian sounds]]); these are compared against the dialect. It establishes what Armenian letters or sounds underwent what sound changes in this dialect. Because phonology is the most important branch of linguistics, it is thus necessary that this chapter is detailed, accurate, and extensive. Each Armenian sound must be examined on its own in its position, meaning word-initially, word-medially, or word-finally, whether alone or next to a vowel or consonant. Furthermore, the provided examples must be complete, so that we can decide well the strength of the rule and the number of exceptions.

Component C - Morphology (Ձեւախօսութիւն, German: *Morphologie*): This is the grammar in the conventional sense of the word. Or more accurately, this is called the etymology part of the grammar. In this section, it is necessary to give a detailed examination on the dialect's declensions, conjugations, pronouns, their form alternations, and so on.

Component D - Syntax (Համաձայնութիւն¹⁰): This is...

Original page number 6.

¹⁰[[The Armenian term literally means 'agreement'. But Adjarian is using it in the sense of 'general syntax'.]]

... an inseparable part of a grammar, which is necessary for every language. But because our dialects have not deviated from the usual agreement of literary language, it's not important to focus heavily on this part.

At the end of every dialectological study, there must be an extensive text sample of the dialect. The text sample shows the syntactic and agreement rules of the dialect, and the use of the rules for the above components. It would be good if the manuscript used conversational data. With this, we can see how a verb is used in different tenses, numbers, and persons.

Such are the required components for a dialectal study, so that a study is considered complete. It is also necessary to examine the circumstances under which the work can be scientifically established as accurate and complete.

2.4 Scientific alphabet

For scientific accuracy, the first thing that we need is a scientific alphabet. This is an alphabet that we can use to show all the nuances of all the sounds of the studied dialect. For this goal, European linguistics have devised many and diverse letters for different purposes, such as symbols for lengthening or shortening, open or closed pronunciation, monophthong or diphthong, stressed or unstressed, simple or nasalized, voiced or voiceless, aspirated or unaspirated, and so on. It would be good of course if dialectology took these European symbols. But our nationalist zeal, the poverty of our publishers, and primarily the untrained eye don't allow the use of this desired point. Thus, we need a scientific alphabet that uses the Armenian letters.

Our focus is of course on a scientific alphabet, and it has no link at all with literary and current language orthographies.

For a scientific alphabet, the required conditions are as follows:

1. Each sound must be symbolized by only one symbol.
2. Each symbol must have only one sound.

For example, the sound /tʃʰ/ <չ> is a single sound. Therefore, writing it with two or more letters (Eng. <ch>, French <tch>, ...

Original page number 7.

... German <tsch>) is against the first condition. The sound /o/ <o> is a single sound too. Writing this sound as <o>, <au>, or <eau> is against the first condition as well. As another example, consider the Armenian letter <յ>. Word-initially, this letter pronounced as /h/ <հ>, medially as /j/ <յ>, and word-finally

it's unspoken. This violates the second condition. The scientific alphabet requires that /t^h/ <չ> is written as one symbol (such as in Armenian or in the European scientific alphabet character <c>), the sound /o/ <օ> as just /o/ <օ>, and the <յ> letter has only one pronunciation (for us /j/), and so on.

It speaks for itself that an un-read letter should not exist.

Now, the 38 letters of Armenian cannot symbolize all dialectal sounds. This is especially because these letters have different pronunciations based on their position in the word, in both the Eastern and Western pronunciation systems. Thus, we need to establish once and for all what sounds they symbolize. This decision must be decisive and stable, used in all places and books.

It is scientifically established that among the two literary languages, it is the Eastern form where the Armenian letters preserve the pronunciations of the fifth century, and the pronunciations agree with the transliteration or transcription of foreign words in Old Armenian. Because of this, our plosive letters should be based on the Eastern pronunciation (Table 2.1).¹¹

Table 2.1: Adjarian's transcriptions for Armenian sounds that vary between Standard Western and Standard Eastern Armenian

Armenian letter	Adjarian's transcription	IPA letter
պ պ փ	b p p'	b p p ^h
գ կ զ	g k k'	g k k ^h
դ տ թ	d t t'	d t t ^h
ծ ծ ց	j c c	dz̪ ts̪ ts̪ ^h
զ զ չ	j c c	dʒ̪ tʃ̪ tʃ̪ ^h

Among these, the first column is in the location of the second column for Western Armenian (արեւմտեալ). The second column's sounds do not exist in Western Armenian.¹² It is hard to explain why. We should emphasize that the Western Armenian reader is not deceived by the equivalently transcribed sounds /p, k, t/ and analogous sounds. These European sounds are pronounced stronger than in Armenian, such that the Western Armenian perceives these sounds as /p^h, k^h, t^h, ts^h, tʃ̪^h/ <փ, զ, տ, ց, չ>. However, it is not only strength...

Original page number 8.

¹¹[[I suspect that in his transcriptions, Adjarian forgot to distinguish the two affricate series, and to distinguish aspiration. It could also have been a typo.]]

¹²[[To clarify, he means that the letters from the first column are voiceless aspirated in Western Armenian; and that Western Armenian doesn't have voiceless unaspirated stops.]]

... that is perceived, but it is also the absence of voicing (the voicelessness of the sound), which is the equivalent to both the Armenian and the European.

The following letters in Table 2.2 are pronounced the same in Eastern and Western. Thus we don't need to give them special attention.

Table 2.2: Adjarian's transcriptions for Armenian sounds that don't vary between Standard Western and Standard Eastern Armenian

Armenian letter	Adjarian's transcription	HD: IPA letter
ւ տ զ հ օ	ա ե օ ի օ	ɑ ə ə ɪ ə
ֆ ւ ս զ շ	ֆ վ ս զ շ	f v s z ʃ
Ճ հ ն հ	ժ խ գ հ	ʒ χ ɣ ɦ
լ ւ ն ր ր	լ մ ն ր ր	l m n r ɾ

However for the letters <ւ, յ, ն, ր>, they have a complicated situation. The letter <ւ> is pronounced as /je/ <ye> word-initially, as /e/ word-medially, and it is not found word-finally. But because /je/ is a mixture of sounds, we cannot use one symbol to symbolize it. Similarly, the sound /e/ is already symbolized by the letter <ւ>. We don't need to also represent /e/ by <ւ>. Meaning that the letter <ւ> is additional. Thus we should transcribe such vowels as in Table 2.3.

Table 2.3: Transcribing front mid vowels

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)
'yesterday' (standard)	ԵՐԵԿ	ԵՐԵԿ	յԵՐԵԿ /jerek/
'yesterday' (dialectal)	ԵՐԵԿ	ԵՐԵԿ	ԵՐԵԿ /erek/

As we said, the letter <յ> is pronounced as /h/ word-initially, as /j/ word-medially, and is not pronounced word-finally. Such diversity is contrary to a scientific alphabet. For the sound /h/, we already have the letter <հ>. We don't need to use the letter <յ> for the same sound. Second, if some letter is unpronounced, then we don't need to write it. Once these two situations are removed, the <յ> letter ends up having only one sound /j/. And thus we read this letter in this way in both the beginning, middle, and end of words (Table 2.4). The use of the letter <յ> for only this sound was also the situation in the fifth century.

Table 2.4: Transcribing the glide /j/

Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)	
N/A		jhu	/jis/
‘I’	եւ	jեւ	/jes/
‘Armenian’	հայ	հայ	/haj/
N/A		ալայ	/alaj/

The letter <n> is pronounced as /vo/ word-initially, /o/ word-medially, and is not found word-finally. Because /vo/ is a doubled sound, we shouldn't write it with one letter. For the sound /o/, we already have the letter <o>, ...

Original page number 9.

... thus the letter <n> is excessive. The following words are written as in Table 2.5.

Table 2.5: Transcribing front mid vowels

Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)	
N/A		օսկի	/oski/
‘gold’	ոսկի	վօսկի	/voski/

The letter <ւ> is read rightly as /v/. But the difference is that this letter cannot start a word. We can't thus transcribe the word <վրայ> /vra/ ‘on’ as <ւրա>. The use of the letter <ւ> is unneeded or excessive for the following reasons. We can't have one sound correspond to two symbols. We can't write the letter <ւ> word-initially. And the letter <ւ> is also used in the diphthongs ու, իւ /u, y/.¹³ Thus, we must write as in Table 2.6, and not with the traditional orthography.

Table 2.6: Transcribing the letter <ւ>

Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)	
‘bird (CA); chicken (SEA)’	հաւ	հավ	հավ /hav/ not <հաւ>
‘king’	թագաւոր	թագավոր	թարավօր /tʰakʰavɔr/ not <թագաւոր>
‘pain stone’	ցաւաքար	ցավաքար	ցավաքար /tsʰavakʰar/ not <ցաւագար>

¹³[[It is more accurate to use the term ‘digraph’ instead of ‘diphthong’ here, but the term ‘diphthong’ is more faithful to Adjarian’s original word ԵՐԿԱՐՔԱՆ ‘diphthong’.]]

In this way, we establish the scientific value of the Armenian alphabet.

However, our dialects have sounds that the Armenian alphabet cannot explain, and for these sounds we need to create new symbols.

When creating new symbols, we must consider two circumstances:

1. Publication appropriateness, meaning we should create simple letters that aren't far off from the aesthetics and which are appropriate to the style of Armenian drawing.
2. The created letters should by themselves remind us what the sound is. In other words, we shouldn't create entirely novel forms, but the form should have some symbol or other formal marking that distinguishes it.

Within Armenian dialects, the most commonly found sounds are the following.¹⁴

/æ/: This sound is between /a/ <ա> and /e/ <է>, such as in the Karabakh word for /ban/ <բան> 'thing'. This sound is transcribed by Sargsian (Սարգսյան) as an <ա> with two dots above it, by S. Melik Davit-Bek (Ս. Մելիք-Դավիթ Բեկ) as <ա> with a circle on top. Both of these strategies are inappropriate. First, the fewer such markings are used, the better. Second, using this strategy makes it necessary to create a new letter. Third, experience has shown these symbols are hard to keep on our letters; and because of their thinness, they break quickly. Fourth, when it's necessary to add stress on the sound, we end up using two or three markings next to each other. Because of these reasons, I consider the most appropriate strategy is to use a rotated <ա>...

Original page number 10.

... This symbol was first thought of and used by the Protestant missionaries. The appropriateness of this letter is that doesn't have markings, we don't need to create a new letter, and we can add on it stress symbols.¹⁵

/ie/: This sound is used by the villagers of Mush, Van, and Karin. We can consider this sound as a fast pronunciation of the sequence /ie/ <իէ>. This word is found for example in the words /mier/ <մի՞ր> 'our', /dzier/ <ձի՞ր> 'you.GEN.PL'.¹⁶

¹⁴ [[Adjarian does not use any special diacritics to denote diphthongs. Such markings are my own.]]

¹⁵ [[Ironically, it seems that Armenian dialectology prefers to mark the fronted vowel /æ/ using <ա> with two dots <ա՞>. This is the system that Adjarian argued against. And unfortunately, Adjarian's upside-down <ա> symbol was only recently given a Unicode symbol <մ>, and a person has to actively download the right font so that they can even display this letter. Because of these issues, I have chosen to write Adjarian's upside-down <մ> as <ա՞>, while I follow the IPA in using /æ/.]]

¹⁶ [[Adjarian doesn't state the relevant dialect. (?)]]

For this sound, we think it's appropriate to use the letter <t>, because this sound's real source is represented and we won't need to invent a new sound.

/uo/: This sound is used in the same provinces. It is a fast pronunciation of a sequence /uo/ <nlo>, such as in /սոխ/ unխ 'onion', /զօք/ qnq 'thief'.¹⁷ We represent this sound with the letter <n> for the same reasons above.

/b^h, g^h, d^h, dz^h, dʒ^h:¹⁸ These sounds are found in many Armenian dialects as we shall later see more extensively. These are aspirated forms of the sounds /b, g, d, dz, dʒ/ <p, ɳ, q, ɳ, ɻ>. To represent these sounds, the most appropriate way is to add a reverse apostrophe: <p', ɳ', q', ɳ', ɻ'>.

/h/¹⁹ This is a long glottal sound²⁰ The Armenians of Karin, Mush, Alashkert, and other places use this sound for the word-initial letter <j>, such as in the pronunciation of the name /hakop^h/ <Յակոպ> or /harut^hjun/ <Յարութիւն>. Because this sound is a type of /h/ <j> sound, it is appropriate to use the symbol <‐j> (the letter <j> with a line through it). Although this is a new symbol, it does not need new molding because it looks like the Latin letter <f> but upside-down.

The only sound that we must inevitable mold is the small <j> symbol. This has a wide use. It will be used to form the diphthongs /qj, ej, ij, oj/ <այ, եյ, իյ, օյ>, and to form palatalized sounds /g^j, k^j, k^{hj}, h^j/ <qj, ej, ij, oj, hj>.²¹

In a few dialects, the semivowel /w/ is found. Austrian Armenians have the diphthongs /au, ou, eu/ and the triphthong /ieu/.²² To represent all of these, we must use the letter <ւ>, such that <ւա> = /wa/ or /ua/, <ւաւ> = /au/, <ւօւ> = /ou/, <ւէւ> = /eu/, <ւէւ> = /ieu/, and so on.

The least inappropriate forms are <eo, հւ, ու> /œ, y, u/.²³ For these sounds, we could have proposed united <eo, հւ, ու> forms, ...

Original page number 11.

... But because these would be impractical, we are forced to continue the old style for now.²⁴

¹⁷[[Adjarian doesn't state the relevant dialect. (?)]]

¹⁸[[Adjarian uses the European-based transcriptions <bh, gh, dh, jh, jh>.]]

¹⁹[[Adjarian uses an apostrophe-like symbol <'>.]]

²⁰[[Adjarian uses the word հազար which dictionaries translate as 'uvular', but the definition of this word is more in line with a glottal articulation.]]

²¹[[Adjarian implies that he wants this symbol <‐j> to be a subscript. But the printed editions don't show a subscript form. It's possible that reprints of his work couldn't do a subscript <‐j>. I don't do any subscript notation because I ultimately don't know what exact sounds he wants.]]

²²[[Adjarian incorrectly calls /ieu/ a diphthong, perhaps because he didn't know of an Armenian translation for the word 'triphthong'.]]

²³[[Adjarian uses umlauted symbols <ö, ü>. But I use the conventional IPA symbols instead.]]

²⁴[[What Adjarian means is that we use a diagraph with two letters to represent some round vowels,]]

Besides the above words, there are a few other rare sounds that we will see later.

2.5 Methods of studying the dialects

There are four manners to study or investigate a dialect:

1. The investigator is a local and thus knows the dialect as their mother tongue and then studies it.
2. The investigator is a foreigner and studies the dialect within the dialect's location.
3. The investigator studies the dialect but in a foreign location (not the dialect's location) by working with a person or persons who speak that dialect as a mother tongue.
4. The investigator does their research from written sources.

The first manner is the most desired manner. The second one is almost as good, the third one is less good, and the fourth one doesn't need anything, especially if the writer doesn't know about scientific orthographies.²⁵

However in every case, it's also necessary that the investigator is familiar with linguistic science and is experienced.

How should we conduct a study of a dialect?

The most primary thing is the dictionary. Every dialect consists of the following three elements:

1. Native words: These are words which descend from Old Armenian, such as <ջուր> /dʒur/ 'water', <հաց> /hatsʰ/ 'bread', <գինի> /gini/ 'wine'.
2. Provincial words: These are Armenian words that are absent from Classical Armenian, and are often newly formed words. For example <ականակոյր> /akankujr/ 'very strong darkness', <քաջընս> /kʰadʒkʰot/ 'possessed by a demon', <հրուկ> /həruk/ 'piece of soap', and so on.

like <իւ> /y/. This violates Adjarian's preference for using a single letter, such as some sort of superscripted form like <ի^ւ>.]]

²⁵ [[The original Armenian is <հակ չորրորդ բանի մը աւտոք չէ, եթէ մասաւանդ գոռի գիտական ուղղագրութեան տեղեակ չէ>. The first clause can mean either a compliment "the fourth one doesn't need anything" where the phrase <բանի մը> 'thing-GEN INDP' is the direct object of the sentence. But the clause can also be an insult "the fourth one is not needed by anything" where <աւտոք> 'need' is the direct object. The following clause implies negativity, but it's unclear in total. (?)]]

3. Foreign words: These are words that were borrowed from many other languages, such as <սամավար> /samavar/ ‘samovar’, <յօրդան> /jordan/ ‘blanket’.

To study a dialect, the first group is the most important. By having their oldest forms in Old Armenian, there is a base line to discover the phonetic laws... ²⁶

Original page number 12.

... The investigator must design a complete collection of these words. And to do so, the only way is to take an Armenian dictionary; and against each word, find the dialectal form, alongside its declension or conjugation system. In other words, we must design a dialectal Armenian dictionary. From the Armenian words, tens of thousands are lost in the dialect, so this work doesn't seem terrifying. However, we confess that this is nevertheless hard and burdensome. However, this is the only way. And the investigator will be comforted in knowing that when they are organizing the phonetics, phonology, and morphology, they will produce a complete work. This is because the investigator will be able to show us all the phonetic rules, all their examples and explanations, and also all the grammatical rules, their exceptions, and so on.

Moving on from this general glance and program for dialectology, let us move on to detailing the present work.

2.6 Structure of the present work

The goal of this present work is the general classification of Armenian dialects. We set the number of all the Armenian dialects as 31²⁷, some of which have sub-dialects. We also considered it important to provide a sample text for every dialect and sub-dialect, to show the linguistic state of the dialect in practice. The samples that I personally collected are in the scientific orthography. As for the samples that I took from other sources, they generally don't have scientific accuracy. About this topic, I provide a note below each sample.

Given the situation, when many of the 31 dialects are still unknown to science, or when they are only available from an insignificant manuscript, such a work is still premature. However, for this issue I have benefited from my own original works.

²⁶[[It seems Adjarian is using some idiom <հաստանու եղն>, literally ‘fixed or stable line/edge/border’. Robin Meyer suggested the translation of ‘base line.’ (?)]]

²⁷[[It's not completely clear if this number 31 is about the dialects that are studied in this book (which is 31), or the total number of dialects which Adjarian acknowledges as existing.]]

In 1892, I started doing dialectological research for the first time. I organized first a succinct grammar of the Istanbul dialect. In 1898, I published...

Original page number 13.

... a small volume on the Aslanbeg dialect, by working with a friend from Aslanbeg, Mr. Aleksan Nalpandian (Ալեքսան Նալպանդյան; [[SEA: /alek^hsan nalpandjan/, SWA /nalbant^hjan/]]). This manuscript, as a first attempt, had its weaknesses when compared against the above points of our program. However, in the Բիւրակն [Byurakn] newspaper (1900, page 609-613), a certain Mushegh Varg (Մուշեղ Վարգ; [[SEA: /mušeğ varg/ or /vark^h/]]) criticized that work, and found errors from page to page. I found it unnecessary to respond to his uncivil behavior, not only because I found his improper style unbecoming, but because he also confuses phonetics with phonology, doesn't know what's an open /e/ closed /e/ <Է>, and he seemed devoid of linguistic understanding. On this, I received a paper from Aslanbeg that said that a group of men were preparing to publicly condemn my study. However, being scared of its influential position, they are obliged to be satisfied with the same letter.²⁸

After studying Aslanbeg, I started publishing a study on the Suceava dialect in the Venetian newspaper Բազմավեպ [Bazmavep] ([[SEA: /bazmavep/, SWA: /p^hazmaveb/]]). I had prepared that study by working with a priest from Suceava named Father Karapet Kaynayan (Տեր Կարապետ Կայնայեան; [[SEA: /ter karapet kajnajan/, SWA: /der garabed gajnajan/]]). However, the numerous typographical errors and the lack of printing caused the cancellation of my publication, and the work was left half-done.

My third study was on the Karabakh dialect, which I prepared with archimandrite Rev. Khachik Dadian (Արք. Խաչիկ Վրդ. Դադյան; [[SEA: /χat^hik dadjan/, SWA: /t^hat^hjan/]]), the honorable deacon of M. Babayian who was a deacon of Yesa, now archimandrite Zaven (Շնորհ. Եսայի սան. Ս. Բաբայան (այժմ Զավեն վլոհ.); [[SEA: /zaven/ and /babajan/, SWA: /p^hap^hajan/]]), and Mr. Avetis Ter Harutyounian (Պր. Ավետիս Տեր Հարությունյան; [[SEA: /avetis ter harut^hyunjan/, SWA: /avedis der harut^hyunjan/]]). My work was organized based on the program that we set up above.

Besides these, I also have many other unpublished studies. These studies are on the dialects of Agulis, Zeytun, Tbilisi, Kharberd, Karin, Hamshen, Maragha, Mush, New Nakhichevan, Vozim, Istanbul, Rodosto, Van, and Tigranakert. I have collected other information on many other dialects whether in person during my travels (Istanbul, Adapazar, Samsun, Trabzon, Baberd, Karin, Paris, Tbilisi, Etchmiadzin, Yerevan, Dilijan, Shushi, Tabriz, Baku, Batumi, New Bayazet, ...

²⁸[[I'm not completely sure what Adjarian means here. (?)]]

Original page number 14.

... New Nakhichevan, Rodosto) or through emigres.

For a while, I've had the idea of creating a complete map of Armenian dialects, where every village would be categorized into a dialectal group. The French have just completed a linguistic atlas of French, which took them years to make. The whole thing forms a volume of 1750 maps, such that each word is marked in terms of what form is taken in every corner of France. We won't see such a grand undertaking even in our dreams. But it's possible to create a simple linguistic map.

With this goal, in July 1907 I started traveling. During the same time, I visited 31 Armenian villages in the New Bayazet province, except for the city where I stayed for a year. I decided the position of every village within the dialectological classification. And from each village I took a sample, as we shall see in my work. For the subsequent years, I set my mind to continue and complete my travels, as much as my life and abilities would permit.

And thus these investigations happened, which allowed me to create the present volume, whose goal, as we said above, is the classification of Armenian dialects, their attested spread, their borders, their general characteristics, a general sketch of their phonetics, phonology, and morphology, and their characteristic borders with which a dialect differs from other dialects. Alongside my writings, there is a linguistic map of Armenian. There, I have marked only those cities and villages where Armenians exist. The language and dialect of those areas are decided or marked with colors and borders. We confess that there are many things missing that we need to fill, there many uncertain points that we might verify, and there are many errors to fix. Our book shows above all else what are the parts that need further study and where the attention of ethnographers should go. We expect in the future the completion of my work.

2.7 Differences between Old Armenian and New Armenian

Before we go through my main work, I think that it is important...

Original page number 15.

... that we explain in this introduction those differences that distinguish New Armenian from Old Armenian. Because these differences are common across

almost all our dialects, then by discussing these differences, we save ourselves extra work, and we won't need to repeat the same points for each dialect.

The various differences between Old Armenian and New Armenian can be divided into four types:

1. phonetic differences
2. lexical differences
3. morphological differences
4. syntactic differences

2.7.1 Phonetic differences

[[In this section, Adjarian first lists the various segments from Classical Armenian. He then describes how these segments underwent alternations to the modern dialects. However, Adjarian does not actually explain the phonological system of Classical Armenian. I explain Classical Armenian in §1.3.2.]]

2.7.1.1 Segment inventory of Classical Armenian

Old Armenian had the following 46 sounds. It had 7 vowels (Table 2.7).

Table 2.7: Monophthong vowels of Classical Armenian

Orthography	ա	ե	է	օ	ի	ո	ու
HMB transliteration	a	e	ē	ə	i	o	u
IPA transcription	ɑ	e	ē	ə	i	o	u

Old Armenian had 9 diphthongs (Table 2.8).

Table 2.8: Diphthong vowels of Classical Armenian

Orthography	այ	աւ	եա	եւ	եայ	եաւ	իւ	ոյ	ուա
HMB transliteration	ay	aw	ea	ew	eay	eaw	iu	oy	ua
IPA transcription	ai	au	ea	eu	eai	eau	i <u>u</u>	oi	u <u>a</u>

Old Armenian had 30 consonants (Table 2.9).

2.7 Differences between Old Armenian and New Armenian

Table 2.9: Consonants of Classical Armenian

Orthography	պ	պ	փ	ն	ն	թ	զ	կ	զ
HMB transliteration	b	p	p ^c	d	t	t ^c	g	k	k ^c
IPA transcription	b	p	p ^h	d	t	t ^h	g	k	k ^h
Orthography	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ	Ճ
HMB transliteration	j	c	c ^c	č	č	č ^c			
IPA transcription	dz	ts	ts ^h	dž	tʃ	tʃ ^h			
Orthography	ւ	ւ	զ	շ	ժ	ժ	խ	հ	հ
HMB transliteration	v	s	z	š	ž	x	h		
IPA transcription	v	s	z	ʃ	ʒ	χ			
Orthography	ւ	ւ	ն	ն	լ	ն	լ	յ	յ
HMB transliteration	m	n	r	r̥	l	l̥	w	y	
IPA transcription	m	n	r	r̥	l	l̥	w	j	

2.7.1.2 Sound changes from Classical to Modern Armenian

In this phonetic system, New Armenian has introduced the following changes.

2.7.1.2.1 Front mid vowels Old Armenian differentiated the Classical sounds /e, ē/ <տ, է> whose difference is however unclear to us. New Armenian has removed one of these two sounds, such that in many dialects (and also in the literary languages), these two sounds are rendered into one sound which we represent as /e/ <է>. Some of the dialects (such as Karin, Mush, Van, Suceava, etc.), differentiate the two types of /e/ <է> sounds in stressed syllables. They changed the Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <է>, while the Classical /e/ <տ> becomes a diphthong ([/ie/]).²⁹ In unstressed syllables, both Classical /e, ē/ <տ, է> became /e/ <է>. Like some other dialects, the literary languages distinguish the reflexes of word-initial CA /e, ē/ <տ, է>, such that the reflex of initial CA /e/ <է> is pronounced /je/ <յէ>, while the reflex of initial CA /ē/ <է> is pronounced as /e/ <է>.

Original page number 16.

2.7.1.2.2 New vowels In the vowel series, some dialects have added a few new sounds. The chief among them are /æ, œ, ʏ/ <ս, օ, յ>. The literary language has not accepted these sounds. But the sounds /œ, ʏ/ <օ, յ> are used often in

²⁹[[See §1.4.1 for discussion how Adjarian uses his symbols for Classical vs. Modern Armenian.]]

foreign words or in names (Table 2.10).³⁰ The sound /æ/ <ü> is not used in the literary languages.

Table 2.10: Front round vowels in borrowings in literary Armenian (Standard Western Armenian)

		Trad. Ortho.	Transcription (SWA)
‘Young Turk’ (French <i>Jeune Turc</i> or Turkish <i>Jön Türk</i>)		ԺԵՆ ԹԻՒՐ	ԺԵՆ ԹԻՒՐ /ʒen tʰyrkʰ/
‘Eugène Sue’ (French name)		ԷՅԺԵՆ ՍՒ	ԷՅԺԵՆ ՍՒ /œʒen sy/

2.7.1.2.3 Loss of Classical diphthongs New Armenian in contrast does not have diphthongs. The rich usage of diphthongs in Classical Armenian has wholly dissolved, becoming either vowels or vowel+consonant sequences. There are only a few dialects which have created new diphthongs. The literary language in contrast has preserved the form of the Old Armenian diphthongs, but they have been given a pronunciation which sometimes corresponds to Classical Armenian, sometimes to the present dialects, and sometimes to neither. The following is a summary of their form changes (Table 2.11).

Table 2.11: Summary of diachronic changes from Classical Armenian diphthongs

Classical Armenian		Dialects		Literary language	
այ	ա֯	ա, է	ա, է	այ	այ
աւ	ա֯	օ, օէ	օ, էօ	օ	օ
եա	է֯	է, ի	է, ի	յա	յա
եւ	է֯	էվ, իվ	էվ, իվ	և	էվ
եայ	է֯ա֯	–	–	յա	յա
եաւ	է֯ա֯	էվ, իվ	էվ, իվ	և	էվ
իւ	ի֯	ս, չ	նւ, իւ	յ, յու, յի	յւ, յու, յի
ոյ	օ֯	ս, չ	նւ, իւ	յ	նյ
ուա	ս֯	վա	վա	վա	վա

2.7.1.2.4 Change from CA /աւ/ to modern /օ/ Because the Classical diphthong /աւ/ <աւ> became modern /օ/ <օ>, the modern language created two types of vowels /օ/ <օ>. One is /օ/ <օ> from Classical /օ/ <ո>, the other is /օ/ <օ> from

³⁰ [[In my experience, such front round vowels only appear in borrowings for Standard Western, not Standard Eastern. Thus why Table 2.10 uses SWA instead of SEA.]]

Classical /qu/ <ԱՒ>. Of the dialects that distinguish the reflexes of CA /e, ē/ <Ե, Ե>, they have also created a diphthong <n> (read as /uŋ/ <ՆՒŋ>); in stressed syllables, they distinguish Classical /o/ that became modern /uŋ/ (ն>n) from Classical /qu/ that became modern /o/ (ԱՒ>o).³¹ The literary language does not know of this distinction. For the literary language, the letters <n,o> have the same pronunciation /o/, and the diphthongal pronunciation of <n> as /uŋ/ does not exist. The literary languages distinguishes only the word-initial letters <n,o> (just as for <Ե, Ե>) with the former pronounced as /vo/ <Վօ>, and the latter as /o/ <օ>.

Original page number 17.

2.7.1.2.5 Laryngeal features of consonants Old Armenian distinguishes three degrees of plosive consonants: voiced (թղթողն), voiceless unaspirated (ինու), and voiceless aspirated (թաւն). The voiceless aspirated series is preserved almost everywhere. But the voiced and voiceless unaspirated series have changed or exchanged places in many dialects. We will later see the details throughout my work, when each dialect is discussed in turn. Some of the dialects have introduced an entirely new series of plosives, which we can call voiced aspirated (շնչաւնդ թղթողն). These are the sounds /b^h, g^h, d^h, ՛d^h, ՛d^h/ <պ', զ', դ', ՛պ', ՛զ', ՛դ'>, which are represented in the European system as <bh, gh, dh> and so on. They originate from the Classical sounds /b, g, d, ՛d, ՛d/ <պ, զ, դ, ՛պ, ՛զ, ՛դ>. The literary Eastern language has in general preserved the old pronunciation of consonants. But the literary Western language has changed the voiced plosives into voiceless aspirated, while the voiceless unaspirated were changed to voiced (cf. my phonetic tables in [Adjarian 1899](#)).

2.7.1.2.6 Changes for CA /j/ and CA /l/ For the other consonants, the most changes have happened to the CA sounds /j, ՚l/ <յ, ՚լ> whose pronunciations have entirely changed. The letter <յ> was pronounced as CA /j/ everywhere in the old language. But word-initially, almost every dialect has deleted this letter; some have turned it into /h/ <յ> ; while the literary languages have turned it to /h/ <հ>.

The letter <լ> in the old language was some type of thick /l/ <լ>. But in all the dialects and in literary languages, this sound acquired its familiar guttural (կոկողային) pronunciation without exception.

[[The letter <լ> was a velar lateral /՚l/ in Classical Armenian. It later became a dorsal fricative, such as the SEA and SWA /՚Բ/.]]

³¹[[See §1.4.1 for discussion how Adjarian uses his symbols for Classical vs. Modern Armenian.]]

2.7.1.2.7 The sound /f/ Old Armenian did not have the sound /f/ <Փ>. The new dialects have created this sound, whether by borrowing foreign words or by native sound changes (ծայսաշրջութեամբ). The literary language uses this sound only in transcribing foreign words.

2.7.1.2.8 Syncope of word medial CA /a/ In many of our dialects, especially the ones which are known as being in the Western branch, the reflex of the Classical sound /a/ <ա> of polysyllabic words is deleted when it is not in the initial or final syllable. This sound change appears quite simply in the declension of words (Table 2.12).³²

Table 2.12: Syncope of word medial CA /a/ in declension

		'mouth'		'city'	
Classical	Nominative	beran	բերան	$k^h\alpha\lambda k^h$	բաղաք
SWA	Nominative	p^h eran	բերան	$k^h\alpha\lambda k^h$	բաղաք
	Genitive	p^h ern-i	բերսի	$k^h\alpha\chi k^h$ -i	բաղքի
	Instrumental	p^h ern-ov	բերսով	$k^h\alpha\chi k^h$ -ov	բաղքով

Such is the case also for the words in Table 2.13.

Table 2.13: Syncope of word medial CA /a/ in other words

		'to waste'		'wedding'	
Classical	hatanil	հատանիլ	harsanik ^h	հարսանիք	
SWA	hadnil	հատնիլ	harsanik ^h	հարսանիք	$harsnik^h$

Because of this, it often happens that two...

Original page number 18.

... ... consonants become adjacent and this causes new sound changes to happen (Table 2.14).

³² [[For this section on syncope, Adjarian doesn't specify which modern variety of Armenian he's talking about. I assume he meant Standard Western Armenian. Note that in SWA, post-fricative stops deaspirate and there is obstruent voicing assimilation; thus a more correct transcription of / $k^h\alpha\lambda k^h$ -i/ is [$k^h\alpha\chi k^h$ -i]. I don't modify Adjarian's original transcriptions.]]

2.7 Differences between Old Armenian and New Armenian

Table 2.14: Medial syncope of CA /a/ feeds other sound changes

	Classical	> SWA	Other
‘to pass’	ants ^h anel անցանել	ants ^h nil անցնիլ	asnīl ասնիլ
‘to recognize’	tʃanatʃ ^h el ճանաշել	dʒantʃ ^h nal ճանչնալ	tʃaʃnal ճաշնալ
‘to button’	*kotʃakel *կոճակել	godʒgel կոճկել	koʒkel կոժկել

2.7.1.2.9 Rhotic metathesis Some words show the movement or metathesis of the Classical sound /r/ <ŋ>, which is constant across all the dialects (Table 2.15).³³ For this rule, [Grammont \(1908: 241ff\)](#).

Table 2.15: Diachronic rhotic metathesis

	Classical	> Modern	
‘bridge’	kamurdʒ կամուրջ	karmundʒ կարմունջ	unspecified dialect
‘carpet’	kapert կապերտ	karipet կարպետ	unspecified dialect
unclear gloss	p ^h ip ^h erd փիփերդ	p ^h irp ^h et փիրփետ	Karabakh
‘clean’	*sesurb *սեսուրբ	sersup ^h սերսուփ	Van

2.7.1.2.10 Nasal epenthesis In many places, in a word’s final syllable, the nasal /n/ <ն> is inserted between a vowel and consonant (Table 2.16).

Table 2.16: Diachronic nasal epenthesis

	Classical Armenian	> Unspecified modern variety
‘we’	mek ^h մեք	menk ^h մենք
‘green’	kanatʃ ^h կանաչ	kanantʃ ^h կանանչ
‘bridge’	kamurdʒ կամուրջ	karmundʒ կարմունջ
‘recognition’	tʃanatʃ ^h ճանաչ	tʃanantʃ ^h ճանանչ
‘they’	*anok ^h *անոք	anonk ^h անոնք

In these words, the insertion of the nasal /n/ <ն> is due to the influence of the preceding syllable’s nasal /m,n/ <մ,ն>. In verbs, the 1PL imperfective and perfective forms also show this insertion, via analogy to present verbs (Table 2.17).

³³[[This seems like an overgeneralization. The modern word for ‘bridge’ lacks metathesis is SWA /gamurtʃ/ and SEA /kamurdʒ/ <կամուրջ>.]]

Table 2.17: Diachronic nasal epenthesis in the past 1PL suffix with the example verb ‘to eat’

	Classical Armenian	> SWA
Indc. Pres. 1PL ‘we eat’	ut-e-mk ^h ունեմք	/g-ud-e-nk ^h / կ’ունենք [g-ud-e-ŋk ^h]
Indc. Past Impf. 1PL ‘we were eating’	ut-ē-a-k ^h ունեար	/g-ud-e-i-nk ^h / կ’ունեինք [g-ud-ej-i-ŋk ^h]
Past Pfv. 1PL ‘we ate’	ker-a-k ^h կերաք	/ger-a-nk ^h / կերանք [ger-a-ŋk ^h]

[[What Adjarian means is that in Classical Armenian, the 1PL suffix was /mk^h/ for the present, but just /k^h/ without a nasal for the past (Thomson 1989: 31,49). He argues the nasal spread via analogy.]]

As for the word CA /k^hit^h/ <պիթ> ‘nose’ which became modern /k^hint^h/ <պիլիթ>, and similar words, the insertion of the nasal /n/ is due to some unknown phonetic rule.

2.7.1.2.11 Verbs of ‘to say’ and ‘to do’ Against the Classical words /asel/ <ասել> ‘to say’ and /anel/ <ալել> ‘to do’, we often find in the new dialects words like /asel/ <ասել> ‘to say’ and /anel/ <ալել> ‘to do’ (in the Eastern branch), while the Western branch has /əsel/ <ըսել> ‘to say’ and /ənel/ <ըլել> ‘to do’. And in this way, they have entered the literary language.

2.7.2 Lexical differences

The lexicon of the new language has changed a lot. The largest portion of the words from Old Armenian have either been lost in the new dialects or have gained new meanings. The collection and study of this latter group of words is important for advancing the study of the history of their meanings.³⁴ The new dialects have also created many new words which are known under the name of provincial (գալառական) words, and they do not exist in Classical Armenian. In my extensive provincial dictionary (unpublished), the number of these words is 30,000. The two literary languages have also created many new words, which are also absent from Classical Armenian. For example, SWA /sok^henav/ շնորհեալ ‘steamboat’ and /heraχos/ հեռախոս ‘telephone’. The complete collection of these words is still lacking.

³⁴ [[I think he means diachronic semantics or semantic change.]]

Original page number 19.

Those words that are common in both Classical Armenian and the new dialects often underwent certain sound changes which are not easy to explain with conventional phonetic laws. In many places we find words that have changed so much that it's quite hard to recognize their original form. For example, the Moks province has the word /χa/ <խա> instead of CA /het/ <հետ> 'with, together'. The Zeytun dialect has the word /baχuob/ <բայոբ> instead of Classical /parqu/ <պառաւ> 'old woman'. The Hamshen dialect has the word /onluxkʰ/ <օնլուխը> instead of Classical /anunuχ/ <անանուխ> 'mint'. The number of such words is not large.

Our dialects also have many foreign words which are borrowed from neighboring languages. The quality and quantity of these borrowings distinguishes the dialects based on their position. Among the lender languages ([[meaning the languages which provide borrowings]]), first place goes to Turkish which with its various branches (Ottoman, Azerbaijani Turkish, Tatar) has had a tremendous influence on our dialects without exception. The number of words in the Istanbul dialect that were borrowed from Turkish is 4200. For the dialects in Armenia proper, they have around only a half of this number. See [Աճառեալ \(1902\)](#).

After Turkish, we have the languages of Kurdish, Georgian, Russia, and Italian.

For words borrowed from Kurdish, the number of these words is still uncertain. These words are found in the dialects of Mush, Van, and Tigranakert. The words borrowed from Georgian are found in the dialects of Tbilisi and Artvin. The number of words borrowed from Russia is 600 in my (unpublished) collection, and they are found in all the Russian-Armenian (ռուսահայ) dialects. In the New Nakhichevan dialect, these words reach the thousands. Italian borrowings are found only in the Istanbul dialect, and sometimes in the neighboring areas. There are also borrowings from Romanian, Polish, and Hungarian; these are found only in the Austro-Hungary dialect.

The literary language does not have these lexical differences. The orthography of Old Armenian is restored almost everywhere (there are very few exceptions...).

Original page number 20.

... such as the words for 'other': /al, el/ <ալ, էլ> instead of /ajl/ <այլ>.) The provincial (զալառական) words are in general left in the popular language (ռասմիկ), and recently there is only a hope that they will enter the literary language.³⁵ Foreign words are by principle excluded in our two literary languages.

³⁵[[Adjarian is using flowery prose to imply that the provincial or dialectal words will likely not enter Standard Armenian.]]

It is only Eastern Armenian where European scientific borrowings have some visibility.³⁶

In this way, we can say that Old Armenian and the new literary languages do not have lexical differences. Our lexicon is entirely Classical, and it is significantly different from the colloquial vernacular of the people. This is why the ordinary populace calls the literary language Classical Armenian.

2.7.3 Morphological differences

In both the dialects and literary languages, there is a large number of morphological differences. The goal of these differences is linguistic simplification. Through the laws of analogy (հալոգիաններ), the most usual and regular forms of the language have been generalized, while secondary forms and exceptions have been erased.

2.7.3.1 Declension

The declension of Classical Armenian, whose extreme complexity had by and large turned into a cause of difficulty, has been rendered into perfect simplicity in Modern Civil Armenian (աշխարհաբար). Of the many stems of Old Armenian, only one has been kept. The singular genitive-dative takes the suffix /-i/ <ի> and the ablative takes /-e/ <ե> (These were unique to Classical Armenian /i/-stems <ի> and /a/-stems <ա>). The instrumental takes /-ov/ <ով>, which was unique to the Classical /o/-stem <ո>. The plural has an entirely new construction. Classical Armenian formed its plurals with the suffixes /-kʰ/, /-tsʰ/, /-s/ <պ, ց, ս>, which vary based on the stem and declension. In contrast, New Armenian has two new plural suffixes which in all circumstances stay the same. These are /-er/ <եր> for monosyllabic words, /-ner/ <լեր> for polysyllabic words. (For an explanation of these forms, see Karst (1901: 169), ...

Original page number 21.

... Pedersen (1906: 456ff.) The singular case markers are simply attached after these plural markers, without changing forms. It is only genitive-dative case suffix that takes the form /-u/ <ու> in the plural, whereas this suffix is restricted to a very small number of words in the singular.

And this is the method of declension for the largest number of the new dialects and for the Western literary language. In a few other dialects and in the literary

³⁶Ter-Ghazarian (Տեր-Ղազարյան 1908) has collected these scientific borrowings. Their number is 1500 in that work.

2.7 Differences between Old Armenian and New Armenian

Eastern language, there are a few small differences. In these dialects, the ablative is formed by the new suffix /-its^h/ <-հց>. The plural genitive-dative case is formed the same way as in the singular, with the suffix /-i/ <ի>. And subsequently, there is more analogy than in the former dialects.

It should be mentioned also that Classical prepositions /i-, j-, z-/ <ի, յ, զ> which were attached to various case declensions in Classical Armenian (accusative, ablative, locative (ԱԵՐԳՆՅԱԿԱՆ), prepositional accusative (ԱՍԽՈՐԻԼ ԽԱՅԳԱԿԱՆ), narrative (ԱՎԱՏՄԱԿԱՆ), and circumlocutive (ԱՎԱՐԱԿԱՆ)) have been lost in the new language.³⁷ In a few dialects and in the literary Eastern language, the locative is formed with the suffix /-um/ <-ում>.

Table 2.18 is a table of the declensions for the literary languages.

Table 2.18: Declension system (plural + case) for Standard Western and Eastern Armenian

	The Western language, SWA		The Eastern language, SEA	
	Singular	Plural	Singular	Plural
NOM	-	/-er/ <-եր> /-ner/ <-ՆԵՐ>	-	/-er/ <-եր> /-ner/ <-ՆԵՐ>
GEN/DAT	/-i/ <-ի>	/-er-u/ <-ԵՐՈՆ> /-ner-u/ <-ՆԵՐՈՆ>	/-i/ <-ի>	/-er-i/ <-ԵՐԻ> /-ner-i/ <-ՆԵՐԻ>
ACC	(like NOM)	(like NOM)	(like NOM or DAT)	(like NOM or DAT)
ABL	/-e/ <-ե>	/-er-e/ <-ԵՐԵ> /-ner-e/ <-ՆԵՐԵ>	/-its ^h / <-հց>	/-er-its ^h / <-ԵՐԻՀՑ> /-ner-its ^h / <-ՆԵՐԻՀՑ>
INS	/-ov/ <-ով>	/-er-ov/ <-ԵՐՈՎ> /-ner-ov/ <-ՆԵՐՈՎ>	/-ov/ <-ով>	/-er-ov/ <-ԵՐՈՎ> /-ner-ov/ <-ՆԵՐՈՎ>
LOC	(doesn't have)	(doesn't have)	/-um/ <-ում>	/-er-um/ <-ԵՐՈՒՄ> /-ner-um/ <-ՆԵՐՈՒՄ>

2.7.3.2 Definite article

Old Armenian had a definite article /-n/ <ն>,³⁸ but it did not have a general and regular usage. In the new language, phonetic developments created two forms: /-n/ <ն> which was specialized for vowel-final words, and /-ə/ <ղ> for consonant-final words. Besides this, the language developed general and complete uses for the article, in the same way as do the new European languages (French, English, German, and so on).

Original page number 22.

³⁷[[This is a slightly incorrect statement. The majority of dialects (and the standard dialects) no longer such inflectional prefixes. But a handful do, such as Mush (§14.3.1.1,14.3.1.2).]]

³⁸[[To clarify, the modern definite article is a reflex of the Classical distal demonstrative suffix. Classical Armenian did not treat the suffix /-n/ as a definite article (Thomson 1989: 29).]]

2.7.3.3 Pronoun declension

A few of the Old Armenian pronouns have been lost in the new language. Others have kept their old form. However, because the ablative, instrumental, and locative cases have distanced themselves from their previous state, these cases are formed in the way that nouns are, with suffixes: ABL /-e/ <-Է>, ABL /-its^h/ <-հց>, INS /-ov/ <-ով>, LOC /-um/ <-ում>. These suffixes are added not to the nominative form, but to the dative form.

2.7.3.4 Adpositions

All the prepositions have become postpositions. There are no prepositions in the new language.³⁹

2.7.3.5 Verb conjugations

The morphological changes in verb conjugation are much larger. First and foremost, the fourth conjugation class (CA /-um/ <-ում>)⁴⁰ has been erased, and New Armenian recognizes only three conjugations. Of the six verb forms from Old Armenian (present ներկայ, imperfective անկատար, perfective կատարեալ, Future <ապարսի>, imperative հրամայական, and subjunctive ստորադասական), only the perfective and imperative keep their old construction. The present and the imperfect have received three new constructions, which we will talk about later. The future has a composite shape and it is formed also in three new ways, in various dialects: with the formative /kə/ <կը>, with the formative /piti/ <պիտի>, or by combining the future participle (դերբայ) with the copular verb (եւկան բայ). The indicative present of Old Armenian has become the subjunctive present.

In Classical Armenian, the formation of the passive was very complicated; and sometimes with the creation of simple verbs (հասարակ բայեր), the meanings can get confusing.⁴¹ In place of these complications, New Armenian developed a very simple form /-vil/ <-ուիլ>, by which all passive verbs form one conjugation class.

In Classical Armenian, the negative (բացասական) had a very simple construction. And it should be thought that at least this construction has been free

³⁹ [[This is an incorrect overgeneralization. Modern Standard Armenian does have a handful of prepositions like SEA /arants^h/ <առանց> ‘without’.]]

⁴⁰ [[He means that the theme vowel /u/ has been lost.]]

⁴¹ [[I think what he means is that in Classical Armenian, verbs can ambiguously be in the active voice or passive voice. (?)]]

from general metamorphoses. But because the conjugation of verbs has entirely changed in its form, thus it is natural that the negative would follow these changes.

The causative (ալցնեական) formative in Classical Armenian was $/-\widehat{\text{et}}\widehat{\text{s}}^{\text{h}}\widehat{\text{ut}}\widehat{\text{s}}^{\text{h}}\text{anel}/$ $<\text{-tgnlgwutl}>$; because of its great length, it has shortened and become modern $/-\widehat{\text{ts}}^{\text{h}}\text{nel}/$ $<\text{glutl}>$, $/-\widehat{\text{ts}}^{\text{h}}\widehat{\text{ut}}\widehat{\text{s}}^{\text{h}}\text{el}/$ $<\text{gnlgutl}>$, and so on.

Let us also mention that New Armenian has created many new complex tenses, which did not exist in the old language.

Original page number 23.

2.7.4 Syntactic differences

In terms of syntax (համաձայնական կողմե), the New Armenian dialects significantly differ from Classical Armenian. In many other cases, the literary language restored many things according to the old language; but in this case, the literary language completely follows the dialects; and the literary language rarely but sometimes diverges from the dialects, and that divergence is for higher literary registers (բարձր սեռերու).

2.7.4.1 Word order of verbs

In Old Armenian, the verb was generally placed at the beginning of the sentence or before its arguments. In contrast, New Armenian works by putting the verb all the way at the end. Consider the following examples (1).

- (1) a. 'Noah and his sons entered the ark.'
- i. Classical Armenian
V	S	O
emut	noī	eū
entered	Noah	and son-PL
		his
		to ark-DEF
		Եմուս Նոյ Եւ որդիք նորա ի տապան:
- ii. Modern Standard Western Armenian
S	O	V
noj	jev	anor vort ^h i-ner-ə daban mədan
Noah	and his	son-PL-DEF ark entered
		Նոյ Եւ անոյ որդիները տապան մտան:
- b. 'What should I do for my boy?'

i. Classical Armenian

O V O
 z-int^h ararits^h vasən ord^hw-oj imoij
 ACC-what do for son-GEN my
 Զի՞նչ արարից վասն որդւոյ իմոյ:

ii. Modern Standard Western Armenian

O O V
 dək-u-s hamar int^h ənem
 boy-GEN-POSS.1SG for what do
 Տղու համար ի՞նչ ընեմ:

c. ‘My boy, listen to your father’s advice!’

i. Classical Armenian

V Voc O
 lur ordəak χərat-u hařur k^ho
 listen son advice-DAT father.GEN your
 Լուր, որդեակ, խրասու հօր քո:

ii. Modern Standard Western Armenian

Voc O V
 dəkə-s hor-ət^h χərad-ə mədig əre
 boy-POSS.1SG father.GEN-POSS.2SG advice-DEF listen do
 Տղաս, հօրդ խրասոր մտիկ ըրե:

[[This is an overgeneralization for Classical Armenian. The default word order in Classical Armenian is SVO with free word order, while SEA/SWA is generally SOV (Dum-Tragut 2002: 20,33). Though see Samvelian et al. (2023) on word order problems in SEA.]]

[[Note that here and later in the translation, I gloss the Classical prefix /z-/ as an accusative marker. Though it has wide-ranging roles (Thomson 1989: 22).]]

2.7.4.2 Word order of genitive possessors

In Old Armenian, the modifier word (յատկացուցիչը) was placed after the modified word (յատկացեալը). In New Armenian, the exact opposite occurs: the modifier is placed before the modified (2).

(2) ‘John’s brother’

a. Classical Armenian

N	Poss
z-ełbałr-ən	jovhann-u
ACC-brother-DIST	John-GEN
Չեղային Յովհաննու:	

b. Modern Standard Western Armenian

Poss	N
ohannes-i-n	աշքար-ə
John-GEN-DEF	brother-DEF
Օհաննեսին աշքարը	

[[To clarify, Classical Armenian tends to place the gentiive possessor after the noun. But it is possible to place the possessor before the noun. See *Dum-Tragut* (2002: 118).]]

2.7.4.3 Word order of adjectives and nouns

In Old Armenian, adjectives could be placed either before or after the noun. When the adjective is after the noun, the adjective agrees with the noun in number and case. When the adjective is before the noun, the adjective usually does not agree. Because the latter is the simplest structure, thus New Armenian always places its adjectives before the noun.

[[For more information on adjective ordering in Classical Armenian, see *Dum-Tragut* (2002: 75ff).]]

2.7.4.4 Word order of demonstrative and possessive pronouns

The demonstrative and possessive pronouns⁴² (ցուցական եւ ստացական ածականները), unlike the former ([[meaning unlike adjectives]]), are usually placed after the noun and agree with the noun. In New Armenian, the opposite occurs: they are placed before the noun and don't agree (3).

(3) 'my house, this man, to my father'

a. Classical Armenian

N	Poss, N	Dem, N	Poss
tun	im, ałr-əs	ałs, hałr	imum
house	my,	man-PROX	this, father.DAT/GEN my.DAT
տուն իմ, այրու այս, հայր			

⁴²[[His Armenian term is more literally translated as 'adjective', but the word 'pronoun' is more technically correct.]]

b. Modern Standard Western Armenian

Poss N,	Dem N,	Poss N
im dun-əs,	ajs martʰ-ə, im hor-əs	
my house-POSS.1SG, this man-DEF, my father.DAT/GEN-POSS.1SG		
իմ տունս, այս մարդը, իմ հօրս		

[[For more information on the Classical Armenian word order, see *Dum-Tragut (2002: 93ff, 103ff)*.]]

2.7.4.5 Word order of adpositions

In Old Armenian, prepositions (Սախաղողլթիւններ) were unconditionally placed before the noun. In the new language, the word ‘preposition’ has no such meaning, because there are postpositions (Ճտաղողլթիւն).⁴³ For example (4).

(4) a. Classical Armenian

P	N	Poss, P
aradži haց	imoi, ənd	seլan-ov kʰov
front	father.GEN	my, under table-INS
your		
‘in front of my father, under your table’		
առաջի հօր իմոյ, ընդ սեղանով քով		

b. Modern Standard Western Armenian

N	P,	N
hor-əs	arթev, seխan-i-tʰ	P
father.GEN-POSS.1SG	front, table-GEN-POSS.2SG	under-DEF
‘in front of my father, under your table’		
հօրս առջեւ, սեղանիդ տակը		

[[For more information on the Classical Armenian word order, see *Dum-Tragut (2002: 128ff)*.]]

By individually taking these differences, they perhaps don’t seem severe to us. But when we consider them entirely, and we compare the word order (շարադասուլթիւն) of the Modern Civil Armenian sentence...

Original page number 24.

... to Classical Armenian, we shall be surprised by this great divergence that divides the two languages.

⁴³[[As said in footnote 39, this is an incorrect overgeneralization. The modern language has a handful of prepositions.]]

And truly, while Old Armenian has free word order (ազատ շարադասութեան) like the syntax of old Indo-European languages, its analytical word order (վերլուծական շարադասութեան) completely follows the new European languages, such as French word order. In contrast, New Armenian lacks this syntactic freedom, and its words are placed in a stable order, just like in Turkish syntactic style, and unlike the European one.

[[For an overview of the differences in word order between Classical Armenian and Modern Armenian, see *Dum-Tragut* (2002: §2.3).]]

In (5) are two sentences from Old and New Armenian, compared against French and Turkish.⁴⁴

- (5) a. 'I saw the bird that was singing on the tree.'

i. Classical Armenian

tesi əz-t^hərtʃ^hun-ən or ergēr i veraj tsar-oj-n
saw ACC-bird-DIST that was.singing to on tree-GEN-DIST
Տեսի զրոշունս որ երգեր ի վերայ ծառոյն:

ii. French

J'ai vu l'oiseau qui chantait sur l'arbre
I saw the.bird that was.singing on the.tree

iii. Modern Standard Western Armenian

dzar-i-n vərə jerk^hor t^hərf^hun-ə desa
tree-GEN-DEF on singing bird-DEF saw
Ծառին վրայ երգող թռչունը տեսայ

iv. (Ottoman) Turkish

Ağac-ın üst-ün-de öten kuş-u gördüm
tree-GEN top-POSS.3SG-loc singing bird-ACC saw
Աղաջըն իւսթիւնդէ եօթէօն զուշու գէօրդիւ
Adjarian's transcription: [աշաջըն յսթ^hյնդէ օշէօն կ^hսսու^h գօրդիմ]

- b. 'The pages of the books of Leon, my neighbor's son'

i. Classical Armenian

t^hert^h-(ə?)k^h gər-ots^h lewon-i owdw-oj dərəts^hw-oj imoj
page-PL book-PL.GEN Leon-GEN son-GEN neighbor-GEN my
Թերթը գրոց Լեւոնի՝ որդուոյ դրացւոյ իմոյ

⁴⁴[[For the following set of examples, I only segment the nominal inflection suffixes because those seem more important for explaining the syntax. I don't segment the rich verbal structures. For the Turkish examples, Adjarian wrote them in the Armenian script. I converted his examples to modern Turkish.]]

ii. French

Les feuilles des livres de Leon fils de mon voisin
the pages of books of Leon son of my neighbor

iii. Modern Standard Western Armenian

tʰərətsi-ji-s dəx-u-n levon-i-n
neighbor-GEN-POSS.1SG son-GEN-DEF Leon-GEN-DEF
kʰərkʰ-er-u-n tʰertʰ-er-ə
book-PL-GEN-DEF page-PL-DEF

Դրացիին տղուն Լեւոնին գրքերուն թերթերը

iv. (Ottoman) Turkish

Komşu-m-un oğl-u Levon'-un
neighbor-POSS.1SG-GEN son-POSS.3SG Leon-GEN
kitap-lar-1-nin yaprak-lar-1
book-PL-POSS.3SG-GEN page-PL-POSS.3SG
Քուշումուն օղու Լեօվոնըն քիթարլարըն յափրաքլարը
Adjarian's transcription: [kʰonʃumun oğlu lœvonən
kʰitʰablərənən jaþrakʰlərə]

Everything is done in this way, such that you would think that New Armenian syntax is based on the Turkish template. On this investigatable issue, see Pedersen, KZ 32,472.⁴⁵

⁴⁵[[Robin Meyer informs me that this article does not exist. Adjarian may have made a typo here.]]

3 Armenian residences

Original page number 25.

[[In this chapter, Adjarian provides population counts of Armenians in different regions from 1911. As Robin Meyer noticed, it's unclear where Adjarian got his numbers from. So I'm not sure how accurate or reliable they are.]]

[[I do not provided updated statistics from the 21st century. The Armenian Genocide has made it difficult to know the exact number of surviving speakers of non-standard dialects. Mass migrations have occurred after the genocide as well. For an overview, see Dekmejian (1997) and the Wikipedia article on Armenian populations by country.]]

As we know, the homeland of the Armenians, Armenia, is divided today between three states. The largest portion is in the hand of the Ottomans; 7 out of 15 provinces of Old Armenia:

- Upper Armenia (Բարձր Հայք)
- Fourth Armenia or Sophene (Չորրորդ Հայք)
- Aghdzik or Arzanene (Աղձնիք)
- Turuberan (Տուրուբերան)
- Moxoene or Mokk' (Մոկք)
- Korchayk or Corduene (Կորճայք)
- Vaspurakan (Վասպուրական)

A smaller portion is in the hands of the Russians:

- Artsakh (Արցախ)
- Syunik (Սիւնիք)
- Utik (Ուտիք)
- Gugark (Գուգարք)
- Tayk (Տայք)
- Ayrarat (Այրարատ)

And the smallest part is in the hands of the Persians:

- Paytakaran (Փայտակարան)
- Parskahayk or Persarmenia or Nor Shirakan (Պարսկահայք)

The largest portion of Armenians today are still found in their homeland. But outside of their homeland, Armenians have spread into many other countries in the following manner.

3.1 The northern migration line

Armenian title: Հիւսիսային գաղթական գիծ

3.1.1 Georgia

The city with the most Armenians is Tbilisi and its surrounding areas. But the Armenians are also scattered in other cities in Georgia, such as in the state of Tbilisi in Gori, Signagi, Telavi, Dusheti, Tianeti. In the Kutaisi province: Kutaisi, Poti, the two villages of Shorapani. In the Lechkhumi province, the village of Lailashi; in the Racha province: Oni village, Batumi, Artvin, Ardanuç, Şavşat, Sokhumi; in the Chernomorskaya province: Novorossiysk, Anapa, and the shores of the entire Black sea. The Armenian populace in this region is around 200,000.

3.1.2 Aghvank or Caucasian Albania

The native population of this country was previously Armenian, while later a portion became Muslim. In that way, today the native element of the country is Armenian or Turkish. The cities where Armenians live are Baku, Shamakhi (with 23 villages), Geokchay with 20 villages, Nukha (42 villages), Zagatala....

Original page number 26.

... 12 villages, Agdash (6 villages), Quba (Khachmaz and Kilvar villages), and finally Derbent. The entire Armenian population of Aghvank is around 150,000 people.¹

3.1.3 North Caucasus

Here, the Armenians represent a mixture of migrants that came from different places. They live in the Dagestan area: Makhachkala, Temir-Khan-Shura, Chiri-Yurt, Ishkarty. In the Terek area: Kizlyar, Mozdok, Vladikavkaz. In the state of Stavropol: Stavropol, Machar or Budyonnovsk (Surb Khach). In the Kuban area: Armavir, Yekaterinodar, Batalpashinsky Otdel, Yeysk, Caucasus,² Labinsk, Maykop, Temryuk. In total, 28,835 people.

¹[[It's unfortunate that Armenians of modern Azerbaijan are now either displaced, exiled, killed (ethnically cleansed), or oppressed.]]

²[[Adjarian must've meant some town called 'Caucasus' in the Caucasus. He could've meant Kavkazskaya. (?)]]

3.1.4 Tatarstan (from the Volga to the ocean)

In this area, the Armenians are chiefly in the city of Astrakhan. But in recent years, they have spread also to farther places: Tsaritsyn, Saratov, Samara, Syzran, Simbirsky, Penza, Balashov, Uribeno, Durovka, Kamyshin, Krasnovodsk, Jibil, Chakichlar, Qizil Arvad, Ashgabat, Artyk, Kaakhka, Dulak, Merv (Mary), Chardzhou, Petro-Aleksandrovsk, Samarkand, Bukhara, Ziyovuddin, Chernaevo, Golodnaya Steppe, Kattakurgan, Jizzakh, Khujand, Fergana, Kokand, Andijan, Osh, Naman-gan, Tashkent, Arys, Turkistan city, Petrovsk, and many Siberian stations. The entire number of Armenians in Tatarstan is 16,000.

3.1.5 Crimea

In its time, this place had a large Armenian population. But because of migrations in 1779, many people were scattered. Today, the Armenian-populated cities in this peninsula are Theodosia, Kerch, Alushta, Yalta, Sevastopol, Yevpatoriya, Perekop, Or or Armiansk, Simferopol, Bakhchisaray, Karasubazar, and Old Crimea. The migrants of Crimea are established in New Nakhichevan and its 5 villages, which they built. From here, they also spread to Rostov, Melitopol, Berdiansk, Azov, Novocherkassk, Nogaisk, Dnipro, Taganrog, Yekaterinoslav, and other places. The number of Armenians in this area is 35,000.

3.1.6 Russia

Here, the Armenians are very few. The entire number is less than a thousand. A large portion are students...

Original page number 27.

... and soldiers. The number of native and established people is small; they are found mainly in Moscow, Saint Petersburg, Kharkiv, Voronezh, and so on.

3.1.7 Poland

At its time, Poland had a large Armenian populace, both in its Austrian and Russian parts. In the Russian part, there are no longer any Armenians. As for the Austrian part, the main Armenian-populated location is Kuty or Cuturi. Also, a very small number of Armenians is found in Lemberg and elsewhere. The Armenians of Kuty are around 100 houses.

3 Armenian residences

3.1.8 Romania

The Armenian-populated cities are Focşani, Bucharest, Botoşani, Iaşi, Târgu Ocna, Galaţi, Brăila, Bacău, Roman, Constanţa, Sulina, Tulcea, Babadag, Piteşti, Giurgiu, Ploieşti, and so on. The Armenian migrants consist of two specific groups. The old migrants or natives, and the new migrants who came from various corners of Ottoman Turkey after the massacres of the Ottoman Armenians. The total number of both groups is 14,000, of which 4000 people are the new migrants.

3.1.9 Bessarabia

Here, very few Armenians are found in Chişinău, Akkerman, Khotyn, Balti, Bender, Ismail, and Hînceşti, with whom we should include the Armenians of the Cherson province (Odesa and Grigoriopol).

3.1.10 Austro-Hungary

This is Bukovina, Transylvania, Hungary, and Austria proper. The Armenians of Bukovina primarily reside in the cities of Suceava, Chernivtsi, and Siret. The Armenians of Transylvania primarily live in the cities of Gherla or Armenopolis, Dumbrăveni or Elisabethopolis, Gheorgheni, Sibviz, Braşov or Kronstadt. Small numbers of Armenians are scattered also in the various corners of Hungary, until Pest and Vienna. The total number of Armenians in this region is 15,000.

3.2 The southeastern migration line

Armenian title: Հարաւային-արեւելեան գաղթնական գիծ

3.2.1 Assyria

There are Armenians only in Mosul, Kirkuk, Baghdad, Basra, and Suq al-Shuyukh. The total is 1400 people.

3.2.2 Persia or Iran

The Armenians of this country are divided into two separate regions or dioceses (թեսլըն). Iranian Azerbaijan (Atropatene) and Persia proper. The Azerbaijan diocese has not only Khoy, Maku, Salmast, Urmia, and Karadagh, which are provinces of Armenia proper, ...

Original page number 28.

... but also Tabriz, Mujumbar, Maragha, Kurdistan, and Ardabil. In Persia proper, the Armenian-populated cities are New Julfa (with its 80 villages), Tehran (with its 6 villages), Qazvin, Rasht, Anzali, Hamadan, Sheverin, Shiraz, Bushehr, and so on. The entire number of Persian Armenians is 66,000 of which 25,000 belong to Persian Armenia.

3.2.3 India

It now has 700 Armenian residents who live in the cities of Kolkata, Madras, Bombay, and Dhaka.

3.2.4 Birmania or Myanmar

The total number is 252 Armenians, of which 193 people live in Rangoon.

3.2.5 Island of Java

There are 170 Armenians, who live in Batavia (Jakarta), Surabaya, Singapore, Semarang, and so on.

3.3 The southwestern migration line

Armenian title: Հարաւային-արեւմտեան գաղթնական գիծ

3.3.1 Cilicia

This has been Armenianized since the time of the Rubenid (Ռուբենեան) kingdom. Now, the main Armenian-populated cities are Sis, Hadjin, Zeytun, Adana, Tarsus, Mersin, Misis, Marash. They have a total of 190,000 Armenians.

3.3.2 Cyprus

There are now 562 Armenian residents, who are found mostly in the capital Nicosia. The others live in Larnaca, Limassol, Paphos, Sourp Magar, Famagusta, and so on.

3.3.3 Syria and Lebanon

The northern part, as bordering Cilicia, has a quite a lot of Armenians. But as we go south, the number of Armenians decreases. The total number of Armenians is 36,000 people, who live in the cities of Ayntap, Antioch, Aleppo, Beirut, Sham (Damascus), and Latakia. Ayntap has 6 villages, Antioch has 18 villages, Aleppo has 12 villages. Among these, the following villages are well-known. In Antioch: Svedia, Kessab, Aramo, and. In Aleppo: Kilis, Belen, and Jisr al-Shughur.

3.3.4 Palestine

There are 730 Armenians who live in Jerusalem, Jaffa, Bethlehem, and Ramla.

3.3.5 Egypt

There are around 10,000 Armenians who live primarily in Alexandria and Cairo.

3.3.6 Other

There are few Armenians who also live in Tripoli, Ethiopia, Cape Town, and Transvaal.

Original page number 29.

3.4 The western migration line

Armenian title: Արեւմտեան զաղթսական գիծ

3.4.1 Asia Minor or Anatolia

This extends from the western borders of Armenia until the Archipelago (Արշակոնյակ) and Marmara. It includes also Lesser Armenia, which is a heavily Armenian-populated area. The main Armenian-populated cities in Asia Minor are, from east to west, Urfa, Malatya, Divriği, Akn, Arapgir, Şebinkarahisar, Gürün, Darende, Hisn-Mansur or Adiyaman, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Sebastia, Evdokia, Amasia, Merzifon, Samsun, Kayseri, Yozgat, Ankara, Konya, Kastamonu, Kütahya, Afyonkarahisar, İzmir (Smyrna), Aydin, Manisa, Bursa, Bilecik, Balıkesir, Bandırma, Nicomedia, and Adapazar. The statistics of the area are still uncertain.

3.4.2 Istanbul

Taking together the villages that are on the two shores of the Bosphorus or Bosphorus, there are 45 districts and 180,000 Armenians. Before the massacres, there were 250,000 Armenians, of which 60,000 were migrants. Because these people were deprived of their lands, the number of Istanbul Armenians significantly dropped. Now, it is rising again.³

3.4.3 Greece

There are 200 Armenians who live primarily in Athens.

3.4.4 Crete

There are about the same number of Armenians in Kandiye (Heraklion).

[[It's unclear what Adjarian means by this sentence. He could mean that in Crete, there are about 200 Armenians (as in Athens). (?)]]

3.4.5 European Turkey

The Armenian-populated cities are Adrianopolis, Rodosto, Malkara, Silivri, Çorlu, Gallipoli, and Thessaloniki.

3.4.6 Bulgaria

There are 15000 Armenians who live in the following cities: Varna, Ruse-Shumla, Silistra, Sofia, Tarnovo, Razgrad, Vidin, Dobrich, Teleorman, Filibe, Burgas, Tatar Pazardzhik, Sliven, Yambol, Eski Zagra, Haskovo, Aytos, Karnobat, and Straldzha.

3.4.7 France

There are 1000 Armenians who live in Paris and Marseille, and a portion in Nancy, Montpellier, and so on.

3.4.8 England

Here, there aren't as many Armenians as in France. The Armenian-populated cities are London and Manchester.

³*[[It is ironic that the population in Istanbul was rising before the Armenian Genocide.]]*

3.4.9 The United States

There are over 40,000 Armenians, who live primarily in Worcester, New York, Providence, Fresno, Boston, and many other cities.

Original page number 30.

3.4.10 Other

A small number of Armenians is also found in Italy, Switzerland, Belgium, Holland, and Germany, where there are still no migrant communities. And the resident Armenians there are only temporary immigrants.

3.5 Summary

The migrant community of Armenians is more than 1 million.

4 Armenians who speak foreign languages

Although Armenian is the most widely spoken language among Armenians, there are many Armenians who have forgotten Armenian; because of the influence of the dominant languages, they have adopted foreign languages. The foreign-speaking Armenians are primarily found outside the borders of Armenia and Lesser Armenia, in various foreign countries. However, even in the extremities of Armenia, there are places where Armenian has been replaced by foreign languages. But in contrast, not all migrant Armenians have forgotten Armenian. There are many places like New Julfa, Astrakhan, Smyrna, Nicomedia, Istanbul, Suceava, and others where the Armenians speak more pure Armenian dialects than some Armenians do in Armenia proper.

However we should emphasize the fact that anywhere where there is an Armenian (even if in Armenia proper), if the Armenian doesn't lose their mother tongue, then they know at least two languages: Armenian with either Turkish, Kurdish, Persian, or Russian. It is the female sex which falls behind in this regard and is generally more loyal to her mother tongue, than the male sex. This bilingualism of Armenians is caused by the foreign populations that coexist with the Armenians and that have an almost equal number of people as the Armenians. This bilingualism has had a significant effect on the Armenian language.

The foreign languages that have been adopted by the Armenians are the following.

4.1 Turkish

Turkish, with its two major dialects: Western Turkish or Ottoman, and Eastern Turkish or Azerbaijani. This language is spread across the following.

4.1.1 Western Asia Minor

Almost all of Western Asia Minor, starting from around Kastamonu until Zile, south until Kayseri, and from southeast of Kayseri onto Sis and Ayntap until

4 Armenians who speak foreign languages

the Euphrates. From west of these borders until the beaches of Marmara, of the archipelago, and of ...

Original page number 31.

... the Mediterranean, all the Armenians speak Turkish. Exceptions are only the Armenians in the regions of Istanbul, Nicomedia, and Smyrna, as well a number of the villages in Ankara and Aydin. These are specifically Stanoz (Yenikent), Nallıhan, Sivrihisar, Ödemiş, and Burdur. I have heard that a few of the villages in Yozgat are also Armenian-speaking, but their names aren't clear to me.

4.1.2 Asia Minor

In Niksar, at the northeast side of Evdokia, there's an islet of Turkish-speaking Armenians due to the beastly barbarity of the many resident Turks.

4.1.3 Island of Cyprus

The old Armenian migrant community is Turkish-speaking, but the new migrant community is Armenian-speaking.

4.1.4 European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia

Another region of Turkish-speaking Armenians is also European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia, starting from the other side of the Marmara. Exceptions are only Rodosto and Malkara. The other Armenian-populated cities, such as Gallipoli, Silivri, Çorlu, Ereğli, Çatalca, Adrianopolis, Dimetoka, Gyumyurdjina, and Dedeağac, are Turkish-speaking. The old migrant communities of Bulgaria and Eastern Rumelia are entirely Turkish-speaking; but after the last Ottoman Armenian massacres, the presence of a large number of asylum-seeking Armenians caused the restoration of the forgotten Armenian language, of course only in those cities where a large number of them were relocated, such as in Filibe, Burgas, Varna, Tarnovo, Ruse, and so on. The other cities remain Turkish-speaking, such as Silistra, Razgrad, Shumla, Sliven, Aytos, Karnobat, Yambol, Eski Zagra, and Haskovo.

4.1.5 Romania

There are Romanian Armenian-populated cities that were previously settlements from Bulgaria, such as Babadag, Tulcea, Sulina. Here as well, the Armenians who fled the massacres have restored the Armenian language, such as in Galați, Ibraila, and Constanța.

4.1.6 Bessarabia

Bessarabia is Turkish-speaking because it was previously part of Romania. Such as Ismail, Balti, Bender, Chișinău, Akkerman. Similarly the Armenian migrants of Bessarabia are Turkish-speaking, such as Grigoriopol, Odesa, and Cherson.

4.1.7 Lazistan

On the eastern side of Trabzon, there are Armenians found in Lazistan, who are scattered among the Turks and the Laz.

4.1.8 West of Akhalkalak

On the western side of Akhalkalak, there are four villages which are Bavra, ...

Original page number 32.

... Khulgumo, Kartikami , and Turtskh; they are Turkish-speaking.

4.1.9 Olti

In the region of Olti, 45 verst ([[almost 48km]]) away from Olti, there is the Turkish-speaking village of Kalkos (25 houses).

4.1.10 Urmia

On the northern banks of Lake Urmia, especially in Savaj Bolagh and Miandoab, or in fewer words Persian Kurdistan, the small Armenian community is Turkish-speaking.

4.1.11 Summary

As can be seen, the Turkish-speaking Armenians make up a significant number. But thankfully, this number decreases day by day. In all the major cities of Anatolia, such as in Bursa, Kayseri, and Yozgat, the new generation has become Armenian-speaking thanks to schools and because of immigration to Istanbul. A large portion of the Armenians in Cyprus, Eastern Rumelia, and Bulgaria have become Armenian-speaking thanks to the new migrants. The Ottoman government in its time used violent means or force to erase the Armenian language and to make Turkish the dominant language (such as can be said for how the Pashas in Anatolia killed the language of Armenian-speaking Armenians), but currently

4 Armenians who speak foreign languages

it has no intention nor ability to do so.¹ In Bessarabia, instead of Turkish, Russian is now wide-spread. The entire population already knows Russian, and we only need a short amount of time before Turkish is completely lost.

4.2 Georgian

This language is spoken by almost all the Georgian-Armenians. Exceptions are Tbilisi and the cities on the shores of the Black Sea, such as Batumi, Poti, Sokhumi, and so on. The Armenians are Georgian-speaking in Sighnag, Telavi, Gori, Kutaissi, and the neighboring areas. Two of the villages of Akhalkalak are also Georgian-speaking: Vargavi and Khizabavra . The Armenians of Vladikavkaz are also Georgian-speaking, because a large portion of them have emigrated from Georgia.

4.3 Persian

It is spoken on a very small border, between Mədrəsə (close to Shamakhi) and Kilvar (close to Quba) and in the villages of Khachmaz. Vardapet Makar Barkhudarians (Մակար Վարդապետ Բարխուդարյան; [[SEA: /makar barχudarjantsʰ/, SWA: /magar pʰarχutʰarjantsʰ/]]) and bishop Mesrob Smbatian (Մեսրոպ Տմբատյան; [[SEA: /mesrop səmbatjan/, SWA: /mesrob səmpʰatʰjan/]]) have said in their topographies that the language of these villages is called Lahij (լահճերէն) and Tat (թաթերէն). But we shouldn't be confused by these names, because this language is a very clear and easy-to-understand dialect of Persian.

Original page number 33.

4.4 Circassian

Circassian (չերքեզերէն) is spoken only in Armavir, where there is an Armenian-populated village in the Kuban region. The Armenians of Armavir migrated from Circassia and founded this village in 1830.

4.5 Kurdish

In Northern Armenia, Kurdish is a widely-spread language. But it has become the mother tongue at a small border. That is the villages of Hizan, the provinces of

¹[[It is quite sad that Adjarian's optimism was soon disproven by the Armenian Genocide.]]

Garzan and Shirvan in Paghesh province (Կուստկալութիւն); in the Tigranakert province (Կուստկալութիւն), in the provinces of Meyafarikin or Silvan, Beşiri, Bohtan; Samsat (formerly Samosata) in Cilicia. The total number is over 100 villages.

4.6 Arabic

It has become the mother tongue of the Armenians in Syria, Palestine, Mesopotamia¹ and Assyria. The Armenians in Aleppo, Damascus, Beirut, Mardin, Mosul, Kirkuk² and also Siirt in Armenia are Arabic-speaking.

4.7 Romanian

This has become the mother tongue of the majority of Romanian-Armenian migrant community, and part of the Armenians in Bukovina. There are Turkish-speaking Armenians only at the eastern seashores of Romania until Galați; some of these people are Armenian-speaking thanks to the recent Armenian migrants.

4.8 Polish

This is spread almost everywhere among the Polish-Armenians, except for Călărași which is Armenian-speaking. The Armenians of Poland can be considered already lost as a nation.²

4.9 Hungarian

It is spoken as a mother tongue among the entirety of Armenians in Hungary and Transylvania. Except for the cities of Szamosújvár or Armenopolis and Gherla or Elisabethopolis, which are Armenian-speaking.

4.10 English

This is spoken in the Indian-Armenian migrant communities, whereas the Armenians of England are still a recent settlement so they're Armenian-speaking.

²[[Adjarian's original phrasing is ազգովին կորուսած which suggests that the Armenian community in Poland 1911 has assimilated to the local Polish population.]]

4.11 Summary

The extent and borders of these languages are all accurately represented in the map that is placed at the end of this book.

5 The three branches of Armenian dialects

5.1 Overview

Original page number 34.

In general among us, the Armenian dialects are divided into two branches: Eastern or Russian-Armenian dialects, and Western or Ottoman-Armenian dialects. For me, these terms are wrong and inappropriate, even though they are accepted and used everywhere. Calling the dialects Eastern or Western is wrong because many of the dialects that are called such are found at longitudinally equal degrees, yet when we compare them to each other, they don't fall either West or East. For example, the Van dialect and the Bayazit sub-dialect are both found longitudinally at the 44th degree, but the former is called Western while the latter Eastern. There are more surprising cases. For example, Artvin is much more west than Akhalkalak and Alexandropol (Gyumri); but based on the above division, Artvin is called Eastern, while Akhalkalak and Alexandropol are considered Western vernaculars.

The names “Russian-Armenian dialects” and “Ottoman-Armenian dialects” are strange and in reality completely inappropriate. Many of the Armenians in Russia speak the Ottoman-Armenian dialects; just as there are Armenians in Ottoman Turkey that speak Russian-Armenian dialects. For example, in Russia, Ottoman-Armenian dialects are spoken in New Nakhichevan, the Crimean peninsula, Sokhumi, Batumi, Akhalkalak, Akhalskha, Alexandropol, Kars, and the villages of New Bayazet. Similarly in Ottoman Turkey, Russian-Armenian dialects are spoken in Bayazit, Burdur, Ödemiş. Besides that, the migrant communities of Persian-Armenians, Bulgarian-Armenians, Romanian-Armenians, Egyptian-Armenians, and American-Armenians are ignored; and they are inappropriately called Russian-Armenians or Ottoman-Armenians.

I propose here new terms which not only remove the aforementioned inconveniences, but they also have the benefit of incorporating the primary characteristic of the dialects that they describe. These terms are:

Original page number 35.

- /um/ <ում> branch: With this name, we mean all the dialects that are called Eastern or Russian-Armenian.
- /kə/ <կը> branch: With this name, we mean all the dialects that are called Western or Ottoman-Armenian.

For the dialects of the /um/ <ում> branch, the locative case (as well as the present and imperfective tenses) are made with the formative /-um/ <ում>. This is the main characteristic of these dialects; thus we give them this name. As for the dialects of the /kə/ <կը> branch, they do not have a locative case, they don't have a formative /-um/ <ում>, and the present and imperfective tenses are formed with the formative /kə/ <կը>. This is their primary characteristic, and thus they get this name.

But besides these two, there is also a third branch which has dialects that have neither the /um/ <ում> nor /kə/ <կը> particles. They form the present and imperfective tenses using either the infinitive or some invisible means, and in combination with the /em/ <եմ> copular verb. Among our dialects, this branch is not generally distinguished and is it appended to the /um/ <ում> branch. We propose using the name /el/ <ել> branch.

There is no confusion in our division, and the new terminology applies only to the dialects, and they don't have anything to do with the literary languages. For them, the term Eastern and Western, or Russian-Armenian and Ottoman-Armenian are still appropriate names, because the former language is centered in Tbilisi while the latter in Istanbul.

Original page number 36.

5.2 Terminology

[[This was originally a footnote on page 36. But it is quite important and stands out. So I made it its own section.]]

Against the European word “dialecte,” we use the terms բարբառ ‘dialect’, զաւառաբարբառ ‘provincial dialect’, and զաւառական ‘vernacular, provincial’. Because every word in the scientific language must be certain, we must thus decide on the use of these words. The word զաւառաբարբառ ‘provincial dialect’ is alien and the wrong word. It is alien because of its length; and because it already contains the word բարբառ ‘dialect’, it doesn’t add anything. It is wrong because a dialect has no connection to a province, and the dialect could be spoken not in the entire province but merely in a single village or city. For example, the Agulis

dialect is not spoken in an entire province, but only in a small circle of villages. Similarly, the Istanbul dialect does not encompass an entire province, but only the city of Istanbul. Thus, it is preferable to use the word բարբառ ‘dialect’; it is shorter and more normal.

A dialect can have some secondary branches that are slightly different from it; these are referred to by the European word “sous-dialecte”. In this place, we use the Armenian word ելուարարբառ ‘subdialect’.

Subdialects also contain many groups, which are called in French “parler”. For this, we use the word զաւառակալ ‘vernacular’. We also use this term in those situations where we cannot with certainty assign the spoken language of some place to a rank. We also use the term when we are enumerating dialects, subdialects, and vernaculars. In other words, the word զաւառակալ ‘vernacular’ also has the general meaning of a non-literary language.

5.3 Excluded communities

[[This was originally a note on page 293. I moved it here because it's more relevant here.]]

The Armenian settlements of Bulgaria, Rumania, Greece, France, England, Egypt, and America are newly formed, and are a mixture of Armenians from diverse places. They don't have a proper dialect, so they are not part of our present work.

Part III

The /um/ <ŋLJ> branch

The /um/ <նԱՄ> branch has 7 dialects:

1. Dialect of Yerevan (§6)
2. Dialect of Tbilisi (§7)
3. Dialect of Karabakh (§8)
4. Dialect of Shamakhi (§9)
5. Dialect of Astrakhan (§10)
6. Dialect of Julfa (§11)
7. Dialect of Agulis (§12)

6 Yerevan

Original page number 37.

6.1 Background

The Yerevan dialect is spoken in the city of Yerevan and in the surrounding provinces, especially in the provinces of Yerevan, Etchmiadzin, and New Bayazet. It spreads in the south to Tabriz, the capital of Atropatene (Iranian Azerbaijan), in the west to Kaghzvan, in the southwest it enters Ottoman Turkey and it extends until Bayazit, in the north and south it gets mixed with the Karin and Karabakh dialects, which demarcate its two borders. On its north sides, the Yerevan dialect forms two islets; one of them is in the province of Borchaly (Shulaver, Shamshadin, Lori, and the surrounding areas), and the second is in Avlabari district of Tbilisi, which is a migrant settlement of Yerevan.

Besides the main dialect, the Yerevan dialect has three subdialects, which are the following:

- Bayazit subdialect: This is in Ottoman Armenia. Its one settlement is the city of New Bayazet, the shores of Lake Sevan, with 10 surrounding Armenian populated villages. These are Ordaklu, Noraduz, Gyshlag, Bashkend, Kösemehmet, Kulali, Kyarimkend, Dalikardash, Kyuzadzhik, and Bashkend. This entire region speaks the same dialect, as in Bayazit.
- Astabad subdialect: This is spoken near Old Julfa in the village of Astabad and its surrounding area.
- Tabriz subdialect: In Atropatene (Iranian Azerbaijan), the Armenian settlement in Tabriz has two districts: Ghala and Lilava. The people of Lilava are much larger and they have recently migrated from Karabakh; they speak the Karabakh subdialect. As for the people of Ghala, they form less than half the Armenian population of Tabriz, and they are considered natives, and they speak the Tabriz dialect.

Original page number 38.

The Yerevan dialect is very pure and it is very close to the literary language. And if we consider only the /um/ <նւն> dialects, then it is the purest. And thus, it is because of its pureness and its extensive size that it serves as a base for the formation of the Russian-Armenian literary language.

6.2 Phonology

6.2.1 Segment inventory

The phonetic system of the Yerevan dialect has the following sounds in Tables 6.1 and 6.2.

Table 6.1: Vowels of the Yerevan dialect

/i/ <ի>	/u/ <նւ>
/e/ <է>	/ə/ <ը>
	/o/ <օ>
	/a/ <ա>

Table 6.2: Consonants of the Yerevan dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/back		
	/b/	/p/	/p ^h /	/d/	/t/	/t ^h /	/g/	/k/	/k ^h /
	<բ>	<պ>	<փ>	<դ>	<տ>	<թ>	<գ>	<կ>	<կ>
Affricates				/dʒ/	/tʃ/	/tʃ ^h /			
				<ծ>	<ծ>	<ց>			
				/dʒ/	/tʃ/	/tʃ ^h /			
				<ջ>	<ժ>	<չ>			
Fricatives	/f/	/v/		/s/	/z/	/ʃ/	/χ/	/ʁ/	/h/
	<ֆ>	<վ>		<ս>	<զ>	<շ>	<խ>	<ն>	<հ>
Sonorants	/m/	/n/		/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/
	<մ>	<ն>		<ռ>	<ռ>	<ռ>	<ռ>	<ռ>	<ռ>

Like other Armenian dialects, the Yerevan dialect does not have diphthongs. The diphthongs of Old Armenian have become either simple vowels (Table 6.3a) or have turned into a consonant-vowel sequence (Table 6.3b).

Table 6.3: Loss of Classical diphthongs in Yerevan Armenian

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
a. 'father'	հայր	her	հայր
b. 'God'	աստված	աստված	աստված

From this list, it appears that the Yerevan dialect has almost completely preserved the rich phonetic system of Old Armenian. Among the vowels, the Classical vowels /e-ē/ <է-է> and /o-օ/ <օ-օ> have merged with each other; in the modern dialect, they are both pronounced as /e/ <է> and /o/ <օ>. The sounds /œ/ <էօ> and /y/ <ի> that are found in other dialects, do not exist here. Among the consonants, the only sound that was lost is Classical /w/ <ւ>; but it has gained the sound /f/ <Փ>, about which see more below.

6.2.2 Sound changes

Among the sound changes that happened in the Yerevan dialect, the following are noticeable.

6.2.2.1 Monophthong vowels

6.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> The Classical Armenian /e/ <է> has become /je/ <յէ> word-initially in monosyllables. But at the beginning of polysyllabic words, it has become /e/ <է> among all words. Various other dialects have /ie/ <է> and the literary language has word-initial /je/ in polysyllabic words; but these don't happen here. Examples in Table 6.4).

Table 6.4: Sound changes from CA /e/ <է> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
'I'	es	յէ	jes
'he has come'	ekeլ է	եկեալ է	jekel e
'to go'	ertʰal	երթալ	jertʰal
'to cook'	epʰel	եփել	jepʰel
'dream'	eraz	երազ	jeraz
'big'	mets	մէծ	mets
'grave'	gerezman	գերեզման	gerezman

6.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <օ> The Classical Armenian /o/ <օ>, unlike the former and like the literary language, has becomes /vo/ <վօ> word-initially in both monosyllabic and polysyllabic words; while it comes /o/ <օ> word-medially. Examples in Table 6.5.

Table 6.5: Sound changes from CA /o/ <n> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘lentil’	ospən	ոսպ	vosp
‘gold’	oski	ոսկի	voski
‘feet’ (CA); ‘foot’ (SEA)	ot-(ə?)k ^h	ոտք	votk ^h
‘to massacre’	kotorel	կոտորել	kotorel
‘to forget’	moranal	մոռանալ	moranal

Original page number 39.

6.2.2.2 Diphthongs

6.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <ωj> Classical Armenian /ai/ <ωj> became Yerevan /e/ <ɛ> as in Table 6.6.

Table 6.6: Sound changes from medial CA /ai/ <ωj> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘father’	haɪ̯r	հայր	her
‘mother’	maɪ̯r	մայր	mer
‘wagon’	sai̯l	սայլ	sel
‘wide’	laɪ̯n	լայն	len
‘edge’	tsaɪ̯r	ծայր	ts'er
‘wood’	pʰaɪ̯t	փայտ	pʰet

Word-finally, Classical /ai/ <ωj> has become Yerevan /a/ <ω> as in Table 6.7.

Table 6.7: Sound changes from final CA /ai/ <ωj> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘bridegroom’	pʰesaɪ̯	փեսայ	pʰesa
‘child’	erəχaɪ̯	երախայ	ereχa
‘(male?) child’	təklaɪ̯	տղայ	təkə

But, when the word has the article /n/ <u> or the plural marker /k^h/ <p>, then the reflex of CA /ai/ <ωj> becomes word-medial and turns into modern /e/ <ɛ> (Table 6.8).¹

¹[[Note that the article /n/ was a distal marker in Classical Armenian, while it is a definite marker in SEA. It is possible that Adjarian implies that this marker is also a definite marker in Yerevan.]]

Table 6.8: Sound changes from CA /ai/ <այ> in the Yerevan dialect when there's a suffix

		Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
+ article	'bridegroom'	p ^h esai- ^h n	փեսայն	p ^h esa-n
	'child'	erəχai- ^h n	երախայն	jereχa-n
	'(male?) child'	təlai- ^h n	տղայն	təχa-n
+ plural	'bridegroom'	p ^h esai- ^h k ^h	փեսայք	NA
	'child'	erəχai- ^h k ^h	երախայք	NA
	'(male?) child'	təlai- ^h k ^h	տղայք	təχa-k ^h

6.2.2.2.2 Classical Armenian /oi̯/ <ոյ> Classical Armenian /oi̯/ <ոյ> became Yerevan /i/ <ի> (Table 6.9).²

Table 6.9: Sound changes from CA /oi̯/ <ոյ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
'light'	lo̯is	լիս	lujs
'sister'	k ^h o̯i̯r	զոյր	զոյր
'conservation'	zəro̯i̯ts ^h	զրոյց	զերոյց
'dark night'	*akanako̯i̯r	*ականակոյր	akanakir

The same occurs also in suffixation, for the form /u/ <ու> that originates from the Classical diphthong /oi̯/ <ոյ> (Table 6.10).

Table 6.10: Sound changes from CA /u/ <ու> that is synchronically related to CA /oi̯/ <ոյ> from Classical to the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
'to go blind'	kuranal	կուրանալ	kuranal
cf. 'blind'	ko̯i̯r	կոյր	kuj ^r
'to amass'	kutel	կուտել	kutel
cf. 'heap'	ko̯it	կոյտ	kujt

6.2.2.2.3 Classical Armenian /iu̯/ <իւ> Classical Armenian /iu̯/ <իւ> becomes Yerevan /i/ <ի> (Table 6.11).

²[[Adjarian translates /akanakir/ <ականակոյր> as a 'eye-blinding darkness, very dark night'.]]

Table 6.11: Sound changes from CA /i_u/ <իւ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
'hundred'	hari _u r հարիւր	harir հարիր	harjur հարյուր
'snow'	âzi _u n ձիւն	âzin ձին	âzjun ձյուն
'column'	si _u n սիւն	sin սին	sjun սյուն
'blood'	ari _u n արիւն	arin արին	arjun արյուն
'flour'	ali _u r ալիւր	alir ալիր	aljur ալյուր

6.2.2.3 Consonants

The sound changes for consonants are the following.

6.2.2.3.1 Stops and affricates Let us first discuss the Old Armenian three-way series /b p p^h g k k^h/ <պ պ պ գ կ կ> and so on. In the New Armenian dialects, these sounds have undergone many types of changes. If we accept that in Old Armenian the sounds /b g d d^z d^ʒ/ <պ գ դ ձ ջ> were voiced, just as the letters <b, g, d> of modern French (but not German), then we must accept that they have been preserved in very few places. One such place is the Yerevan dialect.

The Classical sounds /p k t t̪ t̪ʃ/ <պ կ տ տ̪ տ̪շ> have undergone many changes. Many of the dialects in the /kə/ <կը> branch have changed these sounds into voiced consonants; while in the Tbilisi dialect, they are accompanied with a glottal closure (կրկնողի սեղմումով), similar to Georgian voiceless consonants.³ But in the Yerevan dialect, there is no such closure and they are pronounced as simply and purely as the French sounds <p, k, t> (unlike German), with equal voicelessness, but with less strength.

The Classical sounds /p^h k^h t^h t̪s^h t̪ʃ^h/ <փ փ փ տ տ̪ տ̪շ> have a single pronunciation across all the dialects, and thus they don't need their own description.⁴

Original page number 40.

6.2.2.3.2 Other consonants For the other consonants, the noticeable changes are the following.

³[[I think he means they're ejectives.]]

⁴[[He means they are pronounced /p^h k^h t^h t̪s^h t̪ʃ^h/.]]

Classical Armenian /h/ <հ> Word-initially before CA /o/ <ո>, this sound has become /f/ <Փ> (Table 6.12).⁵

Table 6.12: Sound changes from CA /h/ <հ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘soul’	hogi հողի	folk ^h i Փօրի	hok ^h i հողի
‘earth’	hoł հող	fox Փօղ	hoł հող
‘smell’	hot հոս	fot Փօս	hot հոս
‘calf’	ort ^h որթ	fort ^h Փօրթ	hort հորթ
‘prey’	*ors որս	fors Փօրս	vors որս

The sound /f/ <Փ> is generally a foreign sound in the other dialects and it is only found there in foreign words. But in contrast in the Yerevan dialect, it seems that the /f/ <Փ> sound is an internal and native sound that arose from natural sound changes.

Classical Armenian խ /χ/ Word-initially, before the sound /v/ <վ>, this sound becomes /h/ <հ> by rule of dissimilation (Table 6.13). This situation does not appear in the other dialects.

Table 6.13: Sound changes from CA /h/ <հ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘game’	χալ խալ	հաւ հաւ	χաւ խաւ
‘to play’	χալալ խալալ	հավալ հավալ	χավալ խավալ
‘grape’	χալօլ խալող	հավօվ հավօղ	χավօվ խավօղ

Classical Armenian /լ/ <լ> Word-finally in some words, it is lost (Table 6.14). However, the word ‘place’ CA /teլ/ <տեղ> on its own did not undergo this rule.⁶

⁵[[For the word ‘calf,’ Adjarian provides an Classical ancestor /hort^h/ <հորթ>. But the most prescriptive Classical form is /ort^h/ <որթ>. I changed his example for accuracy. The /h/ was diachronically added on the path from Classical to SEA; this /h/ must likewise been epenthized on the path from Classical to Yerevan and then became a /f/: /Փ/ > /հ/ > /f/. Similarly, Adjarian provides a reconstructed */hors/ <հորս> for ‘prey,’ but this likely developed from attested CA /ors/ <որս> with an epenthetic /h/ that became /f/.]]

⁶[[For ‘yonder,’ the SEA form shows regressive devoicing of /ajd-tev/ to /ajt-tev/. We don’t know if CA also had regressive devoicing. For the question word ‘where,’ stress is variable in SEA.]]

Table 6.14: Sound changes from CA /t/ <տ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘here’ (= ‘this-place’)	այս-tel	այսուն	այս-tes
‘there’ (= ‘that-place’)	այդ-tel	այդուն	այդ-tes
‘yonder’ (= ‘that-place’)	այն-tel	այնուն	այն-tes
‘where’ (= ‘which-place’)	որ-tel	որուն	վոր-tes
cf. ‘place’	tel	տն	tes

Classical Armenian /t/ <տ> Before CA /n/ <ն>, this sound became /n/ <ն> through a rule of assimilation (Table 6.15). Even the Russian loanword /ponnots³/ <պօննօց> from /podnos/ <подносъ> ‘tray’ ([*modern Standard Russian: /pednos/ <поднос>*]). The /tn/ > /nn/ sound change rule is more general in the Karabakh and Kharberd dialects.

Table 6.15: Sound changes from CA /tn/ <տն> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘ground’	getnin	գեննին	getnin
‘with-DEF’	hetən	հենս	hetə
‘after’	*jetən	*յենս	jet(ə)n
‘from after’	*jetnus ^h	*յենսունց	jetits ^h
‘thimble’ (Tabriz)	matnōts ^h	մանսոնց	matnōts ^h
‘ring’ (Tabriz)	matani	մատանի	matani

Classical Armenian /r/ <ր> The sound is deleted before sibilants (շչական) as in Table 6.16. But this is a general phenomenon across almost all the dialects. Besides these, we also have the word /et^hal/ ‘to go’.

Table 6.16: Sound changes from CA /r/ <ր> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Yerevan	cf. SEA
‘earthquake’	շարչ	շարժ	շարժ
‘outside’	i durs	ի դուրս	durs
‘inside’	i nerk ^h es	ի ներքու	ners
‘to boil’	խարչել	խարչել	խարչել (dated), խարչել
‘cheap’	արշան	եժան	արշան
‘to go’	ert ^h al	երթալ	յերթալ

6.2.3 Stress

In terms of stress, the Yerevan dialect has a major innovation. In Old Armenian and without exception in all the dialects of the /kə/ <կը> branch, stress is on the final syllable. But in the Yerevan dialect, stress is on the penultimate syllable. This form of stress also exists to a greater extent in the dialects of Karabakh, Agulis, and Tbilisi, and it appears that...

Original page number 41.

... it is widespread across the entire /um/ <սմ> branch. In other places (Աճառեալ 1901: 185), we have shown that this method of stress manifested because of the influence of the Caucasian languages; and thus originating from the north, it gradually spread to the south.

6.3 Morphology

6.3.1 Noun inflection or declension

The Yerevan dialect has seven cases. The genitive is formed with the formative /-i/ <ի>, and it has the characteristic that it cannot take any article (1a); it differs in this way from the dative 1b).

(1) Yerevan

- a. karapet-i girkʰ-ə
Karapet-GEN book-DEF
'the book of Karapet'
Կարապետի գիրքը
- b. karapet-i-n tvi
Karapet-DAT-DEF gave
'I gave it to Karapet.'
Կարապետին տվի

As in all the other dialects of the /um/ <ում> branch, the accusative case distinguishes between animate and inanimate objects (շնչալող եւ ալշալող առարկաներ). The accusative case of animate objects has the form of the dative case (2a); while inanimate objects have the form of the nominative (2b).

(2) Yerevan

- a. katv-i-n əspanets^h
 cat-DAT-DEF killed
 'He killed the cat.'
 կատվին ըսպանեց
- b. girk^h-ə tur
 book-DEF give
 'Give the book!'
 գիրքը տուր

The other cases are special markers: ablative /-its^h/ <հց>, instrumental /-ov/ <օվ>, and locative /um/ <ում>.

The plural is formed with either the formative /-er/ <էր> or /-ner/ <ևէր>; the former is for monosyllabic words, while the latter for polysyllabic words.

In the plural, the genitive case stays /-i/ <ի> (Table 6.17); this is unlike many other dialects where the case marker is /-i/ <ի> in the singular, but /-u/ in the plural <ու>.

Table 6.17: Genitive marking in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
bread-PL-DAT	hats ^h -er-i	հացերի	hats ^h -er-i	հացերի
house-PL-DAT	tn-er-i	տների	tən-er-i	տների
bread-PL-DAT-DEF	hats ^h -er-i-n	հացերին	hats ^h -er-i-n	հացերին
house-PL-DAT-DEF	tn-er-i-n	տներին	tən-er-i-n	տներին

6.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, note the following declensions in Table 6.18.

Table 6.18: Demonstrative pronouns in the Yerevan dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	es	ed	en	estonk ^h	et onk ^h	end onk ^h
	tu	t ^h u	t ^h u	əstonk ^h	ətonk ^h	ənd onk ^h
GEN	estur	etur	endur	estonts ^h	etonts ^h	endonts ^h
	əstur	ətur	əndur	əstonts ^h	əton ts ^h	əndonts ^h
ABL	bu stonl ^h	bu stonl ^h	bu stonl ^h	bu stonl ^h	bu stonl ^h	bu stonl ^h
	əbu stonl ^h	əbu stonl ^h	əbu stonl ^h	əbu stonl ^h	əbu stonl ^h	əbu stonl ^h
INS	est-ov	et-ov	end-ov	estonts ^h -ov	etonts ^h -ov	endonts ^h -ov
	əst-ov	ət-ov	ənd-ov	əstonts ^h -ov	əton ts ^h -ov	əndonts ^h -ov
	bu sunol ^h	bu sunol ^h	bu sunol ^h	bu sunol ^h	bu sunol ^h	bu sunol ^h
	əbu sunol ^h	əbu sunol ^h	əbu sunol ^h	əbu sunol ^h	əbu sunol ^h	əbu sunol ^h

For some of the pronominal forms, the sound /i/ <հ> or /e/ <է> becomes /ə/ <ը> when next to the conjunction /el/ <էլ> ‘also’ (Table 6.19).

Table 6.19: Replacement of /i,e/ with /ə/ in cliticized pronouns in the Yerevan dialect

		Yerevan	cf. SEA
me-also ‘also me’	əs el	ըս էլ	jes el
	instead of	jes el	tu էլ
one-also ‘also one’	mək el	մըկ էլ	mek el
	instead of	mek el	մէկ էլ
one-also ‘also one’	mən el	մըն էլ	min el
	instead of	min el	մին էլ
me.DAT-also ‘for me also’	əndz el	ընձ էլ	indz el
	instead of	indz el	ինձ էլ
us.DAT-also ‘for us also’	mənk ^h el	մընք ^h էլ	menjk ^h el
	instead of	menk ^h el	մէնք ^h էլ

6.3.3 Verb inflection or conjugation

6.3.3.1 General paradigms for the reflex of the E-Class

Verbs are subject to the basic changes. First, two of the four conjugation classes are lost. The CA /-il/ <իլ> and CA /-ul/ <ուլ> suffixes have become /-el/ <ել>, and are thus conjugated...

Original page number 42.

... as the first conjugation class. The Old Armenian present has turned into the composite form /-um/ <ում>, while the formative /kə/ <կը> is used in the future. As an example, we show the conjugation of the verb /sirem/ <սիրեմ> ‘I like’.

[[Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.]]

[[Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.]]

6.3.3.1.1 Indicative present and past imperfective *[[The indicative present in SEA is formed via periphrasis (Table 6.20). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is marked on an inflected auxiliary. The Yerevan dialect seems to follow the same system, though the suffix /-um/ can optionally reduce to just /-əm/. Note how we don't know if Yerevan also had nasal place assimilation in the 1PL suffix.]]*

Table 6.20: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

1SG	Yerevan (form I)		cf. SEA	
	sir-um e-m	սիրում եմ	sir-um e-m	սիրում եմ
				‘I like’
	sir-um e-s	սիրում ես	sir-um e-s	սիրում ես
	sir-um a	սիրում ա	sir-um e	սիրում է
	sir-um e-nk ^h	սիրում ենք	sir-um e-ŋk	սիրում ենք
	sir-um e-k ^h	սիրում եք	sir-um e-k ^h	սիրում եք
2SG				
3SG				
1PL				
2PL				
3PL				
$\sqrt{-\text{IMPF.CVB AUX-AGR}}$		$\sqrt{-\text{IMPF.CVB AUX-AGR}}$		
1SG	Yerevan (form II)		cf. SEA	
	sir-əm e-m	սիրըմ եմ	sir-um e-m	սիրում եմ
				‘I like’
	sir-əm e-s	սիրըմ ես	sir-um e-s	սիրում ես
	sir-əm a	սիրըմ ա	sir-um e	սիրում է
	sir-əm e-nk ^h	սիրըմ ենք	sir-um e-ŋk	սիրում ենք
	sir-əm e-k ^h	սիրըմ եք	sir-um e-k ^h	սիրում եք
2SG				
3SG				
1PL				
2PL				
3PL				
$\sqrt{-\text{IMPF.CVB AUX-AGR}}$		$\sqrt{-\text{IMPF.CVB AUX-AGR}}$		

[[The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 6.21). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In SEA, the auxiliary has a constant shape /e/. Outside of the 3SG, when the past suffix /i/ is added, a glide is epenthesized. But in Yerevan, it seems that this auxiliary morph /e/ is deleted before the past suffix /i/. All zero morphs are of my own. Modern Tehrani Iranian Armenian behaves similarly (Dolatian et al. 2023: §6.2).]]

Table 6.21: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

Yerevan (form I)				cf. SEA	
1SG	sir-um Ø-i-Ø	սիրում ի		sir-um ej-i-Ø	սիրում եի
2SG	sir-um Ø-i-r	սիրում իր		sir-um ej-i-r	սիրում եիր
3SG	sir-um e-Ø-r	սիրում եր		sir-um e-Ø-r	սիրում եր
1PL	sir-um Ø-i-nk ^h	սիրում ինք		sir-um ej-i-ηk ^h	սիրում եինք
2PL	sir-um Ø-i-k ^h	սիրում իք		sir-um ej-i-k ^h	սիրում եիք
3PL	sir-um Ø-i-n	սիրում ին		sir-um ej-i-n	սիրում եին
√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR				√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	
Yerevan (form II)				cf. SEA	
1SG	sir-əm Ø-i-Ø	սիրըմ ի		sir-um ej-i-Ø	սիրում եի
2SG	sir-əm Ø-i-r	սիրըմ իր		sir-um ej-i-r	սիրում եիր
3SG	sir-əm e-Ø-r	սիրըմ եր		sir-um e-Ø-r	սիրում եր
1PL	sir-əm Ø-i-nk ^h	սիրըմ ինք		sir-um ej-i-ηk ^h	սիրում եինք
2PL	sir-əm Ø-i-k ^h	սիրըմ իք		sir-um ej-i-k ^h	սիրում եիք
3PL	sir-əm Ø-i-n	սիրըմ ին		sir-um ej-i-n	սիրում եին
√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR				√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

6.3.3.1.2 Present perfect and past perfect [[The present perfect (Table 6.22) and past perfect (Table 6.23) in SEA are formed by periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect. The Yerevan dialect seems to use the same strategy.]]

Table 6.22: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

Yerevan				cf. SEA	
1SG	sir-el e-m	սիրել եմ		sir-el e-m	սիրել եմ
					‘I have liked’
2SG	sir-el e-s	սիրել ես		sir-el e-s	սիրել ես
3SG	sir-el a	սիրել ա		sir-el e	սիրել է
1PL	sir-el e-nk ^h	սիրել ենք		sir-el e-ηk	սիրել ենք
2PL	sir-el e-k ^h	սիրել եք		sir-el e-k ^h	սիրել եք
3PL	sir-el e-n	սիրել են		sir-el e-n	սիրել են
√-PERF.CVB AUX-AGR				√-PERF.CVB AUX-AGR	

Table 6.23: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-el Ø-i-Ø	սիրել ի	sir-el ej-i-Ø	սիրել էի
			‘I had liked’	
2SG	sir-el Ø-i-r	սիրել իր	sir-el ej-i-r	սիրել էիր
3SG	sir-el e-Ø-r	սիրել էր	sir-el e-Ø-r	սիրել էր
1PL	sir-el Ø-i-nk ^h	սիրել ինք	sir-el ej-i-ŋk ^h	սիրել էինք
2PL	sir-el Ø-i-k ^h	սիրել իք	sir-el ej-i-k ^h	սիրել էիք
3PL	sir-el Ø-i-n	սիրել ին	sir-el ej-i-n	սիրել էին
	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

6.3.3.1.3 Past perfective or aorist [[The past perfective (Table 6.24) is also called the aorist. In SEA for /sir-e-l/ ‘to like,’ the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Yerevan dialect behaves the same.]]

Table 6.24: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-e-ts ^h -i-Ø	սիրեցի	sir-e-ts ^h -i-Ø	սիրեցի
			‘I liked’	
2SG	sir-e-ts ^h -i-r	սիրեցիր	sir-e-ts ^h -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-e-ts ^h -Ø-Ø	սիրեց	sir-e-ts ^h -Ø-Ø	սիրեց
1PL	sir-e-ts ^h -i-nk ^h	սիրեցինք	sir-e-ts ^h -i-ŋk ^h	սիրեցինք
2PL	sir-e-ts ^h -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e-ts ^h -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e-ts ^h -i-n	սիրեցին	sir-e-ts ^h -i-n	սիրեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

6.3.3.1.4 Subjunctive present and past [[In SEA, the subjunctive present (Table 6.25) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to like,’ the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Yerevan dialect behaves the same.]]

Table 6.25: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-e-m	սիրեմ	sir-e-m	սիրեմ
			‘(If) I like’	
2SG	sir-e-s	սիրես	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-i-∅	սիրի	sir-i-∅	սիրի
1PL	sir-e-nk ^h	սիրենք	sir-e-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sir-e-k ^h	սիրեք	sir-e-k ^h	սիրեք
3PL	sir-e-n	սիրեն	sir-e-n	սիրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

[[In SEA, the subjunctive past (Table 6.26) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Yerevan, the theme vowel /e/ is deleted before the past suffix /i/. Modern Tehrani Iranian Armenian behaves similarly (Dolatian et al. 2023: §6.4.2.2).]]

Table 6.26: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-∅-i-∅	սիրի	sir-ej-i-∅	սիրեի
			‘(If) I liked’	
2SG	sir-∅-i-ր	սիրիր	sir-ej-i-ր	սիրեիր
3SG	sir-e-∅-ր	սիրեր	sir-e-∅-ր	սիրեր
1PL	sir-∅-i-nk ^h	սիրինք	sir-ej-i-ŋk ^h	սիրեինք
2PL	sir-∅-i-k ^h	սիրիք	sir-ej-i-k ^h	սիրեիք
3PL	sir-∅-i-n	սիրին	sir-ej-i-n	սիրեին
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

6.3.3.1.5 Tenses built from the subjunctive: Future and debitive [[In Yerevan, many other tenses seem to be built on the subjunctive (Table 6.27). The future and past future are built by adding the prefix /kə/ before the subjunctive present and subjunctive past. The debitive and debitive past are formed also by adding the proclitic /pti/ before the appropriate subjunctive form. SEA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.]]

Table 6.27: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Yerevan dialect

	Future <ապառնի> kə sir-e-m կը սիրեմ 'I will like'	Past future <անցեալ ապառնի> kə sir-∅-i-∅ կը սիրի 'I was going to like'
1SG	kə sir-e-s կը սիրես	kə sir-∅-i-ր կը սիրիր
3SG	kə sir-i-∅ կը սիրի	kə sir-e-∅-ր կը սիրեր
1PL	kə sir-e-nk ^h կի սիրենք	kə sir-∅-i-nk ^h կը սիրինք
2PL	kə sir-e-k ^h կը սիրեքք	kə sir-∅-i-k ^h կը սիրիքք
3PL	kə sir-e-n կը սիրեն	kə sir-∅-i-n կը սիրին
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-PST-AGR
	Debitive <պարտաւորական ներկայ> pti sir-e-m պտի սիրեմ 'I must like'	Debitive past <պարտաւորական անցեալ> pti sir-∅-i-∅ պտի սիրի 'I should have liked'
1SG	pti sir-e-s պտի սիրես	pti sir-∅-i-ր պտի սիրիր
2SG	pti sir-i-∅ պտի սիրի	pti sir-e-∅-ր պտի սիրեր
3SG	pti sir-e-nk ^h պտի սիրենք	pti sir-∅-i-nk ^h պտի սիրինք
1PL	pti sir-e-k ^h պտի սիրեքք	pti sir-∅-i-k ^h պտի սիրիքք
2PL	pti sir-e-n պտի սիրեն	pti sir-∅-i-n պտի սիրին
	DEB √-TH-AGR	DEB √-TH-PST-AGR

[[For the debititive forms, an alternative strategy in Yerevan (Table 6.28) is to keep the verb in a constant shape with the same /-il/. Adjarian doesn't state if this form is a participle or not. Then, the debititive morph /pti/ is placed after the verb. This morph then takes the tense and agreement suffixes, thus agreement morphology is mobile. Without more data, it's not clear if the vowel on the debititive marker is a theme or tense marker.]]

Table 6.28: Alternative forms for the debititive for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Debitive		Debitive past	
	<պարտաւորական>		<պարտաւորական անցեալ>	
1SG	sir-il pt-i-m	սիրիլ պտիմ	sir-il pt-i-∅	սիրիլ պտի
	'I must like'		'I should have liked'	
2SG	sir-il pt-i-s	սիրիլ պտիս	sir-il pt-i-r	սիրիլ պտիր
3SG	sir-il pt-i-∅	սիրիլ պտի	sir-il pt-e-r	սիրիլ պտէր
1PL	sir-il pt-i-nk ^h	սիրիլ պտինք	sir-il pt-i-nk ^h	սիրիլ պտինք
2PL	sir-il pt-i-k ^h	սիրիլ պտիք	sir-il pt-i-k ^h	սիրիլ պտիք
3PL	sir-il pt-i-n	սիրիլ պտին	sir-il pt-i-n	սիրիլ պտին
	√-PTCP(?) DEB-TH/PST(?)AGR		√-PTCP(?) DEB-TH/PST(?)AGR	

6.3.3.1.6 Imperative and prohibitive [[For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like ‘to like’ (Table 6.29). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e- \widehat{ts}^h -ek^h/ after the root such that /-e- \widehat{ts}^h / forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence /-ek^h/ directly after the root. Yerevan uses similar strategies: the 2SG marker is either /-i/ or /-a/.]]

Table 6.29: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA ‘like!’	
2SG	sír-i	սիրի	sír-ír	սիրիր
	sír-a	սիրա		
2PL	sír-e- \widehat{ts}^h -ek ^h	սիրեցէք	sír-e- \widehat{ts}^h -ek ^h	սիրեցէք
	sír-ek ^h	սիրէք	sír-ek ^h	սիրէք

[[For the prohibitive or negative imperative (Table 6.30), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. For the 2SG, Yerevan can do the same, and it also an alternative strategies of keeping the verb in a non-finite form with /-il/. For the 2PL, the agreement marker /-ek^h/ jumps to the prohibitive marker, thus agreement morphology is mobile.]]

Table 6.30: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA ‘do not like!’
2SG	mí sir-i PROH √-IMP.2SG	մի՛ սիրի	mí sir-ir PROH √-IMP.2SG
	mí sir-a PROH √-IMP.2SG	մի՛ սիրա	
	mi sir-il PROH √-?	մի սիրիլ	
2PL	m-ék ^h sir-il PROH-IMP.2PL √-?	մԵ՛ք սիրիլ	mí sir-ek ^h PROH √-IMP.2PL
	sír-il m-ek ^h √-? PROH-IMP.2PL	սի՛րիլ մԵք	

6.3.3.1.7 Non-finite forms [[Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 6.31. I give SEA forms for just some of them because it’s unclear to me what these Yerevan participles mean. Note that the past participle is also called the perfective converb.]]

Table 6.31: Participles or converbs <ներբայներ> for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

Infinitive	անորոշ	Yerevan	cf. SEA
		sir-e-l √-TH-INF	sir-e-l √-TH-INF
Present	ներկայ	sir-e-l-on √-TH-INF-?	սիրելօն
			√-TH-INF-?
Past	անցեալ	sir-el sir-e √-PERF.CVB	sir-el սիրել սիրէ
			√-PERF.CVB

Original page number 43.

6.3.3.2 Other conjugation classes

The conjugation class of CA /-il/ <հլ> is also inflected this way (Table 6.32).

Table 6.32: Partial paradigm of the CA /-il/ <χl> conjugation class for ‘to speak’ in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA	
INF		χos-e-1 ‘to speak’	√-TH-INF
PRS 1SG	χos-um e-m խօսում եմ	χos-um e-m ‘I speak’	√-IMPF.CVB AUX-1SG
PST IMPF 1SG	χos-um ⊖-i-⊖ խօսում ՚	χos-um ej-i-⊖ ‘I was speaking’	√-IMPF.CVB AUX-PST-1SG
PST PFV 1SG	χos-e- ^{ts^h} -i-⊖ խօս-է- ^{տս^հ} -ի-⊖	χos-e- ^{ts^h} -i-⊖ ‘I spoke’	√-TH-AOR-PST-1SG
IMP 2SG	χós-i χós-a խօս-ի խօս-ա	χos-ir խօսիր ‘speak!’	√-IMP.2SG

As for the CA /al/ <ալ> conjugation class, it keeps the style of Old Armenian in the perfective and elsewhere (Table 6.33).

Table 6.33: Partial paradigm of the CA /-al/ <ալ> conjugation class for ‘to cough’ in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA	
INF		haz-a-l ‘to cough’	√-TH-INF
PRS 1SG	haz-əm e-m հազզում եմ	haz-um e-m ‘I cough’	√-IMPF.CVB AUX-1SG
PST IMPF 1SG	haz-əm ⊖-i-⊖ հազզում ՚	haz-um ej-i ‘I was coughing’	√-IMPF.CVB AUX-PST-1SG
PST PFV 1SG	haz-a- ^{ts^h} -i-⊖ հազզացի	haz-a- ^{ts^h} -i-⊖ ‘I coughed’	√-TH-AOR-PST-1SG
PRS PERF 1SG	haz-a- ^{ts^h} -el e-m հազզացել եմ	haz-a- ^{ts^h} -el e-m ‘I have coughed’	√-TH-AOR-PERF.CVB AUX-1SG
IMP 2SG	haz-á հազա	haz-á ‘cough!’	√-TH

6.3.3.3 Morphological details and diachronic changes

In verbal conjugation, the following circumstances are notable.

6.3.3.3.1 Present 3SG copula or auxiliary The present 3SG for the verbal copula is /a/ <ա>. And according to this, all the verbs conjugate in the third person in this same form (Table 6.34, sentence 3).

Table 6.34: Present 3SG auxiliary as /a/ <ա> in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA
‘he likes’	sir-um a սիրում ա	sir-um e սիրում է
‘he brings’	ber-um a բերում ա	ber-um e բերում է
‘he says’	as-um a ասում ա	as-um e ասում է
‘he speaks’	χos-um a խօսում ա	χos-um e խօսում է
	✓-IMPF.CVB AUX	✓-IMPF.CVB AUX

(3) Yerevan

zrits a an-um
 conversation AUX do-IMPF.CVB
 ‘He’s doing a conversation.’
 զոյց ա անում

6.3.3.3.2 **Deletion of /e/ before past /i/** In the imperfective, the /e/ <է> sound is deleted next to /i/ <ի> (Table 6.35 and sentence 4).

Table 6.35: Deletion of the vowel /e/ before the past suffix /i/ in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA
‘I was liking’	sir-um Ø-i-Ø սիրում ի ✓-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	sir-um ej-i-Ø սիրում էի ✓-IMPF.CVB AUX-PST-1SG
‘you were bringing’	ber-um Ø-i-ɾ բերում իր ✓-IMPF.CVB AUX-PST-2SG	ber-um ej-i-ɾ բերում էիր ✓-IMPF.CVB AUX-PST-2SG

(4) Yerevan

- a. du kə sir-Ø-i-ɾ
 you.SG FUT like-TH-PST-2SG
 ‘You would like it.’
 դու կը սիրիր
- b. na kə sir-e-Ø-ɾ
 he FUT like-TH-PST-3SG
 ‘He would like it.’
 նա կը սիրէր

[[This was also discussed in Tables 6.21 and 6.26.]]

6.3.3.3.3 Debitive morphology and shortening In the debitive, the form CA /pti/ <պիտի> has shortened to /pti/ <պտի>, as it has in other dialects.

[[See Table 6.27 for its paradigm.]]

6.3.3.3.4 Debitive morphology and mobile ordering In the second form of the debitive, the formative /pti/ <պտի> is inflected, and the verb stays uninflected; whereas in the first form, ...

Original page number 44.

... it is the verb which is inflected, while the /pti/ <պտի> doesn't change. The second form is rare in other places. It does not exist at all in the /kə/ <կը> branch.

[[For paradigms, see Table 6.27 vs. Table 6.28.]]

6.3.3.3.5 Imperative morphology In the second form of the imperative, there is the ending /a/ <ա> (Table 6.36). It is unique to the Etchmiadzin area. While in the dialect of Yerevan proper, the forms are different.⁷

[[See also Table 6.29.]]

Table 6.36: Use of imperative 2SG forms with final /-a/ in the Yerevan dialect (Etchmiadzin area) vs. using /-i/ in Yerevan proper

	Etchmiadzin	Yerevan proper	cf. SEA
'want!'	uz-á ուզա́	uz-í ուզի́	uz-íր ուզիր
'turn on!'	var-á վառա́	var-í վառի́	var-íր վառիր
'fill!'	ltsʰr-á լցրա́	ltsʰr-u լցրու	lətsʰr-ú լցրու
'roast!'	akandz-á առանձա́		akandz-íր առանձիր
'carry!'	ʃalak-á շալակա́		ʃalak-íր շալակիր
	✓-IMP.2SG	✓-IMP.2SG	✓-IMP.2SG

6.3.3.3.6 Prohibitive morphology and mobile ordering The forms /mékʰ siril/ <մէ՛ք սիրիլ> 'don't like' or the inverse order /síril mekʰ/ <սի՛րիլ մէք> (where the plural marker of the verb has passed onto the particle) are also used in the Karabakh dialect.

[[See Table 6.30.]]

⁷[[For the verb to 'fill,' the more accurate segmentation in SEA is /lətsʰr-u/ where the /-tsʰ-/ is the causative suffix.]]

6.3.3.3.7 **Present participle** The form /-on/ <-օն> of the present participle (Table 6.37). It is not used in any other locations.

Table 6.37: Present participle in the Yerevan dialect

'with liking'	Yerevan sir-e-l-on	սիրելօն	cf. SEA sir-e-l-ov	սիրելով
'with saying'	as-e-l-on	ասելօն	as-e-l-ov	ասելով
'with going'	et ^h -a-l-on	եթալօն	jert ^h -a-l-ov	երթալով
	√-TH-?		√-TH-INS	

6.3.3.3.8 **Past participle (perfective converb) and auxiliary-induced changes**

The form of the past participle is /sir-el/ <սիրել> 'liked' from Classical /sirəl/ <սիրեալ> (Table 6.38).⁸

[[See paradigms in Table 6.31.]]

Table 6.38: Pre-auxiliary form of the past participle (perfective converb) with /-el/ in the Yerevan dialect

'I have liked'	Yerevan sir-el e-m	սիրել եմ	cf. SEA sir-el e-m	սիրել եմ
'I have brought'	ber-el e-m	բերել եմ	ber-el e-m	բերել եմ
	√-PERF.CVB AUX-1SG		√-PERF.CVB AUX-1SG	

This form is used when the auxiliary is placed after it. But when the auxiliary is before it, the final /l/ <լ> is shortened to form the participle /sir-e/ <սիրե>, /ber-e/ <բերե>, and so on. See (5).

(5) Yerevan

- a. jes e-m sir-e

I AUX-1SG like-PERF.CVB

'I (focused) have liked (not someone else).'

յես եմ սիրե

- b. en a ber-e

that AUX bring-PERF.CVB

'He has brought that.'

են ա բերե

⁸[[At least for SEA, this non-finite form is more accurately called the perfective converb, as is done on the Eastern Armenian National Corpus.]]

- c. sirt a ar-e ek-e
 heart AUX do-PERF.CVB come-PERF.CVB
 'he dared to come' (literally: 'he made heart, came')⁹
 սիրու ա արէ եկէ

[[This shortening process is described in-depth for Tehrani Iranian Armenian as a type of phonosyntactic process in Dolatian et al. (2023: §3.3).]]

6.3.3.3.9 Irregular imperfective converbs for monosyllabic verbs For monosyllabic verbs, the base of the present and imperfective stem is formed with the formative /-is/ <հս> instead of the form /-um/ <ում> (Table 6.39).

[[Contrast these irregular verbs with /-is/ against regular verbs with /-um/ in Table 6.20. Such irregular verbs are monosyllabic in the infinitive like SEA /g-a-l/ 'to give'.]]

Table 6.39: Irregular imperfective converbs for monosyllabic verbs with /-is/ in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA	
Infinitive		$\sqrt{-\text{TH-INF}}$	
'to come'		g-a-l	գալ
'to give'		t-a-l	տալ
'to cry'		l-a-l	լալ
Present 1SG	$\sqrt{-\text{TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG}}$		
'I come'	g-a-l-is e-m գալիս եմ	g-a-l-is e-m	գալիս եմ
'I give'	t-a-l-is e-m տալիս եմ	t-a-l-is e-m	տալիս եմ
'I cry'	l-a-l-is e-m լալիս եմ	l-a-l-is e-m	լալիս եմ
Past Impf. 1SG	$\sqrt{-\text{TH-INF-IMPF.CVB AUX-PST-1SG}}$		
'I was coming'	g-a-l-is \emptyset -i-∅ գալիս ի	g-a-l-is ej-i-∅	գալիս էի
'I was giving'	t-a-l-is \emptyset -i-∅ տալիս ի	t-a-l-is ej-i-∅	տալիս էի
'I was crying'	l-a-l-is \emptyset -i-∅ լալիս ի	l-a-l-is ej-i-∅	լալիս էի

But when the auxiliary verb is before it, then the final /s/ <ս> is deleted (6).

[[This process is also described for Iranian Armenian as the same process for the perfective converb (Dolatian et al. 2023: §3.3).]]

(6) Yerevan

⁹[[I thank Vahagn Petrosyan for help in translating this sentence and determining the idiomatic meaning.]]

- a. jes e-m g-a-l-i
 I AUX-1SG come-TH-INF-IMPF.CVB
 'I am coming (as opposed to someone else).'
 Ես Եմ գալի
- b. չի e-s l-a-l-i
 why AUX-2SG cry-TH-INF-IMPF.CVB
 'Why are you crying?'
 ի՞ Ես լալի
- c. չին-é-s t-a-l-i
 NEG-AUX-2SG give-TH-INF-IMPF.CVB
 'Won't you give?'
 չԵ՞ս տալի

6.3.3.3.10 Mobile negation In negative forms, the negative particle can be either before or after the verb (Table 6.40).

Table 6.40: Mobile negation in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA
'I don't want'	չին-é-m uz-um չԵմ ուզում NEG-AUX-1SG want-IMPF.CVB úz-um չին-é-m ո'ւզում չԵմ want-IMPF.CVB NEG-AUX-1SG	չին-é-m uz-um չԵմ ուզում NEG-AUX-1SG want-IMPF.CVB want-IMPF.CVB NEG-AUX-1SG
'I wouldn't want'	չին-Ø-í-Ø uz-um չի ուզում NEG-AUX-PST-1SG want-IMPF.CVB úz-u-m չին-Ø-í-Ø ո'ւզում չի want-IMPF.CVB NEG-AUX-PST-1SG	չի-ej-í-Ø uz-um չԵհ ուզում
(?)	úz-il չին-é-m uz-il չԵմ ուզիլ NEG-AUX-1SG want-? úz-il չին-é-m ո'ւզիլ չԵմ want-? NEG-AUX-1SG	
'I didn't like'	չի-սիր-է-տի-Ø չսիրէցի NEG- $\sqrt{-}$ TH-AOR-PST-1SG sir-é- $\widehat{t}i$ -i-Ø vot $\widehat{t}i$ սիրէցի վօչ $\sqrt{-}$ TH-AOR-PST-1SG no	չի-սիր-է- $\widehat{t}i$ -í-Ø չսիրէցի NEG- $\sqrt{-}$ TH-AOR-PST-1SG

6.4 Subdialects

6.4.1 Bayazit

For the Bayazit subdialect, the main characteristics are the following.

[[Note that throughout his manuscript, Adjarian alternates in calling this language New Bayazet vs. just Bayazit (and the two names are spelled differently in Armenian: Նոր-Բայազետ vs. Պայազին). That makes it unclear if he's always referring to the same dialect when he's mentioning such a name.]]

[[Martirosyan (2019: 226) reports that Bayazit is also analyzable as a separate dialect.]]

6.4.1.1 Vowels and diphthongs

Whereas in the Yerevan dialect, the Classical sounds /e/ <է> and /o/ <օ> have merged into modern /e/ <է> and /o/ <օ>, the Bayazit subdialect distinguishes these with a diphthongal pronunciation (Table 6.41). (Read these as /mienkʰ/ <միենկ>, /ənduontsʰ/ <ընդոնլուց>. Besides these, it also includes the vowel /æ/ <աւ>.

Table 6.41: Diphthongs in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit	cf. SEA
‘we’	mienkʰ միենկ	meŋkʰ մենկ
‘from those’	ənduontsʰ ընդոնլուց	nduontsʰ նդոնլուց

6.4.1.2 Voiced aspirated stops and affricates

The Classical consonants /b g d ձ ՛ձ/ <բ գ դ ձ ՛ձ> have become /bʰ gʰ dʰ ՛ձʰ ՛՛ձʰ/ <պ՛ գ՛ դ՛ ձ՛ ՛՛ձ՛>.

Original page number 45.

6.4.1.3 Changing Classical /h/ <հ> to /χ/ <խ>

The Classical sound /h/ <հ> has turned into /χ/ <խ> without exception (Table 6.42, sentence 7).

Table 6.42: Changing CA /h/ <հ> to /χ/ <հւ> in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Bayazit	cf. SEA
‘Armenian’	hai հայ	χaj հայ	haj հայ
‘bread’	hats ^h հաց	χats ^h հաց	hats ^h հաց
‘father’	haiր հայր	χer հեր	hajր հայր
‘to preserve’	pahel պահել	paχel պախել	pahel պահել
‘fear’	ah ահ	αχ ախ	ah ահ

- (7) a. SEA (approximates the original form of the Bayazit sentence)

im hor harsanik-i-n hing hav hatav

my father.GEN wedding-DAT-DEF five chicken died

‘Five chickens died for my father’s wedding.’

իմ հօր հարսանիքին հինգ հաւ հատաւ (սատկեցաւ)

- b. Bayazid subdialect (Yerevan dialect)

im χօր χարսնիք-ի-ն χինգ χավ χատավ

my father.GEN wedding-DAT-DEF five chicken died

‘Five chickens died for my father’s wedding.’

իմ խօր խարսնիսին խինգ խավ խատավ

6.4.1.4 Repetition of the definite article

After vowel-final words, the definite article (դիմորոշ յօդ) is repeated or doubled.

Table 6.43: Repetition of the definite article after vowel-final words in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit	instead of	cf. SEA
‘the cat’	katu-nə կատունը	katu-n կատուն	katu-n կատուն
‘the bee’	mjeku-nə մեղունը	mjeku-n մեղուն	mjeku-n մեղուն
‘the horse’	dz̥i-nə ձինը	dz̥i-n ձին	dz̥i-n ձին
	✓-DEF		✓-DEF

[[In SEA, the definite article is /-n/ after vowels, and /-ə/ after consonants. Although Adjarian describes this process as the definite article repeating, I think it’s more accurate to state that Bayazit has replaced the post-vocalic allomorph /-n/ with /-nə/. See Dolatian (2022) for discussion on how the definite article’s morphophonology is complicated.]]

6.4.1.5 Regularization of monosyllabic verbs

For monosyllabic verbs, the stem of the present and imperfective uses /-um/ <նԱՄ> instead of /-is/ <իՒ>, thus fully regular (Table 6.44).

[[*Contrast against Table 6.39.*]]

Table 6.44: Regularization of imperfective conversbs for monosyllabic verbs with /-um/ in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit	cf. SEA
Infinitive 'to come'		√-TH-INF g-a-l
'to give'		t-a-l
'to cry'		l-a-l
Present 3SG 'He comes'	√-TH-INF-IMPF.CVB AUX g ^h -a-l-um a	g-a-l-is e
'He gives'	t-a-l-um a	t-a-l-is e
'He cries'	l-a-l-um a	l-a-l-is e

6.4.1.6 Repetition of the auxiliary when the auxiliary has moved

In those circumstances where, in the Yerevan dialect, the auxiliary verb is placed before the verb, the Bayazit subdialect places the auxiliary before and after, causing the repetition of the auxiliary (8).

- (8) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect
- jies ie-m uz-um ie-m
I AUX-1SG want-IMPF.CVB AUX-1SG
'I want (as opposed to someone).'
յիս եմ ուզում եմ
 - t^h-ie-s b^hier-um ie-s
NEG-AUX-2SG bring-IMPF.CVB AUX-2SG
'Don't/won't you bring?'
չե՞ս բերում ես
 - t^h-i uz-um a
NEG-AUX.3SG want-IMPF.CVB AUX
'He doesn't want.'
չի ուզում ա

- d. $\widehat{tʃ^h}$ - \underline{i} e-nk^h uz-um \underline{i} e-nk^h
 NEG-AUX-1PL want-IMPF.CVB AUX-1PL
 'We don't want.'
 ξ tu \underline{p} n \underline{t} q \underline{n} lu \underline{t} lu \underline{p}
- e. $\widehat{tʃ^h}$ - \emptyset -i- ι uz-um \emptyset -i- ι
 NEG-AUX-PST-2SG want-IMPF.CVB AUX-PST-2SG
 'You wouldn't want.'
 ξ h^hnu \underline{p} n \underline{t} q \underline{n} lu \underline{h} nu \underline{p}
- f. $\widehat{tʃ^h}$ -e- \emptyset - ι χ os-um e- \emptyset - ι
 NEG-AUX-PST-3SG speak-IMPF.CVB AUX-PST-3SG
 'You weren't speaking.'
 ξ tu \underline{p} h \underline{u} ounlu \underline{t} tu \underline{p}

6.4.1.7 Past participle or perfective converb with /- \underline{i} er, -e/

The past participle ends in /- \underline{i} er/ <tu \underline{p} >, like in the dialects of the /kə/ <կ՛՛> branch (9).

(9) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

- a. as- \underline{i} er a
 say-PERF.CVB AUX
 'He has said.'
 ω u \underline{t} nu ω
- b. tar- \underline{i} er a
 take-PERF.CVB AUX
 'He has taken.'
 ω u \underline{t} nu ω
- c. ek- \underline{i} er a
 come-PERF.CVB AUX
 'He has come.'
 ξ u \underline{t} nu ω

But when the auxiliary moves back, the form is /-e/ 10.

(10) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

- a. en a tar- ι e
 that AUX take-PERF.CVB
 'He has taken that.'
 ξ u ω u ω u \underline{t}

- b. \widehat{t}^h -je-m ek-e
 NEG-AUX-1SG come-PERF.CVB
 'I have not come come.'
 չեմ եկե

6.4.1.8 Past participle or perfective converb with /-uk/

The past participle is also formed with the formative /-uk/ <ուկ>, but only in passives (կրաւորական) and middle verbs (չեզոք).

[[I think he means for intransitives in general.]]

Table 6.45: Past participles with /-uk/ <ուկ> in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit		cf. SEA		
'slept'	park-uk	պառկուկ	park-el	պառկել	$\sqrt{-}$ PERF.CVB
'written'	g ^h r-uk	գրուկ	gər-el	գրել	$\sqrt{-}$ PERF.CVB
'washed'	lv-a-ts ^h -uk	լվացուկ	ləv-a- \widehat{ts} -el	լվացել	$\sqrt{-}$ TH-AOR-PERF.CVB
'he has ploughed'	χierk-uk	իներկուկ ա	herk-el	հերկել	$\sqrt{-}$ PERF.CVB AUX

6.4.2 Astabad subdialect

6.4.2.1 Characteristics of the Astabad subdialect

For the Astabad subdialect, the main characteristics are the following.

6.4.2.1.1 Phonetic 'purity' The vowels and consonants are pronounced purely.

6.4.2.1.2 Lack of /h/ > /χ/ change The Classical sound /h/ <հ> sound has not changed to /χ/ <խ>.

6.4.2.1.3 Pre-tonic vowel deletion Before stress, vowels sometimes fall (Table 6.46).

Table 6.46: Pre-tonic deletion of vowels in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Astabad	cf. SEA
'evening'	erekoj երեկոյ	rīkun ռիկոն	jereko երեկո
'grave'	gerezman գերեզման	grezman գրեզման	gerezman գերեզման
'gathered'		vak ^h vats	վարված
cf. 'to gather'	hawak ^h el հաւաքել	havak ^h vats	հավաքված
		havak ^h el	հավաքել

6.4.2.1.4 Ablative suffixes The ablative is formed with both the suffixes /-e/ <է> and /-its^h/ <ից>.

6.4.2.1.5 Present copula as /a/ The entire present conjugation of the copula verb is pronounced with the vowel /a/ (Table 6.47).

Table 6.47: Present copula with the vowel /a/ in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Astabad		cf. SEA	
1SG 'I am'	a-m	ամ	e-m	եմ
2SG 'you are'	a-s	աս	e-s	ես
3SG 'he is'	a	ա	e	ե
1PL 'we are'	a-nk ^h	անկ ^h	e-ŋk ^h	ենկ ^h
2PL 'you are'	a-k ^h	ակ ^h	e-k ^h	եկ ^h
3PL 'they are'	a-n	ան	e-n	են
	AUX-AGR		AUX-AGR	

6.4.2.1.6 Past perfective 1SG suffix as /-m/ The past perfective gets the ending /m/ <մ> (Table 6.48).

[[He means this subdialect uses the suffix /-m/ as a past perfective 1SG marker, whereas Yerevan and SEA use a zero suffix.]]

Table 6.48: Use of past perfective 1SG marker /-m/ <մ> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Astabad	cf. SEA	
'I saw'	tes-a-m	տեսամ	tes-a-∅
'I went'	gn-a-ts ^h -i-m	գնացիմ	gən-a-ts ^h -i-∅
'I came'	ek-a-m	եկամ	jek-a-∅

6.4.2.2 Classification

Based on these characteristics, we see that the Astabad dialect lies between the dialects of Yerevan, Karabakh, and Julfa. The first two characteristics belong to Yerevan, the third to Karabakh, and the last three characteristics cause Astabad to resemble...

Original page number 46.

... the Julfa dialect. But we didn't want to add this dialect to Julfa, because the main characteristic of the Julfa dialect is missing in the Astabad subdialect; the main characteristic of Julfa is that the use of the present stem with /-man/ <ւան>, such as in (11). While the ablative in /-e/ <է>, the use of /-m/ <Մ> in the perfective, and the vowel /a/ <ա> vowel in the copular verb are also found in the other vernaculars (Karabakh, Shamakhi, Tabriz).

(11) Julfa dialect

gn-a-man a-m
 go-TH-IMPF.CVB AUX-1SG
 'I go.'
 զնաման ամ

6.4.3 Tabriz subdialect

For the Tabriz dialect, the main characteristics are the following.

6.4.3.1 Miscellaneous segmental differences

The Classical sound /h/ <հ> became /χ/ <խ>, as in the Bayazit subdialect. But the vowels /ie, յօ/ <է, ն> of the Bayazit are not found in Tabriz subdialect. In many places, we see the /æ/ <այ> vowel (Table 6.49).

Table 6.49: Vowel /æ/ <այ> in the Tabriz subdialect of the Yerevan dialect

Classical and SEA			> Tabriz		
'luck'	baχt	բախտ	'spouse'	bæχt	բախտ
'old'	dah	դահ	'old animal'	tæχ	տախ

6.4.3.2 Change of Classical /յօ/ to /ivɑ/

The Classical diphthong /յօ/ <ուա> has changed to /ivɑ/ <իվա> in Astabad. There are no other examples than in (Table 6.50).

Table 6.50: Change from CA /յօ/ <ուա> to /ivɑ/ <իվա> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Tabriz	cf. SEA
'rope'	տիւան չուան	տիվան չիվան	տիվան չվան
'confused'	յուար շուար	յիվար շիվար	յեվար շվար

6.4.3.3 Devoicing of Classical voiced stops

The Classical voiced sounds /b ɡ d ձ ՛ձ/ <պ զ դ ձ ՛ձ> have become voiceless /p k ՛տ ՛տ՛/ <պ լ ւ ՛տ ՛տ՛>. This basic change brings this subdialect closer to the dialects of Urmia-Maragha and Van.

6.4.3.4 Definite suffix allomorphy

When the words for ‘horse’ and ‘egg’ take the definite suffix, the forms are as in Table 6.51.

[[He means that the definite suffix is /-jə/ for these forms instead of /-n/. Note that suffix marks definiteness in the modern vernaculars but it's a distal deixis marker in CA.]]

Table 6.51: Use of definite suffix /-jə/ <-յը> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian	> Tabriz	cf. SEA
‘horse’	ձի ձի		ձի ձի
‘the horse’	ձի-n ձի-n	տsi-jə տիյը	ձի-n ձնի
‘egg’	ձու ձու		ձու ձու
‘the egg’	ձու-n ձի-n	տsu-jə տոյը	ձու-n ձնու

6.4.3.5 Use of past perfective 1SG marker /-m/

The past perfective tense of verbs is similar to the present because it uses the suffix /-m/ <մ>, just as in the dialects of Urmia-Maragha, Khoy, and Julfa.

*[[He means the following. In SEA, the suffix /-m/ is used to mark the 1SG in the present tense, while /-∅/ is used to mark the 1SG in the past tenses. But in Tabriz, the suffix /-m/ is used to mark the 1SG in all tenses.]]*¹⁰

¹⁰ [[For the SEA forms given for ‘I opened’ and ‘I gave,’ these are actually more Colloquial Eastern Armenian forms. The purely standard and prescriptive versions would be /bat^h-e-ts^h-i-∅/, t^hev-e-ts^h-i-∅/ <բացեցի, սպացի>. I suspect that in Adjarian’s time, the forms he provided were more common.]]

Table 6.52: Use of past perfective 1SG marker /-m/ <մ> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Tabriz		cf. SEA		
‘I said’	as-a-m	ասամ	as-a- \widehat{t}^h -i-∅	ասացի	$\sqrt{-}(\text{TH-AOR})\text{-PST-1SG}$
‘I opened’	pats ^h -a-m	պացամ	bats ^h -i-∅	բացի	$\sqrt{-}\text{PST-1SG}$
‘I gave’	təv-a-m	տըվամ	təv-i-∅	տվի	$\sqrt{-}\text{PST-1SG}$
‘I saw’	tes-a-m	տեսամ	tes-a-∅	տեսա	$\sqrt{-}\text{PST-1SG}$
‘I went’	kn-a- \widehat{ts}^h -i-m	կնացիմ	gən-a- \widehat{ts}^h -i-∅	գնացի	$\sqrt{-}\text{TH-AOR-PST-1SG}$

6.4.3.6 Past participle or perfective converb with /-er/ <էր> and rhotic deletion

The past participle is formed with the formative /-er/ <էր> particle, just as in the Bayazit subdialect.

- (12) a. Tabriz
 $\chi\text{as-er}$ a. en a as-e
 reach-PERF.CVB AUX. that AUX say-PERF.CVB
 ‘He has reached. He has said that.’
 հսաւէր ա. Էն ա ասէ
- b. SEA
 has-el e. na e as-el
 reach-PERF.CVB AUX. that AUX say-PERF.CVB
 ‘He has reached. He has said that.’
 հսաւէլ է. Նա է ասէլ

An interesting example of the loss of the /r/ <ռ> in the Tabriz subdialect is found in the word / $\alpha\chi\theta$ / <ախը> that is borrowed from Turkish (elsewhere as <ախըն> / $\alpha\chi\theta\mathfrak{n}$ / ‘but’).¹¹

6.4.3.7 Repetition of nasals in the 3SG past perfective

In the 3SG past perfective of some verbs, the sound /n/ <ն> is repeated. But for other persons, there is no change.

¹¹[[It's not clear to me what the source Turkish word is. (?)]]

Table 6.53: Repetition or gemination of a nasal in the 3SG past perfective 1SG of some verbs in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

'to go'	Tabriz	cf. SEA		
'he went'	kənn-a- \widehat{ts}^h -Ø-Ø	կընսաց	gən-a-l	գնալ
'to stay'			gən-a- \widehat{ts}^h -Ø-Ø	գնաց
'he stayed'	mənn-a- \widehat{ts}^h -Ø-Ø	մընսաց	mən-a-l	մնալ
			mən-a- \widehat{ts}^h -Ø-Ø	մնաց

6.5 Literature

Despite the importance of the Yerevan dialect, both it and its three subdialects have still not been studied. However, there are many publications that use this dialect, which...

Original page number 47.

... can provide ample material for study. Among these publications, we note a few of the main ones.

[[I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.]]

- Literature with the Yerevan dialect
 - General Yerevan dialect:
 - * Խաչատոր Աբովյանի Երկերը. Մոսկով, 1897
 - * Տ. Նալասարյեանցի Հայ ժողով. հեքիաթ. հաւաքածուն
 - * Ա. Աբեղեան - Սասնայ ծոեր. Ազգ. Հանդ., Թ. Եջ 117-143
 - * Ե. Լալայեան - Բորչալուի գաւառի բանալոր գրականութիւնը. Ազգ. Հանդ., ԺԱ. Եջ 33-124
 - Bayazit subdialect
 - * Ա. Փիլոյեան - Կորած Մարգարիտ. Տիկիսի, 1880
 - * Տ. Նալասարյեան - Հայ ժող. հեքիաթ. Ե. Եջ 79-80
 - Astabad subdialect
 - * Ա. Աբեղեան - Ոգիներ, տես Տ. Նալասարյեանցի Հեքիաթներու հաւաքածուն, հտ. Ե. Եջ 24-35
 - * Ա. Աբեղեան - Առածներ. անդ Եջ 76-88
 - * Գ. Շիրմազանեան - Իմ նշանածը Արազն ա. Կոռլսկ, 1861, Եջ 266-282
 - Tabriz subdialect
 - * Գ. Շիրմազանեան - Ազգային հարսանիք. Կոռլսկ, 1861, Եջ 426-440

– Lori vernacular

- * Գ. Քոչարեանց - Լօռու գիւղական կեանքից պատկերներ. Փորձ. ■
- Դ. N 4, յաւել. Եջ 1-12
- * Յ. Ղազարեան - Եադ՝ ասա. Թիֆլիս, 1904
- * Տ. Նաւասարդեան - Հայ ժող. հեքիաթներ. Ե. Եջ 32-78

[[There doesn't to be much work on the old dialect of Yerevan, before Yerevan Armenians switched to using SEA. Two sources that I know are (Платканов 1869: 25) and Ղազարեան (1941: 164-180). For the Bayazit vernacular, see Martirosyan (2019: 226).]]

6.6 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

6.6.1 Yerevan dialect

Adjarian's Source: Տ. Նաւասարդեանցի Հայ ժող. հեք., Ե Եջ 42

Հարս ու կեսուր են ըլսում. դրանք թու սիստեր են ունենում: Եդ հարսը շատ սիստերակեր ա ըլսում: Ասսու իրան օրը սիստեր զօղանում եր, տանում թաքրուն եփում ուսում: Մին, Երկու, հինգ, տա՛սը, օրեն մի օրը կեսուրը վարավուրդ ա անում, տէնում իրանց սիստերի տօպրակը կեսքն ա ընկե: - Կա չըկա, ասում ա ինըն իրան, ես մեր հարսի բաներն ա:

Original page number 48.

Թե կեսուրը սատանա էր, հարսն ել պակաս չէր նրանից. ալբիալը ֆահմում ա, վօր կեսուրը գլխի ա ընկե: - Ի՞նչ անեմ, ի՞նչ չանեմ, ասում ա, վօր ինձ վրա սայիշ չը տանի:

– Օրեն մի օրը տունն ավլելս մի հատ սիստեր ա գըտնում, վէր ա ունում, տանում կեսօրը շանց տալի, ասում.

– Ընթիկ ունի, քնթիկ ունի, կատվի նման դնչիկ ունի, նանի, յա՛րաք ես ի՞նչ ա:

Կեսուրն ես վօր լսում ա, ինքն իրան ասում ա.

– Ֆօղն իմ գլխին, վօնց ի ես խեղճ հարսի մեղքը վէր ունում նա ըսկի չի ել իմասում սիստերն ի՞նչ ա ի՞նչ չի. ո՛ւր մնաս թէ զօղանա

6.6.2 New Bayazet subdialect

- Ես ի՞նչ ա, իսա՞րսէ, իսպարտցեր ես, բ’արեվ ելչես տալում ես. յօ՛լըտ ծանդրոցեր ա:
- Վա՛յ Խոռէ, դ’ո՞ւ ես. չըթայմնեցի:
 - Ե ի՞մալ ես, դ’ո՞՞ն ես եթում ես, ի՞՞ւստ ես գ’ալում ես:
 - Գ’ացեր ի խեռանցըն տուն. ընդոնց կշտից եմ գ’ալում եմ:
 - Լսա ասին խերըտ խիվանդ ա. մկա ի՞մալ ա:
 - Քա՛ եսի շուտուց խիվանդ ա, իսո թազք չէ. իմ խերը հայլա խերվընէ խիվանդ ա. ենէնց պառկուկ ա:
 - Ե՛, իսաս (հաց) կէրե՞ր ես. հետա (ահաւադիկ) Վոսկին ել եկավ, հարի իրեքով եթանք մեր տունը իսաց ուտենք:
 - Չե, չեմ կանա, բ’ան կա, պտի եթամ գ’իրքորին տենամ:

6.6.3 Astabad subdialect

Adjarian’s source: Ibid., page 34.

Դօրմածիկ Մարդումնեց Պօղոսը կասէր. «Մին ամառ յէս կալ իմ անում. կալս լուսահօքի Տէր-Աբրահամնեց բախչի տակին էր: Մին քշէր, կալումը ընէլ ալ. մին քիչ ել ցուրտ էր. կալս յէս էր ընկեր, աշունքանում էր. առավտադէմ վէր կացամ, տենամ լուսնակալաս ա. լուսնակը հէնց ա թէքվէր ա Մասսա դօլ՝ շօղշօղում ա. քամին ել ցուրտ ցուրտ փչում ա: Մին ել տենամ հրեսիկանկ մին քանի գէլ, մին սիւրու չարունք աղաքնին ան արէլ, ճրվճրվացնելէն, բօռացնելէն Չայի դօլն քշում բէրում ան, վօր տանեն դպա գէտը, գէտը լցնէն,

Original page number 49.

Խեխտէն յա ուտեն: Են չարունքը ընէնց մին ճրիճրվում ին, հաբա՛յ տալիս, վօր մարթի ջանք զարգանդում էր: Ըստէնց ճրվճրվցնելէն քշում ին, վօր լուսալուս էր, ժամիհարը ժամերը տըզավ, մին ել տենամ ել զադ չը կա. լուսնակն ել ասրի քամակն ա մննում»:

6.6.4 Tabriz subdialect

Adjarian’s source: Written by Ms. Satenik Melik-Babajanian (օր. Սաթենիկ Մէլիք-Բաբայանէան; [[SEA: /satʰenik melikʰ babadzjanjan/]]).

Մէսք վէց քուր ինք, համա ախատէր չունինք, խերս ել խօյասըք մարթ չէր, օղոմի իրան, քյաթիսօնա էր: Մէ խէտ (մէկ անգամ) էլավ կըննաց Եչմիյածին ուխտ. վօր Աստված իրան մէ տղա տա: Ընդէղըմք իմ խօրս մէ քանի մասունք ին տըզէ, խէլս ել իրան ուխտը արէր էր, ընդոնք ել վէրցէր էր ճանապար էր

ընգե: Հայա Թարպիկ չը խասած մեզի կրեր եր քի մէ օր առաջ եկեք Մայրանդ. մէնք էլ մէր մէ քանի երօվ գիւնօվ Ելանք կնացինք, խետներս էլ մէ խատ վօխչար տարանք. հենց վոր խերս Եկավ սախ-սալամաթ խասավ, վօտի տակը մէ մատաղ արանք: Ես խետ վեղանք Եկանք Թարիսիկ, մէ մատաղ էլ ըստէ արանք, հիըմնեն տերտերներին խաց տվանք:

Սօրա (յետոյ) ետ մասունքները տրանք մէ կուրքու մէշ, տարանք մէր բալախանեն տակը մէ թամիկ շօր քըցանք, կուրքին արանք թահչեն, հրեցին էլ մէ թօզ (շղաղ) քաշանք, ես խետ հայր (ամեն մի) քշէ (գիշէր) եթըմ ինք աղօթք ինք անըմ, մում ինք վառըմ, մէր պարեկամներից էլ ուզողը կալիս եր ուխտ եր անըմ:

Ել ինչ ասեմ, այ բալից, ես խետ հայր շափաթ ըստու տակի շօրը տանըմ ինք լվանըմ ինք, պէրըմ ինք քըցըմ ինք տակը:

Ըստուց ընցավ մէ տարի. մէրս Ելը մէ ախչիկ պէրավ, համա խերս էլ ըսկի զարչարավ, մասունքները ելյետ չըղորկավ. ասավ «լավ չէ՛լի վոր մասունքները յետ ըղըրկեմ: Աստված ինչ վոր տալիս ա՛ թօղ տա, իրան կամքն ա»:

Ելը ըստուց ընցավ մէ խինգ վեզ տարի. ետ փստիկ քուր, վօր վերէն ուխտ ին արէ, այ բալես, վօշ եր ելէ, մէ կէծակ եր շատ եր չարութուն անըմ. մէրս էլ խօ ընդուր ըսկի չեր ուզում, աշկի կրօղն եր: Մէ օր ենքան ծէծավ, ենքան ուշուց:

Original page number 50.

Տվավ ետ ախճկան, վօր լափ հալից ընկավ. խեղճ խօրս էլ լափ կուսամարգ (XXX վշտամեռ) արավ մէրս «Տու հէ՞ր կնացիր ուխտ արար, հէ՞ր եւենց փիս ախճիկ ելավ»: Խերս էլ ըսկի չեր խօսըմ: Ես խետա մուրքն ընկավ. ամառ եր, մէնք էլ հըմենանք հայաթըմն ինք քընըմ. մէկ էլ տեսանք բիրդան մէ զըրընգօց Եկավ. Ես սահաթին հըմենանք զարինանք, նըստանք ասանք «բա՛, մօրս վիզանօցն եր, կօղը թալավ, վօր սօրա եթա վէրցնի»: Խերս ելավ վօր եթա մէր կոնշիներին զարինացնի, տեսավ հըմենն էլ զարթուն են. Են պլավալի զադն էլ տեսէր են: Ես խետ խերս մէ քան տըղերքի խետ Եկավ, կըննաց բալախանեն, հայր տէղը ման Եկան, ըսկի զար չը քթան: Ես խետ Եկան ես թէխը (այս կողմը, ասդին), տեսան մասունքի կուրքին պացվէր ա, մէշի մասունքը չը կա: Ես խետ խերս մեզի կանչավ, ասավ. «Են պլավալի զադը հէնց մասունքն եր վօր թռավ»: մօրս ասավ. «Ենքան եսօր են ախճկան ուշուն տվար, վօր մասունքը թռավ»:

Ըստուց մէ քանի վախտ սօրա խերս ետ պանը կրավ (գրեց) Եչմիյածինի տերտերներին տերտերներն էլ ընդեղից կրան (գրեցին) քի «Ետ մասունքները ըտեղից թռէր են Եկեր են ըստէ. հայլբայթ ծէր տունք լավ մաքքր չէն պախէ»: Սօրա խերս իմացավ վօր են օրը մէրս ենքան են քրօչս ծէծավ ուշուն տվավ վօր, ընձի էլ ենքան ասավ հէ՞ր կնացիր ուխտ արար, հենց եւենց խօսկերի համար մասունքները թռան:

Ետ պաներից սօրա էլ մէր տանք խեր բարաքաթը կտրըվավ. խերս քանի մընմ էր՝ խաբար էր ելնըմ. ըստուց սօրա խեղճ խերս չօրս տարի ապրավ, հաշա

վայ են ապրելուն. քյասըբացավ պամից ըսգավ մընսաց տունը կուսամարդ էլավ մեռավ: Հենց խերս մեռավ, սէր ծով տունը խանխարաք էլավ:

6.6.5 Lori vernacular

Adjarian's footnote: See Փորձ, 1880 ապրիլ, յաւել. Էջ 5-6. The writing does not have scientific accuracy.

– Հը՛, Համբարձում ապէր, ասում ես ամեն ուստելեղէնի

Original page number 51.

ու խմելեղէնի էժանութին ա էլի. բա՛ս բանը մնաց շորեղէնի վրա. Եր հալբաթ որ թանգ կըլի էլի. քու ապրանքն ա, կը թանգացնես, որ մեր հացն ու եղն էժան գնով առնուս ու քու փթած ապրանքը մեզ վրա սաղացնես: Դուն ու քու Վստոճք, Համբարձում ջան, դրուստ չե՞մ ասում:

– Ե՛հ, Միքել բիծէն ես, էլի սեւ ու սիպտակ չես հարցուում:

– Հը՛ ղնդրիկ Ասլօ', ի՞նչ ես վերի ծերին բազմվել. տո՞ եղ քու տե՞ղն ա, որ բռնել ես:

– Տօ՛, քոն շուն, քեղանից ել պակաս մարդ եմ, որ քու գլխին եմ նստած. Եղ քու դառդակ կարկաժը չի՞ վեր ունում հա՞, իմ բոյին ցունիցը երկար, իմ շորերը քու շորերիցն նոր, ու իմ չիփիսի ճիպոտը երկու քու չիփիսի չափ: Մի ասա տէնունք, ի՞նքս ա պակաս նստած տեղիս գօրա:

– Ը՞մն ինչդ ա պակաս, շատ քիչ բան ա պակաս. ծալդ ա պակաս, ծալդ. թէ բեղամադ չես ըլի՛ կօկողդ դառդակ ա, խելք չի ունիս, խելք. Երկար բոյդ ու չիփիսի ճիպոտը ինչներուս ա պատօք: Ամա՞', աղպէր. դրուստն էլ ասած վերի ծերին նստօղի ամեն բանը պէտք ա թամամ ըլի: Թող ամեն մարդ իրան տեղը բռնէ ոնց որ իրան պատիւն կուզեք:

– Ո՞նց ջոգենք պատւաւոր մարկերանցն, բիծա Միքել:

– Ես ըլիմ իմ Վստոճք, օրէնքն ես ա, ո՞ւմ կնիկը սիրուն ա՛ թող նա վերի ծերին նստի. ում կնիկը գէշ ա, նրա տեղը դրան տակն ա:

– Թող ըթէնց ըլի, լաւ ասիր, բիծա ջան. Ես սիհաթին ասած պէտք ա գլուխ բերենք:

– Տօ՛, եղ սարսադ Միսօին ի՞նչ էք լսում. դրա եղ գոնչ գլխիցն խելօվ բան դուրս կը գա՞յ. շաշ շաշ դուս ա տալի էլի:

– Հը՛ ծուռտիկ շեղօ՛, բանդ խարաք ա հա՞, դրան տակին էջ տեղ չի ունիս: Վեր կաց. շուտ արա' կորի՛ր տեղիցդ:

– Հալա մի ես զնդրիկ Ասլօին ու ծուռտիկ շեղօին քաջ տուեք իրանց տաք տեղից ներքեւ, որ մի տեղը իստակուի, յետոյ կը տեսնենք թէ ի՞նչ են վայ տալի դրանց շաշ գլխին:

7 Tbilisi

7.1 Background

Original page number 52.

The Tbilisi dialect is currently spoken only in the city of Tbilisi. But it can be thought that this dialect was previously spread out across all of Georgia. Bit by bit, Georgian took over its borders. Today, the Tbilisi dialect is slowly becoming lost, being conquered from one side by the spread of Georgian and Russian, and the other side by the spread of the literary Armenian language.

7.2 Phonology

7.2.1 Segmental inventory

The sound system of the Tbilisi dialect contains exactly those sounds that are found in the Yerevan dialect, minus the sound /f/ <ֆ>, and plus the sound /q/ <ղ‘>.

The vowels /œ, y/ <էօ, իւ> do not exist, as in the Yerevan dialect.

The consonants /b g d ՏՏ ՏՏ ՏՏ/ <բ գ դ ՏՏ ՏՏ ՏՏ> are pronounced with perfect voicing, and with much more voicing than in the Yerevan dialect, like the French <b, g, d> sounds.

The Old Armenian sounds /p k t տ տՏ/ <պ կ տ տՏ տՏ> are preserved here with their perfect voicelessness; but because of the influence of Georgian, these sounds are accompanied with a glottal closure (կոկորդի սեղմումն), which makes it hard to forget the Tbilisi speaker and it gives a very characteristic color to their consonants.

The sounds /p^h k^h t^h տ^h տՏ^h/ <փ փ փ դ դՏ դՏՏ> are completely simple and strong.

Because the sound /f/ <ֆ> does not exist in this dialect, then all foreign words change this sound to փ /p^h/.

Table 7.1: Changing borrowed /f/ to /p^h/ in the Tbilisi dialect

	Source language		> Tbilisi
‘coffee’	Arabic <qahwa>	قهوة	qap ^h a η’αփիա
‘fortune-telling’	Persian <fāl>	فال	p ^h al փալ
‘tablecloth’	Persian <sufra>	سفره	sup ^h ra սուլիրա

The sound η‘ /q/ is entirely a Georgian sound and it represents the Georgian letter յ.¹ It is pronounced as a strictly glottal /χ/ <η>, similar to the Arabic sound /q/.

Table 7.2: Glottal /q/ <η‘> in the Tbilisi dialect

‘from where’	vurqants ^h	վուրդաւլց
‘from here’	esqants ^h	եսդաւլց

As can be seen, the Tbilisi dialect has almost completely preserved the phonetic richness of Old Armenian. But...

Original page number 53.

... this is due to the influence of the Georgian language, such that all of the dialect’s sounds bear the stamp of Georgian pronunciation. Especially the glottal pronunciation of the sounds /p k t t̄ʃ tʃ/ <պ կ տ տՇ տՌ> is Georgian. The sound /q/ <η‘>, as we know, is a pure borrowing from Georgian. The sound /f/ <ֆ> is absent in this dialect because it is also absent in Georgian. The same is true for the sounds /œ, ʏ, æ/ <էօ, իլ, աւ>.

7.2.2 Sound changes

Among the phonetic changes of the Tbilisi dialect, whether limited or very general, the following are the characteristic ones for this dialect.

¹[[Adjarian provides a Georgian letter յ to signify the uvular stop. I don’t know Georgian so I discussed the matter with David Erschler and Thomas Wier. Based on our discussion, the letter that Adjarian provided is probably a misprint because it doesn’t exactly match an existing Georgian letter. It may have been a misprint of the letter for the sound /q’/ (the letter q’ari; Mkhedruli <զ>, Asomtavruli <Ա>) or for the sound /q^h/ (the latter qari or khari; Mkhedruli <զ>).]]

7.2.2.1 Monophthong vowels

7.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> has become /ji/ <յի> when word-initial in monosyllabic words (Table 7.3).

Table 7.3: Change from word-initial monosyllabic CA /e/ <է> to /ji/ <յի> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘I’	es էս	jis յիս	jes յս
‘when’	erb էրբ	jipʰ յիփ	jerpʰ յերբ
‘ox’	ezən էզն	jizr յիզր	jez յէզ
‘oil’	eլ էլ	jiլ յիլ	juլ յուլ

At the beginning of polysyllabic words, this sound remained /e/ <է> (Table 7.4).

Table 7.4: Change from word-initial polysyllabic CA /e/ <է> to /e/ <է> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘iron’	erkátʰ էրկաթ	érkatʰ Երկաթ	jerkátʰ յերկաթ
‘face’	erés էրես	éres Երես	jerés յերես
‘two’	erkú էրկու	érku Երկու	jerkú յերկու
‘dream’	eráz էրազ	éraz Երազ	jeráz յերազ
‘child’	eraxái էրախայ	eréχa Երեխա	jereχá յերեխա
‘sky’	erkín էրկին	érginkʰ Երգինք	jerkínjʰ յերկինք

In the final syllable, meaning when it was stressed, the Classical /e/ <է> becomes /i/ <ի> (Table 7.5).

Table 7.5: Change from final CA /e/ <է> to /i/ <ի> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘place’	teł տել	tix տիխ	teխ տեխ
‘night’	giʃér գիշեր	gíʃir գիշիր	giʃér գիշեր
‘you’	kʰez քեզ	kʰiz քիզ	kʰez քեզ
‘honey’	mełər մելր	mixr միխր	mełər մելր
‘seed’	sermən սերմն	sirm սիրմ	serm սերմ

But in preceding syllables, meaning before the stressed syllable, the vowel is /e/ <է> (Table 7.6).

Table 7.6: Change from pre-tonic CA /e/ <է> to /e/ <է> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘to see’	tesanél տեսանել	tésnil տեսնիլ	tesnél տեսնել
‘to bring’	berél բերել	béril բերիլ	berél բերել

7.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <ո> Classical Armenian /o/ <ո> became /vu/ <վու> at the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words (Table 7.7).

Table 7.7: Change from word-initial CA /o/ <ո> to /vu/ <վու> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘orphan’	orb որբ	vurp ^h վուրպ	vorp ^h որբ
‘son’	ordí որդի	vúrt ^h i վուրդի	vort ^h i որդի
‘that’	or որ	vur վուր	vor որ
‘foot’	otən ոտն	vut վուտ	votk ^h ոտք
‘nothing’	ot ^h íntʃ ^h ոչինչ	vúnt ^h itʃ ^h վունչիչ	vot ^h íntʃ ^h ոչինչ

In the final syllable, meaning under stress, the vowel becomes /u/ <ու> (Table 7.8).

Table 7.8: Change of final CA /o/ <ո> to /u/ <ու> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘work’	goṛts գործ	gurdz գուրծ	goṛts գործ
‘belly’	p ^h or փոր	p ^h ur փուր	p ^h or փոր
‘smell’	hot հոտ	hut հուտ	hot հոտ
‘four’	t ^h ors չորս	t ^h urs չուրս	t ^h ors չորս
‘bosom’	tsots ^h ծոնց	tsuts ^h ծունց	tsots ^h ծոնց
‘new’	nor նոր	nur նուր	nor նոր

In other syllables, it stays /o/ <օ> (Table 7.9).

Table 7.9: Change of other positions of CA /o/ <ո> to /o/ <օ> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘barefoot’	bokík բոկիկ	bóblk բօբլիկ	bobík բօբիկ
‘to grow moldy’	borbosil բորբոսիլ	borp ^h snil բօրփսիլ	borbosel բօրբոսել
‘to praise’	govél գովել	góvil գօվիլ	govél գովել

7.2.2.2 Diphthongs

7.2.2.2.1 Classical Armenian /oi/ <ոյ> Classical Armenian /oi/ <ոյ> becomes /u/ <ու> (Table 7.10).

Table 7.10: Change of CA /oi/ <ոյ> to /u/ <ու> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi		cf. SEA
‘light’	lojs	լոյս	lus	լուս
‘sister’	k ^h ojs	քոյր	k ^h ur	քուր
‘sweet’	anójs	անոյշ	ánuʃ	անուշ (dated)
‘color’	gojn-k ^h (plural)	գոյնք	gunk ^h	գոյն

7.2.2.2.2 Classical Armenian /iu/ <իւ> Classical Armenian /iu/ <իւ> became /u/ <ու> (Table 7.11).

Table 7.11: Change of CA /iu/ <իւ> to /u/ <ու> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi		cf. SEA
‘blood’	aríun	արիւն	árun	արյն
‘flour’	alíur	ալիւր	álur	ալուր
‘hundred’	haríur	հարիւր	hárur	հարյուր
‘to weave’	hiúsél	հիւսել	húsats	հյուսած
‘weaved’			hjusáts	հյուսած
‘guest’	hiúr	հիւր	hur	հուր
‘snow’	dziún	ծիւն	dzun	ծուն
‘branch’	tſiúł	ճիւլ	tſuχk	ճուխ

7.2.2.3 Consonant changes

7.2.2.3.1 **Stops and affricates** For the three degrees of consonants, although the dialect has in general preserved the old sources, but in some places the sounds have gotten confused with each other. Let us cite some examples of these special cases (Table 7.12).

Table 7.12: Sporadic laryngeal changes of stops in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘to find’	gətanel	գտանել	gətnel
‘courtyard’	bak	բակ	bak
‘sun’	aregákən	արեգակն	aregák
‘sky’	erkín-k ^h (plural)	երկինք	érgink ^h
‘land’	erkír	երկիր	jerkír
‘I know’	gitém	գիտեմ	gitém
‘with’	het	հետ	het
‘to respect’	metsarél	մեծարել	metsarél
‘ground’	getín	գետին	getín
‘work’	gorts	գործ	gorts

7.2.2.3.2 Post-nasal voicing As a general rule, all voiceless consonants become voiced after the nasal /n/ <ն> (Table 7.13).

Table 7.13: Post-nasal voicing in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘to plant’	tənkel	տնկել	təŋkel
‘ear’	akándʒ	ականջ	akándʒ
‘free, ownerless’	antér	անտեր	antér
‘friend’	ənker	ընկեր	əŋker
‘woman (nominative)’			knik
‘woman (genitive)’			kəŋkan

7.2.2.3.3 Nasal epenthesis For the sound sequence /əng/ <ընգ> in the Tbilisi dialect, there is also an initial ն /n/ (Table 7.14).

Table 7.14: Nasal epenthesis in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘friend’	ənker	ընկեր	əŋker
‘walnut-tree’	ənkuzeni	ընկուզենի	əŋkuzeni
‘to fall’	ankanil	անկանիլ	əŋknel

Original page number 54.

7.2.2.3.4 Change from /h/ <հ> to /χ/ <հւ> The CA sound /h/ <հ> is unchanged. But it has turned to /χ/ <հւ> in only the words in Table 7.15.

Table 7.15: Change from CA /h/ <հ> to /χ/ <հւ> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian	> Tbilisi	cf. SEA
‘earth’	հոլ	χս	հօթ
‘to bless’	արհնել	օխնիլ	օրհնել

7.2.3 Stress

Stress has moved from the last syllable to the penultimate syllable, as in the Yerevan dialect.

7.3 Morphology

7.3.1 Noun inflection or declension

The Tbilisi dialect has 7 cases, which are in general the same as in the Yerevan dialect, in both form and composition. The following are the main differences for the Tbilisi dialect:

- The ablative uses the formative /eme, emen/ <էմէ, էմէն> (Table 7.16).

Table 7.16: Ablative suffix as /eme/ <էմէ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. Yerevan	cf. SEA
‘from writing’	գր-եմեն	գրեմէն	գր-իտ ^h
‘from house’	տն-եմեն	տնեմէն	տն-իտ ^h
‘from death’	մահ-եմեն	մահեմէն	մահ-իտ ^h

- The nominative plural is formed with the formatives /ir, nir/ <իր, նիր>. But the other cases keep the sound /e/ <է>, according to the phonetic rules.
- The plural genitive takes the formative /-u/ <նլ>, similar to the /kə/ <կը> branch dialects.

The following is the declension of the word /div/ <դիվ> from Classical /deւ/ <դեւ> ‘demon’.

[[I suspect that the final /n/ in all the words in Table 7.17 is actually a separate definite suffix /-n/, but I'm not sure. But we can't be sure without more data. (?)]]

Table 7.17: Paradigm for noun inflection of the word /div/ <ηիվ> ‘demon’ in the Tbilisi dialect

	Singular		Plural	
NOM (ACC)	div	ηիվ	div-ir	ηիվիր
GEN	div-i	ηիվի	div-er-u	ηիվերու
DAT (ACC)	div-i, div-in	ηիվի, ηիվին	div-er-u-(n)	ηիվերու(ն)
ABL	div-emen	ηիվեմն	div-er-emen	ηիվերեմն
INS	div-ov	ηիվօվ	div-er-ov	ηիվերօվ
LOC	div-um	ηիվում	div-er-um	ηիվերում

7.3.2 Pronoun inflection or declension

The pronoun declensions are as follows.

[[Table 7.18 is for personal pronouns.]]

Table 7.18: Inflection paradigm for personal pronouns in the Tbilisi dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he/she'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	jis	du	na	mink ^h	duk ^h	nrank ^h
	յիս	դս	նա	մինք	դսք	նրանք
GEN	im	k ^h u	nra	mir	dzir	nrants ^h
	իմ	քս	նրա	միր	ծիր	նրանց
DAT,ACC	indzi	k ^h iz	nran	miz	dziz	nrants ^h
	ինձի	քիզ	նրան	միզ	ծիզ	նրանց
ABL	indz-m-en	k ^h iz-m-en	nra-m-en	miz-m-en	dziz-m-en	nrants ^h -m-en
	ինձմեն	քիզմեն	նրամեն	միզմեն	ծիզմեն	նրանցմեն
INS	indz-m-ov	k ^h iz-m-ov	nran-ov	miz-m-ov	dziz-m-ov	nrants ^h -ov
	ինձմօվ	քիզմօվ	նրամօվ	միզմօվ	ծիզմօվ	նրանցօվ
LOC	indz-(a)n-um	k ^h iz-(a)n-um	nran-um	miz-(a)n-um	dziz-(a)n-um	nrants ^h -um
	ինձ(ա)նում	քիզ(ա)նում	նրանում	միզ(ա)նում	ծիզ(ա)նում	նրանցում

Original page number 55.

[[Table 7.19 is for demonstrative pronouns.]]

Table 7.19: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tbilisi dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'that yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	es tu	et tu	en tu	estunk ^h tuսնկը	etunk ^h tuսնկը	endunk ^h tuսնկն
GEN, DAT	estu tuսնլ	etu tuսնլ	endu tuսնլ	estunts ^h tuսնլսցն	etunts ^h tuսնլսցն	endunts ^h tuսնլսցն
ABL	estu-men tuսնլսեն	etu-men tuսնլսեն	endu-men tuսնլսեն	estunts ^h -men tuսնլսցնսեն	etunts ^h -men tuսնլսցնսեն	endunts ^h -men tuսնլսցնսեն
INS	est-ov tuսով	et-ov tuսով	end-ov tuսով	estunts ^h -ov tuսնլսցով	etunts ^h -ov tuսնլսցով	endunts ^h -ov tuսնլսցով
LOC	est-um tuսնլմ	et-um tuսնլմ	end-um tuսնլմ	estunts ^h -um tuսնլսցում	etunts ^h -um tuսնլսցում	endunts ^h -um tuսնլսցում

[[Table 7.20 is for the logophoric third person pronoun.]]

Table 7.20: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tbilisi dialect

	3SG	3PL
NOM	ink ^h ə ir(a)	ինքը
GEN		irants ^h
DAT,ACC	iran	իրան
ABL	ir-men	իրմեն
INS	ir-m-ov	իրմօվ
LOC	iran-um	իրանում

7.3.3 Verb inflection or conjugation

7.3.3.1 Various aspects of verb inflection

7.3.3.1.1 Sound changes for verbal vowels The verbs are conjugated in the manner of Yerevan, except for the required phonetic changes. For example, for the copula verb in the present, the Classical sounds /e, ē/ <տ, է> become /i/ <ի> for all persons (except for the third). And because of this, the stem of the verb uses the endings /-um im, -um is/ <-ում իմ, -ում իս>.

[[These points are illustrated later in §7.3.3.2.1.]]

7.3.3.1.2 Irregular imperfective converb for monosyllabic verbs Like the Yerevan dialect, the monosyllabic verbs take the formative /-is/ <իս> (Table 7.21).

Table 7.21: Irregular imperfective conversbs for monosyllabic verbs with /-is/ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		$\sqrt{-\text{TH-INF}}$
‘to come’		g-a-l գալ
‘to give’		t-a-l տալ
‘to cry’		l-a-l լալ
Present 1SG	$\sqrt{-\text{TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG}}$	
‘I come’	g-á-l-is i-m զալիս իմ	g-a-l-is e-m գալիս եմ
‘I give’	t-á-l-is i-m տալիս իմ	t-a-l-is e-m տալիս եմ
‘I cry’	l-á-l-is i-m լալիս իմ	l-a-l-is e-m լալիս եմ

7.3.3.1.3 Lack of /e/ deletion before past /-i/ In the imperfective, the reflex of the Classical sound /ē/ <է> does not shorten. The forms are pronounced as in Old Armenian (Table 7.22, 7.23).

[[What he means is that unlike in the Yerevan dialect, the auxiliary /e/ and theme vowel /e/ do not delete before the past suffix /-i/. The Tbilisi dialect thus patterns with SEA in this regard.]]

Table 7.22: Past auxiliary in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
1SG ‘I was’	e-i-∅ էի	ej-i-∅ էի
2SG ‘you were’	e-i-r էիր	ej-i-r էիր
3SG ‘he was’	e-∅-r էր	e-∅-r էր
1PL ‘we were’	e-i-nk ^h էիլոց	ej-i-ŋk ^h էիլոց
2PL ‘you were’	e-i-k ^h էից	ej-i-k ^h էից
3PL ‘they were’	e-i-n էին	ej-i-n էին
	AUX-PST-AGR	AUX-PST-AGR

Table 7.23: Indicative past imperfective in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
‘I was speaking’	χօս-um e-i-∅ խօսում էի	χօս-um ej-i-∅ խօսում էի
‘I was saying’	աս-um e-i-∅ ասում էի $\sqrt{-\text{IMPF.CVB AUX-PST-1SG}}$	աս-um ej-i-∅ ասում էի $\sqrt{-\text{IMPF.CVB AUX-PST-1SG}}$

Original page number 56.

7.3.3.1.4 Allomorphy of the future formative /ku/ <կու> The future formative is /ku/ <կու> instead of /kə/ <կը> (Table 7.24).²

Table 7.24: Future formative as /ku/ <կու> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
‘I will like’	ku sir-i-m կու սիրիմ	kə-sir-e-m կսիրեմ
‘I will bring’	ku ber-i-m կու բերիմ	kə-ber-e-m կբերեմ
	FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG	FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG

Before vowel-initial verbs, this particle is sometimes shortened to կ /k/, but a lot of times it stays constant (Table 7.21).

Table 7.25: Variable shortening of the future formative as /ku/ <կու> before vowel-initial verbs in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
(?)	k-eh-a-m կէհամ	
‘I will go’	k-ert ^h -a-m կէրթամ	k-ert ^h -a-m կէրթամ
‘I will have’	k-unen-a-m կունենամ	k-ert ^h -a-m կունենամ
‘I will free’	ku azat-i-m կու ազատիմ	k-azat-e-m կազատեմ
‘I will pray’	ku a ^z ot ^h -i-m կու աշօթիմ	k-a ^z ot ^h -e-m կաշօթեմ
‘I will burn’	ku er-i-m կու էրիմ	k-ajr-e-m կայրեմ
‘I will know’	ku iman-a-m կու իմանամ	k-ajr-a-m կիմանամ
	FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG	FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG
‘I will take’	ku ar-n-i-m կու առնիմ	k-ar-n-e-m կառնեմ
	FUT- $\sqrt{-VX-TH}$ -1SG	FUT- $\sqrt{-VX-TH}$ -1SG

The particle becomes voiced /g/ <զ> before the verb ‘to want’ (Table 7.21).

Table 7.26: Voicing of the future formative as /g/ <զ> for the verb ‘to want’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA	
‘I will want’	g-uz-i-m գուզիմ	k-uz-e-m կուզեմ	FUT- $\sqrt{-TH}$ -1SG
‘you will want’	g-uz-i-s գուզիս	k-uz-e-s կուզես	FUT- $\sqrt{-TH}$ -2SG
‘I would want’	g-uz-e-i-∅ գուզէի	k-uz-ej-i-∅ կուզէի	FUT- $\sqrt{-TH}$ -PST-1SG

²[[Some modern grammars of SEA treat the formative /k/ as as a conditional future marker (Dum-
Tragut 2009: 253ff). But to maintain consistency with Adjarian, I gloss it as a future marker. I
likewise faithfully translate his terms for the tenses that use this formative.]]

It is also voiced as in Table 7.27.

[[Note that he doesn't state what is the root of these verbs. So I segment the prefix as /gu/ based on the contrast against SEA, but Adjarian might have meant that the prefix as /g-/ while the verb was /ukʰam/. (?)]]

Table 7.27: Voicing of the future formative as /g(u?)/ <զու> for the verb ‘to come’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA	
‘I will come’	gu-kʰ-a-m	կեցամ	FUT-√-TH-1SG
‘you will come’	gu-kʰ-a-s	կեցաս	FUT-√-TH-2SG

Before the verbs in Table 7.28, the particle is fused with the /a/ <ա>, and becomes /ko/ <կօ>.

Table 7.28: Coalescence of merger of the future formative /ku/ <կու> and verb-initial /a/ <ա> as /ko/ <կօ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive ‘to lay’ ‘to do’ ‘to say’		√-TH-INF at̪s-e-l an-e-l as-e-l
Future 1SG ‘I will lay’ ‘I will do’ ‘I will say’	FUT-√-TH-1SG k-ot̪s-i-m k-on-i-m k-os-i-m	կածել կանել կասել
Past future 1SG ‘I would lay’ ‘I would do’ ‘I would say’	FUT-√-TH-PST-1SG k-ot̪s-e-i-∅ k-on-e-i-∅ k-os-e-i-∅	կածեմ կանեմ կասեմ

7.3.3.1.5 **Past participle or perfective converb with /-il,-i/ <իլ, ի>** The past participle has the ending /-il/ <իլ>. This is used to form the present perfect (յարակատար), past perfect (գերակատար), and the negative (բացասական) forms (Table 7.29).

Table 7.29: Past participle or perfective converb with /-il/ <հլ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA
'I have liked'	sir-il i-m	սիրիլ իմ	sir-el e-m
	√-PERF.CVB	AUX-1SG	√-PERF.CVB
'I had liked'	sir-il e-i-∅	սիրիլ էի	sir-el ej-i-∅
	√-PERF.CVB	AUX-PST-1SG	√-PERF.CVB
			AUX-PST-1SG

But when the auxiliary is before the participle, the last letter of the suffix is lost (Table 1).

(1) Tbilisi dialect

- a. $t\overset{h}{\text{f}}\text{-i-m}$ sir-i
 NEG-AUX-1SG like-PERF.CVB
 'I have not liked.'
 չիմ սիրի
- b. jis i-m ber-i
 I AUX-1SG bring-PERF.CVB
 'I have brought (as opposed to someone else).'
 յիմ իմ բերի

7.3.3.2 General paradigm

Here we show the most often used forms of the verb 'to like' as a reflex from Classical /sir-e-l/ <սիրել>.

[[Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.]]

[[Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.]]

7.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective [[The indicative present in SEA is formed via periphrasis (Table 7.30). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is marked on an inflected auxiliary. The Tbilisi dialect shows the same strategy with one major

difference. The stem of the auxiliary /e/ is replaced by /i/ for all but the present 3SG.]]

Table 7.30: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-um i-m	սիրում իմ	sir-um e-m	սիրում եմ ‘I like’
2SG	sir-um i-s	սիրում իս	sir-um e-s	սիրում ես
3SG	sir-um e	սիրում ե	sir-um e	սիրում ե
1PL	sir-um i-nk ^h	սիրում ինք	sir-um e-ŋk ^h	սիրում ենք
2PL	sir-um i-k ^h	սիրում իք	sir-um e-k ^h	սիրում եք
3PL	sir-um i-n	սիրում ին	sir-um e-n	սիրում են
	✓-IMPF.CVB AUX-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

[[The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 7.31). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In both SEA and Tbilisi, the auxiliary has the shape /e/.]]

Table 7.31: Indicative past imperfective <ասկատար> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-um e-i-∅	սիրում եի	sir-um ej-i-∅	սիրում եի ‘I was liking’
2SG	sir-um e-i-r	սիրում եիր	sir-um ej-i-r	սիրում եիր
3SG	sir-um e-∅-r	սիրում եր	sir-um e-∅-r	սիրում եր
1PL	sir-um e-i-nk ^h	սիրում ենք	sir-um ej-i-ŋk ^h	սիրում ենք
2PL	sir-um e-i-k ^h	սիրում եք	sir-um ej-i-k ^h	սիրում եք
3PL	sir-um e-i-n	սիրում են	sir-um ej-i-n	սիրում են
	✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

[[Thus in Tbilisi, the auxiliary shows variation in its morphs: /e/ for some inflection cells, while /i/ for other cells. See §7.3.3.1.3.]]

7.3.3.2.2 Present perfect and past perfect [[The present perfect (Table 7.32) and past perfect (Table 7.33) in SEA are formed by periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect. The Tbilisi dialect

essentially uses the same strategy but with two differences. First, the converb suffix is */-il/* not */-el/*. Second, the auxiliary shows the same changes in its shape as for the indicative present and past.]]

Table 7.32: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

Tbilisi		cf. SEA
1SG	sir-il i-m սիրիլ իմ	sir-el e-m սիրել եմ ‘I have liked’
2SG	sir-il i-s սիրիլ իս	sir-el e-s սիրել ես
3SG	sir-il e սիրիլ է	sir-el e սիրել է
1PL	sir-il i-nk ^h սիրիլ ինք	sir-el e-ŋk ^h սիրել ենք
2PL	sir-il i-k ^h սիրիլ իք	sir-el e-k ^h սիրել եք
3PL	sir-il i-n սիրիլ ին	sir-el e-n սիրել են
$\sqrt{-\text{PERF.CVB}}$ AUX-AGR		$\sqrt{-\text{PERF.CVB}}$ AUX-AGR

Table 7.33: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

Tbilisi		cf. SEA
1SG	sir-il e-i-∅ սիրիլ էի	sir-el ej-i-∅ սիրել էի ‘I had liked’
2SG	sir-il e-i-r սիրիլ էիր	sir-el ej-i-r սիրել էիր
3SG	sir-il e-∅-r սիրիլ էր	sir-el e-∅-r սիրել էր
1PL	sir-il e-i-nk ^h սիրիլ էինք	sir-el ej-i-ŋk ^h սիրել էինք
2PL	sir-il e-i-k ^h սիրիլ էիք	sir-el ej-i-k ^h սիրել էիք
3PL	sir-il e-i-n սիրիլ էին	sir-el ej-i-n սիրել էին
$\sqrt{-\text{PERF.CVB}}$ AUX-PST-AGR		$\sqrt{-\text{PERF.CVB}}$ AUX-PST-AGR

7.3.3.2.3 Past perfective or aorist [[The past perfective (Table 7.34) is also called the aorist. In SEA for */sir-e-l/* ‘to like,’ the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix */-ts^h-/*, and then adding the past suffix */-i/* and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Tbilisi dialect behaves the same, though the 3SG uses a different theme vowel.]]]

Table 7.34: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի	sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի
			‘I liked’	
2SG	sir-e- \widehat{ts}^h -i-ր	սիրեցիր	sir-e- \widehat{ts}^h -i-ր	սիրեցիր
3SG	sir-i- \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրից	sir-e- \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-nk ^h	սիրեցիլը	sir-e- \widehat{ts}^h -i-յկ ^h	սիրեցիլը
2PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցին	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

7.3.3.2.4 Subjunctive present and past [[In SEA, the subjunctive present (Table 7.35) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to like,’ the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Tbilisi dialect follows the same system but with the opposite choice of vowels. The theme vowel is /e/ for the present 3SG, and /i/ elsewhere.]]

Table 7.35: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-i-m	սիրիմ	sir-e-m	սիրեմ
			‘(if) I like’	
2SG	sir-i-s	սիրիս	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-e-∅	սիրէ	sir-i-∅	սիրի
1PL	sir-i-nk ^h	սիրիլը	sir-e-յկ ^h	սիրելը
2PL	sir-i-k	սիրիք	sir-e-k	սիրեք
3PL	sir-i-n	սիրին	sir-e-n	սիրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

[[In SEA, the subjunctive past (Table 7.36) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Tbilisi, the same is used. Note how the theme vowel stays a constant /e/ in the past, unlike the variation in the present.]]

Table 7.36: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-e-i-∅	սիրեի	sir-ej-i-∅	սիրեի '(if) I liked'
2SG	sir-e-i-ր	սիրեիր	sir-ej-i-ր	սիրեիր
3SG	sir-e-∅-ր	սիրեր	sir-e-∅-ր	սիրեր
1PL	sir-e-i-nk ^h	սիրեինք	sir-ej-i-nk ^h	սիրեինք
2PL	sir-e-i-k ^h	սիրեիք	sir-ej-i-k ^h	սիրեիք
3PL	sir-e-i-n	սիրեին	sir-ej-i-n	սիրեին
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

7.3.3.2.5 **Tenses built from the subjunctive: Future and debititive** [[In Tbilisi, many other tenses seem to be built on the subjunctive (Table 7.37). The future and past future are built by adding the prefix /ku/ before the subjunctive present and subjunctive past. The debititive and debititive past are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. I don't provide morpheme glosses for these forms for space. SEA behaves essentially the same (with the expected difference in theme vowels) and I don't provide its paradigm.]]

Table 7.37: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

1SG	Future <ապառնի> ku sir-i-m կու սիրիմ 'I will like'	Past future <անցեալ ապառնի> ku sir-e-i-∅ կու սիրէի 'I was going to like'
	2SG ku sir-i-s կու սիրիս	ku sir-e-i-r կու սիրէիր
	3SG ku sir-e-∅ կու սիրէ	ku sir-e-∅-r կու սիրէր
	1PL ku sir-i-nk ^h կու սիրինք	ku sir-e-i-nk ^h կու սիրէինք
	2PL ku sir-i-k կու սիրիք	ku sir-e-i-k ^h կու սիրէիք
	3PL ku sir-i-n կու սիրին	ku sir-e-i-n կու սիրէին
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-PST-AGR
1SG	Debitive <պարտաւորական ներկայ> piti sir-i-m պիտի սիրիմ 'I must like'	Debitive past <պարտաւորական անցեալ> piti sir-e-i-∅ պիտի սիրէի 'I should have liked'
	2SG piti sir-i-s պիտի սիրիս	piti sir-e-i-r պիտի սիրէիր
	3SG piti sir-e-∅ պիտի սիրէ	piti sir-e-∅-r պիտի սիրէր
	1PL piti sir-i-nk ^h պիտի սիրինք	piti sir-e-i-nk ^h պիտի սիրէինք
	2PL piti sir-i-k պիտի սիրիք	piti sir-e-i-k ^h պիտի սիրէիք
	piti sir-i-n պիտի սիրին	piti sir-e-i-n պիտի սիրէին
	DEB √-TH-AGR	DEB √-TH-PST-AGR

[[The debititive forms show an alternative strategy. The previously discussed strategy in Table 7.37 was to place the particle /piti/ before the inflected verb. The verb carries tense and agreement inflection. In contrast, an alternative strategy (Table 7.38) is to place the tense and agreement morphology onto the particle /piti/. The verb is then in a constant shape: /sir-i/ for 'to like'. Agreement is thus mobile.]]

Table 7.38: Alternative forms for the debititive for the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect with mobile agreement

	Debitive <պարտաւորական ներկայ> pit-i-m sir-i պիտիմ սիրի 'I must like'	Debitive past <պարտաւորական անցեալ> pit-e-i-∅ sir-i պիտի սիրի 'I should have liked'
1SG	pit-i-s sir-i պիտիս սիրի	pit-e-i-∅ sir-i պիտիը սիրի
2SG	pit-i-∅ sir-i պիտի սիրի	pit-e-∅-i sir-i պիտիր սիրի
3SG	pit-i-nk sir-i պիտինք սիրի	pit-e-i-nk sir-i պիտինք սիրի
1PL	pit-i-k ^h sir-i պիտիկ սիրի	pit-e-i-k ^h sir-i պիտիկ սիրի
2PL	pit-i-n sir-i պիտին սիրի	pit-e-i-n sir-i պիտին սիրի
3PL	DEB-?-AGR √-?	DEB-?-PST-AGR √-?

[[Adjarian doesn't ambiguously state if the verb in this alternative strategy is a specific participle, or if all verbs show the same type of final vowel. It's also unclear to me what is the proper glossing for the inflected forms of the particle /piti/. The second vowel alternates between /i,e/ in exactly the same way as the theme vowel of the verb 'to' like' in the above paradigms. It's unclear to me if the second vowel in this particle is thus still the same debititive morpheme, or if it is a theme vowel, or even some other morpheme.]]

7.3.3.2.6 Other tenses built from participles [[Adjarian provides a paradigm for something he calls the 'debititive past perfect'. It consists of the debititive particle /piti/, plus what appears to be the perfective converb with /-il/, and then the past auxiliary. He does not explain what this construction is supposed to mean.]]

Table 7.39: Debititive past perfect <պարտաւորական գերակատար> for the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

1SG	piti sir-il e-i-∅	պիտի սիրիլ էի
2SG	piti sir-il e-i-ր	պիտի սիրիլ էր
3SG	piti sir-il e-∅-ր	պիտի սիրիլ էր
1PL	piti sir-il e-i-nk ^h	պիտի սիրիլ էնք
2PL	piti sir-il e-i-k ^h	պիտի սիրիլ էք
3PL	piti sir-il e-i-n	պիտի սիրիլ էն
	DEB √-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

7.3.3.2.7 Imperative and prohibitive [[For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like 'to like' (Table 7.40). For the 2PL, archaic

SEA adds the sequence */-e- $\widehat{ts^h}$ -ek^h/* after the root such that */-e- $\widehat{ts^h}$ /* forms the aorist stem, while */-ek^h/* is the agreement marker. More modern registers use just the suffix */-ek^h/* without the aorist stem. The prohibitive is marked by just adding the proclitic */mi/* before the verb]]

[[Tbilisi uses the same strategy for the imperative 2PL. For the 2SG, the post-root vowel is */e/*. It's unclear if this */e/* is a special agreement morpheme or if it's the theme vowel. For the prohibitive though, Tbilisi ends up using */i/* for the 2SG, and */ek^h/* for the 2PL. Thus the imperative and negative imperative (prohibitive) are not obviously connected.]]

Table 7.40: Imperative and negative imperative forms <հրամայական> for the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA 'like!' and 'do not like!'		
IMP 2SG	sir-é	սիրէ	sir-ir	սիրիր	✓-IMP.2SG
IMP 2PL	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -ek ^h	սիրեցէք	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -ek ^h	սիրեցէք	✓-TH-AOR-IMP.2PL
			sir-ek ^h	սիրէք	✓-IMP.2PL
PROH 2SG	mí sir-i	մի՛ սիրի	mi sir-ir	մի սիրիր	PROH ✓-IMP.2SG
PROH 2PL	mí sir-ek ^h	մի սիրէք	mi sir-e- $\widehat{ts^h}$ -ek ^h	մի սիրեցէք	PROH ✓-TH-AOR-IMP.2PL
			mi sir-ek ^h	մի սիրէք	PROH ✓-IMP.2PL

7.3.3.2.8 Non-finite forms [[Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 7.41. Note that present participle is also called the subject participle. What Adjarian calls the past participle is differentiated in SEA as a resultative participle with */-ats/* and a perfective converb with */-el/*.]]

Table 7.41: Participles or converbs <դերայներ> for the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA			
Infinitive	անորոշ	sir-i-l	սիրիլ	sir-e-l	սիրել	✓-TH-INF
Present	ներկայ	sir-o \widehat{s}	սիրօշ	sir-o \widehat{s}	սիրօղ	✓-SPTCP
Past	անցեալ	sir-il	սիրիլ	sir-el	սիրել	✓-PERF.CVB
		sir-i	սիրի			✓-PERF.CVB
		sir-ats	սիրած	sir-ats	սիրած	✓-RPTCP
Future	ապառնի	sir-e-l-u	սիրելու	sir-e-l-u	սիրելու	✓-TH-INF-FUT.CVB
		sir-e-l-ats ^h u	սիրելացն			✓-TH-INF-?

Original page number 57.

7.3.3.3 Other conjugation classes

The other conjugations follow this pattern for the most part. The present, imperfective, and the future use the same strategy. It is only the past perfective and the imperative which have their own construction, in accordance with Classical Armenian.

[[He means that the past perfective and imperative have class-specific construction rules, similar to CA and to SEA. Table 7.42 shows the paradigm for the I-Class. The I-Class with theme /-i-/ does not exist in SEA, but it does in SWA. For easier contrast, we contrast Tbilisi with SWA.]]

Table 7.42: Past perfectives (aorists) and imperatives for the I-Class verb /-il/ <իլ> ‘to live’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SWA
Infinitive		✓-TH-INF abr-i-l ‘to live’
Past perfective	✓-TH-AOR-PST-AGR	✓-TH-AOR-PST-AGR
1SG	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-∅ ապրեցա	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-∅ ապրեցայ ‘I lived’
2SG	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-r ապրեցար	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-r ապրեցար
3SG	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-v ապրեցավ	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-v ապրեցաւ
1PL	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-nk ^h ապրեցանք	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-ŋk ^h ապրեցանք
2PL	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-k ^h ապրեցաք	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-k ^h ապրեցաք
3PL	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-n ապրեցան	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-n ^h ապրեցան
Imperative	✓-TH-(AOR)-AGR	✓-TH-(AOR)-AGR
2SG	apr-í-∅ ապրի՛	abr-i-r ապրիր
2PL	apr-e- $\widehat{ts^h}$ -ek ^h ապրեցեք	abr-e- $\widehat{ts^h}$ -a-k ^h ապրեցեք ‘live!’
Prohibitive	PROH ✓-TH(?) -AGR	PROH ✓-TH-AGR
2SG	mí apr-í-∅ մի՛ ապրի	mi abr-i-r մի ապրիր
2PL	mí apr-e-k ^h մի՛ ապրեք	mi abr-i-k ^h մի ապրիք ‘do not live!’

[[Another class is the irregular infix verbs that end in the morph sequence /-n-i-l/. The /n/ is synchronically a meaningless stem-extender that’s deleted in the past perfective. In SEA, the theme vowel /i/ is replaced by /e/. We show just the Tbilisi and SWA paradigms for illustration (Table 7.43).]]

Table 7.43: Past perfectives (aorists) and imperatives for the infixed verb /has-/ ‘to reach’ and /hak^h-/ ‘to wear’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SWA
Infinitive		$\sqrt{-VX-TH-1NF}$ has-n-i-l հասնիլ ‘to reach’
Past perfective 1SG	$\sqrt{-PST-AGR}$ has-a-∅ հասա has-a-r հասար has-a-v հասավ	$\sqrt{-PST-AGR}$ has-a-∅ հասայ ‘I reached’
2SG 3SG	has-a-r հասար has-a-v հասավ	has-a-r հասար has-a-v հասաւ
Infinitive		$\sqrt{-VX-TH-1NF}$ hak ^h -n-i-l հազնիլ ‘to wear’
Imperative 2SG 2PL	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$ hak ^h -i-∅ հազի՛ hak ^h -ék ^h հազե՛ք	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$ hak ^h -i-r հազիր hak ^h -ék ^h հազեր ‘wear!’
Prohibitive 2SG 2PL	PROH $\sqrt{-VX-TH(?)-AGR}$ mí hak ^h -n-í-∅ մի՛ հազնի mí hak ^h -n-e-k ^h մի՛ հազեռք	PROH $\sqrt{-VX-TH-AGR}$ mi hak ^h -n-i-r մի հազնիր mi hak ^h -n-i-k ^h մի հազնիք ‘do not wear!’

[[The A-Class uses the theme /-a/ and it's found in both SEA and Tbilisi. The two dialects utilize the same strategies for the perfective and imperative. Though in the prohibitive, SEA just uses the particle /mi/ plus the imperative, while Tbilisi uses the particle and a different sequence of verbal suffixes (Table 7.44).]]

Table 7.44: Past perfectives (aorists) and imperatives for the A-Class ‘to stay’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		$\sqrt{-TH}$ -INF mən-a-l ‘to stay’
Past perfective	$\sqrt{-AOR-PST-AGR}$	$\sqrt{-AOR-PST-AGR}$
1SG	mən-a-ts ^h -i-∅	mən-a-ts ^h -i-∅
2SG	mən-a-ts ^h -i-r	mən-a-ts ^h -i-r
3SG	mən-a-ts ^h -∅-∅	mən-a-ts ^h -∅-∅
1PL	mən-a-ts ^h -i-nk ^h	mən-a-ts ^h -i-ŋk ^h
2PL	mən-a-ts ^h -i-k ^h	mən-a-ts ^h -i-k ^h
3PL	mən-a-ts ^h -i-n ^h	mən-a-ts ^h -i-n ^h
Imperative	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$	$\sqrt{-TH-(AOR)-AGR}$
2SG	mən-á-∅	mən-a-∅
2PL	mən-a-ts ^h -ék ^h	mən-a-ts ^h -ek ^h
Prohibitive	PROH $\sqrt{-TH(?)}$ -AGR	PROH $\sqrt{-TH-(AOR)}$ -AGR
2SG	mí mən-a-∅	mí mən-a-∅
2PL	mí mən-a-k ^h	mí mən-a-ts ^h -ek ^h

[[Inchoative verbs end in /-nal/ (Table 7.45). The aorist patterns the same across Tbilisi and SEA. But the prohibitive again uses different suffixes for Tbilisi. Note that I suspect the Tbilisi verb is a reflex of Classical /heranal/ <հեռանալ> ‘to go away’ but I’m not sure.]]

Table 7.45: Past perfectives (aorists) and imperatives for the inchoative ‘to go away’ (?) in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		$\sqrt{-LV-INCH-TH-INF}$ her-a-n-a-l հեռանալ 'to go away'
Past perfective		$\sqrt{-AOR-PST-AGR}$
1SG	hir-a- $\widehat{ts^h}$ -a-∅ հիռացա	her-a- $\widehat{ts^h}$ -a-∅ հեռացա 'I went away'
2SG	hir-a- $\widehat{ts^h}$ -a-r հիռացար	her-a- $\widehat{ts^h}$ -a-r հեռացար
3SG	hir-a- $\widehat{ts^h}$ -a-v հիռացավ	her-a- $\widehat{ts^h}$ -a-v հեռացավ
Imperative		$\sqrt{-LV-AOR-AGR}$
2SG	hir-a- $\widehat{ts^h}$ -í հիռացի	her-a- $\widehat{ts^h}$ -ir հեռացի
2PL	hir-a- $\widehat{ts^h}$ -ék ^h հիռացեք	her-a- $\widehat{ts^h}$ -ek ^h հեռացեք 'go away!'
Prohibitive		$\sqrt{-LV-INCH-TH-AGR}$
2SG	mí hir-a-n-a-k ^h մի՛ հիռանա	mi her-a- $\widehat{ts^h}$ -ir սի հեռացի
2PL	mí hir-a-n-a-k ^h մի՛ հիռանար	mi her-a- $\widehat{ts^h}$ -ek ^h սի հեռացեք 'do not go away!'

7.4 Literature

As of now, there have been three studies on the Tbilisi dialect. The first was by Gevorg Akhverdian (Գեղրդ Ախվերդեան), in the beginning of his published work on Sayat Nova (Սայեաք-Նօվայ) (Ախվերդեան 1852: 1-41), and almost everywhere after that in a note. The second is by the Armenologist Petermann (1867). The third is the work by Armenologist Thomson (Томсонъ; [[modern Russian: *Александр Томсон*]]) in Russian (Томсон 1890).³ This work was summarized in German by L. Patrubáni in the periodical *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, volume 1, page 289-302.

Besides these, there are many works that are written in the Tbilisi dialect, mostly in comedies. From these, we mention the main ones.

Original page number 58.

[[I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.]]

³[[Adjarian's original citation is an abbreviation: Грам. современ. Армянского языка гор. Тифлисъ 1890.]]

- Literature with the Tbilisi dialect

- Գեղագ Տեր-Աղեքսանդրեան
 - * Թիֆլիսեցոց մտաւոր կեանքը (հաւաքածու Բանաւոր գրականութեան) ■
Թիֆլիս, 1885
 - * Ուխտագնացութիւն ի Թէլէթ. Կռունկ 1860, page 898-922
- Գեղագ Ախվերդեան - Սայեաթ-Լովա. Մոսկվա, 1852
- Գարրիէլ Սուլդուկեանց - Պէաօ. Թիֆլիս, 1876
 - * Խաթաբալա. Թիֆլիս, 1881
 - * Ջանդած օջավ. Թիֆլիս, 1882
 - * Ելի մէկ զնի. Թիֆլիս, 1884
 - * Գիշերվա սարբը իւր Է. Թիֆլիս, 1881
 - * Օսկան Պետրովիչը դժուխսկումը
- Երեցփոխեան Գ. - Այ քեզ օյին. Թիֆլիս, 1886
- Եսայեան Յարութիւն - Սօնայի նշանդրեցը. Թիֆլիս, 1904
- Պատկանեան Միքայէլ 6 -- Միջի մարդ կամ Սօցիքով. Թիֆլիս. 1859
- Տեր-Գրիգորեան Միքայէլ
 - * Նիսօյի նշնիլը
 - * Վույ քի իմ վէչէր
 - * Պէաօյի ակճուր
 - * Պառաւներուն խրատ
 - * Ես էլ քի մօցիքլութին
- Փուզինեան Նիկոդայոս - Դալալ Դ'ազօ
- Փառնակես - Գրականական Երեկոյ. Թիֆլիս, 1886
- Սարգիս - Օուստավելի. Ըսձու մորթի հազար մարդ. Կռունկ, 1860
- Ջախկըցի Դաբաղ Դ'ազօ մասլտաթը. Կռունկ, 1862, page 454-498
- Գեօ Ալետիսով - Ջախկըցի Շաքար Մանուշակեանցի բարովազրի ջուղաբը. Կռունկ, 1862, page 135-152

Besides these, there are many small funny articles that have been published in Tbilisi periodicals, especially in Խաթաբալա [Khatabala] and Hayeli (Հայելի [Mirror]), which we thought would be superfluous to discuss in detail.

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 227).]]

7.5 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

7.5.1 Sample 1

Adjarian's source: Սայեաթ-Նովա (page 139)

Պատկիրքը դ'ալամօվ քաշած, թահրը օանգէ ռանգ իս անում.

Երեսի խալըն ծածկում է մազիրը, խափանգ իս անում.

Բացվի իս կարմիր վարթի պէս, բըլբովի հիգ հանգ իս անում.

Ակրեքըն օսկումըն շարած, պըօշըն մահանգ իս անում:

Երեսըն նուր լուսնի նման՝ քանի կէհա՝ կու բօլըրվի.

Դաստա մաղըն նամ չի ուզի, առանց հուսիլ կու օլըրվի.

Ենդու համա քու տէնօղըն իր ճամփեմեն կու մօլըրվի

Յիկ մըտնում իս մեջիսումըն, շանգ շուկի շաբանց իս անում:

Original page number 59.

Երեսըն տէնելու գուքան քաղաք քախկօվ, գիղ գիղի պէս.

Մէռնողըն քիզմէն կու առնէ անմահական դիգ, դիգի պէս.

Յիկ տիգեմէն ժած իս գալի, ըըխշըխկում իս շիղշիղի պէս.

Ինչ կ'օնիս սանթուր, քամանչէն. գուքանըն չօնգուր, չանգ իս անում:

Ծուցիդ մէշէն վարթ, մանիշակ. սընբուլ ու սուսան իս շինի.

Քու տէրըն բազըն ինչ կ'օնէ, քու հուտըն ռէհան իս շինի.

Քամին մէշըն անց է կէնում մասիրըն յէլքան իս շինի.

Աշխարքըն ծօվ, դուն մէշըն նավ ման իս գալի, լանգ իս անում:

7.5.2 Sample 2

Adjarian's source: Ելի մէկ զոհ, page 1-4

– Եսէնգ ել իր ասածի՛. «հա ու չէ» թէ իմանում Ելի:

– Բթխիխստ իս չի՞ս կանա անի խէխճին. տէնում իս չէ ուզում, զօռօվ բան կուվի՛:

– ԶԵնդ, զԵնդ, դիկ քու միզն է, Բարբարէ, վուր եւնեց դ'այիս է կանգնած:

– Վունց չէ, մէ իմ խիլքօվ է ապրում, մէկ ել քու խիլքօվ:

– Յիս ել եւ իմ ասում Ե՛, վուր ինչ ուզից՝ հիդը գրանցիր. ինչ ասավ հիդը բանի տպիր ու վիրչը բէրիր էն տիղը, վուր վունց հօրն է լսում, վունց մօրը:

– Թե կի նա իր հօր վրա ել ու մօր վրա ել խէլօք է, յիս ի՞նչ անիմ ետումը, քա՞՛:

– Ա՛յ, ա՛յ, ետէնց իս խօսում դիկ վուր իրան ել իս գժվէցնում Ե՛:

– Դուն թէ գժվէցնում իս, թէ չէ յիս իսկի ել չիմ գժվէցնում:

- Ի՞նչ, ի՞նչ... յի՞ս իմ գժվեցն՝ մ. արի ու իիդը խօսի:
- Բաս ի՞նչ իս անում. ամալ աշքարա ասում է վուր չե ուզում, դուն կի ուզում իս զօռով ուզիլ տա. ավար վո՞ւր ինելօքը կու լսէ. իս գժվեցնիլ է ու գժվեցնիլ:
- Տո, Ստեփան Դանելիչը, Ստեփան Դանելիչը, Ես միյօններու տէրը, ախչիկ ըլի տայի ազանչաջով պաղանտաջով, Ենդ' ադա փուր ու բաժնջով ու ինելօքը չուզե՞: Տո՛, հազիր ասիս թէ՛ վո՞ւր ինելօքը չի ուղի՞:
- Ի՞նչ անիմ. իս տէ՞սնում իս վուր նրա ուշկ ու միտքը Անահն է:
- Յիս նրան Անանի կու շանց տամ. հալա մե մուլափ տա:

Original page number 60.

Եսես ել օ՛յին. մարթ ձիյեմեն վեր գա իշին նտսի՞՛. մարթ խալ ու խալիչեն թօղնե գեղնի վրա գլորվի՞... Տեր օղօրմած Աստունձ... Ը՞մ, Յա՞գօր Սիմօնիչ, Ե՞ս եր քու մտկումն Ելի... Ենքան Էկավ ու գնաց, Ենքան տարավ ու երի (Եբեր), ինչրու աղունակի պէս, Երեխիս իշլթեմեն արավ իստակ: Բաս թէ յիս քու տակը մնացի, Յագօր Սիմօնիչ, Ելյիս մարթ չիմ ըլի, Ել էս գդակը գլխիս գդակ չի ըլի... Ես ինչ ընտիր մօղա Էկավ, ա՛խագէր, թէ յարի (օտար) տանը յարի տղեն տուն ու գուս անէ, ճաշ գնա, իրիգուն գնա, ախչկա հիգ սազ ու բազ (խօսակցի) անէ, կ'օսիս նրա բիձու (հօրեղբայր) տղեն ըլի, ի՞նչ է հարեֆնիր ինք, կ'օսէ. հարեվնիր չուառան՝ ցավ դառան. յիրգնուց պատիժ Էկան գլխիս Ելի: Դուն ել ամեն սահարթի ես ճաշ սարքէ նրանց համա, ես մուլաբէք (քաղցրաւենիք) մօղ տար, ես միրը առնուկ տուր... Ե՞ս եր ուզում Ելի: Աստունձ քիզ կու հարցնէ, քի՞զ, Քարբարէ, Միհիթիլի գժվեցնօղը բաշտան ջեր (առաջին անգամ) դուն իս:

– Ի՞նչ հանգն իս խօսում, ա՛ մարթ. դուն վուր հեր իս, իս մեր չի՞մ. դուն վուր ուզում իս Միհիթիլի լավութինը, յիս չիմ յուզո՞ւմ: Տեսնում իս իր ասածն է: Ախար վրեն չարանում իս, Են ինիքի տէրն է վուր վախենա՞:

- Բարեմց ասա ձեռներուն ել պաչ անիմ Ելի:
- Օ՛վ է ասում վուր ձեռին պաչ անիս, ամա ամազ իս արի, աշխատանք իս քաշի, ուսում իս տվի, բերիլ իս մարթ իս շինի. քա, թօղ ինչ քեվը տա Են անէ Ե՛, քի՞զ ինչ:

8 Karabakh

Original page number 61.

8.1 Background

Among the 31 New Armenian dialects, the largest and the most widespread is the Karabakh dialect. Its borders go in the north until the final edges of the Caucasus, in the south until Tabriz, in the east until the shores of the Caspian Sea, in the west until Lake Sevan and the borders of the dialects of Yerevan and Karin.

The Karabakh dialect has likewise gone further beyond these borders to far away places. In Asia Minor, next to Smyrna and Aydin there is an old Armenian settlement. One or two centuries ago, the people of this settlement came from Karabakh and established those lands. Although this community has for the most part become Turkish-speaking, there are two places (Burdur and Ödemiş) which still haven't lost their native dialect.

Because the Karabakhians are a very tall, strict mercantile, clever, capable, and entrepreneurial people, they have recently crossed to the other side of the Caspian sea and came to the various cities of Turkistan, Tatarstan and Manchuria, such as Krasnovodsk, Samarkand, Tashkent, and so on. But because these are not established migrant communities yet, we have not included them in our borders.

In this way, the main places where the Karabakh dialect is spoken are the following: Shushi, Gandzak, Nukha, Baku, Derbent, Shamakhi villages, Agstafa, Dilijan, Gharakilisa, Gazakh province, Bolnis-Khachini, in Persia the entire province of Karadagh, the northern part of Tabriz in the Armenian-populated village of Mujumbar, the Lilava district of Tabriz which is a settlement of Mujumbar and Karadagh, also in Ottoman Turkey in Ödemiş and Burdur.

For a dialect that is so widespread, it would not be possible for the dialect to maintain its unity, and it would naturally develop many subdialects. But the Karabakh dialect is not like this. Baku, Shamakhi villages, ...

Original page number 62.

... Derbent, Nukha and its villages, and Bolnis-Khachini are largely the same as the Shushi dialect. Only Gandzak differs from the main dialect, which has

purer forms; and because of this, the Gandzak subdialect is in the middle between the Karabakh and Yerevan dialects. Pure subdialects are Karadagh and Gazakh, which we later talk about individually.

8.2 Phonology

8.2.1 Segment inventory

The phonetic system of Karabakh is rich both in its vowels and consonants. It has in total 46 sounds.

8.2.1.1 Monophthong vowel inventory

[[It has the monophthong vowels in Table 8.1.]]

Table 8.1: Monophthongal vowels of the Karabakh dialect

/i/ <ի>	/ɯ/ <իւ>		/u/ <ու>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ø/ (?) <ղէ>	/ə/ <ղ>
/æ/ <ա>			/ɑ/ <ա>

[[Note the vowel <ղէ> which is quite difficult to understand. He and other Armenian sources describe this vowel as a midpoint between /ə/ and /e/, and that it forms minimal pairs with /ə/ ([Սարգսյան 2013](#): 6-7). Auditorily however, it's not clear what acoustic cues are used by dialectologists to create this description. I have found the following contradictory information:

- Adjarian implies this sound is a monophthong. But others have said this is a diphthong ([Դավթյան 1966](#): 16).
- In his earlier work, Adjarian says this sound is the same as the French letter <é>, suggesting that the <ղ, ղէ> contrast is between /ɛ, e/ ([Աճառեալ 1901](#): 7)
- Bert Vaux reports that such a vowel sounds like a backed schwa and easily confusable as a /we, ɥe/ sequence.
- Victoria Khurshudyan reports that this vowel is backer than the schwa, and that it's close to Russian <ы> /i/.
- A speaker from Karabakh told me that, for her, the sounds /ə/ and <ղէ> are interchangeable, and that <ղէ> feels like a diphthong but with the schwa part shorter.
- In some of the few acoustic samples that I could find, I sense that this vowel had a wide variation of pronunciations – sometimes it sounds lower, higher,

or with an offglide /j/ – it has been hard for me to pinpoint it down to a single type of central vowel.

For this translation, I treat the closest IPA approximation as /ə/ – an /ə/ with some fronting. Previous transcriptions that I've come across include <ə> (Adjarian 1909: 25). The Karabakh dialect is not moribund, so future work could look into the exact acoustic values of this vowel.]]

8.2.1.2 Diphthong vowel inventory

[[Karabakh has the diphthong vowels in Table 8.2.]]

Table 8.2: Diphthongal vowels of the Karabakh dialect

/eɪ/ <ɛj>	/ɔɪ/ <ɔj>	/uɑ/ <ələw>
-----------	-----------	-------------

8.2.1.3 Consonant inventory

[[It has the consonants in Table 8.3.]]

Table 8.3: Consonants of the Karabakh dialect

Stops	Labial /b/ <p>	Coronal /d/ <ɳ>	/t/ <ɳ>	/tʰ/ <p>	Dorsal/Back /g/ <q>	/k/ <q>	/kʰ/ <p>
	/p/ <ŋ>	/pʰ/ <ɳ>			/g/ <q>	/k/ <q>	/kʰ/ <p>
Affricates		/dʒ/ <ɳ>	/tʃ/ <ɳ>	/tʃʰ/ <ɳ>			
					/g/ <q>	/k/ <q>	/kʰ/ <p>
Fricatives	/v/ <ɳ>	/s/ <ɳ>	/ʃ/ <ɳ>	/ʒ/ <ɳ>	/χ/ <χ>	/ʁ/ <ɳ>	/h/ <ɳ>
							/h/ <ɳ>
Sonorants	/m/ <ɳ>	/n/ <ɳ>	/ɾ/ <ɳ>	/l/ <ɳ>	/j/ <ɳ>		

8.2.2 Stress and vowel deletion

As in the Yerevan and Tbilisi dialects, the Karabakh dialect places stress on the penultimate syllable. In these two other dialects, the change in stress did not

cause other changes. But in the Karabakh dialect, this change has caused the loss of vowels. Every vowel that is found before stress is either turned into a schwa /ə/ <ը> or completely lost (Table 8.4).¹

Table 8.4: Penultimate stress and vowel deletion in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA	
‘gospel’	awetarán	աւետարան	avetaráն	ավետարան
‘request’	afatjánkʰ	աղաչամք	ազայնքʰ	աղաչամք
‘request’	nawakatikʰ	նավակատիք	nawakatikʰ	նավակատիք
‘fawning’	erespaſtutʰjún	երեսպաշտութիւն	jerespastutʰjún	երեսպաշտութիւն
‘today’	ajisáur	այսար	ajisóր	այսօր
‘swallow’	tsitsernák	ծիծեռնակ	tsitsernák	ծիծեռնակ
‘razor’	atseli	ածելի	atseli	ածելի
‘pigeon’	akavni	աղաւնի	akavni	աղաւնի
‘evening’	erekóɪ	երեկոյ	jerekó	երեկո

8.2.3 Sound changes

Of the splendid phonetic changes in the dialect, we mention the following important ones.

8.2.3.1 Monophthong vowel changes

8.2.3.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> Classical Armenian /a/ <ա> remained /a/ <ա> for the words in Table 8.5.

Table 8.5: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /a/ <ա> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘thick’	tʰándzər	թանձր	tʰándzəր
‘to rise’	barðzranál	բարձրանալ	barðzranál
‘account’	hamár	համար	hamár

Classical Armenian /a/ <ա> became /æ/ <աւ> for the words in Table 8.6.

¹[[The word ‘swallow’ in Classical was <ծիծեռլ> /tsits'erən/. The form I provide is hypothetical, but Adjarian treats it as non-hypothetical.]]

Table 8.6: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /æ/ <այ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘tail’	agí ագի	hækʰy հայքիւ	agí ագի
‘field’	ánd անդ	hænd հանդ	ánd անդ
‘good’	láu լաւ	læv լավ	láv լավ
‘lightning’	kaɪtsákən կայծակն	kætsæk կայծակ	kajtsák կայծակ
‘spring’	garún գարուն	kʰærfunkʰ կայրունք	garún գարուն

Classical Armenian /a/ <ա> became /e/ <այ> for the words in Table 8.7.

Table 8.7: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /e/ <այ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘thin’	barák բարակ	pérak պէրակ	barák բարակ
‘thing’	ban բան	pen պէն	ban բան
‘cotton’	bambák բամբակ	pémbak պէմբակ	bambák բամբակ
‘turtle dove’	tatrák տատրակ	tétrak տէտրակ	tatrák տատրակ
‘water-mill’	ðzərəlátsʰ ջրաղաց	ðjéksatsʰ ճէղաց	ðzərəlátsʰ ջրաղաց
‘empty’	datárk դատարկ	tértak տէրտակ	datárk դատարկ
‘to conquer’	jałtʰél յաղթել	jéχnel յէխնել	haχtʰél հաղթել

8.2.3.1.2 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> remained /e/ <է> for the words in Table 8.8.

Table 8.8: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘wife’s father’	anér անէր	háner հանէր	anér անէր
‘grave’	gerezmán գերեզման	kʰərézmán կիրէզման	gerezmán գերեզման
‘thirty’	eresún երեսոն	ərésun օրէսոն	jeresún յերեսոն
‘hand’	ðzér-kʰ (plural) ծեռք	ðserkʰ ծեռք	ðzérkʰ ծեռք
‘mouth’	berán բերան	pérán պէրան	berán բերան

Original page number 63.

Classical Armenian /e/ <է> became /ə/ <ըէ> for the words in Table 8.9, though some Karabakh villages use /ə/ <ը>.

Table 8.9: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /ə/ <ը> or /ə/ <ը> or in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘you.PL.DAT’	d̪e̪z	ծեզ	tsəz	ծըէզ	d̪e̪z	ծեզ
‘our’	mer	մեր	ma̪r	մըէր	mer	մեր
‘big’	mets	մեծ	mə̪sts	մըէծծ	mets	մեծ
‘bridegroom’	p ^h esáj	փեսայ	p ^h ə̪sa	փըէսա	p ^h esá	փեսա
‘to die’	meranél	մեռանել	mə̪rnel	մըէռնել	mernél	մեռնել

Classical Armenian /e/ <է> became /je/ <յէ> for the words in Table 8.10. This happens at the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words.

Table 8.10: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je/ <յէ> or in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘church’	ekele̪ts ^h í	եկեղեցի	jéxtse	յէխծէ	jekeke̪ts ^h í	եկեղեցի
‘sky’	erkín-k ^h (plural)	երկիլը	jérgink ^h í	յէրգիլը	jerkíñk ^h	երկիլը
‘ox’	ézən	եզն	jéznə	յէզնը	jez	եզ
‘T’	es	ես	jes	յէս	jes	ես

Classical Armenian /e/ <է> became /i/ <ի> for some words (Table 8.11a). This changes happens especially in those words where the Classical form had two subsequent /e/ <է> sounds (Table 8.11b).

Table 8.11: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> or in the Karabakh dialect

		Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
a.	'thread'	t ^h el թել	t ^h il թիլ	t ^h el թել
	'sun'	aregákən արեգակն	ərík ^h nak օրինակն	aregák արեգակ
	'more'	arawél առավել	ívil իվիլ	aravél առավել
b.	'ladle'	serép ^h շերեփ	ſírep ^h շիրեփ	ſerép ^h շերեփ
	'daytime'	ts ^h erék շերեկ	ts ^h írek շիրեկ	ts ^h erék շերեկ
	'face'	erés երես	íres իրես	jerés երես
	'leaf'	terép տերեպ	tírev տիրեվ	terév տերև
	'three'	erék ^h երեկ	írek ^h իրեկ	jerék ^h երեկ
	'light (weight)'	t ^h et ^h éu թեթեւ	t ^h ít ^h ev թիթեվ	t ^h et ^h év թեթեւ

8.2.3.1.3 Classical Armenian /ē/ <է> Classical Armenian /ē/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 8.12.

Table 8.12: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'gum'	χēz խէզ	χézna խէ՛զն	χe3 խէզ
'female'	ēg էգ	ek ^{hj} էպյ	eg էգ
'fox'	ału.és աղուէս	ávves ա՛վվէս	añvés աղվէս
'donkey'	ēʃ էշ	eʃ էշ	eʃ էշ

Classical Armenian /ē/ <է> became /ə/ <ղէ> for the words in Table 8.13.

Table 8.13: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /ə/ <ղէ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'half'	kēs կէս	kəs կըս	kes կէս
'point'	kēt կէտ	kət կըտ	ket կէտ

Classical Armenian /ē/ <է> became /i/ <ի> for the words in Table 8.14.

Table 8.14: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /i/ <ի> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'heap'	dēz դէզ	tiz տիզ	dez դէզ
'heap'	ſərēʃ շրեշ	ſrīʃ շրիշ	ſərəʃ շրեշ

8.2.3.1.4 Classical Armenian /i/ <հ> Classical Armenian /i/ <հ> remained /i/ <հ> for the words in Table 8.15.

Table 8.15: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /i/ <հ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘nine’	ínən	ínnə	ínən
‘full’	lí	líjnə	lí
‘louse’	odžíl	vítʃil	votʃil
‘wine’	giní	kíni	giní
‘what’	intʃ ^h	hintʃ ^h	intʃ ^h
‘chickpea’	sisérən	síserənə	sisér

Classical Armenian /i/ <հ> became /e/ <է> for the words in Table 8.16.

Table 8.16: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘nose’	k ^h it ^h	k ^h et ^h	k ^h it ^h
‘year’	tarí	táre	tarí
‘church’	ekelets ^h í	jéxtse	ekelets ^h í
‘yellow’	dełín	téšen	dešín
‘barley’	garí	k ^j ére	garí
‘bitter’	lełí	læ	leží
‘five’	hing	heng ^j	hing

Classical Armenian /i/ <հ> became /ə/ <ըէ> for the words in Table 8.17.

Table 8.17: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /ə/ <ըէ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘one’	mi	mər	mi
‘oak’	kałní	kášnə	kašní
‘month’	amís	áməs	amís
‘meat’	mis	məs	mis
‘apricot’	tsíráń	tséřan	tsíran
‘heart’	sirt	sərt	sirt

8.2.3.1.5 Classical Armenian /o/ <n> Classical Armenian /o/ <n> remained /o/ <o> for the words in Table 8.18.

Table 8.18: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o/ <o> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘ash’	moχír	մոխիր	moχír
‘kernel’	koríz	կորիզ	koríz
‘wheat’	ts ^h oreán	ցորեան	ts ^h oréan

Classical Armenian /o/ <n> became /œ/ <to> for the words in Table 8.19, but only next to the sounds /r, ɾ, ʂ, χ/ <r, n, ɳ, ɿ>.²

Table 8.19: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /œ/ <to> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘to twist’	olerél	ոլորել	volerél
‘valley’	dzor	ձոր	dzor
‘four’	tʃ ^h ors	չորս	tʃ ^h ors
	tʃ ^h ork ^h	չորք	
‘plum’	salor	սալոր	salor
‘thief’	goł	գող	goł
‘work’	gorts	գործ	gorts

Classical Armenian /o/ <n> became /u/ <n̪> for the words in Table 8.20.³

²[[It’s unclear though if the vowel has to be next to those sounds in the Classical form vs. the modern form. (?)]]

³[[For the word ‘cress,’ Adjarian provides an ancestor form <կոտեմ>, but I’ve had difficulty verifying if this word existed in Classical Armenian. Instead the form I found in dictionaries like Calfa was <կոտիմ>. For the word ‘dirty,’ Adjarian provides the word <աղտոն>. I couldn’t determine if this word existed in Classical Armenian; but this word is a compound of Classical roots, so it’s possible. (?)]]

Table 8.20: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <nL> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘madder’	torón տորոն	túrun տուրուն	torón տորոն
‘cress’	kotímən կոտիմն	kútemnə կուտեմնը	kotém կոտեմ
‘to steal’	gołanál գողանալ	k'usánal կյուղանալ	gošanál գողանալ
‘dirty’	ałtót աղտօտ	jéxtut յեխտուտ	axtót աղտօտ
‘grape’	χałół խալող	háksik հաշուկ	χašók խաշոկ

Classical Armenian /o/ <n> became /ə/ <nE> for the words in Table 8.21, always after the sound /v/ <ψ>.

Table 8.21: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ə/ <nE> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘king’	tʰagawór թագաւոր	tʰkʰánər թքավոր	tʰakʰavór թագավոր
‘graceful’	ʃenorhawór շնորհաւոր	ʃənəhánər շնորհավոր	ʃənoravór շնորհավոր
‘to get accustomed’	sovoríl սովորիլ	səvərít սովորել	sovorél սովորել
‘smell’	hot հոտ	vət վոտ	hot հոտ
‘hole (CA); pit (SEA)’	hor հոր	vər վոր	hor հոր
‘earth’	hoł հօլ	vəv վօվ	hoł հօլ

Classical Armenian /o/ <n> became /ə/ <վուր> for the words in Table 8.22, at the beginning of monosyllabic and polysyllabic words.

Table 8.22: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ə/ <վուր> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘prey’	ors որս	vərs վուրս	vors որս
‘foot’	ótən ոտն	vónnə վուննը	vót ոտն
‘sheep’	otʃʰχár ոչխար	vəχʃár վուշխար	votʃʰχár ոչխար
‘bone’	óskər ոսկր	vəskər վուսկըռ	voskór ոսկոր
‘buttocks’	or ոռ	vər վուր	vor ոռ

8.2.3.1.6 Classical Armenian /u/ <nL> Classical Armenian /u/ <nL> became /v/ <ψ> for the words in Table 8.23, when next to a vowel.

Table 8.23: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /v/ <վ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘fox’	ալւ.էս աղուես	άրվես աղվես	արվէս աղվես
‘to appear’	տʰու.իլ թուլիլ	տʰվալ թվալ	տʰենվել թվել

With the subsequent Classical vowel /a/ <ա>, it forms the diphthong /ua/ <ուա>...

Original page number 64.

... in the following three words (Table 8.24). In Shushi however, these words follow the general rule and are pronounced.

*[[He means that these words are pronounced as in SEA with a /av/ sequence instead of /ua/.]]*⁴

Table 8.24: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /v/ <վ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘rope’	տիպան չուան	տիպան չուան	տիպան չվան
‘sourish’	տհետիպայ թթուաշ	տհետիպայ (Shushi) չովան տհետիպայ (Shushi) թթուաշ	տհետիպայ թթուաշ
‘to get sour’ (?)	տհետիպայ թթուեալ (?)	տհետիպայ (Shushi) թթուալ տհետիպայ (Shushi) թթուալ	

Classical Armenian /u/ <ու> became /o/ <օ> for the words in Table 8.25, when next to a consonant.

Table 8.25: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /o/ <օ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘dog’	յոն շուն	յոն շօն	յոն շուն
‘mulberry’	տհութ թութ	տհութ թօթ	տհութ թութ
‘smoke’	տսոչ ծուխ	տսոչ ծօխ	տսոչ ծուխ
‘sour’	տհետիպա թթու	տհետիպա թթօ	տհետիպա թթու
‘pomegranate’	նորան նուռն	նօրնա նօ՛ռնը	նոր նուռ
‘I have’	սոնիմ ունիմ	օնիմ օնիմ	սոնիմ ունեմ
‘colt’	կհուրակ քուռակ	կհօրակ քօ՛ռակ	կհուրակ քուռակ

⁴*[[I couldn’t unambiguously track down what the word <թթուեալ> meant, so I couldn’t determine its SEA reflex.]]*

Classical Armenian /u/ <ու> remained /u/ <ու> for the words in Table 8.26.

Table 8.26: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /u/ <ու> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘cat’	katú կատու	kátu կատու	katú կատու
‘hail’	kárkút կարկուտ	kárkut կարկուտ	kárkút կարկուտ
‘two’	erku երկու	érku երկու	jerkú երկու
‘tear’	artasúk ^h արտասուր	əstásunk ^h ըստաշուր	artasúk ^h արտասուր
‘name’	anúն անոն	ánum անոն	anún անոն
‘coal’	atsúχ ածոնիս	andzúk ածոնիս	atsúχ ածոնիս

Classical Armenian /u/ <ու> became /y/ <իւ> for the words in Table 8.27.

Table 8.27: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /y/ <իւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘fish’	dzúkən ձուկն	tsýknə ծիւկնը	dzúk ձուկ
‘egg’	dzú ձու	tsy ծիւ	dzú ձու
‘water’	džur ջուր	tʃyr ճիւր	džur ջուր
‘flea’	lu լու	ly լիւ	lu լու
‘oath’	erdúmən երդումն	ýrt ^h ymnə իւրդիւմնը	jert ^h úm երդում

Classical Armenian /u/ <ու> became /œ/ <էօ> for the words in Table 8.28.

Table 8.28: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /œ/ <էօ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘fawn’	ul ուլ	hœl հէօլ	ul ուլ
‘Friday’	urbát ^h ուրբաթ	áerp ^h æt ^h Եօրփիաթ	urp ^h át ^h ուրբաթ
‘head’	gəlúχ գլուխ	k ^j əlœχ կյոլէխ	gəlúχ գլուխ

8.2.3.2 Diphthong changes

8.2.3.2.1 Classical Armenian /ɑj/ <այ> Classical Armenian /ɑj/ <այ> became /e/ <է> for the words in Table 8.29.

Table 8.29: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘goat’	ḁjts	əts	ajts
‘wide’	lḁjn	len	lajn
‘father’	hḁj̥	her	haj̥
‘brother’	elbáj̥	áχper	jeχpáj̥
	այծ	էտ	այծ
	լայն	լեն	լայն
	հայր	հեր	հայր
	եղբայր	ա՛յսպեր	եղբայր

Classical Armenian /aj/ <այ> became /a/ <ա> for the words in Table 8.30, at the end of the word.

Table 8.30: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /a/ <ա> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘broad bean’	bakláj	pékla	baklá
‘on’	i veráj	jərā	vərā
‘(male?) child’	təlái	təra	tərā
‘Satan’	satanáj	sutána	sataná
	բակլայ	պէկլա	բակլա
	ի վերայ	յերա	վրա
	տէլայ	տէրա	տէրա
	սատանայ	սուտանա	սատանա

8.2.3.2.2 Classical Armenian /ḁv/ <աւ> Classical Armenian /ḁv/ <աւ> became /av/ <ավ> when next to a vowel and word-final, as in Table 8.31.

Table 8.31: Change from Classical Armenian /ḁv/ <աւ> to /av/ <ավ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘bird (CA); chicken (SEA)’	hav	hav	hav
‘to like’	hawaníl	hávan kenal	havanél
	հաւ	հավ	հավ
	հաւանիլ	հավան կենալ	հավանել

Classical Armenian /ḁv/ <աւ> became /o/ <օ> when next to a consonant as in Table 8.32.

Table 8.32: Change from Classical Armenian /ḁv/ <աւ> to /o/ <օ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘pigeon’	ḁlaqvní	jəkóneig̊	azavní
‘naphtha’	naḁft ^h	not ^h	naft ^h
	ալակնի	յեկոնեյգ	ազանի
	նափթ	նօթ	նափթ

8.2.3.2.3 Classical Armenian /ea, eai/ <եա, եայ> Classical Armenian /ea, eai/ <եա, եայ> became /e/ <է> (Table 8.33).

Table 8.33: Change from Classical Armenian /ea, eai/ <եա, եայ> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘wheat’	ts ^h oreán գորեան	ts ^h óren գօրեն	ts ^h orén գորեն
‘threshold’	seámk ^h սեամք	semk ^h շեմք	semk ^h շեմք
‘tortoise’	káreái կրեայ	kóre, kóra կօրե, կօրա	kərjá կրիա

8.2.3.2.4 Classical Armenian /eu/ <եւ> Classical Armenian /eu/ <եւ> became /ev/ <էվ> (Table 8.34).

Table 8.34: Change from Classical Armenian /eu/ <եւ> to /ev/ <էվ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘light (weight)’	t ^h et ^h éu թեթեւ	t ^h ít ^h ev թիթեվ	t ^h et ^h év թեթև
‘sun’	aréu արեւ	árev արեվ	arév արև
‘gray-haired’	alewór ալեւոր	hlévur հլեւուր	alevór ալևոր

8.2.3.2.5 Classical Armenian /iú/ <իւ> Classical Armenian /iú/ <իւ> became /y/ <իւ> for the words in Table 8.35.

Table 8.35: Change from Classical Armenian /iú/ <իւ> to /y/ <իւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘snow’	džiún ծիւն	tsyn ծիւն	džjun ծյուն
‘column’	siún սիւն	syn սիւն	džjun սյուն
‘hundred’	hariúr հարիւր	harýr հարիւր	harjur հարյուր

Classical Armenian /iú/ <իւ> became /iv/ <իվ> for the words in Table 8.36, when word-final and next to a vowel.

Table 8.36: Change from Classical Armenian /i_u/ <հւ> to /iv/ <հվ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'honor'	pati _u պատիւ	pati _v պատիվ	pati _v պատիվ
'eagle'	artsi _u արծիւ	ártsiv ա՛րծիվ	artsiv արծիվ
'sick'	hiwánd հիւանդ	hívand հիվանդ	hivánd հիվանդ

Classical Armenian /i_u/ <հւ> became /iv/ <հվ> for the words in Table 8.36, when word-final.

Table 8.37: Change from Classical Armenian /i_u/ <հւ> to /ev/ <էվ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'fight'	kéri _u կրիւ	krev կրէվ	kəriv կրիվ
'scattered'	tsʰəri _u ցրիւ	tsʰrev ցրէվ	tsʰəriv ցրիվ

8.2.3.2.6 Classical Armenian /oi/ <ոյ> Classical Armenian /oi/ <ոյ> became /v/ <հւ> (Table 8.38).

Table 8.38: Change from Classical Armenian /oi/ <ոյ> to /v/ <հւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'nest'	boi _u բոյւ	py _v պիւ	bujn բոյն
'evening'	erekó _u երեկու	rýgv րիւգիւ	jerekó երեկո
'blue'	kapóit կապօյտ	k'ápyt կյապիւ	karújt կարոյտ

8.2.3.2.7 Classical Armenian /ov/ <ով> Classical Armenian /ov/ <ով> became /av/ <ավ> (Table 8.39).⁵

⁵[[I find it odd that Adjarian calls this sequence a diphthong because <վ> most likely was a /v/ sound. This suggests that Adjarian may have actually thought that <ով> was pronounced as /ov/ instead of /ov/.]]

Table 8.39: Change from Classical Armenian /ov/ <օվ> to /av/ <ավ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘to roast’	χօրօվէլ խօրովէլ	χրավէլ խրավէլ	χօրօվէլ խօրովէլ
‘cow’	kov կով	kav կավ	kov կով
‘salt-INS’	ալ-իւ աղիւ	ական աղավ	ակ-օվ աղով
‘wood-INS’	pʰait-iւ փայսիւ	pʰádat փլՇտավ	pʰajt-օվ փայտով

8.2.3.3 Consonant changes

8.2.3.3.1 **Voicing changes** The consonants in the Karabakh dialect have undergone general circle-like sound changes (ձայնաշրջութիւն).

The voiced consonants of Old Armenian become voiceless. They are unchanged only when next to the nasals /m,n/ <մ, ն>...

Original page number 65.

... The voiceless unaspirated consonants of Old Armenian stay unchanged, but they are voiced after the nasals. The Classical voiced sounds⁶ are voiceless aspirated after the sound /r/ <ր>. Examples are in Table 8.40.

Table 8.40: Changes in laryngeal voicing from Classical Armenian to the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘mouth’	berán բերան	pérán պէրան	berán բերան
‘thing’	ban բան	pen պէն	ban բան
‘door’	dúrən դուրն	téرنə տէ՛ռնը	dur դոր
‘sound’	ðzajn ծայն	tsen ծտն	ðzajn ծայն
‘water-mill’	ðzərəlátsʰ ջրաղաց	tʃéńatsʰ ճէ՛ղաց	ðzərəzátsʰ ջրաղաց
‘cotton’	bambák բամբակ	pémbak պէմբակ	bambák բամբակ
‘orphan’	orb որբ	vérpʰ վըրբ	vorpʰ օրբ
‘cloud’	amp ամպ	amb ամբ	amp ամպ
‘wool’	burd բուրդ	pyrtʰ պիրտ	burtʰ բուրդ
‘fever’	tend տենդ	tənd տընդ	tend տենդ
‘to slander’	bambasél բամբասէլ	pəmbásel պէմբասէլ	bambasél բամբասէլ
‘free, ownerless’	antér անտէր	ández անդէր	antér անտէր
‘lord’	tēr տէր	tar տար	ter տէր

⁶[[On page 306, Adjarian provides an erratum about a missing word; I fixed it.]]

8.2.3.3.2 Palatalization The dorsal sounds from Classical /g k kʰ/ <q ʄ ɠ> preserve their simple pronunciation in various places, but they also soften in some places, [[*meaning they palatalize*]]. In accordance with the above rules, they turn into /q̡ k̡ kʰ̡/ <q̡ ʄ̡ ɠ̡>.

It is notable that while the Classical sound /g/ <q> sound becomes /k^j/ <լյ> word-initially, the Classical sounds /k, k^h/ <լ, լր> do not palatalize in this context. The Classical sound /k/ <լ> becomes /g^j/ <զյ> word-finally after /i/ <ի>, while Classical /k^h/ <լր> becomes /k^{hj}/ <զյր> word-finally after /i, in, en/ <ի, ին, են>. Similarly, the Classical sequence /nkn/ <նկն> becomes /ngnə, ng^jnə, jnə, g^jnə/ <նզնը, նզյնը, յնը, զյնը>.

Examples are in Table 8.41.

Table 8.41: Palatalization from Classical Armenian to the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘lamb’	gárən	կ'արնə	gár
‘wolf’	gail	կ'yl	gajl
‘wine’	giní	կ'íni	giní
‘cane’	gawazán	կ'évázan	gavazán
‘five’	hing	հինգ	hing
‘jug’	kuž	կուժ	kuž
‘kernel’	koríz	կորիզ	koríz
‘flower’	tsałík	ծաղիկ	tsaṣík
‘woman’			kənik
‘goatskin’	tik	տիկ	tik
‘how many’	k ^h aní	քանի	k ^h aní
‘partridge’	kak ^h áš	կաքաւ	kak ^h áv
‘manure’	t ^h ərík ^h	թրիթ	t ^h ərík ^h
‘wedding’	harsaník ^h	հարսանիք	harsaník ^h
‘he’	ínk ^h ən	ինքն	ínk ^h ən
‘mushroom’	súnk ^h ən	սունկն	suŋk
		song ^h nə	սոնգյնը
		songnə	սոնգնը
‘ear’	únk ^h ən	ունկն	uŋk
		ójnə	ójnə
		ónognə	oñqñə
‘knee’	tsúngək ^h	ծունգք	tsuŋk
		tsójnə	ծօյնը
		tsóng ^h nə	ծօնգյնը
		tsóngnə	ծօնգնը

8.2.3.3.3 **Change of word-initial /h/ <հ> to /v/ <ւ>** Classical Armenian /h/ <հ> becomes /v/ <ւ> when word-initial before Classical /o/ <ո> and only in closed syllables (Table 8.42).

Table 8.42: Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /v/ <վ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘earth’	hoł hnη	vək վըեղ	hoł hnη
‘smell’	hot hnun	vət վըես	hot hnun
‘hole (CA); pit (SEA)’	hor hnηp	vər վըեր	hor hnηp
‘soul’	hogí hnqħ	hýkʰi հի՛ւղի	hokʰí hnqħ

8.2.3.3.4 Word-initial insertion of /h/ <հ> At the beginning of many words, the sound /h/ <հ> is added in Karabakh, whereas it is absent in Old Armenian (Table 8.43).⁷

Table 8.43: Insertion of word-initial /h/ <հ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
a. ‘who’	ov ով	huv հով	ov ով
‘who.GEN.SG’	oix, oroi ոյք, որոյ	hyr հիր	vori որի
‘where’	ur ուր	hor հօր	ur ուր
‘how’		hunts ^h հունց	vonts ^h ոնց
‘what’	int ^h ինչ	hint ^h հինչ	int ^h ինչ
b. ‘friend’	ənker ընկեր	hənger հընկեր	əŋker ընկեր
‘shame’	amáut ^h ամաւթ	hámut ^h համութ	amót ^h ամոթ
‘tail’	agí ագի	hékʰy հայքիւ	agí ագի
‘gray-haired’	alewór ալեւոր	hlévur հլեւուր	alevór ալեւոր
‘idle’	paráp պարապ	həpárap հըպարապ	paráp պարապ

These are especially interesting because they show the oldest form of Armenian. In these examples, the words in Table 8.43a⁸ previously had an initial /kʷ/ sound, which was later lost.⁹ The Karabakh sound /h/ <հ> is a continuation of this.

8.2.3.3.5 Voicing assimilation between dorsal fricatives and stops The Classical sounds /χ, ɬ/ <հս, նշ> merge with the following plosive to form a /χ/ <հս> + voiceless sequence (Table 8.44).

⁷[[The original page had the reflex of ‘shame’ <ամաւթ, ամոթ> be <հս’մոթ>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this reflex is mistranscribed; I fixed it.]]

⁸[[On page 306, Adjarian states the CA word <ուր> ‘where’ should have been <ուս> ‘who,’ but I think his correction is incorrect.]]

⁹[[I think he means that Proto-Armenian or Proto-Indo-European had this reconstructed sound */kʷ/. The [Wiktionary](#) page for a Classical word <հիւ> /hi/ ‘something’ likewise provides an etymology from PIE */kʷ/, based on [Աճանեան \(1926: 92\)](#).]]

Table 8.44: Voicing assimilation between dorsal fricatives and stops in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘fountain’	գլեւս	արփիլ	աշրյուր
‘horse-radish’	bołk	բողկ	բոշկ
‘sin’	mełk ^h	մեղք	մեղք ^h
‘to strangle’	χεլդէլ	խեղդել	խեղդէլ
‘filth’	ałt	աղտ	աշտ
‘paper’	t ^h ułt ^h	թուղթ	տ ^h ուղթ ^h
‘church’	ekełets ^h í	եկեղեցի	յեկեղեցի
‘girl’	ałdžik	աղջիկ	աշտիկ
‘to flee’	p ^h axt ^h il	փախչիլ	բ ^h ախչիլ
‘sheep’	ot ^h χár	ոչխար	վոժխար

Original page number 66.

8.2.3.3.6 Change from word-final Classical /ən/ to /nə/ The ending /n/ <ն> in Old Armenian was found in many words in Old Armenian (Table 8.45).

[[Note that orthographically, this was written as final <ն> /n/, but a schwa is epenthesized after consonants to create /ən/.]]

This ending is lost in almost all our dialects ([[such as in SEA]]). This form become /nə/ <նը> in Karabakh, creating a unique characteristic for this dialect.

Table 8.45: Change from word-final Classical Armenian /(ə)n/ <ն> to /nə/ <նը> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘door’	dúrən	դուռն	dúr
‘fish’	dzúkən	ձուկն	ձզկ
‘mouse’	múkən	մուկն	múk
‘pomegranate’	núrnən	նորնն	núr
‘milk’	kát ^h ən	կաթն	kát ^h
‘finger’	mát ^h ən	մատն	mát
‘foot’	ótən	ոտն	vót
‘cold’	sárən	սառն	sárən

8.2.3.3.7 Assimilation of /tn/ to /nn/ It is also typical that the sound /t/ <տ> becomes /n/ <ն> when before /n/ <ն>, as an assimilation (Table 8.46).

Table 8.46: Assimilation from Classical Armenian /tn/ <տն> to /nn/ <նն> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
‘foot’	ótən	ննե	vót
‘finger’	mátʰən	մատն	mat
‘thimble’	matnótsh	մատնոց	matnótsh
‘whitlow’	matnásfúrtʰən	մատնաշուրթն	matnásfúrtʰən
‘to enter’	mətanél	մտնել	mətnél

8.2.3.3.8 Absence of /f/ and adaptation of loan /f/ to /pʰ/ The sound /f/ <Փ> has entered almost all the dialects of New Armenian. But it is absent in Karabakh, just as in Tbilisi. Here too, like in Old Armenian, the sound /f/ <Փ> of foreign words has changed to /pʰ/ <փ> (Table 8.47).

Table 8.47: Change of borrowed /f/ to /pʰ/ <փ> in the Karabakh dialect

	Source language	> Karabakh
‘factory’	French <fabrique>	pʰábrik փա՛բրիկ
‘surname’	French <famille>	pʰámil փամիլ
‘Fez’	Turkish <fes>	pʰæs փաս
‘carriage’	Turkish <fayton>	pʰájton փա՛յտօն
‘lamp’	Turkish <fener>	pʰáénær փա՛նար

8.3 Morphology

8.3.1 Noun inflection or declension

8.3.1.1 General paradigm

The declensions in Karabakh are the same as in the previous two dialects. Here we see the following differences:

- The genitive is formed with the formative /-Ձ/ <ըլէ> formative (or /-e,-i/ <է, ի>).
- The ablative with the formatives /-ա, -ան/ <ա, ան>.
- The instrumental with the formative /-ավ/ <ավ>.
- The plural with the formatives /-Ձր, -նՁր, -նե/ <ըլէր, նըլէր, նէր>.

See Table 8.48.

Table 8.48: Paradigm of plural and case suffixes for nominal declension in the Karabakh dialect

	Singular	Plural (PL-CASE)
NOM		-ք, -ե, -ի
GEN, DAT	-ը, -ե, -ի	-ը-ի, -ե-ի, -ի-ի
ABL	-ա, -ան	-եր-ան, -եր-ան
INS	-ավ	-եր-ավ, -եր-ավ
LOC	-ում	-եր-ում, -եր-ում

8.3.1.2 Genitive formation

Unlike the Yerevan and Tbilisi dialects, the genitive here can take the definite article /-n/ <ն> when needed (1). Thus the genitive is not differentiated from the dative, just like in the dialects of the /kə/ <կը> branch.

(1) a. Karabakh

- i. *tʰyն-ը-n* *b̥li-n*
Harutyun-GEN-DEF godfather-DEF
'Harutyun's godfather'
Թիւնին պըւլին
- ii. *krikʰօր-ե-n* *hær-ə*
Krikor-GEN-DEF father-DEF
'Krikor's father'
Կրիքօրեն հայրը

b. cf. SEA

- i. *harutʰjun-ի* *kəյkʰahajr-ə*
Harutyun-GEN godfather
'Harutyun's godfather'
Հարությունի կնքահայրը
- ii. *gərikʰօր-ի* *hajr-ə*
Grikor-GEN father-DEF
'Grikor's father'
Գրիգորի հայրը

The infinitive participle [[*meaning the infinitive form of verbs*]]..

Original page number 67.

... takes the genitive /-i/ <հ> instead of /-u/ <ու> (2), in accordance with the general rule.

(2) a. Karabakh

- i. hínt^{h} ón-i-s əsé-l-i
what have-TH-2SG say-TH-INF-DAT
'What do you have to say?'
հի՞նչ օնիս ըստի
 - ii. χ os-é-l-i məhar
speak-TH-INF-GEN for
'for speaking'
խօսելի մըհար
- b. cf. SEA
- i. ínt^{h} un-e-s asé-l-u
what have-TH-2SG say-TH-INF-DAT
'What do you have to say?'
ի՞նչ ունես ասելու
 - ii. χ os-é-l-u hamar
speak-TH-INF-GEN for
'for speaking'
խոսելու համար

8.3.1.3 Additional units

Almost all the nominal case markers can be preceded by the additional units /-an, -nan/ <ան, նան> (Table 8.49).

[[It seems these morphs act as stem-extenders between stems and case suffixes. But I don't gloss them as NX because we can't be sure given the limited data. It's also unclear if they're optional.]]

Table 8.49: Additional suffixes before case suffixes in the Karabakh dialect

		'paternal aunt'	
ABL	hak^{h} ve-nán-a	հարվենանա	$\sqrt{-?}$ -ABL
INS	hak^{h} ve-nán-av	հարվենանավ	$\sqrt{-?}$ -INS
LOC	hak^{h} ve-nán-um	հարվենանում	$\sqrt{-?}$ -LOC

8.3.2 Pronoun inflection or declension

The following are the pronoun declensions.

8.3.2.1 Personal pronouns

[[Table 8.50 lists the personal pronouns.]]

Table 8.50: Inflection paradigm for personal pronouns in the Karabakh dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	jes	tv	munk ^h	tuk ^h
	յէս	տիւ	մունք	տուք
GEN	im	k ^h u	mər	tsər
	իմ	կհս	մըր	ծըր
DAT, ACC	indz	k ^h ez	məz	tsəz
	յնձ	կհէզ	մըզ	ծըզ
ABL	əndz-án-a	k ^{hj} əz-án-a	məz-án-a	tsəz-án-a
	ընձանա	քյրզանա	մըզանա	ծըզանա
INS	əndz-án-av	k ^{hj} əz-án-av	məz-án-av	tsəz-án-av
	ընձանավ	քյրզանավ	մըզանավ	ծըզանավ
LOC	əndz-án-um	k ^{hj} əz-án-um	məz-án-um	tsəz-án-um
	ընձանում	քյրզանում	մըզանում	ծըզանում

8.3.2.2 Logophoric pronouns

[[For the third person personal pronouns, SEA uses two sets of pronouns: logophoric pronouns like /ink^hə/, and a non-logophoric pronoun that's connected to the distal demonstrative /na/. The logophoric pronouns are in Table 8.51.]]

Table 8.51: Inflection paradigm for third person logophoric pronouns in the Karabakh dialect

	3SG 'he/she'	3PL 'they'	
NOM	ínk ^{hj} ən	ýrank ^h	ի́ւրանք
GEN DAT ACC	ýran	ի́ւրան	ի́ւրանց
ABL	yrán-an	իւրանան	իւրանցան
INS	yrán-av	իւրանավ	իւրանցավ
LOC	yrán-um	իւրանում	իւրանցում

8.3.2.3 Demonstrative pronouns

[[*Demonstrative pronouns come in three sets: proximal, medial, and distal. Within each set, Karabakh seems to use four separate lexemes or patterns with unclear semantic differences: singular in Pattern A (Table 8.52), plural in Patterns B (Table 8.53), C (Table 8.54), and D (Table 8.55).]*]]

Table 8.52: Inflection paradigm (Pattern A) for 3SG demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'
NOM	es	et	en
	էս	էտ	էն
GEN	estəra	ətra	əndəra
	ըստըրա	ըտրա	ընդըրա
DAT ACC	estəran	ətran	əndəran
	ըստըրան	ըտրան	ընդըրան
ABL	estərán-a	ətrán-a	əndəráń-a
	ըստըրանա	ըտրանա	ընդըրանա
INS	estərán-av	ətrán-av	əndəráń-av
	ըստըրանավ	ըտրանավ	ընդըրանավ
LOC	estərán-um	ətrán-um	əndəráń-um
	ըստըրանում	ըտրանում	ընդըրանում

Table 8.53: Inflection paradigm (Pattern B) for 3PL demonstrative pro-nouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	əstəhank ^h ըստքհանք	ətəhank ^h ըտքհանք	əndəhank ^h ընդքհանք
GEN	əstəhants ^h ըստքհանց	ətəhants ^h ըտքհանց	əndəhants ^h ընդքհանց
DAT ACC	əstəhants ^h ըստքհանց	ətəhants ^h ըտքհանց	əndəhants ^h ընդքհանց
ABL	əstəhánts ^h -an ըստքհանցան	ətəhánts ^h -an ըտքհանցան	əndəhánts ^h -an ընդքհանցան
INS	əstəhánts ^h -av ըստքհանցավ	ətəhánts ^h -av ըտքհանցավ	əndəhánts ^h -av ընդքհանցավ
LOC	əstəhánts ^h -um ըստքհանցում	ətəhánts ^h -um ըտքհանցում	əndəhánts ^h -um ընդքհանցում

Table 8.54: Inflection paradigm (Pattern C) for 3PL demonstrative pro-nouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	əstərank ^h ըստքրանք	ətərank ^h ըտքրանք	əndərank ^h ընդքրանք
GEN	əstərants ^h ըստքրանց	ətərants ^h ըտքրանց	əndərants ^h ընդքրանց
DAT ACC	əstərants ^h ըստքրանց	ətərants ^h ըտքրանց	əndərants ^h ընդքրանց
ABL	əstəránts ^h -an ըստքրանցան	ətəránts ^h -an ըտքրանցան	əndəránts ^h -an ընդքրանցան
INS	əstəránts ^h -av ըստքրանցավ	ətəránts ^h -av ըտքրանցավ	əndəránts ^h -av ընդքրանցավ
LOC	əstəránts ^h -um ըստքրանցում	ətəránts ^h -um ըտքրանցում	əndəránts ^h -um ընդքրանցում

Table 8.55: Inflection paradigm (Pattern D) for 3PL demonstrative pro-nouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	səhank ^h սըհանք	təhank ^h տըհանք	nəhank ^h նըհանք
GEN	səhants ^h սըհանց	təhants ^h տըհանց	nəhants ^h նըհանց
DAT ACC	səhants ^h սըհանց	təhants ^h տըհանց	nəhants ^h նըհանց
ABL	səhánts ^h -an սըհանցան	təhánts ^h -an տըհանցան	nəhánts ^h -an նըհանցան
INS	səhánts ^h -av սըհանցավ	təhánts ^h -av տըհանցավ	nəhánts ^h - án-av նըհանցանավ
LOC	səhánts ^h -um սըհանցում	təhánts ^h -um տըհանցում	nəhánts ^h - án-um նըհանցանում

8.3.2.4 Interrogative pronouns

[[Adjarian provides the set of interrogative pronouns in Table 8.56 for 'who'. Note that plural has two sets of declensions.]]

Table 8.56: Inflection paradigm for the interrogative pronoun 'who' in the Karabakh dialect

	Singular	Plural
NOM	hu, huv հու, հուվ	húv-erk ^h հն'ւէրք
GEN DAT ACC	hyr հիւր	húv-erts ^h հն'ւէրց hýr-ants ^h հիյրանց
ABL	hyr-án-a հիւրանա	huv-érts ^h -an հնուվէրցան hýr-ánts ^h -an հիյրանցան
INS	hyr-án-av հիւրանավ	huv-érts ^h -av հնուվէրցավ hýr-ánts ^h -av հիյրանցավ
LOC	hyr-án-um հիւրանում	huv-érts ^h -um հնուվէրցում hýr-ánts ^h -um հիյրանցում

Original page number 68.

8.3.3 Verb inflection or conjugation

8.3.3.1 Overview

Verbal conjugations show some innovations. The stem of the present and imperfective is formed with the formatives /-um, -əm, -am, -is, -es, as/ <ում, ըմ, ամ, իս, էս, աս>. The first three belong to the Khachen province, while the last three belong to the Varanda and Dizak provinces. For example, all of the forms in Table 8.57 mean the same thing.

Table 8.57: Forms of the imperfective converb suffix in the Karabakh dialect with the verb 'I like' in the indicative present

First group	sir-um ə-m	սիրում ըմ
	sir-əm ə-m	սիրըմ ըմ
	sir-am ə-m	սիրամ ըմ
Second group	sir-is ə-m	սիրիս ըմ
	sir-es ə-m	սիրէս ըմ
	sir-as ə-m	սիրաս ըմ
	✓-IMPF.CVB AUX-1SG	

The imperfective is similarly formed (Table 8.58 and so on).

Table 8.58: Forms of the imperfective converb suffix in the Karabakh dialect with the verb 'I was liking' in the indicative past imperfective

sir-um i-Ø-Ø	սիրում ի
sir-əm i-Ø-Ø	սիրըմ ի
sir-es i-Ø-Ø	սիրէս ի
✓-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	

The future is formed with the formative /kə/ <կը>, which becomes /kʰə/ <քը> next to voiceless sounds.

The definite future (որոշեալ ապառնի) is formed with the formatives /akan, ats^huk^h/ <ական, ացսկան>.

The forms /piti, pitim, petum a/ <պիտի, պիտիմ, պէտում ա> are used to form the various tenses of the debitive mood (պարտաւորական եղանակ).

Besides these, there are many so-called immediate (անսիցական) and narrative (պատմական) forms, which we show below along with the previously mentioned form.

8.3.3.2 General paradigm

[[Adjarian shows the paradigm for the verb ‘to like,’ as a reflex from Classical /sir-e-l/ <սիրել>.]]

[[Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.]]

[[Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.]]

8.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective [[The indicative present in SEA is formed via periphrasis (Table 8.59). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is marked on an inflected auxiliary. The Tbilisi dialect shows the same strategy but with two major differences. First, the converb suffix is in general /-əm/. Second, the auxiliary has different morphs. The auxiliary is /e/ in SEA; but in Karabakh, the auxiliary is /a/ in 3SG present, and /ə/ for the other present forms.]]

Table 8.59: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-əm ə-m	սի՛րըմ զս	sír-úm e-m	սիրում ես 'I like'
2SG	sír-əm ə-s	սի՛րըմ զս	sír-úm e-s	սիրում ես
3SG	sír-əm a	սի՛րըմ ա	sír-úm e	սիրում է
1PL	sír-əm ə-nk ^h	սի՛րըմ զլք	sír-úm e-ŋk ^h	սիրում ենք
2PL	sír-əm ə-k ^h	սի՛րըմ զք	sír-úm e-k ^h	սիրում եք
3PL	sír-əm ə-n	սի՛րըմ զն	sír-úm e-n	սիրում են
	✓-IMPF.CVB AUX-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

[[The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 8.60). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In SEA, the auxiliary has the constant shape /e/ in the past. But in Karabakh, the auxiliary is /a/ in the 3SG. For the other persons, SEA has an underlying sequence /e-i/ that surfaces with glide epenthesis [ej-i], glossed as AUX-PST. But in Karabakh, this sequence is replaced by just [i]. Hypothetically, this Karabakh [i] can be derived

from either the auxiliary or the past suffix. Data from the past perfective (8.3.3.2.2) suggests that the past suffix is */-e/* in this dialect, and that this */e/* is deleted after theme vowels and auxiliaries like */i/*. Thus, Karabakh and SEA switch glosses for the surface */i/* morph. I admit though that this analysis is tentative and based only on Adjarian's sample paradigms for only the reflex of the Classical E-Class.]]

Table 8.60: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-əm i-∅-∅	սի՞րըմ ի	sír-úm ej-i-∅	սիրում էի
2SG	sír-əm i-∅-r	սի՞րըմ իր	sír-úm ej-i-r	սիրում էիր
3SG	sír-əm a-∅-r	սի՞րըմ ար	sír-úm e-∅-r	սիրում էր
1PL	sír-əm i-∅-nk ^h	սի՞րըմ ինք	sír-úm ej-i-ŋk ^h	սիրում էինք
2PL	sír-əm i-∅-k ^{hj}	սի՞րըմ իք	sír-úm ej-i-k ^h	սիրում էիք
3PL	sír-əm i-∅-n	սի՞րըմ ին	sír-úm ej-i-n	սիրում էին
	√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

[[Note that Adjarian transcribed the present 2PL of the auxiliary as */-k^h/* in the present but */-k^{hj}/* in the past. I'm not sure if this is an error by Adjarian. The past and subjunctive forms from the following sections likewise use */-k^{hj}/*. (?)]]

8.3.3.2.2 Past perfective or aorist [[The past perfective (Table 8.61) is also called the aorist. In SEA for */sir-e-l/* 'to like,' the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix */-ts^h-/*, and then adding the past suffix */-i/* and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Karabakh dialect behaves quite differently: the past suffix is */-e/* instead of */-i/*, the theme vowel is */i/* in the 3SG but */e/* elsewhere.]]

Table 8.61: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sir-é- $\widehat{ts^h}$ -e-∅	սիրէ՛ցէ	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -í-∅	սիրէցի
2SG	sir-é- $\widehat{ts^h}$ -e-ր	սիրէ՛ցէր	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -í-ր	սիրէցիր
3SG	sír-i- $\widehat{ts^h}$ -∅-∅	սի՛րից	sir-é- $\widehat{ts^h}$ -∅-∅	սիրէց
1PL	sir-é- $\widehat{ts^h}$ -e-nk ^{hj}	սիրէ՛ցէնը	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -í-նկ ^h	սիրէցինը
2PL	sir-é- $\widehat{ts^h}$ -e-k ^{hj}	սիրէ՛ցէր	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -í-k ^h	սիրէցիր
3PL	sir-é- $\widehat{ts^h}$ -e-n	սիրէ՛ցէն	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -í-n	սիրէցին
	✓-TH-AOR-PST-AGR		✓-TH-AOR-PST-AGR	

[[Note though that theme vowel is /e/ for all but the 3SG. The past perfective 3SG instead uses the theme vowel /i/.]]

[[Note that Adjarian transcribed the present 1PL of the perfective as /-nk^{hj}/ while auxiliaries in the indicative present/past used /-nk^h/ . I’m not sure if this is an error by Adjarian. The subjunctive forms from the following section likewise use /-nk^{hj}/ .]]

8.3.3.2.3 Subjunctive present and past [[In SEA, the subjunctive present (Table 8.62) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to like,’ the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Karabakh dialect is similar with one main difference: the theme vowel is /i/ instead of /e/, much like how the auxiliary is /i/ instead of /e/.]]

Table 8.62: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-i-m	սի՛րիմ	sir-é-m	սիրէմ
			‘(if) I like’	
2SG	sír-i-s	սի՛րիս	sir-é-s	սիրէս
3SG	sír-i-∅	սի՛րի	sir-í-∅	սիրի
1PL	sír-i-nk ^{hj}	սի՛րինը	sir-é-նկ ^h	սիրէնը
2PL	sír-i-k ^{hj}	սի՛րիք	sir-é-կ ^h	սիրէք
3PL	sír-i-n	սի՛րին	sir-é-n	սիրէն
	✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	

[[In SEA, the subjunctive past (Table 8.63) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel /e/. The underlying sequence /-e-i/ surfaces as [-ej-i]. In contrast in Karabakh, the sequence /e-i/ is replaced by [i]. Based on comparisons with the indicative past imperfective and the past perfective, it seems that the past suffix is /e/, and that this suffix is deleted after the theme vowel /i/. Thus the transformation is from underlying /-i-e/ to [-i]. Note that in both SEA and Karabakh, the past suffix is zero in the 3SG, while the theme and auxiliary is /a/.]]

Table 8.63: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

Karabakh		cf. SEA
1SG	sír-i-∅-∅	սի՞րի
		sir-ej-í-∅
		սիրեի
2SG	sír-i-∅-r	սի՞րիր
3SG	sír-a-∅-r	սի՞րար
1PL	sír-i-∅-nk ^{hj}	սի՞րիլսը
2PL	sír-i-∅-k ^{hj}	սի՞րիլք
3PL	sír-i-∅-n	սի՞րիլն
	✓-TH-PST-AGR	✓-TH-PST-AGR

8.3.3.2.4 Tenses built from the subjunctive: Future [[In Karabakh, many other tenses seem to be built on the subjunctive (Table 8.64). The future and past future are built by adding the prefix /kə/ before the subjunctive present and subjunctive past. (Note that this prefix is /k^hə/ before voiceless sounds, as stated by Adjarian (§8.3.3.1). SEA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.)]]

Table 8.64: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

Future <ապառնի>		Past future <անցեալ ապառնի>
1SG	k ^h ə sír-i-m	քը սի՞րիմ
	‘I will like’	k ^h ə sír-i-∅-∅
		քը սի՞րի
2SG	k ^h ə sír-i-s	քը սի՞րիս
3SG	k ^h ə sír-i-∅	քը սի՞րի
1PL	k ^h ə sír-i-nk ^{hj}	քը սի՞րիլսը
2PL	k ^h ə sír-i-k ^{hj}	քը սի՞րիլք
3PL	k ^h ə sír-i-n	քը սի՞րիլն
	FUT ✓-TH-AGR	FUT ✓-TH-PST-AGR

8.3.3.2.5 Imperative and prohibitive [[For the imperative 2SG, SEA adds the morph */-ir/* after the root for a verb like ‘to like’ (Table 8.65). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence */-e- $\widehat{ts^h}$ -ek^h/* after the root such that */-e- $\widehat{ts^h}$ /* forms the aorist stem, while */-ek^h/* is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence */-ek^h/* directly after the root. Karabakh uses similar strategies: the 2SG marker is either */-i/* or */-e/*. The 2PL system seems to match SEA.]]

Table 8.65: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA ‘like!’		
2SG	sír-i	սի՛րի	sír-ír	սիրի՛ր	\checkmark -IMP.2SG
	sír-e	սի՛րէ			\checkmark -IMP.2SG
2PL	sír-é- $\widehat{ts^h}$ -ek ^{hj}	սիրէ՛ցէք	sír-e- $\widehat{ts^h}$ -ék ^h	սիրէցէք	\checkmark -TH-AOR-IMP.2PL
	sír-ek ^{hj}	սի՛րէք	sír-ék ^h	սիրէք	\checkmark -IMP.2PL

[[For the prohibitive or negative imperative (Table 8.66), SEA simply adds the prohibitive formative */mi/* before the imperative form. Karabakh however uses a more complex system. One option is to give the verb a suffix */-il/* (possibly a non-finite form like the infinitive), and then add the prohibitive marker */m \dot{q} r/* for the 2SG or */m \dot{q} k^{hj}/* for the 2PL. Another option is to inflect the verb with */-s/* for 2SG or */-k^{hj}/* for the 2PL, and then add the negation word */v $\dot{q}t\widehat{h}n/$* (likely a cognate of SEA ‘no’ /vot^h/). The two strategies differ in the placement of inflection: on either the verb or the post-verbal marker. Thus, agreement morphology is mobile.]]

Table 8.66: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA ‘do not like!’		
2SG	sír-i-l m \dot{q} -r	սի՛րիլ մըր	sír-i-s v $\dot{q}t\widehat{h}n$	սի՛րիս վըր	mí sir-ir սի՛ սիրիր
	sír-i-l m \dot{q} -k ^{hj}	սի՛րիլ մըր	sír-i-k ^{hj} v $\dot{q}t\widehat{h}n$	սի՛րիկ վըր	mí sir-ek ^h սի՛ սիրէք
	\checkmark -TH-INF(?) PROH-AGR		\checkmark -TH-AGR(?) NEG		PROH \checkmark -AGR

Original page number 69.

8.3.3.2.6 Non-finite forms [[Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 8.67. Note that present participle is also called the subject participle. What Adjarian calls the past participle is differentiated in SEA as a resultative participle with */-ats/* and a perfective converb with */-el/*.]]

Table 8.67: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

		Karabakh		cf. SEA		
Infinitive	անոնց	sír-i-l	սի՞րիլ	sir-é-l	սիրել	√-TH-INF
Present	ներկայ	sír-o ^z	սի՞րօն	sir-ó ^z	սիրոն	√-SPTCP
Past	անցեալ	sír-al	սի՞րալ	sir-él	սիրել	√-PERF.CVB
		sír-ats ^h	սի՞րած	sir-ats ^h	սիրած	√-RPTCP
Future	ապանի	sír-ə-l-ákan	սիրըլա՛կան	sir-e-l-u	սիրելու	√-TH-INF-FUT.CVB
		sír-ə-l-ats ^h uk ^h	սիրըլա՛ցուք			√-TH-INF-?
						√-TH-INF-?

8.3.3.2.7 Other Complex or periphrastic forms Besides these, there are many composite բաղադրեալ forms, which are formed with the participles and with auxiliaries. The following is a list.

Indicative mood [[In the indicative mood (սահմանական եղանակ), Adjarian lists the following other periphrastic tenses: the present perfect, the past perfect, the definite future, and the definite past future.]]

[[In SEA, the present perfect and past perfect are formed by taking the perfective converb of a verb (suffixed with /-el/: Table 8.68), and then adding present or past auxiliaries. Karabakh shows essentially the same strategy. The verb uses a non-finite form with either the perfective suffix /-al/ or the resultative suffix /-ats/.]]

Table 8.68: 1SG present perfect <յարակատար> and past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA ‘I have/had liked’	
Pres.	sír-al ə-m	սի՞րալ ըմ	sir-él e-m	սիրել եմ
	sír-ats ə-m	սի՞րած ըմ		
Past	sír-al i-∅-∅	սի՞րալ ի	sir-él ej-i-∅	սիրել էի
	sír-ats i-∅-∅	սի՞րած ի		

[[Adjarian likewise mentions the definite future and the definite past future. They’re formed by taking the future participle and adding the present or past auxiliaries. He does not explain what a definite future means however.]]

Table 8.69: 1SG definite future <որոշեալ ապառնի> and definite future past <որոշեալ ապառնի անցեալ> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

Fut.	sir-ə-l-ákan ə-m	սիրըլա՛կան ըմ	√-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
	sir-ə-l-áts ^h uk ^h ə-m	սիրըլա՛ցուք ըմ	√-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
Fut Past	sir-ə-l-ákan i-∅-∅	սիրըլա՛կան ի	√-PERF.CVB AUX-PST-1SG
	sir-ə-l-áts ^h uk ^h i-∅-∅	սիրըլա՛ցուք ի	√-PERF.CVB AUX-PST-1SG

Narrative mood [[In the narrative mood (պատմական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 6 possible systems (3). These systems are formed by taking a pre-existing periphrastic tense, and then adding a formative /əlæl/ <ըլալ>, which is likely a cognate to the SWA verb /əllal/ 'to be'.¹⁰ The 6 new periphrastic systems are morphologically built from the 6 that were previously described: the indicative present, the indicative past imperfective, the present perfect, the past perfect, the definite future, the definite past future. He does not explain what the narrative mood is used for however.]]

[[Note the unclear glossing for what could be the future converb suffix. (?)]]

- (3) 1SG narrative mood <պատմական եղանակ> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

- a. Present (ԱԵՐԿԱՅ)

sír-əm ə-m əlæl
 √-IMPF.CVB AUX-1SG NARR
 սիրըմ ըմ ըլալ

- b. Past imperfective (ԱՆԿԱՏՈՎԻ)

sír-əm i-∅-∅ əlæl
 √-IMPF.CVB AUX-PST-1SG NARR
 սիրըմ ի ըլալ

- c. Definite future (որոշեալ ապառնի)

i. sir-ə-l-ákan ə-m əlæl
 √-TH-INF-FUT.CVB(?) AUX-1SG NARR
 սիրըլա՛կան ըմ ըլալ
 ii. sir-ə-l-áts^huk^h ə-m əlæl
 √-TH-INF-FUT.CVB(?) AUX-1SG NARR
 սիրըլա՛ցուք ըմ ըլալ

¹⁰ [[A possible segmentation for this formative is /əl-əx-əl/ '√-TH-INF'. Unfortunately, Adjarian doesn't provide enough data. For safety, I give a simple segmentation and gloss as NARR. (?)]]

- d. Definite future past (որոշեալ ապառնի անցեալ)
- i. sir-ə-l-ákan i-∅-∅ əlæl
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}(?)}$ AUX-PST-1SG NARR
սիրըլա՛կան ի ըլա՛լ
 - ii. sir-ə-l-áts^huk^h i-∅-∅ əlæl
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}(?)}$ AUX-PST-1SG NARR
սիրըլա՛ցուք ի ըլա՛լ
- e. Present perfect (յարակատար)
- i. sír-áts ə-m əlæl
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ AUX-1SG NARR
սի՛րած ըմ ըլա՛լ
 - ii. sír-al ə-m əlæl
 $\sqrt{-\text{PERF.CVB}}$ AUX-1SG NARR
սի՛րալ ըմ ըլա՛լ
- f. Past perfect (գերակատար)
- i. sír-áts i-∅-∅ əlæl
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ AUX-PST-1SG NARR
սի՛րած ի ըլա՛լ
 - ii. sír-al i-∅-∅ əlæl
 $\sqrt{-\text{PERF.CVB}}$ AUX-PST-1SG NARR
սի՛րալ ի ըլա՛լ

Debitive mood [[*In the debititive mood* (պարտաւորական եղանակ), *Adjarian* briefly illustrates 8 possible systems. These systems are formed by taking a finite or non-finite form of the verb, and then adding a version of the debititive formative /pit/. In some cases, this formative takes agreement, thus suggesting that agreement morphology is mobile. These 8 systems are not straightforwardly built from pre-existing tenses. Instead, each system uses its own set of rules (4). The rules below are my own conjectures based on *Adjarian's* list of forms. *Adjarian* doesn't state at all what the rules should be, nor does he explain the meaning of these constructions.]]

(4) Debitive forms in Karabakh

- a. Present (Ներկայ)
pét-ə-m	a	sír-i-m
DEB-TH(?)	-1SG	AUX.PRS.3SG
like-TH-1SG		
պէ՛տըմ ա սի՛րիմ		

Rule: The debititive present is formed by inflecting the debititive, adding the present 3SG auxiliary, and adding the inflected subjunctive present.

b. Past imperfective (անկատար)

pét-ə-m a sír-i-∅-∅, pét-ə-m
 DEB-TH(?)-1SG AUX.PRS.3SG like-TH-PST-1SG, DEB-TH(?)-1SG
 i-∅-∅ sír-i-∅-∅
 AUX-PST-1SG like-TH-PST-1SG
 պէտըմ ա սիրի, պէտըմ ի սիրի

Rule: The debititive past imperfective is formed by inflecting the debititive, adding either the present 3SG auxiliary /a/ or the past inflected auxiliary, and then adding the inflected past subjunctive.

c. Future (ապանի)

sír-ats pit-i-m
 like-RPTCP DEB-TH(?)-1SG
 սիրած պիտիմ

Rule: The debititive future is formed by taking the resultative participle (past participle with /-ats/), and then adding a present-inflected debititive marker /pit/.

d. Past future (անցեալ ապանի)

sír-ats pit-i-∅-∅
 like-RPTCP DEB-TH(?)-PST-1SG
 սիրած պիտի

Rule: The debititive past future is formed by taking the resultative participle (past participle with /-ats/), and then adding a past-inflected debititive marker /pit/.

e. Narrative present (պատմական ներկայ)

sír-ats pit-i-m ələel
 like-RPTCP DEB-TH(?)-1SG NARR
 սիրած պիտիմ ըլալ

Rule: The debititive narrative present is formed by taking the resultative participle (past participle with /-ats/), adding a present-inflected debititive marker /pit/), and then adding the narrative marker /ələel/.

f. Narrative past (պատմական անցեալ)

sír-ats pit-i-∅-∅ ələel
 like-RPTCP DEB-TH(?)-PST-1SG NARR
 սիրած պիտի ըլալ

Rule: The debititive narrative past imperfective is formed by taking the resultative participle (past participle with /-ats/), adding a past-inflected debititive marker /piti/, and then adding the narrative marker /əlæl/.

- g. Definite future (որոշեալ ապառնի)
 sir-ə-l-ákan pít-i-m
 like-TH-INF-FUT.CVB(?) DEB-TH(?) -1SG
 սիրըլա՛կան պի՛տիմ

Rule: The debititive definite future is formed by taking the future participle, and then adding a present-inflected debititive marker /piti/.

- h. Definite past future (որոշեալ ապառնի անցեալ)
 sir-ə-l-ákan pít-i-∅-∅
 like-TH-INF-FUT.CVB(?) DEB-TH(?) -PST-1SG
 սիրըլա՛կան պիտի

Rule: The debititive definite past future is formed by taking the future participle, and then adding a past-inflected debititive marker /piti/.

Intensive mood [[*In the intensive mood (սաստկական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 4 possible systems. These systems are formed by taking a finite or non-finite form. Adjarian doesn't explain the structure or meaning of such systems. I conjecture the following rules in (5).]*]]

(5) Intensive forms in Karabakh

- a. Present (սերկայ)

- i. sir-ats pít-i-m
 like-RPTCP DEB DEB-TH(?) -1SG
 սի՛րած պիտի պի՛տիմ

Rule: The intensive present is formed by taking the stressed resultative participle (past participle with /-ats/), adding an uninflected debititive marker /piti/, and then adding a stressed present-inflected debititive marker /piti/.

- ii. sir-ats pít-i-m ini-m
 like-RPTCP DEB DEB ?-1SG
 սիրած պիտի պիտի ինիմ

Rule: The intensive present is formed by taking the unstressed resultative participle (past participle with /-ats/), adding two instances of an uninflected debititive marker /piti/, and then a stressed present-inflected formative /ini-/.

b. Past (աւցեալ)

- i. *sír-ats* *piti pít-i-∅-∅*
 like-RPTCP DEB DEB-TH(?) -PST-1SG

սիրած պիտի պիտի

Rule: The intensive past is formed by taking the stressed resultative participle (past participle with */-ats/*), adding an uninflected debititive marker */piti/*, and then adding a stressed past-inflected debititive marker */piti/*.

- ii. *sír-ats* *piti piti íni-∅-∅*
 like-RPTCP DEB DEB ?-PST-1SG

սիրած պիտի պիտի ինի

Rule: The intensive past is formed by taking the unstressed resultative participle (past participle with */-ats/*), adding two instances of an uninflected debititive marker */piti/*, and then a stressed past-inflected formative */ini-/*.

c. Future (ապառնի)

- i. *sír-ə-l-ákan* *piti pít-i-m*
 like-TH-INF-FUT.CVB(?) DEB DEB-TH(?) -1SG

սիրըլա՛կան պիտի պիտի

Rule: The intensive future is formed by taking the stressed future participle, adding an uninflected debititive marker */piti/*, and then adding a stressed present-inflected debititive marker */piti/*.

- ii. *sír-ə-l-ákan* *piti piti íni-∅*
 like-TH-INF-FUT.CVB(?) DEB DEB ?-1SG

սիրըլա՛կան պիտի պիտի ինիս

Rule: The intensive future is formed by taking the stressed future participle, adding two instances of an uninflected debititive marker */piti/*, and then a stressed present-inflected formative */ini-/*.

d. Past future (աւցեալ ապառնի)

- i. *sír-ə-l-ákan* *piti pit-i-∅-∅*
 like-TH-INF-FUT.CVB(?) DEB DEB-TH(?) -PST-1SG

սիրըլա՛կան պիտի պիտի

Rule: The intensive past future is formed by taking the stressed future participle, adding an uninflected debititive marker */piti/*, and then adding a stressed past-inflected debititive marker */piti/*.

- ii. sir-ə-l-ákən piti piti íni-∅-∅
 like-TH-INF-FUT.CVB(?) DEB DEB ?-PST-1SG
 սիրըլա՛կան պիտի պիտի ի՞նի
 Rule: The intensive past future is formed by taking the stressed future participle adding two instances of an uninflected debititive marker /piti/, and then a stressed past-inflected formative /ini-/.

Immediate mood [[*In the immediate mood* (անմիջական եղանակ), *Adjarian* briefly illustrates 4 possible systems. *Adjarian* doesn't explain the structure or meaning of such systems. I conjecture that the morphological strategy is to take the instrumental form of the verb (suffixed with /-av/), and then use combinations of auxiliaries and narrative formatives. (6).]]

(6) Immediate forms in Karabakh

- a. Present (Ներկայ)

sir-é-l-av ə-m
 like-TH-INF-INS AUX-1SG
 սիրե՛լավ ըմ
 Rule: The immediate present is formed by taking the instrumental form of the verb, and then adding the present auxiliary.
- b. Past imperfective (անկատար)

sir-é-l-av i-∅-∅
 like-TH-INF-INS AUX-PST-1SG
 սիրե՛լավ ի
 Rule: The immediate past imperfective is formed by taking the instrumental form of the verb, and then adding the past auxiliary.
- c. Narrative present (պատմական Ներկայ)

sir-é-l-av ə-m ələel
 like-TH-INF-INS AUX-1SG NARR
 սիրե՛լավ ըմ ըլալ
 Rule: The immediate narrative present is formed by taking the instrumental form of the verb, adding the present auxiliary, and then adding the narrative formative /ələel/.
- d. Narrative past (պատմական անցեալ)

sir-é-l-av i-∅-∅ ələel
 like-TH-INF-INS AUX-PST-1SG NARR
 սիրե՛լավ ի ըլալ

Rule: The immediate narrative past imperfective is formed by taking the instrumental form of the verb, adding the past auxiliary, and then adding the narrative formative /əlæl/.

Original page number 70.

8.4 Subdialects

The description that we give is for the main dialect of Karabakh. Its subdialects (Gandzak, Gazakh, and Karadagh) show some or many differences. Because they have not been researched or scientifically verified, it is impossible for me to determine in detail the limits or borders of these differences. I am satisfied with using only my passing familiarity.

8.4.1 Gandzak

The Gandzak subdialect is extremely close to the main Karabakh dialect, only that it has purer forms, meaning forms that are closer to the old language. For example in verbal conjugation, the copular verb does not have forms with schwa /ə/ (like 2PL /ə-kʰ/ <ŋp>, 3PL /ə-n/ <ŋl>) but instead forms with /e/ (Table 8.70).

Table 8.70: Use of /e/ instead of /ə/ in the copula for the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
1SG 'I am'	ə-m ŋm	e-m t̪m	e-m t̪m
2SG 'you are'	ə-s ŋs	e-s t̪s	e-s t̪s
1PL 'I am'	ə-nkʰ ŋŋp	e-nkʰ t̪lup	e-ŋkʰ t̪lup

The Classical sound /i/ <ŋ> does not become /ə/ <ŋt̪> and it stays constant (Table 8.71).

Table 8.71: Lack of the sound change from /i/ <ŋ> in the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
'neck'	viz սիզ	vəz սըւզ	viz սիզ	viz սիզ
'year'	tarí տարի	táre տա՛րէ	tári տա՛րի	tarí տարի
'nose'	kʰitʰ քիթ	kʰetʰ քէթ	kʰitʰ քիթ	kʰitʰ քիթ

The ending /n/ <ŋ> of Old Armenian became /nə/ <նն> in Karabakh, but it became /ə/ <ŋt̪> in Gandzak (Table 8.72).

Table 8.72: Change from final /⟨ən/ <ւ> in Classical to /ə/ <ը> in the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

‘fish’	Classical Armenian ձվան	> General Karabakh tsýknə	cf. Gandzak subdialect tsúkə	cf. SEA dzúk
	ձուկը	ծիւկը	ծուկը	ծուկ

8.4.2 Gazakh

The Gazakh subdialect, as can be seen in my published writings, is much closer to the Yerevan dialect. The ablative formative is /-its^h/ <ից>, instead of the Karabakh form /-an/ <ան>.

The past participle ends in the formative /-el/ <էլ> and not with /al/ <ալ> (7).

- (7) a. i. Karabakh
 jes ə-m əl-əl
 I AUX-1SG be-PERF.CVB
 յես ըմ ըլալ
 ii. Gazakh
 jes e-m l-el
 I AUX-1SG be-PERF.CVB
 յես եմ լէլ
 iii. SEA
 jes e-m ež-el
 I AUX-1SG be-PERF.CVB
 ‘I have been.’
 ես եմ եղել
 b. i. Karabakh
 əng-al ə-m
 fall-PERF.CVB AUX-1SG
 ընգալ ըմ
 ii. Gazakh
 ənk-el e-m
 fall-PERF.CVB AUX-1SG
 ընկել եմ
 iii. SEA
 ənk-el e-m
 fall-PERF.CVB AUX-1SG
 ‘I have fallen.’
 ընկել եմ

However, before stress, the basic rule of losing vowels continues to apply (Table 8.73 and 8).

Table 8.73: Pre-tonic vowel deletion in the Gazakh subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Gandzak subdialect	cf. SEA
'barking at a beast'		kznáhat ^h	գազանահատ ^h
'children'	երեխայր	réxek ^h	յերեխ ^h
'to get accustomed'	սօրօլի	səvóril	սօրօլի

The deitative form (1SG /piti-m/ <պիտիմ>, 2SG /piti-s/ <պիտիս>) is shortened to /dem, des, den/ <դեմ, դես, դեն> (9).¹¹

- (9) Gazakh

 - a. ínt^h dem səvor-il
what DEB.1SG study-PTCP(?)
‘What do I have to study?’
ինչ դեմ սըվօրիլ
 - b. mer rexe-k^h-n ínt^h óernak den ve kal-n-il
our child-PL-DEF what example DEB.3PL up take-VX-PTCP(?)
‘What example will our children look up to
մեր ուխերք ինչ էօռնակ դեմ վէ կալինի.

¹¹[[Adjarian didn't provide a translation for the below sentences, and I found them hard to guess. The first sentence's translation is my guess. Vahagn Petrosyan suggested the translation for the second sentence. Without an explicit translation by Adjarian or more data from this dialect, I'm not completely confident in the glossing and translation.]]

8.4.3 Karadagh

The Karadagh subdialect has a wide distribution. At the north side of Atropatene (Iranian Azerbaijan), there is the large and heavily Armenian-populated province of Karadagh, which was previously Paytakaran. Besides that, the subdialect is also spoken in the Armenian-populated village of Mujumbar (close to Tabriz), and in the Armenian populace of the Lilava district of Tabriz, which was formed from...

Original page number 71.

... the Armenian settlements of Karadagh and Mujumbar. This subdialect is very close to the Karabakh dialect. In this subdialect, we find the following:

- The stress change.
- The loss of pre-stress vowels ([[= *pre-tonic vowels*]]).
- The change from Classical /o/ <n> to /o,œ/ <o,ɛo>.
- The change from Classical and /u/ <nł> to /o,y/ <o,ɛł>.
- The change from Classical /n/ <ł> to /nə/ <łə>.
- The use of the past participle suffix /al/ <ωł>.

The Karadagh dialect however did not change the Old Armenian voiced consonants to voiceless ones; they stayed voiced.

8.5 Literature

The Karabakh dialect was studied first by Patkanian (Патканов 1869: 55-73), then some small pieces of information in Makar Barkhudarians's "Pele Pughi" (Մ. Կ. Բարխուդարեանի Պըլը-Պոլդի; [[SEA: /makar barxudarjantsʰ/]]) and in Karapet Shahnazariants's work (Կ. Ս. Շահնազարեանի Ղըլոց կանց պընը փէշակը; [[SEA: /karapet sahnazarjantsʰ/]]). The last time there was a detailed study was my own work (Աճառեալ 1901). Of my work, the Armenianist Meillet wrote a review (Journal Asiatique, 1902, page 561-571),¹² where he discusses all the interesting and phonologically-interesting points of this Karabakh dialect.

The following works are written in the Karabakh dialect:

[[*I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.*]]

- Literature with the Karabakh dialect
 - In the main Karabakh dialect

¹²[[*It wasn't clear to me how to cite this review, but I tracked down a URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015024511522&view=1up&seq=623>.*]]

- * Մակար Վրո. Բարիսուղարեանց - Պըլը-Պուղի, Թիֆլիս, 1883.
 - * ՈստաԽ Գեղրգ Բարիսուղարեանց
 - – Արաղջ տարին կտարի. Շուշի, 1883.
 - – Չոնքան ոլ Նշանածը. Թիֆլիս, 1896.
 - – Բաբոյական առածներ. Թիֆլիս, 1898.
 - * Շիրմազանեան Գ. – Ասրի-Ռեգ եւ Գիւքի. Կոռուկ, 1862, page 896-930, 1863, page 113-137
 - * Կ. ՄԵԼԻՔ-Շահնազարեան - Զուռնա-ամբլա, 2 հատոր. Վազարշապատ 1907-08
 - * Տիգօ - Ղայի աղաթներան պատկերներ. Ճպատըդ քոլադ կարի. Թիֆլիս, 1889
 - * Ե. Լալայեան
 - – Ժողովրդական երգեր (Գորիսի). Ազգ. Հանդ. Գ. page 261-270
 - – Ժողովրդական երգեր (Զանդեղուրի). Ազգ. Հանդ. Դ. page 113-116
 - Gazakh subdialect
 - * Տեր-Դաւթեան Դ. Փաստաբանի մօտ (Վօղովիլ). Թիֆլիս, 1901
 - * Ճուղուրեան Յ.
 - – Մորացուած աշխարհ. 3 հտ. Թիֆլիս, 1895-6
Original page number 72.
 - – Աղքատի հալը
 - – Գիւլի այրին
 - Gandzak subdialect
 - * Ե. Լալայեան – Բանաւոր գրականութիւն. Ազգ. Հանգ., Զ, page 372-382
 - * Ս. Աւետիքեան
 - – Սամիտարնի. Թիֆլիս, 1897
 - – Նահատակ. Թիֆլիս, 1898
 - Karadagh subdialect
 - * Ղազարեան Յ. – Մանկական բեմ. Թիֆլիս, 1900
 - * Ս. Անգրեասեան – Առածներ. Բիւրակն, 1898, page 460-461
- [[For more recent work on Karabakh, see *Martirosyan* (2019: 228). For Karadagh, see *Martirosyan* (2019: 232).]]

8.6 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I

don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

8.6.1 Karabakh dialect

- Պարի աճօ՛զում, ա՛պրես, ի՞զ տըղա՞ն ըս կյամ:
- Ըստուծե՞ն պա՛րին. ՆԵ՛րքէ շԵ՛նան ըմ կյամ:
- Հինչո՞ւ մըհար իր քԵ՛ցալ ընդե՞ղ:
- Պէն օՆի. քԵ՛ցալ ի ըխճըկանըս ա՛կը տամ:
- ԽԵ՞՞, ա՛խճիկըտ ընդե՞ղ ըս հօղէ ըրա՞լ:
- Բա հա՛լայ նօր ըս գի՞ւղում, Ե՛րկու տըռունան (տարիեն) ի՛վիլ ա վրէր Նըրքը-Ծընա՛ցա մին մա՛րթու-յ-ըմ տըրվալ:
- Ե՛, փըսէտ հա՞վան ը՛ս, լա՞վ տըղա-յ-ա՛. ըխճըկանըտ լա՞վ ա մըղա՛ձիտ կէնը՞մ:
- ԽԵ՞՞ չի. Ըստուծանա շընուրիհա՛կալ ըմ. տօնը շԵ՞ն, ա՛մբարը ցօ՛րնավ լի՛գյը, կյիւմը տըրվա՛րավ լի՛գյը, վըԵ՛խճարը սիւրիւ-սի՛ւրիւ կա՛զնած, ճօխստ ճօխստ ճըղըցնեն■ (ջրաղացներ) պէ՞նե (կը բանի). ինքյն ել լայ վ բօ՛յավ բուսա՛թավ, վըեր յԵ՛շըմ ըս քԵ՛փըտ կյա՞լ մ ա:
- Դէ վրէր ըսի՞-յ-տ (այդպէս է), լայ վ ա. Ա՛ստուծ Ել ի՛վիլ անե:

8.6.2 Karadagh subdialect

Adjarian's source: communicated by the Karadaghian, Ms. S. Ter-Martirosian (օր. U. Տեր-Մարտիրոսեան; [[SEA: /ter martirosjan/]]).

Կանեսը ո՛ւրան կյանքըմը ժամ չը՛լալ գԵ՛ցած. գի՛դալ չուստօ՛վանքը հա՛յօրքը հի՞նչ ա: Գէնցալ ա ո՛ւրան մին ծանօ՛թից հրցորա ա թա «իս մըտքըմը դրամ ըմ, վօր իսուսովանվըմ ու հաղօ՛րթվըմ հի՞նչուր կա՛րըն»: Են ալ ասալ ա թա «հի՞նչ ուր կա՛րըս, կի գինըս ժամ, քահանան քի հի՞նչ վօր կա՛սի՝ դու ալ են կա՛սը»: Կանեսը գինըցալ ա ժամ, ա՛սալ ա. «Ա՛ դէր, ինձ ...

Original page number 73.

... իսուսովանցրու վօր պտք ա հաղորդվում»: Քահանան ա՛սալ ա. «Վօ՛րթի չօ՛քի»: Կանեսն ալ ա՛սալ ա «Վօ՛րթի չօ՛քի»: Քահանան ա՛սալ ա «իրէսեդ իսաչակընքի» ա՛սի մէ՛ղա Աստծու»: Են ալ ա՛սալ ա «իրէսեդ իսաչակընքի, ա՛սի մէ՛ղա Աստծու»: Քահանան ա՛սալ ա «հի՞նչ գուզէ՛թուն վօր ա՛րած ըս՝ ա՛սի»: Կանեսն ալ ա՛սալ ա «հի՞նչ գուզէ՛թուն վօր ա՛րած ըս՝ ա՛սի»: Են սիհա՛թեն Կանեսը ձԵ՛ռքը թա՛քուն տա՛րալ ա դէ՛րէն ջուրը, սիհա՛թը հանալ ա: Քահանան տԵ՛սալ ա վօր հի՞նչ վօր ըսի՞լիս ա՝ Են ալ ըսի՞լիս, սկսալ ա Կանեսն թա՛կիլ: Կանեսն ալ դէ՛րէն ա թա՛կալ: Կանեսը փա՛խալ ա քուչան, մա՛րթըրը տԵ՛սալ ըն, հրցորալ. «Ա՛ մարթ,

ին՞-յ-ըս փիշի՞լիս». – «Այսր խօստովանված ըմ». ինդի ի՞լալ գիդա՞լիս վօր խօստովանվողը կը փա՛խչի: ՅԵ՛տեն քահանան ձԵ՛ռքը տա՛րալ ա ջ՛ւբը՝ սհա՛թեն յԵշի՞լու, տԵ՛սալ ա վօր ջուբո՛ւմը չի: «Ե՛յ անիծած, խօստովանքեն թա՛հրը (թրը կերպը) գիդա՞լիս չի, սհաթս ալ գուղա՛ցալ ա՝ տա՛րայ»:

8.6.3 Gazakh subdialect

Adjarian's source: Taken from Ճուղուրեանի Մոռացուած աշխարհեն. հու. Ա, Եջ 103-4. Unfortunately, it does not have scientific accuracy.

Երկու ախալեր են լըմ, մնի անըմը Կայան, մԵկելինը Աբել: Կայանը շա՛տ օցի կծածն ա ըլըմ, հօրը, մօրն ու ախալօրն ըսկի՞ սիրելիս չի ըլըմ: Մը հետ երկու ախալերն ել ուզըմ են Ասծուն մատաղ անեն: Օց Կայանը ըռանչպար ա ըլըմ, Աբելը չօբան: Նրանք ել մեզ պես՝ չօրի ու ցավի ժամանակ Ասծուն միտներն են քըցըմ ուզըմ են մտղանա տալ...: Ասծու օխնած Աբելը վօչխարը բերըմ ա դիւզըմը կըղնըցընըմ, երիսին խաչ քաշըն ու վօչխարի միջից՝ սրտալի մի թուկսը՝ սախար վօչխար ա ջոկըմ, ծեռաց վէ քըցըմ մօրթեն, փետ ու կրակ անըմ սկսը խրօվէլ: Օց Կայանը, Ա՛ստօծ անըծի նրան, կալը նօր քամած՝ գօրենը կիտած ա ըլըմ. սա վէր ա կալնըմ՝ անսիրտ-անսիրտ գօրենը խախալըմ, տակ ու գլուխը բերըմ մատաղանա տալի ու ինքն ել փետ ու կրակ անըմ իր առածը խրօվը: Երկուսի կրակն ել մի դիւզ տեղ ա ըլըմ՝ բացը յերկնքի տակ:

Աստօծ մտիկ ա տալի տենըմ, վօր Աբելը սրտով տրվէց՝ նրա մատաղի կրակի ծուկսը ծլի (ուղիղ) ա բացրանըմ, նրա մատաղն ընթունելի ա անըմ:

Original page number 74.

Պոօթօղ-մոօթօղ, տակ ու գլուխ տվօղ Կայանի վրա Աստվածաբար չրանըմ ա ու նրա գօրենի հասկէրն անըծըմ, թէ «Թօղ քու գօրենը մի հասկանի մնա»:

Կայանը տենալով վօր Աստօծ Աբելի դոլը պահեց, մի օր՝ ԱԲԵԼԻԻՆ՝ վօչխարի մԵշ շվաքըմը խօրը քնած վախտը՝ վէր ա կալնըմ կօվրզիզիկը (սեւ սուր քար), բուզը դուս ա կարըմ ու իրան չօմբախօվը կրկաժի կիսին տալի՝ դուզը շաղ ա տալի հա՛ սպանըմ: Կայանն անպատիժ չի մնըմ: – Աստօծ նրան շաշվացնըմ ա սարերն ու հանդերը քցըմ...:

8.6.4 Gandzak subdialect

Adjarian's source: See Ազգ. Հանդ. 2, Եջ 372 եւն. I have kept the orthography unchanged, even if very inaccurate.

Մածուն եմ¹³ մերել սրտի,

¹³ [[The original page had <Են>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <Եմ>.]]

Եար ըմ փռնել սրտալի,
Հով որ եարը եարեն հանի,
Հոքին սընտանեն տանի:

Մատումս կայ մըտանի,
Համ թառ ա համ ծիրանի,
Արի քինանք դիւանը
Հով սիրել ա, նա՛ տանի:

Մեր վճխարին եաթաղը,
Գլխիս դնեմ փափախը.
Չանդուրուկդ ետ քցես
Ծրեսիս տայ շատաղը:

Մտիկ ըրեք են դուշին,
Վետը տրել ա փուշին,
Եզրանի ընդիւր կի՛լի
Թուշի տրել ա սրածին:

Զուրս կէծ ա, ջուր պիրեք,
Սպրհանայ հիւն պիրեք,
Տուն հաւասար թամամ են,
Ղարիբ խուշը տուն պիրեք:

Original page number 75.

Սազին կոթին կիր կանեմ,
Վեսը կաց գինի բերեմ,
Ես ես պիծի տեզաւս,
Ցրուած խելք տոն պիրեմ:

Սրերի խինձը ինչ անի,
Կաթնով բրինձը ինչ անի,
Իւրիւր սիրել ենք կառնենք,

Ուրբջի խօսք ու զրիցն ինչ անի:

Տիւ կաղևել ես կիւթանիա,
Շիրմըշը պերանիա,
Տիւ պարակ, մէջքդ պարակ,
Ղօլ քընամ շէյրան ջանիո:

8.6.5 *Zangezur subdialect*

Adjarian's source: See Ազգ. Հանդ., Դ. Էջ 115.

Դարուազին տակը սառալ ա
Մատներս դալամ դարալ ա
Թոխս եախաւոր, բոգ չուխաւոր
Օշս խելքս տարալ ա:

Եկեք գնանք ծեր անենք,
Խնձոր կծենք թոլ անենք,
Հուր որ մին եար չունի՝
Գլխին թիւնք դէն անենք:
Գեանջու քամին կալիս է,
Դռները թըրըխկալիս է,
Հարիւր թիւման մըշտըլըն,
Սիմօն եարը կալիս է:

Վըրթիվերիս վաղան ա,
Միջի մարոին կաղան ա,
Միջի մարոյը հո՛ւնց անի,
Խնձորկեցի կաղան ա:

9 Shamakhi

Original page number 76.

9.1 Background

This dialect is spoken primarily in the city of Shamakhi and its surrounding villages, until Quba. The remaining villages are mostly [[villages that were formed by settlers who migrated]] from Karabakh, and some are settlements from Khoy and Salmast; they thus speak their native dialect and they aren't included in this region. In Baku also, there is a migrant community from Shamakhi, and this community uses its dialect, but this community is dissolving into the larger Karabakh community. Near Baku there is Ermenikend (Armenian village), which is mostly made up of Shamakhi people and they speak this dialect.

The Shamakhi dialect forms a middle zone between the Karabakh and Julfa dialects. Its phonetic system and phonological changes are largely the same as in the Karabakh dialect, as well as many of the grammatical forms. Because of this, it would have been possible to not consider Shamakhi as its own dialect, but to have treated it as a subdialect of Karabakh. However we are forced to treat it as its own independent dialect because of the diverse forms for pronouns and because of the formation of the present, both of which are entirely different from Karabakh.

9.2 Phonology

9.2.1 Segment inventory

The phonetic system of the Shamakhi dialect is the same as for the Karabakh dialect. The dialect is missing only the diphthongs and the sound /χ/ <χt>. The sound /f/ <ֆ> is widely used here in borrowed words. The sound /h^j/ <հj> is missing.

9.2.2 Stress

Unlike the Karabakh dialect, stress is on the last syllable.

[[This is an incorrect overgeneralization. As we see in §9.2.3.1.5, when a final unstressed schwa undergoes vowel harmony, its harmonized vowel (like /i/) stays unstressed. The correct generalization is that stress is final in the word before the definite/possessive suffixes. In this way, Shamakhi has morphologized the otherwise phonologically predictable rule of final stress assignment of SEA.]]

9.2.3 Sound changes

9.2.3.1 Vowel changes

The following vowel changes and diphthong changes are notable.

9.2.3.1.1 Classical Armenian /u/ <նւ> Classical Armenian /u/ <նւ> became Shamakhi /y/ <իւ> as in Table 9.1.

Table 9.1: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /y/ <իւ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘you (NOM)’	du դնւ	ty տիւ	du դնւ
‘outside’	durs դուրս	tys տիւս	durs դուրս
‘tongue’	lezu լեզնւ	lyzy լիզիւ	lezu լեզնւ

9.2.3.1.2 Classical Armenian /oj/ <ոյ> Classical Armenian /oj/ <ոյ> became Shamakhi /y/ <իւ> as in Table 9.2.

Table 9.2: Change from Classical Armenian /u/ <ոյ> to /y/ <իւ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘light’	lois լոյս	lys լիս	lujs լույս
‘sister’	k ^h ojs քոյս	k ^h yz քիշ	k ^h ujs քոյս
‘blue’	kapojs կապոյս	k ^h æpyt կյապիւտ	karpjt կարպյուտ

Original page number 77.

9.2.3.1.3 Classical Armenian /ɑ̄j/ <ωj> Classical Armenian /ɑ̄j/ <ωj> became Shamakhi /ɑ, æ, e/ <ω, ü, ɛ> as in Table 9.3.

Table 9.3: Change from Classical Armenian /ɑ̄j/ <ωj> to /ɑ, æ, e/ <ω, ü, ɛ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘this’	ɑ̄js այս	æs սյս	ajs այս
‘long’	erkaj̄n երկայն	ergan երգան	jerkajn երկայն
‘father’	haɪ̄r հայր	her հեր	hajr հայր
‘mother’	maɪ̄r մայր	mer մեր	majr մայր

9.2.3.1.4 Classical Armenian /i/ <ḥ> Classical Armenian /i/ <ḥ> became Shamakhi /ə/ <ը> as in Table 9.4.

Table 9.4: Change from Classical Armenian /i/ <ḥ> to /ə/ <ը> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘heart’	sirt սիրտ	sərt սըրտ	sirt սիրտ
‘mind’	mit-(ə?)kʰ (-PL) սինդ	mətk մընկ	mitkʰ մինք

9.2.3.1.5 Vowel harmony of the schwa /ə/ The sound /ə/ <ը> usually keeps its presence next to heavy vowels. But next to soft vowels, it turns to /i/ <ḥ> (Table 9.5).¹

[[Note that the wording implies that Adjarian is treating the original schwa as present in Classical Armenian. However, many of his examples involve the definite article which was /-n, ən/ in Classical Armenian but /-n, -ə/ in SEA. This article marks definiteness in SEA, but it marked distal deixis in CA in addition to specificity (Robin Meyer, p.c.; Meillet 1977: 36). I suspect that he's actually reconstructing the harmonized schwa from a shared ancestor between Shamakhi and SEA instead of CA.]]

¹[[It's not obvious to me what is the soft vs. hard distinction in vowels. I suspect he means that soft vowels are front vowels. (?)]]

Table 9.5: Vowel harmony in the change from /ə/ <Ը> to /i/ <ի> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘girl-DEF’	ալժիկ-ան աղջիկ	աշինիկ-ի ախիկի	աշինիկ-ա աղջիկ
‘to listen’		միտիկ անիլ	մետիկ անել
‘neck-DIM-POSS.2SG’		վիշ-իկ-իս	վաշ-իկ-աս
‘he-DEF’	ինկ ^h -ան ինքն	ինկ ^h -ի ինքի	ինկ ^h -ա ինքը

9.2.3.1.6 Vowel lengthening of /o/ The Shamakhi dialect has a special sound change where Classical /աՅ/ <աԼ> becomes /օ/ <օ> before the Classical vowels /օ, աՅ/ <օ, աԼ> (Table 9.6).

[[To clarify, he means that if the Classical form had a substring <աԼՆ> /awo/ (which he treats as including a diphthong /aՅo/), this string became /oo/ in Shamakhi. In contrast in SEA, such a string became /avo/. I suspect his transcription <օօ> /oo/ signifies a long vowel /օ:/ but I'm not sure. (?)]]

It becomes /օօ/ <էօօ> when next to soft vowels.

[[I assume his transcription <էօօ> /eoo/ is actually /օօ/. I suspect this is a diphthong but I'm unsure.]]

Table 9.6: Vowel lengthening and fronting in the change from Classical Armenian /աWX/ <աԼՎ> to /օօ, օօ/ <օօ, էօօ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘necessary’	harkawor հարկաւոր	harkoor հարկօօր	harkavor հարկավոր
‘baptized’	kənk ^h awor կնքաւոր	kənk ^h oor կնքօօր	kənk ^h avor կնքավոր
‘graceful (CA), congratulations (SEA)’	ʃənorhawor շնորհաւոր	ʃənoor շնօօր	ʃənoravor շնորհավոր
‘morning’	arawaq ^h առաւաւ	aroot առօօս	aravot առավոտ
‘to be housed’		tnoorvil տնօօրվիլ	tnavorvel տնավորվել
‘knife-bearing’	danakawor դանակաւոր	tənəzəg ^h օօր տնասազեօօր	danakavor դանակավոր

9.2.3.1.7 Pre-tonic vowel deletion The deletion of vowels before stress is not a general rule. But there are a few cases (Table 9.7).

Table 9.7: Pre-tonic vowel deletion in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘to crush’	ձչաշձչախէլ շախչախէլ	տչեթչել ճռճիխէլ	ձչաշձչախէլ շախչախէլ
‘Satan’	satanaj սատանայ	stana ստանա	satanai սատանա
‘to wrap up’	p ^h at ^h at ^h el փաթաթէլ	p ^h at ^h el փթաթէլ	p ^h at ^h at ^h el փաթաթէլ

In this case, the loss of a vowel has caused the rise of a schwa /ə/ <Ը>, and sometimes it assimilates to the form of the stressed vowel (Table 9.8).

[[I don't see how Adjarian's examples relate to his proposed process of schwa epenthesis and vowel harmony.]]

Table 9.8: Pre-tonic vowel deletion feeds vowel epenthesis and harmony in the Shamakhi dialect

'child'	Classical Armenian eraχai eraχajut ^h jun	երախայ երախայութիւն	> Shamakhi araχa araχat ^h un	արախա արախաթուն	cf. SEA jereχa jereχajut ^h jun	երեխա երեխայություն
---------	---	------------------------	---	--------------------	---	------------------------

9.2.3.2 Consonant changes

9.2.3.2.1 Voicing changes The voiced stops became voiceless, and they kept their voicing only after nasals. In this situation, the voiceless stops became voiced (Table 9.9).

Table 9.9: Voicing changes in stops and affricates in the Shamakhi dialect

'head'	Classical Armenian gəluχ	գլուխ	> Shamakhi kloχ	կլօխ	cf. SEA gəluχ	գլուխ
'to bring'	berel	բերել	peril	պերիլ	berel	բերել
'snake'	odz	օձ	ots	օծ	ots ^h	օծ
'water-mill'	ðzərəlałats ^h	ջրաղաց	tʃařats ^h	ճաղաց	ðzərəkařats ^h	ջրաղաց
'ear'	akandž	ականջ	angodž	անգօնչ	akandž	ականչ
'wine'	gini	գինի	kini	կինի	gini	գինի
'thing'	ban	բան	pæn	պան	ban	բան

The word-final Classical sound /k/ <կ> became /g/ <զ> in many cases (Table 9.10).

Table 9.10: Voicing changes for word-final /k/ <կ> in the Shamakhi dialect

'board'	Classical Armenian taχtak	տախտակ	> Shamakhi taχtag	տախտագ	cf. SEA taχtak	տախտակ
'girl'	ałdžik	աղջիկ	aχtʃ ^h ig	ախչիգ	aχtʃ ^h ik	աղչիկ
'woman'			knig	կնիգ	kənik	կնիկ

9.2.3.2.2 Loss of the rhotic /r/ <r> The sound /r/ <r> is lost in the words in Table 9.11a. In contrast, the /r/ <r> is stronger in the words in Table 9.11b.

[[Note that these multi-word phrases likely didn't exist in Classical Armenian, so we can assume that Adjarian was treating the shared closest ancestor of Shamakhi and SEA as being an SEA-like variety.]]

Table 9.11: Loss of rhotic /r/ <r> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
a. 'this night'	այս, ցիշեր	այս, զիշեր	այս ցիշեր
'to go up'	վեր, ելանել	վեր, ելանել	վեր յելնել
'hand'	ձեր-կ (-PL)	ձեռք	ձերք
b. 'hundred'	հարյուր	հարյուր	հարյուր

9.2.3.2.3 Insertion of word-initial /h/ <h> Before word-initial vowels, the sound /h/ <h> is sometimes added, just as in the Karabakh dialect (Table 9.12).

Table 9.12: Insertion of word-initial /h/ <h> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'what'	ինթի ինչ	ինթի ինչ	ինթի ինչ
'who'	օվ ով	հօվ հօվ	օվ ով
'when'	երբ երբ	հերբ հերբ	յերբ երբ
'tail'	ագի ագի	հայքի հայքի	ագի ագի

9.2.3.2.4 Retention of word-final /n/ <n> The Classical rime /n/ <n> is kept here too (Table 9.13a) but not in Table 9.13b.

Table 9.13: Retention or loss of final Classical /n/ <n> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
a. 'bitter'	դարեն դառն	տարնե տառնը	դարեն դառն
'fish'	ձվկեն ձուկն	ծիւկնի	ձվկ ձուկ
'mouse'	մուկեն մուկն	մուկնե մուկնը	մուկ մուկ
'milk'	կաթեն կաթն	կաթնե կաթնը	կաթ կաթ
'pomegranate'	նորեն նորն	նօրնե նօրնը	նոր նորն
b. 'finger'	մաթեն մատն	մատ	մատ
'foot'	օտեն օտն	վոտ	վոտ
'bride'	հարսեն հարսն	հարս	հարս

9.3 Morphology

9.3.1 Noun inflection or declension

9.3.1.1 Ablative marking with /-an/ <ան>

In declension, it is notable that the ablative formative is /-an/ <ան> (Table 9.14), the same as in Karabakh.

Table 9.14: Ablatives with /-an/ <ան> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
‘under-ABL’	tak-an	տական	tak-its ^h	տակից
‘place-ABL’	tez-an	տեղան	tez-its ^h	տեղից
‘childhood-ABL’	araxat ^h un-an	արախաթունան	jereχajut ^h jun-its ^h	երեխայությունից

Original page number 78.

Similar to the Karabakh dialect, we can also add here the formative /-ana/ <անա>. For example /kngans-ana/ ‘from my wife’.²

9.3.1.2 Instrumental marking with /-ov/ <օվ>

The instrumental uses the formative /-ov/ <օվ>, while the Karabakh dialect has /-av/ <ավ> (Table 9.14).

Table 9.15: Instrumentals with /-ov/ <օվ> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. Karabakh		cf. SEA
‘mouth-INS’	peran-óv	պերանօվ	piræn-av	պիրանավ	beran-óv
‘hand-INS’	ts ^h ek ^h -óv	ցերօվ	tsérk ^h -av	ծերօավ	dzerk ^h -óv

9.3.1.3 Locative marking with /-əm, -im/ <ըմ, իմ>

The locative formative /-um/ <ում> is shortened to /əm/ <ըմ> and then became /im/ <իմ> because of the rule of harmony (Աերդաշնակութեան օրէնքով) (Table 9.16).

²[[Adjarian doesn’t explain this form, but it seems it’s morphologically decomposable to /kng-an-s-ana/ with the gloss ‘wife-OBL-POSS.2SG-ABL’. Note the unexpected presence of a possessive marker before the ablative marker. (?)]]

Table 9.16: Locatives with /-əm, -im/ <պՄ, իՄ> in the Shamakhi dialect

‘thing-LOC-DEF’	Shamakhi pən-ím-i պանիմի	cf. SEA ban-úm-ə բանումը
-----------------	-----------------------------	-----------------------------

9.3.1.4 Vowel harmony of the definite article /ə/ <ը>

Based on the rule of vowel harmony, the article is /-ə/ <ը> (or /-i/ <ի>), and /-n/ <ն> (Table 9.17).

Table 9.17: Vowel harmony of the definite article /ə/ <ը> to /-i/ <ի> in the Shamakhi dialect

‘heart-DEF’	Shamakhi sárt-ə սըրտը	cf. SEA sírt-ə սիրտը
‘mind-DEF’	mátk-ə մըտկը	mítkʰ-ə միտքը
‘hand-DEF’	tsʰékʰ-ə գեքը	dzérkʰ-ə ձեռքը
‘girl-DEF’	oxtʰig-i ախչիգի	oxtʰik-ə աղջիկը
‘voice-DEF’	tsæn-i ծանի	dzájn-ə ձայնը

The same process occurs next to the possessive suffixes (նիմորոշներուն քով) from CA /-s, -d, -n/ <ս, դ, ն> (Table 9.18).

[[*He means that we also find harmony for the schwa that is epenthized between a stem-final consonant and a possessive suffix.*]]

Table 9.18: Vowel harmony of the possessive schwa in the Shamakhi dialect

‘mind-POSS.2SG’	Shamakhi tsáen-itʰ ծանիթ	cf. SEA dzájn-ət ձայնդ
‘heart-POSS.1SG’	sárt-əs սըրտս	sírt-əs սիրտս
‘mind-POSS.1SG’	mátk-əs մըտկս	mítkʰ-əs միտքս
‘thing-POSS.1SG’	pən-itʰ պանիթ	bán-ət բանդ

In these words, stress is on the penultimate syllable. The genitive, which has the same form, is distinguished from these words only by stress (Table 9.19).

Table 9.19: Stress distinctions between the stressed genitive and the unstressed harmonized schwa in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
‘thing-POSS.1SG’	p��n-it ^h	բան-է
‘thing-GEN-POSS.1SG’	p��n-��-t ^h	բան-ի-տ
‘heart-DIM-POSS.1SG’	srt-��g-is	սրտի-զիս
‘heart-DIM-GEN-POSS.1SG’	srt-ig-��-s	սրտիզիս

9.3.2 Pronoun inflection or declension

9.3.2.1 Personal pronouns

Pronouns are declined in the following way (Table 9.20).

Table 9.20: Inflection paradigm for personal pronouns in the Shamakhi dialect

	1SG ‘I’	2SG ‘you’	3SG ‘he/she’	1PL ‘we’	2SG ‘you’	3PL ‘they’
NOM	jes	ty	na	mek ^h	tyk ^h	nrank ^h
	յէս	տի	նա	մէկ	տիկ	նրանք
GEN	im	k ^h u	nra	mer	tser	nrants ^h
	իմ	կհս	նրա	մէր	ծէր	նրանց
DAT	indz, indz-i	k ^h ez, k ^h ez-i	nran	mez, mez-i	tsez, tsez-i	nrants ^h
	ինձ, ինձի	կհէզ, կհէզի	նրան	մէզ, մէզի	ծէզ, ծէզի	նրանց
ABL	indz-an-a	k ^h ez-an-a	nran-a	mez-an-a	tsez-an-a	nrants ^h -an-a
	ինձանա	կհէզանա	նրանա	մէզանա	ծէզանա	նրանցանա
INS	indz-an-ov	k ^h ez-an-ov	nran-ov	mez-an-ov	tsez-an-ov	nrants ^h -an-ov
	ինձանօվ	կհէզանօվ	նրանօվ	մէզանօվ	ծէզանօվ	նրանցանօվ

9.3.2.2 Repeated addition of the formative /-ik/ <իկ>

The pronouns also have another interesting form which is unique to this dialect. Here, this is the addition of formative /-ik/ <իկ>. Although this formative appears in other dialects and in Classical Armenian, there it is only added for the demonstratives (Table 9.21a) and it is not declined (Table 9.21b).

[[Note that Adjarian isn’t clear on which Armenian varieties have the demonstratives in Table 9.21. I had to personally catalog them and track down their attestations.]]

Table 9.21: Sample of demonstratives in Classical Armenian and other dialects

	CA	SEA	SWA	Istanbul
a. Simple demonstratives				
proximal ‘this’	ais	ajs	ajs	այս
medial ‘that’	aqd	ajd	ajt ^h	այդ
distal ‘that yonder’	aqn	ajn	ajn	այն
b. Complex demonstratives				
proximal ‘this’			is-ik asiga	իսիկ ասիկա
	aisor-ik			այսորիկ
	aqsm-ik			այսմիկ
medial ‘that’			it-ik ad-iga	իտիկ ատիկա

But here in Shamakhi, the reflex of the formative /-ik/ <հկ> ([[as /-ig/ <հզ>]]) is added on the pronouns ‘I,’ ‘you.SG,’ ‘he’ and other pronouns, in all their case declensions. And it can be repeated up to three times (Table 9.22).

[[Adjarian doesn’t segment or explain the meaning of these complex pronouns with /-ig/. Based on sentence (1b), I suspect this /-ig/ may act as a diminutive suffix; the cognate is a diminutive suffix in SEA. But then it’s unclear to me how or why these pronouns would have thus hypothetical diminutive. Adjarian doesn’t state the function or purpose of these pronouns.]]

Table 9.22: Sample A of pronouns in Shamakhi with the repeated /-ig/ <իկ> formative

1SG 'I'	jes	յես	PRO
	jes-ig	յեսիզ	PRO-?
	jes-íg-is	յեսիզիս	PRO-?-POSS.1SG
	jes-ig-íg-is	յեսիզիզիս	PRO-?-?-POSS.1SG
	jes-ig-ig-íg-is	յեսիզիզիզիս	PRO-?-?-?-POSS.1SG
2SG 'you'	ty	տիւ	PRO
	ty-ig	տիւիզ	PRO-?
	ty-íg-it ^h	տիւիզիթ	PRO-?-POSS.2SG
	ty-ig-íg-it ^h	տիւիզիզիթ	PRO-?-?-POSS.2SG
	ty-ig-ig-íg-it ^h	տիւիզիզիզիթ	PRO-?-?-?-POSS.2SG
3SG 'he'	na	նա	PRO
	na-íg-i	նաիզի	PRO-?-DEF
	na-ig-íg-i	նաիզիզի	PRO-?-?-DEF
3PL 'they'	nrank ^h -íg-i	նրանքիզի	PRO-?-DEF
	nrank ^h -ig-ig-íg-i	նրանքիզիզիզի	PRO-?-?-?-DEF

Original page number 79.

In the other case declensions, the formative is added between the word and the case ending. As for the plural, the formative /ner/ <ներ> is also required (Table 9.23).

Table 9.23: Sample B of pronouns in Shamakhi with the repeated /-ig/ <հկ> formative

2SG 'you' (ACC, DAT)	k ^h ez-ig-i-n k ^h ez-ig-i-t ^h	պեղիղին պեղիղիթ	PRO-?-DAT-DEF PRO-?-DAT-POSS.2SG
2SG 'you' (ABL)	k ^h ez-an-ig ^j -æn	պեղանիղյան	PRO-NX-?-ABL
2SG 'you' (INS)	k ^h ez-an-ig ^j -œv	պեղանիղյեօվ	PRO-NX-?-INS
1SG 'mine'	im-ig-is	իմիզիս	PRO-?-POSS.1SG
1SG 'I' (ACC, DAT)	indz-ig-i-s indz-ig-i-n	ինձիզիս ինձիզին	PRO-?-DAT-POSS.1SG PRO-?-DAT-DEF
1SG 'I' (ABL)	indz-an-ig ^j -æ-s indz-an-ig ^j -æn	ինձանիղյաս ինձանիղյան	PRO-NX-?-ABL-POSS.1SG PRO-NX-?-ABL
1SG 'I' (INS)	indz-an-ig ^j -œov indz-an-ig ^j -œov-is	ինձանիղյեօվ ինձանիղյեօվիս	PRO-NX-?-INS PRO-NX-?-INS-POSS.1SG
3SG 'he'	nran-ig-i	նրանիզիս	PRO-?-DEF
3SG 'he' (ABL)	nran-ig-æn	նրանիզան	PRO-?-ABL
3PL 'they' (ABL)	nrants ^h -an-ig ^j -æn	նրանցանիղյան	PRO-NX-?-ABL
1PL 'we'	mek ^h -ner-ig ^j -is mek ^h -ner-ig-ig ^j -is	մեղներիզիս մեղներիզիզիս	PRO-PL-?-?-POSS.1SG PRO-PL-?-?-?-POSS.1SG
2PL 'you'	tyk ^h -ner-ig-ig-ig ^j -it ^h	տիկներիզիզիզիթ	PRO-PL-?-?-?-POSS.2SG

The formative /ik/ <հկ> is so common in the Shamakhi dialect that it can be added on almost any word (1).

(1) Shamakhi

- a. k^hu hor tun-ig-i
you.PL.GEN father.GEN house-?-DEF
'your father's house'
պու հօր տունիզիս
- b. viz-ig-is
neck-?-POSS.1SG
'my little neck'
վիզիզիս

9.3.2.3 Other innovations

Some pronoun innovations in Shamakhi are in Table 9.24a. Some of their more widespread forms are in Table 9.24b. They originate from Table 9.24c, cf. Karabakh³ forms in Table 9.24d.³

³[[Adjarian doesn't state this, but it's possible that this construction is grammaticalized from a construction made up of a genitive pronoun + the postposition /het/ 'with'. For example, Adjarian provides phrases like /k^hez heti/ which resemble an SEA phrase like /k^hez het/ <պեղ հետ> 'with you'. (?)]]

Table 9.24: Pronoun innovations in the Shamakhi dialect

	‘for you.SG’	‘for us’	‘for you.PL’	Dialect
a.	k ^h ez-ti	mez-ti	ts ^h ez-ti	Shamakhi
	թեզսի	մեզսի	ծեզսի	
b.	k ^h ez-eti	mez-eti	ts ^h ez-eti	Shamakhi
	թեզէսի	մեզէսի	ծեզէսի	
c.	k ^h ez heti	mez heti	ts ^h ez heti	Shamakhi (?)
	թեզ հետի	մեզ հետի	ծեզ հետի	
d.	k ^{hj} əz héte	məz héte	tsəz héte	Karabakh
	թյօզ հետէ	մըզ հետէ	ծըզ հետէ	

9.3.3 Verb inflection or conjugation

9.3.3.1 Overview and general properties

Verbal conjugation in the Shamakhi dialect is sometimes the same as in the Karabakh dialect, and sometimes it distances itself from Karabakh and approaches the Julfa dialect.

9.3.3.1.1 Copula with /a/ <ա> For the copular verb in the present tense, the Classical sound /e/ <է> sound becomes /a/ <ա> next to nasals (Table 9.25).

Table 9.25: Copula with /a/ <ա> instead of /e/ <է> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG ‘I am’	a-m	ամ
2SG ‘you are’	e-s	էս
3SG ‘he is’	a	ա
1PL ‘we are’	a-nk ^h	անկ ^h
2PL ‘you are’	e-k ^h	էկ ^h
3PL ‘they are’	a-n	ան
	AUX-AGR	AUX-AGR

9.3.3.1.2 Present and past imperfective In this way ([[meaning with the above copulas]]), the present form of other verbs is formed. The imperfective is similar to Karabakh.

9.3.3.1.3 Past participle or perfective converb The past participle ends in /-al/ <ալ> (Table 9.26).

Table 9.26: Past participle or perfective converb with /-al/ <ալ> in the Shamakhi dialect

‘to tie’	Shamakhi kap-al կապալ	cf. SEA kap-el կապել
‘to fall’	əng-al ընզալ	əŋk-el ընկել
	✓-PERF.CVB	✓-PERF.CVB

9.3.3.1.4 Infinitives take dative /-i/ <ի> The infinitive is case marked with the formative /-i/ <ի> (Table 9.27).

Table 9.27: Infinitives with dative /-i/ <ի> instead of /-u/ <ու> in the Shamakhi dialect

‘to say’	Shamakhi as-i-l-i ասիլի	cf. SEA as-e-l-u ասելու	✓-TH-INF-DAT
‘to throw’	kʰitsʰ-i-l-i թիշիլի	gətsʰ-e-l-u գցելու	✓-TH-INF-DAT
‘to die’	mer-n-e-l-i մեռելի	mer-n-e-l-u մեռելու	✓-VX-TH-INF-DAT

9.3.3.1.5 Causative suffix /-tsʰu/ <ցու> The causative (անցողական) formative is /-tsʰu/ <ցու> (Table 9.28).

[[Unfortunately, Adjarian doesn't translate his examples to SEA or SWA, so I can only guess what they're supposed to mean or how they should be segmented based on the SEA forms that resemble them the most.]]

Table 9.28: Causatives with dative /-i/ <հ> instead of /-u/ <ու> in the Shamakhi dialect

Shamakhi and cf. SEA			
‘I approach’ (?)	mot-a- ^{ts^h} un-a-m mot-e- ^{ts^h} n-e-m ✓-LV-CAUS-TH-1SG	մօնացուսամ մնուցուեմ	Sh. SEA
‘to lose’ (?)	k ^h or-a- ^{ts^h} un-i-l kor- ^{tsn} -e-l ✓-(LV)-CAUS-TH-INF	քօնացունիլ կորցուել	Sh. SEA
‘he has fed’ (?)	ut-a- ^{ts^h} ur-al a ut-e- ^{ts^h} l-el e ✓-LV-CAUS-PERF.CVB AUX	ուստացուրալ ա ուստեցրել է	Sh. SEA
‘I have delivered’ (?)	has-a- ^{ts^h} ur-al a-m has- ^{ts^h} r-el e-m ✓-LV-CAUS-PERF.CVB AUX-1SG	հասացուրալ ամ հասցրել եմ	Sh. SEA
(?)	hang-a- ^{ts^h} ur-i-∅ ✓-LV-CAUS-PST-1SG	հանգացուրի	Sh.
‘we have raised’ (?)	parts ^h r-a- ^{ts^h} ur-al a-nk ^h barts ^h r-a- ^{ts^h} r-el e-ŋk ^h ✓-LV-CAUS-PERF.CVB AUX-1PL	պարցրացուրալ անք բարձրացրել ենք	Sh. SEA

After soft vowels ([[I think he means after front vowels (?)]]), the sound /a/ <ա> becomes /æ/ <աւ> (Table 9.29).

Table 9.29: Vowel fronting for /a/ <ա> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA	
‘I do’	an-əm æ-m	անըմ ամ	✓-IMPF.CVB AUX-1SG
‘done’	il-æl	իլալ	✓-PERF.CVB
‘he has thrown’	k ^h its ^h -æl æ	քիցալ ա	✓-PERF.CVB AUX

9.3.3.2 Verb paradigms

[[Adjarian does not give any complete verb paradigms for this dialect. He only provides some datasets.]]

The following are the important tenses for the verb ‘to like’ from Classical /sir-e-l/ <սիրել>.

9.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective [[In SEA, the indicative present is formed by combining the imperfective converb with the present auxiliary (Table 9.30). This converb uses the suffix */-um/*. For Shamakhi, Adjarian provides a complete paradigm for the indicative present. Shamakhi uses the same system as SEA. The only difference is that the converb suffix is */-əm/* and the auxiliary is */a/* for the 3SG and before nasals.]]

Table 9.30: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sir-əm a-m	սիրում եմ	sir-um e-m	սիրում եմ ‘I like’
2SG	sir-əm e-s	սիրում ես	sir-um e-s	սիրում ես
3SG	sir-əm a	սիրում ա	sir-um e	սիրում է
1PL	sir-əm a-nk ^h	սիրում ենք	sir-um e-նկ	սիրում ենք
2PL	sir-əm e-k ^h	սիրում եք	sir-um e-k ^h	սիրում եք
3PL	sir-əm a-n	սիրում են	sir-um e-n	սիրում են
	✓-IMPF.CVB AUX-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

[[In SEA, the indicative past imperfective is formed by combining the imperfective converb with the past auxiliary (Table 9.31). Adjarian does not provide a complete paradigm for Shamakhi. He provides only the 1SG and 2SG. He suggested earlier in §9.3.3.1.2 that Shamakhi uses the same set of past auxiliary morphs as the Karabakh dialect.]]

Table 9.31: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sir-əm Ø-i-Ø	սիրըմ ի	sir-um ej-i-Ø	սիրում էի ‘I was liking’
2SG	sir-əm Ø-i-r	սիրըմ իր	sir-um ej-i-r	սիրում էիր
	✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

[[Note that unlike the Karabakh dialect, data from the past perfective suggests that the past suffix is */-i/* in this dialect, like SEA.]]

9.3.3.2.2 Present perfect and past perfect [[In SEA, the present perfect (Table 9.32) and past perfect (Table 9.33) are formed by combining the perfective converb

with the present/past auxiliary. For SEA, this converb uses the suffix */-el/*. Shamakhi uses the same system, but with converb suffix as */-al/*. Adjarian provides a complete paradigm for the present perfect, but an incomplete one for the past perfect. See §9.3.3.1.2 for brief discussion on what the past auxiliaries could be.]]

Table 9.32: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA
1SG	sir-al a-m	սիրալ ամ	sir-el e-m սիրել եմ ‘I have liked’
2SG	sir-al e-s	սիրալ ես	sir-el e-s սիրել ես
3SG	sir-al a	սիրալ ա	sir-el e սիրել է
1PL	sir-al a-nk ^h	սիրալ անք	sir-el e-յկ սիրել ենք
2PL	sir-al e-k ^h	սիրալ եք	sir-el e-k ^h սիրել եք
3PL	sir-al a-n	սիրալ ան	sir-el e-n սիրել են
	√-PERF.CVB AUX-AGR		√-PERF.CVB AUX-AGR

Table 9.33: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA
1SG	sir-al Ø-i-Ø	սիրալ ի	sir-el ej-i-Ø սիրել էի ‘I had liked’
2SG	sir-al Ø-i-ɾ	սիրալ իր	sir-el ej-i-ɾ սիրել էր
	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-PERF.CVB AUX-PST-AGR

9.3.3.2.3 Future and past future [[In SEA, one strategy to form the future (Table 9.34) and past future (Table 9.35) is to use periphrasis. The future converb is combined with the present/past auxiliary. For SEA, this converb is formed by adding the suffix */-u/* onto the infinitive. Shamakhi uses the same system, but with converb suffix as */-y/*. Adjarian provides incomplete paradigms for these two tenses. They would use the same present and past auxiliaries as the previous periphrastic tenses (indicative present/past, and present/past perfect).]]

Table 9.34: Future <ապառնի> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-e-l- ^y a-m սիրելիւ ամ	sir-e-l-u e-m սիրելու եմ ‘I will like’
2SG	sir-e-l- ^y e-s սիրելիւ ես	sir-e-l-u e-s սիրելու ես
3SG	sir-e-l- ^y a սիրելիւ ա	sir-e-l-u e սիրելու է
	√-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR	√-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR

Table 9.35: Past future <անցեալ ապառնի> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-e-l- ^y Ø-i-Ø սիրելիւ ի	sir-e-l-u ej-i-Ø սիրելու էի ‘I was going to like’
2SG	sir-e-l- ^y Ø-i-r սիրելիւ իր	sir-e-l-u ej-i-r սիրելու էր
	√-TH-INF-FUT.CVB AUX-PST-AGR	√-TH-INF-FUT.CVB AUX-PST-AGR

9.3.3.2.4 Past perfective or aorist [[In SEA, the past perfective or aorist (Table 9.36) is formed in the following way for /sir-e-l/ ‘to like’. After the root and theme vowel, we add the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. Adjarian unfortunately only provides the 1SG form for Shamakhi. I suspect that his omission implies that Shamakhi followed the same past perfective system as SEA. (?)]]

Table 9.36: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA ‘I liked’
1SG	sir-e- ^{ts^h} -i-Ø սիրեցի	sir-e- ^{ts^h} -i-Ø սիրեցի √-TH-AOR-PST-AGR

9.3.3.2.5 Subjunctive present and past [[In SEA, the subjunctive present (Table 9.37) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to like,’ the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Shamakhi dialect follows the same system but with the following changes: the theme vowel is /a/ in the 3SG or before nasals.]]

Table 9.37: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

Shamakhi		cf. SEA
1SG	sir-a-m	սիրամ
		sir-e-m
		սիրեմ
		‘(if) I like’
2SG	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-a-∅	սիրա
1PL	sir-a-nk ^h	սիրանք
2PL	sir-e-k	սիրեք
3PL	sir-a-n	սիրան
	√-TH-AGR	√-TH-AGR

[[In SEA, the subjunctive past (Table 9.38) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. For Shamakhi, Adjarian does not provide a complete paradigm. But it seems that the past suffix is added and it deletes the preceding /e/ theme vowel. It’s unclear how the 3SG would be; I suspect it would resemble the Karabakh system in the choice of surface morphs.]]

Table 9.38: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

Shamakhi		cf. SEA
1SG	sir-∅-i-∅	սիրի
		sir-ej-i-∅
		սիրեի
		‘(if) I liked’
2SG	sir-∅-i-r	սիրիր
	√-TH-PST-AGR	√-TH-PST-AGR

9.3.3.2.6 Imperative and prohibitive [[For the imperative, SEA distinguishes the 2SG from the 2PL. Unfortunately, Adjarian only provides 2SG forms for Shamakhi, so we only discuss those. In SEA, the imperative 2SG is formed by adding the morph /-ir/ after the root for a verb like ‘to like’ (Table 9.39). Shamakhi seems to use the morph /-i/ instead.]]

Table 9.39: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

2SG	Shamakhi	cf. SEA ‘like!’	
	sir-i	սիրի	sir-ir
			սիրիր
			√-IMP.2SG

[[For the prohibitive or negative imperative (Table 9.40), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Shamakhi seems to add this marker, and then change the verb into a non-finite form with /-al/.]]

Table 9.40: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

2SG	Shamakhi mí sir-al մի՛ սիրալ PROH √?	cf. SEA ‘do not like!’ mí sir-ir մի՛ սիրիր PROH √-AGR
-----	--	---

9.3.3.2.7 Non-finite forms [[Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 9.41. Unfortunately, he doesn’t give names to these forms. So I have to guess what they are based on phonological similarities to SEA.]]

Table 9.41: Participles or converbs <ուրբայնել> for the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

Infinitive	Shamakhi sir-i-l սիրիլ	cf. SEA sir-é-l սիրել	√-TH-INF
Present? (subject participle)	sir-i-l-an սիրիլան		√-TH-INF-?
Past (perfective)	sir-al սիրալ	sir-el սիրել	√-PERF.CVB
Future	sir-e-l-y սիրելի	sir-e-l-u սիրելու	√-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 80.

9.4 Literature

As of now, there is no study on the Shamakhi dialect. I am preparing a study of the Shamakhi dialect with the dramatist Mr. A. Abelian (Թատերազիր պր. Ա. Աբելյան; [[SEA: /abeljan/]]). I have collected the previous information from this work. There are few published works that use this dialect. The following are the primary ones:

[[I do not translate or give bibliography entries for these sources because they’re rather difficult to systematically track down.]]

- Literature with the Shamakhi dialect
 - Ալ. Աբելյանը (Ֆարս-վօղըվիլ). Բագու, 1899
 - * – Մկինի ապահարզանը (Ֆարս-վօղըվիլ). Բագու, 1903

- Ա. Գարագաշ - Զաղցած փեսանքոյ Եւ Գեօգարշիսի բալան. Բագու, 1898
- Շիրվանզադե - Նամուս. Թիֆլիս, 1883. Besides this novel takes place in Shamakhi, oftentimes the author will make the characters use this dialect. At the end of the book, there is also list of words and forms from the Shamakhi dialect.
- Ա. Արքեպս. Սմբատեան - Նկարագիր Ա. Ստեփանսոսի Վանաց Սանիանի Թիֆլիս, 1896. In this, pages 283-286 have a text sample of the Shamakhi dialect.

[[For more recent work on this dialect, see [Martirosyan \(2019: 231\)](#). Unfortunately, it seems that Adjarian's work on Shamakhi was not published.]]

9.5 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

Adjarian's source: See Ա. Աբելեան, Մկինի հարսանիքը, pages 5-12 with scientific accuracy.

Խեման ապէր: Դուշըտ դաֆանան փախալ ա, մնացալ էս յերվիլօվ: Ինծ հարցունեսու մեայ զսուր, ուզում ամ ասամ լակ տէղն ա: Մարթս պէտկանամ պանի լակ ֆիքիր անի: Ալշան լակ պտուղ ա, համա դէ նրա չհասածը այնա մին զահրմար: Իւրիշ պան ա նրա հասածը. Վօր տինիս էս երկու ազուհտ արանքըմը հուա տամ, շրախկօցը գյեօվ ա պացրանըմ: Տիւ ապէրս, ասա, ինքիտ մէծ հօրս յաշըմը, քինացալ էս մին կնիզ էս տուալ քի վոտը հայլա հերու չէ մեկալ տարի փայիզին տասնութումը տիրապ: Իլիր Մկինի պէս: Ինքիս քանօխտ տարական: ...

Original page number 81.

... ախչիգ ամ սիրալ յերեսնօխտ տարական: Դէ ուղօրթ ա, յեքուցվան օրը անանց կնիզի ապանց տողին կը թօղնի, քու Շիշտնիտ պէս հերանց տուն կը փախչի: Հայր պանիս ալ ապանց ա: Մտկօվ, խելքօվ, խիտրութունօվ (ռուս. խօրամանկութեամբ), ջուլպալլառութունօվ (թոք. չարամտութեամբ): Ու՛ֆ, պէրանս հախ ա ուրախ ա խօսըմ, համա սը՛րտըս մըկըտամ ա: Քու հօր տունիզի բարբառ իլի. սէ՛ր: Տիւկ'զիթ մին ալամանը ցավ էս: Քեզի տեսնամ քի դարդամահ, իլէս, սատկէս, տմկէս, չօրանաց, տիզ իլէս կաչէս դուվարան, ա՛լ պուք չի կյան: Աչի (թոք. ա՛յ մարդ) աշաբը խաթի չընգա՞նք: Տրանա առաջ էս ի սիրահարվողների]

Վերտ ծըծաղըմ, հիմիգ քի ինձ ամ միտիգ ասըմ, լափ ծեր արեվ, ծըծաղ քի չէ,
խեխչու ա կյամ ինձ, խեխչու: Ախր Մկիճը հօ՛վ, սԵ՛րը հօվ: Մկիճը հորդԵ՛, Անթառանը
հօրդԵ՛: ՏԵ՛ս պա՛նի հօրդԵ՛ ա հասալ, քի Անթառանիս վերտ շարաթրանք ալ ամ
կիրալ: ... Անգօշ տիր, տես հինչ սըրտի կանձ խօսկեր ա:

Մազերթ սԵՎ հիվեր հիվեր,
Պոօշներըտ կըլոր կըլոր:
Ժամի տուռնան լԵն ուսերիտ,
Մատաղ արա, ա՛ս Մկիճիտ:

Անթառանս հավ կը խաշի,
Հօրի մէչան ճիւր կը քաշի:
Հաստ կոները սըրտ կը մաշի,
Մատաղ կանի աս Մկիճին:

Տափը սիպտագ նախշ ունքերիտ,
ՇԵԿ մազերօվ խելունք կիխիտ,
ՏԵղին խունգի յերդան վիզիտ,
Թօղ փըթաթվի աս Մկիճիտ:

Ճակատըտ ա վուկի հԵլի,
ՅԵս Մեժլում ամ, տիւ մին ԼԵլի,
Վոր քԵզ հազար սիրող հիի,
ՅԵզըտ մԵկնիր աս Մկիճիտ:

ՅԵս ծեր բախչին բաղ ամ ասըմ.
ՅԵկ քաշամք դամաղ ամ ասըմ.
Չարգարի պԵս հաղ ամ ասըմ,
ՅԵզ մի՛ քիցիլ ան Մկիճիտ:

10 Astrakhan

10.1 Background

Original page number 82.

This dialect is spoken primarily in the city of Astrakhan. This dialect also includes the various corners of the North Caucasus. When the first pioneers of Eastern literature wanted to establish a literary language, they first chose the Astrakhan dialect as the basis for the literary language. But they quickly left it and chose the Yerevan dialect, and it eventually took its present form.

There is no study on the Astrakhan dialect. The only thing we have are short pieces of information on this dialect in the work of Patkanian (Патканов 1869: 24). Patkanian considers this dialect to be extremely close to the literary language, and thus thinks it is excessive to talk more about it.

As for published samples of the Astrakhan dialect, the first are excerpts in the novels of Raphael Patkanian (Ռափայէլ Պատկանեան; [[SEA: /rapʰajel patkanjan/]]); see his Երկասիրութիւնները (1893, հատ. Բ. էջ 18-19, 23-24, 75, 76, 178-179, 183-186, 192-193, 210, 218-222, and 231-232). There is abundant material in the periodicals of the Astrakhan: Lraber (Լրաբեր [Messenger]; [[SEA: /ləraber/]]) and Gorc (Գործ; [[SEA: /gorts/]]).¹ But these unfortunately don't have perfect scientific accuracy.²

Judging by the language of these publications, we shall see that Patkanian's ideas are not accurate. The Astrakhan dialect occupies a middle ground between the Shamakhi and Yerevan dialects, but it is different from both.

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 226).]]

¹[[Unfortunately, I couldn't find an online record of such a journal called <Գործ> from Astrakhan. There are many such periodicals however with the same name from elsewhere in modern Azerbaijan. (?)]]

²My deep gratitude to the most honorable Father G. Mkrtumian from Astrakhan (Աստրախանցի Արժանապատիւ Տեղ Գ. քհ. Մկրտումյանիս; [[SEA: /ter məkərtumjan/]]), who was kind enough to offer me issues from Lraber (Լրաբեր [Messenger]) that have the best samples of the Astrakhan dialect.

10.2 Phonology

10.2.1 Segment inventory

The consonants follow the phonetic rules of Shamakhi or Karabakh, but its vowels...

Original page number 83.

... generally follow the Yerevan system.

In this way, the voiced sounds of Old Armenian have become voiceless, and they are unchanged only after nasals (Table 10.1 and sentence).

Table 10.1: Consonant voicing changes from Classical Armenian to the Astrakhan dialect

	Classical Armenian	> Astrakhan	cf. SEA
‘thin’	barak բարակ	parak պարակ	barak բարակ
‘head’	gəluχ գլուխ	kluχ կլուխ	gəluχ գլուխ
‘water’	ðzur ջուր	tʃur ճուր	ðzur ջուր
‘to put’	dənel դնել	tinel տինել	dənel դնել
‘wool’	burd բուրդ	pur ^h պուրդ	bur ^h բուրդ
‘sound’	ðzajn ձայն	t̪sen ծէն	ðzajn ձայն
‘egg’	ðzu ձու	tsu ծու	ðzu ձու

- (1) a. Astrakhan
- ing-n-əm e-m
 fall-vX-IMPF.CVB AUX-1SG
 ‘I fall.’
 ինզնըմ էմ
- b. cf. SEA
- ənk-n-um e-m
 fall-vX-IMPF.CVB AUX-1SG
 ‘I fall.’
 ընկնում էմ

Among vowels, the sounds /æ, ʌ, œ/ <ա, իւ, էօ> are missing.

10.2.2 Vowel changes

There is no rule of deleting vowels before the stressed syllable.

There are some notable vowel changes and diphthong changes.

10.2.2.1 Classical Armenian /ɑ̄/ <ωj>

Classical Armenian /ɑ̄/ <ωj> became /e/ <ɛ> (Table 10.2).

Table 10.2: Change from Classical Armenian /ɑ̄/ <ωj> to /e/ <ɛ> in the Astrakhan dialect

	Classical Armenian	> Astrakhan	cf. SEA
‘sound’	dzain̄ ձայն	tsen̄ ծեն	dzajn̄ ձայն
‘that’	qin̄ այն	en̄ են	ajn̄ այն
‘wide’	laqin̄ լայն	len̄ լեն	lajn̄ լայն
‘on’	i verqaī ի վերգայ	verē վերէ	vəra վրա

10.2.2.2 Classical Armenian /ī, ō, u/ <hL, n̄, nL>

Classical Armenian /ī, ō, u/ <hL, n̄, nL> became /u/ <nL> (Table 10.3).

Table 10.3: Change from Classical Armenian /ī, ō, u/ <hL, n̄, nL> to /e/ <nL> in the Astrakhan dialect

	Classical Armenian	> Astrakhan	cf. SEA
‘hundred’	hariq̄ հարիւր	harur̄ հարուր	harjur̄ հարյուր
‘light’	lojs̄ լոյս	lus̄ լուս	lujs̄ լոյս
‘fish’	dzukən̄ ձուկն	tsuknə̄ ծուկնը	dzuk̄ ձուկ

10.3 Morphology

10.3.1 Noun inflection or declension

Case declensions are the same as in Yerevan: genitive /-i/ <h>, ablative /-its^h/ <hg>, instrumental /-ov/ <ov>, locative /-əm/ <əm> (Table 10.4).³

³[[For Astrakhan /met̄n-əm-ə/, I suspect the final schwa is a typo because in SEA the definite suffix is banned after the locative suffix. (?)]]

Table 10.4: Sample of noun declension in the Astrakhan dialect with unclear meaning (?)

	Astrakhan	cf. SEA
‘close-ABL’	mot-its ^h	մոտից
‘head-ABL’	klχ-its ^h	գլխից
‘outside-ABL’	tus-its ^h	տուսից
‘speech-INS’	χosk ^h -ov	խոսքով
‘eye-INS’	at ^h k ^h -ov	աչքով
‘inside-LOC-(DEF)’	met ^h -əm-ə	մեջմը
‘place-LOC’	tez-əm	տեղը

In the excerpts from Patkanian, the ablative uses the Karabakh system with the forms /-a, -an/ <ա, ան>. But this is not found in the others. Sometimes, instead of ablative /-its^h/ <ից>, I’ve seen the formative /-its/ <իծ> (Table 10.4).

Table 10.5: Ablative /-its/ in the Astrakhan dialect

	Astrakhan	cf. SEA
‘mouth-ABL’	peran-its	բերանից
‘writing-TH-INF-ABL’	kr-e-l-its	գրելից
‘outside-ABL’	tus-its	տուսից

This change from the Classical sound /ts^h/ <ց> is also found in the word /k^hasi-banots/ <քասիբանօծ> ‘poorhouse’. [[This word is made up of a borrowed root /k^hasib/ plus an Armenian derivational suffix: SEA /-anots^h/ <-անց>.]]⁴

10.3.2 Pronoun inflection or declension

The pronouns almost all follow the Yerevan system (Table 10.6).

[[Adjarian doesn’t translate these pronouns; so I’m guessing what they are.]]

⁴[[Adjarian says that this root /k^hasib/ is from Turkish, but Wiktionary treats the Azerbaijani form <kasib> as the source for Armenian. Ottoman Turkish also had a cognate <kasib>.]]

Table 10.6: Sample of pronouns in the Astrakhan dialect

personal 1SG NOM 'I'	jes	յեւ
personal 2SG NOM 'you'	tu	տու
personal 3SG NOM 'he'	en	են
personal 1SG ABL 'from me'	indz-an-its ^h	ինձանից
personal 1PL DAT 'to us'	mez-i	մեզի
personal 1PL LOC 'in us'	mez-an-əm	մեզանմբ
demonstrative medial SG GEN 'that'	tra	տրա
demonstrative medial SG DAT 'that'	tran	տրան
demonstrative proximal PL NOM 'these'	srank ^h	սրանք
demonstrative medial PL NOM 'those'	trank ^h	տրանք
demonstrative distal PL NOM 'those yonder'	nrank ^h	նրանք
demonstrative proximal PL ACC 'these'	srants ^h	սրանց
demonstrative medial PL ACC 'those'	trants ^h	տրանց
demonstrative medial PL ABL 'those'	trants ^h -its ^h	տրանցից
demonstrative proximal SG GEN 'this'	estur	եսոնք
demonstrative proximal PL NOM 'these'	estunk ^h	եսոնքն

What's interesting is the form /estur-ner-i/ 'this-PL-DAT' and the nominally declined forms of the word 'who' (Table 10.7).

Table 10.7: Paradigm of the interrogative pronoun 'who' in the Astrakhan dialect

'who' (NOM)	hov	հօ՞վ
'to who' (DAT)	hov-i	հօվի՞՝
'from who' (ABL)	hov-its ^h	հօվից՞՝
'who' (PL)	hov-er	հօվէ՞ր
'to who' (PL-DAT)	hov-er-i	հօվէրի՞՝
'from who' (PL-ABL)	hov-er-its ^h	հօվէրից՞՝

10.3.3 Verb inflection or conjugation

In verbal conjugation, the formation of the present tense is similar to the Yerevan dialect.

10.3.3.1 Copula with /e/ and 3SG /a/

The copula is in Table 10.8.

Table 10.8: Copula in the Astrakhan dialect

	Astrakhan		cf. SEA	
1SG 'I am'	e-m	тү	e-m	тү
2SG 'you are'	e-s	тү	e-s	тү
3SG 'he is'	а	ω	e	т
1PL 'we are'	e-nk ^h	түп	e-ŋk ^h	түп
2PL 'you are'	e-k ^h	тү	e-k ^h	тү
3PL 'they are'	e-n	тү	e-n	тү
	AUX-AGR		AUX-AGR	

10.3.3.2 Indicative present forms

The formative ([[of the imperfective converb]]) is /-əm, -is/ <тү, тү> (2).

(2) Astrakhan

- a. as-əm e-m
say-IMPF.CVB AUX-1SG
'I say.'
аսтү тү
- b. ls-əm e-m
hear-IMPF.CVB AUX-1SG
'I hear.'
լստү тү
- c. ing-n-əm a
fall-VX-IMPF.CVB AUX
'He falls.'
հնգնըն ա
- d. k-a-l-is e-nk^h
come-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1PL
'We are coming.'
կախս түп
- e. lats^h e-k^h il-əm
cry AUX-2PL be-IMPF.CVB
'You.PL are crying.'
լաց էք իլтү

- f. $\widehat{tʃ^h}$ -e-n ls-əm
 NEG-AUX-2PL hear-IMPF.CVB
 'They don't hear.'
 չեն լսու.

The Karabakh-style forms are used (3).

[[It's not clear to me how this is like Karabakh. I cannot tell what the /-m/ suffix should mean. The only /-m/ suffix that I know of in Armenian is the present 1SG marker. But the following sentences are in the third person. It's possible that the /-m/ here is some non-finite suffix. (?)]]

(3) Astrakhan

- a. k-a-m a, or k-a-l-is a
 come-TH-? AUX, come-TH-INF-IMPF.CVB AUX
 'He comes.'
 կամ, or կալիս ա
- b. t-a-m a, or t-a-l-is a
 give-TH-? AUX, give-TH-INF-IMPF.CVB AUX
 'He gives.'
 տամ ա, or տալիս ա

The verbs with the vowel /u/ <ու> get the formative /-um/ <ում> (4).

(4) Astrakhan

- a. uz-um e-m
 want-IMPF.CVB AUX-1SG
 'I want.'
 ուզում եմ
- b. uz-um a
 want-IMPF.CVB AUX
 'He wants.'
 ուզում ա

10.3.3.3 Vowel assimilation (/e/ <է> to /i/ <ի>) and past /-m/ <մ>

In the imperfective, the sound /e/ <է> becomes /i/ <ի> when before an /i/ <ի>.

Besides this, it receives the first person formative /-m/ <մ> formative in the imperfective and perfective, based off of the present tense. For example, the copula in Table 10.9.

Table 10.9: Past copula or past auxiliary in the Astrakhan dialect

	Astrakhan (with and without assimilation)				cf. SEA	
1SG 'I was'	i-i-m	χχυ	e-i-∅	χ	ej-i-∅	χ
2SG 'you were'	i-i-r	χχր	e-i-r	χχρ	ej-i-r	χχρ
3SG 'he was'	e-∅-r	χρ	e-∅-r	χρ	e-∅-r	χρ
1PL 'we were'	i-i-nk ^h	χχլոց	e-i-ŋk ^h	χχլոց	ej-i-ŋk ^h	χχլոց
2PL 'you were'	i-i-k ^h	χχօց	e-i-k ^h	χχօց	ej-i-k ^h	χχօց
3PL 'they were'	i-i-n	χχն	e-i-n	χχն	ej-i-n	χχն
	AUX-PST-AGR		AUX-PST-AGR		AUX-PST-AGR	

Original page number 84.

[[*The negative also shows assimilation (Table 10.10).*]]

Table 10.10: Negative past copula or past auxiliary in the Astrakhan dialect

	Astrakhan (with assimilation)		cf. SEA	
1SG 'I was not'	χχ ^h -i-i-m	χχիս	χχ ^h -ej-i-∅	χχ
2SG 'you were not'	χχ ^h -i-i-r	χχիր	χχ ^h -ej-i-r	χχիր
3SG 'he was not'	χχ ^h -e-∅-r	χχր	χχ ^h -e-∅-r	χχր
1PL 'we were not'	χχ ^h -i-i-nk ^h	χχիլոց	χχ ^h -ej-i-ŋk ^h	χχլոց
2PL 'you were not'	χχ ^h -i-i-k ^h	χχօց	χχ ^h -ej-i-k ^h	χχօց
3PL 'they were not'	χχ ^h -i-i-n	χχն	χχ ^h -ej-i-n	χχն
	NEG-AUX-PST-AGR		NEG-AUX-PST-AGR	

[[*See (5) for examples of assimilation and 1SG /-m/ in conjugation.*]]

(5) a. Astrakhan

as-əm	e-i-m,	or as-əm
say-IMPF.CVB	AUX-PST-1SG,	say-IMPF.CVB
		AUX-PST-1SG

'I was saying.'

ասըմ էիմ or ասըմ χχυ

b. i. Astrakhan

ing-n-i-i-m,	ing-n-i-i-nk ^h
fall-vx-TH-PST-1SG,	fall-vx-TH-PST-1PL
	ինգնիսիմ, ինգնինիլոց

- ii. cf. SEA
 əŋk-n-ej-i-∅, əŋk-n-ej-i-ŋk^h
 fall-VX-TH-PST-1SG, fall-VX-TH-PST-1PL
 '(If) I were to fall; (if) we were to fall'
 ընկնեի, ընկնեինք
- c. i. Astrakhan
 kə-χաՅ-aj-i-m, k-ert^h-aj-i-m, kə-per-e-i-m
 FUT-play-TH-PST-1SG, FUT-go-TH-PST-1SG, FUT-bring-TH-PST-1SG
 կը խաղայիմ, կերթայիմ, կը պերեիմ
- ii. cf. SEA
 kə-χաՅ-aj-i-∅, k-ert^h-aj-i-∅, kə-ber-ej-i-∅
 FUT-play-TH-PST-1SG, FUT-go-TH-PST-1SG, FUT-bring-TH-PST-1SG
 'I would play, I would go, I would bring.'
 կիսաղայի, կերթայի, կբերեի

[[Similarly the aorist or past perfective uses the 1SG marker /-m/ in Astrakhan but not SEA. Note that Adjarian doesn't give translations or reflexes for most of these perfectives; I had to guess what they meant and then guess their SEA cognate. Note that some of these perfectives have a larger structure in their more conservative SEA cognates. (?)]]

Table 10.11: Use of 1SG marker /-m/ <舅> in the aorist or past perfective in the Astrakhan dialect

	Astrakhan		cf. SEA	
‘I said’	as-a- $\widehat{ts^h}$ -i-m	ասացիմ	as-a- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	ասացի
‘I went’	kn-a- $\widehat{ts^h}$ -i-m	կնացիմ	gən-a- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	գնացի
‘I liked’	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-m	սիրեցիմ	sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	սիրեցի
	√-TH-AOR-PST-1SG		√-TH-AOR-PST-1SG	
‘I said’	as-a-m	ասամ	as-a- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	ասացի
‘I gave’	tv-a-m	տվամ	təv-e- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	տվեցի
‘I brought’	per-a-m	պերամ	ber-e- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	բերեցի
‘I called’	kant $\widehat{f^n}$ -a-m	կանչամ	kant $\widehat{f^n}$ -e- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	կանչեցի
‘I put (PST)’	tir-a-m	տիրամ	dər-e- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	դրեցի
‘I removed’ (?)	han-a-m	հանամ	han-e- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	հանեցի
‘I allowed’	t ^h o ^h -a-m	թօնամ	t ^h o ^h -e- $\widehat{ts^h}$ -i-∅	թռնեցի
	√-PST-1SG		√-TH-AOR-PST-1SG	
‘I came’	ek-a-m	եկամ	jek-a-∅	եկա
‘I found’	k ^h t ^h -a-m	քթամ	gət-a-∅	գտա
‘I took’	ar-a-m	առամ	ar-a-∅	առա
	√-PST-1SG		√-PST-1SG	

10.3.3.4 Past participle or perfective converb with /-el/ <էլ>

The past participle ends in /-el/ <էլ>, and in this way it forms the present perfect and past perfect (յարակատարն ու գերակատարը) in (6).

[[Adjarian did not provide translations or reflexes, so I had to guess their meanings. (?)]]

(6) Astrakhan

- a. sir-el a
like-PERF.CVB AUX
‘I have liked.’
սիրել ա
- b. ek-el e-i-m
come-PERF.CVB AUX-PST-1SG
‘I had come.’
եկել էիմ

- c. $k^h t^h \text{-el}$ e-s
find-PERF.CVB AUX-2SG
'You have found.'
ŋət̪əl tu
- d. $\text{ing-} \text{el}$ e-n
fall-PERF.CVB AUX-3PL
'They have fallen.'
hluqt̪əl t̪u
- e. $t̪i^h \text{-i-i-m}$ ls-el
NEG-AUX-PST-1SG hear-PERF.CVB
'I had not listened.'
zħħu luet̪i
- f. $\text{amant̪-} \text{el}$ i-i-m
shy?-PERF.CVB AUX-PST-1SG
I'm not but I think this means 'I had felt shy.'
awmawuziħi tħiħu

The reflex of verb /linel/ <ħluħiħ> 'to be' uses the formative /er/ <t̪er> in order to distinguish the consonants (7).⁵

(7) Astrakhan

- a. $\text{il-} \text{er}$ e-n
be-PERF.CVB AUX-3PL
'They have been.'
ħl̪er t̪u
- b. $\text{il-} \text{er}$ a
be-PERF.CVB AUX
'He has been.'
ħl̪er a
- c. $\text{il-} \text{e-} \text{r-} \text{u}$ a
be-TH-INF-FUT.CVB AUX
'He will be.'
ħl̪erriu a

This sound change is also found in the reflex of the Classical conjunction /aqi/ <awj> which uses the form /el/ <t̪l> or /er/ <t̪er> in the Astrakhan dialect.

⁵[[Adjarian treats the verb in (7) as made up of a past participle or perfective converb. However, his SEA translation /linelu e/ <ħluħiħ> uses a future converb. I think he gave the incorrect description for this sentence's morphology; it does not use a perfective converb. (?)]]

10.3.3.5 Infinitival genitive with /-i/ <հ>

The genitive of the infinitive is formed with /-i/ <հ>, similarly to the Karabakh dialect (Table 10.12).

Table 10.12: Infinitives take genitive /-i/ <հ> instead of /-u/ <ու> in the Astrakhan dialect

	Astrakhan	cf. SEA
‘to put’ (GEN)	tn-e-l-i տնելի	dən-e-l-u դնելու
‘to speak’ (GEN)	χos-e-l-i խօսելի	χos-e-l-u խօսելու
‘to sew’ (GEN)	kar-e-l-i կարելի	kar-e-l-u կարելու
	✓-TH-INF-GEN	✓-TH-INF-GEN

10.4 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

Adjarian's source: Taken from *Lraber* (Լրաբեր [Messenger], year 1909, number 19)

– Աղա Մոսկովից Լեբսէ Իվանիճի տղան էր Էկել, Միշան. կընըմ էր Պետրովը ծկա: ■ Քշերը Էկաւ. դէ մեր տուն ցած Էկավ. ա (Ոուս. իսկ) առաւօտը ինսը սահարին պրօխօդը կընըմ ա: Դէ սաղ քշեր խօսանք, հօրը հարցրամ. հԵՇ գիդի տարիներ. ի՞նչ քեֆեր էին արել... Դէ, տա քի, Արտեմ Վանիճ, առաւօտը մին ծի վեր առնենք ■ ստեղի հայի պաները շանց տուր:

Լա՛ւ, ասամ:

Ո՛չ իիմ ասել:

Առաւօտը բազաժը զդքրգանք, ութին կես կար, ծի վեր առանք, տուս Էկանք: Սամի առաջինը պէրամ սրան Պետրոս-Պողոսի ժամի խաչելութիւնի պատկերը ■ շանց տալի: Շատ հաւանաւ. ասըմ ա հովի՝ ծեռքաճուրն ա: Չեմ մանըմ, ասըմ եմ, Րաֆայէլինս ա, թէ նրա աշկերտինը: Տեսամ, որ շատ խորը խորը մտիկ ա անըմ ուզամ փոքր պարծանալի. – ասըմ եմ, տա խօ...

Original page number 85.

... Էսպէս չի՝ իլէր առաջ. դուզ կտակի վերէն ա քաշած իլէր. Էտով մեր Էրեսփոխներից ■ մինը պոնել ա՝ Էրեսին լակ ա քսել տվել: Աղա էս խօսքս ասելու իմացամ, տա վերէն պաց չի ինգսի՞լ. քի «այս ի՞նչ վանդալութի՛ն ա»: Տեսամ, որ շատ ա

տաքանըմ՝ հանդարտ փեշից քաշամ, ասըմ եմ խթար ես ինչ խաբար ա՞, փոքր հանդարտիր, ժամըմն էնք, համ եր խառը վախտեր ա. բիրդան պերանիծոն՝ մի խոսկ պաց կթողնես՝ ստակ կկորչենք:

Աղա տուոնից տուս կայի վախտին՝ սրա աչքն ելի մին զադ չի ինգնի՞լ. կայսաւ: – Տա ի՞նչ ա, ասըմ ա, ես տուոնի գըմանի պատը քերվե՞լ ա ի՞նչ ա: – ՉԵ՛, ասըմ եմ, ստեղ պան ա կրած. հոր թիվին քցադ ա ժամը, եփ օծած ա. ինք ա օծել, ինքերի հետ: Կրելիծ ետով եր, բուկվաների վերեն զարվարադ են քսած իլեր: Դէ տարիներ են անցկացել, ադա մարթ ա վեր ինգնըմ մեռնըմ, ի՞նչ պան ա որ սա եր փշացած իլի, ենա ինգել ա փշանայի վերջն ել մին քանի հետ ժամը տուսիծ նորոքելի վախտին տըրան ել բելիտ են արել. ա՛յ, ասըմ եմ, մին հետ եր բելիտ անեն՝ ստակ կբարաբարպի:

Աղա սա թագաղանիծ չի թընդըկի՞լ: – Սա ինողութիւն ա, ասըմ ա, ի՞նչպէս կարելի-յ-ա ոնչըչացնել, սա ի՞նչ խելք ա, ի՞նչ հասկացողուկիւն ա: Լաւ, ասըմ ա, ես ծեր քաղաքըմ մին դասա հասկացող մարթ չի կա՞յ, որ ես պատկերքի համար եր խոսեր. ես⁶ կրածի համար եր: – Ստեղ ուժ ես ինքս տաքացում. ներողութիւն, ասըմ եմ, շատ իզուր ես մեղի եսպէս անպատիւ անըմ. հասկացող մարթ մեզանըմ ինչքան ուզես. ա՛յ համեցեր մեր ժողովըները, թամաշա արա: Հենց մեր տունը ասըմ եմ, ենդուր համար ա քանդըվել, որ շատ հասկացողներ ունենք. դաժը եթէ կուզես՝ անհասկացող մարթ չի կայ, ոիչով հասկացող են: Են պատկերքի պանը լսելը քաշտ մունչերի սպրիվատիտծը են իլեր՝ նա կեսը ուժ լակ ա քսած իլեր, դէ թողել են որ պըրծացնի իսկ ես կրածը, այ մին երկու տարի կիլի, որ խոսկ իլեր ա, շուտով կվճռվի, թագաղանից կրել կտանք: Կնանք, ասըմ եմ, ծին սպասըմ ա: Մին կերպ սրան դրոգ քցամ, տարամ ախչիգերքի շկօլայի մօտ:

– Այ, ասըմ եմ, սա մեր շկօլան ա:

Original page number 86.

– Բես, ասըմ ա, Ռուստի վըվիսկա ինչի՞ ա: – Զրեյով էնք տվել. ասըմ եմ, ա՛յ հոքաւոր տերը կկայ՝ հուսումարանի պանը կարծացնի՝ մենք ելի ետ ստեղ կքաշվենք: լավ րեմօնտ կանենք, տուսից ել բելիտ կանենք. մին փոքր կեսատ մնացած պան կա: – Բես սա՞ ինչ ա, հարցնըմ ա ինձանից, հովի՞ տունն ա: – Մերն ա, ասըմ եմ. քասիբանոծինը. քանի տարի եա ասել ա, պէտք ա քանդի, թագանը քցի, կործը կեսատ ու մնացել հելէ: – Բես սա ի՞նչ պան ա, ասըմ ա, կեսը ծուր, կեսը հոդ: – Սա, ասըմ եմ, մեր կանավն ա, փորըմ են, կեսատ ա:

⁶[[The original page had <կս>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <էս>; I fixed it.]]

Ա տղայ, տա բիրդան ինձի չի ասի՞ - քի, ասա պաժալըստա տուք ինքներդ եր կիսա՞տ եք, թէ թամամ խալիս եք: Սատաղ, ասըմ ա, ծեզի սկի թամամացրած, պրծացրած պան չունե՞ք, որ տեսնենք:

– Ինչի՞չ է, ասըմ եմ, այ Կըտերինայի մատուռը, ստակ թամամացրած պրծացրած■ ա:

– Ինձադը՞, ասըմ ա. նա ի՞նչ պան ա:

– Մատուռ ա, ասըմ եմ, աղօթք անելի տեղ, չասօվսա՛. ուզում ես կնանք: Աղա տա բիրդան ծիտն շուր չի տալ, հարայ չի տալ. «պրեամք նա պարախօդ»: Պրիխօդ էկանք թէ չէ, սվիստող տըվան: Սա ինգաւ ոխչին թարիֆ անելի, քի Հաշտարիսանի հայերի ոխչը պանը կեսատ ա. ծըծաղ պաց քըցան որ: Ասըմ եմ ինչի՞ ես հոքիիդ մեղք անըմ, քեզի խօ ասա՞մ, որ պրծացրած պան էր ունենք:

– Հա, ասըմ ա, մին դանա չասօվսա ունեն պրծացրած. ինչպես ա անըմը՞:

– Կըտերինայի մատուռ:

Ինքըս էլ փոշմանամ: Աղա սաղ կայնած խալիս եսթայից էր ենթայից էր, եքքէ ծենով ծըծաղի պաց չեն քըցի՞լ. կասես մին վեդրէ հերման ճուր ածան վերես: Ինքըս էր չի հասկացամ, որ ի՞նչպես ընդեղիծ տուս էկամ, տուն էկամ: Մունչուրի■ ես սահաթք չեմ կարանըմ մոռանալի. որ միտքըս չի ընգնը՞մ, սաղ վերես ալավ ա տամ:

11 Julfa

Original page number 87.

11.1 Overview

The homeland of this dialect is the village called Julfa (now called Old Julfa), found near the shores of Araks, at the Persia-Russia border. In the old times, Julfa played a large role in national commerce. Julfa Armenians had spread out till Italy and Holland, and accumulated great wealth in these domains [[as merchants]]. During the time of Shah Abbas the Great (Armenian: Շահաբաս), large numbers of the Armenian population of the Araratic plains (including Julfa Armenians) were forced to leave their homeland, and were taken to Isfahan. Here, in the southern part of the city, they established the New Julfa suburb, which over a short period of time became a lot bigger and richer. It had up to 25,000 Armenian residents. The majority of its residents became involved in commerce and established a few settlements in India, Birmania (Burma), Java and Sumatra. These latter settlements are now almost all gone, and the few remaining Armenians have become English-speakers.

The Julfa dialect is still alive in Old Julfa, New Julfa, and in a few cities in Persia, such as Shiraz, Hamadan, Bushehr, Tehran, Anzali, Qazvin, Rasht, and so on, where New Julfa migrants have settled.

There is an extensive manuscript that is written in the Julfa dialect; this is the chronology of Petros di Sarkis Gilanentz (Armenian: Պետրոս Դի Սարկիս Գիլանենց).¹ This was published first in the periodical *Krunk Handes* (Armenian: Կոռուկ Հանդէս, 1863, February, March) and then published on its own.² One can also find articles written in the more recent dialect in the local New Julfa periodical of *Lraber* (Լրաբեր [Messenger]), which is still published to this day. Because I don't have this newspaper, I could not use it.

The Julfa dialect was studied by Patkanian (Պատկանյան) in his...

¹[[His name is also romanized with Sargis instead of Sarkis, and Gilanents instead of Gilanentz. An English translation can be found online ([Gilanentz 1959](#)).]]

²[[I think he means the periodical Կոռուկ հայոց աշխարհին [Crane to the Armenian world]. (?)]]

Original page number 88.

... work (Патканов 1869: 76-103). Thus by benefiting from this work, we can compose our description of the Julfa dialect.

[*For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 225).]*]

11.2 Phonology

The phonetic system of this dialect is like the Yerevan system, or more exactly like the Tabriz subdialect.

11.2.1 Change from Classical /h/ <հ> to /χ/ <խ>

The primary borderline of its sound changes is how the Classical Armenian /h/ <հ> became /χ/ <խ> (Table 11.1).

Table 11.1: Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /χ/ <խ> in the Julfa dialect

	Classical Armenian	> Julfa	cf. SEA
‘Armenian’	haj	χaj	haj
‘bread’	hats ^h	χats ^h	hats ^h
‘father’	hař	χer	hař
‘graceful’	ʃənorhawor	χənaxavor	ʃənoravor
‘fear’	ah	əχ	ah
	հայ	իսայ	հայ
	հաց	իսաց	հաց
	հայր	իսեր	հայր
	շնորհաւոր	շնախավոր	շնօրհավոր
	ահ	ախ	ահ

11.2.2 Word-initial insertion of /h/ <հ>

Many vowel-initial words received an initial /h/ <հ> (Table 11.2).

Table 11.2: Insertion of word-initial /h/ <հ> in the Julfa dialect

	Classical Armenian	> Julfa	cf. SEA
‘when’	erb	hip ^h	jerp ^h
‘cheap’	arʒan	heʒan	arʒan
‘front’	aradʒ	haredʒ	aratʃ ^h
‘long’	erkar	herkar	jerkar
‘close of the day’		haraknadem	iriknadem
cf. ‘evening’	erekun	hərəkənul	irikun
	երբ	հիփ	երբ
	արժան	հեժան	արժան
	առաջ	հարեջ	առաջ
	երկար	հերկար	երկար
		հարակնադեմ	իրիկնադեմ
		հերկոնուն	իրիկոնուն

11.2.3 Change from Classical /i_u/ <իւ>

The word-initial /i_u/ <իւ> sound became /u/ <ու> (Table 11.3).

Table 11.3: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /u/ <ու> in the Julfa dialect

	Classical Armenian	> Julfa	cf. SEA
‘oil’	i _u լ իւղ	սթ ուղ	jսթ յուղ
‘self’	i _u ր իւր	սր ուր	jսր յուր

11.2.4 Nasal insertion for the word ‘no’ /otʃʰ/

The negative formative from Classical /otʃʰ/ <ոչ> became /motʃʰ/ <մօչ>. This interesting word is formed in the following way. First, the Classical word /otʃʰ/ <ոչ> became /votʃʰ/ <վօչ>, as in many dialects of New Armenian. The sound /n/ <ն> was then added to this word to get /vontʃʰ/ <վօնչ>, and this form is used in the Yerevan dialect. The labial (շրթնական) sound /v/ in /vontʃʰ/ was affected by the nasality of this /n/ <ն>, and became a labial nasal /m/ <մ>. From this form, we got the lenited form (սղմամբ) /motʃʰ/ <մօչ>. In the Julfa dialect, the two forms are also used (Table 11.4).

Table 11.4: Insertion of nasal /m/ <մ> in negative words in the Julfa dialect

	Classical Armenian	> Julfa	cf. SEA
‘nothing’	otʃʰ:intʃʰ ոչինչ	motʃʰ:intʃʰ, մօչինչ	votʃʰ:intʃʰ ոչինչ
‘no one’	otʃʰ okʰ ոչ ոք	montʃʰ:intʃʰ մօնչինչ	votʃʰ vokʰ ոչ ոք
‘no one’s’		motʃʰ:ov մօչօվ	votʃʰ meki ոչ մեկի
		motʃʰ:um մօչում	

11.3 Morphology

11.3.1 Noun inflection or declension

11.3.1.1 Case marking for singular nouns

In the noun declension, the genitive-dative case is formed with the formative /-e/ <է> as in Karabakh, or with the formative /-i/ <ի> as in Yerevan.

The ablative is formed with the formative /-e/ <է>. But for words with the rhyme /-u/ <ու>, the ablative uses the formatives /-its^h, uts^h/, <ից, ուց> (Table 11.5).³

Table 11.5: Ablative in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
‘house’		tun տոն
‘house-ABL’	tən-e տընէ	tən-its ^h տնից
‘brook’		aru առու
‘brook-ABL’	arv-its ^h առվից	arv-its ^h առվից
‘soul’		hok ^h i հոգի
‘soul-ABL’	χok ^h -uts ^h իսօցուց	hok ^h -uts ^h հոգուց

The instrumental formative is the usual formative /-ov/ <օվ>, and the locative is /-um/ <ում>.

11.3.1.2 Case marking for plural nouns

For the plural, its declension endings are in Table 11.6.

Table 11.6: Declensions for plurals in the Julfa dialect

NOM	/-er/ <էր>	/-ner/ <նէր>
GEN,DAT	/-er-i, -er-ots ^h / <էրի, էրօց>	/-ner-i/ <նէրի>
ABL	/-er-e, -er-ots ^h -e/ <էրէ, էրօցէ>	
INS	/-er-ov/ <էրօվ>	/-ner-ov/ <նէրօվ>
LOC	/-er-um/ <էրում>	/-ner-um/ <նէրում>

To form the plural in some situations, the dialect uses the formatives /-ek^h, -ani, -er-ani, -ner-ani, -arenk^h/ <էք, անի, էրանի, նէրանի, արենք>.

³[[For the word /arv-its^h/, Adjarian provides a translation <յառուց>, but I couldn't figure out what this word meant. (?)]]

Table 11.7: Example of plurals in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
‘Russian’			rus	ռուս
‘Russian-PL’	ərust-ani	ըռուստանի	rus-ner	ռուսներ
‘hunter’			vorsor	որսոր
‘hunter-PL’	vorsor-ani	վօրսօրանի	vorsor-ner	որսորներ
‘other’			uris	ուրիշ
‘other-PL’	uris-ani	ուրիշանի	uris-ner	ուրիշներ
‘head’			gəluχ	գլուխ
‘head-PL-(PL)’	gluχ-ner-ani	գլուխներանի	gəluχ-ner	գլուխներ
‘voice’			dzajn	ձայն
‘voice-PL-(PL)’	dzən-er-ani	ձեներանի	dzajn-e	ձայներ
‘place’			tev	տեղ
‘place-PL’	tev-arenk ^h	տեղարենք	tev-er	տեղեր
‘village’			gyus	գյուղ
‘village-PL’	gyus-arenk ^h	գյուղարենք	gyus-er	գյուղեր

11.3.2 Pronoun inflection or declension

The declension of pronouns is the same as in the Yerevan dialect, ...

Original page number 89.

... so we think it's superfluous to show them. The pronouns differ only in the ablative, where they take the formative /-e/ <է> (Table 11.8).

[[*I try to minimize my segmentation of pronouns because pronouns tend to contain a lot of opaque morphology. For these ablative forms, a possible segmentation consists of three morphs: ‘from you.PL’ /dzez-(a)n-e/ with the gloss PRO-NX-ABL.*]]

Table 11.8: Sample of ablative pronouns in the Julfa dialect

personal 1SG ‘from me’	indzne	ինձնէ
personal 2SG ‘from you’	k ^h ezne	քեզնէ
personal 1PL ‘from us’	mezne	մեզնէ
personal 1PL ‘from us’	mezane	մեզանէ
personal 2PL ‘from you’	dzezne	ձեզնէ
personal 2PL ‘from you’	dzezane	ձեզանէ
demonstrative proximal SG ‘from this’	esti	էստի
demonstrative proximal SG ‘from this’	sorane	սօրանէ
demonstrative proximal PL ‘from these’	estonts ^h me	էսոնուցնէ
demonstrative proximal PL ‘from these’	sots ^h ane	սօցնան

Some interesting forms are in Table 11.9.⁴

Table 11.9: Sample of other pronouns in the Julfa dialect

reflexive PL ‘selves’	urenk ^h	ուրենց
reflexive SG ABL ‘from self’	uren	ուրնեն
reflexive PL GEN ‘of selves’	urents ^h	ուրենց
reflexive PL GEN ‘of selves’	urts ^h ents ^h	ուրցենց
demonstrative proximal PL GEN ‘of these’	sants ^h an	սանցան
demonstrative medial PL GEN ‘of those’	dants ^h an	դանցան

11.3.3 Verb inflection or conjugation

11.3.3.1 Overview and morphological changes

For verb conjugation, the most characteristic forms are the following.

11.3.3.1.1 Present copula with /a/ <ա> For the present tense form of the copular verb, the Classical sound /e/ <է> of all the persons has changed to /a/ <ա> (Table 11.10).

⁴[[He doesn’t say what’s interesting about them. (?)]]

Table 11.10: Copula with /a/ <ա> instead of /e/ <է> in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG 'I am'	a-m	ալ	e-m	էլ
2SG 'you are'	a-s	աս	e-s	էս
3SG 'he is'	a	ա	e	է
1PL 'we are'	a-nk ^h	ալը	e-ŋk ^h	էլը
2PL 'you are'	a-k ^h	աը	e-k ^h	էը
3PL 'they are'	a-n	ան	e-n	էն
	AUX-AGR		AUX-AGR	

This of course originated via analogy to the present 3SG, which as we know is /a/ <ա> in the dialects of Yerevan, Karabakh, Shamakhi, Astrakhan, and Agulis.

11.3.3.1.2 Past copula with /i/ <ի> Its imperfective ([[meaning the past form of the copula]]) is formed like in Yerevan (Table 11.11). [[This means that in Julfa, the /e-i/ AUX-PST sequence surfaces as a single [i] via deletion of the /e/.]]

Table 11.11: Past copula with /i/ <ի> instead of /ei/ <էի> in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG 'I was'	∅-i-∅	ի	ej-i-∅	էի
2SG 'you was'	∅-i-r	իր	ej-i-r	էիր
3SG 'he was'	e-∅-r	էր	e-∅-r	էր
1PL 'we were'	∅-i-nk ^h	իլը	ej-i-ŋk ^h	էլը
2PL 'you were'	∅-i-k ^h	իք	ej-i-k ^h	էք
3PL 'they were'	∅-i-n	ին	ej-i-n	էն
	AUX-PST-AGR		AUX-PST-AGR	

11.3.3.1.3 Imperfective converb with /-man/ <ման> The indicative present and imperfective of every verb is made with the formative /-man/ <ման> (/aman/ <աման>) (Table 11.12).⁵

⁵[[I suspect that the formative /-aman/ is actually segmentable as /-a-man/: the theme vowel /a/ plus the converb suffix /-man/.]]

Table 11.12: Imperfective converb with */-man/* <ման> (*/-aman/* <աման>) in the *Julfa* dialect

	Shamakhi	cf. SEA
‘I go’	gn-a-man a-m զնաման ամ ✓-TH-IMPF.CVB AUX-1SG	gn-um e-m զնում եմ ✓-IMPF.CVB AUX-1SG
‘I see’	tes-man a-m տեսման ամ	tes-n-um e-m տեսնում եմ
‘I flee’	pʰaqx-man a-m փախման ամ ✓-IMPF.CVB AUX-1SG	pʰaqx-tʃʰ-um e-m փախչում եմ ✓-VX-IMPF.CVB AUX-1SG
‘I was going’	gn-a-man Ø-i-Ø զնաման ի ✓-TH-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	gn-um ej-i-Ø զնում էի ✓-IMPF.CVB AUX-1SG
‘I was seeing’	tes-man Ø-i-Ø տեսման ի	tes-n-um ej-i-Ø տեսնում էի
‘I was fleeing’	pʰaqx-man Ø-i-Ø փախման ի ✓-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	pʰaqx-tʃʰ-um ej-i-Ø փախչում էի ✓-VX-IMPF.CVB AUX-PST-1SG

11.3.3.2 General paradigms for the reflex of the A-Class

The following are the primary tenses of the reflex of the Classical verb /gən-a-1/ <զնալ> ‘to go’.

[[Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.]]

[[This verb is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /a/ in Classical Armenian. Philological work calls it the third class; a more mnemonic name is the A-Class.]]

11.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective [[In SEA, the indicative present and past imperfective are formed by combining the imperfective converb (a verb with suffix */-um/*) with an inflected auxiliary (Table 11.13, 11.14). In *Julfa*, essentially the same strategy is used with the following differences: the converb suffix is */-man/*, and the auxiliary has different forms in *Julfa*. These forms were discussed in §11.3.3.1.3.]]

Table 11.13: Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG	gn-a-man a-m	զնաման ամ	gən-um e-m	զնում եմ 'I go'
2SG	gn-a-man a-s	զնաման աս	gən-um e-s	զնում ես
3SG	gn-a-man a	զնաման ա	gən-um e	զնում է
1PL	gn-a-man a-nk ^h	զնաման անք	gən-um e-ŋk	զնում ենք
2PL	gn-a-man a-k ^h	զնաման աք	gən-um e-k ^h	զնում եք
3PL	gn-a-man a-n	զնաման ան	gən-um e-n	զնում են
	✓-IMPF.CVB AUX-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

Table 11.14: Indicative past imperfective <աՆԿԱՏՈՒՐ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG	gn-a-man Ø-i-Ø	զնաման ի	gən-um ej-i-Ø	զնում եի 'I was going'
2SG	gn-a-man Ø-i-r	զնաման իր	gən-um ej-i-r	զնում եր
3SG	gn-a-man e-Ø-r	զնաման էր	gən-um e-Ø-r	զնում էր
1PL	gn-a-man Ø-i-nk ^h	զնաման ինք	gən-um ej-i-ŋk ^h	զնում ենք
2PL	gn-a-man Ø-i-k ^h	զնաման իք	gən-um ej-i-k ^h	զնում եք
3PL	gn-a-man Ø-i-n	զնաման ին	gən-um ej-i-n	զնում են
	✓-TH-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

11.3.3.2.2 Past perfective or aorist [[In SEA, the past perfective or aorist (Table 11.15) for /gən-a-l/ ‘to go’ is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. Julfa uses the same strategy.]]

Table 11.15: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG	gn-a- \widehat{ts}^h -i-∅	զնացի	gən-a- \widehat{ts}^h -i-∅	զնացի
			‘I went’	
2SG	gn-a- \widehat{ts}^h -i-ր	զնացիր	gən-a- \widehat{ts}^h -i-ր	զնացիր
3SG	gn-a- \widehat{ts}^h -∅-∅	զնաց	gən-a- \widehat{ts}^h -∅-∅	զնաց
1PL	gn-a- \widehat{ts}^h -i-nk ^h	զնացինք	gən-a- \widehat{ts}^h -i-նկ ^h	զնացինք
2PL	gn-a- \widehat{ts}^h -i-k ^h	զնացիք	gən-a- \widehat{ts}^h -i-k ^h	զնացիք
3PL	gn-a- \widehat{ts}^h -i-n	զնացին	gən-a- \widehat{ts}^h -i-n	զնացին
	✓-TH-AOR-PST-AGR		✓-TH-AOR-PST-AGR	

11.3.3.2.3 Subjunctive present and past [[In SEA, the subjunctive present (Table 11.16) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /a/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. The Julfa dialect behaves the same but with one difference: the theme vowel of the 2PL changes from /a/ to /e/.]]

Table 11.16: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG	gn-a-m	զնամ	gən-a-m	զնամ
			‘(if) I go’	
2SG	gn-a-s	զնաս	gən-a-s	զնաս
3SG	gn-a-∅	զնա	gən-a-∅	զնա
1PL	gn-a-nk ^h	զնանք	gən-a-նկ ^h	զնանք
2PL	gn-e-k ^h	զնաք	gən-a-k ^h	զնաք
3PL	gn-a-n	զնան	gən-a-n	զնան
	✓-TH-AGR		✓-TH-AGR	

[[In SEA, the subjunctive past (Table 11.17) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Julfa, the theme vowel /a/ is deleted before the past suffix /i/. In the 3SG, the theme vowel is changed to /e/.]]

Table 11.17: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb 'to go' in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG	gn-∅-i-∅	գնի	gən-aj-i-∅	գնայի
			'(If) I went'	
2SG	gn-∅-i-ր	գնիր	gən-aj-i-ր	գնայիր
3SG	gn-e-∅-ր	գնէր	gən-a-∅-ր	գնար
1PL	gn-∅-i-nk ^h	գնինք	gən-aj-i-նկ ^h	գնայինք
2PL	gn-∅-i-k ^h	գնիք	gən-aj-i-k ^h	գնայիք
3PL	gn-∅-i-n	գնին	gən-aj-i-n	գնային
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

11.3.3.2.4 Tenses built from the subjunctive: Future [[In Julfa, the future and past future are built on the subjunctive by adding the prefix /kə/ <կը> (Table 11.18). SEA behaves essentially the same and I don't provide its paradigm.]]

Table 11.18: Future <ապառնի> and past future <անցեալ ապառնի> for the verb 'to go' in the Julfa dialect

	Future <ապառնի>		Past future <անցեալ ապառնի>	
1SG	kə gn-a-m	կը գնամ	kə gən-∅-i-∅	կը գնի
	'I will like'		'I was going to like'	
2SG	kə gn-a-s	կը գնաս	kə gən-∅-i-ր	կը գնիր
3SG	kə gn-a-∅	կը գնա	kə gən-e-∅-ր	կը գնէր
1PL	kə gn-a-nk ^h	կի գնանք	kə gən-∅-i-nk ^h	կը գնինք
2PL	kə gn-e-k ^h	կը գնէք	kə gən-∅-i-k ^h	կը գնիք
3PL	kə gn-a-n	կը գնան	kə gən-∅-i-n	կը գնին
	FUT √-TH-AGR		FUT √-TH-PST-AGR	

11.3.3.2.5 Imperative and prohibitive [[For the imperative 2SG, SEA adds a zero morph after the root for an A-Class verb like 'to go' (Table 11.19). For the 2PL, SEA adds the sequence /-a-*ts*-ek^h/ after the root such that /-a-*ts*^h/ for the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Julfa uses similar strategies with one difference: the 2PL can omit the /-a-*ts*^h/ sequence.]]

Table 11.19: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA ‘go!’		
2SG	gn-a-∅	զնա	gən-a-∅	զնա	√-TH-IMP.2SG
2PL	gn-a- ^{ts^h} -ek ^h	զնացէք	gən-a- ^{ts^h} -ek ^h	զնացէք	√-TH-AOR-IMP.2PL
	gn-ek ^h	զնէք			√-IMP.2PL

[[For the prohibitive or negative imperative (Table 11.20), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. For Julfa, the prohibitive is formed by placing the /mi/ after the verb. The verb is a non-finite form with /-al/ (possibly the infinitive). In the 2PL, the prohibitive marker carries plural agreement, thus agreement morphology is mobile.]]

Table 11.20: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa and SEA ‘do not go!’		
2SG	gn-a-l mí	զնալ մի՛	√-TH-INF(?) PROH
	mí gən-a-∅	մի՛ զնա	PROH √-TH-IMP.2SG
2PL	gn-a-l m-ek ^h	զնալ մէք	√-TH-INF(?) PROH-IMP.2PL
	mi gən-a- ^{ts^h} -ek ^h	մի զնացէք	PROH √-TH-AOR-IMP.2PL

11.3.3.2.6 Non-finite forms [[Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 11.21. Note that the present participle and past participle are also called the imperfective converb and the perfective converb.]]

Table 11.21: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

		Julfa and cf. SEA		
Infinitive	անորոշ	gn-a-l	զնալ	√-TH-INF
		gən-a-l	զնալ	√-TH-INF
Present	ներկայ	gn-a-man	զնաման	√-TH-IMPF.CVB
		gən-um	զնում	√-IMPF.CVB
Past	անցեալ	gn-a- ^{ts^h} -el	զնացէլ	√-TH-AOR-PERF.CVB
		gən-a- ^{ts^h} -el	զնացէլ	√-TH-AOR-PERF.CVB

Original page number 90.

11.4 Text samples

Adjarian's sample: Taken from Կոռլևկ, 1863, էջ 92-94

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

1. Համադասից Սահիծանի վորթի Հովսեփին արեկ քաղաքս, ասաց թէ Համադասան մին ամիս ա վօր դուս ամ. յես Համադան իքան՝ Բաղդադա մին խայ յեկավ Համադան, ասաց թէ Ըստամբօղու շատ ջաբախանա յեկավ Բաղդադ, ամա ասկար չեկավ, եւ ասկար կալէ ծեն էլ չկեր: Բաղդադա փաշէն վօր Ըստամբ ասկարին Գիլան գօլն հիմացավ՝ Բաղդադա բերթըն ինչ քանդած տեղ վօր կեր՝ Թամամին շինել արեւ, վօր Ըստամբից շատ ախ էր քաշում:

2. Վերօ Հօվսեփին ասաց թէ յես վօր յեկի Դազվին, Դազվինցիք ասում ին թէ մեր սարդարն տեղէն փախավ՝ մենք մնացինք անտեր. մեր ճարն ի՞նչպէս գընի. մեր ճարն ես ա վօր հեփ մեր ախն շատանա վօր Աղվանն մեզ մօտկանա, պիտի վօր գրենք Ըուեշտ՝ Ըստամբ սարդարին վերա, վօր մեզ տիրութին առի եւ մենք Ըստամբ դուկուդ առենք:

3. Օգոստոսի 2քումն 2 շամախցի թուրք Թարվիզու շահիցն չափարարէկ Ըուեշտ՝ վօր գնա Թիմիշանա վերին կուշտն: Ես 2 չափարն ասել ան թէ՝ Վախտանկ խանըն եւ Կախեթու վայի Մամատ Դովի խանըն խաշտէլ ան (հաշտուեր են) եւ միատեղ ուրենց ասկարօվն գնացել ան Հարեվան (Երեւան): Հարեվանա կշտին 4 օսմանցու փաշա դընի ուրենց ասկարօվն. 4 փաշին խետ կրիվ կը տան, վօր Օսմանցու ասկարէն շատ ջառթէլ ան. մնացյալն փախէլ ա եւ մին փաշէն ուր ասկարօվն մին դայիմ տեղ ա՝ վօր կարէլ չեն գրիշմիշ լինէլ:

4. Զուլայեցի Կօհանեսի վորթի Թօրոսն Օգոստոսի 3ումն յեկավ Ըուեշտ. ասաց թէ յես Արզորում էի՝ վօր խաբար յեկավ թէ 4 փաշա գնացին Թիֆլիզ առին եւ ընկել ան Վախտանկ խանին հետնեն վօր բռնէն. Արզորում 3 օր դօնամա արարին եւ ...

Original page number 91.

... թօփէր գցեցին. հետո քանի օրեն հետ խաբար արեկ՝ թէ Վախտանկ խանն շատ ասկարօվ հետ ա դառցել օսմանցուն վերա. շատ ուժօվ շքաստա տվէլ. եւ օսմանլիքն ասկարն վօր փախէլ էր՝ 100-օվ 200-օվ հետ ան գօլման Արզորում. վօր յեկինք Բայազին էլ տեսման ինք, վօր հետ ին փախման: Թավրիզու վօր դախիլ յելանք՝ ել եսպէս լուցինք. եւ Կրաստանա չափար արեկ Թարվէզ՝ ել եսպէս ասաց՝ վօր վերեվումն գրած ա:

5. Հուլիսի 28. Թիֆլիզէցի Խ վօր Հայոց դավակ ա, վօր կաթօլիկ ա դառցել, վօր Փռանկսըզի կումալանուն դիլմաճ յելէ, վօր ես Հօսւեփին Ըսպահանա փախէլ էր,

Համադասա վերա արեկ Ըռեշտ, վոր Աղվանին Ըսպահան առուլս խաթիյաթ արար՝ թէ ինչպես ան առել. թիվն 1722 փետրվարի 18. Աղվան Միրվեսի վորթի Մամուլդ խանըն 12,000 ասկարօվ Զրմանա վրա յԵկավ. Ըսպահանա վերա, վոր Ել էն օր Աղվանն յԵկել ա Վարզան դախիլյԵլ, վոր մինչի Ըսպահան 16 աղաջ ա, վոր Ե 80 վերստ:

6. Արապի սարդարն Ել էն օրն չափար ա դարկել Ըսպահան շահին՝ թէ Թախիին ■ Մամուլդն ուր ասկարօվն Ըսպահանա վերա կալման, շուտով եստուր ֆիջրն արա:

7. Շահ Մամուլդին գալս վոր կը լսի՝ թէ Թախիին կալիս ա, հուքմ կարի ուր բԵկարին՝ թէ վօ՛րչանք օմարա, խան, բԵկ, բԵկարա, դուկ, դոչի կա՛ հազրվեն Եւ թօփ Եւ ջարախանա հազրեցեք՝ որ բիտի գնեք Ազվանին դարշուն, վոր թօշեք վօշ Աղվանն Ըսպահան դո. սօքա 18,000 մարթ Եւ 24 թօփ կը հազրեն:

8. Ել էն օրն մուտասիլ կաղարկեն գեղարէնքն՝ 12,000 մարթ թվանկչի կը բօլորեն կը բԵրեն Ըսպահան:

12 Agulis

12.1 Background

Original page number 92.

The Agulis dialect is spread in a small border near Nakhichevan, whose center is the rural town or village-city (գիւղաքաղաք) of Agulis. The surrounding villages are Çənnəb, Əndəmic, Danaqırt, Ramis, Dasht, Kələki, and so on. All of these constitute the branches of this dialect.

The Agulis dialect is so far away from the common Armenian language, that its surrounding populations have thought that this dialect was a foreign language and called it *Zok* (Armenian: Չոկերէն, SEA /zokeren/), just as the people are called *Zok* (Armenian: Չոկ, SEA /zok/).

12.2 Phonology

12.2.1 Segment inventory

The phonetic system of Agulis is similar to the Yerevan system. It has added only the vowels /æ, ʏ, œ/ <ü, ɦ, ɛo>, and the consonants /g^j, k^j, k^{hj}/ <qj, ɫj, pj>.

12.2.2 Sound changes

Its sound changes have rendered this language unrecognizable, and they are the following.

12.2.2.1 Monophthong vowel changes

12.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ω> Classical Armenian /a/ <ω> became /a/ <ω> for the words in Table 12.1.

Table 12.1: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /a/ <ω> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘happy’	uráχ	ուրախ	uráχ
‘game’	χał	խաղ	χał
‘tail’	agí	ագի	agí
‘crow’	agráu	ագռաւ	agráv
‘salt’	ał	աղ	ał
‘vessel’	amán	աման	amán
‘summer’	amárən	ամառն	amár
‘peak’	gagát ^h ən	գագարն	gagát ^h

Classical Armenian /a/ <ω> became /æ/ <ü> for the words in Table 12.2.

Table 12.2: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /æ/ <ü> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘mouth’	berán	բերան	berán
‘sheep’	otf ^h χár	ոչխար	votf ^h χár
‘flour’	alíur	ալիւր	aljúr
‘blood’	aríun	արիւն	arjún
‘thin’	barák	բարակ	barák
‘spring’	garún	գարուն	garún

Classical Armenian /a/ <ω> became /o/ <o> for the words in Table 12.3, only in the last syllable. [[*But contrast their genitive forms which show an /a/.*]]

Table 12.3: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /o/ <o> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘man’	mard	մարդ	mart ^h
‘man-GEN’	mard-ój	մարդոյ	mart ^h -ú
‘bride’	harsən	հարսն	hars
‘bride-GEN’	hars-ín	հարսին	hars-í
‘death’	mah	մահ	mah
‘death-GEN’	mah-ú	մահոն	mah-í
‘lamp’	tʃərag	ճրագ	tʃərak ^h
‘lamp-GEN’	tʃərag-í	ճրագի	tʃərak ^h -í

Classical Armenian /a/ <ω> became /e/ <է> for very few words (Table 12.4).¹

Table 12.4: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘dirt’	ałt աղտ	eχt էխտ	aχt աղտ
‘dirty’	ałtót աղտոտ	jéχtut յէխտուտ	aχtót աղտոտ
‘peak’	gagátʰən զագաթեն	gjégjatʰ զյէգյաթ	gagáth զագաթ
‘barley’	garí զարի	gjéri զյէրի	garí զարի

Classical Armenian /a/ <ω> became /œ/ <էօ> for the words in Table 12.5

Table 12.5: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /œ/ <էօ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘pillow’	bárdz բարձ	bœrdz բէօրձ	bartsʰ բարծ
‘church’	zam ժամ	zœm ժէօմ	zam ժամ
‘spade’	bah բահ	bœh բէօհ	bah բահ
‘high’	bárdzər բարձըր	bœdzər բէօձըր	bártzʰər բարծըր
‘open’	batsʰ բաց	bœtsʰ բէօց	batsʰ բաց
‘to go’	gənal գնալ	nœl նէօլ	gənal գնալ
‘bitter’	dárən դարն	dœrnə դէօռնը	dárən դարն

Classical Armenian /a/ <ω> became /jœ/ <յէօ> for the words in Table 12.6

Table 12.6: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /jœ/ <յէօ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘right (side)’	adʒ աջ	jœdʒ յէօջ	atʃʰ աջ

Original page number 93.

Classical Armenian /a/ <ω> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.7

¹[[For the word ‘dirty,’ Adjarian provides the word <աղտոտ>. I couldn’t determine if this word existed in Classical Armenian; but this word is a compound of Classical roots, so it’s possible. (?)]]

Table 12.7: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /aj/ <ωj> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘needle’	aséłən ասեղն	ájsæv այսան	asév ասեղ
‘happy! (interjection)’	eraní երանի	hérájnak հըրայնակ	jeraní երանի
‘to fold’	tsalél ծալել	tsáljlil ծայլիլ	tsalél ծալել
‘to melt’	halél հալել	hájlil հայլիլ	halél հալել

Classical Armenian /a/ <ω> became /u/ <ու> for the words in Table 12.8, only before nasal consonants.

Table 12.8: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /u/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘similar’	nəman նման	nmun նմուն	nəman նման
‘sign’	nəʃan նշան	nʃun նշուն	nəʃan նշան
‘monastery’	vankʰ վանք	vunkʰ վունք	vajkʰ վայք
‘thick’	tʰándzər թանձր	tʰúndzr թոնձր	tʰándzər թանձր
‘heavy’	tsánər ծանը	tsúndər ծոնդըր	tsánər ծանը

Classical Armenian /a/ <ω> became /y/ <իւ> for the words in Table 12.9.

Table 12.9: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘to come’	gal գալ	gʰyl գյիլ	gal գալ
‘thing’	ban բան	bvn բիւն	ban բան
‘spoon’	targal տարգալ	dəgyl դըգիլ	gətʰal գդալ
‘swallow’	tsitsernák ծիտեռնակ	tsʰətsʰærnyk ցըցա՞ռնիկ	tsitsernák ծիտեռնակ
‘apricot’	tsirán ծիրան	tsæryn ծա՞րին	tsirán ծիրան

12.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> became /æ/ <ա> for the words in Table 12.10.

Table 12.10: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /æ/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘two’	erkú երկու	ærký արկիւ	jerkú երկու
‘on’	i veráč ի վերայ	váráč վարաչ	vérá վրա
‘bridegroom’	p ^h esáč փեսայ	p ^h ásæ փասա	p ^h esá փեսա
‘corpse’	meréál մեռեալ	máráel մարեալ	merjál մեռյալ
‘ground’	getín գետին	gjáétin գյատին	getín գետին
‘mouth’	berán բերան	báráen բարան	berán բերան
‘maternal uncle’	k ^h erí քերի	k ^h áeri քարի	k ^h erí քերի
‘needle’	aséłən ասելն	ájsæn այսան	aséł ասել
‘beam’	gerán գերան	gjáráen գյարան	gerán գերան

Classical Armenian /e/ <է> became /a/ <ա> for the words in Table 12.11.

Table 12.11: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘dream’	eráz երազ	áraz արազ	jeráz երազ
‘come (participle)’	ekeáč եկեալ	ákal ակալ	jekél եկել
‘iron’	erkákt ^h երկար	árkat ^h արկար	jerkát ^h երկար
‘come! (IMP.2PL)’	ekáík ^h եկայք	ákik ^h ակայք	jekék ^h եկեք
‘brother’	ełbáj ^h եղբայր	áχpar ախբար	jeχráj ^h եղբայր
‘student’	afakért աշակերտ	áʃkart աշկարտ	afakért աշակերտ
‘thirty’	eresún երեսոն	arássun արասսոն	jeresún երեսոն

Classical Armenian /e/ <է> became /i/ <ի> for the words in Table 12.12.

Table 12.12: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'big'	mets մեծ	mits միծ	mets մեծ
'I (NOM)'	es ես	is իս	jes յես
'ox'	ézən եզն	íznə իզն	jez յեզ
'river'	get գետ	git գիտ	get յետ
'wife's father'	anér աներ	ánir անիր	anér աներ
'broom'	awél աւել	ávil ավիլ	avél ավել
'to bring'	berél բերել	bíril բիրիլ	berél բերել
'when'	erb երբ	ib իբ	jerp ^h յերբ
'face'	erés երես	íris իրիս	jerés յերես
'three'	erék ^h երեք	írik ^h իրիք	jerék ^h յերեք
'to cook'	ep ^h él եփել	íp ^h il իփիլ	jep ^h él յեփել
'light (weight)'	t ^h et ^h éu թեթեւ	t ^h ít ^h iv թիթիվ	t ^h et ^h év յեթեվ

Classical Armenian /e/ <է> remained /e/ <է> for the words in Table 12.13.

Table 12.13: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'burden'	bérən բերն	bérnə բերն	ber բեր
'yellow'	dełín դելին	dézin դէզին	dezin դեզին
'nail (finger/toe)'	elúng ելունգ	ézunk ^h էզնունգ	jezúng յեզնունգ
'winter'	džəmérən ձմերն	džəmérnə ձմերն	džamér ձմեր
'hand'	džer-k ^h (-PL) ձերկ	džerk ^h ձերկ	džerk ^h ձերկ

Classical Armenian /e/ <է> remained /e/ <էօ> for the words in Table 12.14.

Table 12.14: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /e/ <էօ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'oath'	erdúmən երդումն	érdym յերդիմ	jert ^h úm յերդում

12.2.2.1.3 Classical Armenian /ě/ <է> Classical Armenian /ě/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 12.15.

Table 12.15: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘donkey’	ēʃ էշ	eʃ էʃ	eʃ էշ
‘half’	kēs կէս	kes կէս	kes կէս
‘olive oil’	dzētʰ ձէտʰ	dzetʰ ձէտʰ	dzetʰ ձէտʰ

Classical Armenian /ē/ <է> became /ej/ <էյ> for the words in Table 12.16.

Table 12.16: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /ej/ <էյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘heap’	dēz դէզ	dejz դէյզ	dez դէզ

Classical Armenian /ē/ <է> became /i/ <ի> for the words in Table 12.17.

Table 12.17: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘fox’	ału.ēs ալու.էս	ávvis ա՛վվիս	ałvés ալվվէս
‘curse’	anétskʰ անէտքʰ	ánitskʰ անիծք	anétskʰ անիծք

Classical Armenian /ē/ <է> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.18.

Table 12.18: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘lord’	tēr տէր	tajr տայր	ter տէր
‘dormouse (CA); rat (SEA)’	arnēt առնէտ	ərnajt ըռնայտ	arnet առնէտ
‘need’	arnēt պէտքʰ	pajtkʰ պայտք	petkʰ պէտք

Classical Armenian /ē/ <է> became /a/ <ա> for the words in Table 12.19.

Table 12.19: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘female’	ēg էգ	aq ^j ազ	eg էգ
‘inside’	mēdʒ մէջ	mádʒ-ə մա՛ջը	met ^h մէջ ^h
‘inside-DEF’			mét ^h -ə մէջը

12.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ի> Classical Armenian /i/ <ի> remained /i/ <ի> for the words in Table 12.20.

Table 12.20: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘red’	karmír կարմիր	kármir կա՛րմիր	karmír կարմիր
‘month’	amís ամիս	ámis ա՛միս	amís ամիս
‘nit’	aníts անիծ	ánits ա՞նիծ	aníts անիծ
‘nit’	bərindz բրինձ	brindz բրինձ	bərindz բրինձ
‘barley’	garí գարի	g ^j éri գյե՛րի	garí գարի
‘wine’	giní գինի	g ^j íni գյի՞նի	giní գինի
‘ninety’	innəsún իննասուն	innásun իննա՛սուն	innəsún իննսուն
‘horse’	dzi ձի	dzi ձի	dzi ձի

Classical Armenian /i/ <ի> became /ej/ <էյ> for the words in Table 12.21.

Table 12.21: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /ej/ <էյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘to lick’	lizél լիզէլ	léjzil լէ՛յզիլ	lizél լիզէլ

Classical Armenian /i/ <ի> became /uj/ <ույ> for the words in Table 12.22.

Table 12.22: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /uj/ <ույ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘one’	mi մի	mujn մոյն	mi մի

Classical Armenian /i/ <ի> became /u/ <ու> for the words in Table 12.23.

Table 12.23: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /u/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘what’	inf ^h հնչ	unt ^h ոնչ	inf ^h հնչ

Classical Armenian /i/ <հ> became /aj/ <այ> for the words in Table 12.24.

Table 12.24: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘meat’	mis	միս	mis
‘to like’	sirél	սիրել	sirél
‘oar’	t ^h í	թի	t ^h í
‘nine’	ínən	ինս	ínə
‘laughter’	tsítsál	ծիծաղ	tsítsák
‘lime’	kir	կիր	kir
‘old’	hin	հին	hin
‘nose’	k ^h it ^h	քիթ	k ^h it ^h
‘mind’	mit-(ə?)k ^h (-PL)	միտք	mitk ^h

Classical Armenian /i/ <հ> became /æ/ <այ> for the words in Table 12.25.

Table 12.25: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /æ/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘beautiful’	sirún սիրուն	sárgyn սա՛րիւն	sirún սիրուն
‘I (DAT)’	indz ինձ	ændz անձ	indz ինձ
‘I (GEN)’	im իմ	æm ամ	im իմ
‘apricot’	tsirán ծիրան	tsárgyn ծա՛րիւն	tsirán ծիրան
‘one’	mi մի	mæn ման	mi մի

Classical Armenian /i/ <հ> became /a/ <ա> for the words in Table 12.26.²

²[[The original page had <մայտք> as part of the change from <հ> to <ա>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be part of the change from <հ> to այ>; I fixed it.]]

Table 12.26: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘heart’	sirt սիրտ	sart սարտ	sirt սիրտ
‘five’	hing հինգ	hang ^j հանգ	hing հինգ
‘kernel’	koríz կորիզ	kráz կղազ	koríz կորիզ

Original page number 94.

12.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <ո> Classical Armenian /o/ <ո> remained /o/ <օ> for the words in Table 12.27.

Table 12.27: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /o/ <օ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘eyelid’	kop կոպ	kop կօպ	kop կոպ

Classical Armenian /o/ <ո> became /u/ <ու> for the words in Table 12.28.

Table 12.28: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /u/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘smell’	hot հոտ	hut հուտ	hot հոտ
‘loan’	p ^h oχ փոխ	p ^h uh փուհ	p ^h oχ փոխ
‘foot’	ótən ոտն	útnə ուտն	vót ոտ
‘belly’	p ^h or փոր	p ^h ur փուր	p ^h or փոր
‘who’	ov ով	uv ուվ	ov ով
‘no’	ot ^h ոչ	ut ^h ոչ	vot ^h ոչ
‘chair’	at ^h ór աթօր	átk ^h urk ^h աթօռոք	at ^h ór աթօր
‘trembling’	doł դող	duł դուղ	doł դող
‘bone’	óskər ոսկը	úskər ուսկը	voskóր ոսկը
‘lentil’	ospən ոսպն	usp ուսպ	vosp ոսպ
‘wall’	órmən որմն	úrmən ուրմն	vorm որմ

Classical Armenian /o/ <ո> became /y/ <իւ> for the words in Table 12.29.

Table 12.29: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /γ/ <հԼ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘thief’	goł գող	g ^j γ ^ւ գյիւլ	goγ գող
‘essential’	gəłχawór գլխաւոր	g ^j əlháevyr գյըլհա՞վիր	gəłχavór գլխավոր
‘gray-haired’	alewór ալեւոր	həlævyr հըլա՞վիր	alevór ալեւոր
‘flame’	bots ^h բոնց	b ^j yt ^h բիւց	bots ^h բոնց
‘lap’	gog գոգ	g ^j yg ^j գյիւզ	gok ^h գոգ
‘apple’	χəndzór խնձոր	χəndzýr խնձիր	χəndzór խնձոր
‘worm’	órdən որդն	ýrnə իրնը	vórt ^h որդ

Classical Armenian /o/ <n> became /e/ <է> for the words in Table 12.30.

Table 12.30: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘to try’	p ^h ordzél փորձել	p ^h érdzil փէրճիլ	p ^h orts ^h él փորձել
‘mule’	džorí ջորի	džéri ջէրի	džorí ջորի
‘soul’	hogí հոգի	hégi հէգի	hok ^h í հոգի
‘sheep’	ot ^h χár ոչար	éχt ^h ær է՛խչար	vot ^h χár ոչար
‘louse’	odžíl ոչիլ	édžil է՛ջիլ	vot ^h il ոչիլ

Classical Armenian /o/ <n> became /æ/ <ւ> for the words in Table 12.31.

Table 12.31: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /æ/ <ւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘to try’	gortsél գործել	g ^j áeržil գյա՞րճիլ	gortsél գործել
‘to praise’	govél գովել	g ^j ávil գյա՞վիլ	govél գովել
‘cress’	kotímən կոտիմն	k ^j ætim կյա՞տիմ	kotém կոտեմ

Classical Armenian /o/ <n> became /a/ <ւ> for the words in Table 12.32.

Table 12.32: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘smell’	hot	հնս	háétats	հա՛տած	hotáts	հնտած
‘smelled (participle)’	pʰoχél	փոխել	pʰáhil	փա՛հիլ	pʰoχél	փոխել
‘to change’	tʰórən	թռն	tʰárñə	թա՛ռնը	tʰor	թռն
‘grandchild’	moχír	մոխիր	máχir	մա՛խիր	moχír	մոխիր
‘ash’	oskí	ոսկի	áski	ա՛սկի	voskí	ոսկի
‘gold’	ortʰ	որթ	ártʰuk	ա՛րթուկ	hort	հորթ
‘calf’						

12.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <ու> Classical Armenian /u/ <ու> remained /u/ <ու> for the words in Table 12.33.

Table 12.33: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /u/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘other’	uríʃ	ուրիշ	úrif	ո՛ւրիշ	uríʃ	ուրիշ
‘name’	anún	անոն	ánun	անոն	anún	անոն
‘autumn’	aqún	աշոն	áʃunkʰ	ա՛շոնք	aqún	աշոն
‘elbow’	armúkən	արմուկն	ármung	ա՛րմունգ	armújk	արմունկ
‘fish’	dzúkən	ձուկն	dzúknə	ձո՛ւկնը	dzúk	ձուկ

Classical Armenian /u/ <ու> became /γ/ <հլ> for the words in Table 12.34.

Table 12.34: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /γ/ <հլ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘you (NOM)’	du	դու	dγ	դիւ	du	դու
‘wool’	burd	բուրդ	bγrd	բիւրդ	burtʰ	բուրդ
‘abyss’	andúnd	անդունդ	ándyndkʰ	անդիւնդք	andúnd	անդունդ
‘head’	andúnd-(ə?)kʰ (-PL)	անդուննք	g̥əlyh	գյուիհ	g̥əluχ	գյուխ
‘oath’	erdúmən	երդումն	čerdym	եօրդիւմ	jertʰúm	երդում

Classical Armenian /u/ <ու> became /o/ <օ> for the words in Table 12.35.

Table 12.35: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /o/ <օ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘false’	sut սուն	sot սօն	sut սուն
‘cold’	ts ^h urt ցուրտ	ts ^h ort ցօրտ	ts ^h urt ցուրտ
‘shoulder’	us ուս	jons յօնս	us ուս
‘camel’	ult ուլտ	oxt օղտ	uχt ուլտ
‘happy’	uráχ ուրախ	óraχ օ՛րախ	uráχ ուրախ
‘to eat’	utél ուլտել	ótil օ՛տիլ	utél ուլտել
‘to have’	uníl ուլսիլ	ónil օ՛նիլ	unél ուլսել
‘sour’	t ^h ət ^h u թթու	t ^h t ^h o թթօ	t ^h ət ^h u թթու
‘fig’	t ^h uz թուզ	t ^h ózna թօ՛զնա	t ^h uz թուզ

Classical Armenian /u/ <ու> became /ej/ <էյ> for the words in Table 12.36.

Table 12.36: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /ej/ <էյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘knee’	tsúngək ^h ծունգը	tséjnə ծէյնը	tsunk ծունկ

Classical Armenian /u/ <ու> became /e/ <է> for the words in Table 12.37.

Table 12.37: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘belly (CA); satiated (SEA)’	kuʃt կուշտ	keʃt կէշտ	kuʃt կուշտ
‘Friday’	urbát ^h ուրբաթ	érbæt ^h է՛րբաթ	urpát ^h ուրբաթ
‘to swallow’	kul tal կուլ տալ	kel tol կէլ տօլ	kul tal կուլ տալ
‘jug’	kuʒ կուժ	keʒ կէժ	kuʒ կուժ
‘thorn’	p ^h uʃ փուշ	p ^h eʃ փէշ	p ^h uʃ փուշ

12.2.2.2 Diphthong changes

12.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> Classical Armenian /ai/ <այ> remained █ /aj/ <այ> for the words in Table 12.38.

Table 12.38: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘father’	haiṛ	հայր	haṛj	հայր	hajr	հայր
‘mother’	maṛ	մայր	maṛj	մայր	majr	մայր
‘wood’	pʰait	փայտ	pʰajt	փայտ	pʰajt	փայտ
‘goat’	aits	այծ	ajts	այծ	ajts	այծ
‘sound’	dzain	ձայն	dzajn	ձայն	dzajn	ձայն
‘lightning’	kaitsákən	կայծակն	kájtsak	կայծակ	kajtsák	կայծակ

Classical Armenian /ai/ <այ> became /a/ <ա> for the words in Table 12.39.

Table 12.39: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
medial ‘that’	qid	այդ	at	աս	ajd	այդ
distal ‘that yonder’	qin	այն	an	ան	ajn	այն
‘other’	qil	այլ	al	ալ	ajl	այլ

Classical Armenian /ai/ <այ> became /e/ <է> for only the word in Table 12.40.

Table 12.40: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘vineyard’	aqí	այգի	égi	է՛յգի	ajgí	այգի

Classical Armenian /ai/ <այ> became /y/ <իւ> for only the word in Table 12.41.

Table 12.41: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘wolf’	gail	գայլ	g'yl	զյիլ	gajl	գայլ

Classical Armenian /ai/ <այ> became /i/ <ի> for only the word in Table 12.42.

Table 12.42: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘wide’	lañ	լայն	lin	լին	lajn	լայն

12.2.2.2 Classical Armenian /աԱ/ <աւ> Classical Armenian /աԱ/ <աւ> became /աՎ/ <աՎ> for the words in Table 12.43.

Table 12.43: Change from Classical Armenian /աԱ/ <աւ> to /աՎ/ <աՎ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘crow’	agráս ագրաւ	akráv ա’կրավ	agrán ագրավ
‘sand’	awáz աւազ	ávaz ա’վազ	aváz ավազ
‘thirsty’	tsaráս ծարաւ	tsáráv ծա’րավ	tsaráv ծարավ
‘partridge’	kakʰáս կարաւ	kákʰav կա’րավ	kakʰán կարավ

Classical Armenian /աԱ/ <աւ> became /օՎ/ <օՎ> for the words in Table 12.44.

Table 12.44: Change from Classical Armenian /աԱ/ <աւ> to /օՎ/ <օՎ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘cot’	χաս խաւ	χօվ խօվ	χավ խավ
‘bird (CA); chicken (SEA)’	հաս հաւ	հօվ հօվ	hav հավ
‘agreeable’	հավան հաւան	հóvan հօվան	haván հավան

Classical Armenian /աԱ/ <աւ> became /օ/ <օ> for the words in Table 12.45.

Table 12.45: Change from Classical Armenian /աԱ/ <աւ> to /օ/ <օ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘speech’	χáսkʰ խաւսք	χoskʰ խօսք	χóskʰ խոսք
‘mother (GEN)’	մասք մաւք	մօր մօր	մօր մոր
‘father (GEN)’	հասք հաւք	հօր հօր	հօր հոր
‘pigeon’	ալասնí աղաւնի	եզóni ըղօնի	աշանí աղավնի

Classical Armenian /աԱ/ <աւ> became /ս/ <սւ> for the words in Table 12.46.

Table 12.46: Change from Classical Armenian /աչ/ <աւ> to /ս/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘prayer’	ալաւտ ^h էկ ^h	աղաւթք	աշուտ ^h կ ^h
‘shame’	ամաստ ^h	ամաւթ	ամոտ ^h
‘to speak’	չասմիլ	իսաւսիլ	չօսմիլ
‘eyebrow’	յասն-կ ^h (-PL)	յաւսք	յոնկ ^h

Original page number 95.

Classical Armenian /աչ/ <աւ> became /ա/ <ա> for the words in Table 12.47. This change happens in the declined forms of some of the previous words.

Table 12.47: Change from Classical Armenian /աչ/ <աւ> to /ա/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘speech’	չասք ^h	իսաւթ	չօսք ^h
‘speech-GEN’			իսութի
‘eyebrow’	յասն-կ ^h (-PL)	յաւսք	յոնկ ^h
‘eyebrow-GEN’			իսութի

12.2.2.2.3 Classical Armenian /եչ/ <եւ> Classical Armenian /եչ/ <եւ> became /ավ/ <ավ> for the words in Table 12.48.

Table 12.48: Change from Classical Armenian /եչ/ <եւ> to /ավ/ <ավ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘gray-haired’	ալեւոր	հելավոր	ալեվոր

Classical Armenian /եչ/ <եւ> became /իվ/ <իվ> for the words in Table 12.49.

Table 12.49: Change from Classical Armenian /եչ/ <եւ> to /իվ/ <իվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘rain’	անձրես	անձրիւ	անձրև
‘sun’	արես	արիւ	արև
‘light (weight)’	թերես	թիրիւ	թիրիւ
‘form’	ձես	ձիւ	ձև

12.2.2.4 Classical Armenian /i_u/ <իւ> Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /iv/ <իվ> for the words in Table 12.50.

Table 12.50: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /iv/ <իվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘eagle’	artsiu արծիւ	ártsiv ա՛րծիւ	artsiv արծիւ
‘account’	haſiu հաշիւ	háſiv հա՛շիւ	haſiv հաշիւ

Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /v/ <իւ> for the words in Table 12.51.³

Table 12.51: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /v/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘durable’	aliu ալիւր	ályr ա՛լիւր	aljúr ալյուր
‘blood’	ariu արիւս	áryv ա՛րիւս	arjúr արյուս
‘hundred’	hariu հարիւր	hárvyr հա՛րիւր	harjúr հարյուր
‘snow’	ðziuն ծիւն	ðzyn ծիւն	ðzjun ծյուն

Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /i/ <ի> for the words in Table 12.52. This happens for the Classical ending /-t^hiun/ <թիւն>.

Table 12.52: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘theft’	gołut ^h iun գողութիւն	k'əzóth'in կ'զօթիւն	gozut ^h jún գողություն
‘remission’	t ^h ołut ^h iun թողութիւն	t ^h zóth'in թզօթիւն	t ^h ozut ^h jún թողություն

Classical Armenian /i_u/ <իւ> became /qjv/ <այվ> for the words in Table 12.53.

Table 12.53: Change from Classical Armenian /i_u/ <իւ> to /ajv/ <այվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘fight’	kəriu կորիւ	krajv կրայվ	kəriv կրիվ

³[[The original page had CA <ամուր> as undergoing this sound change to <ա՛միւր>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the change is from <ալիւր> to <ա՛լիւր>; I fixed it.]]

12.2.2.5 Classical Armenian /oi/ <նյ> Classical Armenian /oi/ <նյ> became /y/ <իւ> for the words in Table 12.54.

Table 12.54: Change from Classical Armenian /oi/ <նյ> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian boit ^h բոյթ	> Agulis bxt ^h բիւթ	cf. SEA but ^h բութ
‘thumb (CA, SEA); finger (Agulis)’			
‘nest’	bojn բոյն	bvn բիւն	bujn բույն
‘walnut’	ənkójz ընկոյզ	əng ^j yz անգյիւզ	ənkújz ընկոյզ
‘light’	lois լոյս	lys լիւս	lujs լույս
‘lazy’	tsoil ծոյլ	tsyl ծիւլ	tsujl ծույլ
‘blue’	kapójt կապոյտ	k'áéptyt կյա՛պիւտ	kapújt կապույտ

12.2.2.6 Classical Armenian /ov/ <ով> Classical Armenian /ov/ <ով> remained /ov/ <օվ> for the words in Table 12.55.

[[I find it odd that Adjarian calls this sequence a diphthong because <վ> most likely was a /v/ sound. This suggests that Adjarian may have actually thought that <ով> was pronounced as /օվ/ instead of /օվ/.]]

Table 12.55: Change from Classical Armenian /ov/ <ով> to /ov/ <օվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian tsov ծով	> Agulis tsov ծօվ	cf. SEA tsov ծով
‘sea’			

Classical Armenian /ov/ <ով> became /uv/ <ուվ> for the words in Table 12.56.

Table 12.56: Change from Classical Armenian /ov/ <ով> to /uv/ <ուվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian kov կով	> Agulis kuv կուվ	cf. SEA kov կով
‘cow’			

Classical Armenian /ov/ <ով> became /av/ <ավ> for the words in Table 12.57.

Table 12.57: Change from Classical Armenian /ov/ <օվ> to /av/ <ավ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘sea’	tsov ծով	tsov ծով	tsov ծով
‘sea-GEN’	tsov-ú ծովու	tsáv-i ծավի	tsov-í ծովի
‘to be disturbed’	χərovíl խռովիլ	hrávil հռավիլ	χərovél խռովել
‘accustomed’	sovóր սովոր	sávur սավուր	sovór սովոր

12.2.2.3 Stress and pre-tonic vowel deletion

Like the Karabakh dialect, stress has moved to the penultimate dialect. Because of this, all pre-tonic vowels have been lost, as the above examples show.

[[For example, the word ‘gray-haired’ is /alewóč/ (ալեւո՛՛) in CA, but /həlævyr/ (հղլա՞ՎԻՐ) in Agulis (Table 12.53).]]

12.2.2.4 Consonant changes

12.2.2.4.1 Voicing changes The consonants in the Agulis dialect have preserved their native and original pronunciation, more than any dialect. As is clear, the new dialects, including the Tbilisi and Yerevan dialects, have changed voiced sounds to voiceless aspirated after the sound /r/ <ր>. But the Agulis dialect is an exception to this rule, and these same consonants preserve their original pronunciation (Table 12.58).

Table 12.58: Change from Classical Armenian /ov/ <օվ> to /av/ <ավ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘man’	mard մարդ	mord մօրդ	mart ^h մարդ
‘rose’	vard վարդ	voerd վեօրդ	vart ^h վարդ
‘Transfiguration’	vardavar վարդավառ	vərdavər վըռդավիւր	vart ^h avar վարդավառ
‘male’	ordz ործ	yrdz իրծ	vorts ^h ործ
‘bear’	ardz արծ	ordz օրծ	art ^h արծ

However, some of the consonants have undergone various changes.

12.2.2.4.2 Palatalization of velar stops Classical Armenian /g/ <զ> has changed to /g^j/ <զյ> everywhere. Only after the vowel /o/ <օ>, it is pronounced as /g/ <զ>. Similar to this, the sounds /k,k^h/ <կ, զ> have changed everywhere to /k^j, k^{hj}/ <կյ, զյ>.

12.2.2.4.3 Change from Classical /χ/ <χ> to /h/ <h> Classical Armenian /χ/ <χ> has changed everywhere to /h/ <h> (Table 12.59).⁴

Table 12.59: Change from Classical Armenian /χ/ <χ> to /h/ <h> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘stall’	աշօր	ախոռ	áhur	ա՛հուռ	աշօր	ախոռ
‘head’	գելսχ	գլուխ	g'élvχ	գյըլիւհ	գելսχ	գլուխ
‘game’	χաէ	իսաղ	haæ	իսաղ	χաէ	իսաղ
‘grape’	χաձօլ	իսաղող	hávus	իսաղող	χաձօլ	իսաղող
‘to strangle’	χելձէլ	իսեղեւ	hévbil	իէ՛ղիւ	չեշէլ	իսեղեւ
‘deep’	χօր	իսոր	hur	ինոր	χօր	իսոր
‘bundle’	χորձ	իսուրձ	hœrznæ	իերզնը	χորժ	իսուրձ
‘confused’	χօրօվ	իսորվ	hrov	ինով	χօրօվ	իսորվ
‘to be disturbed’	χօրօվիլ	իսորվիլ	hrávıl	իսու՛վիլ	χօրօվէլ	իսորվէլ
‘advice’	χերատ	իսրատ	h̥rot	իրոստ	χերատ	իսրատ
‘to spend (CA); to sell (SEA)’	tsaχél	ծախեւ	tsáhil	ծա՛հիւ	tsaχél	ծախեւ
‘smoke’	tsuχ	ծուխ	tsoh	ծոհ	tsuχ	ծուխ
‘to hang’	kaχél	կախեւ	káhil	կս՛հիւ	kaχél	կախեւ
‘to trample’	koχél	կոխեւ	káhil	կս՛հիւ	koχél	կոխեւ
‘pulley’	tʃaxarák	ճախարակ	tʃárák	ճհա՛րակ	tʃaxarák	ճախարակ
‘locust’	maráχ	մարախ	márah	մա՛րահ	maráχ	մարախ
‘herd of cattle’	naxír	նախիր	náhir	նս՛խիր	naxír	նախիր
‘onion’	soχ	սոխ	suh	սուհ	soχ	սոխ
‘vinegar’	kʰatsʰáχ	քացախ	kʰátsʰah	քս՛ցահ	kʰatsʰáχ	քացախ
‘sheepfold’	pʰaráχ	փարախ	pʰárah	փս՛րահ	pʰaráχ	փարախ

Original page number 96.

12.2.2.4.4 Change from Classical /s/ <ս> to /h/ <հ> Classical Armenian /s/ <ս> has changed to /h/ <հ> in one word (Table 12.60).

Table 12.60: Change from Classical Armenian /s/ <ս> to /h/ <հ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘to say’	asél	ասեւ	áhil	ա՛սեւ	asél	ասեւ

⁴[[For the word ‘locust,’ Adjarian provides an ancestor <մարեխ> /mareχ/. Other attested Classical forms include <մարախ> /marax/, which I suspect is a closer ancestor for Agulis based on the difference in vowels.]]

12.2.2.4.5 Change from Classical /ts^h/ <g> to /h/ <h> In imperatives and in the past participles, the Classical sound /ts^h/ <g> has changed to /h/ <h> (Table 12.61).

Table 12.61: Change from Classical Armenian /U/ <u> to /h/ <h> in the Agulis dialect

'I have forgotten'	Classical Armenian mor-a- $\widehat{\text{ts}}^h$ -éál e-m մոռացեալ եմ	> Agulis mr-æ-h-áél ə-m մռացի ըմ	cf. SEA mor-a- $\widehat{\text{ts}}^h$ -él e-m մռացել եմ
'forget!'	Classical Armenian mor-a- $\widehat{\text{ts}}^h$ -ír մոռացիր	> Agulis mr-æ-h-í մռացի	cf. SEA mor-a- $\widehat{\text{ts}}^h$ -ír մռացիր

12.2.2.4.6 Change from Classical ending /n/ <u> The ending /n/ <u> from Old Armenian has changed to /nə/ <սը>, keeping its native form, similar to the Karabakh dialect (Table 12.62).

[[*To clarify, he means the word-final segment /n/.*]]

Table 12.62: Change from Classical ending /n/ <u> to /nə/ <սը> in the Agulis dialect

'mouse'	Classical Armenian múkən	> Agulis móknə	cf. SEA muk
'pomegranate'	núrən	սուրն	սուրն
'wall'	órmən	սրմն	սրման
'worm'	órdən	սրդն	սրդն

12.3 Morphology

12.3.1 Noun inflection or declension

12.3.1.1 Case suffixes

In the case declension, the following formatives are used.

- GEN, DAT: The genitive-dative is formed generally with the formative /-i/ <ի>. Proper nouns or names take the formative /-a/ <ա>; but when stress is on the final syllable this /-a/ <ա> turns to /œ/ <էօ>.
- ACC: The accusative is the same as either the nominative or dative, just as in the Yerevan dialect, based on whether the object is inanimate or animate.
- ABL: The ablative uses the formative /-its^h/ <ից>, similar to the Yerevan dialect, whereas the Karabakh dialect has /-a, -an/, <ա, ան>.
- INS: The instrumental formative is /-av/ <ավ> after stress, but /-œv/ <էօվ> when stressed.
- LOC: The locative takes the formative /am/ <ամ> when unstressed, and the formative /um/ <ում> when stressed.

12.3.1.2 Case infix

Before these formatives, we can sometimes place the infix (Միջամասնիկ) /-hæn/ <հնու>, which corresponds to the Karabakh formatives /-an, -ana/ <ան, անա>. In this way, we have the secondary formatives:

- Ablative: /-hæn-its^h/ <հնինց>
- Instrumental: /-hæn-œv/ <հնինվ>
- Locative: /-hæn-œm/ <հնինմ>

[[It's not clear to me what this formative is supposed to be . It could be a meaningless stem-extender, as found in SEA pronouns: 'from me' /indz-an-its^h/ glossed as 1SG.DAT-NX-ABL. Or it could be an oblique marker like the ones used in irregular SEA kinship words: 'from a friend' /əŋker-otʃ^h-its^h/ glossed as 'friend-OBL-ABL. He doesn't cite any words with this infix, so it's unclear what should be the right gloss (?)]]

12.3.1.3 Plural declension

The nominative plural uses the following formatives:

- /-ar/ <ար> for monosyllabic words
- /-k^h/ <ը> for vowel-final words
- /-ner/ <լեր> for the remaining words

The other cases are formed in this way.

- Genitive-Dative: /-(n)er-i/ <(ն)էրի>
- Ablative: /-(n)er-its^h/ <(ն)ինց>
- Instrumental: /-(n)er-œv/ <(ն)ինվ>
- Locative: /-(n)er-œm/ <(ն)ինմ>

12.3.2 Pronoun inflection or declension

12.3.2.1 Personal pronouns

[[Table 12.63 lists the personal pronouns.]]

Table 12.63: Inflection paradigm for personal pronouns in the Agulis dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	is	dy	milk ^{hj}	dyk ^h
	իս	դիւ	միլք	դիւք
GEN	æm	k ^h u	mir	dzir
	ամ	քու	միր	ծիր
DAT,ACC	ændz	k ^h iz	miz	dziz
	անձ	քիզ	միզ	ծիզ
ABL	ændz-æn-its ^h	k ^h iz-æn-its ^h	miz-æn-its ^h	dziz-æn-its ^h
	անձ-ան-իտս	քիզ-ան-իտս	միզ-ան-իտս	ծիզ-ան-իտս
INS	ændz-æn-æv	k ^h iz-æn-æv	miz-æn-æv	dziz-æn-æv
	անձ-ան-այ	քիզ-ան-այ	միզ-ան-այ	ծիզ-ան-այ
LOC	ændz-æn-æm	k ^h iz-æn-æm	miz-æn-æm	dziz-æn-æm
	անձ-ան-ամ	քիզ-ան-ամ	միզ-ան-ամ	ծիզ-ան-ամ

Original page number 97.

12.3.2.2 Demonstrative pronouns

In Agulis, the Armenian forms have changed (Table 12.64).

Table 12.64: Changes from Classical demonstratives in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
proximal 'this'	ās, sa	այս, սա	ājs, sa
medial 'that'	ād, da	այդ, դա	ājd, da
distal 'that yonder'	ān, na	այն, նա	ājn, na

Their declined forms are in Table 12.65.

[[Adjarian provides only a partial paradigm.]]

Table 12.65: Declension of proximal demonstrative ‘this’ in the Agulis dialect

	Singular		Plural
NOM	as	աս	æstyk ^h ա՛ստիւք
GEN	atúr	աստո՛ր	astuts ^h աստուց
DAT	astúr	աստո՛ր	
ABL	astur-án-its ^h	աստուրանից	
INS	astur-án-av	աստուրանավ	
LOC	astur-án-am	աստուրանամ	

The form /so/ <uo> ‘this’ also has the form /zo/ <qo>. This latter form is used only for animate, while /so/ <uo> is for both animate and inanimate.

12.3.3 Verb inflection or conjugation

12.3.3.1 Conjugation classes

In the Agulis dialect, verbal conjugation is very interesting, because many form changes have occurred. Of the four conjugation classes from Old Armenian, only two are kept; these are the /i/ <hi> and /o/ <oi>.

Table 12.66: Change in conjugation classes from Classical Armenian to the Agulis dialect

‘to say’	Classical Armenian as-é-l ասել √-TH-INF	> Agulis áh-i-l ա՛հիլ √-TH-INF	cf. SEA as-é-l ասել √-TH-INF
‘to go away’	her-a-n-á-l հեռանալ √-LV-INCH-TH-INF	hr-á-n-i-l հռանիլ √-LV-INCH-TH-INF	her-a-n-á-l հեռանալ √-LV-INCH-TH-INF
‘to cough’	haz-a-l հազալ √-TH-INF	hazz-o-l հազզօլ √-TH-INF	haz-a-l հազալ √-TH-INF

12.3.3.2 Copular verb or auxiliary

12.3.3.2.1 Present copula with /ə-/ The copular verb has kept only its present tense (Table 12.67). The 1PL and 2PL are homophonous.

Table 12.67: Present copula with the vowel /ə-/ in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SEA
1SG 'I am'	ə-m ɳʃ	e-m ʈʃ
2SG 'you are'	ə-s ɳu	e-s ʈu
3SG 'he is'	a ɳu	e ʈ
1PL 'we are'	ə-kʰ ɳp	e-ɳkʰ ʈlp
2PL 'you are'	ə-kʰ ɳp	e-kʰ ʈp
3PL 'they are'	ə-n ɳu	e-n ʈu
	AUX-AGR	AUX-AGR

12.3.3.2.2 Past copula with /ə-/ The imperfective has been lost; in its place, the dialect has invented a new strategy (Table 12.68).

[[Whereas CA and SEA have a suffix /-i/ to encode past tense, Agulis instead uses /nel/ as a particle that marks the past.]]

Table 12.68: Past copula or past auxiliary in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SEA
1SG 'I was'	nel ə-m ɳʈl ɳʃ	ej-i-∅ ʈh
2SG 'you were'	nel ə-s ɳʈl ɳu	ej-i-ɾ ʈhp
3SG 'he was'	nel a ɳʈl ɳu	e-∅-ɾ ʈp
1PL 'we were'	nel ə-kʰ ɳʈl ɳp	ej-i-ɳkʰ ʈhp
2PL 'you were'	nel ə-kʰ ɳʈl ɳp	ej-i-kʰ ʈhp
3PL 'they were'	nel ə-n ɳʈl ɳu	ej-i-n ʈh
	PST AUX-AGR	AUX-PST-AGR

As can be seen, this new strategy for the past auxiliary is a reduced and shortened form of the Classical phrase /eletal em/ <ʈɳʈawʃ ʈuʃ> or /leal em/ <ʈawʃ ʈuʃ> 'I have been'.

[[Note that this Classical phrase consists of the participle /eletal/ <ʈɳʈawʃ> of the verb 'to be' /linel/ <ʈɳʈawʃ>, plus the copula as an auxiliary. Though it is unclear how a nasal was inserted from CA /eletal/ to Agulis /nel/. It's possible that the nasal reflects a reduction from the stem /lin-/ of the infinitive /lin-e-l/ 'to be.']]

We shall find a similar usage in the Suceava dialect below. According to this, the imperfective of the Agulis dialect is originally the present perfect (յարակաստար) ■

12.3.3.3 Inflectional paradigm

[[In contrast to the rest of /um/ <ում> branch dialects, Adjarian discusses the Agulis paradigms in depth. His original descriptions and my explanations are interspersed.]]

12.3.3.3.1 Indicative present and past imperfective [[The indicative present and past imperfective in SEA are formed via periphrasis (Table 12.69). The verb is in a converb form called the imperfective converb. For most regular verbs, this converb is made up of the stem plus the suffix /-um/, without the theme vowel. Irregular monosyllabic verbs instead form the converb by adding the suffix /-is/ after the infinitive (Table 12.71). Tense and agreement is marked on the inflected auxiliary, whether present or past. What follows is how Adjarian describes Agulis. Note the difference in the use of converb suffix and the use of a prefix.]]

To form present and imperfective indicative stem of verbs, we use the formatives /-um/ <ում> (Table 12.69), or /-am, -æm/ <ամ, այմ> (Table 12.70). The formative /-um/ <ում> is used when the suffix is stressed (Table 12.69), while the formative /-am, -æm/ <ամ, այմ> is used when the suffix is unstressed (Table 12.70).

[[It seems that /-an, -æm/ are allomorphs based on vowel harmony.]]

Table 12.69: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-um/ <ում>

	Agulis		cf. SEA	
1SG	ktr-úm ə-m	կտրո՞ւմ ըս	kətr-úm e-m	կտրում ես 'I cut'
2SG	ktr-úm ə-s	կտրո՞ւմ ըս	kətr-úm e-s	կտրում ես
3SG	ktr-úm a	կտրո՞ւմ ա	kətr-úm e	կտրում է
1PL	ktr-úm ə-k ^h	կտրո՞ւմ ըք	kətr-úm e-ŋk ^h	կտրում ենք
2PL	ktr-úm ə-k ^h	կտրո՞ւմ ըք	kətr-úm e-k ^h	կտրում եք
3PL	ktr-úm ə-n	կտրո՞ւմ ըն	kətr-úm e-n	կտրում են
	√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR	

Table 12.70: Indicative present <ՆԵՐԿԱՎ> of the verb ‘to go away’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-æm/ <պամ>

	Agulis		cf. SEA	
1SG	hr-æ-n-æm ə-m	հռամնամ ըմ	her-a-n-úm e-m	հեռանում եմ 'I go away'
2SG	hr-æ-n-æm ə-s	հռամնամ ըս	her-a-n-úm e-s	հեռանում ես
3SG	hr-æ-n-æm a	հռամնամ ա	her-a-n-úm e	հեռանում է
1PL	hr-æ-n-æm ə-k ^h	հռամնամ ըք	her-a-n-úm e-ŋk ^h	հեռանում ենք
2PL	hr-æ-n-æm ə-k ^h	հռամնամ ըք	her-a-n-úm e-k ^h	հեռանում եք
3PL	hr-æ-n-æm ə-n	հռամնամ ըն	her-a-n-úm e-n	հեռանում են
	√-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR		√-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR	

Monosyllabic verbs take /-is/ <իս> (Table 12.71).

Table 12.71: Indicative present <ՆԵՐԿԱՎ> of the verb ‘to give’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-is/ <իս>

	Agulis		cf. SEA	
1SG	t-á-l-is ə-m	տալիսըմ	t-a-l-ís e-m	տալիս եմ 'I give'
2SG	t-á-l-is ə-s	տալիս ըս	t-a-l-ís e-s	տալիս ես
3SG	t-á-l-is a	տալիս ա	t-a-l-ís e	տալիս է
1PL	t-á-l-is ə-k ^h	տալիս ըք	t-a-l-ís e-ŋk ^h	տալիս ենք
2PL	t-á-l-is ə-k ^h	տալիս ըք	t-a-l-ís e-k ^h	տալիս եք
3PL	t-á-l-is ə-n	տալիս ըն	t-a-l-ís e-n	տալիս են
	√-TH(?) -INF-IMPF.CVB AUX-AGR		√-TH-INF-IMPF.CVB AUX-AGR	

Besides these, vowel-initial verbs take the prefix /n-/ <ն> (Table 12.72).

Table 12.72: Indicative present <ԱԵՐԼԱՎ> of the verb ‘to say’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-am/ <ամ>, and prefix /n-/ <ն>

Agulis		cf. SEA	
1SG	n-áh-am ə-m	ՆԱՇԱՄ ըմ	as-úm e-m ասում եմ 'I say'
2SG	n-áh-am ə-s	ՆԱՇԱՄ ըս	as-úm e-s ասում ես
3SG	n-áh-am a	ՆԱՇԱՄ ա	as-úm e ասում է
1PL	n-áh-am ə-k ^h	ՆԱՇԱՄ ըք	as-úm e-ŋk ^h ասում ենք
2PL	n-áh-am ə-k ^h	ՆԱՇԱՄ ըք	as-úm e-k ^h ասում եք
3PL	n-áh-am ə-n	ՆԱՇԱՄ ըն	as-úm e-n ասում են
	?-√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR

The imperfective is formed by adding the form /nel/ <ԱԵԼ> to the present.

[[That is, whereas SEA uses a dedicated past auxiliary, Agulis combines the present auxiliary with a past particle to create the past tense. This past particle /nel/ is then added onto the indicative present to create the indicative past imperfective, regardless if the converb uses /-um/ (Table 12.73), /-əm/ (Table 12.74), /-is/ (Table 12.75), or a prefix /n-/ (Table 12.76).]]

Table 12.73: Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏԱՐ> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA	
1SG	ktr-úm ə-m nel	ԿՄՐՈՒՄ ըմ նել	kətr-úm ej-i-∅ կմրում եի 'I was cutting'
2SG	ktr-úm ə-s nel	ԿՄՐՈՒՄ ըս նել	kətr-úm ej-i-ր կմրում եր
3SG	ktr-úm a nel	ԿՄՐՈՒՄ ա նել	kətr-úm e-∅-ր կմրում էր
1PL	ktr-úm ə-k ^h nel	ԿՄՐՈՒՄ ըք նել	kətr-úm ej-i-ŋk ^h կմրում ենք
2PL	ktr-úm ə-k ^h nel	ԿՄՐՈՒՄ ըք նել	kətr-úm ej-i-k ^h կմրում եք
3PL	ktr-úm ə-n nel	ԿՄՐՈՒՄ ըն նել	kətr-úm ej-i-n կմրում են
	√-IMPF.CVB AUX-AGR PST		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR

Table 12.74: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG	hr-á-e-n-æm ə-m nel	հռանամ ըս նել	her-a-n-úm ej-i-∅	հռանում էի
			‘I was going away’	
2SG	hr-á-e-n-æm ə-s nel	հռանամ ըս նել	her-a-n-úm ej-i-r	հռանում էիր
3SG	hr-á-e-n-æm a nel	հռանամ ա նել	her-a-n-úm e-∅-r	հռանում էր
1PL	hr-á-e-n-æm ə-k ^h nel	հռանամ ըք նել	her-a-n-úm ej-i-ŋk ^h	հռանում էինք
2PL	hr-á-e-n-æm ə-k ^h nel	հռանամ ըք նել	her-a-n-úm ej-i-k ^h	հռանում էիք
3PL	hr-á-e-n-æm ə-n nel	հռանամ ըս նել	her-a-n-úm ej-i-n	հռանում էին
	√-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR PST		√-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

Table 12.75: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to give’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG	t-á-l-is ə-m nel	տալիս ըս նել	t-a-l-ís ej-i-∅	տալիս էի
			‘I was giving’	
2SG	t-á-l-is ə-s nel	տալիս ըս նել	t-a-l-ís ej-i-r	տալիս էիր
3SG	t-á-l-is a nel	տալիս ա նել	t-a-l-ís e-∅-r	տալիս էր
1PL	t-á-l-is ə-k ^h nel	տալիս ըք նել	t-a-l-ís ej-i-ŋk ^h	տալիս էինք
2PL	t-á-l-is ə-k ^h nel	տալիս ըք նել	t-a-l-ís ej-i-k ^h	տալիս էիք
3PL	t-á-l-is ə-n nel	տալիս ըս նել	t-a-l-ís ej-i-n	տալիս էին
	√-TH(?) -INF-IMPF.CVB AUX-AGR PST		√-TH(?) -INF-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

Table 12.76: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to say’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG	n-áh-am ə-m nel	նահամ ըս նել	as-úm ej-i-∅	ասում էի
			‘I was saying’	
2SG	n-áh-am ə-s nel	նահամ ըս նել	as-úm ej-i-r	ասում էիր
3SG	n-áh-am a nel	նահամ ա նել	as-úm e-∅-r	ասում էր
1PL	n-áh-am ə-k ^h nel	նահամ ըք նել	as-úm ej-i-ŋk ^h	ասում էինք
2PL	n-áh-am ə-k ^h nel	նահամ ըք նել	as-úm ej-i-k ^h	ասում էիք
3PL	n-áh-am ə-n nel	նահամ ըս նել	as-úm ej-i-n	ասում էին
	?-√-IMPF.CVB AUX-AGR PST		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

Original page number 98.

12.3.3.3.2 Past perfective or aorist The past perfective is lost. Agulis has replaced it with either the present perfect (յարակասար) or with a new strategy, which is similar to the Old Armenian present.

[[In SEA, the aorist or past perfective is marked synthetically by using the aorist stem (Table 12.77). For a verb like 'to cut' /kətr-e-l/, the past perfective is marked by adding the aorist suffix /-tsʰ/ after the theme vowel, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses a covert tense and agreement suffix. In contrast in Agulis, the past perfective is marked peripherastically. The first strategy that Adjarian describes is by combining the perfective converb (with suffix /-el/, also called the past participle) with an inflected auxiliary. In Agulis, there is evidence that the vowel /e/ in /-el/ is actually a separate theme vowel.]]

Table 12.77: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb 'to cut' in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA
1SG	kətr-e-l	ə-m	կտրել զմ kətr-e-tsʰ-i-∅
2SG	kətr-e-l	ə-s	կտրել զս kətr-e-tsʰ-i-ր
3SG	kətr-e-l	ə	կտրել ա kətr-e-tsʰ-∅-∅
1PL	kətr-e-l	ə-kʰ	կտրել զք kətr-e-tsʰ-i-ηkʰ
2PL	kətr-e-l	ə-kʰ	կտրել զք kətr-e-tsʰ-i-kʰ
3PL	kətr-e-l	ə-n	կտրել զն kətr-e-tsʰ-i-n
	√-TH-PERF.CVB AUX-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR

[[Such a morphological structure (perfective converb + auxiliary) exists in SEA too, but as a marker of the present perfect, not the past perfective. Note the following contrasts in (1) for better illustration.]]

- (1) a. Agulis
 ktr-e-l ə-n
 cut-TH-PERF.CVB AUX-3PL
 'They cut (in the past).'
 կտրել զն
- b. SEA
 kətr-el e-n
 cut-PERF.CVB AUX-3PL
 'They have cut.'
 կտրել են

. [[In Agulis, the use of the perfective converb (past participle) to mark the past perfective is robust. Adjarian provides paradigms for two other verbs that mark the past perfective in this way (Table 12.78). Note how some verbs like ‘to cut’ use a suffix /-el/, while ‘to say’ uses /-al/ and ‘to go for away’ uses /-æl/. Inter-verb variation suggests that morphemes like /-el, -al, -æl/ are actually bimorphemic with a theme vowel: /-e-l, -a-l, -æ-l/.]]

Table 12.78: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verbs ‘to say’ and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	‘to say’		‘to go away’	
1SG	áh-a-l	ə-m	ա’հալ	ըս
2SG	áh-a-l	ə-s	ա’հալ	ըս
3SG	áh-a-l	a	ա’հալ	ա
1PL	áh-a-l	ə-k ^h	կտրէլ	ըք
2PL	áh-a-l	ə-k ^h	ա’հալ	ըք
3PL	áh-a-l	ə-n	ա’հալ	ըն
	√-TH-PERF.CVB AUX-AGR		√-LV-AOR-TH-PERF.CVB AUX-AGR	

[[To help understand the above paradigms, consider the perfective converbs of these two verbs across the two dialects (2). The converb uses a non-alternative suffix /-el/ in SEA, while this converb’s theme changes in Agulis based on the verb. For inchoative verbs like ‘to go away,’ this converb uses the aorist suffix /-ts^h-/ in SEA and /-h-/ in Agulis.]]

- (2) a. Agulis
áh-a-l	ə-n,	hr-æ-h-æ-l	ə-n
say-TH-PERF.CVB	AUX-3PL,	go.away-LV-AOR-TH-PERF.CVB	AUX-3PL
- ‘They said; they went away.’
- ա’հալ ըն, հում’հալ ըն
- b. SEA
as-él	e-n	her-a- \widehat{ts}^h -él	e-n
say-PERF.CVB	AUX-3PL,	go.away-LV-AOR-PERF.CVB	AUX-3PL
- ‘They have said; they have gone away.’
- ասէլ էն, հեռացէլ էն

[[The second strategy that Adjarian describes is the following. Classical Armenian had a synthetic construction for the indicative present in which the present agreement suffixes are added after the theme vowel. SEA inherited this construction

and uses it to mark the subjunctive present, such as ‘(if) I say.’ In contrast, Agulis uses it to mark the past perfective, such as ‘I said.’ I illustrate by contrasting the SEA subjunctive present against the Agulis past perfective (Table 12.79). Note that the 3SG cannot be expressed in Agulis with this strategy. The 1PL and 2PL are homophonous. For ‘to go away,’ this verb uses its inchoative form /-n/ in SEA, but Agulis uses the cognate form /-h-/ of the aorist suffix /-ts^h-./.]

Table 12.79: Past perfective <կատարեալ> of the verb ‘to cut,’ ‘to say,’ and ‘to go away’ in the Agulis dialect, contrasting against the subjunctive present of SEA

	Agulis past perfective		cf. SEA subjunctive present	
	‘to cut’			
1SG	ktr-e-m	կտրեմ	kətr-e-m	կտրեմ
2SG	ktr-e-s	կտրես	kətr-e-s	կտրես
3SG			kətr-i-∅	կտրի
1PL	ktr-e-k ^h	կտրեք	kətr-e-ηk ^h	կտրենք
2PL	ktr-e-k ^h	կտրեք	kətr-e-k ^h	կտրեք
3PL	ktr-e-n	կտրեն	kətr-e-n	կտրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	
	‘to say’			
1SG	áh-a-m	ա՛համ	as-é-m	ասեմ
2SG	áh-a-s	ա՛հաս	as-é-s	ասես
3SG			as-í-∅	ասի
1PL	áh-a-k ^h	ա՛հաք	as-é-ηk ^h	ասենք
2PL	áh-a-k ^h	ա՛հաք	as-é-k ^h	ասեք
3PL	áh-a-n	ա՛հան	as-é-n	ասեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	
	‘to go away’			
1SG	hr-æ-h-æ-m	հռա՛համ	her-a-n-á-m	հեռանամ
2SG	hr-æ-h-æ-s	հռա՛հաս	her-a-n-á-s	հեռանաս
3SG			her-a-n-á-∅	հեռանա
1PL	hr-æ-h-æ-k ^h	հռա՛հաք	her-a-n-á-ηk ^h	հեռանանք
2PL	hr-æ-h-æ-k ^h	հռա՛հաք	her-a-n-á-k ^h	հեռանաք
3PL	hr-æ-h-æ-n	հռա՛հան	her-a-n-á-n	հեռանան
	√-TH-AGR		√-LV-INCH-TH-AGR	

[[Note that in a later monograph grammar for this dialect, Adjarian provides different interpretations for the past perfective (Աճարեան 1935: §305,321). For the

verb ‘to beat,’ a periphrastic rendering for the past perfective is [*tʰák-al ə-n*] where agreement is marked on an auxiliary. A synthetic form is [*tʰák-a-n*]. Adjarian is unsure if this synthetic form uses a past morph [a] (due to contact with other Armenian varieties in Iran), or if this synthetic form is a reduction of the periphrastic clitic [ə-n].]]

12.3.3.3.3 Present perfect and past perfect The present perfect (յարակատար) is replaced by the second form of the past participle (with the formative /-ats/ <ωδ>) (Table 12.80). On this form, the familiar formative /nel/ <ՆԵԼ> is added to create the past perfect (գերակատար).

[[Adjarian prose is quite succinct for a complicated topic. Essentially, for the present perfect, Agulis developed a periphrastic strategy that is more like SWA than SEA. In SEA, there are two relevant participles. One is the perfective converb with suffix /-el/. This converb is used for the present perfect. There is another non-finite form called the resultative participle with suffix /-ats/. This form is not used in any periphrastic tenses in SEA. In contrast in SWA, there is no perfective converb. The cognate of the resultative suffix /-adz/ is used to mark the present perfect. Agulis behaves like SWA because it uses the cognate of the resultative suffix /-e-ts/ to mark the present perfect.]]

Original page number 99.

Table 12.80: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SWA		cf. SEA	
1SG	ktr-e- <u>ts</u> ə-m	կտրեծ զմ	gədr- <u>adz</u> e-m	կտրած եմ	kətr-el e-m	կտրել եմ
			‘I have cut’		‘I have cut’	
2SG	ktr-e- <u>ts</u> ə-s	կտրեծ զս	gədr- <u>adz</u> e-s	կտրած ես	kətr-el e-s	կտրել ես
3SG	ktr-e- <u>ts</u> a	կտրեծ ա	gədr- <u>adz</u> e	կտրած է	kətr-el e	կտրել է
1PL	ktr-e- <u>ts</u> ə-kʰ	կտրեծ զզ	gədr- <u>adz</u> e-ŋkʰ	կտրած ենց	kətr-el e-ŋkʰ	կտրել ենց
2PL	ktr-e- <u>ts</u> ə-kʰ	կտրեծ զզ	gədr- <u>adz</u> e-kʰ	կտրած եք	kətr-el e-kʰ	կտրել եք
3PL	ktr-e- <u>ts</u> ə-n	կտրեծ զն	gədr- <u>adz</u> e-n	կտրած են	kətr-el e-n	կտրել են
	✓-TH-RPTCP AUX-AGR		✓-RPTCP AUX-AGR		✓-PERF.CVB AUX-AGR	

[[In SEA and SWA, the resultative suffix is a non-alternative suffix: SEA /-ats/ and SWA /-adz/. But in Agulis, there is evidence that the vowel is a separate theme vowel because it alternates across verbs: /-e-ts/ for ‘to cut,’ /-a-ts/ for ‘to say,’ and /-æ-ts/ for ‘to go away’ (Table 12.81).]]

Table 12.81: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to say’ and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SWA	
1SG	áh-a- ^{ts} ə-m	ա՛հած ըմ	əs-ád ^z e-m	ըսած եմ
2SG	áh-a- ^{ts} ə-s	ա՛հած ըս	əs-ád ^z e-s	ըսած ես
3SG	áh-a- ^{ts} a	ա՛հած ա	əs-ád ^z e	ըսած է
1PL	áh-a- ^{ts} ə-k ^h	ա՛հած ըք	əs-ád ^z e-ŋk ^h	ըսած ելք
2PL	áh-a- ^{ts} ə-k ^h	ա՛հած ըք	əs-ád ^z e-k ^h	ըսած եք
3PL	áh-a- ^{ts} ə-n	ա՛հած ըն	əs-ád ^z e-n	ըսած են
	√-TH-RPTCP AUX-AGR		√-RPTCP AUX-AGR	
1SG	hr-á- ^ɛ -h- ^æ - ^{ts} ə-m	հռա՞հած ըմ	her-a- ^{ts^h} -ád ^z e-m	հեռացած եմ
2SG	hr-á- ^ɛ -h- ^æ - ^{ts} ə-s	հռա՞հած ըս	her-a- ^{ts^h} -ád ^z e-s	հեռացած ես
3SG	hr-á- ^ɛ -h- ^æ - ^{ts} a	հռա՞հած ա	her-a- ^{ts^h} -ád ^z e	հեռացած է
1PL	hr-á- ^ɛ -h- ^æ - ^{ts} ə-k ^h	հռա՞հած ըք	her-a- ^{ts^h} -ád ^z e-ŋk ^h	հեռացած ելք
2PL	hr-á- ^ɛ -h- ^æ - ^{ts} ə-k ^h	հռա՞հած ըք	her-a- ^{ts^h} -ád ^z e-k ^h	հեռացած եք
3PL	hr-á- ^ɛ -h- ^æ - ^{ts} ə-n	հռա՞հած ըն	her-a- ^{ts^h} -ád ^z e-n	հեռացած են
	√-LV-AOR-TH-RPTCP AUX-AGR		√-LV-AOR-RPTCP AUX-AGR	

[[For contrast, Table 12.82 shows the 1SG forms compared with SEA as well.]]

Table 12.82: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to say’ and ‘to go away’ in the Agulis dialect, compared to SEA

	Agulis	cf. SEA
‘I have said’	áh-a- ^{ts} ə-m √-TH-RPTCP AUX-AGR ա՛հած ըմ	as-él e-m √-PERF.CVB AUX-AGR ասել եմ
‘I have gone away’	hr-á- ^ɛ -h- ^æ - ^{ts} ə-m √-LV-AOR-TH-RPTCP AUX-AGR հռա՞հած ըմ	her-a- ^{ts^h} -él e-m √-LV-AOR-PERF.CVB AUX-AGR հեռացել եմ

[[To form the past perfect, SEA and SWA replace the present auxiliary with the past auxiliary: 3PL present /ə-n/ ‘they are’ <էլ> vs. past /ej-i-n/ ‘they were’ <էլի>. In Agulis, there is no dedicated morph for the past auxiliary; instead the ‘past auxiliary’ is made up of the present auxiliary plus the past participle /nel/: 3PL present /ə-n/ ‘they are’ <ըն> vs. past /ə-n nel/ <ըն լել> (Table 12.83).]]

Table 12.83: Past perfect <զերակատար> of the verb ‘to cut,’ ‘to say,’ and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SWA	
	‘to cut’			
1SG	ktr-e- ^{ts} ə-m nel	կտրեծ ըմ նել	gədr-əd ^z ej-i-∅	կտրած էի
2SG	ktr-e- ^{ts} ə-s nel	կտրեծ ըս նել	gədr-əd ^z ej-i-r	կտրած էր
3SG	ktr-e- ^{ts} a nel	կտրեծ ա նել	gədr-əd ^z e-∅-r	կտրած էր
1PL	ktr-e- ^{ts} ə-k ^h nel	կտրեծ ըք նել	gədr-əd ^z ej-i-ŋk ^h	կտրած էինք
2PL	ktr-e- ^{ts} ə-k ^h nel	կտրեծ ըք նել	gədr-əd ^z ej-i-k ^h	կտրած էիք
3PL	ktr-e- ^{ts} ə-n nel	կտրեծ ըն նել	gədr-əd ^z ej-i-n	կտրած էին
	√-TH-RPTCP AUX-AGR PST		√-RPTCP AUX-PST-AGR	
	‘to say’			
1SG	áh-a- ^{ts} ə-m nel	ա’հած ըմ նել	əs-ád ^z ej-i-∅	ըսած էի
2SG	áh-a- ^{ts} ə-s nel	ա’հած ըս նել	əs-ád ^z ej-i-r	ըսած էր
3SG	áh-a- ^{ts} a nel	ա’հած ա նել	əs-ád ^z e-∅-r	ըսած էր
1PL	áh-a- ^{ts} ə-k ^h nel	ա’հած ըք նել	əs-ád ^z ej-i-ŋk ^h	ըսած էինք
2PL	áh-a- ^{ts} ə-k ^h nel	ա’հած ըք նել	əs-ád ^z ej-i-k ^h	ըսած էիք
3PL	áh-a- ^{ts} ə-n nel	ա’հած ըն նել	əs-ád ^z ej-i-n	ըսած էին
	√-TH-RPTCP AUX-AGR PST		√-RPTCP AUX-PST-AGR	
	‘to go away’			
1SG	hr-áé-h-æ- ^{ts} ə-m nel	հռա՛հած ըմ նել	her-a- ^{ts^h} -ád ^z ej-i-∅	հեռացած էի
2SG	hr-áé-h-æ- ^{ts} ə-s nel	հռա՛հած ըս նել	her-a- ^{ts^h} -ád ^z ej-i-r	հեռացած էր
3SG	hr-áé-h-æ- ^{ts} a nel	հռա՛հած ա նել	her-a- ^{ts^h} -ád ^z e-∅-r	հեռացած էր
1PL	hr-áé-h-æ- ^{ts} ə-k ^h nel	հռա՛հած ըք նել	her-a- ^{ts^h} -ád ^z ej-i-ŋk ^h	հեռացած էինք
2PL	hr-áé-h-æ- ^{ts} ə-k ^h nel	հռա՛հած ըք նել	her-a- ^{ts^h} -ád ^z ej-i-k ^h	հեռացած էիք
3PL	hr-áé-h-æ- ^{ts} ə-n nel	հռա՛հած ըն նել	her-a- ^{ts^h} -ád ^z ej-i-n	հեռացած էին
	√-LV-AOR-TH-RPTCP AUX-AGR PST		√-LV-AOR-RPTCP AUX-PST-AGR	

[[For contrast, Table 12.84 shows the 1SG forms compared with SEA as well.]]

Table 12.84: Past perfect <զերակատար> of the verb ‘to cut,’ ‘to say,’ and ‘to go away’ in the Agulis dialect, compared to SEA

	Agulis	cf. SEA
‘I had cut’	ktr-e-ts ə-m nel √-TH-RPTCP AUX-AGR PST կտրեծ ըմ նել	kstr-el ej-i-∅ √-PERF.CVB AUX-PST-AGR կտրել էի
‘I had said’	áh-a-ts ə-m nel √-TH-RPTCP AUX-AGR PST ա՛հած ըմ նել	as-él ej-i-∅ √-PERF.CVB AUX-PST-AGR ասել էի
‘I had gone away’	hr-á-e-h-æ-ts ə-m nel √-LV-AOR-TH-RPTCP AUX-AGR PST հռա՞հած ըմ նել	her-a-ts ^h -e'-el ej-i-∅ √-LV-AOR-PERF.CVB AUX-PST-AGR հեռացել էի

[[For further illustration, Table 12.85 shows the perfective and resultative non-finite forms across Agulis, SWA, and SEA and Agulis.]]

Table 12.85: Perfective converbs and resultative participles across Agulis, SWA, and SEA

Perfective converb		‘to cut’	‘to say’	‘to go away’
Agulis	Past perfective	kətr-e-l կտրել	áh-a-l ա՛հալ	hr-á-e-h-æ-l հռա՞հալ
SWA	N/A	N/A	N/A	N/A
SEA	Pres./past perfect	kətr-el կտրել	as-el ասել	her-a-ts ^h -el հեռացել
Resultative participle				
Agulis	Pres./past perfect	kətr-e-ts կտրեծ	áh-a-ts ա՛հած	hr-á-e-h-æ-ts հռա՞հած
SWA	Pres./past perfect	gədr-adz կտրած	əs-adz ըսած	her-a-ts ^h -adz հեռացած
SEA	Not for inflection	kətr-ats կտրած	as-ats ասած	her-a-ts ^h -ats հեռացած

12.3.3.3.4 Future and past future The future does not use the formatives /kə/ <կդ> or /piti/ <պիտի>. It is formed by combining the infinitive with the inflected copular verb.

[[We elaborate in Table 12.86. In SEA, the future is formed synthetically. The particle /kə/ is placed before the verb. Tense and agreement is placed on the verb, after the theme vowel. In contrast, Agulis uses a periphrastic construction: the infinitive plus the inflected auxiliary. Note how the theme vowel of a verb like ‘to cut’ alternates between /-e-/ in the resultative participle and perfective converb (Table 12.85), but uses /-i-/ in the infinitive. The verb ‘to say’ uses the theme /-a-/ in the previous two non-finite forms, but uses /-i-/ in the infinitive as well. But oddly, the verb ‘to go away’ uses /-æ-/ in all three.]]

Table 12.86: Future <ապառի> of the verb ‘to cut,’ ‘to say,’ and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
	‘to cut’			
1SG	ktr-í-l ə-m	կտրիլ ըմ	kə kətr-é-m	կկտրեմ
2SG	ktr-í-l ə-s	կտրիլ ըս	kə kətr-é-s	կկտրես
3SG	ktr-í-l a	կտրիլ ա	kə kətr-í-∅	կկտրի
1PL	ktr-í-l ə-k ^h	կտրիլ ըք	kə kətr-é-ŋk ^h	կկտրենք
2PL	ktr-í-l ə-k ^h	կտրիլ ըք	kə kətr-é-k ^h	կկտրեք
3PL	ktr-í-l ə-n	կտրիլ ըն	kə kətr-é-n	կկտրեն
	√-TH-INF AUX-AGR		FUT-√-TH-AGR	
	‘to say’			
1SG	n-áh-i-l ə-m	նահիլ ըմ	k-as-é-m	կասեմ
2SG	n-áh-i-l ə-s	նահիլ ըս	k-as-é-s	կասես
3SG	n-áh-i-l a	նահիլ ա	k-as-í-∅	կասի
1PL	n-áh-i-l ə-k ^h	նահիլ ըք	k-as-é-ŋk ^h	կասենք
2PL	n-áh-i-l ə-k ^h	նահիլ ըք	k-as-é-k ^h	կասեք
3PL	n-áh-i-l ə-n	նահիլ ըն	k-as-é-n	կասեն
	?-√-TH-INF AUX-AGR		FUT-√-TH-AGR	
	‘to go away’			
1SG	hr-áe-n-æ-l ə-m	հռանալ ըմ	kə her-a-n-á-m	կհռանամ
2SG	hr-áe-n-æ-l ə-s	հռանալ ըս	kə her-a-n-á-s	կհռանգսա
3SG	hr-áe-n-æ-l a	հռանալ ա	kə her-a-n-á-∅	կհռանա
1PL	hr-áe-n-æ-l ə-k ^h	հռանալ ըք	kə her-a-n-á-ŋk ^h	կհռանանք
2PL	hr-áe-n-æ-l ə-k ^h	հռանալ ըք	kə her-a-n-á-k ^h	կհռանաք
3PL	hr-áe-n-æ-l ə-n	հռանալ ըն	kə her-a-n-á-n	կհռանան
	√-LV-INCH-TH-INF AUX-AGR		FUT-√-LV-INCH-TH-AGR	

[[For the past future, SEA adds the tense suffix after the theme vowel, alongside the proper agreement morphs. In contrast, Agulis simply adds the past particle /nel/ after the future construction. Adjarian states the following.]]

To form the past future, we must add the formative /nel/ <նէլ> on the above forms (Table 12.87).

[[He gives only a partial paradigm.]]

Table 12.87: Past future <անցեալ ապառնի> of the verb ‘to cut,’ ‘to say,’ and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SEA
1SG ‘to cut’	ktr-í-l ə-m nel կտրի՛ ըմ նել √-TH-INF AUX-1SG PST	kə kətr-ej-í-∅ կտրեի FUT-√-TH-PST-1SG
2SG ‘to say’	n-áh-i-l ə-s nel նա՛հիլ ըս նել ?-√-TH-INF AUX-2SG PST	k-as-ej-í-r կասեիր FUT-√-TH-PST-2SG
3SG ‘to go away’	hr-æ-n-æ-l a nel հռա՞նալ ա նել √-LV-INCH-TH-INF AUX PST	kə her-a-n-á-∅-r կհեռանար FUT-√-LV-INCH-TH-PST-3SG

[[Adjarian calls this the past future. It is thus implied that the 1SG form for ‘to cut’ would mean ‘was going to cut’ in Agulis. However, Adjarian is implicitly comparing this construction against the SEA form which uses the particle /kə/. Yet the use of the future prefix /kə/ with past tense agreement would create a meaning like ‘I would cut’ in SEA.]]

12.3.3.5 Imperative and prohibitive [[For the imperative, Adjarian gives a list of formatives, but he is vague on their distribution. He states the following.]]

The imperative is formed with the formatives /e/ <է>, /hi/ <հի>, /a/ <ա> (Table 12.88).

[[His prose is vague but it implies the following: the /-e/ is used for reflexes of the E-Class (verbs with the /-e-/ theme vowel), the /-hi/ is actually the aorist /-h/ plus imperative marker /-i/ that’s used for inchoatives (verbs with the ending /-a-n-a-/ in SEA), and /-a/ is used for the A-Class (verbs with the /-a-/ theme vowel).]]

Table 12.88: Imperative forms <հրամայական> for verbs in the Agulis dialect

	Agulis	cf. SEA
2SG ‘cut!’	ktr-é-∅ կտրէ՛ √-TH-IMP.2SG	kətr-ir կտրի՛ √-IMP.2SG
2SG ‘forget!’	mr-æ-h-i մռա՛հի √-LV-AOR-IMP.2SG	mor-a- ^{ts} ^h -ir մռռացի՛ √-LV-AOR-IMP.2SG
2SG unclear verb	t ^h ák-a-∅ թա՛կա √-TH-IMP.2SG	

[[Unfortunately, he does not state how Agulis forms the imperative 2PL.]]

[[For SEA, the prohibitive is formed by just adding the particle /mi/ before the imperative form. In contrast, for Agulis, Adjarian states the following.]]

Their prohibitive (արգելական) is formed by taking the infinitive and then adding the prohibitive formative /mæ/ <մա>. The final /l/ <լ> of the infinitive can also be deleted (Table 12.89).

[[Note how the infinitives here all share the same theme vowel /-i-/]]

Table 12.89: Negative imperative or prohibitive forms for verbs in the Shamakhi dialect

	Agulis	cf. SEA
2SG 'do not tie!' (?)	káp-i-l mæ կա'պիլ մա káp-i mæ կա'պի մա ✓-TH-INF PROH	mí kap-ir մի՛ կապիր PROH ✓-IMP.2SG
2SG 'do not say!'	n-áh-i-l mæ նա'հիլ մա n-áh-i mæ նա'հի մա ?-✓-TH-INF PROH	mí as-a-∅ մի՛ ասա PROH ✓-TH-IMP.2SG
2SG 'do not go away!'	hr-æ-n-i-l mæ հռա՞նիլ մա hr-æ-n-i mæ հռա՞նի մա ✓-LV-TH-INF PROH	mí her-a- ^{ts^h} -ir մի՛ հեռացիր PROH ✓-LV-AOR-IMP.2SG

12.3.3.3.6 Subjunctive present and past The subjunctive (ստորադասական) is formed similarly to the other dialects, but its past form is made with the formative /nel/ <նէլ>.

[[What he means is that in SEA, the subjunctive present is formed by adding tense-agreement after the theme vowel. In Agulis, the present uses essentially the same morphological strategy (Table 12.90). The theme vowel is however a constant vowel /-i-/ across the different classes.]]

Table 12.90: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of verbs in the Agulis dialect

Agulis		cf. SEA		
1SG	‘to cut’ ktr-i-m	կտրիմ	kətr-e-m ‘(if) I cut’	կտրեմ
2SG	ktr-i-s	կտրիս	kə kətr-e-s	կտրես
3SG	ktr-i-∅	կտրի	kətr-i-∅	կտրի
1PL	ktr-i-k ^h	կտրիք	kətr-e-ηk ^h	կտրենք
2PL	ktr-i-k ^h	կտրիք	kətr-e-k ^h	կտրեք
3PL	ktr-i-n	կտրին	kətr-e-n	կտրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	
1SG	‘to say’ áh-i-m	ա’հիմ	as-é-m ‘(if) I say’	ասեմ
2SG	áh-i-s	ա’հիս	as-é-s	ասես
3SG	áh-i-∅	ա’հի	as-í-∅	ասի
1PL	áh-i-k ^h	ա’հիք	as-é-ηk ^h	ասենք
2PL	áh-i-k ^h	ա’հիք	as-é-k ^h	ասեք
3PL	áh-i-n	ա’հին	as-é-n	ասեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	
1SG	‘to go away’ hr-á-n-i-m	հռանիմ	her-a-n-á-m ‘(if) I go away’	հեռանամ
2SG	hr-á-n-i-s	հռանիս	her-a-n-á-s	հեռանաս
3SG	hr-á-n-i-∅	հռանի	her-a-n-á-∅	հեռանա
1PL	hr-á-n-i-k ^h	հռանիք	her-a-n-á-ηk ^h	հեռանանք
2PL	hr-á-n-i-k ^h	հռանիք	her-a-n-á-k ^h	հեռանաք
3PL	hr-á-n-i-n	հռանին	her-a-n-á-n	հեռանան
	√-LV-INCH-TH-AGR		√-LV-INCH-TH-AGR	

Original page number 100.

[[For the subjunctive past, SEA places a tense suffix onto the verb. In contrast, Agulis adds the past marker /nel/ after the present construction (Table 12.91).]]

Table 12.91: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of verbs in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG	‘to cut’ ktr-i-m nel	կտրիմ նել	kətr-ej-i-∅	կտրեի
2SG	ktr-i-s nel	կտրիս նել	‘(if) I cut (past)’ kətr-ej-i-r	կտրեիր
3SG	ktr-i-∅ nel	կտրի նել	kətr-e-∅-r	կտրեր
1PL	ktr-i-k ^h nel	կտրիք նել	kətr-ej-i-ŋk ^h	կտրեինք
2PL	ktr-i-k ^h nel	կտրիք նել	kətr-ej-i-k ^h	կտրեիք
3PL	ktr-i-n nel	կտրին նել	kətr-ej-i-n	կտրեին
	√-TH-AGR PST		√-TH-PST-AGR	
1SG	‘to say’ áh-i-m nel	ա՛հիմ նել	as-ej-í-∅	ասեի
2SG	áh-i-s nel	ա՛հիս նել	‘(if) I said’ as-ej-í-r	ասեիր
3SG	áh-i-∅ nel	ա՛հի նել	as-é-∅-r	ասեր
1PL	áh-i-k ^h nel	ա՛հիք նել	as-ej-í-ŋk ^h	ասեինք
2PL	áh-i-k ^h nel	ա՛հիք նել	as-ej-í-k ^h	ասեիք
3PL	áh-i-n nel	ա՛հին նել	as-ej-í-n	ասեին
	√-TH-AGR PST		√-TH-PST-AGR	
1SG	‘to go away’ hr-æ-n-i-m nel	հռանիմ նել	her-a-n-aj-í-∅	հեռանայի
2SG	hr-æ-n-i-s nel	հռանիս նել	‘(if) I went away’ her-a-n-aj-í-r	հեռացնայիր
3SG	hr-æ-n-i-∅ nel	հռանի նել	her-a-n-á-∅-r	հեռանար
1PL	hr-æ-n-i-k ^h nel	հռանիք նել	her-a-n-aj-í-ŋk ^h	հեռանայինք
2PL	hr-æ-n-i-k ^h nel	հռանիք նել	her-a-n-aj-í-k ^h	հեռանայիք
3PL	hr-æ-n-i-n nel	հռանին նել	her-a-n-aj-í-n	հեռանային
	√-LV-INCH-TH-AGR PST		√-LV-INCH-TH-PST-AGR	

12.4 Subdialects

As a subdialect, we can consider the village of Çənnəb. This holds a middle ground between the dialects of Agulis and Karabakh, and it leans towards both. Its consonant system is entirely the same as the Karabakh dialect. Here as well, the voiced sounds became voiceless unaspirated.

12.5 Literature

For the Agulis dialect, there have been three studies. The first was the work of Kerovbe Patkanian (Պարուկանեան) in German (Patkanoff 1866). The second is by the same author (Патканов 1869: 27-55). The third is Սարգսեան (1883). This is the most extensive and unique work because the author is a native from Agulis.

There are few pieces that are written in the Agulis dialect. I am familiar with only the following.

[[I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.]]

- Literature with the Agulis dialect
 - Զարգութեանց Աւետիս – Գիւլը նեան դուռնան. Արարատ, 1877, Էջ 461–462
 - Շահևաբաթեան Մարտ – Երգ ագուեցոց (կես գրական լեզուով). Կոռունկ, 1862, Էջ 163–166
 - Ս. Սարգսիւեանց – Ագուեցոց բարբառ, Բ մաս. Էջ 5–72

From the last extensive collection, we extract the following samples (page 39–42).

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 233).]]

Original page number 101.

12.6 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

12.6.1 Sample 1

Մույս օր մույս Ըգյըլա՞ցի ծիր Էլած՝ ոյլէիս ա Յա՞նսա. ծիր քշում ա Ալէիս դիւզ կըրմընջո՞ւմը կա՞յսամ. տի՞սնամ ա՝ ասսեղ ըսկի միծ մարդիթյ չի կօն՝ մայնակյ մոյս քընա ըրիսաք ըն իրվա՞քված հաղ նա՞րամ: Ըգյըլա՞ցին ծիո՞ւն վա՞րան հպարտ հպարտ նըստէծ՝ ձայրա՞յդ դրէծ չընդքտա՞կին՝ հրցանամ ա թա՝

- Ա՛յ տղարք, բայս ծիր ախսախկալերը քշտէ՞ղ ըն:
- Տղարքը շղօք ըն տա՞յիս թա՞՝
- Նա՞հած ըն էքին հա՞շտ պէրին տու չընդքտակիտ:

Ըգըլա՛ցին մանդրվամ ա. համա հրդեօ ինքն ա նի՛զամ անօղ տօ Ցղւա՛ցայց, նա՛համ ա.

– Ա՛ղո՞ւրդ ա օր ա՛ստեղ մաշկ ըն մանդրամ:

– Օշկըս ալ չին հանո՞ւմ:

Ըգելա՛ցին մայտք ա նա՛րամ թա՛ աստեղ օր ըրիսաքը աստի բա՛զզայք (թրք. ինրամանկ) ըն, բա՛ս սրուց միծարը ո՛ւնչպէս ըն նիլ. – քշում ա ծիր, յունց կալիս նելիս:

12.6.2 Sample 2

Իրիք սարիւն սկա՞հած մարդիք՝ ծիո՞ւ վա՞րտ նստե՞՛ նելիս ըն նել: Ճընըփի ռաստ ըն գյե՞լիս մույն գյեղցո՞ւ. նի՛զամ ըն սրօ անօց տօն. նրուց մույնը նա՛համ ա:

– Իս հաստադիլ ըմ օր դիւ ջա՞մուշ ըս:

– Աս զարմանա՞լի չի, – նա՛համ ա գյեղա՛ցին, իս հաստա՛դիլ ըմ օր ծիր թամքարը շե՞րիք ըն:

– Հի՞մայր ըս ունչ ա. դէ հաստա՛դա տիսնիք:

– Իս շօն անքամ լսէծ ըմ օր՝ ունչ օր կօ ծիո՞ւ ընան էշի մաջտեղը՝ նօ շե՞րի ա: Ալ ան մարդիքը վօ՛չինչ չին գըրա՞հալ ա՛հին, հռա՞հան նա՞հալ:

12.6.3 Sample 3

Մույն օր մույն Ռըմա՛ցի նե՞լիս ա օ՛րտը, տի՞սնամ ա մույն ծի մտէծ ա մաջը ըրըծա՞հած, մա մաջտեղամն ալ վէր ընգեծ ստակած: Նե՞լիս ա մույն քանի մա՛րդիք հըվա՞քամ բի՛րամ օր արտին մաջիցը քաշին ծիո՞ւն ջա՞մդաքը հանին: Մըտըկանամ ըն, ...

Original page number 102.

քանդիրը կապամ ստակած ծիո՞ւ ատներիցը, մայտք նա՛րամ դիբի ուր յան քաշին օր վեօրը ջարդվի ուչ խարաք էլի:

– Ակիք դի՞քի աս յան քա՛շիք, նա՛համ ա մույնը: Քա՛շամ ըն, քա՛շամ, տի՞սնամը ըն՝ չէ, վեօրը խիլի (թրք. շատ) խարաք ա Էլալի:

– Չէ, ա՛սմաս Էլալչի. ա՛կիք դի՞քի աս յան քա՛շիք. – նա՛համ ա մույն ո՛ւրիշը: Սկսում ըն քաշին թօօքա (թրք. թազա՞նոր) ճընըփօվ. տի՞սնամ ըն՝ չէ. ալ վեօրը խիլի տեղ ջարդան խարօք արալ:

– Ա՛ստի ալ չի Էլալ – նա՛համ ա իրիքիմշին – ա՛կիք իրէս աս դրա՛ղավ (թրք. եգերը) քա՛շիք: Քա՛շամ ըն, յիտ մտակյ նա՛րամ ալ վեօրը ջա՛րդած ըն խա՛րօք ա՛րած: Ալ սկսում ըն մույն ո՛ւրիշ տե՛ղավ քա՛շամ: Անքքամ դէս ու դին ըն քշպատաս ջա՞մդաքը արտին մաջին, մի՛նչեվ օր կուհ տայիս, ջա՛րդամ, խա՛րօք նա՛րամ դիկի օ՛րտը:

12.6.4 Sample 4

աղրկու ճանապարհօրթ մույն հօվ օնին նել ըտելու: Մույնը ա՛հալ ա մյուսին:

– Հօկ հօվը միզ հրաք չի. թուղ ուկս սա՛րիւն ա՛րազ ա տի՛սնիլ, նո օ՛տի: Աս ա՛հուղը քիւն ա՛ Ելալ. մյուսը կա՛րալ ա՛ հօվը: Առաջինը ըրթնա՛հալ ա, սկսել պա՛տմի.

– Զարմանա՛լի ա՛րազ ըմ տա՛հալ. անծ հրեշտակները տանամ ըն նելյերգինքը: ■
Հա՛վավ կշտա՛հածը ա՛հալ ա:

– Իս ալ տա՛համ օր դիւ բըձրա՞նամ ըս, ինքյըս ամ մա՛շիս ա՛համ թա՛ զօ յիտ չի դա՛ռնիլ, կա՛րամ հօվը:

Part IV

The /kə/ <կղ> branch

Original page number 103.

The /kə/ <կռ> branch has 21 dialects:

1. Dialect of Karin (§13)
2. Dialect of Mush (§14)
3. Dialect of Van (§15)
4. Dialect of Tigranakert (§16)
5. Dialect of Kharberd and Yerznka (§17)
6. Dialect of Şebinkarahisar (§18)
7. Dialect of Trabzon (§19)
8. Dialect of Hamshen (§20)
9. Dialect of Malatya (§21)
10. Dialect of Cilicia (§22)
11. Dialect of Syria (§23)
12. Dialect of Arapgir (§24)
13. Dialect of Akn (§25)
14. Dialect of Sebastia (§26)
15. Dialect of Evdokia (§27)
16. Dialect of Smyrna (§28)
17. Dialect of Nicomedia (§29)
18. Dialect of Istanbul (§30)
19. Dialect of Rodosto (§31)
20. Dialect of Crimea (§32)
21. Dialect of Austro-Hungary (§33)

13 Karin

13.1 Background

Original page number 104.

The center of this widely-spread dialect is Karin (Turkish: Erzurum). In the south, it spreads until near Hınıs, but without entering this small town (ալւու). In the west, it reaches until Yerznka and Gümüşhane. During the last two Russo-Turkish wars, large migrant communities spread from the eastern and northern borders of this dialect to very far places, until Yerevan and Tbilisi. Four cities of the Caucasus (Kars, Alexandropol, Akhalkalak, and Akhaltskha) were filled with these same migrants, and now the entire Armenian population of those cities speaks the same dialect as the Armenians of Karin.

13.2 Phonology

13.2.1 Segment inventory

13.2.1.1 Vowels

When we compare the phonetic system of this dialect against Old Armenian, we see that the vowels have been preserved almost unchanged. This dialect knows how to distinguish the sounds /je/ <է> vs. /e/ <է>, and /ɥo/ <ն> vs. /o/ <օ>. The vowel /æ/ <üü> is included. The vowels /œ, ʏ/ <էօ, իւ> are found in those words that are taken from Turkish; they do not exist at all in native Armenian words. Meanwhile in other dialects, such as Karabakh, Agulis, and even Istanbul, these vowels are found even in native words because of natural sound changes.

13.2.1.1.1 Vowel /æ/ <üü> The sound /æ/ <üü> in Karin is also foreign, and it is found primarily in loanwords from Turkish. But there are also some Armenian words where this sound has entered, whether because of Turkish influence or because of independent sound changes (Table 13.1).

Table 13.1: Presence of the vowel /æ/ <սü> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘sugar’	ʃakʰar շաքար	ʃækʰær շաքար	ʃakʰar շաքար
‘beam’	mardak մարդակ	mærtʰæk մարդակ	martʰakn մարդակն
‘marble’	marmar մարմար	mærmær մարմար	marmar մարմար
‘to bleat’	majel մայել	mæjel մայել	majel մայել
‘Sunday’	kirake կիրակէ	kiræki կիրակի	kiraki կիրակի

The first three...

Original page number 105.

... are also used in Turkish, and the influence of Turkish is probable. But the latter three words are native Armenian words.

13.2.1.1.2 Diphthongs /uo, ie/ <n, t> The sounds <n, t> have a diphthongal pronunciation /uo, ie/ <nL, tL>, and they originate from the Classical Armenian mid vowels /o, e/ <n, t>; they are found only in the language of villagers. Urban speakers do not have these sounds. As for migrants of the Caucasus, those people who have a rural origin likewise pronounce the reflexes of Classical /o, ð/ <n, o> with a certain pronunciation; while those who are urban folk do not use these sounds.

13.2.1.2 Consonants

13.2.1.2.1 Origin of the fricative /f/ <ɸ> For the consonants, let us first talk about the sound /f/ <ɸ>.

The sound /f/ <ɸ> has two origins. First, it is found in foreign words that are borrowed from Turkish. Second, it developed in Armenian via natural sound changes. This latter origin also has two routes.

First route of origin for /f/ Word-initially, the Classical sound /h/ <h> becomes /f/ <ɸ> before Classical /o/ <n> ([[which became /uo/]]) (Table 13.2).¹

¹[[For the word ‘here’, Adjarian provides an ancestor form <hnū>, but this form is not clearly attested in Classical Armenian. I treat it as a reconstruction. For ‘article’, Adjarian provides an ancestor <hnñ>, but such a form does not exist but is instead <jnñ>.]]

Table 13.2: Origin of /f/ <Փ> from word-initial /h/ <հ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘earth’	հօթ հնդ	ֆոօթ Փնդ	հօթ հնդ
‘smell’	հօթ հնս	ֆոօթ Փնս	հօթ հնս
‘hole (CA); pit (SEA)’	հօթ հնր	ֆօթ Փնր	հօթ հնր
‘here’	*հօթ *հնս	ֆոօթ Փնս	հօթ հնս
‘article’	յաց յաւդ	ֆոօթ Փնդ	հօթ հնդ
‘there’	հօն հնն	ֆոօն Փնն	հօն հնն

However, next to Classical /այ/ <աւ> ([[which became /օ/ <օ>]]), this change does not happen (Table 13.3).

Table 13.3: Words with word-initial /h/ <հ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘father.GEN’	հայր հաւր	հօթ հօն	հօթ հնր

It is notable that this sound change is specific to the rural language. The urban sound /h/ <հ> sound stays unchanged, and the reason for this is as follows. As can be seen above, the origin of the sound /f/ <Փ> is the diphthongal pronunciation /յօ/ <ՆԼՕ> of the reflex of Classical /օ/ <Ն>, because no such change occurs next to the reflex of Classical /այ/ <ԱԼ> ([[also written as /օ/ <օ>]]). Now, because urban folk don’t have the sound /յօ/ <Ն> and pronounce it as just /օ/ <օ>, then naturally they do not have this type of /f/ <Փ>.

Second route of origin for /f/ The second route for the origin of the sound /f/ <Փ> is the sound /v/ <Վ>, which gets devoiced to /f/ <Փ> (Table 13.4).

Table 13.4: Origin of /f/ <Փ> from devoiced /v/ <Վ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘equal’	հավասար հաւասար	հաֆսար հաֆսար	հավասար հավասար
‘to be gathered’	հավակիլ հաւաքիլ	հաֆկիլ հաֆքիլ	հավակիլ հավաքվել
‘to be able to (CA); to roast (SEA)’	բովել բովել	բօրֆել բօրֆել	բովել բովել
‘south’	հարավ հարաւ	հարաֆ հարաֆ	հարավ հարավ
‘to mew’	նվազ նուզ	նֆալ նֆալ	նեվալ նվալ

13.2.1.2.2 Consonant voicing In the consonant series, the Karin dialect has undergone a huge innovation, just as the Mush dialect has.

We know that Old Armenian distinguished three groups of consonants. The Karin dialect has added a fourth series, entirely different from the others, which we called the voiced aspirated sounds (Armenian: թորոռուն շնչաւոր, French: *sonore aspiré*). We represent them as /b^h, g^h, d^h, dʒ^h/ <ρ̥, զ̥, դ̥, ջ̥>. Among the European phoneticians, Sievers was the first to notice the existence of voiced aspirated sounds...

Original page number 106.

... in the pronunciation of Ashtarak (a Yerevan dialect),² but no person focused in depth on these sounds. And the existence of four degrees of consonants in Armenia is a novelty. For the first time, I had the opportunity to use an experimental method to study these same sounds in Paris, using the phonetic machines (ծայլագիտական մեթոդներ) of Abbé Rousselot (Jean-Pierre Rousselot, Armenian: Աբբե Ռուսելո), with young people from Mush, Sebastia, and others. The results of this study were published in a small work, where they present the four degrees of plosive letters in Armenian according to the pronunciation of six vernaculars (Istanbul, Aslanbeg, Nukha, Shushi, Sebastia, and Mush), summarized in four phototype images (լուսատիպ պատկերներ). See [Adjarian \(1899\)](#).

I ascertained the existence of four degrees of consonants a year later in my study of the Suceava dialect (see *Բազմավեպ* [Bazmavep], 1899, page 219-220). Because we consider it excessive to further talk about this matter, we refer readers to the study. In passing, we only state that the pronunciation of the voiced aspirated consonants is close to the sounds /bh, gh, dh, dʒh/ <ρ̥, զ̥, դ̥, ջ̥>, and these sounds are similar in manner to the Sanskrit consonants <bh, gh, dh, jh>.

And thus we see a general picture of the plosive consonants of the Karin dialect (Table 13.5).

²[[The prose is unclear, but I suspect he means [Sievers \(1901: 436, 442\)](#), based on a similar citation by [Schirru \(2012: 438\)](#). I couldn't verify this however.]]

Table 13.5: Voiced aspirated sounds in the Karin dialect

Armenian name French name	Voiced թրթռուն sonore	Voiced aspirated թրթռուն շնչաւոր sonore asp.	Voiceless իսուլ sourde	Voiceless aspirated իսուլ շնչաւոր sourde asp.
	b p	b ^h p ^č	p պ	p ^h փ
	g q	g ^h q ^č	k կ	k ^h զ
	d ռ	d ^h ռ ^č	t տ	t ^h թ
	ձ ձ	ձ ^h ձ ^č	ts ծ	ts ^h ց
	ձ զ	ձ ^h զ ^č	tʃ ճ	tʃ ^h չ

13.2.1.2.3 Voiced glottal fricative /f/ <յ> In the Karin dialect, the reflex of the Classical sound /j/ <յ> has a pronunciation similar to the voiced aspirated sounds; this sound is also found in the Mush dialect, and we represent it as /f/ <յ>. This sound is found against the Old Armenian sound /j/ <յ> (Table 13.6).

Table 13.6: Voiced glottal fricative /f/ <յ> in the Karin dialect

given name	Classical Armenian յարութիւն jakob	> Karin fiarut ^h յարութ fako	cf. SEA harut ^h յարություն hakop ^h Հակոբ
given name			

With this, the dialect has two types of glottal (հազազային) sounds: /f, h/ <յ, հ>.

Original page number 107.

13.2.2 Sound changes

The Karin dialect is not very rich in sound changes; and after indicating the above cases, few things remain.

13.2.2.1 Monophthongal vowel changes

13.2.2.1.1 Vowel syncope of Classical Armenian /a/ <ա> As general rule for all dialects in the /kə/ <կը> branch, in polysyllabic words, the reflex of the Classical vowel /a/ <ա> of a word-medial syllable is deleted or changes to /ə/ <ը> (Table 13.4). We don't return to this general rule elsewhere.

Table 13.7: Medial vowel syncope in various Western dialects (Karin, Istanbul)

	'to recognize'		'sickly'		'mouth-GEN'	
Classical Armenian	<i>tʃanatʃʰel</i>	ճանաչել	hiwandot	հիւանդոս	beran-i	բերասի
> Karin	<i>tʃantʃʰel</i>	ճանչել	hivəndət	հիվնդոս	b ^h ern-i	b ^h երսի
cf. Istanbul	<i>tʃaʃnal</i>	ճաշնալ	hivandod,	հիվանդոն,	bern-i	բերսի
			hivəndəd	հիվնդոն		
cf. SWA	<i>dʒantʃʰnal</i>	ճանչնալ	hivantʰod	հիւանդոս	p ^h ern-i	բերսի
cf. SEA	<i>tʃanatʃʰel</i>	ճանաչել	hivandot	հիվանդոս	beran-i	բերասի

13.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <տ> At the beginning of monosyllabic words (Table 13.8a), the Classical sound /e/ <տ> has turned to /je/ <յէ> or /jje/ <յտ> (the latter for villagers). At the beginning of polysyllabic words, the sound is /e/ <տ> (Table 13.8b). And word-medially, it is /e/ <տ> or /je/ <տ> (Table 13.8c).

Table 13.8: Change from Classical Armenian /e/ <տ> to /je, jje, e, յe/ <յէ, յտ, է, տ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin		cf. SEA
a. 'ox'	ezən	եզն	jez	jez
'boiling (CA); tingling (SEA)'	er-k ^h (-PL)	եռք	jerk ^h	jer-k ^h
'I'	es	ես	jes	jes
'when'	erb	երբ	jep ^h	jerp ^h
'cooking'	ep ^h	եփ	jep ^h	յեփ
b. 'to cook'	ep ^h el	եփել	ep ^h el	յեփել
'dream'	eraz	երազ	eraz	յերազ
c. 'to bring'	berel	բերել	b ^h erel	բ'երել
'big'	mets	մեծ	mets (urban) mjēts (villager)	մեծ մյե̄տս

13.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <n> At the beginning of monosyllabic words, the Classical sound /o/ <n> (Table 13.9) has changed to /vo/ <վօ>, /o/ <օ>, or /vuo/ <վո>; at the beginning of polysyllabic words to /o/ <օ>; and word-medially to /o/ <օ> or /uo/ <n> (the forms /vuo, սօ/ <վո, ոն> are rural). The word for 'who' has a typical form /vev/ <վէվ>.

Table 13.9: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /vo, o, վօ, սօ, ve/ <վօ, օ, վո, ո, վէ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘that’	օր որ	vor վօր	vor ^{hi} որ
‘to take pity on’	օլօրմիլ ողորմիլ	օկօրմիլ օղօրմիլ	օօրօրմել ողօրմել
‘to ruminate’	օրօթալ որոճալ	օրօթալ օրօճալ	օօրօթալ որոճալ
‘who’	օվ ով	vev վեվ	օվ ով

13.2.2.2 Diphthong changes

13.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical Armenian diphthong /ai/ <այ> has changed to /a/ <ա> for city people, and /e/ <է> for villagers. For settlements in the Caucasus, Akhaltskha has the form /a/ <ա>, while Alexandropol has the form /e/ <է> (Table 13.10).

Table 13.10: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /a, e/ <ա, է> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘father’	հայր հայր	հար, her հար, հեր	հայր հայր
‘wood’	պհայտ փայտ	p ^h at, p ^h et փատ, փետ	p ^h ajt փայտ
‘mother’	մայր մայր	mar, mer մար, մեր	majr մայր
‘goat’	այծ այծ	ats, ets ած, էծ	ajts այծ

13.2.2.2.2 Classical Armenian /oi/ <օյ> The Classical Armenian diphthong /oi/ <օյ> changed to /u/ <ու> (Table 13.11).

Table 13.11: Change from Classical Armenian /oi/ <օյ> to /u/ <ու> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘weak’	t ^h oil թոյլ	t ^h ul թուլ	t ^h ujl թոյլ
‘blue’	կապօյտ կապոյտ	կարստ կապուտ	կարստ կապուտ
‘light’	լոյս լոյս	լուս լուս	լոյս լուս

13.2.2.2.3 Classical Armenian /iu/ <իւ> The Classical Armenian diphthong /i-ս/ <իւ> changed to /u/ <ու> (Table 13.12).

Table 13.12: Change from Classical Armenian /i^u/ <իւ> to /u/ <ու> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘flour’	dli ^u r ալիւր	alur ալուր	aljur այուր
‘fountain’	ałbi ^u r աղբիւր	aχ ^b ur ախբ’ուր	aχpjur աղբյուր
‘snow’	dziu ^u n ձիւն	dz ^h un ձ’ուն	dzjun ձյուն

13.2.2.3 Consonant changes

13.2.2.3.1 Voicing changes For the consonants, the Old Armenian voiceless unaspirated sounds and the voiceless aspirated sounds remain unchanged. The voiced sounds have become voiced aspirated in general; but after nasals, they remain voiced unaspirated (Table 13.13).

Table 13.13: Voicing changes for stops and affricates in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘thing’	ban բան	b ^h an բ’ան	ban բան
‘mouth’	beran բերան	b ^h eran բ’երան	beran բերան
‘hand’	ðzer-k ^h (plural) ձեռք	ðz ^h erk ^h ձ’եռք	dzerk ^h ձեռք
‘I.DAT’	indz ինձ	indzi ինձի	indz ինձ
‘apple’	χəndzor ինձօր	χəndzor ինձնօր	χəndzor ինձնօր
‘cat’	katu կատու	katu կատու	katu կատու
‘wool’	burd բուրդ	b ^h urd ^h բ’ուրդ ^h	burt ^h բուրդ
‘sour’	t ^h ət ^h u թթու	t ^h ət ^h u թթու	t ^h ət ^h u թթու

13.2.2.3.2 Assimilation of /t/ <տ> to a /r, tʃ/ <ր, ճ> When the Classical sound /t/ <տ> is before the sounds /r, r, tʃ, չ/ <ր, ր, ճ, ժ>, it assimilates to those sounds. Only in this situation does the Classical sound /t/ <տ> become /r/ <ռ>, and the sound /չ/ <ժ> becomes /tʃ/ <ճ> (Table 13.14).

Table 13.14: Change from Classical Armenian /t/ <սր> to a /r, tʃ/ <ր, ճ> in the Karin dialect

	Classical Armenian	> Karin	cf. SEA
‘to tear’	patarel պատարել	parrel պառռել	patarel, պատառել
‘to divide’	kætrel կտրել	krrel կռռել	kætrel կտրել
‘to break’	kotorel կոտրել	korrel կօռռել	kotorel, kotrel կոտրել, կօռռել
‘ready’	patrast պատրաստ	parrast պառռաստ	patrast պատրաստ
name ‘Peter’	petros Պետրոս	perros Պեռռոս	petros Պետրոս
‘to punish’	patzel պատժել	patʃʃel պաճճել	patzel պատժել
‘reason’	patzar պատճառ	patʃʃar պաճճառ	patzar պատճառ

Original page number 108.

13.2.3 The verb ‘to do’

The Classical verb /arnel/ <առնել> ‘to do’ becomes /enel/ <ենել>, whereas that word is /anel/ <անել> or /ənel/ <ընել> in other places. [[*To clarify, the reflex of this verb is /anel/ in SEA, and /ənel/ in SWA.*]]

13.2.4 Stress

In the Karin dialect, as in all the other dialects of the /kə/ <կը> branch, stress is on the last syllable. However, stress in Karin is an especially peculiar accent (առագունութիւն) that it leaves a very pleasant impression. It is difficult for me to give a scientific explanation for this, but the following things are apparent. Stress in Karin is higher than the stress in other dialects; thus the difference in degree between unstressed and stressed syllables is very big. At the same time, because the pronunciation is more relaxed and elongated, during the descent, the sound goes through many musical notes, and it almost forms a song.

13.3 Morphology

13.3.1 Noun inflection or declension

13.3.1.1 Inflection for singular nouns

Like all the dialects of the /kə/ <կը> branch, the Karin dialect has 6 cases, which are normative, genitive-dative, accusative, ablative, and instrumental. The locative is missing.

However, the Karin dialect differs from the other dialects of the /kə/ <ԿՇ> branch; in the accusative, it distinguishes between animate and inanimate objects, similar to the /um/ <ՆԼՄ> branch. The accusative of inanimates is the same as the nominative, while the animates use the dative (1).

(1) Karin

- a. *katu-i-n səpən-e-ts^h-i-∅*
 cat-DAT-DEF kill-TH-AOR-PST-1SG
 'I killed the cat.'

կատուին սղպանէցի

b. *kov-i-n mort^h-e-ts^h-i-∅*
 cow-DAT-DEF slaughter-TH-AOR-PST-1SG
 'I slaughtered the cow.'

կօվին մօրթէցի.

As is the norm, the ablative uses the formative /-en/ <ən>, while the instrumental uses the formative /ov/ <əv>.

13.3.1.2 Inflection for plural nouns

In accordance with the general rule, the plural is formed with the formatives */-er/* *<ɛtɒ>* or */-ner/* *<ɛtɛn>*. But in this dialect, we also find the formative */estan/* *<ɛtunulu>*. This formative is a reflex of the Old Armenian formative */-stan/* *<uunulu>*, which is a location formative; the formative forms collective nouns and it can also receive the formative */ner/* *<ɛtɛn>* (Table 13.15).

Table 13.15: Plural suffixes in the Karin dialect

	Karin		cf. SEA	
‘key-PL’	b ^h anl-estan	բ’անլէստան	banali-ner	բանալիներ
	b ^h anl-estən-ner	բ’անլէստըններ		
‘bathroom-PL’	b ^h azn-estan	բ’աղնէստան	baagnik ^h -ner	բաղնիքներ
	b ^h azn-estən-ner	բ’աղնէստըններ		
‘ring-PL’	matn-estan	մատնէստան	matani-ner	մատանիներ
‘dormer.window-PL’	erd ^h -estan	երդ’էստան	jertik ^h -ner	երդիքներ
‘intestine-PL’	az-estan	աղէստան	azik ^h -ner	աղիքներ
‘bride-PL’	harsn-estan	հարսնէստան	hars-ner	հարսներ
‘underpants-PL’	vart-estan	վարտէստան	vartik ^h -ner	վարտիքներ
‘year-PL’	tar-estan	տարիստան	tari-ner	տարիներ

As we can see from the examples, this formative is placed only after words that end in */-ik^h/ <hp>*.

[[I don't understand this generalization because it seems falsified by Adjarian's data. (?)]]

The other case markers of the plural are like those of the singular, except for the genitive-dative which, in all the /kə/ <կը> branch dialects, uses the form /-u/ <ու> (Table 13.16).

Table 13.16: Genitive-dative of the plural in the Karin dialect

‘city-PL-GEN/DAT’	Karin kʰառակʰ-ներ-ս քաղաքներու	cf. SEA kʰառակʰ-ներ-ի քաղաքների
-------------------	-----------------------------------	------------------------------------

Original page number 109.

13.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, we note the following (Table 13.17).

Table 13.17: Sample of pronouns in the Karin dialect

personal 1SG NOM ‘I’	jes	յես
personal 2SG NOM ‘you’	dʰu	դ’ու
personal 1PL NOM ‘we’	menkʰ	մենք
personal 2PL NOM ‘you’	dʰukʰ	դ’ուք
demonstrative proximal SG ‘this’	as	աս
demonstrative medial SG ‘that’	adʰ	ադ’
demonstrative distal SG ‘that yonder’	an	ան
demonstrative proximal PL ‘these’	asonkʰ	ասօնք
demonstrative medial PL ‘those’	atonkʰ	ատօնք
demonstrative distal PL ‘those yonder’	anonkʰ	անօնք
demonstrative proximal SG ‘that’	isi	իսի
demonstrative medial SG ‘that’	iti	իտի
demonstrative distal SG ‘that yonder’	imi	ինի
demonstrative proximal SG ‘that’	isik	իսիկ
demonstrative medial SG ‘that’	itik	իտիկ
demonstrative distal SG ‘that yonder’	inik	ինիկ
demonstrative proximal PL ‘these’	isonkʰ	իսօնք
demonstrative medial PL ‘those’	itonkʰ	իտօնք
demonstrative distal PL ‘those yonder’	inonkʰ	ինօնք

In accordance with the norm, the first ones are not a unique innovation. The

latter words /isik, inik, inin/ <իսիկ, ինիկ, ինիկ> are un-declinable; the others are declined in the following way (Table 13.18).

Table 13.18: Demonstrative pronouns in the Karin dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	isi իսի	iti ինի	ini ինի	isонк ^h իսոնք	itонк ^h իտոնք	inонк ^h ինոնք
GEN,DAT	isor իսօր	itor ինօր	inor ինօր	isонտ ^h իսոնտ	itонт ^h իտոնտ	inонт ^h ինոնտ
ABL	isor-en իսօր-են	itor-en ինօր-են	inor-en ինօր-են	isонт ^h -en իսոնտ-են	itонт ^h -en իտոնտ-են	inонт ^h -en ինոնտ-են
	isor-m-en իսօր-մ-են	itor-m-en ինօր-մ-են	inor-m-en ինօր-մ-են	isонт ^h -m-en իսոնտ-մ-են	itонт ^h -m-en իտոնտ-մ-են	inонт ^h -m-en ինոնտ-մ-են
	իսօրէն իսօրմէն	ինօրէն ինօրմէն	ինօրէն ինօրմէն	իսօրգէն ինօրմգէն	իտօրգէն իտօրմգէն	ինօրգէն ինօրմգէն
INS	isor-ov իսօր-օվ	itor-ov ինօր-օվ	inor-ov ինօր-օվ	isонт ^h -ov իսոնտ-օվ	itонт ^h -ov իտոնտ-օվ	inонт ^h -ov ինոնտ-օվ
	isօր-m-ov իսօր-մ-օվ	itor-m-ov ինօր-մ-օվ	inor-m-ov ինօր-մ-օվ	isонт ^h -m-ov իսոնտ-մ-օվ	itонт ^h -m-ov իտոնտ-մ-օվ	inонт ^h -m-ov ինոնտ-մ-օվ
	իսօրօվ իսօրմօվ	ինօրօվ ինօրմօվ	ինօրօվ ինօրմօվ	իսօրգօվ ինօրմգօվ	իտօրգօվ իտօրմգօվ	ինօրգօվ ինօրմգօվ

13.3.3 Verb inflection or conjugation

13.3.3.1 Indicative present and past imperfective: allomorphy of the indicative morpheme

The formation of verbs is very similar. There are no tenses that are constructed with /-um/ <ում>, as in all the /kə/ <կը> dialects. The indicative present and imperfective are formed similar to Old Armenian, but here we add the formative /kə/ <կը>, which is placed at the end of the verb in the Karin dialect.

Verbs that start with a vowel also receive the formative /k-/ <կ> at the beginning; the verbs /əllil/ <ըլլիլ> 'to be', /əjnil/ <ըլլիլ> 'to fall', /uzel/ <ուլզէլ> 'to want', etc. take the form /g^h-/ <գ>. Monosyllabic verbs take /ku-/ <կու>; only the verb /g^ham/ <գ'ամ> 'I come' takes /g^hu/ <գ'ու> (in assimilation with the verb's initial sound /g^h/ <գ>). Thus are all the forms of these verbs

13.3.3.1.1 Suffix or enclitic /kə/ for consonant-initial verbs [[In Eastern dialects like SEA, the indicative present and past imperfective are formed periphrastically with a non-finite converb plus a finite auxiliary. But in Western dialects like SWA and Karin, these forms are created synthetically. Tense and inflection is on the finite verb, while the indicative mood is marked by adding a morpheme that looks

like /kə/. In SWA, this morpheme is /gu-/ before monosyllabic roots, /g-/ before vowels, and /gə-/ elsewhere before consonants. Karin uses cognates of these affix shapes with essentially the same distribution but different placement.]]

[[First consider a typical consonant-initial verb like /sir-e-l/ 'to like'. In SWA, the indicative present is formed by adding agreement markers after the theme vowel (Table 13.19). The indicative past imperfective includes a past marker /-i-/ between the theme and agreement. For both the present and the past, the 3SG is missing either a past marker or an agreement marker. For both tenses, this verb takes the indicative prefix /gə-/ Karin uses essentially the same strategy, but the indicative marker is an enclitic or suffix /kə/.]]

Table 13.19: Indicative present <սերկայ> and indicative past imperfective <ասկատար> of the verb 'to like' in the Karin dialect

Indicative present <սերկայ> Karin		cf. SWA	
1SG	sir-e-m kə	սիրեմ կը	gə sir-e-m 'I like'
2SG	sir-e-s kə	սիրես կը	gə sir-e-s կը սիրես
3SG	sir-e-∅ kə	սիրե կը	gə sir-e-∅ կը սիրե
1PL	sir-e-nk ^h kə	սիրենք կը	gə sir-e-ŋk ^h կը սիրենք
2PL	sir-e-k ^h kə	սիրեք կը	gə sir-e-k ^h կը սիրեք
3PL	sir-e-n kə	սիրեն կը	gə sir-e-n կը սիրեն
√-TH-AGR IND		IND √-TH-AGR	
Indicative past imperfective <ասկատար> Karin		cf. SWA	
1SG	sir-e-i-∅ kə	սիրեի կը	gə sir-ej-i-∅ 'I would like'
2SG	sir-e-i-r kə	սիրեր կը	gə sir-ej-i-r կը սիրեր
3SG	sir-e-∅-r kə	սիրեր կը	gə sir-e-∅-r կը սիրեր
1PL	sir-e-i-nk ^h kə	սիրենք կը	gə sir-ej-i-ŋk ^h կը սիրենք
2PL	sir-e-i-k ^h kə	սիրեք կը	gə sir-ej-i-k ^h կը սիրեք
3PL	sir-e-i-n kə	սիրեն կը	gə sir-ej-i-n կը սիրեն
√-TH-PST-AGR IND		IND √-TH-PST-AGR	

Original page number 110.

13.3.3.1.2 Prefix and suffix/enclitic /k-....-kə/ or /g^h-....-kə/ for vowel-initial verbs
[[For a vowel-initial verb like /ən-e-l/ 'to do' (Table 13.20), SWA uses an indicative

prefix /g-/ instead of /gə-/. In Karin, this verb uses both an indicative prefix /k-/ and an indicative suffix/enclitic /kə/.]]

Table 13.20: Indicative present <ՆԵՐԼԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> of the verb ‘to do’ in the Karin dialect

	Indicative present <ՆԵՐԼԱՅ> Karin		cf. SWA	
1SG	k-ən-e-m kə	կընեմ կը	g-ən-e-m	կ’ընեմ
2SG	k-ən-e-s kə	կընես կը	g-ən-e-s	կ’ընես
3SG	k-ən-e-∅ kə	կընէ կը	g-ən-e-∅	կ’ընէ
1PL	k-ən-e-nk ^h kə	կընենք կը	g-ən-e-ŋk ^h	կ’ընենք
2PL	k-ən-e-k ^h kə	կընեք կը	g-ən-e-k ^h	կ’ընեք
3PL	k-ən-e-n kə	կընեն կը	g-ən-e-n	կ’ընեն
	IND-√-TH-AGR	IND	IND-√-TH-AGR	

	Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> Karin		cf. SWA	
1SG	k-ən-e-i-∅ kə	կընէի կը	g-ən-ej-i-∅	կ’ընէի
			‘I would do’	
2SG	k-ən-e-i-ր kə	կընէիր կը	g-ən-ej-i-ր	կ’ընէիր
3SG	k-ən-e-∅-ր kə	կընէր կը	g-ən-e-∅-ր	կ’ընէր
1PL	k-ən-e-i-nk ^h kə	կընէինք կը	g-ən-ej-i-ŋk ^h	կ’ընէինք
2PL	k-ən-e-i-k ^h kə	կընէիք կը	g-ən-ej-i-k ^h	կ’ընէիք
3PL	k-ən-e-i-n kə	կընէին կը	g-ən-ej-i-n	կ’ընէին
	IND-√-TH-PST-AGR	IND	IND-√-TH-PST-AGR	

[[In Karin, for some exceptional vowel-initial verbs like ‘to fall’, the indicative prefix is a voiced aspirated /g^h/ (Table 13.21). The indicative suffix/enclitic is still just /kə/. No such exceptionality is found in SWA.]]

Table 13.21: Indicative present <ՆԵՐԼԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> of the verb ‘to fall’ in the Karin dialect

	Indicative present <ՆԵՐԼԱՅ> Karin		cf. SWA	
1SG	g ^h -əjn-i-m kə	գ՝ ըլսիմ կը	g-ijn-a-m	կ’հյնամ ‘I fall’
2SG	g ^h -əjn-i-s kə	գ՝ ըլսիս կը	g-ijn-a-s	կ’հյնաս
3SG	g ^h -əjn-i-∅ kə	գ՝ ըլսի կը	g-ijn-a-∅	կ’հյնայ
1PL	g ^h -əjn-i-nk ^h kə	գ՝ ըլսինք կը	g-ijn-a-ŋk ^h	կ’հյնանք
2PL	g ^h -əjn-i-k ^h kə	գ՝ ըլսիք կը	g-ijn-a-k ^h	կ’հյնաք
3PL	g ^h -əjn-i-n kə	գ՝ ըլսին կը	g-ijn-a-n	կ’հյնան
	IND- √-TH-AGR	IND	IND- √-TH-AGR	

	Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> Karin		cf. SWA	
1SG	g ^h -əjn-e-i-∅ kə	գ՝ ըլսեի կը	g-ijn-aq-i-∅	կ’հյնայի ‘I would fall’
2SG	g ^h -əjn-e-i-ր kə	գ՝ ըլսեր կը	g-ijn-aq-i-ր	կ’հյնայիր
3SG	g ^h -əjn-e-∅-ր kə	գ՝ ըլսեր կը	g-ijn-a-∅-ր	կ’հյնար
1PL	g ^h -əjn-e-i-nk ^h kə	գ՝ ըլսենք կը	g-ijn-aq-i-ŋk ^h	կ’հյնայինք
2PL	g ^h -əjn-e-i-k ^h kə	գ՝ ըլսեք կը	g-ijn-aq-i-k ^h	կ’հյնայիք
3PL	g ^h -əjn-e-i-n kə	գ՝ ըլսեն կը	g-ijn-aq-i-n	կ’հյնային
	IND- √-TH-PST-AGR	IND	IND- √-TH-PST-AGR	

13.3.3.1.3 Prefix and suffix/enclitic /ku-...-kə/ or /g^hu-...-kə/ for monosyllabic verbs [[For monosyllabic verbs, SWA uses the indicative prefix /gu-/. In Karin, this prefix is /ku-/ or /g^hu-/. Note that in SWA and apparently in Karin, there are only three monosyllabic verbs that can take indicative morphology: ‘cry’ (Table 13.22), ‘to give’ (Table 13.23), and ‘to come’ (Table 13.24). The verb ‘to come’ takes the voiced prefix /g^hu-/.]]

Table 13.22: Indicative present <ՆԵՐԼԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏՈՐ> of the verb 'to cry' in the Karin dialect

	Indicative present <ՆԵՐԼԱՅ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-l-a-m kə	կուլամ կը	gu-l-a-m	կուլամ
2SG	ku-l-a-s kə	կուլաս կը	gu-l-a-s	կուլաս
3SG	ku-l-a-∅ kə	կուլա կը	gu-l-a-∅	կուլայ
1PL	ku-l-a-nk ^h kə	կուլանք կը	gu-l-a-ŋk ^h	կուլանք
2PL	ku-l-a-k ^h kə	կուլաք կը	gu-l-a-k ^h	կուլաք
3PL	ku-l-a-n kə	կուլան կը	gu-l-a-n	կուլան
	IND-√-TH-AGR IND		IND-√-TH-AGR	

	Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏՈՐ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-l-aj-i-∅ kə	կուլայի կը	gu-l-aj-i-∅	կուլայի
	'I would cry'			
2SG	ku-l-aj-i-ր kə	կուլայիր կը	gu-l-aj-i-ր	կուլայիր
3SG	ku-l-a-∅-ր kə	կուլար կը	gu-l-a-∅-ր	կուլար
1PL	ku-l-aj-i-nk ^h kə	կուլայինք կը	gu-l-aj-i-ŋk ^h	կուլայինք
2PL	ku-l-aj-i-k ^h kə	կուլայիք կը	gu-l-aj-i-k ^h	կուլայիք
3PL	ku-l-aj-i-n kə	կուլային կը	gu-l-aj-i-n	կուլային
	IND-√-TH-PST-AGR IND		IND-√-TH-PST-AGR	

Table 13.23: Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏՈՐ> of the verb ‘to give’ in the Karin dialect

Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> Karin		cf. SWA		
1SG	ku-t-a-m kə	կուտամ կը	gu-d-a-m	կուտամ 'I give'
2SG	ku-t-a-s kə	կուտաս կը	gu-d-a-s	կուտաս
3SG	ku-t-a-∅ kə	կուտա կը	gu-d-a-∅	կուտայ
1PL	ku-t-a-nk ^h kə	կուտանք կը	gu-d-a-ŋk ^h	կուտանք
2PL	ku-t-a-k ^h kə	կուտաք կը	gu-d-a-k ^h	կուտաք
3PL	ku-t-a-n kə	կուտան կը	gu-d-a-n	կուտան
IND-√-TH-AGR IND		IND-√-TH-AGR		
Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՏՈՐ> Karin		cf. SWA		
1SG	ku-t-aj-i-∅ kə	կուտայի կը	gu-d-aj-i-∅	կուտայի 'I would give'
2SG	ku-t-aj-i-ր kə	կուտայիր կը	gu-d-aj-i-ր	կուտայիր
3SG	ku-t-a-∅-ր kə	կուտար կը	gu-d-a-∅-ր	կուտար
1PL	ku-t-aj-i-nk ^h kə	կուտայինք կը	gu-d-aj-i-ŋk ^h	կուտայինք
2PL	ku-t-aj-i-k ^h kə	կուտայիք կը	gu-d-aj-i-k ^h	կուտայիք
3PL	ku-t-aj-i-n kə	կուտային կը	gu-d-aj-i-n	կուտային
IND-√-TH-PST-AGR IND		IND-√-TH-PST-AGR		

Table 13.24: Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> and indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> of the verb 'to come' in the Karin dialect

Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> Karin		cf. SWA	
1SG	g ^h u-g ^h -a-m kə	գ՛ուգ՝ամ կը	gu-k ^h -a-m 'I come'
2SG	g ^h u-g ^h -a-s kə	գ՛ուգ՝աս կը	gu-k ^h -a-s կու գաս
3SG	g ^h u-g ^h -a-∅ kə	գ՛ուգ՝ա կը	gu-k ^h -a-∅ կու գայ
1PL	g ^h u-g ^h -a-nk ^h kə	գ՛ուգ՝անք կը	gu-k ^h -a-ŋk ^h կու գանք
2PL	g ^h u-g ^h -a-k ^h kə	գ՛ուգ՝աք կը	gu-k ^h -a-k ^h կու գաք
3PL	g ^h u-g ^h -a-n kə	գ՛ուգ՝ան կը	gu-k ^h -a-n կու գան
IND-√-TH-AGR IND		IND-√-TH-AGR	
Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> Karin		cf. SWA	
1SG	g ^h u-g ^h -aq-i-∅ kə	գ՛ուգ՝այի կը	gu-k ^h -aq-i-∅ 'I would come'
2SG	g ^h u-g ^h -aq-i-ɾ kə	գ՛ուգ՝այիր կը	gu-k ^h -aq-i-ɾ կու գայիր
3SG	g ^h u-g ^h -a-∅-ɾ kə	գ՛ուգ՝ար կը	gu-k ^h -a-∅-ɾ կու գար
1PL	g ^h u-g ^h -aq-i-nk ^h kə	գ՛ուգ՝այինք կը	gu-k ^h -aq-i-ŋk ^h կու գայինք
2PL	g ^h u-g ^h -aq-i-k ^h kə	գ՛ուգ՝այիք կը	gu-k ^h -aq-i-k ^h կու գայիք
3PL	g ^h u-g ^h -aq-i-n kə	գ՛ուգ՝ային կը	gu-k ^h -aq-i-n կու գային
IND-√-TH-PST-AGR IND		IND-√-TH-PST-AGR	

13.3.3.1.4 Omission or reduction of the indicative morpheme When a few present forms succeed each other, the formative /kə/ <կը> is placed only after the last one (2).

(2) Karin

- tfamp^ha-n k^hun-ə tan-i-∅ g-əjn-i-∅ kə
road-DEF sleep-DEF take-TH-3SG IND-fall-TH-3SG IND
'While on the road, he gets sleepy and lies down.' (Literally, '... and falls).³
ճամփան քունը տանի գըլնի կը
- zarm-a-n-a-n mn-a-n kə
surprise-LV-INCH-TH-3PL stay-TH-3PL IND
'They get surprised, they stay.'

³[[Adjarian did not provide a translation into Standard Armenian. The above translation is my guess, and then corroborated by Vahagn Petrosyan who determined the idiomatic meaning.]]

զարմանալ մաս կը

This is strengthened until the verb is separated from various other words (3).
[[I don't understand what this example shows. (?)]]

(3) Karin

- a. օրս *kʰrtinkʰ mt-n-i-n* *kə*
blood sweat enter-vx-TH-3PL IND
'They shed blood and sweat.' (Literally 'they enter...')⁴
արուս քրտիլը մտնին կը

When this formative is immediately before the forms /or/ <օր> 'that', ...

Original page number 111.

... or /u/ <ու> 'and', the formative /kə/ <կը> is reduced and merges with those words to form /kor, ku/ <կօր, կու>.⁵

(4) Karin

- a. *kqʃ-e-n* *k-or*
see-TH-3PL IND-that
'they see that...'
կաշեն կօր
- b. *bʰer-e-∅* *k-u* *tan-i-∅* *kə*
bring-TH-3SG IND-and take-TH-3SG
'He brings and he takes.'
բ'երէ կու տանի կը

13.3.3.1.5 Theme vowel change in the past imperfective 3SG Many times in the 3SG of the imperfective, the sound /e/ <է> becomes /i/ <ի>, such as in Table 13.25.

Table 13.25: Theme vowel change in the 3SG past imperfective in the Karin dialect

	Karin	cf. SWA
3SG 'to have'	<i>un-i-∅-r</i> ուսիր	<i>un-e-∅-r</i> ուսէր
3SG 'to fall'	<i>g-əjn-i-∅-r</i> գղնիր (IND)-√-TH-PST-3SG IND	<i>g-ijn-a-∅-r</i> կ'իյնար (IND)-√-TH-PST-3SG

⁴[[Adjarian did not provide a translation into Standard Armenian. The above translation is my guess, and then corroborated by Vahagn Petrosyan who determined the idiomatic meaning.]]

⁵[[Adjarian includes a parenthetical <(իմաս կ'օր, կ'ու)>. But I don't understand it. I suspect he means that these fused forms are written as <կ'օր, կ'ու>. (?)]]

13.3.3.2 Future and past future

The future and past future (ապառևիին և անգեալը) are formed with the formative /piti/ <պիտի>, which can be placed before or after the verb.

[[To clarify, in SWA, the future is formed by replacing the indicative morpheme of the indicative present with the future proclitic /bidi/ (5). The same tense and agreement markers are used. The past future is similarly formed in contrast to the indicative past imperfective. Karin seems to use the same strategies, though the future morpheme has variable positions.]]

- (5) a. SWA
- bidi sir-e-m, bidi sir-ej-i-∅
 FUT like-TH-1SG, FUT like-TH-PST-1SG
 'I will like, I was going to like.'
 ախտի սիրեմ, ախտի սիրեի
- b. Karin
- i. piti sir-e-m, piti sir-e-i-∅
 FUT like-TH-1SG, FUT like-TH-PST-1SG
 'I will like, I was going to like.'
 ախտի սիրեմ, ախտի սիրեի
 - ii. sir-e-m piti, sir-e-i-∅ piti
 like-TH-1SG FUT, like-TH-PST-1SG FUT
 'I will like, I was going to like.'
 սիրեմ ախտի, սիրեի ախտի

13.3.3.3 Perfective converb or past participle with /-er, -e/ <էր, է>

The past participle takes the formative /-er/ <էր>. But when the verb is after the auxiliary, the final /i/ <ր> is deleted (6).

- (6) Karin
- a. sir-er e
 like-PERF.CVB AUX
 'He has liked.'
 սիրեր է
 - b. \widehat{tj} -e-m sir-e
 NEG-AUX-1SG like-PERF.CVB
 'I have not liked.'
 չեմ սիրե

- c. **d^hu e-s b^her-e**
 you AUX-2SG bring-PERF.CVB
 'YOU have brought.' (with focus on 'you')
 ն'ու ես բ'երէ
- d. **inik e-s b^her-e**
 that AUX-2SG bring-PERF.CVB
 'You have brought THAT.' (with focus on 'that')
 ինիկ ես բ'երէ

13.4 Subdialects

Despite its widespread distribution, the Karin dialect does not have many subdialects. The same dialect is spoken in Karin, Akhaltskha, Kars, Akhalkalak, Alexandropol, and in their villages.

Exceptions are made only for the sounds /iɛ, e, ɯo, o/ <է տ ն օ>, and the change from the Classical diphthong /aɪ/ <այ> to /a/ <ա> or /e/ <է>.

The people of Akhaltskha and Karin use the form /g^h-əll-i/ <զ'ըլլի> 'it is', while the people of Alexandropol use /k-եզն-i/ <կէղնի> 'it is'.⁶ But these forms are even found in the villages that are next to Karin, and they don't form their own decisive gaps (առանձին որոշողական անջրաբետ).

[[For some reason, Adjarian talks about subdialects here, but then switches topics to talk about pre-existing literatures. And then returns to talking about dialects.]]

13.5 Literature

For the Karin dialect, there is only a small study in Russian (Томсон 1887).⁷

The following are works that are written in this dialect.

[[I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.]]

- Literature with the Karin dialect
 - Ե. Լալայեանց - Զաւախիքի բուրմուն. Թիֆլիս 1892
 - Զաւախեցի - Զաւախիքի աղետը. Թիֆլիս 1900

⁶[[These are glossed as 'IND-be-TH' with a covert 3SG suffix.]]

⁷[[Adjarian's original citation uses the pre-revolution Russian spelling: Томсонъ, Лингвистическая изслѣдованія: Краткій очеркъ фонетики и морфологии ахалцыхскаго говора. Рѣнтишвили 1887.]]

- Արամ Չարուկ - Բասեսի ժողովոդ. Երգերը. Ազգ. Հանդ. Զ. Էջ 383-390
- Ե. Լալայեան - Զաւախը. Նոյն Ա. Էջ 327, 364, and so on.
- Դպիր - Նարմանցիին Երգերը. Բիւրակն, 1899, Էջ 524-5
- Խօջայեան Յովի. – Ասածներ Ալեքսանդրապոլից. Արդտ. 1870-1, Էջ 249-250, 283-4, 309-312
- Ել. – Կաչեան. Նոր-Դար 1887, Էջ 174-5
- Գեղամեան Յ. Իմ մանկական յիշողբերիւներից. Փորձ, Բ. թիւ 2, Էջ 269-296 (Ախալքալաքի).

[For more recent work on this dialect, see *Martirosyan (2019: 189)* and *Bezrukov (2022)*. For Khodorchur, see *Martirosyan (2019: 190)*.]]

13.6 Subdialects (continued)

The subdivisions of the Karin dialect are the subdialects of Baberd and Khodorchur.

Original page number 112.

13.6.1 Baberd

There is no separate study on the Baberd dialect. There has likewise not been a simple manuscript published. In the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1899, page 567), there is a small collection of proverbs from Baberd; but because this bears on the literary culture, then it unfortunately cannot fulfill our needs. H. Darbinian (Յ. Դարբինեան; [[SEA: /darpʰinjan/, SWA: /tʰarpʰinjan/]]) in the periodical *Arevelk* (Արեւելք, number 6693, 6695, 6697, and 6699) has an article about Baberd with the title ‘Provincial dialect treasures, Գալառաքարբառին զանձերը’; but this an ordinary list of provincial words.⁸ As a consequence, I am forced to be satisfied with my little familiarity with the dialect, which I gathered in 1894 by visiting Baberd for a day, and also with information that H. Darbinian (Յ. Դարբինեան) gave me in the summer of 1910 during my travel to Istanbul.

- The Baberd subdialect knows how to distinguish the three degrees of consonants: voiced aspirated, voiced, and voiceless aspirated.
- To form the indicative present and imperfective, it uses the postposed formative /kə/ <կը> formative.

⁸[[Unfortunately, because of limited resources, I couldn't track down the publication venue because there were multiple journals with the name *Arevelk* (Արեւելք), and I couldn't track down this manuscript or author. (?)]]

- The sounds /uo, ie/ <n, t> are confused with the sounds /o, e/ <o, t>.
- The sound change of Classical /h/ <հ> to /f/ <Փ> does not exist.
- The accusative is always the same as the nominative, and there is no dative case for animate objects.
- A separate innovation in Baberd is the progressive (շարունակական) form of the present and imperfective, which is formed with the formatives /ge, er, ənge/ <qɛ, tɛ, pluqt>.

These latter characteristics, especially the use of the formative /er/ <tɛ>, show to us that the Baberd subdialect forms a middle ring between the Karin and Trabzon dialects. The villages of Baberd are more faithful to the mother dialect, and they are almost the same as the city of Karin.

13.6.2 Khodorchur

Khodorchur also forms its own separate subdialect.

[[Note that although Adjarian 1911t treats this variety as a subdialect of Karin, it seems that subsequent work is unsure of the exact status of Khodorchur. See [Martirosyan \(2019: 190-191\)](#) for discussion on how some work has treated Khodorchur as a separate dialect.]]

As for its position between the Hamshen and Karin dialects, this is still not sufficiently clear to me. Recently, two significantly great volumes were published with the Khodorchur dialect, under the editorship of H. M Hadjian (<Ս. Հաճեան; [[SEA: /haʃjan/, SWA: /hadʒjan/]]). These are Երգեր, առակներ, հանելուկներ...Խոտրօնլ, Տիկիս, 1904, and Հին աւանդական հեքիաթներ Խոտրօնյ. Վիենսա 1907.⁹ Because the first is written in essentially the literary language, ...

Original page number 113.

... it cannot offer any benefits for studying the dialect; and I still don't have a copy of the second one. Only one well-known characteristic of Khodorchur is known, and that is how the sound /r/ <ռ> changes to /j/ <յ> (Table 13.26).

Table 13.26: Change from Classical Armenian /r/ <ռ> to /j/ <յ> in the Khodorchur subdialect of the Karin dialect

‘this belly (CA); my belly (SEA)’ ‘person from Khodorchur’	Classical Armenian pʰor-əs վիրս	> Karin pʰor-əs վօյս	cf. SEA pʰor-əs վիրս
		χօտյժ՝ սյուժ՝ սյուժ	χօտերժ՝ սյուժ՝ սյուժ

⁹[[Unfortunately, I haven't been able to track down these manuscripts, so that I could verify their bibliographic metadata. Though the 1907 manuscript is cited by [Martirosyan \(2019. \(?\)\)](#)]]

13.7 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

13.7.1 From Akhalkalak

Adjarian's sample: Taken from Ե. Լալայեանի Զաւախիքի բուրմունքն, page 44-45

Սողոմոն իմաստունին կնիկը սուտ հիվանդ գ'ռլի հեքիմին սիրէ կը: Իրեն մարթուն յախան ա կըաչի կը թը հաֆքերու օսկըռներէն ինձի մէ դոնախանա մ' պիտի շինես, թեպուլերէն ա յօրդան դ'օշակ մ' սարքէս:

Սողոմոն իմաստունը կանչէ կը հաֆքերուն, մօրթէ կ'լո օսկըռտանքն ու թեպուլերը թօփ կէնէ, օր կնգանը ուզածը հազքրէ: Աշխարք ինչքան հաֆք կա գ'ուգ'ա կը, սալք քոր բ'ուփը չի գ'ա: Սողոմոնը անդայ զմրութին դրկէ կ'օր գ'ռտնի բ'երէ: Անդայ զմրութը անգ' մ' ման գ'ուգ'ա, անջաղ անջաղ գ'ռտնի կը բ'ընի մ' մէշ, ինչքան կանչէ ճռվա կը չի դ'ուս գ'ա. ահ կուտա՝ չի ըլլի, խօստում կ'ենէ՝ չի ըլլի: Խիլասա բ'ընին առաջը կայսի սիրուն քարող մ' խօսի կը, ասիկ գ'ելլէ դ'ուս: Ախըր անդէր քարօզը քար կը ծակէ: Բ'ուփն օր գ'ուս կ'ելլէ ասիկ քարօզը ծալէ՝ գ'ռկէ կ'ու տանի կը Սողոմոն իմաստունին:

Սողոմոն իմաստունը հերսոնի կը թը կանչէի կը ինչի՞ չեիր գ'ա: Բ'ուբ'բ'ուն կ'ենէ կը. «Զորք ցքէի կը թը աշխըրքիս մէշ տղամարթն է շատ, թէ կնիկ մարթը: անդի ուշացա»:

– Ե՛, կըսէ Սողոմոն իմաստունը, իմացա՞ր, վէ՞րն է շատ: Թը «կնիկ մարթ շատ Ե»:

– Ի՞նչըդ, կըսէ Սողոմոն իմաստունը, տղամարթը շատ պիտի ըլլի:

– Ղորք Ե, կըսէ բ'ուբ'բ'ուն, հըմը, յէս, կընգանը խօսքը անգաջ ենօդին ա կնիկմարդ ցքի. կնիկմարդ չէ՞ անիկ օր կնգանը ձ'երք խաղալիք է գ'առէ. կնիկը մինդրին տակը յուկա (չոր խմորեղէն մը) լգէր սուտ հիվանդ է ձ'եվացէ ու հեքիմին սիր ...

Original page number 114.

... կը, մարթուն ա չարչըրէլու հըմար հաֆքերուն օսկըռտանքն դոնախանա գ'ուգ'ե: Ի՞նչքան հաֆք պիտի գ'ընտես ջ'արդ'էս օր անօնց օսկըռտանքն դոնախանա կտյնեցընէ:

– Խելացի ըսաց, կըսէ Սողոմոն իմաստունը ինքնիրէն, յէս ա կնիկմարդ էմ օր կընգանս խօսքօվը աշխըրքի հաֆքերուն արունքը մտա: Արթ բ'իտսուն

հաֆքերուն բ'աց թօղնէ կը, օրը իրեք դուշ ա բ'ուբ'բ'ուկին կապէ կը: Տեյ մ'օր հիմի ա օրը իրեք դուշ իրենք գ'ուգ'ան բ'ուբ'բ'ուկին առաջը կայնին կը: Բ'ուբ'բ'ուն երկուսը կուտէ, մեկը Աստղծու սիրուն ազատէ կը:

13.7.2 From Basean

Adjarian's source: See Ազգագրական Հանդէս [Ethnographic Magazine], volume 6 (2.), page 383, and so on

Կաղաչեմ ինձի լսէ,
Արի յարտըսունքըս սրբ'ե.
Դ'անակըս դ'ու ինձի տու,
յետեվ ըսէ մի՛ մօրթէ:

Սարեր, ծ'օրեր ու ջ'ըրեր,
Սարմանդ վազօղ ախբ'ուրներ,
Մեկ վեր կեցէք ու յիմացէք
Տեսէք թէ վէ՞վ է եկեր:

Գ'ելը օչխըրին եկավ,
Զարկեց գ'եր դ'առին տարավ.
Հայի տղեն ինչդ չը լա:
Յարը դիւշմանը տարավ:
Կոկոմս թօնմած մնաց,
Սիրտըս կրակած մնաց,
Ի՞նչ էնիմ յես ապրելը՝
յաշքերըս լուս չմնաց:

Մեվ է յաշքերըդ՝, կռունգ,
Ճերմակ է սիրտըդ՝, կռունգ,
Զ'ուկստ գ'ացիր մենակ գ'ուգ'ոաս,
Ո՞լր է յընգերըդ՝, կռունգ:

Original page number 115.

Բաղի մէջ վարթ գ'ըլի,
Բաղի շունը սարթ գ'ըլի,
Շան ախճիկ, ուսուլ իսուէ,
Տալտա տեղ է, մարթ գ'ըլի:
Մերըս ինձի բ'երեր է,
Նիշուն բ'ալու երեր է,

Նիշուն բ'ալու մեռնեի,
Մօրըս մտքեն յելէի:

Ախճի, դ'ու յես մեղավոր,
Քեզի գ'ուգ'ան ուզավոր,
Չեղսի երթաս հեռու տեղ,
Պագ'վիս կեղսիս յըռազիլ:

14 Mush

14.1 Background

Original page number 116.

The Mush dialect is spread over the west side of the Van sea.¹ Its center is the city of Mush. In the north, it spreads until Hinis and Alashkert, in the south to Paghesh, in the east it reaches Moks from one side and Diyadin from the other side, in the west are Lice, Chapaghjur, and so on. Thus the Mush dialect is spoken in Mush, Sason, Paghesh, Hizan, Khlat, Arjesh, Bulanik, Manazkert, Hinis, and Alashkert. During the last two Russo-Turkish wars, two large migrations happened from Mush and Alashkert, establishing settlements in the Yerevan province, at Aparan (near Alexandropol (Gyumri)) and the south sides of New Bayazet, on the shores of Lake Sevan. In the latter region, there are today 21 Armenian villages which speak the Mush or Alashkert dialect. These villages in order² are Yeranos, Adamxan, Dzoragegh, Tsakkár, Gölköy, Tazakend, Lower and Upper Adyaman, Upper and Lower Karanlug, Avdalaghálu, Alikrykh, Zolakhach, Upper and Lower Gyuzeldara, Upper and Lower Kyolaghran, Lower Aluchalu, Gedakbulag, Zaghalu and Tüskülü. A group of migrants from Hinis also went to Akhalkalak, and they established the villages of Toria, Ujmana and Eshtia in the area. These also speak the dialect to this day.

[[Note that more data is provided in §14.5.3.]]

[[*Martirosyan* (2019: 212) reports that Sason is also analyzable as a separate dialect.]]

14.2 Phonology

14.2.1 Vowel inventory and sound changes

The Mush dialect does not have a rich phonetic system with respect to vowels. The vowels /æ, œ, ʏ/ <ü, ɛ, ɔ> are absent; and in this way we can form a

¹[[Adjarian tends to use the word 'sea' <ծով> when describing Lake Van and Lake Sevan instead of the word 'lake' <լիճ>.]]

²[[Adjarian doesn't say what this order signifies. (?)]]

characteristic border to distinguish the *Mush* dialect from the *Van* dialect, which has these vowels.

The sounds <č, n> in *Mush* have a certain rich diphthongal pronunciation,³ and they originate from the Classical Armenian stressed sounds /e, o/ <č, n>. Without stress, these sounds became /e, o/ <č, n>. ...

Original page number 117.

... Word-initially in monosyllabic words, they turn to /je, vo/ <jč, ψo>. At the beginning of polysyllabic words, they turn to /e, o/ <č, n>. The Classical Armenian sounds /u/ <nL> and diphthongs /ai̯, oj̯, iu̯/ <wj, nj, hL> are rendered as simple vowels:

- /u/ > /u/ (nL > nL)
- /ai̯/ > /e/ (wj > č)
- /oj̯/ > /u/ (nj > nL)
- /iu̯/ > /u/ (hL > nL).

14.2.2 Consonant inventory and sound changes

14.2.2.1 Voicing changes and voiced aspirated sounds

By contrast, the *Mush* dialect is rich in consonants. Like the *Karin* dialect, here we find a group of voiced aspirated consonants, with which the dialect has four series of plosive consonants (Table 14.1).

Table 14.1: Voicing contrasts in the *Mush* dialect

Voiced	Voiced aspirated	Voiceless unaspirated	Voiceless aspirated
b թ	b ^h թ ^č	p պ	p ^h փ
g զ	g ^h զ ^č	k կ	k ^h զ
d դ	d ^h դ ^č	t տ	t ^h թ
ձ ձ	ձ ^h ձ ^č	ts ծ	ts ^h շ
ձ Ձ	ձ ^h Ձ ^č	tʃ ծ	tʃ ^h չ

Word-initially, the voiced sounds of Old Armenian become voiced aspirated. Word-medially, they become voiceless or stay voiced. After the nasal /n/ <ն>, it is always the voiced sounds that are found. The voiceless unaspirated and voiceless aspirated groups are generally unchanged. But there are exceptions where the

³[[*The prose is vague, but I think he means that this dialect has the diphthongs /je, ψo/ <č, n>, such as in Karin (§13.2.1.1.2). (?)*]]

voiceless aspirated sounds became voiceless unaspirated (Table 14.2). Discussing such forms requires a detailed study.

Table 14.2: Deaspiration from Classical Armenian voiced aspirated sounds in the Mush dialect

	Classical Armenian	> Mush	cf. SEA
‘eye’	օթ ^թ -(է?)կ ^հ (-PL) աչք	օթ ^թ կ աճկ	օթ ^թ կ ^հ աչք
‘Armenianness’	հայութիւն	հայուտեն	հայություն

14.2.2.2 Glottal fricatives /h, ɦ/ <հ, չ>

Like the Karin dialect, the Mush dialect also has two types of glottal sounds (հազար), which are /h/ <հ> and /h/ <հ>. The use of these sounds is the same as in Karin. But the Mush dialect has the habit of adding the sound /h/ <հ> to many vowel-initial words (Table 14.3).

Table 14.3: Insertion of word-initial voiced glottal fricative /h/ <հ> in the Mush dialect

	Classical Armenian	> Mush	cf. SEA
‘cheap’	աշան	յեշան	աշան
‘stall’	աշօր	յախոռ	աշօր
‘fountain’	աղբյուր	յախբյուր	աղբյուր
‘all’	ամենայն	յըմեն	ամենայն
‘durable’	ամուր	յամբուր	ամուր
‘late’	անացան	յանգան	անացան

14.2.2.3 Subdialects and distinguishing Mush from Van

Because the Van dialect does not have voiced aspirated sounds or the glottal sound /h/ <հ>, we are provided with a second significant method to distinguish these two dialects.

The Classical Armenian sound /h/ <հ> has two types of forms in the Mush dialect. We find the sound /h/ <հ> in Mush, Sason, Bulanik, Alashkert, Aparan and six villages on the shores of Lake Sevan; while in the other areas (Paghesh, Khlat, Arjesh and Artske), the sound has changed to /χ/ <չ>, as in the Van dialect. The last group ...

Original page number 118.

... is distinguished from the *Mush* dialect in a few points. For example, the copular form has the form /a/ <ω> (1a, 1b), and there exists the sound /g^j/ <qj> (1c), with which it gets closer to the *Van* dialect.

- (1) *Mush* (implied to be the *Paghesh* subdialect)⁴

- a. \widehat{t}^h -e gats^h-ier a
NEG-AUX go-PERF.CVB AUX
'He has not gone.'
 ξ t qwgt η ω
- b. \widehat{t}^h -e bier-ier a
NEG-AUX bring-PERF.CVB AUX
'He has not brought.'
 ξ t p τ p τ ω
- c. ku-g^j-a-∅
IND-come-TH-3SG
'He comes.'
կուգյա

It follows from here that the *Mush* dialect contains the subdialect of *Paghesh*, which contains also *Khlat*, *Arjesh*, and *Artske*. Unfortunately, for the materials or excerpts that we have at our disposal, these materials don't have the required scientific accuracy that we need in order to establish the characteristics of this subdialect. From the neighboring villages of the *New Bayazet* region, the most that we got was only the difference in the sound /χ/ <ju>; while for all the remaining points, the two branches are in agreement with each other. In the region of *New Bayazet*, the villages that belong to the *Mush* branch and that have the /h/ <h> sound are *Yeranos*, *Adamxan*, *Dzoragegh*, *Gölköy*, Lower and Upper *Adyaman*; while the villages that have /χ/ <ju> are *Tsakkar*, Upper *Karanlug*, *Avdalaghlu*, *Alikrykh*, *Zolakhach*, Lower *Gyuzeldara*, Upper *Gyuzeldara*, Upper and Lower *Kyolaghran*, Lower *Aluchalu*, *Gedakbulag* and *Zaghalu*. We talk about the others much later.

⁴[[It's unclear if Adjarian wrote this sentences according to Standard Armenian orthography vs. his dialectological notation. If it's standard orthography, then the verbs should be [gats^h-er] and [ber-er].]]

14.3 Morphology

14.3.1 Noun inflection or declension

The grammar of the Mush dialect has some interesting archaisms.

[[See §2.7.3.1 for general information about these archaisms from Classical Armenian.]]

14.3.1.1 Classical accusative prefix /z/ <q>

The accusative is formed similarly to Old Armenian, by using the prefix /z/ <q> (2).

- (2) a. Mush
 əz hats^h, əz mər tun
 ACC bread, ACC our house
 'bread (ACC), our house (ACC)'
 զզ հաց, զզ մըր տուն
 b. cf. Classical Armenian
 əz-hats^h, əz-mer tun
 ACC bread, ACC-our house
 'bread (ACC), our house (ACC)'
 զհաց, զմըր տուն

14.3.1.2 Classical accusative prefix /i,j/ <h,j>

The Classical accusative prefixal formatives /i,j/ <h,j> are still in use (3).

- (3) Mush
- t^hur orik-n i mah-u-n
 water? day?-DEF ACC death-DAT-DEF
 (?) [[I don't understand this sentence, and I had the guess most of the words without surety.]]
 չուր օրիկն ի մահուն
 - k-ert^h-a-m fi-art
 IND-go-TH-1SG ACC-there
 'I go there/then.'⁵
 կերթամ յարս

⁵[[I thank Robin Meyer for guessing the second word as the reflex of CA /ard/ <արդ>.]]

14.3.1.3 Genitive possession without definite marking

After possessive adjectives, the noun does not have an article. This is like in Classical Armenian and in all the European languages, except for Italian. Modern Civil Armenian uses the definite article (4a),⁶ cf. Italian (4b),⁷ but French (4c). The *Mush* dialect also says (4d), like Classical (4e).

(4) a. SEA

mer hats^h-ə, dzer tun-ə, im barekam-ə, k^ho
 our bread-DEF, your.PL house-DEF, my friend-DEF, your.SG
 չօքօվուրտ^h-ə
 people-DEF
 'our bread, your house, my friend, your people'
 մԵՐ հացը, ԾԵՐ տունը, իՄ բարեկամը, քՈՒ ժողովուրդը

b. Italian

il nostro pane, la vostra casa, il mio amico, il tuo popolo
 the our bread, the your house, the my friend, the your people
 'our bread, your house, my friend, your people'

c. French

notre pain, votre maison, mon ami, ton peuple
 our bread, your house, my friend, your people
 'our bread, your house, my friend, your people'

d. *Mush*

mər hats^h, mər tun
 our bread, our house
 'our bread, our house'
 մԵՐ հաց, մԵՐ տուն

e. Classical Armenian

hats^h mer, tun mer
 bread our, house our
 'our bread, our house'
 hug մԵՐ, տուն մԵՐ

[[To clarify, Adjarian argues that Classical Armenian and most Western European languages do not use a definite article for possessed nouns. However, Italian

⁶[[Adjarian originally used <պու> /k^hu/ instead of <զոն> /k^ho/ for the SEA 2PL possessor, but the form /k^hu/ is for SWA, not SEA.]]

⁷[[Adjarian used the word <pano> for Italian 'bread', but this seems to be a typo for <pane>.]]

and SEA do use a definite article for possessed nouns. Mush violates this Modern Armenian tendency, and it does not use an article for possessed nouns.]]

[[Robin Meyer informs me that this is an incorrect overgeneralization for Classical Armenian. Classical Armenian does allow at least some cases where a possessed noun takes the marker /-n/ (5).]]

- (5) əz-mer meł-s-n
 ACC-our sin-ACC.PL-DIST
 ‘... our sin...’ (1 Peters 2:24)
 ... զՄԵՐ ՄԵՂՆՆՈՒ...

14.3.1.4 Post-nominal possessors

Possessive adjectives can be placed after the noun. This is not found in any dialect. But like in Classical Armenian, the people of Mush say the sentences in (6).

- (6) Mush
- a. $\widehat{dz^h}ern-e$ mzi
 hand-ABL our
 ‘from our hand’
 $\delta'եռլւէ մզի$
 - b. b^hern-e k^hzi
 mouth-ABL your.SG
 ‘from your.SG mouth’
 $\beta'երլւէ զզի$
 - c. sirt $\widehat{dz^h}əzi$ urər $\widehat{tj^h}-uz-a-\emptyset$
 heart your.PL each.other NEG-want-TH-3SG
 ‘your hearts don’t love/want each other’
 $\mathfrak{սիրուն} \delta'զզի ուրար չուզաւ$
 - d. $\widehat{dz^h}ern-e$ əndzi
 hand-ABL my
 ‘from my hand’
 $\delta'եռլւէ զնձի$
 - e. $\widehat{dz^h}ern-e$ $\widehat{dz^h}zi$
 hand-ABL your.PL
 ‘from your.PL hand’
 $\delta'եռլւէ \delta'զի$

- f. lez urants^h, buk urants^h
 language their, throat their
 'their language, their throat'
 |Էզ ուրանց, բռկ ուրանց

Original page number 119.

14.3.1.5 Retention of prepositions

For many prepositions that have become postpositions in other dialects, here they have kept their original position, sometimes as a formative (7).

- (7) a. 'on our house'
- i. *Mush*
 vər mər tan
 on our house.GEN
 վըր մըր տան
 - ii. Classical Armenian
 i verai^h meroi^h tan
 to on our house.GEN
 ի վերայ մերոյ տան
 - iii. SEA
 mer tan vəra
 our house.GEN on
 մեր տան վրա
- b. 'in our house'
- i. *Mush*
 mətʃ^h mər tan
 in our house.GEN
 մըչ մըր տան
 - ii. Classical Armenian
 i midʒi mer tan
 to in our house.GEN
 ի միջի մեր տան
 - iii. SEA
 mer tan metʃ^h
 our house.GEN on
 մեր տան մեջ

- c. ‘near me’⁸
- i. Mush
mət əndzi
near me.DAT
մըս ընձի
 - ii. SEA
indz̥ mot
me.DAT near
ինձ մոտ
- d. ‘how many years before you?’
- i. Mush
kʰaní tari arat̥h kʰzne
how.many year before you.SG.ABL
քանի՞ տարի առաջ քուե
 - ii. SWA
kʰezme kʰaní dari arat̥h
you.SG.ABL how.many year before
քեզմէ քանի՞ տարի առաջ

14.3.1.6 Vocative case

What is especially interesting is the vocative case; the vocative case is the ending /o/ <o>, and the people of Mush use it especially for proper names.

Table 14.4: Vocative forms in the Mush dialect

	Mush		cf. SEA	
‘Oh Harutyun!’	háro	յա՛րօ	ov harut̥jun	ո՞վ Հարություն
‘Oh Hakop!’	hako	յակօ	ov hakop ^h	ո՞վ Հակոբ
‘Oh Mariam!’	maro	Մարօ	ov marjam	ո՞վ Մարիամ
‘Oh boy!’	láo	լա՛օ	ov lat̥ʃ	ո՞վ լաճ
‘Oh mom!’	mámo	մա՛մօ	ov mam	ո՞վ մամ
‘Oh sister!’	kʰuro	քուրօ	ov kʰujr	ո՞վ քույր

⁸[[In Adjarian’s original prose, it’s not clear if he also proposes that Classical Armenian had the Mush-like order <մաւս ինձ /maɥt indz̥/. (?)]]

14.3.2 Pronoun inflection or declension

Among pronouns, the following forms are worth noting (Table 14.5).

Table 14.5: Sample of pronouns in the *Mush* dialect

personal 2SG DAT ‘to you’	k ^h əzi	քղի
personal 1PL ACC ‘us’	əzməzi, əzmi	զզմզի, զզմի
personal 1PL GEN ‘our’	mər	մըր
personal 1PL DAT ‘to us’	məzi	մըզի
personal 1PL ABL ‘from us’	məzne	մըզնէ
personal 2PL ACC ‘you’	əzk ^h əzi, əzk ^h i	զզքզի, զզքի
personal 2PL GEN ‘your’	dz ^h ər	ձ’ըր
personal 2PL DAT ‘to you’	dz ^h əzi	ձ’զզի
personal 2PL ABL ‘from you’	dz ^h əzne	ձ’զզնէ
demonstrative proximal SG NOM ‘this’	isa	իսա
demonstrative proximal SG INS ‘with this’	est ^h ov	եսոն
demonstrative medial SG NOM ‘that’	ida	իդա
demonstrative distal SG NOM ‘that yonder’	ina	ինա
demonstrative distal SG INS ‘with that yonder’	end ^h ov	ենոն

Finally, there are some very common forms (Table 14.6).

Table 14.6: Sample of other pronouns in the *Mush* dialect

‘why’	fiori	յօրի ^h
‘other’	le	լէ
‘now’	mka	մկա

After the possessive suffixes, the formative /i/ <հ> is added very often (8).

(8) *Mush*

- ձ^hi-ér-d-i lav i-n, vré-s-i k-ig^h-a-s
 horse-PL-POSS.2SG-? good AUX-3PL, on?-POSS.1SG-? IND-come-TH-2SG
 (?) [[*Adjarian did not provide a SEA translation, so the segmentation and glosses are entirely my (unsure) guesses:]*] ‘Your horses are good, you come onto me.’
 ձ’իԵ՛ռդի լավ ին, վրԵ՛սի կիգ’աս

14.3.3 Verb inflection or conjugation

14.3.3.1 Changes in theme vowels and tense-agreement marking

In the conjugation of verbs, the Classical Armenian sounds /e, ē/ <է, Ե> have changed to /i/ <ի>, in the present, subjunctive present, future, and present perfect (Table 14.7).

Table 14.7: Theme vowel change from Classical /e/ <է> to /i/ <ի> in the Mush dialect

	Mush		cf. SWA	
indc. present 1SG 'I like'	kə sir-i-m	կը սիրիս	gə sir-e-m	կը սիրես
indc. present 1SG 'he likes'	kə sir-i-∅	կը սիրի	gə sir-e-∅	կը սիրէ
indc. present 3PL 'they like'	kə sir-i-n	կը սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
	IND √-TH-AGR		IND √-TH-AGR	
indc. present 1SG 'I see'	kə tes-n-i-m	կը տեսիսիս	gə des-n-e-m	կը տեսնես
	IND √-VX-TH-AGR		IND √-VX-TH-AGR	
subj. present 1SG '(if) I say'	as-i-m	ասիս	əs-e-m	ըսես
subj. present 1SG '(if) I eat'	ut-i-m	ուսիսիս	ud-e-m	ռսես
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	
future 1SG 'I will like'	piti sir-i-m	պիտի սիրիս	bidi sir-e-m	պիտի սիրես
future 1SG 'I will bring'	piti b ^h er-i-m	պիտի բ'երիս	bidi p ^h er-e-m	պիտի բերես
	FUT √-TH-AGR		FUT √-TH-AGR	
present perfect 1SG 'I have seen'	tes-ier-i-m	տեսերիս	des-adz e-m	տեսած ես
present perfect 1PL 'we have seen'	tes-ier-i-nk ^h	տեսերինը	des-adz e-ŋk ^h	տեսած ենք
present perfect 2PL 'you have seen'	tes-ier-i-k ^h	տեսերիք	des-adz e-k ^h	տեսած եք
	√-PERF.CVB AUX-AGR		√-RPTCP AUX-AGR	

In the imperfective, the Classical sound /ē/ <Է>, and in some places the sound /i/ <ի>, has been lost (Table 14.8).⁹

Table 14.8: Merger of theme vowel /e/ and past marker /i/ the indicative past imperfective in the Mush dialect

	Mush		cf. SWA	
1SG 'I would want'	k-uz-i-∅	կուզի	g-uz-ej-i-∅	կ'ուզէի
1PL 'We would come'	kə g ^h -i-nk ^h	կը գ'ինը	gu k ^h -aj-i-ŋk ^h	կու զայինը
	IND-√-TH.PST-AGR		IND-√-TH-PST-AGR	

But because of this change, the present 3SG and imperfective 1SG would have been identical; so to not confuse these words, the plural is used instead of the singular (Table 14.9).

⁹[[For the Mush form /kə g^h-i-nk^h/ <կը գ'ինը> 'we were coming', Adjarian reconstructs this from a hypothetical form */kə g-e-i-nk^h/ *<կը գէինը>.]]

[[In other words, whereas the suffix *-nk^h* is used to mark only the 1PL in SEA/SWA, this marker is instead used for the both the 1PL and 1SG.]]

Table 14.9: Use of 1PL markers for the past imperfective 1SG in the *Mush* dialect

	Mush	cf. SWA
‘I would want’	ji̥es k-uz-e-nk ^h յես կուզենք I IND-want-TH.PST-1SG	jes g-uz-ej-i-∅ յես կ'ուզեի I IND-want-TH-PST-1SG
‘we would want’	mənk ^h k-uz-e-nk ^h մընք կուզենք we IND-want-TH.PST-1PL	menk ^h g-uz-ej-i-ŋk ^h մենք կ'ուզենք we IND-want-TH-PST-1PL

In the others, there is a simple distinction between how the vowel of the present is /i/ <ի>, while the vowel of the imperfective is /e/ <է> (Table 14.10).

[[I would interpret these facts as stating that the theme vowel is /i/ in the present, while the theme vowel and the past marker are fused as /e/ in the past imperfective. Similarly, the auxiliary is /i/ in the present, while /e/ in the past.]]

Table 14.10: Contrast between the present theme vowel /i/ and the past theme vowel /e/ in the *Mush* dialect

	Mush	cf. SWA
‘(we) are’	i-nk ^h ինք AUX-1PL	e-ŋk ^h ենք AUX-1PL
‘(we) were’	e-nk ^h էնք AUX.PST-1PL	ej-i-ŋk ^h էինք AUX-PST-1PL
‘they strike’	kə tsets-i-n կը ծեծին IND strike-TH-3PL	gə dzedz-e-n կը ծեծեն IND strike-TH-3PL
‘they would strike’	kə tsets-e-n կը ծեծեն IND strike-TH.PST-3PL	gə dzedz-ej-i-n կը ծեծեին IND strike-TH-PST-3PL
‘they massacre’	kə dʒ ^h ard ^h -i-n կը շարդին IND massacre-TH-3PL	gə tʃ ^h art ^h -e-n կը շարդեն IND massacre-TH-3PL
‘they would strike’	kə dʒ ^h ard ^h -e-n կը շարդեն IND massacre-TH.PST-3PL	gə tʃ ^h art ^h -ej-i-n կը շարդեին IND massacre-TH-PST-3PL

14.3.3.2 Repetition of the auxiliary in the present perfect

Oftentimes in the present perfect, the copular verb is repeated (9).

(9) *Mush*

- a. fori i-s dr-ier i-s
 why AUX-2SG put-PERF.CVB AUX-2SG
 'Why did you put?'¹⁰
 յօրի՞ ի դրեր ի
 b. jérp^h i-s ek-ier i-s
 why AUX-2SG come-PERF.CVB AUX-2SG
 'Why have you come?'
 յԵ՞րի ի եկեր ի

This is the same as the followings forms in the Bayazit subdialect (10).

[[Note that Adjarian doesn't transcribe these Bayazit sentences. I instead transcribe them with an SEA accent, meaning I transcribe them according to SEA phonology]].

(10) Bayazit dialect with SEA pronunciation

- a. tʃ^h-é-s g-a-l-um e-s
 NEG-AUX-2SG come-TH-INF-IMPF.CVB AUX-2SG
 'You are not coming?'
 չԵ՞ս գալում ես
 b. úr e-s gən-um e-s
 where AUX-2SG go-IMPF.CVB AUX-2SG
 'Where are you going?'
 ու՞ր ես զնում ես

Original page number 120.

14.3.3.3 Hortative or imperative marker

The imperative form of Classical /t^hoł/ <թող> 'leave/let' ([[SEA: /t^hoB/]]) has shortened to /t^həχ/ <թղիւ>, and sometimes simply as /t^h/ <թ> (11).

(11) Mush

- a. t^hχ mn-a-∅
 let stay-TH-3SG
 'let him stay!'
 թիւ մնա

¹⁰[[Adjarian didn't provide a translation. The above translation is my guess, and then corroborated by Vahagn Petrosyan.]]

- b. $t^h\chi$ as-á-∅
let say-TH-3SG
'let him say!'
թիւ ասա'
- c. $t^h\chi$ ar-n-é-∅
let take-vx-TH-3SG
'let him take!'
թիւ առնե'
- d. t^h -ar-n-é-∅
let-take-vx-TH-3SG
'let him take!'
թառնե'
- e. t^h -ert^h-á-∅
let-go-TH-3SG
'let him go!'
թէրթա'

14.3.3.4 Monosyllabic verbs with prothesis

The Classical monosyllabic verbs /gal, tal, lal/ <գալ, տալ, լալ> have changed (Table 14.11).

[[*They've taken a prosthetic /i/.*]]

Table 14.11: Monosyllabic verbs in the *Mush* dialect

	Mush		cf. SWA	
'to come'	ig ^h -a-l	իգ'ալ	k ^h -a-l	գալ
'to give'	it-a-l	իտալ	d-a-l	տալ
'to cry'	il-a-l	իլալ	l-a-l	լալ
	√-TH-INF		√-TH-INF	
'I come'	k-ig ^h -a-m	կիգ'ամ	gu-k ^h -a-m	կու գամ
'I give'	k-ig ^h -a-m	կիտամ	gu-d-a-m	կու տամ
'I cry'	k-ig ^h -a-m	կիլամ	gu-l-a-m	կու լամ
	IND-√-TH-1SG		IND-√-TH-1SG	

14.3.3.5 Causative suffix

The Classical causative (ալցուական) formative /-ets^huts^hanel/ <-եցուցանել> form has been shortened to /-ts^hu/ <ցու> or /-u/ <ու> (Table 14.12, sentences 12).

It is conjugated as the fourth conjugation class.

[[To clarify, this causative suffix is *-/tsʰən/* in SEA/SWA, and it takes the theme vowel */e/*. But in *Mush*, this suffix is *-(tsʰ)u/* and is conjugated with a theme vowel */u/*.]]

Table 14.12: Causative suffix in the Mush dialect in the indicative present

	Mush		cf. SWA	
'I ask'	kə har- ^{ts^h} -u-m	կը հարցում	gə har- ^{ts^h} ən-e-m	կը հարցեմ
'you.SG ask'	kə har- ^{ts^h} -u-s	կը հարցուս	gə har- ^{ts^h} ən-e-s	կը հարցես
'he asks'	kə har- ^{ts^h} -u-∅	կը հարցու	gə har- ^{ts^h} ən-e-∅	կը հարցը
'we ask'	kə har- ^{ts^h} -u-nk ^h	կը հարցունք	gə har- ^{ts^h} ən-e-ŋk ^h	կը հարցենք
'you.PL ask'	kə har- ^{ts^h} -u-k ^h	կը հարցուք	gə har- ^{ts^h} ən-e-k ^h	կը հարցեք
'we ask'	kə har- ^{ts^h} -u-n	կը հարցուն	gə har- ^{ts^h} ən-e-n	կը հարցեն
	IND ask-CAUS-TH-AGR		IND ask-CAUS-TH-AGR	
'I make swear'	kə hert ^h əv- ^{ts^h} -u-m	կը հերթազցում	g-ert ^h v-e- ^{ts^h} ən-e-m	կը երդուեցեմ
	IND swear-CAUS-TH-AGR		IND-swear-TH-CAUS-TH-AGR	
'I remove'	kə ver-u-m	կը վերում	gə ver- ^{ts^h} ən-e-m	կը վերցեմ
'you.SG remove'	kə ver-u-s	կը վերուս	gə ver- ^{ts^h} ən-e-s	կը վերցես
'he removes'	kə ver-u-∅	կը վերու	gə ver- ^{ts^h} ən-e-∅	կը վերցետ
	IND remove-CAUS.TH-AGR		IND-remove-CAUS-TH-AGR	

(12) *Mush*

- a. $t\widehat{h}^{\text{-}}\text{-}\theta\text{-}n$ hás-u
 NEG-AUX(?)^(?)-3PL bring-CAUS.TH
 'They won't deliver'
 չըն հա՛սն
 b. pti mjer mal p^hit- \widehat{ts}^{h} -u-n, ert^h-a-n p^hit- \widehat{ts}^{h} -u-n
 FUT our ox die-CAUS-TH-3PL, go-TH-3PL die-CAUS-TH-3PL
 'They will kill our ox, let them kill'
 պտի մեր մալ փիտցուն, երթան փիտցուն

14.3.3.6 Past participle

The past participle is formed with the formative *-er* /<էր>. But for passive (կրաւորակերպ) verbs, the formative *-uk* /<ուկ> is also used.

¹¹ [I think he means that intransitives in general use /-uk/, not just verbs with passive voice.]

¹¹[[Note that based on Adjarian's translations to SWA, these past participles seem to function like resultative participles (/adz/ in SWA), and not perfective convers /-el/ in SEA). But we can't be sure because he doesn't provide complete paradigms or sentences. (?)]]

Table 14.13: Past participle suffix */-er, -uk/* in the *Mush* dialect

	Mush	cf. SWA
'died'	mer-uk մեռուկ	mer-adz մեռած
'died'	p ^h its ^h -uk փիցուկ	satk-adz սատկած
	✓-PERF.CVB	✓-RPTCP
'broken'	kotr-uk կոտրուկ	kodər-v-adz կոտրուած
'written'	g ^h r-uk գ՛րուկ	k ^h ər-v-adz գրուած
	✓-PERF.CVB	✓-PASS-RPTCP

14.4 Literature

For the *Mush* dialect, there is an extensive study by Mseriants (Մշերյանց, [[modern Russian: *Мшерянц*]]) (Մշերյանց 1897, 1901)¹² A summary of the same work is published in French by the same author (Msérianz 1899), and a second in German by L. Patrubàny in his periodical *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, volume 1, page 271-288

It is surprising that in these works, the two types of groups for voiced consonants is not considered. This is something that even a very common ear [[meaning an untrained ear]] would have been able to distinguish with little intention.

There are various works that are published in the *Mush* dialect:

[[I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.]]

- Literature with the *Mush* dialect
 - General *Mush* dialect
 - * **Патканов (1875)**, volume 2, *Mush* dialect. The same was published in European transcriptions by L. Patrubàny in his periodical *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, 1.241-271
 - * Գ. Վ. Սրուաևանձտեանց
 - Գրոց ու բրոց. Պօլիս 1874
 - Մալանայ. Պօլիս 1876
 - Original page number 121.
 - Համով հիտով. Պօլիս
 - Հանդես թոշնց. Արեւ. Մամուլ 1884, page 389-392
 - * Արիստ. Վ. Սեղրակեան – Քնար Մշեցոց եւ Վանեցոց. Վղոշպտ. 1874

¹² [[The original title that Adjarian gives is in the pre-revolution Russian orthography: Эмюдьы по армянской диалектологии.]]

- * Յ. Ամրիկեանց - Մշու թռչուն օտար երկորում. Կռունկ 1862, page 386-390
- * Մ. Դասիելեան
 - – Պարերգ, իսար, պառաւներու աղօթք. Բիւրակն, 1898, page 313-4
 - – Յակօի վախենակ կարելք. անդ, 1899, page 329-330
- * Վ. Արտակ - Պարերգ. անդ, 1900, page 122-3
- * Գ. Տ. Զ. – Կաղ եզր, անդ, page 618
- Bulanik vernacular
 - * Բենսէ - Բուլանըին կամ Հարք գաւառ. Ազգ. հանդ. Ե. page 9-184, Զ page 7-108
 - * Մ. Հայկունի
 - – Ժողովրդական գրականութք. բեկորն. Արրտ. 1896, 556-7
 - – Սոյլամազ խանըմ, Արրա. 1896, 557-560
- Alashkert vernacular
 - * Մ. Հայկունի - Ալաշկերտի հայոց առածները. Արրտ. 1894, page 200, 263-4
 - * Գ. թի. Նժդեհեանց - Ալաշկերտի բանաւոր գրականութիւնից. Ազգ. Հանդ. Ե. 185-199, Է 437-505
- Aparan vernacular
 - * Գարեգին Սարկաւագ - Սասմայ ծոեր. Թիֆլիս 1892
 - * Բ. Խալաթեանց - Իրանի հերոսները հայ ժողովրդի մէջ. Բարիզ 1901, page 24-44, 74-76
- Vernacular of New Bayazet villages
 - * Սէնեքերիմ Արծրունի - Նոր Պայազիսու գաղթական Մշեցւոց նշանդրեցն ու հարսանիքը. Կռունկ 1863, page 385-400
- Sason vernacular
 - * Մ. Մուրաստեան
 - – Սասնցոց պարերգ. Բիւրակն 1900, page 121-2
 - – Հանելուկներ Եւ պարերգ. անդ, page 470-1
- Paghesh subdialect
 - * Թուլիս-Կռաջո
 - – Պարերգ Եւն. Բիւրակն, 1898, page 300-301
 - – Սիրաբանութիւն. անդ, page 651-2
- Khouyt vernacular
 - * Զ. Կէնճեան - Հարսանեկան պարերգ. Բիւրակն 1898, page 739-741

Besides these, Sarkis Haykuni (Մ. Հայկունի) has published 34 fables in the vernaculars of Arjesh, Artske, Bulanik, Aparan, Bitlis, Alashkert, Khlat, Hinis,

in the Էմիլեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volumes 2, 4, 5 (բ. Դ. Ե.; 1901-4), a folk song from Hinis (ibid., volume 6, 2., page 101), Manazkert (volume 6, 2., page 139). Unfortunately, these don't use scientific orthography.

[[For more recent work on this dialect, see *Martirosyan* (2019: 210).]]

Original page number 122.

14.5 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

14.5.1 *Mush* dialect

14.5.1.1 City of *Mush*

Adjarian's source: See *Патканов* (1875: 6-7).

Սանասուր նստոկ էր Սասուն, ուր պապու կըօքեր չըն թողի օր ըդի սըթրէր ու յելավ խրստ էրեց ուր պապուն ու մամուն ու գ'նաց Բաղրադ: Ուր պապ նըստուկ էր փանջարեն, տեսավ օր ուր տղէն Սանասար կիգ'էր. ու ճանչցավ ու ասեց:

– Ե՛յ, մեռնիմ քահ մեծ կուռք. ի՛մալ զքո մատադ քաշիր բ'էրիր. յար յէր՝ է մանցը՝ զմըկէլ լէ կը քաշես բ'էրես:

Սամ, չընքի խաչապաշտ էր, նստավ ուր տղէկներն ապով արսունք թափեց:

Պապ առեց թուր ու սուր ու գ'նաց, կանչեց ու ասեց.

– Արի յէրթանք, վորթի, յէրկըրպաքութեն արա մեծ կըօքին, օր զքզի մատղեմ: ■

Ասեց տղէն.

– Աբ'օ՛, քո ճոչ կուռք շատ զօրավոր կուռք է. գ'հշեր լէ չըր թողնե, օր մենք ընտեղ սըթըրվենք. յար յէ՞ր՝ է մանցե՝ չուր մէկէլ մատադ լէ կը քաշէ ու կը բ'էրէ:

Առավ զսղէն ու մտան կոքասուն:

Տղէն պապուն ասեց.

– Աբ'օ՛, չէ՞ դ'ու գ'ինաս օր մենք գ'ացինք՝ մենք պստիկ էինք. մենք զքո կոքի զօրութեն չընք գ'ինե. դէ՛, դ'ու կզի քո կըօքին յէրկըրպաքութեն տուր, իշեմ իմալ կիտաս, ուսնեմ:

Պապն ասեց. – Հմլա, լա՛օ, ու կզավ յէրկըրպաքութեն տղվեց: Տղէն ասեց.

– Աբ'օ՛, քո կուռք ի՛նչ զօրավոր կուռք էր. օր դ'ու յէր'որ կզար, իմ աչքեր մթնեց, թտէսա ի՛մալ էրէցիր: (Չընքի չհասավ օր առչի դոքին զարկէր. մալաթի

կօճկըներ չարծ՝ ըկվաս): Ասեց. Ա՛քօ, աքօ, իդա հաղլէ յերկրապաքուլեն էրե, տեսնեսք ի՞մալ կենես, օր յես լէ ենես:

Ու հեղմ” լէյեբ’որ կճաւ պապ, տղեն ասեց. «Յա՛ հացն ու գ’ինի. տերն կենթանի» ու գուրզ մի իշավ, ու գուր պապ խալիֆեն յօթն գ’ապ գ’ետին վե իշ’ուց: Առեց գգուրզն ու ինգավ մեջ...

Original page number 123.

... կըռքերուն, գեմեն լէ ջ’արդ’եց, ու առավ զարծըթներ լցեց ուր մալաթի փեշ ու բերեց տղվեց ուր մամուն ուռ ասեց.

– Մա՛մօ, իդուք էրե քըզի գենաթ:

Մամ լէ կզաւ վըր քիթ ու բ’երնին, յերկրապաքութեն էրեց, ու ասեց.

– Գ’օհանամ քենէ յերկնի ու յերկրի ստեղծօծ. գ’ա օր զմը զի ազգատ էրեցիր Էս զալըմի ձ’եռնեն:

Բ’երեց զՍանասար փսակեց, ու պապու տեղ դ’րեց վըր թախթին: Ընի ընդեղ մնաց. դ’առնանը Աբ’ամելիքի վրեն:

14.5.1.2 Village of Karnen in Mush

Adjarian’s source: This story was told by my friend Tigran Dimaksian (Տիգրան Դիմաքսեան; [[SEA: /tigran dimakʰsjan/, SWA: /dikʰran tʰimakʰsjan/]]) when I was in Paris, and I wrote it down. He is from the village of Karnen, which is half an hour away from Mush. He was a previous student at the Istanbul Getronagan Armenian High School (Կերոնսական Վարժարան). He escaped to Paris from the massacres. The dialect is very close, and the narrator is aware of the scientific method; thus he presents the story with a very exact scientific orthography. However when I was in Etchmiadzin, I learned from many people from Mush that the people of Karnen differ from the city for the pronunciation of the sounds /b g d/ <բ գ դ> and so on. Because of this, perhaps we have the sounds /b g d/ <բ գ դ> against some cases of /p k t/ <պ կ տ>.

– Բ’արի լո՛ւս քի, ախսպէր թօ՛րո:

– Կոյ Ասսու խերն ու բ’արին, Ըորո շան:

– Ի՞մալ իս, ի՞նչ խեր հարցում (հարցուցանեմ) վրես, վըր ճժեռուս:

– Սախ (ողջ) մնաս. Ասված բ’աշխէ ըգբու զավկըներ. ըմեն լէ սախ ին. ըգբու ձ’եռը կը պագ’ին. Նստի, ա՛խապէր, Նստի. քիչ մը ժըղլիք (խօսի), բ’ան մ’ըսէ մժուլիք (մտիկ ընել), Ասվածըտ սիրիս. ըգբու Էս մեգ գ’ըլիսու գ’ալիք նախլ էրե:

– Հա տո աղեկ միտկըս բ’երիր. Նստի ըսիմ:

– Արաք ասկիդ տարին էր. իշօվ քարվընօվ զախիրա (պարեն) տարեր Էնք ասկրին. Էն դ’ին օր եզանք, իմ յընսկէրներ Բուլասնըիցի էն. ուրանց տուն գ’ացին ■

Ես մինադ յօլ ու ռԵկան (ճանապարհութել) եզա ի Մուշ. յիրգուս եր հասա ԱրԵ-Սիփանա տագ. ԵփԵի քԵլԵցի. լուսնյակ թամամ Ելած եր. աստղըներ լէ գը փԵլգընԵն հազ մ' լէ տԵսնամ օր քուրթ մը յառջ' Եվս յԵլակ ու ջղարԵ (սիկառ) մ' յուզԵԵց. Ես լԵ, դ'ու գինաս օր ջղարա չըմ...

Original page number 124.

... քա՛շի. ըսի օր չըկա. քուրթ քաշլեց զօր ընել ու ձ'եռք թալլեց ջԵրս օր ջղարա իշԵ. Ես լէ ակցի մը սրդին զրգի, Երսի վրա գ'Եղին յընգավ, ու հըմալ ճըվոցըն հանեց օր սար ու ձ'որ ձ'Են ավԵց: <Եղմ' լԵ ի՞նչ՝ տԵսնամ օր հինգ հօկի սիլալըխօս քրու տԵրգին (քարի տակեն) դ'ուրս յԵլան ու վրես վգԵցին: Ել գիցա օր մԵռնելու յա աբրԵլու սրիհաթն է: Աստրծու զօրուտենօվ ժանգորդ խանջալըն կԵր վրես, զթԵվս քշթԵցի ու միշ' վընին յընգա, մԵզ երգու գ'Եղին շըռնԵցի, հըմա դողորան ըսիմ, Ես լԷ քնիմ տԵղօվ յարալու եղա. հմա ախըր ի՞նչ Ենիմ. մԵզ մարտ հինգ մարտու ի՞նչ կըռնա ԵնԵ. Վօր հասըր (վերջապԵս) զիս բ'ունԵցին, ձ'ԵռնԵրս յԵտեվս կապԵցին, ու սար տարան: Ել ի՞նչ օր իմ վրԵն Եգավ, քու վրԵն յիկա Ասսու խԵրն ու բ'արին: <ըրի լուց չաշըրգգԵցին ու յըմսուց սօրա յուզԵցին օր զիս սպանին: Հմա Սատընուց Եր, դըհա մԵռնելուս վախտ չըր Եզի: Զիս կանգըցին ուրընցնԵ իրեց շեք (քայլ) հԵռուն ու զիսանջըներ հանեցին ու ուրանց նստած տԵղին սըրըթմանի (շԵշտակի) իմ ճըռլսԵրուն բաշլԵցին զըրկել. ու Ես ուրանց զօրօվ մասին միճնըն խանջալ հանելով ուրանց կիդԵնք (<կուտային, իմա՛ կուտայի): Են սօնը մԵզ լԷ զրուր քաշԵց ու վրես Եկավ օր ըզգ' լուխս կըդրԵ. հըմա Աստընուց Եր, դ'իմացԵն քընի մ' հօկի քըրթերին բուացին. «Տօ՛, դ'ուք վօ՞րն իք յօդ. ի՞նչ կԵնիք»: Քըրթեր չԵ «Տօ՛, եղեք նԵճիր է ընգի ձ'ԵռվընԵրս». ու մըր դ'ին Եգան: յիրարու հԵտ խօսած վախտ մԵզն գ'ըլուխս լուսնյակին դ'առցուց ու քըրթերն հարցուց. «Կո՛լու տու ֆլա՛ ի կուրմանցի (Տղայ, դու հա՛յ Ես թԵ քուրդ)»:

- Եզ ֆլա մԵ (Ես հայ Եմ):
- Տօ ախապԵր դ'ու հա՛յ իս:
- Հա՛յ իմ խուրբան:
- Տօ գիդի բ'ըռնԵք ըտոնք զգիայ (կամ արագ խօսած ժամանակ՝ սայ) գը չարչըրին:

Հրաման տըվԵց յընկԵրնԵրուն ու ըզգըրթեր մԵզիգ մԵզիգ կարԵցիա, զթըվընքնԵր առան, ու ծԵծԵլօվ չաշըրկԵլօվ ուրանց գ'Եղ տարան, մուտուրին թասլիմ Երին: յԵտկԵն ընծի պատմԵցին օր ուրանց կօվեր կօրեր Են, փընդըռնԵլու յԵլած Են, ու ուրան ռաստ Եգած:

Original page number 125.

14.5.1.3 Bulanik

Adjarian's source: See Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine], volume 6 (2.), page 12.

Զ'ախցական Աղեկ աղլապ (միշտ) խսա կեներ (պատմել), կըսէր յէս ջ'աղացն էնք, են մէկ օր իսկի մարթ չը մսաց մօտսի. հարթես (ամէն ոք) զաղուն թողեց իմ ումուղով (յուսով), գ'նաց ուր տուն: յանգ'ան գահ էր (ուշ ատեն էր). մէնակ նըստուկ էնք, յէս տեսա դ'օլ ու զուռնի ձ'են էկավ, դ'առնամ աչքիմ օր 10-20 կնիկ, հաքուկ-խփուկ պար բ'ռնած էն ու կը խաղան: Յես տեսա կնիկ մ'եկավ մըտ ընծի, ըսեց. «Աղեկ, յօրին իս նստի, յէի խախցի»: Չարեց կտրավ, յէլա բ'ռնի պար ու խախցա. աչքիմ աչքիմ տո յա, իգա կնկա վրեն իմ քավօրքուր Ա-ի դալմէն է (զգեստ). յուշիկ մէ զչախուն հանեցի շեքես ու զդալմի մէկ փէշ կտրեցի. հըտ իմ կտրելուն՝ կնկտիք աներեւութ եղան:

Են լուսուն գ'ացի քավօրօչ տուն. ըսի ըշտէ իդա գ'իշեր հըմլա հըմլա բ'ան մէ պատահրավ. մարթ չափուրցավ. ըսի «Զանըմ, յօրին չըք ավտընա. բ'երեց զքավօր քրօչ դալմէն սանք (տեսնանք)». դալմէն օր բ'երին՝ օղորդ օր մէկ փէշ կտրուկ էր. իմ մօտու կտոր լէ այսի (ճիշտ) եդ դալմի կտօրեն էր:

14.5.1.4 Alashkert

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 2 (Բ.), page 337.

Քախսկի մի մէջ իրեք հատ քուա կեղնին. Ետոնց սօվօրուտեն լէ եր օրյըմնօր գ'իշեն, ճամպներու վրեն կը կայնեն օր գ'եղածի - մէղածի ըռաստյիկէր, խապէն. Ետոնք մախսուս յիրարուց հեռու կը կայնեն՝ օր գ'եղածիք գ'ինեն թէ զօկ ջօկ մարթիկ ին:

Ավուր մէկ գ'եղածի մի կօվ մի կիտա ուր տղին ու կըսա. - Լա՛օ, տար իտա կօվ քաղաք՝ ծախա. հըմա իրեք օսկուց պակաս չեղնի տաս. յընծի օր (ինչու որ) մեր կօվ համ խօրօս ա ու համ կաթնօվ:

Ետ տղէն էր, լուսուն շուտ առավ կօվն ու գ'նաց. Ետոնց իդարեն լէ զատի մած (մնացած) էր Ետ կօվ. ինել մի գ'նաց, ըռուստ էկավ յառճի քուին, օր քախքից դ'ուս կայներ էր:

– Օղուր եղնի, դ'ո՞ր կէրտաս. հարծուց քուեն:

Original page number 126.

– Սառ եղնիս. կէրտամ քաղաք, ըսեց. իմ պապ ընծի ճամպեր ա օր իտա կօվ տանիմ ծախիմ:

Քօսէն կըսա. – Տօ՛, ի՞մալ կօվ. Ետի հօրտիկ ա. հա՛յ, մըսի՛ (մի՛ ըսեր) կօվ, խըլու կը ծիծղան քու վրեն. թէ քզի միտք կա ծախելու՝ յեսուն խուռուշ կիտամ:

– Ախալո, որ՝ գեն գնա. չը գինամ դ’ո՞ւ իս ծուռ, չէ յես իմ ծուռ՝ իմ վրեն կը ծիծղաս, ըստց ու քելց:

– Հա՛, հա՛, ըստց քուն. չուրի դ’ու չը տանիս քաղաք, չավտընաս թէ ետի հօրտիկ ա:

14.5.1.5 *Aparan*

Adjarian’s source: See Գարեգին Սարկաւագի Սասմայ ծռեր, էջ 14-15.

Ժամանակով մեկ թաքավոր կեղնի, անուն Սենեքերիմ: Սենեքերիմին երկու տղա կեղնի, մեկի անուն Սանասար, մեկին Կալիմեիք: Սենեքերիմ ինք կրապաշտէր, տղեկներ ասվածապաշտ:

Խօշուն երեց ու գնաց Երուսաղէմա վրեն կրիվ:

Յօթ տարի քախքի բ’օլոր խօշուն չափրոնեց նստավ:

Թանգուտեն ընկավ քախքի մէշ. Թաքավորն ուր վազիր: Դավրէշ խորլոյի եղան ու ընգան քաղքի մէջ. Երկու պառվու ռաստ եկան, տեսան օր իրարու հետ կրիվ կենին. հարցուցին թէ – յօրի՞ կը կրվիք:

Մեկ պառավ վերցուց թէ՝ Դավրէշ բաբա, թանգուտեն ընգեր ա երկիր, հացներսի խորլոսեր ա. ընձի տղէ մ’ ունենք (ունեի), բ’երեցի մօրթինք կերանք. մկա ենի ուր տղեն չբ’երա մօրթինք ուտինք:

Վերցուց թաքավոր ուր վազիրին ըստց. – Մեր թաքավօրուտեն իսկի մեկ թաքավօրուտենի չէ:

– Ըբա. ըստց, ի՞նչ ենինք, վա՛զիր:

– Յետ դ’առնանք. նստինք մեր թախտի վրեն:

Ու սկսեցին խեր ու խերյաք ենել ու պատարաք ենել. պատարաքն օր երեցին պրծան, հրեշտակներ սրով, թրով իշշան Սենեքերիմի ասքարի մէջ, ուշա՞արեցին ու սպանեցի ու կօտորեցին:

Original page number 127.

14.5.1.6 *Manazkert*

Adjarian’s source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 7 (2.), page 139.

Հառավել, հառավել, յէշ,

Հառավել, Մուսլօ գոշէշ.

Ձեռսի թալեմ Աստծու փէշ

Մզի ցորեն տա փէշքէշ,

Ծախենք տակը մեր ռէսի բէշ,

Չեղսի ծախին բօզ գոմէշ:

Հէլել – մելել շէկ կռտան,

Հօսդներ, քշեք գեղ գութան.
 Օրթա հասնինք բրետան,
 Հա՛ մռնիմ քզի, Շեկօ, Կոտան:
 Տուա՛ Մանուկ քշա ղեդ եզ,
 Գութան բանի քանդի սեզ.
 Ցորեն էղնի դեզ դեզ,
 Հա մեռնիմ Մանուկին ես:
 Քշա՛ Լաւանդն ու Խնծօրօն,
 Հանդա փոխսդ բերեց Կարօն,
 Մկա լծինք Շապազն ու Խերօն:
 Օր դմանինա մզի ռես Միրօն:
 Տղեք, ծեն հանեք գութնեն,
 Տաս տուն ա մեր բնատեն.
 Գութնի ակեր ճըռվըռան,
 Ճըռվըռա, ծենիդ խուրբան.
 Հան, Խաղօն, Չմօն Էկան,
 Բերին մածնախառ թան,
 Իդ հաղսի կարձկինք գութան.
 Հա բավէ մըն, հաժավել:
 Մատադ ձզի գմըշտան,
 Կըսեմ հօտդներ Երթան
 Պաղպադ ջրով տղեկ հօվցան,
 Լվան, դըռվոցուն, արծան:
 Տավար Էկավ, քնուց յէլան,
 Գութան լծին, խառզան առան:

Original page number 128.

14.5.1.7 Հինիս

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագորական ժողովածուլ [Eminian Ethnographic Journal], volume 4 (Դ.), page 93.

Կեղնի չեղնի իրիկմ ու կնիկ մի, ըգրանց լէ կեղնի տղէ մի. Եդ տղէն լէ իսկի բան չգինա. Նա կարդալ, Նա սանաթ:

Եդ տղէն կը ծոհի թաքավորի աղջկա վրէն, կըսէ ուր մամուն.
 – Նաւնէ, զնա ընծի թաքավորի աղջիկ յուզէ:
 – Տօ տղա, լա՛օ, քու պապ աղքատ, ավուր հացի կարօտ, մենքյի՞մալ Երթանք թաքավորի աղջիկ յուզինք. չէ՛, զմզի կը մօրթէն, դու լէ սանաթ մի չգինաս օր ըսիմ, հան տղէս սանաթ մի գինա:

- ԶԵ՛ ՆԱՆԵ, իլահ օր պտի երթաս յուզիս:
- յըրկուն օր տղի պապ տուն Եկավ, տղի մամ ըսեց. – ՀՄԼա բան կա. քու տղին կըսէ գացէք թաքավորի աղջիկ յուզէք:
- Պապ կըսէ. – Տղա լա՞օ, իս՞'լրտի թռուցե՞՞ր իս:
- ԶԵ, կեաքէ, կըսէ, պտի երթաս յուզիս:
- Չեղսիր տղի վրեն, կերթա տղի պապ թաքավորի մօտ, թաքավոր կըսէ. – Ընչի՞ համար իս Եկի:
- Թաքավոր ապրած, քու աղջիկ պտի տաս իմ տղին:
- Իմ աղջիկ ի՞նալ տամ քու տղին. քու տղին սանաթ գինա՞:
- ԶԵ՛, վոլա (արաբ. Կալլահ), չգինա:
- Գնա, զքու տղին բի տսնամ:

14.5.1.8 *Sason*

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1900, page 121-122.

Խորոտիկ, օսկի գնտիկ,
Դու զաղջիկ իտաս ինծիկ:
Բարձր Մարաթկի սարեր,
Ամուր կուլեն իւր քարեր,
Խըսմեթ Էներ իւր եարեր:
Հընչի Ե՞՞ր ըսինք գէտ բան,
Ինչնենք պաղչան ու սայրան,
Քաղինք գէտ մաստրիկ ռեհան,
Տարինք դրինք խորըսթան,
Եղաւ սեւ օծի նըման,

Original page number 129.

Խաբերց զԱղամ եւ զԵւան,
Հանեց դրախտեն անարժան:
Ելաւ, ուզր Հըլպու սաբուն,
Կուկեր զաշուն ու զգարուն:
Բարձր Մարաթկի խաչեր,
Շուրջ ու բոլոր կանաչ էր.
Աշխարիք երկիր կ'աղաչեր,
Խըսմեթ ըներ սեւ աչեր:
Շունշանորդի քօլոսով,
Քու բան ի՞նչ էր մեր դունով.
Կ'ելեմ ըսեմ մեծօրաց,
Ինչնին զարկուն խանջարով:

Չարկին խորոսվ ու զարկին,
Սարեց ելաւ սեւ արուն:
Եարն եր գնաց ջուր մերուն,
Եցես մեջ իւր կժերուն,
Թալեց ուզր իւր թեւերուն,
Թափաւ ուզր իւր փօթերուն,
Եցուաւ մեջ իւր սօլերուն,
Շարի շամամ ծծերուն:
Երցու աղջիկ մեր դոկից.
Բուռ մը չամիչ կրկմից,
Պագ մը խաբեց չտուեց:
Ես զացի Մշու դիմաց,
Տեսայ դոներ կիսաբաց.
Մտայ կ'առնեք թաժէ հաց.
Անտեր շունեն մնացած
Բերան բացեց զիս խածներ.
Ընծի ի՞նչ խածիլ պիտեր:
Ընծի գիրկ ծոցքը պիտեր:
Դիման Մշու զացեր իմ,
Լաշիւտ Մշեն բերեր իմ,
Չարկամ վրամ թալեր իմ,
Եարի դոնեն ընցեր իմ,
Փէշտիմալ գոտեն փրցեր իմ,
Սեւ աչուրներ սրբեր իմ:

Original page number 130.

14.5.1.9 Khouyt

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, page 739.

Ամպն եր երկինք հովս անուշ,
Սիրականիս քունն անուշ.
Տարին տասներկու ամիս՝
Թօռմաւ խնծորն ի գոտիս.
Խնծորի կէս խածուկ եր,
Զորս քեօշեն արծթուկ եր.
Տանիմ իտամ ոսկերիչ,
Շինէ մատնիք ապրճան,
Տամ եարոց՝

Իր քրոջ:

Աման էր Երկինք հովն անուշ՝
Եար խորոտիկ, պաքն անուշ:
Տօ՛, տղա՛յ, տղա՛յ, քօլոսով՝
Մինչ Ե՞րբ ընցնիս մեր դրսով.
Չարկինք քեզ խանջար խորուն,
Ելմի քու կարմիր արուն.
Աման էր Երկինք եւ այլն.
Աղջիկ քու անուն ի՞նչ ա.
Աղջիկ քու անուն Շուշան.
Ելիր Երթանք Սուրբ Նշան՝
Օսկի մատնի քեզ Նշան.
Հարիր ուզես՝ հազար կիտամ.
Աման էր Երկինք եւ այլն:
Կես գիշերուն դուրս ելայ.
Մատղաշ ամպիկ մ'էր Ելէր,
Դանդաղ ծնիկ մ'էր թալէր,
Բոկիկ հետիկ մ'է գացէ.
Առա զիետիկն ու գացի,
Գացի կայնա գըլիսընուն:
Վարդեր փըռուկ էր Երըսնուն,
Երկու ծծի մէջ Նշան կէր,
Չոգայ թէ զնչան պաքէր,

Original page number 131.

Գլորա զընտան ինկայ,
Կանչի Սուրբ ու Սրբորէր,
Մէկիկ չեկաւ Երեւան,
Սուրբ Սարգիսն էր Խորուսան:

14.5.2 Paghesh subdialect

14.5.2.1 Paghesh

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու *[Eminian Ethnographic Journal]*, volume 4 (Դ.), page 93.

– Այ տղա, ես քե, դու ծի:

Աղջիկն ու տղեն սիրեցին իրուր: Աղջկա աչք ճամբախն է օր ուր ախբէր իգա, չտէսնա խավշիկ. իշկեց օր ախբէր զատենց Եկավ, ախջիկ յիմցուց խավշկա:

Դողուն առաւ աղվզու ջան, էլավ, գնաց, էլման մտավ ջաղջի քարի տակ: Աղջիկ ախբերն էկավ, զատ էփեցին, կերան, ընան չուր ի լու: Ախբեր կու կելի, էլի գնաց նեշիր. աղվեզ էլման էկաւ աղջիկէ մօտ. ուտեն, խմեն, թյֆ էրեցին ուրանց: Մէ ամիս, էրկու իրեք ընցավ մեշտեղ, աղբեր իշկեց օր քորչ փոր օր զօր՝ օր զօր կուրի, օր այդ զօր միզար կու բանձրնա:

– Քո՛ւրո, ասաց տղեն. Ես տեղ մարդ չկա. Էդ յը՞մալ բան ա. Կիշկիմ քո մեզար օր այդ զօր կու բանձրնա. թէ մարդ ունիս, գաղտուս կու պէիս, թէ՛ր ես տեղ, աշկարա պսակիմ քու վերեն. հալալ իրիկ կնիկ էղեք, իսան օր կա՝ մեղաց վորդի ա:

– Հավա՛ր, աղբեր, դու եղա խօսք յի՞նչ խօսք ա ծի ասեցիր. Ես իմ խօր անվան մօտեն չե՞մ ամշնար օր դու ծի եղ խօսք կասիս. Ես եղ բան էրո՞ղն իմ:

– Հըպա, քո՛ւրո, եղ քո միզար յօրի՞ն կը բանձրնա:

– Տախտ կավիլի, նորան խատ մի գտա, թալէցի բերանսի. Են տեղացեն փորս ուռաւ:

14.5.2.2 Arjesh

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 2 (Բ.), page 323.

Ժամանակաց մեկին Հարճէշու մէջ Զիլանաձոր մէ մարդ մ'կեղի:

Ետ մարդ յէլավ առավ ուր բեռ, զնաց սարի միջու ջաղաջ աղալու. հալա ջաղջի մօտ չը խասեր էր, ջաղջապան դուս յէլավ, չուան եզնից պրծուց, բեռն խուրճու պէս թալեց ուր շալակ, տարավ ներս:

Original page number 132.

Եղ մարդ օր եղ բան տեսավ, շատ վախէցավ, ասեց.

– Վալա, Էսիկ ինձ էլ կսպանա, բեռն էլ կուտա, եզն էլ խետ. ապա ի՞նչ Էսիմ, Աստված, օր Էնպէս ա, ես պտի փախիմ:

Զաղջապան բեռան բերանը քակեց, գորեն լցեց օղունի մէջ, իրիշկեց տեսավ օր բեռան տէր չէկավ, յէլավ դուս, տեսավ օր են մարդ կը փախի, բօնաց.

– Տօ՛ աղբեր, մի՛ փախի, արի՛ արի՛:

Են մարդն էլ ասաց. – Տօ վալլա, ես քո դուվաթ տեսա, թեզնէ վախէցա, դու բու Աստված. բեռն էլ թեզի, եզն էլ թեզի, ինձի բան մ' ասեր, ես թօղեմ էրթամ:

14.5.2.3 Village of Arinjkus in Artske

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 4 (Դ.), page 201.

Դավրիշ ծուկ մ' կը բերա՛ կուտա պառվուն պախ:

Պառավին ել իրեք խատ աղջիկ կեզի:

– Պա՛ռավ, կասա, առ զիմ ծուկ, ամանաթ պախա:

Պառավ կասա. – Խա, կը պախիմ, ամանաթ օր կա՝ դրյամաթ ա:

– Պա՛ռավ, ասաց. յան երկու, յան իրեք օրեն կուլյամ:

– Շուտ արի, օր անզյան գյաս, կը նեխի:

Դախրիշ տուեց ծուկ մըտ պառավ պախ, գնաց:

Պառավ ասաց. – Վերցէք ծուկ, պախէք, չեղի զայ Էնէք:

Եղա աղջիկներն ա, վերցին եղ ծուկ պախէցին:

Աղջիկներ իշկէցին օր մ' երկու օր դավրիշ չէկավ:

Քշեց չանք ամիս մ' եղ դավրիշ չէկավ:

Պառպու շոջ աղջիկն ա, վերցրուց ուր քուրվըտոց.

– Ա՛ղջի, յէլի ծուկ բեր, ուտենք, պաս-ցամաք մեռանք:

– Ա՛ղջի, եսի ամանաթ ա, ամանաթ օր կա՝ դրյամաթ ա:

– Ելի՛, բե՛ր, ուտենք, եսի մօոցեր ա:

Ելան ծուկ բերին, իրեքով ել կերան:

Պառավ խաբար չէ աղջիկներ ծուկ կերած են:

– Մա՛րե, քու աղջիկ դարվիշի ծուկ կերավ, ասաց պզտի աղջիկ:

– Աղջի, ասաց, դու յօրի՞ն կերար, մենք ինչ ջուղաբ պտի տանք:

Original page number 133.

14.5.2.4 Village of Dapavank in Khlat

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 2 (Բ.), page 376.

Թաքյավոր մ' կեղի, խետ մեկ լալէ մ'. գելին կերթան կը պտօտեն. Եղա թաքյավոր լէ ըսկի ավլադ ու թավլադ (որդիթ) չուներ: Կերթան մեկ դավրէշի մ' ըռաստ կիւլյան: Դավրէշ կասա.

– Թաքյավոր ապրած. Ես գիտեմ դու ինչի շուր կիւլյաս. տղէ մ' ապօվ շուր կիւլյաս. արի քը մի խնձոր կուտամ, կես դու կեր, կես սուլթան թ՛ուտա. Աստված քը երկու տղա կուտա. մեկ տղեն լէ խավլ երա օր տաս ծի:

Թաքյավոր խավլ երաց, ելավ գնաց ուր տուն. ինչ որ կես ինք կերավ, կեսն ետուր Սուլթանին: Ին ամիս, ին դան, ին դազզա մնաց, թաքյավորի կնիկ պարկյավ երեր շուկաթ մ' տղա: Տղէք ջօցցան, եղան տաս տարեկան: Աւուր մեկ դավրէշն եկավ, տեսավ օր երկու տղեն հոլ կը խահին. ասաց.

– Կա ու չկա, եսուք իմ խնձորի տղէկներն են:

Կանչեց գեն երկու տղին. պստիկն չէկավ. ջոջն եբեր, ասաց.

– Արի, երթանք, քյո խօր տուն տո՛ւր ծի շանց:

Տղեն ընզյավ առջեվ, տարավ, ասաց. – Եսա իմ խօր տուն ա:

Դավրեց մտավ ինե, տղի խօր տուս սալամլող կապեցին առեց, ասաց. – Թաքյավոր ապրած կենա. դու քո խօսաց տե՞րն ես:

Ասաց. – Խա, ես իմ խօսաց տերն եմ: Բերեց գերկու տղին կայսեցուց դարվեցի առեց, ասաց. – Վո՞ր մեկ կը վերուս, վերցու:

14.5.2.5 Villages of New Bayazet

Adjarian's source: I personally wrote down the samples from the New Bayazet villages during my summer travels in 1907.

14.5.2.5.1 Yeranos village Adjarian's source: Migrated from the village of Khas tur in Alashkert.

Արի եթանք մեր արա ջ' ոհինք. Խա՛չօ, գ' նա ջ' ուր բ' ի, արտ ջ' ըրինք, արտն ըրթնա: Եթանք չայիր, տեսնանք քաղելու չե՞: Գ' ացինք տեսնանք քաղելու չեր: Անձրեվ գ' ա, թըխ երկընցու չայիր, Են վախտ կը քաղինք: Լա՛օ, դ' ո՞ւ իս գ' ացեր իս կերցուցէ չայիր: Հա, յես իմ գ' ացեր իմ կերցուցէ: Օչխար քում, չայիր...

Original page number 134.

... քում. տո՛ւրի, տանիմ մեկ լէ կերցում: Օր դու չկերցուս, օ՞վ կերցու: Հերու շատ անձրեվ եկավ, արտերն շատ երկընցան, դան լէ չբ' ըռնից, հաց լէ չեղավ, շախտեն տարավ

* *

Նիկօլա թաքավոր, Ճավճավաց յերանալ առավ Ելլք եկավ Գյօքջեն, հազար ութը հայրիր քսանք ութ թվսին. Մզի բ' երեց Եստեղ. Ալաշկերտու Խաստուրու բ' երեց. իցա գ' եղ լէ տրվից մզի. օխտ տարի թարիսնութեն տըվից. ծ'զի ասիմ օխտ տարով յետ կապեց մզի խարջ ու խարաց: Տալիզա մօվով կար. Եկավ Ելլք պահից. Ես խարջ կապեց մզիկ, յավալ կապեց մէ մանեթ, երկու երեց, իրեթ, Ետեվ չորս, Ետեվ հինգ, Ելավ չանքի հիմի տան գ' լիս տարեկան տըսնըշորս մանեթ վացցուն կապեկ. Ես սահաթես մընք արքունական խարջ կիտանք: Դ' առնանք մէշեք. մէշեքն երից պօշի (ռուս. մաքս), առավ մինսէ (կամ նաեւ մզնէ՛ ի մէնչ) առաքին հիցցուն. հիմի դ' արձ' ավ փետին, երից մի մանեթ. ծովերեն լէ պօշի կառնէ հիմի մզնէ:

14.5.2.5.2 Adamxan – Քզի օր հօքի կէր՝ մկա դ' ուա շուտ եր մեռէ:

– Օր քօ հօքի եղնի՝ ընչի՞ մզի կը չարչըրես եռ դդար. մզի ջ' ուր չս ի՛տա, մեր արտեր ջ' ոհինք:

- Մեռնիմ Ասծու դիվսին. օր ախաբեր լավ ըլսեր՝ մեկ լեռին կըստեղծեր. մկանու քու ախապօր քանդող իս:
- Դ’ու փիս մարթ իս. քո հօրօխս՝ ըրտիք զըկեր իս, կօղորդեր իս. կայսեր իս կորշնըվին՝ գ’ելով ել խարուչ չինք:
- Օր դ’ու լավ եղեւ քու ավազօրտոց հետ՝ քու բ’երան կերյարա չեր ընգե:
- Իմ չընգեր ա, քու կ’ընգնի:
- Իսա գեղ, ինա գեղ, իմեն լե ընծմէ հայ կենին. քի պէս դ’եվ մարթ հայ չէնա:

14.5.2.5.3 Dzoragegh Յերկրէն օր Եկանք առաջ քառսունուշորս տուն էնք. հիմինաֆթրին հարուր քանը ութ տուն ինք. Ես հօղով չինք գյաղնա կառավորվինք. Եղեր ինք մկա Երկու հարուր իծծուն...

Original page number 135.

... տուն. ապրուստ մի չեղնի. խարջ շատըցե, խարաջ լե շատըցե. թաքավոր լե ծով իմեր ա ձ’երնէ մզի. մզի փայ չկա. հարուր սել խոտ լե կը կերցու ձ’ուկ առնող մուշտարի. բիրադի (բոլոր) Յերեվանու, Թյավառա կիգ’ան, յօթն ավուր ճամբախ կիգ’ան, խոտ կը կերցուն, Են հօղի խարջ լե մենք կիտանք. մացեր ինք հեսիր: Մեկ մեկ մարթ լե թուրքեր կը գ’ողնան տանին սպանին: Ակլօրսի սպանին մէ մարթ, Ել մի՛ հարցու: Թաքավոր զմմէն լե թոթերուն, հայերուն փառա տըվեր Ե, մզի չի՛ իտա: Հերու անուն մեր գեղ հաց չէ Եկե. տեղ սար Ե. մրսեր, ցուրտ տարեր Ե. ժանգ լե զարկեր Ե. սկի պտուղ չինք ստացե՛ր ի:

14.5.2.5.4 Tsakkar Մզի Ճավճավ յերանալը բերեց Ես գեղը. օխտը տարի խարջը չառավ. յետո դ’արձ’ավ առավ տարին մէ մանեթ Երկու մանեթ, իրեք, չորս, խինքան մանեթ. մկա լե կառնի 14 մանեթ տնական: Ծովերն մզի զրկիր ի. ջ’ախչ ըներեն լե կառնի փող, Երկու անգ’ամ, համ գըլիին, համ դախօդ: Ելման մեշեներն մզի զրկիր ի. մեկ փետ մզի վրա Երիր ի խինգ մանեթ. խաց լե չեկավ. քամին քաշեց. հիմի չինք կանոնա մըր աղեկներ պահինք. անձեռք չի գ’ա. չօրուքեն տվիր ի մը վրեն: Արազս ափներու թուրքեր Եկած ին մը չայիրներ, մըր արտեր կերցուցած ին. մզի նեղութեն կիտան. կիգ’ան մզի վրա, մըր չայիր կը կերցուն, մզի զիւլով կը զանին:

14.5.2.5.5 Gölköy Ահմէտ աղի գ’եղ մեր քյաֆշնի կից, Աթաշ՝ Ելման քուրթի գ’եղ ա. մեր սար կը կերցուն, մեր մալ կը գ’ողնան տանին: Հո՛ւ կը վախենանք. թվանք չունինք օր Երթանք կոյիվ Ենին, զընդունց սպանինք, հո՛ւ հո՛ւ: Թուրքն օխտ ավուր ճամբախ կիգ’ա մեր մալի արօտ կը կերցու. մեր պապական մուլք՝ օր Ալաշկերտու Եկեր ինք, մեր ձ’երնէն ղլած ա. մկա մեր մալ կը փիտնա. մեր մալի խաթեր գ’ացեր ինք, առեր ինք. յօրէն իինգ կոյիվ կենինք. չընք իշխնընա

մօտենանք: Թվանք օր Եղիս՝ մեսք ընդուց սկի չըսք հաշվի մարթ. իմա օր չկա... կը վախենանք կը փախնինք: Տարեկան մզնէ տասը մալ ոլին տանին. քսան հատ լէ օչխար...»

Original page number 136.

... կը տանին: Հաց օր չուսինք. ճժեր լէ անօթնէ Ե օր մեկ կը մեռնին. լայլաջ ինք: Մեր ծով լէ մեր ծ'եռնեն առած ա. մզի լէ փարա չկա օր գ'անգատ Ենինք: Գ'անգատ լէ Երեր ինք, չըն հա՛սու (ոչ հասուցանեն): յԵրեվընցին կից'ա մեր արտեր կը կԵրու. օր Երթանք ընդուց տավրին լէ մօտենանք՝ մզի կը զարկին կսպանին. ծովը մերս ա կըսին. Երկու վԵրսատ տեղ ծովու բ'Երնեն չուր Ելի վԵր՝ մզի կը հասնի:

14.5.2.5.6 Upper Adyaman Յես իդա տեղաց ախչ'իկն իմ. իդա տեղաց լէ հարսն իմ. իդա տեղ լէ կարքըվեր իմ. իմ անուն լէ Սանամ. օր Եղեր իմ՝ Չաչանա տարվա ճիմն իմ. ս՝կտ լէ ծերացեր իմ. Ել մկա չմ կառնա բ'անի գ'օրծի Եղնի. մարթ պտի օր ընծի պահա. Ել ի մալ ապրիմ օր ինձ ապրուստ չԵղնի՝ չուր օրիկն ի մահուն: Մեր լեզուն Եղմալ ա: Իմ մարթ վըր ընծի տըսնըհինգ տարի կԵղնի օր մեծ ա: ԴԵ, յես ինչ գ'ինամ օր գ'ալու ժամանակն չուրի Չաչանա կռիվ՝ ինչ խդար կը քաշա. չմ գ'ինա: Իմալ օր ռուսն Եկե Ալաշկերտ, հօնգուց օր բ'արձ'ած Եկած իդա տեղ, յես ինչ գ'ինամ ինչ խդար ժամանակ կը քաշա օր Չաչանա կռիվ Եղնի. մըտ (մօտ) ընծի յատնի չէ: Խո իմ գ'լօխն լէ չմ կա՛պի Եդա սուն. բԵլի լուսուն լէ մեռա: թըխ իմ անուն լէ մսա ախշըրքի Երես, թԵ լավ թԵ վատ իմ անուն լէ թըխ մսա մըչ ախշըրքին:

* *

– Դ'ո՞ր կԵրթաս:– ԿԵրթամ յարտ:– Են մարթ Են տղին կը խանչա. յօրի՞ կը խանչա. ի՞նչ կըսա՝ ընծի թըխ ասա. Եստեղեն յես կը լսիմ:

14.5.2.5.7 Lower Karanlug Adjarian's source: Migrated from the village of Man-gasar of Nahen.

– Օնօ, յո՞ւստ գ'ուգ'աս, դ'ո՞ր կԵրթաս:– Տնեն կից'ամ:– Օնօ, դ'ու կյանոնա՞ս մեր խին խօսքերօվ ասես. թօխն Ես պարօն գ'ոի:

Original page number 137.

- Գոյն իւս խալիվօրսեր իմ. Ել չեմ կյանձնա բ'ան ասեմ:
- Ընչի՞ չեմ կյանձնա. հայա դ'ու շատ կապրիս:
- Խօսքըս չընցնի. խարսի կուշտ խօսքըս չընցի. աղի կուշտ չընցի. ժամանակս անց կեցեր ա. զօ խօսքս օր տուն չընցավ՝ գ'եղի մէշ Ել սկի չընցի: Մէ վախտ օր կելսինք տանիս կը բօրինք «տղա», արի դ'աս», մէկի տեղ սաադ գ'եղ ժողովինքն կը գ'ին: Մկա իմ տղին Ել կանչեմ, կ'ասեմ մէ թաս ջ'ուր տու, Ել չի ուզա գ'ալ մըս ընծի:

14.5.2.5.8 Avdalaghulu Adjarian's source: Migrated from the village of Küp-kiran that is near Mangasar.

Մենք Թօփորանա Եկեր Ենք Էստեղ. Նեղութենի խամար Ենք Եկը. զօ Էստեղ շենքը Ենք շիբե: Մընք Եկանը՝ Ավդալ աղան Եր Ես գ'եղացի. քուրթ Եր ինք. Ենի քօչեց գ'նաց. Մենք իկանընստանք Էստեղ, առուխանեցինք: Իմալ օր Մանկասարցու լեզուն ա, Էդմալ Ել զօ մեր լեզուն ա: Մենք ու Մանկասարցիք ինուր դ'ըրկից Ենք: Գոյնունք Եմալ օր Էնդեղ ին նստած, մենք Ել Էնդոնց կշտի խետ Էստեղն Ենք նստած:

14.5.2.5.9 Alikrykh Մեր գ'եղացիք գ'նացինք նաչալսիկի մօտ. ասաց. դիվան կուզեմ: Ելավ Եկավ թալեց ճապոտի տակ, Էտոր լավ ջ'արդ'եց. խօնջան կըտրավ. օր կտրավ՝ խելքը գ'նաց. քթեն խեղեղի պէս արուն պրծավ, լեզես. տէսանք օր խելք գ'ացեր ա, խօղաթըթախ ուր առանք գ'ացինք յախր'ուր. Եղ յախր'ոի դ'եմ ջ'ուր թալինք վրէն. ջ'ուր գ'նաց աչքեր բ'ացեց, սեվ սիվտակը դ'եղնավ: Նոր վերցինք դ'րեցինք ձ'իյանըներու վրէն, առանք Եկանք զօ մեր տուն: Տէր Մարգ'արն օրէնքեց, մնաց յօթն օր՝ ութն օր, գ'երընդ'ին դ'ըրեց վզր թէվին, գ'նաց բիար (քաղելու). խզլարմամասի քաղեց, երկու օր քաշեց, մըզ բիարին մեռավ: Մկա քէզնէ ու ձ'եզնէ կը խարցում. սուչ վի՞՞ կեղի:

* *

- Ե՛, դ'աս արի, դ'ո՞՞ կեթաս. կայնե յես Ել գ'ամ:
- Վռազցեր իմ. յես զօ բ'ան ունիմ, կը վազիմ կեթամ. Են տղեյներ գ'նացին. անգազ չեն Ենե. Էտոնց պիտի խասնիմ, գ'ինա՞ս:

Original page number 138.

14.5.2.5.10 Zolakhach Adjarian's source: Migrated largely from the village of Ziro and from Hamur.

- Մէլքոն, խին բ'աներուց զրուցա, վարժապետ թօն գ'րա:

– Տօ չմ գ'իսա ինչ պատմեմ. մեր պապեր Եկած ին Էստեղ. թուրք էր նստով. թուրքերուն խանեցին տարան Մազրի մահալ, մենք մացինք Էստեղ:

– յո՞ւստ գ'աս:

– Տւես:

– Եղ օծլուշաղի խետ ի՞նչ կը զորւցիր:

– Ակի. կասի քի մԵ փառք քոլաղոանա բ'Երած Մարգ'արի տուն. մկա կուզեմ չի խոան. կասեմ յօրի՞ չս խոա. կասեն ձեզի պէտք ա, մեզի էլ պէտք ա: ԴԵ, Էստոր գ'րա. Էսքան բօ՞լ ա: Կուզես ուրիշ բ'ան էլ ասեմ: Մեր կանամի խամող (անջուր) ա. ջ'ուր կուզեմ, չս ի տա. Խաչօի մօտեն գ'նացի ուզեցի՝ չտվեց, քֆրեց, ասաց չմ ի տա. յօրի՞ ես Եկե վըր իմ ջ'րին:

14.5.2.5.11 Lower Gyuzeldara Adjarian's source: Migrated from Nahen, Gulasor, Ulikend, Kumlubucak, and Leter.

– Տղա՛, դ'ո՞ր կէրթաս. դ'նա ղանչա խսամի Ավօյին գ'ա՛:

– Բ'արիրիկուն, խեր ա. ընչի՞ ես ղանչե, խնամի:

– Երթանք մեր տղին ախց'իկ ուզենք:

– Ասված աջ'օղա:

Ելան գ'նացին հարեվանի տուն:

– Բ'արի յիրիկուն. բ'արօվ Եկար. նստեք. խեր ա ես վախտ ձեր գ'ալի:

– Խեր ա, փառք Աստուծու. դ'ու ընծնից խարցու. Եկեր Եսը բ'արեկամութեն կը խնտ'րենք. ախց'իկդ տու մեր տղին: Թեզնէ լավ մարդ՝ չենք կառնա դ'ըտնի:

– Դե վոր երմալ ա, ձ'եռդ բ'ե պաչեմ:

– Տղա՛, բուտուկեք դ'րեք, քեֆ անենք:

14.5.2.5.12 Upper Gyuzeldara Adjarian's source: Migrated from the village of Iritsu, from the village of Vanki, from Korun, from Musun, and from Ardzap.

Ժողվեր ինք, ըսեցինք. արեք Երթանք զօզան. կես մ'ըսին չենք իգ'ա, կես մ'ըսին կիգ'անք. յես լէ ինադ Երեցի, ըսի կէրթամ: ...

Original page number 139.

Մկա կըսեմ թէ չերթամ. մեր կընկըսիք լէ խայիլ չեն. կըսին մենք չկընանք Երթանք, չընք Ե'րթա սար բեր. չընք կառնա, հեռուն ա ճամբախ. օխչար կթինք ու բ'Երինք հա Եղա տե՞ղ: Մկա կըսեն. բ'արձ'ենք մեր տներ՝ Երթանք մեր զօզանատեն. Են վախտ մզիկ ըռահաթ կեղնի. մէ ամիս Երկու կը մնանք Էնդեխ, Երկու ամսով յետո կիշ'նենք կիգ'անք մեր գ'եղ:

14.5.2.5.13 Zaghalu Adjarian's source: Migrated from the village of Yoncalı in Mush.

Տես ըսեցի. տերտեր, արի երթանը սար, քոլիկըմ ծածկա, մանիկը մէչ: Վո՞ր սեղ երթանը. իւլու գ'ացիկը Ների-Խարանլուրի սար. Ես տարի՞ ո՞ո՞ն երթանը: Տերտերն ասաց. արի, ըս տարի լէ երթանը Վերի-Գօզալդարա. Մեզի կըսեն եստեն իսօվ ա. Են տեղաց մարթ լավ ա, աղէկ ա. Մեր յերկրի մարթ ա. Եսդոր լէ մեր յերկրեն էլ էկտ. ինչքան չեղի մեր պատկվ կը պահեն. Մեզի լավ աշքով կիշկեն: Խոստ լէ ատևով ա. կըսեն յեղ լէ շատ կեղնի: Մկա տերտեր ընծի բ'երեր ա եստեն, ինը լէ թօրկէ գ'ացէ:

14.5.3 Note on migration

Note: Of the remaining villages of New Bayazet, the Mush dialect also contains Upper and Lower Kyolaghran, Lower Aluchalu and Gedakbulag. Kyolaghran migrated from Nahen, Yoncalı and Krakom; Aluchalu migrated from the Bayazit village of Çakırbey, from Van and Maku; while the people of Gedakbulag came from Leter, Mush and Khlat.

The three have the sound /χ/ <χu> instead of /h/ <h>, and the conjunction /le/ <l> instead of /al/ <al> ‘also’. They use the present forms like in Table 14.14.

Table 14.14: Monosyllabic verbs in villages of the Mush dialect

	Mush villages	cf. SWA
‘I come’	k-ig ^h -a-m	կիգ’ամ
‘you.SG come’	k-ig ^h -a-s	կիգ’աս
‘he comes’	k-ig ^h -a-n	կիգ’ան
‘I give’	k-it-a-m	կիտամ
	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-AGR

The copular verb in the present 3SG is /a/ <ω> ‘is’.

The first conjugation class ends in /il/ <իլ> (Table 14.15).

Table 14.15: Verbs with /-il/ in villages of the Mush dialect

	Mush villages	cf. SWA
‘they drink’	kəχm-i-n կը խմին IND √-TH-3PL	գը շօմ-ե-ն կը խմեն IND √-TH-3PL

The ablative case uses the formative /-en/ <էն>, but the formative /-its^h/ <ից> is also used.

The village of Tüskülü migrated from the Arjesh villages of Gandzak, Zirekli, and the Mush villages of Hadgon, Erentepe, Mollakent; it sufficiently differs from the others because, like Julfa, it uses the copular verb with the vowel /ɑ/ <ω>.

(13) Mush villages

- a. b^her-ier a
bring-PERF.CVB AUX
'He has brought.'
բ'երեր ա
- b. g^hat^h-ats^h a-n
go-RPTCP AUX-3PL
'They have gone.'
գ'ացած ան
- c. ar^h-a-nk^h
go-TH-1PL
'We go (subjunctive).'
արթանկ

Besides these, it has the sound /h/ <հ> instead of /χ/ <խ>; while its ablative is /-en/ <են> and /-its^h/ <ից>. For the remaining points, they are the same as the last branch of Mush.

15 Van

15.1 Background

Original page number 140.

The dialect of Van is spoken on the entire eastern shore of the Van sea. Its center is the great city of Van and its multiple surrounding Armenian villages. It spreads in the north until Diyadin, the western side of Bayazit, in the south to Moks, Vozim, Shatakh and Aghbak or Başkale, in the east until the border of Persia, and in the west it scratches the borders of the Mush dialect. As of now, the dialect of Van (especially the Moks subdialect) is the southern border-line of the Armenian language, beyond which the Armenians are Kurdish-speaking or Arabic-speaking. During the time of the last Russo-Turkish war, a large number of Armenians from Diyadin migrated to the Caucasus, where they built the village of Basargechar on the south-eastern banks of the Sevan sea. Now, in that same region, it is a great and rich town (Ալւալ), and has essentially taken the image of a city.

15.2 Phonology

15.2.1 Segment inventory

The sound system of the Van dialect contains 46 sounds, which are divided as follows.

There are 12 vowels (Table 15.1).

Table 15.1: Vowels of the Van dialect

/i/ <ի>	/ɯ/ <իւ>	/u/ <ու>
/je/ <է>	/œg/ <էօ>	/yo/ <ո>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>
/æ/ <ա>		/a/ <ա>

It has 34 consonants (Table 15.2).

Table 15.2: Consonants of the Van dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/Back		
	/b/	/p/	/p ^h /	/d/	/t/	/t ^h /	/g/	/k/	/k ^h /
		<պ>	<ψ>	<դ>	<տ>	<տ>	<գ>	<կ>	<կ>
					<ն>	<ն>		<լ>	<լ>
					<թ>	<թ>		<թ>	<թ>
							<զ>	<զ>	<զ>
Affricates				/dʒ/	/tʃ/	/tʃ ^h /			
				<ձ>	<ծ>	<ց>			
				/dʒ/	/tʃ/	/tʃ ^h /			
				<Ձ>	<Ծ>	<Ց>			
Fricatives	/f/	/v/		/s/	/z/	/ʃ/	/ʃ/	/χ/	/χ/
	<ֆ>	<վ>		<ս>	<զ>	<շ>	<շ>	<ս>	<ս>
						<թ>	<թ>		
Sonorants	/m/	/n/		/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/	/ɾ/
	<մ>	<ն>		<ր>	<ր>	<ր>	<ր>	<ր>	<ր>

Among the vowels, the sounds /iɛ, ɥօ, օɛ/ <է, ն, էօ> are notable. The first two are the same as the sounds /iɛ, ɥօ/ <է, ն> for the people of Mush or rural Karin; but they are not as heavy and slow as them, but are pronounced faster. The sound <էօ> is pronounced also like the sequence <էօն> (Adjarian: <օէ>, IPA: /օɛ/), but faster and it can be considered a diphthong.

15.2.2 Sound changes

For sound changes, the following are the most significant facts.

Original page number 141.

15.2.2.1 Monophthong vowels

15.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> Classical Armenian /a/ <ա> remains /a/ <ա>. In the Van dialect, especially under stress, this vowel is pronounced closed, almost like the <a> vowel of the English word <all>.¹

In many places it is changed to /æ/ <ա>, but there is no general rule for this. What's clear is only that after the sound /v/ <վ>, it always changes to /æ/ <ա>, and even the name of the city 'Van' (Table 15.3).

¹[[The prose is unclear, but I think he means that that this vowel is rounded. (?)]]

Table 15.3: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ա> to /æ/ <այ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘fear’	vɑχ	væχ	vɑχ
‘to wash’	luɑnal	lvæl, vlæl	ləvanal, ləval
‘wheat-meal’	âzawɑr	ðævær	âzavar
‘to run’	vazel	væz̥iɛl	vazel
‘tomorrow’	vɑł	væz̥	vɑr-ə (-DEF)
‘curtain’	varagoj̥	væræk'ur	varak'ujr
‘vardapet’	vardapet	værtæpiɛt	vartʰapet
‘fee’	vardz̥-(ə?)kʰ (-PL)	værts̥kʰ	varts̥kʰ
‘Van’	van	væn	van

In very few cases, the Classical vowel /ɑ/ <ա> also changes to /e, յe, je, i, օe, յօ, ə/ <է, է, յէ, ի, էօ, յէօ, օ>. Such words are few; they are the result of exceptional phonetic rules.

15.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> In Van, Classical Armenian /e/ <է> has changed to /j̥ie/ <յէ> in the beginning of monosyllabic words. At the beginning of polysyllabic words, it can turn to /j̥ie/ <յէ> or /e/ <է> (Table 15.4).

Table 15.4: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /j̥ie, e/ <յէ, է> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘thirty’	eresun	j̥iersun	jeresun
‘iron’	erkatʰ	erkatʰ	erkatʰ

For words with a repeated Classical /e/ <է>, some changed them to /i/ <ի> (Table 15.5).

Table 15.5: Change from repeated Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘three’	erekʰ	irjekʰj	jerekʰ
‘to cook’	epʰel	ipʰiel	jepʰel
‘face’	eres	irjɛs	jeres
‘evening’	erekoi	irikun	jereko

In the final syllable, the Classical sound /e/ <է> becomes /j̥e/ <յէ> (Table 15.6).

Table 15.6: Change from final Classical Armenian /e/ <է> to /je/ <յէ> in the Van dialect

‘friend’	Classical Armenian ənker ընկեր	> Van ing'ier ինգյեր	cf. SEA əŋker ընկեր
----------	-----------------------------------	-------------------------	------------------------

Word-medial /e/ <է> changes to /e/ <է> or /je/ <յէ> (Table 15.7).

Table 15.7: Change from word-medial Classical Armenian /e/ <է> to /e, յէ/ <է, յէ> in the Van dialect

‘mouth’	Classical Armenian beran բերան	> Van peran պերան	cf. SEA beran բերան
‘ground’	getin գետին	k'jetin կ'յետին	getin գետին

The latter sound change in particular is the opposite from the Mush dialect, where the sounds /յէ/ <յէ> or /յօ/ <յօ> can exist only in the final syllable according to Mserian (Մշերյան) (Մշերյան).

15.2.2.1.3 Classical Armenian /ē/ <է> The Classical sound /ē/ <է> always changes to /e/ <է>. It changes to /i/ <հ> only in the words in Table 15.8.

Table 15.8: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <է> in the Van dialect

‘gum’	Classical Armenian χēզ խէզ	> Van χiզ խիզ	cf. SEA χeզ խէզ
‘Sunday’	kirakē, kiրakē կիրակէ, կիրակէ	kiraki կիրակի	kiraki կիրակի

15.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <հ> The Classical sound /i/ <հ> is usually preserved, but it has become /e/ <է> in a few words, as well as /յէ/ <յէ> or /y/ <յլ> (Table 15.9).

Table 15.9: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /i, e, յէ, y/ <հ, է, յէ, յլ> in the Van dialect

‘nine’	Classical Armenian inən ինս	> Van in ին	cf. SEA inən ինս
‘fifty’	jisun յիսոն	isun իսոն	hisun հիսոն
‘bed’	ankołin անկոլին	g'օօվենկ ^{հի} գօօվենկի	այկօօն ալսկողին
‘poop’	tsirt ծիրտ	tsjert ծերտ	tsirt, tsert ծիրտ, ծերտ
‘balance’	kəʃir-k ^հ (-րլ)	kəʃjerk ^{հի} կըշերքի	kəʃirk ^հ կշիրք
‘other’	uris ուրիշ	yryʃ իրիշ	uris ուրիշ

15.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n> changes to /v̥o/ <վն> at the beginning of monosyllabic words, to /v̥o/ <վն> in the beginning of a large number of polysyllabic words, and in some places to /o/ <o> (Table 15.10).²

Table 15.10: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /v̥o/, o/ <վն>, o/ <o> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘resentment’	օչ	վիս	voχ
‘who’	օվ	վիվ	ov
‘male’	օրձ	վրձ	vorts ^b
‘gold’	օսկի	վոսկի	voski
‘widow’	*օրբեայրի	*որբեայրի	vorp ^b evajri
‘to inundate’	օլոլել	օնօղել	vozorel
‘to take pity on’	օլորմիլ	օնորմիլ	vorormel

We have individual examples of changes to /u, œ/ <nL, tɔ> (Table 15.11).

Table 15.11: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u, œ/ <nL, tɔ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘bone’	օսկըր	վսկոր	voskor
‘to twist’	օլորել	վլորել	volorel

Word-medially, most of the time, the Classical sound /o/ <n> becomes /v̥o/ <n>, in both the final and pre-final syllables. But there are many examples where it has also changed to /o, œ̥, œ, u/ <o, t̥ɔ, tɔ, nL> (Table 15.12). The sound /œ̥/ <t̥ɔ> exists only in the final syllable.

Original page number 142.

²[[*The reconstructed ancestor for ‘widow’ is my own.*]]

Table 15.12: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o, œ, œ̄, u/ <o, əo, ə̄o, n̄l> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘gray-haired’	alewor	ալեւոր	alevor
‘leaven (CA); dough (SEA)’	χəmor	իսմոր	χəmor
‘earth’	hoł	հող	hoł
‘wheat’	ts ^h orean	ցորեան	ts ^h oren
‘flour of parched corn’	p ^h oχind	փոխինդ	p ^h oχind
‘prostitute’	boz	բոզ	boz
‘work’	gorts	գործ	gorts
‘frog’	gort	գորտ	gort
‘to assemble’	zołovel	ժողովել	զօնովել
‘to bathe’	loganal	լոգանալ	loganal
‘shepherd’	hoviuł	հովիլ	hoviv
‘rooster’	ak ^h ałał	աքալալ	ak ^h lor
‘buffalo’	gomēʃ	գոմեշ	gomeʃ
‘madder’	torón	տորոն	torón

15.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <n̄l> Before a consonant, the Classical sound /u/ <n̄l> remained /u/ <n̄l> at the beginning of words, to /u/ <n̄l> or /y/ <ħl> in the middle or end of words. While before a vowel, it is always /v/ <ψ> (Table 15.13).

Table 15.13: Change from Classical Armenian /u/ <n̄l> to /u, y, v/ <n̄l, ħl, ψ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘camel’	ułt	ուլտ	ułt
‘cold’	ts ^h urt	ցուրտ	ts ^h urt
‘snow-storm’	buk ^h	բուք	buk ^h
‘spring’	garun	գարոն	garun
‘you.SG.NOM’	du	դու	du
‘mulberry’	t ^h ut ^h	թութ	t ^h ut ^h
‘tongue’	lezu	լեզու	lezu
‘flea’	lu	լու	lu
‘to wash’	լղանալ	լղանանալ	լղանանալ

15.2.2.2 Diphthong changes

In diphthongs, we note the following sound changes.

15.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical sound /ai/ <այ> changes to /e/ <է> next to a consonant; but when the next syllable has the vowel /i/ <ի>, the diphthong * /ai/ <այ> also becomes /i/ <ի>. Before vowels, /ai/ <այ> stays /ai/ <այ>. At the end of words, it becomes /a/ <ա>; it is deleted when declined (Table 15.14).

Table 15.14: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /e, i, aj, a/ <է, ի, այ, ա> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
‘father’	hai ^č	հայր	χer	իւր	hajr	հայր
‘shine’	p ^h ai ^č	փայլ	p ^h elk ^h	փելք	p ^h ajl	փայլ
‘to walk’	k ^h ai ^č el	քայլել	k ^h eljel	քելել	k ^h ajel	քայլել
‘wide’	la ^č in	լայն	len	լեն	lajn	լայն
‘vineyard’	a ^č gi	այգի	ik ^č i	իկի	ajgi	այգի
‘man’	ai ^č r	այր	irik	իրիկ	ajr, erik	այր, երիկ
‘to burn’	a ^č rel	այրել	irits ^h iel	իրիցել	ajrel	այրել
‘mirror’	hajeli	հայելի	χajlik	խայիկ	hajeli	հայելի
‘tin’	kəlajek	կլայեկ	kəlajiek	կլայեկ	kəlajek	կլայեկ
‘trivet’	kaskarai ^č	կասկարայ	kaskara	կասկարա	kaskara	կասկարա

15.2.2.2.2 Classical Armenian /i^č/ <իւ> The Classical sound /i^č/ <իւ> became /iv/ <իվ> before vowels or at the end of words (Table 15.15a). Before consonants, we find the sounds /y, u/ <իւ, ու>, and in some places /i, չe, o/ <ի, չ, օ> (Table 15.15b).

Table 15.15: Change from Classical Armenian /i^č/ <իւ> to /iv, y, u, i, չe, o/ <իվ, իւ, ու, ի, չ, օ> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
a. ‘sick’	hiwand	հիւանդ	χivand	իսիւանդ	hivand	հիւանդ
‘shepherd’	hoviu ^č	հովիւր	χoviv	իսօվիւր	hoviv	հովիւր
b. ‘flour’	aliu ^č	ալիւր	ælyv	ալիւր	aljus	ալյուր
‘fountain’	a ^č bju ^č	աղբյիւր	æχryv	աղսայիւր	axryus	աղբյուր
‘self’	i ^č ur	իւր	ur	ուր	jur	յուր
‘bodkin’	heriu ^č	հերիւն	χirun	իսիրուն	herjun	հերյուն
‘carpenter’	hiu ^č sən	հիւսն	χus	իսն	hjusən	հյուսն
‘branch’	t ^č siu ^č	ճիւր	t ^č so ^č	ճօր	t ^č jius	ճյուր
‘village’	giu ^č l	գիւղ	k ^č jev	կյեղ	gjus	գյուղ
‘brick’	a ^č liu ^č	ալիւր	o ^č is	օղիւր	aejus	աղյուր

15.2.2.2.3 Classical Armenian /oi/ <nj> The Classical sound /oi/ <nj> changed to /uo, œə, u/ <n, tò, nL>, and sometimes to /o, vi, vuo/ <o, վի, վո>. There are only individual examples of the latter group (Table 15.15).³

Table 15.16: Change from Classical Armenian /oi/ <nj> to /uo, œə, u, o, vi, vuo/ <n, tò, nL, o, վի, վո> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
‘blue’	kapoít	կապոյտ	kapuot	կապոտ	kapujt	կապոյտ
‘pinky’	tʃəkoít ^h	ճկոյթ	tʃkçot ^h	ճկոյթ	tʃəkujt ^h	ճկոյթ
‘nest’	bojn	բոյն	poəən	պէն	bujn	բոյն
‘alfalfa’	aru.oít	առուռոյտ	arvœət	առվէնտ	arvujt	առվոյտ
‘color’	gojn	գոյնը	k'œən	կ'էն	gujn	գոյն
‘light’	lojs	լոյս	lœəs	լէնս	lujs	լոյս
‘wick’	patroig	պատրոյդ	patruk ^{hj}	պատրուք	patrujk ^h	պատրույդ
‘curtain’	varagoj ^h	վարագոյն	væræk ^h ur	վարակլուռ	varak ^h ujr	վարագոյն
‘knot’	hangoi ^h s ^h	հանգոյնց	χang ^h orts ^h	խանգոյնց	hangujts ^h	հանգոյնց
‘who.GEN.SG’	oír	ոյր	vir	վիր	vori	որի
‘strength’	oiž	ոյժ	vuož	վոժ	uz	ուժ

15.2.2.3 Consonant changes

Consonant sound changes in the Van dialect are the same as in the Karabakh dialect. Here as well, the voiced sounds of Old Armenian have changed to voiceless unaspirated. The voiceless unaspirated sounds stay the same; the voiceless aspirated sounds stay the same. After nasals, voiced sounds and voiceless unaspirated sounds become voiced. After the Classical sound /r/ <n>, voiced consonants become voiceless aspirated.

Besides these, the Van dialect changes the sound /h/ <հ> to /χ/ <խ>. The Classical sound /r/ <n> becomes /r/ <n> next to the Classical consonants /ts, dz, ts^h, tʃ, dʒ, tʃ^h, t, t^h, v/ <ծ, ձ, շ, զ, զ, ւ, թ, վ>. The Classical sound /k^h/ <p> becomes /h^h/ <հի> before other consonants. We saw examples of these changes in the above data.

Original page number 143.

As we know, voiced aspirated consonants do not exist in the Van dialect.

³[[For ‘alfalfa’, Adjarian provides an ancestor form <առուռոյտ>, but I couldn’t find it elsewhere.]]

15.3 Morphology

15.3.1 Noun inflection or declension

15.3.1.1 Case markers

The declension system of the Van dialect is similar to that of the /um/ <ում> branch. The ablative is built with the formative /-its^h/ <հց>. The accusative is the same as the dative if the object is animate; while it is the same as the nominative if the object is inanimate. There is no locative.

15.3.1.2 Plural markers and plural declension

The plural has three different forms. Monosyllabic words take the formative /-ier/ <եր>. Consonant-final polysyllabic words take the formative /-nier/ <ներ>, while vowel-final or /n/-final <ւ> polysyllabic words take the formative /-h^htier/ <հյներ>; based on phonetic laws, this formative originates from the previous form /k^htier/ <քյներ> (Table 15.17).⁴

Table 15.17: Plural suffixes /-ier, -nier, h^htier/ <եր, ներ, հյներ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘bread’	hats ^h հաց	χats ^h խաց	hats ^h հաց
‘bread-PL’		χats ^h -ier խաց-իեր	hats ^h -er հաց-եր
‘bow’	alelon աղեղն	anier աներ	anek աղեկ
‘bow-PL’		anek-nier աղեկ-նիեր	anek-ner աղեկ-ներ
‘wine’	gini գինի	k ^h ini կինի	gini գինի
‘wine-PL’		k ^h ini-jtier կինի-յիտիեր	gini-ner գինի-ներ
‘pantry’	maran մառան	maran մառան	maran մառան
‘pantry-PL’		maran-jhtier մառանյիտիեր	maran-ner մառան-ներ

The cases of the plural are formed in the following way (Table 15.18).

⁴[[I'm not sure why Adjarian's examples use a form <յիներ> /jhtier/ with a glide in the wrong location of what Adjarian's prose says: <հյներ> /h^htier/.]]

Table 15.18: Declension of plural nouns in the Van dialect

	‘breads’	‘pantries’	‘wines’
NOM	χats ^h -ier խացեր	առեք-նյեր առղղներ	k ^j ini-jhtier կյինիյիներ
GEN, DAT, ABL	χats ^h -ier-ats ^h խացեր-աց	առեք-նյեր-աց ^h առղղներ-աց	k ^j ini-jhtier-ats ^h կյինիյիներ-աց
INS	χats ^h -ier-ov խացեր-օվ	առեք-նյեր-օվ առղղներ-օվ	k ^j ini-jhtier-ov կյինիյիներ-օվ

15.3.1.3 Absence of the definite suffix /-ə/ and word-initial/final schwas

The Van dialect is famous for the absence of the definite article /-ə/ <ը>. Many times we see that even the most educated Van speakers cannot get used to using the Armenian article /-ə/ <ը>. For example, the speaker would say (1) or in the native dialect (2).

- (1) a. Van speaker producing an SWA sentence without the definite suffix /-ə/
- i. ajs mart^h u ajan gin gər-v-e-ts^h-a-n irar
this man and that woman fight-PASS-TH-AOR-PST-3PL each.other
hed
with
‘This man and this woman fought with each other.’
այս մարդ ու այն կին կրուեցան իրար հետ
 - ii. mer dun medz e
our house big is
‘Our house is big.’
մեր տուն մեծ է
 - iii. vana k^hazak^h k^hebets^hig e
Van city beautiful is
‘The city of Van is beautiful.’
Վանա քաղաք գեղեցիկ է
- b. cf. SWA sentence with the expected definite suffix /-ə/
- i. ajs mart^h-ə u ajan gin-ə gər-v-e-ts^h-a-n
this man-DEF and that woman-DEF fight-PASS-TH-AOR-PST-3PL
irar hed
each.other with
‘This man and this woman fought with each other.’

- այս մարդ ու այսը կին կռուեցան իրաք հետ
- ii. mer dun-ə medz e
our house-DEF big is
'Our house is big.'
- մեր տունը մեծ է
- iii. vana kʰaθakʰ-ə kʰekeš̥ig e
Van city-DEF beautiful is
'The city of Van is beautiful.'
- Վանայ քաղաքը գեղեցիկ է
- (2) a. Van sentence without the definite suffix /-ə/
tʃyr χamjεz i
water delicious is
'(The) water is delicious.'
- ճիւր խամենի ի
- b. cf. SWA sentence with the definite suffix /-ə/
tʃur-ə hamez e
water delicious is
'The water is delicious.'
- ջուրը համեն է

Because of this, the word /tʃyr/ <ճիւր> can mean either 'water' or 'the water'. This characteristic of Van speakers is explained only by their incapability of pronouncing the word-final /-ə/ <ը>, which was also the case in Classical Armenian which did not have word-final /ə/ <ը>. Otherwise, Van speakers are aware of the use of the article, because when they need to be exact, they can add the article /-n/ <ն>.

It appears that the Van dialect also cannot pronounce a word-initial sound /ə/ <ը> (Table 15.19).⁵

Table 15.19: Absence of word-initial schwa in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van		cf. SEA	
'walnut'	ənkoiz ընկոյզ	gœəz	գեծ	əŋkujz ընկոյզ	
'bed'	ənkolin, անկոնին, ənkołin ընկոնին	g'ɔvənəkʰj	գյողվենք	əŋkoziն անկօնին	
'by'	ənd or ընդ որ	dœər	դեօր	ənd vor ընդ որ	
'baptized'	kənkʰawor կնքաւոր	kʰavor	քավոր	kəŋkʰavɔր կնքավոր	
'friend'	ənker ընկեր	ingjier, gier	ինգյեր, գեր	əŋker ընկեր	ընկեր

⁵[[For 'baptized', Adjarian postulates a reconstructed intermediate form /ənkʰavor/ <ընքավոր> between the Classical and Van forms.]]

15.3.2 Pronoun inflection or declension

15.3.2.1 Personal pronouns

Original page number 144.

[[Table 15.20 lists the personal pronouns.]]

Table 15.20: Inflection paradigm for personal pronouns in the Van dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3SG 'they'
NOM	j̥ies j̥eu	ty տիւ	zink ^{hj} զինքյ	mienk ^{hj} մենքյ	tyk ^{hj} տիւքյ	urank ^{hj} ուրանքյ
GEN	im իմ	k ^{hj} uo քյո	ur ուր	m̥ier մեր	ts̥ier ծեր	urants ^h ուրանց
DAT, ACC	dz̥i, dz̥ik ծի, ծիկ	k ^{hj} ie քյի	ur ուր	m̥ie մե	ts̥ie ծե	urants ^h ուրանց
ABL	dz̥iz-n-its ^h ծիզնից	k ^{hj} iez-n-its ^h քյիզնից	ur-m-its ^h ուրմից	m̥iez-n-its ^h մեզնից	ts̥iez-n-its ^h ծեզնից	urants ^h -its ^h ուրանցից
INS	dz̥iz-n-ov ծիզնօվ	k ^{hj} iez-n-ov քյիզնօվ	ur-m-ov ուրմօվ	m̥iez-n-ov մեզնօվ	ts̥iez-n-ov ծեզնօվ	urants ^h -ov ուրանցօվ

15.3.2.2 Interrogative pronouns

[[Table 15.21 lists interrogative pronouns.]]

Table 15.21: Inflection paradigm for interrogative pronouns in the Van dialect

	'who'	'what/that' (singular)	'who/what/that' (plural)
NOM	v̥yov վով	v̥yօր վոր	v̥urv̥onk ^{hj} վորվոնքյ
GEN	vir վիր	v̥uru վորու	v̥urv̥onts ^h վորվոնց
DAT, ACC	vir վիր	v̥yօր վոր	v̥urv̥onk ^{hj} վորվոնքյ
ABL	vir-n-its ^h , vir-m-its ^h վիրնից, վիրմից	v̥ur-uts ^h վորուց	v̥urv̥onts ^h -its ^h վորվոնցից
INS	vir-n-ov, vir-m-ov վիրնօվ, վիրմօվ	v̥ur-n-ov վորնօվ	v̥urv̥onts ^h -m-ov վորվոնցմօվ

15.3.2.3 Demonstrative pronouns

[[Table 15.22 lists demonstrative pronouns. Demonstratives can be proximal, medial, or distal.]]

Table 15.22: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Van dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM, ACC	es, esa, esik tu, tuu, tuhlu	et, eta, etik tu, tuu, tuhlu	en, ena, enik tu, tuu, tuhlu	isuronk ^h hunup	ituronk ^h hunup	inuronk ^h hunup
GEN, DAT	isuor hunup	ityor hunup	inuor hunup	isuonts ^h hunug	ituonts ^h hunug	inuonts ^h hunug
ABL	isuor-m-its ^h hunuph	ityor-m-its ^h hunuph	inuor-m-its ^h hunuph	isuonts ^h -its ^h hunugh	ituonts ^h -its ^h hunugh	inuonts ^h -its ^h hunugh
INS	isuor-m-ov hunupov	ityor-m-ov hunupov	inuor-m-ov hunupov	isuonts ^h -m-ov hunugov	ituonts ^h -m-ov hunugov	inuonts ^h -m-ov hunugov

15.3.3 Verbal inflection or conjugation

15.3.3.1 Theme vowel changes

Verbal conjugation does not present major form changes. The only ones are phonetic changes. In the present tenses, the Classical sound /e/ <է> remains; it changes to /i/ <հ> only in the 3SG in the first conjugation class. In the past tenses, whenever the Classical sounds /ē, a/ <է, ա> become vowels, they are deleted (Table 15.23).

Table 15.23: Changes to theme vowels in the Van dialect in the indicative past imperfective

'I would want'	Van k-uz-∅-i-∅	կուզի	cf. SWA g-uz-ej-i-∅	կ'ուզէի
'I would sneeze'	Van kə χaz-∅-i-∅	կը խազի	cf. SEA gə haz-aj-i-∅	կը հազայի

IND-want-TH-PST-1SG

[[To clarify, Adjarian is discussing how the theme vowel manifests in different morphological contexts. Before the past tense suffix /-i-/, SWA and SEA keep the theme vowels /e,a/ and they add a glide. In contrast in Van, the theme vowel is deleted before this past suffix /-i-/.]]

Original page number 145.

15.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class

As an example, we show the conjugation of the Classical verb /uz-e-m/ <ուզեմ> ‘I want’.

[[Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.]]

[[Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.]]

15.3.3.2.1 Subjunctive present and past [[In SWA, the subjunctive present is formed by adding agreement markers after the theme vowel. For a verb like /uz-e-l/ ‘to want’, the theme vowel is an invariant /e/. In Van, essentially the same strategy is used with slightly different agreement markers. However in Van, the theme vowel can alternate between /i/ in the 3SG and between /e, ie/ in the other cells.]]

Table 15.24: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz- <u>ie</u> -m	ուզեմ	uz-e-m	ուզեմ (if) I want
2SG	uz- <u>ie</u> -s	ուզես	uz-e-s	ուզես
3SG	uz-i-∅	ուզի	uz-e-∅	ուզէ
1PL	uz- <u>ie</u> -nk ^{hj}	ուզենկ	uz-e-ŋk ^h	ուզենկ
2PL	uz-e-k ^{hj}	ուզեկ	uz-e-k ^h	ուզէկ
3PL	uz- <u>ie</u> -n	ուզեն	uz-e-n	ուզեն
	√-TH-AGR			√-TH-AGR

[[In SWA, the subjunctive past (Table 15.25) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Van, the theme vowel /e/ is deleted before the past suffix /i/.]]

Table 15.25: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz-∅-i-∅	ուզի	uz-ej-i-∅	ուզեի
			‘(if) I wanted	
2SG	uz-∅-i-ր	ուզիր	uz-ej-i-ր	ուզեիր
3SG	uz-e-∅-ր	ուզեր	uz-e-∅-ր	ուզեր
1PL	uz-∅-i-nk ^{hj}	ուզինք	uz-ej-i-նկ ^h	ուզեինք
2PL	uz-∅-i-k ^{hj}	ուզիք	uz-ej-i-k ^h	ուզեիք
3PL	uz-∅-i-n	ուզին	uz-ej-i-n	ուզեին
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

15.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future [[In Van, many other tenses seem to be built on the subjunctive (Table 15.26). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /k-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The future and past future are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.]]

Table 15.26: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to want’ in the Van dialect

Indicative present <սերկայ>		Indicative past imperfective <ասկատար>	
1SG	k-uz- <u>je</u> -m 'I want'	կուզեմ	k-uz- <u>Ø</u> -i-Ø 'I would want'
2SG	k-uz- <u>je</u> -s	կուզես	k-uz- <u>Ø</u> -i- <u>r</u>
3SG	k-uz-i-Ø	կուզի	k-uz-e- <u>Ø</u> - <u>r</u>
1PL	k-uz- <u>je</u> -nk ^{hj}	կուզենք	k-uz- <u>Ø</u> -i-nk ^{hj}
2PL	k-uz-e-k ^{hj}	կուզեք	k-uz- <u>Ø</u> -i-k ^{hj}
3PL	k-uz- <u>je</u> -n	կուզեն	k-uz- <u>Ø</u> -i-n
IND- <u>√</u> -TH-AGR		IND- <u>√</u> -TH-PST-AGR	
Future <ապառնի>		Past future <ասցեալ ապառնի>	
1SG	piti uz- <u>je</u> -m 'I will want'	պիտի ուզեմ	piti uz- <u>Ø</u> -i-Ø 'I was going to want'
2SG	piti uz- <u>je</u> -s	պիտի ուզես	piti uz- <u>Ø</u> -i- <u>r</u>
3SG	piti uz-i-Ø	պիտի ուզի	piti uz-e- <u>Ø</u> - <u>r</u>
1PL	piti uz- <u>je</u> -nk ^{hj}	պիտի ուզենք	piti uz- <u>Ø</u> -i-nk ^{hj}
2PL	piti uz-e-k ^{hj}	պիտի ուզեք	piti uz- <u>Ø</u> -i-k ^{hj}
3PL	piti uz- <u>je</u> -n	պիտի ուզեն	piti uz- <u>Ø</u> -i-n
FUT <u>√</u> -TH-AGR		FUT <u>√</u> -TH-PST-AGR	

15.3.3.2.3 Present perfect and past perfect [[In SWA, the present perfect (Table 15.27) and past perfect (Table 15.28) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix */-adz/*) or the evidential participle (verb with suffix */-ec/*). Van uses a similar system. The non-finite form is labeled as just a ‘past participle’ by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses */-jer/* <եր> for the present perfect 3SG, and */-ir/* elsewhere.]]

Table 15.27: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA
1SG	uz-ir <i>je</i> -m	ուզիր Եմ	uz-er e-m ուզեր Եմ ‘I have wanted’
2SG	uz-ir <i>je</i> -s	ուզիր Ես	uz-er e-s ուզեր Ես
3SG	uz- <i>je</i> r i	ուզեր Ի	uz-er e ուզեր Ի
1PL	uz-ir <i>je</i> -nk ^{hj}	ուզիր Ինք	uz-er e-ŋk ^h ուզեր Ինք
2PL	uz-ir <i>je</i> -k ^{hj}	ուզիր Եք	uz-er e-k ^h ուզեր Եք
3PL	uz-ir <i>je</i> -n	ուզիր Են	uz-er e-n ուզեր Են
	✓-PERF.CVB AUX-AGR		✓-EPTCP AUX-AGR

Table 15.28: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA
1SG	uz-ir Ø-i-Ø	ուզիր Ի	uz-er ej-i-Ø ուզեր ԵԻ ‘I had wanted’
2SG	uz-ir Ø-i-r	ուզիր ԻՐ	uz-er ej-i-r ուզեր ԵԻՐ
3SG	uz-ir e-Ø-r	ուզիր ԵՐ	uz-er e-Ø-r ուզեր ԵՐ
1PL	uz-ir Ø-i-nk ^{hj}	ուզիր ԻՆՔ	uz-er ej-i-ŋk ^h ուզեր ԵՆՔ
2PL	uz-ir Ø-i-k ^{hj}	ուզիր ԻՔ	uz-er ej-i-k ^h ուզեր ԵՔ
3PL	uz-ir <i>je</i> -Ø-n	ուզիր ԵՆ	uz-er ej-i-n ուզեր ԵՆ
	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR		✓-EPTCP AUX-PST-AGR

[[For the 3PL past auxiliary, Adjarian lists /jen/ <ԵՆ> but I would have expected /in/ <ԻՆ> based on the rest of the paradigms. This may have been an error. Otherwise, if this is not an error, then the present and past 3PL auxiliaries are homophonous /jen/ <ԵՆ>.]]

15.3.3.2.4 Past perfective or aorist [[The past perfective (Table 15.29) is also called the aorist. In SWA for /uz-e-l/ ‘to want’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Van dialect behaves the same, though the theme vowel is /i/ in all but the 3SG.]]

Table 15.29: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz-i- \widehat{ts}^h -i-∅	ուզիցի	uz-e- \widehat{ts}^h -i-∅	ուզեցի
			‘I wanted’	
2SG	uz-i- \widehat{ts}^h -i- ι	ուզիցիր	uz-e- \widehat{ts}^h -i- ι	ուզեցիր
3SG	uz- $\dot{\iota}e$ - \widehat{ts}^h -∅-∅	ուզեց	uz-e- \widehat{ts}^h -∅-∅	ուզեց
1PL	uz-i- \widehat{ts}^h -i- ηk^h	ուզիցինք	uz-e- \widehat{ts}^h -i- ηk^h	ուզեցինք
2PL	uz-i- \widehat{ts}^h -i- k^h	ուզիցիք	uz-e- \widehat{ts}^h -i- k^h	ուզեցիք
3PL	uz-i- \widehat{ts}^h -i-n	ուզիցին	uz-e- \widehat{ts}^h -i-n	ուզեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

15.3.3.2.5 **Imperative and prohibitive** [[For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to want’ (Table 15.30). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e- \widehat{ts}^h -ek^{hj}/ after the root such that /-e- \widehat{ts}^h / forms the aorist stem, while /-ek^{hj}/ is the agreement marker. Van instead adds a vowel /i/ for the 2SG; it’s unclear if this /i/ is the theme vowel or an added suffix. For the 2PL, a suffix /ek^{hj}/ is added.]]

Table 15.30: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA ‘want!’	
2SG	uz-i	ուզի	uz-e-∅	ուզե
	√-?		√-TH-IMP.2SG	
2PL	uz-ek ^{hj}	ուզեցիք	uz-e- \widehat{ts}^h -ek ^h	ուզեցեք
	√-IMP.2PL		√-TH-AOR-IMP.2PL	

[[For the prohibitive or negative imperative (Table 15.31), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The verb takes a suffix /- ι / in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Van, the verb is a non-finite form with a suffix /- $\dot{\iota}e$ /. For the 2SG, the prefix /m-/ is added. For the 2PL, the agreement marker /-ek^{hj}/ is added between the prohibitive marker and the verb, thus agreement morphology is mobile.]]

Table 15.31: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van			cf. SWA ‘do not want!’
2SG	m-uz- ^{ie}	մուզե	mi uz-e-r	մի ուզեր
	PROH-√-?		PROH √-TH-2SG	
2PL	m-ek ^{hj} uz- ^{ie}	մեք ուզե	mi uz-ek ^h	մի ուզեք
	PROH-IMP.2PL √-?		PROH √-TH-2PL	

15.3.3.2.6 Non-finite forms [[Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 15.32. I give SWA forms for just some of them because it’s unclear to me what these Van participles mean. Note that Adjarian uses the term ‘past participle’ to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-adz/ in SWA, evidential participle /-er/ in SWA. I suspect the Van /-ir/ is a perfective converb.]]

Table 15.32: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to want’ in the Van dialect

Infinitive	անորոշ	Van		cf. SWA
		uz- ^{ie} -l	ուզել	uz-e-l
		√-TH-INF		√-TH-INF
Past	անցեալ	uz-ats	ուզած	uz-adz
		√-RPTCP		√-RPTCP
		uz-if	ուզիր	uz-er
		√-PERF.CVB		√-EPTCP
		uz- ^{ie} -er	ուզեր	
		uz- ^{ie}	ուզե	
		√-PERF.CVB		
Future	ապառնի	uz- ^{ie} -l-y	ուզելի	uz-e-l-u
		√-TH-INF-FUT.CVB		√-TH-INF-FUT.CVB

15.4 Subdialects

The Van dialect has three subdialects. These are Diyadin, Moks, and Vozim.

15.4.1 Diyadin

The subdialect of Diyadin is familiar to me from the village of Basargechar in the province of New Bayazet, and this village is a migrant community from Diyadin,

and its...

Original page number 146.

... language remains unchanged until now.

[[*Martirosyan (2019: 220) reports that most work treats Diyadin as a separate dialect.*]]

15.4.1.1 Similarities to the Van dialect

This subdialect is the same as the Van dialect in the following points.

15.4.1.1.1 Palatalization of velar stops The Classical sounds /g k k^h/ <q կ պ> changed to /g^j k^j k^{hj}/ <qj կj պj> (Table 15.33).

Table 15.33: Palatalization of velar stops in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
'your.sg'	k ^h o	զո	k ^h o
'he went'	gənats ^h	զնաց	gənats ^h
'we (NOM)'	mek ^h	մեք	mejk ^h
'they fell'	ankan	անկան	անկան
'we take'	arnumk ^h	առնեմք	առենյկ ^h
'you.SG.DAT'	k ^h ez	քեզ	k ^h ez
'cattle-shed'	gom	գոմ	gom
'sweet'	k ^h alts ^h ər	քաղցր	k ^h alts ^h ər
'we discuss'	zəruts ^h emk ^h	զրուցեմք	zəruts ^h enjk ^h
'back of body'	k ^h amak	քամակ	քամակ
'female'	ēg	եղ	eg
'I come (Van); I will come (SEA)'			
'complaint'	gangat	գանգատ	gangat
'we took'			
'we go'	ert ^h amk ^h	երթամք	jert ^h anjk ^h
'we put (PST)'			
'we gave (PST, IMPF)'			
'wind'	k ^h ami	քամի	k ^h ami

15.4.1.1.2 Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /χ/ <խ> The Classical sound /h/ <հ> has changed to /χ/ <խ> (Table 15.34).

Table 15.34: Change from Classical /h/ <h> to /χ/ <χu> in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
'to preserve'	pahel պահել	kə raxjen կը պախեն	pahel պահել
'they preserve (SWA); they will preserve (SEA)'	tsjanaparh ճանապարհ	tsjambarχ ճամբարχ	tsjanaparh, ճանապարհ, ճամփար
'road'			
'he reached'	hasaq հասակ	χasav իսավ	hasav հասավ
'with'	het հետ	χjet իտ	het հետ
'cool'	hov հով	χuov իով	hov հով

15.4.1.1.3 Diphthongization of Classical Armenian /e, o/ <է, ո> The Classical sounds /ie, յօ/ <է, ո> have a diphthongal pronunciation (Table 15.35).

Table 15.35: Change from Classical /e, o/ <է, ո> to /յe, յօ/ <է, ո> in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
'our'	mer մեր	mier մեր	mer մեր
'cow'	kov կով	kuov կով	kov կով

15.4.1.1.4 Change in theme vowels The Classical sound /ai/ <այ> becomes /e/ <է>. The past forms of the second conjugation use the formative /e/ <է> (Table 15.36).

[[For the Diyadin forms, it's unclear what the /e/ vowel should be. It could be a theme vowel or a past suffix, or both.]]

Table 15.36: Changes in theme vowels in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SWA
'he would come'	gair զայր	ku-g-e-r կուզեր	gu-k ^h -a-Ø-r կուզար
'he would go'	ert ^h air երթայր	k-et ^h -e-r կեթեր	g-ert ^h -a-Ø-r կ'երթար
		IND-√-TH.PST(?) ^{3SG}	IND-√-TH-PST-3SG
'he was going to come'		pti g ^h -e-r պտի զյեր	bidi k ^h -a-Ø-r պիտի զար
		FUT √-TH.PST(?) ^{3SG}	FUT √-TH-PST-3SG

15.4.1.1.5 Theme vowel deletion before the past suffix In the past, the Classical vowel /e/ <է> is deleted next to /i/ <ի> (Table 15.37).

[[The examples also show that the theme vowel /a/ is deleted before the past /i/. The Classical forms aren't easy to contrast against the modern forms; instead I contrast against SWA, as did Adjarian.]]

Table 15.37: Deletion of theme vowels before the past suffix in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Diyadin (Van)	cf. SWA	
'(If) we gave'	t-Ø-i-nk ^{hj}	տինք	give-TH-PST-1PL
'I would come'	ku-g-Ø-i-Ø	կուգի	IND-come-TH-PST-1SG
'they were'	Ø-i-n	ին	AUX-PST-3PL
'they would go'	k-et ^h -Ø-i-n	կեթին	IND-go-TH-PST-3PL

15.4.1.1.6 Ablative suffix /-e, -its^h/ <t, hg> The ablative uses the form /-its^h/ <hg>, but the form /-e/ <t> is also used (Table 15.38, sentence 3).

Table 15.38: Ablative suffixs in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Diyadin (Van)	cf. SEA	cf. SWA	
‘on-ABL(-DEF)’	vře̥v-e-n	վրեվէն	vəraq-j-e-n	վրայէն
‘three-ABL(-DEF)’	irjek ^h -its ^h	իրեքից	jerek ^h -its ^h	երեքից
‘thing-ABL(-DEF)’	bæn-its ^h	բանից	ban-its ^h	բանից
‘city-ABL(-DEF)’	k ^b lajk ^h -e-n	քաղաքէն	k ^b laçak ^h -its ^h	քաղաքից

- (3) 'It has gone from my mind' (= idiomatic for 'I forgot about it')

- b. cf. SWA
 mətk-e-s k^hats^h-er e
 mind-ABL-POSS.1SG go-EPTCP AUX
 մնդես ացնէ է

15.4.1.2 Differences from the Van dialect

This subdialect has the following differences from the Van dialect.

15.4.1.2.1 Retention of Classical Armenian /u/ <նւ> The Classical vowel /u/ <նւ> is preserved, while it changes to /y/ <յնւ> in Van (Table 15.39).

Table 15.39: Lack of the change from Classical Armenian /u/ <nL> to /y/ <hL> the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
‘flea’	lu լու	lu լու	lu լու
‘you.SG.NOM’	du դու	du դու	du դու
‘pomegranate’	nurən նուռն	nur նուռ	nur նուռ
‘egg’	ðzu ծու	ðzu ծու	ðzu ծու

15.4.1.2.2 Change from Classical Armenian /oi/ <nj> The Classical diphthong /oi/ <nj> becomes /u/ <nL>, and not /y/ <hL> as in Van (Table 15.39).⁶

Table 15.40: Lack of the change from Classical Armenian /oi/ <nj> to /y/ <hL> the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
‘weak’	t ^h o ⁱ l թոյլ	t ^h ul թուլ	t ^h ujl թոյլ
‘light’	lo ⁱ s լոյս	lus լուս	lujs լուս
‘until’		t ^h ur չուր	

15.4.1.2.3 Voicing changes The voiced consonants are preserved, while they are changed to voiceless unaspirated in Van.

15.4.1.2.4 3SG copula as /a/ <ω> changes The present 3SG of the copular verb is /a/ <ω>, while it is /i/ <h> in the Van dialect. With this form, the present perfect (յարակատար) and complex tenses are formed (4).

(4) Diyadin (Van) dialect

- a. íntʃ^h a
what AUX.PRS.3SG
‘What is it?’
h^hu_z ω
- b. en a
that AUX.PRS.3SG
‘It is that.’
E_z ω

⁶[[Adjarian doesn’t explain the origin of the word [t^hur].]]

- c. eda t̄jev-n a
that place-DEF AUX.PRS.3SG
'It is that place.'
Էդա տեղն ա
- d. t̄jev a fin-je
place AUX.PRS.3SG build-PERF.CVB
'He has built a place.'
սեղ ա շինե
- e. pʰis a ənk-je
? AUX.PRS.3SG fall-PERF.CVB
(?) [[I don't know what the first word is, but the sentence could mean 'He has fallen into a X.' The unknown word might be a cognate of SEA /pʰos/ <փնս> 'hole'. Or, the word could mean 'bad', thus making the sentence.]]
փիս ա ընկե
- f. tun a kʰand-je
house AUX.PRS.3SG demolish-PERF.CVB
'He has demolished a house.'
սոն ա քանդե
- g. kʰərt̄n-je a
sweat?-PERF.CVB AUX.PRS.3SG
(?) [[I suspect this is]] 'He has sweated (= he is sweaty).'
քյըրտներ ա
- h. kʰat̄s-je a
go-PERF.CVB AUX.PRS.3SG
'He has gone.'
քյացեր ա

15.4.2 Moks

The subdialect of Moks is familiar in the literature with various text samples, which are unfortunately not written with scientific exactness.

Original page number 147.

15.4.2.1 Existence of the schwa /ə/

The primary characteristic of this subdialect is the sound /ə/ <ը>, which is in contrast quite rare in the Van dialect. Classical word-final /i/ <ի> and word-medial

/e/ <է> are indiscriminately changed to /ə/ <ը>. Because of this, the schwa /ə/ <ը> is used in the genitive-dative case suffix and in the present tense of verbs (Table 15.41, sentence 5).

Table 15.41: Change from Classical Armenian /i, e/ <ի, է> to /ə/ <ը> in the Moks subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Moks (Van)		cf. SEA	
‘rose-GEN’	vard-í	վարդի	vard-á	վարդ՛	vart ^h -í	վարդի
‘year’	tarí	տարի	tará	տար՛	tarí	տարի
‘(male?) child’	tałaj-í	տղայի	təká	տղո՛	təkaj-í	տղայի
‘I want (Van); I will want (SEA)’			kuzəm	կուզմ	kuzem	կուզեմ
‘I said’	asats ^h í	ասացի	əsəts ^h á	ըսդց՛	asats ^h í	ասացի
‘they caught’	bərnets ^h ín	բռնեցին	brnəts ^h ən	բռնցըն	bərnets ^h ín	բռնցին

(5) a. Moks (Van) dialect

χəng χաւըր տաՅ
five hundred year
'five hundred years'
իմսագ իմարդը տարը

b. cf. SEA

hing harjur տար
five hundred year
'five hundred years'
հինգ հարյուր տարի

Analogous to this, in the future tense, the formative /piti/ <պիտի> is shortened and changed to /tə, t/ <տը, տ>, the latter next to a vowel (6).

[[Note that in all these examples, the SWA cognates would use /bidi/.]]

(6) Moks (Van) dialect

a. tə brn-ə-m

FUT catch-TH-1SG

'I will catch.'

տը բռնըմ

b. t-as-ə-m

FUT-say-TH-1SG

'I will say.'

տասըմ

- c. tə t-e-k^h dzə
 FUT give-TH-2PL me.DAT
 'You.PL will give to me.'
 Մը տեք ձը

It is self-explanatory that all these /ə/ <ը> sounds can be stressed.

15.4.2.2 Lack of diphthong /uo/ <n>

Similarly, the Classical sound /o/ <n> (or /au/ <o>) is /u/ <n> here, similar to the Tbilisi dialect, while it is generally /uo/ <n> (or /o, œə/ <o, էօ>) in the Van dialect (Table 15.42).

Table 15.42: Change from Classical Armenian /o, au/ <n, աւ> to /u/ <n> in the Moks subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Moks (Van)	cf. SEA
'apple'	χəndzor	խնձոր	χəndzor
'speech'	χausk ^h	խաւսք	χosk ^h
'small'	p ^h ok ^h ər	փոքր	p ^h ok ^h ər

15.4.3 Vozim

The subdialect of Vozim is spoken in the villages of Vozim or Ozum, Ovs, Havindank, Pas, Past, and Makni, which have around 10,000 Armenian residents. Vozim is the largest town (աւան) among this group of villages.

15.4.3.1 Phonology

The subdialect of Vozim is distinguished from the Van dialect by four new sounds which are the diphthongs /e̯i, ou, œə/ <Է, օլ, էօլ>⁷ and the uvular sound (կոկորդային) █ /q/ <դ>.

15.4.3.1.1 Segment inventory

⁷[[Adjarian used a subscripted ժ, to create էլ. Unfortunately, I don't have a font that allows creating such a subscript in a way that it can be read in simple text files. So I use a superscripted ժ instead.]]

Diphthong /ěi/ <Է> The first is found also in the Karabakh dialect, but it is pronounced much shorter here and it originates from the Classical sound /i/ <հ> (Table 15.43).

Table 15.43: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /ěi/ <Է> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘span of hand’	tʰiz	թիզ	tʰěiz	թէզ	tʰiz	թիզ
‘saw’	χizar	խիզար	χěizar	խէզար	χizar	խիզար
‘in-law’	χənami	խնամի	χnaměj	խնամէյ	χənami	խնամի
‘fight’	kəriū	կորիւ	krějv	կորէվ	kəriv	կորիվ
‘account’	haſiū	հաշիւ	haſějv	հաշէվ	haſiv	հաշիվ
‘mirror’	hajeli	հայելի	χejlej	խէյլէյ	hajeli	հայելի

Diphthong /ou/ <օւ> The sound /ou/ <օւ> is pronounced as /óu/ <օ՛նւ> and it originates from Classical /u/ <նւ> (Table 15.44).

Table 15.44: Change from Classical Armenian /u/ <նւ> to /ou/ <օւ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘egg’	dzu	ձնւ	dzʰou	ձ՛նւ	dzu	ձնւ
‘dark’	mutʰ	մութ	moutʰ	մօթ	mutʰ	մութ
‘mouse’	mukən	մուկն	mouk	մօկն	muk	մուկն
‘raw’	hum	հում	χoum	խօմ	hum	հում

Uvular stop /q/ <ղ‘> The sound /q/ <ղ‘> is a Georgian sound⁸ and it is found in the words in Table 15.45. I have not found this sound in other places.

Table 15.45: Uvular stop /q/ <ղ‘> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘to bathe’	loganal	լոգանալ	loqanal	լօղանալ	loganal, loqanal	լողանալ, լողանալ
‘horse-radish’	bołk	բողկ	bʰyq	բ'իղ	boχk	բողկ

Diphthong /œu/ <էօւ> The diphthong /œu/ <էօւ> is pronounced as a fast /œu/ <էօնւ>. I have found this word only in the word in Table 15.46.

⁸[[Adjarian provides a Georgian letter ղ. See footnote 1.]]

Table 15.46: Words with the sound /œ̄/ <Էօւ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘fish’	ձուկեն ձուկւն	ձ՛օւկ ձ՛Էօւկ	ձուկ ձուկւն

Voiced aspirated sounds Besides these, the subdialect of Vozim has the voiced aspirated sounds /b^h g^h d^h dz^h dʒ^h/ <բ՛ գ՛ դ՛ ձ՛ ջ՛>, which come from the Armenian voiced consonants.

Original page number 148.

15.4.3.1.2 Sound changes There are many differences in sound changes.

Classical Armenian /o/ <n> The Classical Armenian sound /o/ <n> changes to /u/ <նւ>, similar to the Moks subdialect (Table 15.47).

Table 15.47: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <նւ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘ploughshare’	χօր ^h իսովի	χսուր ^h իսուվի	χօր ^h իսովի
‘leaven (CA); dough (SEA)’	χəմօր իսմոր	χմուր իսմուր	χəմօր իսմոր
‘bosom’	տսուր ^h ծոց	տսուր ^h ծուրց	տսուր ^h ծոց
‘hell’	դէչօչկ ^h դժուխըզ	դհչուչկ ^{hj} դ՛ժուխըզ	դէչօչկ ^h դժոխըզ
‘frog’	գօրտ	գյուրտ	գօրտ
‘work’	գօրտ ^h	գյուրտ ^h	գօրտ ^h

But this sound can also take the forms /oū, œ, յ, o/ <օւ, էօ, իւ, օ> (Table 15.48).

Table 15.48: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /oū, œ, յ, o/ <օւ, էօ, իւ, օ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘mold’	բօրբոս	բհօրբօս	բօրբոս
‘barefoot’	բօկիկ	բհյեկ	բօպիկ
‘all’	բօլօր	բհօլօվ	բօլօր
‘garlic’	սեխտօր	սըղտօր	սեխտօր

Classical Armenian /i_u/ <ħL> The Classical Armenian sound /i_u/ <ħL> changes to /o, o_u, e/ <o, o_u, t> (Table 15.49).

Table 15.49: Change from Classical Armenian /i_u/ <ħL> to /o, o_u, e/ <o, o_u, t> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA
‘carpenter’	hi _u sən	հիւսն	χoս	խուս	hju _u sən հյուսն
‘avalanche’	hi _u s	հիւս	o _u sē̄l	օլսել	hju _u s հյուս
‘bodkin’	heri _u n	հերիւն	χē̄ron	խերոն	herjun հերյոն
‘hundred’	hari _u s	հարիւս	χaրeր	խարեր	hařju _u s հարյուր
‘brick’	a _u li _u s	աղիւս	o _u es	օղէս	ažju _u s աղյուս
‘flour’	ali _u s	ալիւս	jelor	յէլօր	alju _u s ալյուս

Classical Armenian /a_u/ <ωj> The Classical Armenian sound /a_u/ <ωj> changes not only to /e/ <t>, but also to /ie/ <t> (Table 15.50).

Table 15.50: Change from Classical Armenian /a_u/ <ωj> to /e, ie/ <t, t> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA
‘vineyard’	a _u gi	այգի	hege	հէգէ	ajgi այգի
‘goat’	a _u ts	այծ	jets	յէծ	ajts այծ
‘cave’	a _u r	այր	her	հէր	ajr այր
‘wide’	la _u in	լայն	li _u en	լէն	lajn լայն
‘father’	ha _u r	հայր	χier	խէր	hajr հայր
‘mother’	ma _u r	մայր	mier	մէր	majr մայր

Word-initial insertion of /h/ <ħ> Words that start with a vowel often get an /h/ <ħ> (Table 15.51).

Table 15.51: Insertion of word-initial /h/ <հ> before Classical Armenian vowels in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘durable’	amur ամուր	hamur համուր	amur ամուր
‘life (CA); goods (SEA)’	abrank ^h ապրանք	habrank ^h հապրանք	abrank ^h ապրանք
‘more’	aquel աւելի	havil հավիլ	aveli ավելի
‘shore’	ap ^h ափ	hap ^h հափ	ap ^h ափ
‘cheap’	arzan արժան	hezan հեժան	arzan արժան
‘oath’	erdumən երդում	hertoğum հերտօմ	jert ^h um յերտօմ
‘evening’	erekoğ երեկոյ	herkon հերկոն	jereko յերեկո

15.4.3.2 Morphology

15.4.3.2.1 Noun inflection or declension In the declension of Vozim, it is noticeable that the genitive-dative uses the formatives /-ə, -ěj/ <ը, ելս>. The instrumental uses /-ov, -œv/ <ով, եօվ>. The plural uses /-d^hir/ <դ՛իր> (Table 15.52).

Table 15.52: Plural suffix /-d^hir/ <դ՛իր> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SEA
‘(male?) child’	təkaj տղայ	təkaj տղայ	təkə տղա
‘(male?) children’	təkaj-k ^h տղայք	təkaj-k ^h -d ^h ir տղեյքդ՛իր	təkə-k ^h տղաք

The following is a small depiction of the case system (Table 15.53).

Table 15.53: Sample declension paradigm for a noun ‘bread’

	Singular	Plural
NOM	χats ^h	խացիր
GEN-DAT	χats ^h -ə, χats ^h -ějն	խացը, խացեն
ABL	χats ^h -en	խացեն
INS	χats ^h -yov	խացն

15.4.3.2.2 Pronoun inflection or declension The pronouns are the following (Tables 15.54, 15.55).

Table 15.54: Inflection paradigm for some (non-third person) personal pronouns in the Vozim subdialect of the Van dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	is իս	mink ^h մինք	d ^h u, d ^h oe, d ^h Y ն՛ու, ն՛ու, ն՛իւ	d ^h oe ^h ն՛ու
GEN	im իմ	mi մի	k ^{hj} Y քիւ	d ^h z ^h , d ^h ə ձ՛ի, ձ՛ը
DAT	d ^h zej, ənd ^h zej, d ^h zi ձեյ, անձեյ, ձի	mi մի	k ^{hj} i քի	d ^h z ^h i ձ՛ի
ACC	d ^h zə, əzd ^h zə ձը, ազձը	mi, zmi մի, զմի	k ^{hj} i, əzk ^{hj} i քի, զզի	d ^h z ^h i, əzd ^h z ^h i ձ՛ի, ազձ՛ի
ABL	ənd ^h zne անձնե	mizne, mine միզնե, մինե	k ^{hj} ine, k ^{hj} izne քինե, քիզնե	d ^h z ^h ine, d ^h z ^h izne ձ՛ինե, ձ՛իզնե
INS	— — χad ^h zej իսաձեյ	min ^h ov, mizn ^h ov մինսօվ, միզնսօվ	k ^{hj} in ^h ov, k ^{hj} izn ^h ov քինսօվ, քիզնսօվ	d ^h z ^h in ^h ov, d ^h z ^h izn ^h ov ձ՛ինսօվ, ձ՛իզնսօվ
	— — χami իսամի	— — χak ^{hj} i իսաքի	— — χak ^{hj} i իսաքի	— — χad ^h z ^h i իսաձ՛ի

Table 15.55: Inflection paradigm for some (third person) personal pronouns in the Vozim subdialect of the Van dialect

	3SG 'he'	3PL 'they'
NOM	an ան	անոնկ ^h , նառոնկ ^h անոնք, նառոնք
GEN-DAT	anou ^h , nanou ^h անօւր, նանօւր	անօւրս, նանօւրս անօւրս, նանօւրս
ACC	zane ^h զանէկ	զանոնկ զանօւր
ABL	anomme անօմե	անօմնե անօմնե
INS	an ^h of, an ^h oχejt անօֆ, անօչեյտ	անօվս, անօխեյտս անօվս, անօխեյտս

Original page number 149.

At the end of instrumentals, the form /χa/ <իսա> is derived from the Classical word /het/ <հետ>, as can be guessed. Analogous to this is the Classical word /maqt/ <մօս> 'near', from which are formed the words in Table 15.56.

Table 15.56: Sample of instrumental pronouns ('near X') in the Vozim subdialect of the Van dialect

personal 1SG 'near me'	madz ^h ei	մաձէյ
personal 1PL 'near us'	mami	մասմի
personal 2SG 'near you'	mak ^{hj} i	մաքի
personal 2PL 'near you'	madz ^h i	մաձ՛ի

15.4.3.3 Verb inflection or conjunction

15.4.3.3.1 Overview and morphological changes

Theme vowel changes In conjugation, various changes occur, which are in accordance with phonetic rules. The present of the first conjugation takes the vowel /i/ <հ> vowel; while it takes /ɛ̄/ <է> in the second conjugation.

[[He means that the Classical theme vowel /e/ became /i/, while the Classical theme vowel /i/ became /ɛ̄/. The original theme vowels are maintained in SWA (Table 15.57).]]

Vowel hiatus between the theme vowel and the past suffix In the imperfective, the Classical sound sequence /ɛ̄i, aji/ <էի, այի> are changed to /e/ <է> (Table 15.57).

[[To elaborate, when the theme vowel is before the past suffix, the two are replaced by a vowel /e/. It seems that this vowel /e/ marks the past tense. In contrast in SWA, the two vowel morphemes are separated by a glide /j/.]]

Table 15.57: Change from Classical Armenian theme vowels and past suffix in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SWA
'I bring'	ber-e-m	kə b̄'ir-i-m	gə p̄'er-e-m
'I speak'	χaս-i-m	kə χos-ɛ̄-m	gə χos-i-m
'I take'	tan-i-m /-TH-1SG	kə tan-ɛ̄-m IND √/-TH-1SG	gə tan-i-m IND √/-TH-1SG
'I would cry'	l-aq-i-∅	k-il-∅-e-∅	gu l-aq-i-∅
'I would bring'	ber-ē-i-∅ /-TH-PST-1SG	kə b̄'ir-∅-e-∅ IND √/-TH-PST-1SG	gə p̄'er-ej-i-∅ IND √/-TH-PST-1SG
'I was'	jes ē-i-∅ I AUX-PST-1SG	is ∅-e-∅ I AUX-PST-1SG	jes ej-i-∅ I AUX-PST-1SG

Past suffix The perfective takes the vowel /ɛ̄i/ <է> (Table 15.58).

Table 15.58: Change from Classical Armenian past perfective in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA
'I called'	kant̄ ^h -ə-ts̄ ^h -ɛ̄i-∅	gant̄ ^h -e-ts̄ ^h -i-∅
'I coughed'	χaz-a-ts̄ ^h -ɛ̄i-∅	haz-a-ts̄ ^h -i-∅
'I discussed'	zruts̄ ^h -e-ts̄ ^h -ɛ̄i-∅ /-TH-AOR-PST-1SG	zəruts̄ ^h -e-ts̄ ^h -i-∅ /-TH-AOR-PST-1SG

Future marker The marker of the future is /tə/ <տղ> (Table 15.59).

Table 15.59: Future marker in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA
'I will bring'	tə b'ir-i-m FUT √-TH-1SG	bidi p'her-e-m FUT √-TH-1SG
'I was going to bring'	tə b'ir-∅-e-m FUT √-TH-PST-1SG	bidi p'her-ej-i-∅ FUT √-TH-PST-1SG

15.4.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class The following is the conjugation of the Classical verb /uz-e-m/ <ուզեմ> 'I want'.

[[Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.]]

[[Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.]]

Subjunctive present and past [[In SWA, the subjunctive present is formed by adding agreement markers after the theme vowel. For a verb like /uz-e-l/ 'to want', the theme vowel is an invariant /e/. In the Vozim subdialect of the Van dialect, essentially the same strategy is used with slightly different agreement markers. The theme for this verb in this context is /i/.]]

Table 15.60: Subjunctive present <սսորադասական ներկայ> of the verb 'to want' in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA
1SG	ouz-i-m ouz-i- √-TH-AGR	uz-e-m uz-e- √-TH-AGR
	օւզիմ օւզի -	ուզեմ ուզէ ^h -
2SG	ouz-i-s ouz-i- √-TH-AGR	uz-e-s uz-e- √-TH-AGR
3SG	ouz-i-∅ ouz-i- √-TH-AGR	uz-e-∅ uz-e- √-TH-AGR
1PL	ouz-i-nk ^h ouz-i-k ^h ouz-i-n √-TH-AGR	uz-e-ŋk ^h uz-e-k ^h uz-e-n √-TH-AGR
2PL		
3PL		

[[In SWA, the subjunctive past (Table 15.61) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. In Vozim, the theme vowel is deleted before the past suffix /e/. Note that the 2SG and 3SG are homophonous with a final [er], but the vowel belongs to possibly different morphemes.]]

Table 15.61: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA	
1SG	օզ-∅-e-∅	օլզէ	uz-ej-i-∅	ոլզէի (if) I wanted'
2SG	օզ-∅-e-ր	օլզէր	uz-ej-i-ր	ոլզէիր
3SG	օզ-e-∅-ր	օլզէր	uz-e-∅-ր	ոլզէր
1PL	օզ-∅-e-nk ^h	օլզէնք	uz-ej-i-յկ ^h	ոլզէինք
2PL	օզ-∅-e-k ^h	օլզէք	uz-ej-i-կ ^h	ոլզէիք
3PL	օզ-∅-e-n	օլզէն	uz-ej-i-n	ոլզէին
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

Tenses built from the subjunctive: Indicative and future [[In Vozim, many other tenses seem to be built on the subjunctive (Table 15.62). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /k-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The future and past future are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.]]

Table 15.62: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to want' in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Indicative present <ԱԵՐԼԱՅ>	Indicative past imperfective <ԱՆԼԱՄՈՎ>
1SG	k-օզ-i-m 'I want'	կօրդիմ կօրդէ
2SG	k-օզ-i-s	կօրդիս կօրդէր
3SG	k-օզ-i-∅	կօրդի կօրդէր
1PL	k-օզ-i-nk ^h	կօրդինք կօրդէնք
2PL	k-օզ-i-k ^h	կօրդիք կօրդէք
3PL	k-օզ-i-n	կօրդին կօրդէն
	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-PST-AGR
	Future <ԱՊԱՌՆԻ>	Past future <ԱՆԳԵԱԼ ԱՊԱՌՆԻ>
1SG	t-օզ-i-m 'I will want'	տօրդիմ տօրդէ
2SG	t-օզ-i-s	տօրդիս տօրդէր
3SG	t-օզ-i-∅	տօրդի տօրդէ
1PL	t-օզ-i-nk ^h	տօրդինք տօրդէնք
2PL	t-օզ-i-k ^h	տօրդիք տօրդէք
3PL	t-օզ-i-n	տօրդին տօրդէն
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-PST-AGR

Present perfect and past perfect [[In SWA, the present perfect (Table 15.63) and past perfect (Table 15.64) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Vozim uses a similar system. The non-finite form is labeled as just a 'past participle' by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses /-ir/ <հր>.]]

Table 15.63: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA
1SG	ouz-ir i-m	օւզիր իմ	uz-er e-m նւզեր եմ ‘I have wanted’
2SG	ouz-ir i-s	օւզիր իս	uz-er e-s նւզեր ես
3SG	ouz-ir i	օւզիր ի	uz-er e նւզեր է
1PL	ouz-ir i-nk ^h	օւզիր ինք	uz-er e-նկ ^h նւզեր ենք
2PL	ouz-ir i-k ^h	օւզիր իք	uz-er e-k ^h նւզեր եք
3PL	ouz-ir i-n	օւզիր ին	uz-er e-n նւզեր են
	√-PERF.CVB AUX-AGR		√-EPTCP AUX-AGR

Table 15.64: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA
1SG	ouz-ir Ø-e-Ø	նւզիր է	uz-er ej-i-Ø նւզեր էի ‘I had wanted’
2SG	ouz-ir Ø-e-ɾ	նւզիր էր	uz-er ej-i-ɾ նւզեր էիր
3SG	ouz-ir e-Ø-ɾ	նւզիր էր	uz-er e-Ø-ɾ նւզեր էր
1PL	ouz-ir Ø-e-nk ^h	նւզիր էնք	uz-er ej-i-նկ ^h նւզեր էնք
2PL	ouz-ir Ø-e-k ^h	նւզիր էք	uz-er ej-i-k ^h նւզեր էք
3PL	ouz-ir Ø-e-n	նւզիր էն	uz-er ej-i-n նւզեր էն
	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-EPTCP AUX-PST-AGR

Past perfective or aorist [[The past perfective (Table 15.65) is also called the aorist. In SWA for /uz-e-l/ ‘to want’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Vozim subdialect behaves the same, though the past suffix is /-ej/ and the theme vowel is /e/ in all but the 3SG.]]

[[Note that in Adjarian’s earlier transcriptions, he said the past suffix is /eji/ <էլ> but his paradigm uses /ej/ <էլ>. (?)]]

Table 15.65: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA	
1SG	ouz-e- \widehat{ts}^h -ej-∅	օլզեցէյ	uz-e- \widehat{ts}^h -i-∅	ոլզեցի
2SG	ouz-e- \widehat{ts}^h -ej-ɾ	օլզեցէյն	uz-e- \widehat{ts}^h -i-ɾ	ոլզեցին
3SG	ouz-i- \widehat{ts}^h -∅-∅	օլզից	uz-e- \widehat{ts}^h -∅-∅	ոլզեց
1PL	ouz-e- \widehat{ts}^h -ej- ηk^h	օլզեցէյնք	uz-e- \widehat{ts}^h -i- ηk^h	ոլզեցինք
2PL	ouz-e- \widehat{ts}^h -ej- k^h	օլզեցէյք	uz-e- \widehat{ts}^h -i- k^h	ոլզեցիք
3PL	ouz-e- \widehat{ts}^h -ej-n	օլզեցէյն	uz-e- \widehat{ts}^h -i-n	ոլզեցին
	✓-TH-AOR-PST-AGR		✓-TH-AOR-PST-AGR	

Imperative and prohibitive [[For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to want’ (Table 15.66). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e- \widehat{ts}^h -ek^h/ after the root such that /-e- \widehat{ts}^h / forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Vozim instead adds a vowel /i/ for the 2SG; it’s unclear if this /i/ is the theme vowel or an added suffix. For the 2PL, the suffix /ek^h/ is added after the aorist stem.]]

Table 15.66: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA ‘want!’	
2SG	ouz-í	օլզի՛	uz-e-∅	ոլզԵ՛
	✓-?		✓-TH-IMP.2SG	
2PL	ouz-e- \widehat{ts}^h -ek ^h	օլզեցէք	uz-e- \widehat{ts}^h -ek ^h	ոլզեցէք
	✓-TH-AOR-IMP.2PL		✓-TH-AOR-IMP.2PL	

[[For the prohibitive or negative imperative (Table 15.67), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The verb takes a suffix /-ɾ/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Vozim, the prohibitive is made up of the prefix /m-/ plus the imperative verb.]]

Table 15.67: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA ‘do not want!’
2SG	m-óuz- <i>j</i>	մօ՛լզի	mí uz-e-r մի ուզեր
	PROH-√-?		PROH √-TH-2SG
2PL	m-óuz-e- <i>ts^h</i> -ek ^h	մօ՛լզէցէք	mí uz-ek ^h մի ուզէք
	PROH-√-TH-AOR-IMP.2PL		PROH √-TH-2PL

[[On page 157, Adjarian left a footnote with examples of imperatives and prohibitives from Vozim (Table 15.68), sentence]].

Table 15.68: Imperatives and prohibitives in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA
‘bring! (sg)’	b ^h i բ՚ի	p ^h er պեր
‘put! (sg)’	d ^h i դ՚ի	t ^h ir դիր
‘eat! (sg)’	ki կի	ger կեր
‘don’t eat! (sg)’	mouti մօւտի	mi uter մի ուտեր

(7) Vozim (Van) dialect

b^hi դ^hi ma ձzi, ki չa ձzi
bring.IMP.2SG put.IMP.2SG near me.DAT, eat.IMP.2SG with me.DAT

‘Come bring it near me, eat with me.’

բ՚ի դ՚ի մա ձի, կի չա ձի

Non-finite forms [[Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 15.69. I give SWA forms for just some of them because it’s unclear to me what these Vozim participles mean. Note that Adjarian uses the term ‘past participle’ to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-adz/ in SWA, evidential participle /-er/ in SWA. I suspect the Vozim /-is/ is a perfective converb.]]

Table 15.69: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

Infinitive	անդրոց	Vozim (Van) օuz-i-l ✓-TH-INF օuz-ats ✓-RPTCP օuz-is ✓-PERF.CVB օuz-i-l-γ ✓-TH-INF-FUT.CVB	օլզիլ օլզած օլզիր օլզիլիւ	cf. SWA uz-e-1 ✓-TH-INF uz-adz ✓-RPTCP uz-er ✓-EPTCP uz-e-l-u ✓-TH-INF-FUT.CVB	ոլզել ոլզած ոլզեր ոլզելու
Past	անցեալ				
Future	ապառնի				

Original page number 150.

15.5 Literature

The first study on the Van dialect was done by someone named Գրիչ (see Փորձ. Ա. number 2, page 339-358)⁹ during a study of ‘Manna’ (Մոռլանձտեալ 1876) by Garegin Sravandztiants (Գ. Վ. Մոռլանձտեալ; [[SEA:/sərvandz'tjan/, SWA:/sərvan-*tʃjan/]]). The second and last work was my work in German (Adjarian 1901). This contains a detailed phonology of the Van dialect, done with European scientific transliteration.*

[[I do not translate or give bibliography entries for these sources because they’re rather difficult to systematically track down.]]

- Literature with the Van dialect
 - General Van dialect:
 - * Արիստ. Վ. Տեր-Սարգսեան – Պանդուխտ Վաևշին. Պօլիս, 1875
 - * Արիստ. Վ. Սեղրակեան – Քնար Մշեցոց եւ Վանեցոց. Վղրշպտ. 1874
 - * Գեղրգ Շերենց – Վաևայ Սազ. Թիֆլիս, Ա. 1886, Բ. 1899
 - * Գ. Վ. Մոռլանձտեալն
 - Գրոց ու բրոց. Պօլիս. 1874
 - Մաևանայ. Պօլիս. 1876
 - Համով հոտով. Պօլիս.
 - * Տիգրան Տերոյեան – Երգարան. Պութռն. 1901, page 549-592

⁹[[I couldn’t track down this reference. The word Գրիչ (SEA: /gəritʃ/)) is the Armenian word for ‘pen’, which makes me think this was an anonymous entry. (?)]]

- * Գրիչ - Պանդուխտ Վասցին. (Մատենախ). Փորձ. Ա. թ. 3, Էջ 113-135
- Moks subdialect
 - * Գարեգին Սարկաւագ - Սասմայ ծոեր. Թիֆլիս. 1892, page 61-151
 - * Գ. Վ. Յովսեփեան - Ռոստամ Զալ. Ազգ. Հանդ. Ե. Էջ 205-254
- Original page number 151.
- * Բ. Խալաթեանց - Իրանի հերոսները. Պարիզ, 1901, Էջ 45-56
- * Ա. Աբեղեան - Թլուատ Դաւիթ. Թիֆլիս 1902
- * Մ. Աբեղեան - Դաւիթ Եւ Միեր. Շուշի 1889
- * Հայ-Արմեն - Մոկաց Երգեր. Արեւել. մամուլ. 1890, Էջ 177-179
- Besides these, Sarkis Haykuni (Մ. Հայկուսի) has published 34 fables from Van, Moks, Norduz, Shatakh, and Vozim. See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], Վղոշատ. volume 2 and 4-6 (Բ, Դ-2).
- There are a number of small manuscripts in the Բիւրակն [Byurakan] periodical.
 - * From Van - 1898, Էջ 183, 459, 558, 583, 1899, Էջ 15, 151
 - * Shatakh - 1898, Էջ 558, 569
 - * from Vozim - 1899, Էջ 20, 119, 298

[[For more recent work on this dialect, see *Martirosyan* (2019: 215). On Diyadin, see *Martirosyan* (2019: 220).]]

15.6 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

15.6.1 Van dialect

Adjarian's source: I have taken from Տեր-Սարգսեանի Պանդուխտ Վասցի, page 52-55, changing it to my orthography.

Ես քյանի տարի ի կուլյայ ու կընցիսի. Ես քյանի տարի ի մեր աչք քյո ճամիսի վերեւ կը խալի. Ես քյանի տարի ի մեր սիռտ քյե խամար կը մաշվի. Ես քյանի տարի ի քյո սիրուց կը մյանքյ կարօտ. Ե՛հ, վո՞վ իմ յարալու սիռտ պիրեր չիւմ քյո մօտ, վոր պանիր տիսնիր ինոր ցավեր ու վերքեր: Ա՛հ, չանձ հըմէն կոկավոր յես եմ վիրավոր, չանձ հըմէն խոօված յես եմ տրորված, իրիցած ու մրկած:

Թող կյանքին կյանք. Երկիր, սարերն ու տանիտեր կանաչ, կարմիր ու նարընչի գաղտնորի. ա՛խ, յես ի՞նչ անեմ ինոնք. յես մնացի ատներ ու կյերի. յես մնացի վորպեօվերի:

Թող ամըռվան պտուղներ խասեն, միլաղներաց պէս շարվին ու կաթիկ անեն վեր կանաչ խոտին, լրմոր լրմոր լրդպորվին, յես ի՞նչ անեմ ինոնք, կարօս մնացինք. տիւ պէտք ես խամ տաս ինոնց ու խոտ տաս, համ ինոնց, համ ձիկ:

Թող իօջան ժողվէ առծաթն ու վլուկին, ակն պավական, միւշաֆարներ անզին. չանձ Վանան ծով լիցուցի, չանձ աշխըրքիս սարեր բարդի, թեղի ու սեխչի, ինոնք հըմէն առանց սիրու, առանց սոտի ինչի՞ն խամար ի. ա՛հ, առանց քյե աստըվորին. մալն յես ի՞նչ անեմ: Ա՛խ, թէ յես քյե խամար մեռած եմ, էլմ' կասեմ, աշխերքին մալն յես ի՞նչ անեմ:

Original page number 152.

Մենք ծեռյ տվինք ծեռաց, ուկստ արինք խտրաց, վոր խտրաց ապրին, խտրաց մեռնինք. քյո սէր տվիր, իմ սիռուն առիր ու մեր սիրու խօսք լսեց երկինք, լսեց երկիր. մենք ուկստ արինք, ու մեմեկու վլրեն խոլյի կու տինք. ա՛հ, ճղակտոր էլավ մեր յեղունիկ սէր. ու քյօքյախան էլավ մեր սիռու. տիւ կարիբ կնացիր ու ինզայիր օտար երկիր ու զատ մնացիր. տիւ քյօստինք կը թափես, յես առտսունք. տիւ մեօլրած ես, յես բեզրած, օրս աստըվորս կնաց, ել զադ չմնաց: Ենչանք կանչեմ, սարեր լացուցեմ, յես առանց քյե սէրն ի՞նչ անեմ, սիռուն ի՞նչ անեմ, ուկստն ի՞նչ անեմ, կյանքն ի՞նչ անեմ:

Քյո ջուկստակ այվլունիկ ծայթեր կուց կուց առտսունք կը թափեն, կուլան ու կասեն. «Մեր իւերն ինչի՞չ չիրե, դեղէ մարէ, ապա յեփ պիտի կյանք»: Զի կը խառցուցեն. սիռոս կը դադեն. Ել ինոնց խապելու մաֆար չմնաց. ասքն ու պարիկամ տիւր տրացին, ծի խառցմունք կ'անեն ծեր մարթուց ի՞նչ խարբար կա. յե՞փ պիտի կյանք. Ել իւերից չէլավ կարիբութան մեջ մնա. Ել խոլյիս էլավ շատերաց սուս խապելուց. յես ծեռքյից կնացի: Տիւր տրացին, ասքն ու խնամին յես ի՞նչ անեմ առանց իմ ծետկիկ ծայթերու աղին. յես ի՞նչ անեմ վորտին, առանց իմ նաղէի կարիբին. աշխար ծի մութ ի, վո՞վ կիրիշէկի վեր լաճերաց, կարիբիս մեռնեմ ուր ճամփըներաց:

Մեր տուն տեղ մեր ծեռքյից էլավ. օտար խաֆքյու պէս մնացինք վեր չոր խըլի. վո՞վ պիտի մեր նեղութեն տիսնա, մեզ օղօրմի. իւեխճ ու անտեր մնացինք. քյեղնից տվել մարթ չունինք. ի՞նչ կասեն, սադ սադ մեռնե՞նք:

Խւերտ ու մերտ խալիկորցիր են. յես ինոնց դարդն չեմ կանա քյաշե. յես քյե քիչ կյորիցի, տիւ շատ իմացի. շոտ թօղ արե, Ել իւերից ի. իւերից ի տանը տանտէք, տանտակ նստեք. իսկի չէ տարին քյանի մ' կուռուց փարա ճամխէք. մենք երթանք մուրանք, պիրենք քյո տղեյնե՞ր պախենք. Ել չենք կանա անել, ինչ վոր արինք՝ Են Ել իւերից ի:

15.6.2 Diyadin subdialect

Adjarian's source: From the village of Basargechar of New Bayazet.

Իմ խեր իմ ախազօր խետ մէ օր առանց սէլ քյանացին (կամ քյացին) վոր քիւլաշ բերեն. քյամին կայնավ. շատ էլ քյամի եր...

Original page number 153.

... ինչքյան սէլ բարցին, քյամին խըրցներ վեր տրվեց, քըցեց քյետին. չուր էնի կառնի կը դնի, քյամին վեր կուտա: Խերս յերսօտ էր. քյամու վրեւ յերսօտավ, խըրցներ վեր տրվեց ասեց. Ես էլ քյեզ, Ես էլ քյեզ: Փափախն էլ կը խանա կը դլուկա կը քըցա գյեսին. շորերն էլ վրեվեն խանեց քցեց. Ես էլ քյեզ. Խո չես ի քյա Ես էլ պրծուս տանես:

* *

Չատկի խլուսուն եր. Եկան իմ ախչեն ուզելու. խերն էլ ասաց իմ ախչիկ կուտամ քյօ տղին: ուրանք լավ ին. ուրանց բնութն լավ էր, ամա քյասիք ին. Եհ, ուր կընկյան կը պախա ասինք տրվեցինք. ամա ախչկա սրտով չէր: Մնաց վոր իմ տղեք գիտին (գիտցած ին) թէ իմ մարթ թռանա (հանաք, կատակ) երեր ա ուրանց խետ, թէ իմ ախչիկ կուտամ քյօ տղին. չին գիտցէ վոր սրտանց էր ասեր էր. վոր յետո իմացան թէ Ես բան օղորք ա, ուզեցան քրոչ թէ առի (արի) յետ դաշի, մի՛ առնի: Ախչիկ լէ Վերցրեց թէ յես հարուստ մարթու ախչիկ ընեմ, իմ քիւլոր ախմբ'րներու անուն ափեմ գյետին: Յետո յեխմբ'արներ կայնան թէ արի քյեզի յետ դարցուցենք, Եւ չենք իտա Ես տղին, լավ տղի կուտանք: Ուր քիւլ Վերցրեց թէ յեխմբ'ար ջանե, չե՛ղի դառնալ. իմ խօր անվանի ամօթ ա: Ուր անուն լէ Սօֆյան ա:

Մէ ամըսվա խարս Ելավ. լավ խարսնիս Էրեցինք. խարսնըսէն մէ ամիս յետո մախացավ. խինայ օր խիվընդցավ մեռավ: Յես կանիծի կասի. բօխչեդ կապոկ մնա. խինեդ քյամին տանա. սկի արժան չընենս վոր դու ընենց խօնար չես եղե. կ'ասէր. մա՛յրիկ ջանե, ա՛ղէ ջանե, յես մկա մեռնիմ վոր քի՛չ լան, Են վախտ կը մեռնիմ վոր օխտը ձեռքի շոր էլսի, վոր դնենս հառէդ իմ խամար լան:

Սկա իմ տան Էրեխեք վրեւ խաղ ա կապած.

Յես Սօվիին Եմ ծամավոր,

Դու Մանուկն իր խամավոր.

* *

Պօրթմա (ճիշտ որ) խամավոր տղա էր. ամա քյասիք էր. քյասիբին գիսաս ինչ դդար պատվելի էնի, ինչքյան լավ զրուցա, պատիկ չկա. քյասիք բան մերժում ա:

Սկա կիւլամ. օր իրեք խետ կիւլամ. բա չե՞մ իլա. Ես շորեր վոր կարի, վոչ խաքյավ. ինչ վոր կարի՛ կապուկ մնաց. մկա...

Original page number 154.

... կանիծե՞մ. Են վախտ կանիծի. իմ լիզուն չորներ. մկա չեմ անիծե, յախու չեմ անիծե:

Քյո դախին Ե՞տ էր. կըսա արթանք արթանք. մկա պրծա՞ն:

Adjarian's source: This is narrated by the unfortunate mother of Sopia (Սովիա) [Aslik (Ասլիկ)]. I transcribed it during my summer travels of 1907 in Basargechar.

15.6.3 Moks subdialect

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագորական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], 4, page 57.

Թաքյավուր մ' կէր, իրիք տղա ուներ, իրիք ախչչկ. Եսաց. – Իս կը միռնիմ, խաֆք գյա, գէլ գյա, առչ գյա, ախչկըտիր կըտէր (կուտաք), Եսաց. իս ինչ կը միռնիմ, իմ իտիկվէն չգէք՝ Եսաց. ինչ կը պաակվէք՝ մա ծի կընկտիք չը քընէք՝ Եսաց. ծառ մը կա մի (մենք ծառ մը ունինք), իրիք ինձուր կը բռնը. Հովկիսի տասնթիսնգին կը գյան, կը տաւսըն. չըն թուլնը տընսանք ինչ ինձուր ի (անմահական ինձուր ի). ան ցածրի ինձուր մինծ տղըն, ան միչի ինձուր միչսիկ տղըն, ան Վերի ինձուրն էլ պատը տղըն: Եսաց. յօթ օր իմ գիրիզման կը պախեք. գըշիր ճրաքն էլ չըք թուլնը ընցնը:

Խէր միռավ. տը տանին վիրուցին. Էրկուր միծ տղէք ասըցըն. – Խիտ Երթանք: Փուլք Եսաց. – Չընք Երթա:

– Ի՞նչըիս, մի խէր մեռնը, ասըցըն, մինք չԵրթա՞նք խիտ՝

Պգտիկ ախբէրն էլ առըն. գիւրովէն գնացըն խիտ:

Մինչիվ զիւր պախըցըն, Եկան, խոլիսրէր նստավ թախտ, թաքյավուրութեն առը:

Փուլք ախբէր Եսաց. – ՉԵ՞ իս ծի ասըցը «չինք Երթա խիվ»:

Առչ իրի. նստավ խնամաթոր. – Զի մինծ քիւր տը տէք ծը, Եսաց:

Էրկուր մինծ ախբէր ասըցըն. – Մինք մի քիւր ի՞նչըիս տը տանք առչին. չընք խտա. տանք տ'ուլտ:

Պգտիկ ախբէրն Եսաց. – Իմ խօր խուսք չերի, կուշտ կիրա. ա՛ս էլ չենքմ, տը տամ տանք՝ (պիտի տամ տանի):

Մինչ քիւր առչ առըց տարախ:

Original page number 155.

15.6.4 Norduz

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագորական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], 4, page 97.

ՄԵԿ լավ տոլէ-մ կեր. զիսքն եր, ուր մեր. Էլավ գնաց մԵԿ գեղ. ասաց. – ՏՇԻԱՄ մօ ռԵՍ, ՌԱՆԵՄ Վօրթկարած:

Գնաց, խնդրվավ, ասաց. – ԶԻ անես Վօրթկարած, շախվեմ:

Ասաց. – ԱՇ տոլա, ոիւ կանա՞ն Վօրթիկներ շախես: Ասաց. – Կանամ:

Ասաց. ԴՇ, գնա՞յեցէվ Վօրթկներաց. կիրակնեց կիրակի թիւ խաց-մաց ժողվի յըմեն Վօրթկի մԵԿ դիտր ցորեն տամքիւ հախ:

Էլավ, գնաց յեցէվ Վօրթկներաց: Են Վօրթիկ իշ կը դրչըկեր, պառահ կեհեր, Են կըհեր. տղեն կըհեր կը տփեր, բիրեր մըզ Վօրթկներաց. իշ կը մներ դումահիք (Ետեւեն), կը տփեր, չում կը խասցներ Վօրթկներաց:

Եղա լավոնկ մԵԿ շարթվան մԵչ խինք, Վեց Վօրթիկ սպանեց:

ԳԵՂԱԿԱՆ Էլան, գնացին ռԵՍին ասին.

– ՄԵՆՔ Են Վօրթկարած կապու չընք անի. մԵ Վօրթկներ յըմեն սպանեց:

Էլան մլուցին դիւ, գԵղից խանին:

15.6.5 Shatakh

Adjarian's source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], 4, page 369-370.

Մհեր Սասուն կը նստեր թաքյավոր,

Մըսրա ՄԵԼԻՔ Մըսըր կը նստեր թաքյավոր.

Մըսրա ՄԵԼԻՔԻ Կնիկ ճիծ չուներ:

Մըսրա ՄԵԼԻՔԻ Կնիկ իրան մԵչ կը մտածի.

ՄԵԼԻՔԻց իրավունք կառնի, կըսի.

– ԶԻ ճիծ չունեմ, վոր Մըսըր թաքյավոր ընք:

Սերմս փոխեմ, տղեմ ընք, ընք Մըսրա ՄԵԼԻՔ.

Մըսըրա թաքյավորութուն կանգնի:

Ուր գյողիկ, լաշիկ կօդորկի Մհեր թաքյաւորի խամար.

Մհեր կը տիսնա գյողիկ, լաշիկ օդորկիր ի ուր խամար,

Ըսիր ի. – «Վոր յԵս գյողիկ, լաշիկ օդորկիր Եմ.

Են չայա, քըն զիս շատ կնիկ ի»:

Են տեղ Մհեր ի՛ւ կըսի.

Original page number 156.

– Վոր նա խաբար Են տվիր ի, յԵս տըհամ:

Կնիկ կըսի. – Մա՛րթ, մԵՇԱ. տղիկ բան չի քի խամար:

Կըսի. – Կնիկ, յԵս տըհամ. յԵս չըհամ յԵս Ել ինու ցԵղ կնիկ Եմ.

Ճարն իՆԵ ի. տիհամ. չըհամ չընք: Իլավ գնաց,

Երկու գիշեր, յան իրեք գիշեր մօտը քնախ:

Դարձավ Երի տուն:

Մըսրա-Մէլիք զիսք մեռավ:
Ինը ամիս, ինը օր վոր թըմմավ, Աստված ինու տղէմ իտու:

15.6.6 Vozim subdialect

Adjarian's source: I personally transcribed this in Paris 1897, with a recent migrant from Vozim.

Կընին չուրս մարթ, կիան լպուտութեն. կիան (կամ կիհան) սարըմ գ'յօլիսն կը տեսնին վոր գ'յիւղ կը գ'յա. խենայ խատ չարջար գ'յօլօվ կը տեսնին վոր գ'յիւղ կը գ'յա. խենայ խատ չարջար կը գ'յան. մու շիւզ ընկիր ուր շլաքը գ'ետին կը դ'ընի, մու կըսի. «Յերի յեկեք ծողվեք իսի բ'ամ տ'ըսիմ (բան մը պիտի ըսեմ). ըշկի (նայէ) ձ'իւրէն (կարդալ ձ'իւրէն) խենայ չարջար քեօրք գ'յիւղեր կը գ'յան. մու մինք ելնինք ասօւնցմնէ թալնըվինք, ալ մի շաշխանէք վորէ՞ ինք դ'րիր վեր մի թիվէյն: Մու քյանի վոր իմ սիրտ կը տրախւկա՝ շաշխանէն իս անօւնց ձ'եռ չմէյտա (չեմ ի տար). մու զարկըցէք, վոր փախնէ՛ ուր կընկյան քյաֆէք վար ուր գ'ըլխուն յեղնէ»:

* *

Օ՛րըմ դումիւրիւր կկանչի. – Պօ՛զօ, յարի, քյի բ'ամ տըսիմ:
Պօգօն կելնի կիա (կերթայ), կըսի.
– Բ'առկօն (բարի երեկոյ), Կարապիտ աղա. ի՞նչ կը խրամայիս:
Կըսի. – Հասօր քյիւ ջ'ուրէյն տըտաս, վորը բինբաշէյն խեծնի իա Կծվակ (գիւղ մ'է):
Կըսի. – Զի, Կարապիտ աղա, իմ ջ'ուրէյն մարթիւ չմէյտա:
– Զի, տըտաս:
– Չմէյտա. վալլահ, Կարապիտ աղա, մկա իմ վեյզ կտրիս ու իմ ջ'ուրէյն չմէյտա:
– Վորէ՞ չսէյտա (չես ի տար), մահորուզ (անիծած) պապ, ի՞նչ անօւն կը դ'նիս օր չսէյտա. տղէյթ'իր, գ'յացէք անօւր ջ'ուրէյն բ'իրէք:

Original page number 157.

Տղէք կիան, ջ'ուրէյն մըսրը վերպէն կը հարցըկին, կօրո՞ւյն (կորոյին «թամբ») կը դ'նին վրէն, կառնին կը բ'իրին, կկապին վայր դ'ռան. կիան կըսին. – Կարապի՞ն աղա, ջ'ուրէյն բ'իրիցէյնը:
Պօգօն կըսի. – Կարապի՞ն աղա, ջ'ուրէյն տարա՞՞ր:
– Կը տանեյմ ու քյիւ աչքն էլ կիանիմ:
– Ե՛հ, աղէկ, Կարապիտ աղա, թիս քյիւ խաբար յեղնի:
Պօգօն կելնի կիա ցա՛ծր, կընկնի դ'ես (դուրս), կիա կը կանչի.

– Պո՛լուս, յար՝ ըսիմ. գյուտի՞ն, Կարապիտ տղեն գեօրեօվ մի (մեր) ջ՛ուրեյն տարավ յարի մի ճակիր (գէսքեր) կապինք:

(Շարունակութիւնը Պօզօն կը պատմե):

Ճակիրը կապըցէյնք, գյացեյնք վայր քէօշքը՝ դ՛ուան կանգնանք. կանչըցէի. «Կարապի՛տ աղա, քյիւ գյուտիս հետըսեն բ'ի¹⁰ դ'ես: Կարապի՛տ աղա, ջ՛ուրեյն տը տանեյս. մօլ ասացե, թը դ'իւ չտանեյս, քյիւ մէր անըծիմ, թիւ յօթ պորտ անըծիմ թը դ'իւ չտանեյս. դիւ յէրի տար: իս իմ ջ՛իկիլն հաֆսար (սանձ) բ'զունցցէ» ու տարա կապըցէ վը մարեյն: Կարպիտ աղա, մկա կտրեյճ իս, յէրի տար. ջ՛ուրեյնս տարա: Ջյիւ բինբաշէյն վո՞րն ի, ասի անօլր, թիւ գ'յա՝ ան տանե: Ջյիւ բինբաշէյն վո՞րն ի, ասի անօլր, թիւ գ'յա՝ ան տանե: Դ'եօ՛ չէ, թյիւ բինբաշէյն չէ, ծ'ի յօթ իսէր գ'յա՝ չկանե տանե: Վալլահ իս մկա փոսուն (փորոտիք) թյիւ փուրեն տիսանիմ: Դ'իւ գյուտի՞ն իս վո՞րն իմ. մօլ իս Հզմա Պօզօ տղեն իմ, գյուտի՞ն»:

Մօլ իս տարտ իմ ջ՛ուրեյն, ալ մարթ իմ յէրէվան չեկավ. չկյախցան (չհամարծակեցան): Մօլ Կարապիտ աղեն ելավ գ'նաց հիքմեթ, ասից. «Անա մարթ չմօ՛ւզի մանչ (մէջ) իմ գ'յեղեյն. նա մարթեյթ մարթասպան ին. յա նա մարթեյկ տը միս դ'ես, յա մինք տիհանք»:

Մօլ իս Էլա, ինչ կէր ծէյ, Էլա կէր ծէյ թագէյս մ ու յօփ մ' (կապերտ). բ'արցը վր իմ ջ՛իւրիլն, ու խեծա իմ ջ՛ուրեյն, ու շաշխանեն դ'րի վր իմ թիվէյն, ըսի. «Կարապիտ աղա, իս կիամ. թը դ'իւ խարեր խոկյով չգ'աս իմ հեռչիկ սա (թր. իսէ՛ եթե), իս թյիւ մեռել անըծիմ. թը դ'իւ վորցը մարթ իս՝ մըչ...

Original page number 158.

... գ'յեղեյն բարագեթուիւն չվէ՛լի (չի՛ վայելեր). արի իմ հեռչիվ ու քի նշանց տամ»:

Մօլ Էլա գ'ընացէյ մանչ իմ նայարներիլն. մօլ իմ նայարնիր ըսէյն ծէյ. Վորէ՝ Եկար: Մօլ իս Էլա գ'ացէյ Խլաթույերկէյր: Խլաթցէյթ ուրանց կսէյկ հայլեօվ՝ կօրգէն վր ծէյ զօրբքթեն ենեն: Մօլ իս Հզմմըցէյ յէղնեյմ ու տառան Խլաթցօց Եվալլահ Եսի՛մ. մօլ իմ խերեյն դաբուկ չէ ըրած. ասը՛ իամ ասլանիր թղ զանըն, ըզձը սպանըն աղեկ ի՛ քանց Խլացէյթ վոր վր ծը զօրբքթեն տենին:

¹⁰ [[Adjarian left a lengthy footnote here that is I moved to §15.4.3.3.2.]]

16 Tigranakert

16.1 Background and literature

Original page number 159.

The central city of this dialect is Tigranakert (Turkish: Diyarbakır). Similar to the Moks subdialect, this is the southern border of Armenian, south of which Kurdish or Arabic are spoken. It spreads in the southwest until Urfa or Edessa; and starting close to that, the Euphrates river takes the dialect's western borders until Arghni, and then with a straight line until Lice. The northern and eastern border forms the Mush dialect. Based on this, the locations where Tigranakert is spoken are the city of Tigranakert, Hazro, Hazzo, Khian, Siverek, Edessa, and Lice. The latter is originally Kurdish-speaking, but there are many migrants from Tigranakert who have revived the Armenian dialect.

[[*Martirosyan (2019: 207) seems to treat Edessa/Urfa as a separate dialect.*]]

The dialect of Tigranakert is still not studied at all. Published manuscripts that use this dialect or its other branches are very insignificant pieces. These are small collections of proverbs, riddles, and popular blessings, in the Istanbul Փիւրակն [Byurakn] periodical. For example:

- from Tigranakert:
 - year 1898, page 332, 337, 413, 445, 470, 569, 654, and 700
 - year 1899, page 545, and 731
 - year 1900, page 330, 450, and 677
- from Khian:
 - year 1898, page 301, 493, and 701
 - year 1899, page 650
- from Hazzo:
 - year 1898, page 538
 - year 1899, page 37, 75, and 641
- from Hazro:
 - year 1899, page 805
 - year 1900, page 263
- from Urfa

- year 1900, page 331
- from Siverek
 - year 1900, page 331

There is a sample of the Tigranakert dialect in Արեւելեան Ամսուլ [Eastern Press] 1884, page 470-472, but it is not authentic (հարազան).¹

During my summer travels in 1910, I got acquainted in Istanbul with two newcomers from Tigranakert; one was a teacher, and the other a medical student. With their help, I started...

Original page number 160.

... to organize a study of the Tigranakert dialect, from which I take the following concise outlines.

[[*For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 213).*]]

16.2 Phonology

16.2.1 Segment inventory

16.2.1.1 Vowel inventory

The Tigranakert dialect occupies a middle ground between the Mush and Malatya dialects. Among the vowels, the vowel /æ/ <ü> is extremely common, while the vowels /oe, y/ <eo, ɥ> are rarely sometimes found in foreign words.

16.2.1.2 Consonant inventory

16.2.1.2.1 **Laryngeal changes** In its consonants, the Tigranakert dialect presents a system that is entirely different from all the other dialects that we have seen up till now. From the three degrees of consonants in Old Armenian, only two remain: voiced and voiceless aspirated. The Armenian voiced plosives become voiceless aspirated, the voiceless unaspirated become voiced, while the voiceless aspirated stay the same (Table 16.1).

¹[[*I translated the word հարազան here as ‘authentic.’ But I’m not sure if the word հարազան here is meant to say that the text is a secondary source, a translated source, or just not familiar to Adjarian. (?)*]]

Table 16.1: Laryngeal changes from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘mouth’	beran բերան	pʰeræn փերան	beran բերան
‘barefoot’	bokik բոկիկ	pʰobig փօբիգ	bopik բոպիկ
‘knife’	danak դանակ	tʰænæg թանագ	danak դանակ

(In the Hazzo subdialect, we find the voiced aspirated group, similar to the Mush dialect. But here the phonetic rules have taken a step further; the voiceless unaspirated sounds also turned to voiced aspirated (Table 16.2)).

Table 16.2: Voiced aspirated sounds in the Hazzo subdialect of the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Hazzo (Tigranakert)	cf. SEA
‘he got up’	kangnetsʰամ կանգնեցաւ	gʰənnav գ'անսավ	kəŋŋnetsʰ կանգնեց
‘woman’		gʰnik գ'նիկ	kənik կնիկ
‘place’	teł տեղ	dʰiex դ'եխ	ter տեղ
‘he would want’		gʰuzer գ'ուզէր	kuzer կուզէր

16.2.1.2.2 Arabic consonants /ғ, һ, Ҵ/ <‘, һ‘, Ҵ‘/ and /l̩/ <l‘/ Among the consonants, the following are added: /ғ, һ, Ҵ, l̩/ <‘, һ‘, Ҵ‘, լ‘>. The first three are borrowed from Arabic, and they are found only in Arabic words. The <‘> signifies the Arabic sound /ғaqjn/ <‘այլ> (<خ> /ғ/), the <ղ‘> signifies the Arabic sound </kʰaf> ղաֆ (<ق> /q/), and the <һ‘> signifies Arabic <hw> /ha/ (<ح> /h/). For example, Table 16.3.

Table 16.3: New consonants /ғ, һ, Ҵ, һ‘, Ҵ‘/ from Arabic in the Tigranakert dialect

	Arabic	> Tigranakert
‘scorpion’	<‘aqrab> عقرب	ғaqrab ‘աղրաբ
‘life’	<‘umr> عمر	ғœmr ‘եօմր
‘zaatar’	<za‘tar> زعتر	zaғtʰar զաթար
‘heart (Arabic), false (Tigranakert)’	<qalb> قلب	qælb ղ‘ալբ
‘false (Tigranakert)’		
‘halva’	<halwā> حلوى	hælvæ հ‘ալվա
‘jujube’	<‘unnāb> عناب	ғunnab ‘ունսաբ
	Classical Armenian	> Tigranakert
‘cuckoo’	kəku կկու	quqqu ղ‘ուղղղուղղ

The sound <['> is /l/ <|> with a soft pronunciation ([[/l̩/]]), similar to Russian /l̩/ <ль> and it is found in native Armenian words (Table 16.4).

Table 16.4: Sound /l̩/ <['> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘fawn’	ul ուլ	ul̩ ուլ̩	ul ուլ
‘head’	gəluχ գլուխ	kʰl̩uχ քլ̩ուխ	gəluχ գլուխ
‘Pleiades’	bojlkʰ բոյլք	pʰul̩kʰ փուլ̩ք	bujlkʰ բոյլք
‘to wash’	luanal լուանալ	l̩vænæl լ̩վանալ	ləvanal լվանալ
‘to bathe’	loganal լոգանալ	l̩ognæl լ̩օգնալ	loganal լոգանալ

16.2.1.2.3 Patalitized stops /k̩, kʰj̩, /d̩/ <կ, պ, դ> Similar to the Van dialect, here we also find the sounds /k̩, kʰj̩, <կ, պ> and also the sound /d̩/ <դ> (Table 16.5).

Table 16.5: Palatalized sounds /k̩, kʰj̩, d̩/ <կ, պ, դ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘I wore’	hagaj հագայ	hækʰj̩æ հայքայ	haga հագա
‘to come’	gal գալ	ikʰj̩æl̩j իքյալ̩	haga գալ
‘godfather’	kənkʰahajr կնքահայր	inkʰj̩ævur ինքյավուր	kəŋkʰahajr կնքահայր
‘pot’	putuk պուտուկ	bud̩ug բուդուգ	putuk պուտուկ

16.2.1.2.4 Glide /w/ <ւ> The subdialect of Hazzo has created a new half-sound, which except for Maragha, is not found in other dialect. This is the English sound /w/, whose exact correspondent in Old Armenian is the form <ւ> /w/, just as how we transliterate. It is likewise found in words borrowed from foreign languages (Table 16.6).

Table 16.6: Glide /w/ <ւ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘on’	i veraq̩ ի վերայ	wəren ւըրեն	vəra վրա
‘that’	or որ	wər ւըր	vor որ
‘time’	Arabic <waqt> وقت	> Tigranakert waxt ւախտ	

16.2.2 Sound changes

Among sound changes, it is worth mentioning the following.

Original page number 161.

16.2.2.1 Monophthong vowel changes

16.2.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ω> The Classical sound /ɑ/ <ω> has for the most part changed to /æ/ <ü>, such that the dialect is filled with this sound. For a person from Tigranakert, it is difficult to pronounce the sound /ɑ/ <ω>; that sound is preserved only next to the sound /r/ <n> and in few other circumstances (Table 16.7).

Table 16.7: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to usually /æ/ <ü> but sometimes /ɑ/ <ω> in the Tigranakert dialect

'pompous'	Classical Armenian ambartawan	ամբարտաւան	> Tigranakert æmpʰærdævæn	ամփարդավան	cf. SEA ambartavan	ամբարտավան
'cane'	gawazan	գաւազան	kʰævæzæn	քավազան	gavazan	գավազան
'deacon'	sarkawag	սարկաւագ	særgævækʰ	սարգաւագ	sarkavag	սարկաւագ
'water-mill'	ðzərəħatsʰ	ջրաղաց	tʃʰæxəħatsʰ	ջրաղաց	ðzərəħatsʰ	ջրաղաց
'stall'	əχor	ախոր	əχor	ախոր	əχor	ախոր
'granary'	ambar (?)	ամբար (?)	ambar	ամբար	ambar	ամբար
'male cat'			artʃʰ	առշ		
'censer'	burvar	բուրվար	pʰulvar	փուրվար	burvar	բուրվար
'to life'	barnal	բառնալ	pʰarnal	փառնալ	barnal	բառնալ

16.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n> has changed to /u/ <n̄> (Table 16.8a). But in the case declension, we find as in Table 16.8b.

Table 16.8: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <n̄> in the Tigranakert dialect

		Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
a.	'new'	nor նոր	nur նուր	nor նոր
	'belly'	pʰor փոր	pʰur փուր	pʰor փոր
	'pit'	pʰos փոս	pʰus փոս	pʰos փոս
	'earth'	hoł հոլ	χսք խուղ	hoł հոլ
	'onion'	soχ սոխ	suχ սուխ	soχ սոխ
	'dry'	tʃʰor չոր	tʃʰur չուր	tʃʰor չոր
	'four'	tʃʰors չորս	tʃʰurs չուրս	tʃʰors չորս
b.	'belly-GEN'	pʰor-i փորոյ	pʰor-i փօրի	pʰor-i փօրի
	'pit-GEN'	pʰos-i փոսի	pʰos-i փօսի	pʰos փոսի
	'earth-GEN'	hoł-oł հոլոյ	χօք-u խօղու	hoł-i հոլոյ

The same sound at the beginning of monosyllabic words becomes /vo, və/ <վօ. վը>; it becomes /o/ <օ> at the beginning of polysyllabic words (Table 16.9).²

Table 16.9: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /vo, və, o/ <վօ. վը, օ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘who’	ov	վօվ	ov
‘buttocks’	or	վօր	ոռ
‘lentil’	ospən	վասպ	վոսպ
‘orphan’	orb	վօրփ	վօրփ
‘smell’	ort ^h	վօրթ	հօրթ
‘smell’	ozni	օզնիգ	վօզնի
‘to twist’	olorel	օլրել	վօլրել
‘gold’	oski	օսկի	վօսկի
‘alive’	ołdʒ	վօչտի	ող
‘to be cured’	ołdʒanal	օչտինալ	վօչտինալ
‘bone’	oskər	օսկր	վօսկր

16.2.2.1.3 Classical Armenian /u/ <ու> The Classical sound /u/ <ու> usually stays /u/ <ու> (Table 16.10a).³ But it becomes /o/ <օ> in the word in Table 16.10b.

Table 16.10: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /u/ <ու> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
a. ‘dog’	fun	շուն	ʃun
‘deaf’	χul	խուլ	χul
‘pomegranate’	nurən	նուրն	nur
‘camel’ (?), ‘vow’ (?)			
‘fawn’	ul	ուլ	ul
‘incense’	χunk	խոնկ	χunk
b. ‘door’	durən	դուրն	dur

16.2.2.1.4 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> becomes /i/ <ի> in the final syllable (Table 16.11a). But it becomes /e/ <է> during case declension (Table 16.11b).

²[[For the word ‘calf’, Adjarian provides an Classical ancestor /hort^h/ <հորթ>. But the most prescriptive Classical form is /ort^h/ <որթ>. I changed his example for accuracy.]]

³[[For the Tigranakert word /uχd/ <սչսն>, it’s unclear if this word is a reflex of the Classical word for ‘vow’ /uχt/ <ուխսն> or for ‘camel’ /ułt/ <ուլխն> (SEA: /uχt/). (?)]]

Table 16.11: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Tigranakert dialect

		Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
a.	'face'	eres էրես	eris էրիս	jeres էրես
	'place'	teł տեղ	dił դիղ	teղ տեղ
	'medicine'	deł դեղ	tʰił թիղ	deղ դեղ
	'sun'	areu արեւ	æriv արիվ	arev արև
	'needle'	asełən ասեղն	æsik ասիկ	aseղ ասեղ
	'face-GEN'	eres-i էրեսի	eres-i էրեսի	jeres-i էրեսի
b.	'medicine-GEN'	deł-i դեղի	tʰeł-i թեղի	deղ-i դեղի

At the beginning of words, this sound becomes /je/ <յէ> for monosyllables, while /e/ <է> for polysyllables (Table 16.12).

Table 16.12: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, e/ <յէ, է> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
'ox'	ezən էզն	jez յէզ	jez յէզ
'I'	es էս	jes յէս	jes յէս
'when'	erb էրբ	jepʰ յէփ	jerpʰ յէրբ
'yesterday'	erék էրէկ	ereg էրէգ	jerek յէրէկ
'iron'	erkatʰ էրկաթ	ergætʰ էրգաթ	jerkatʰ յէրկաթ

16.2.2.2 Diphthong changes

16.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical diphthong /ai/ <այ> becomes /e/ <է> (Table 16.13).

Table 16.13: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /e/ <է> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
distal 'that yonder'	ajn այն	en էն	ajn այն
proximal 'this'	ais այս	es էս	ajs այս
'wood'	pʰajt փայտ	pʰed փէդ	pʰajt փայտ
'vineyard'	ajgi այգի	ekʰi էկի	ajgi այգի
'to burn'	ajrel այրել	ervil էրվիլ	ajrel այրել
'lightning'	kaitsakən կայծակն	gedzækʰ գէծակ	kaitsak կայծակ

16.2.2.2 Classical Armenian /iւ/ <իւ> The Classical diphthong /iւ/ <իւ> becomes /i,u/ <ի, ու> (Table 16.14).

Table 16.14: Change from Classical Armenian /iւ/ <իւ> to /i,u/ <ի, ու> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘blood’	արյս	արյիս	արյուն
‘hundred’	հարյս	հարյիր	հարյուր
‘flour’	ալյս	ալյիր	ալյուր
‘column’	սյս	սուս	սյուն
‘snow’	ձյս	ձյիս	ձյուն

16.2.2.3 Classical Armenian /oւ/ <ոյ> The Classical diphthong /oւ/ <ոյ> becomes /u/ <ու> (Table 16.15).

Table 16.15: Change from Classical Armenian /oւ/ <ոյ> to /u/ <ու> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘light’	լոյս	լուս	լոյս
‘Pleiades’	բոյլք ^h	պ ^h ոյլք ^h	բոյլք ^h
‘nest’	բոյն	պ ^h ոյն	բոյն

16.2.2.3 Consonant changes

16.2.2.3.1 Classical Armenian /հ/ <հ> The Classical consonant /հ/ <հ> generally stays /հ/ <հ>, just as in the Mush dialect; but it changes to /χ/ <խ> in the words in Table 16.16.

Table 16.16: Change from Classical Armenian /հ/ <հ> to /χ/ <խ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
‘earth’	հօլ	χօլ	հօչ
‘far’	հերօյ	χօրու	հերու
‘time’	հել	χիլ	հեչ

16.2.2.3.2 Word-medial gemination In many places, it is notable that word-medial consonants are repeated (Table 16.17).

Table 16.17: Gemination from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘cheap’	արշան	արժան	եզզեն	էժժան	արշան	արժան
‘tail of sheep’	դեմակ	դմակ	թְամմաց	թըմմաց	դեմակ	դմակ
‘seven’	եցան ^h	եւալըն	յոթհե	յօթթե	յոթհ	յոթը
‘to cleanse’	զատել	զնել	զածմալ	զըմուլ	զատել	զնել
‘sour’	թհեթս	թթու	թհօթհս	թօթթու	թհեթս	թթու
‘manure’	թհերիկ ^h	թրիք	թհերրիկ ^h	թըրրիք	թհերիկ ^h	թրիք
‘nine’	ինեն	ինս	իննա	իննե	ինե	ինը
‘to hear’	լասել	լսել	լասմալ	լըսմել	լասել	լսել
‘to smoke’	տսաշել	ծխել	ձզաշխալ	ծըխխալ	տսաշել	ծխել
‘to suck’	տսատսել	ծծել	ձզածճալ	ծըծծել	տսատսել	ծծել
‘early’	կանչ	կանուլիս	գաննաչ	գըննուլիս	կանչ	կանուլիս
‘pungent’	կետս	կծու	գաճճու	գըճճու	կետս	կծու
‘soul’	հոգի	հողի	հօկի ^h	հօքի	հօկի	հողի
‘farmer’	մայսկ	մշակ	միշաց	մըշաց	մայսկ	մշակ

Sometimes, the simple form of the word uses one consonant, but the consonant is repeated during case declension (Table 16.18).⁴

Table 16.18: Gemination in derived forms in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘bread’	հատ ^h	հաց	հատ ^h	հաց	հատ ^h	հաց
‘bread-PL’			հատ ^h տ ^h -իր	հացցիր	հատ ^h -եր	հացեր
‘six’ (?)	վեց ^h	վեց	վիտ ^h	վից	վեց ^h	վեց
‘six-GEN’ (?)	վեց ^h -ի	վեցի	վիտ ^h տ ^h -ի	վիցցի	վեց ^h -ի	վեցի

16.3 Morphology

16.3.1 Noun inflection or declension

16.3.1.1 Definite article /-e/ <է>

In the grammar, it is notable that the article /-ə/ <ը> of Civil Armenian has the form /e/ <է> here, and it is of course unstressed (Table 16.19).

⁴[[Adjarian doesn’t provide a translation or ancestor for the word /վիտ^h/ <վից>; I speculate that this word is derived from the Classical word for ‘six’. (?)]]

Table 16.19: Gemination from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA
‘mouth-DEF’	pʰeráén-e փեռանե	berán-ə բեռանը
‘dog’	ʃún-e շն’ւնե	ʃún-ə շնւնը
‘column’	sún-e սն’ւնե	sjún-ə սյնւնը

16.3.1.2 Accusative prefix /z-/ <q>

The accusative case...

Original page number 162.

... is formed with the prefix /z/ <q>, as in the Mush dialect, or with >o< ut the prefix.

16.3.1.3 Ablative suffix /-e, -utsʰ/ <t, nlg>

The ablative is the formative /-e/ <t> , but infinitives take the formative /-utsʰ/ <nlg> (Table 16.20).

Table 16.20: Ablatives in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA
‘from loving’	sir-e-l-utsʰ սիրելոց	sir-e-l-utsʰ սիրելոց
‘from speaking’	χos-e-l-utsʰ խօսելոց	χos-e-l-utsʰ խօսելոց

16.3.1.4 Plural markers /-ir, -nir, -ni/ <հր, նհր, նի>

The plural marker is /ir, -nir, -ni/ <հր, նհր, նի> (Table 16.21).

Table 16.21: Plurals in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA
‘bread-PL’	hætsʰtsʰ-ir հացցիր	hatsʰ-er հացեր
‘angel-PL’	hrəʃdæg-ni հրեշդացնի	həreʃtak-ner հրեշտակներ

16.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, there are some noteworthy points. The first among them is /jesi/ <յէսի>, the accusative form of the 1SG pronoun <ես> ([[CA: /es/, SEA: /jes/]]). The second is the absence of the medial demonstrative <այդ> ([[CA: /ajd/, SEA: /ajd/]]). The Tigranakert dialect distinguishes only two demonstratives: proximial ‘this’ <այս> and distal ‘that’ <այն> ([[CA: /ais, ain/, SEA: /ajs, ajn/]]). While the <այդ> is explained with the forms <այս> or <այն>.

These are declined as follows.

[[Table 16.22 is for personal pronouns.]]

Table 16.22: Inflection paradigm for personal pronouns in the Tigranakert dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	jes	tʰun	minkʰ	tʰukʰ
	յէս	թուն	մինք	թուք
GEN	im	kʰu	mir	tsʰer
	հմ	քու	միր	ցեր
DAT	əndz̥i	kʰez(i)	mez(i)	tsʰez(i)
	ընձի	քէզ(ի)	մէզ(ի)	ցէզ(ի)
ACC	jesi	kʰezi, zkʰi	mezi, zmi	tsʰez(i)
	յէսի	քէզի, զպի	մէզի, զմի	ցէզի
ABL	əndz̥me	kʰezme	mezme	tsʰezme
	ընձմե	քէզմէ	մէզմէ	ցէզմէ
INS	əndz̥mov	kʰezmov	mezmov	tsʰezmov
	ընձմօվ	քէզմօվ	մէզմօվ	ցէզմօվ

[[Table 16.23 is for demonstrative pronouns.]]

Table 16.23: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tigranakert dialect

	Singular		Plural	
	proximal 'this'	distal 'that'	proximal 'these'	distal 'those'
NOM	æs, æsi, æsigi üü, ըսի, ըսիգի	æn, əni, ənigi üün, ընի, ընիգի	əsunkʰ ըսունք	ənunkʰ ընունք
GEN	əsunr ըսուր	ənur ընուր	əsuntsʰ ըսունց	ənuntsʰ ընունց
DAT	əsunr ըսուր	ənur ընուր	əsuntsʰ ըսունց	ənuntsʰ ընունց
ACC	əsunr, æsi, æsigi ըսուր, ըսի, ըսիգի	ənur, əni, ənigi ընուր, ընի, ընիգի	əsuntsʰ ըսունց	ənuntsʰ ընունց
ABL	əsunrme, əsunrmene ըսուրմէ, ըսուրմէնէ	ənurme, ənurmene ընուրմէ, ընուրմէնէ	əsuntsʰme ըսունցմէ	ənuntsʰme ընունցմէ
INS	əsunrmon ըսուրմօվ	ənurmon ընուրմօվ	əsuntsʰmon ըսունցմօվ	ənuntsʰmon ընունցմօվ

[[Table 16.24 is for the interrogative pronoun 'who'.]]

Table 16.24: Paradigm of the interrogative pronoun 'who' in the Tigranakert dialect

	Singular	Plural
NOM	vov	vovir
	վօվ	վօվիր
GEN-DAT	voru	vorerun
	վօրու	վօրերուն
ABL	vorme, vormene վօրմէ, վօրմէնէ	vorontsʰmene վօրոնցմէնէ

16.3.3 Noun inflection or declension (continued)

16.3.3.1 Possessive articles and the extra suffix /-i/ <հ>

The possessive articles are directly attached to nouns in the Armenian language; here, just as sometimes in the Mush dialect, they receive the unstressed ending /-i/ <հ> (Table 16.25).

Table 16.25: Possessives in the Tigranakert dialect

	Tigranakert	cf. SEA	
‘mouth-POSS.1SG’	pʰeráén-si	փերա՞նսի	berám-əs
‘head-POSS.1SG’	kʰl̥íúχ-si	ք՛լնկսի	gəlúx-əs
‘face-POSS.2SG’	eríš-tʰi	երի՛սթի	jerés-ət
‘heart-POSS.1SG’	sírd-is	սի՛րդիս	sírt-əs
‘neck-POSS.2SG’	víz-itʰ	վի՛զիթ	víz-ət
‘heart-GEN-POSS.1SG’	srd-í-si	սրդի՞սի	sərt-í-s
‘heart-PL-PL.POSS-GEN-POSS.1SG’	srd-er-n-ú-si	սրդերն-ւսի	sərd-er-n-ú-s
‘soul-GEN-POSS.2SG’	hokʰk-ú-tʰi	հօքքն-թի	hokʰ-u-t
‘sin.GEN-POSS.2SG’	meñátsʰ-is	մեղա՞ցիս	
‘heart-INS-POSS.1SG’	srd-óv-si	սրդօվսի	sərt-óv-əs
‘face-INS-POSS.2SG’	eres-óv-tʰi	երեսօվթի	jeres-óv-ət

The addition of unstressed /i/ <ি> has combined with the article /e/ <়>, giving the dialect a soft Italian harmony,...

Original page number 163.

... especially when they are sequentially placed after another in a row (1).

(1) Tigranakert dialect

16.3.4 Verb inflection or conjugation

16.3.4.1 Theme vowel changes

In verbs, the Classical present vowel /e/ <ɛ> becomes /i/ <ɨ> when next to nasals and /s/ <u> (Table 16.26).

Table 16.26: Indicative present <ՆԵՐԿԱՄ> of the verb ‘to want’ in the Tigranakert dialect

	Tigranakert		cf. SWA	
1SG	g-uz-i-m	գուզիմ	g-uz-e-m	կ’նոզեմ
2SG	g-uz-i-s	գուզիս	g-uz-e-s	կ’նոզես
3SG	g-uz-e-∅	գուզէ	g-uz-e-∅	կ’նոզէ
1PL	g-uz-i-nk ^h	գուզինք	g-uz-e-ηk ^h	կ’նոզենք
2PL	g-uz-e-k ^h	գուզէք	g-uz-e-m	կ’նոզէք
3PL	g-uz-i-n	գուզին	g-uz-e-n	կ’նոզեն
	IND-√-TH-AGR		IND-√-TH-AGR	

The imperfective loses its vowel /i/ <հ>, but it also remains unchanged (Table 16.27).

[[*The data is too limited to know if the surface vowel /e/ is synchronically the theme vowel or the past suffix or both. (?)*]]

Table 16.27: Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՆԱՐ> of the verb ‘to want’ in the Tigranakert dialect

	Tigranakert		cf. SWA ‘we would want’	
1PL	g-uz-e-∅-nk ^h	գուզէնք	g-uz-ej-i-ηk ^h	կ’նոզէնք
	IND-√-TH-PST-AGR		IND-√-TH-PST-AGR	

16.3.4.2 Monosyllabic verbs

In the monosyllabic verbs, the formative /i/ <հ> is added (Table 16.28). But this added sound likewise stays when the verb is conjugated or declined

Table 16.28: Paradigm of monosyllabic verbs past in the Tigranakert dialect

‘to cry’	Tigranakert il-æ-l	իլալ	cf. Classical Armenian l-a-l	լալ	√-TH-INF
‘to come’	ik ^{hj} -æ-l	իքալ	g-a-l	գալ	
‘to give’	id-æ-l	իդալ	t-a-l	տալ	
‘to exist’	ig-æ-l	իգալ	k-a-l	կալ	
‘to cry (INS)’	Tigranakert il-æ-l-ov	իլալօվ	cf. SWA l-a-l-ov	լալով	√-TH-INF-INS
‘I cried’	il-æ- ^{ts^h} -i-∅	իլացի	l-a- ^{ts^h} -i-∅	լացի	√-TH-AOR-PST-1SG
‘there exists’	ig-æ-∅	իգայ	k-a-∅	կայ	√-TH-3SG

16.3.4.3 Future formative /mən/ <մըն>

The formation of the future is surprising, because it uses the unfamiliar formative /mən/ <մըն> (2).

(2) Tigranakert dialect

- a. mən uz-i-m
FUT want-TH-1SG
'I will want.'
մըն ուզիմ
- b. mən pʰer-i-m
FUT bring-TH-1SG
'I will bring.'
մըն փերիմ
- c. mən uz-e-i-∅
FUT want-TH-PST-1SG
'I was going to want.'
մըն ուզէի
- d. tʃʰá-mən uz-i-m
NEG-FUT want-TH-1SG
'I will not want.'
չը'մըն ուզիմ
- e. tʃʰá-mən uz-e-i-∅
NEG-FUT want-TH-PST-1SG
'I was not going to want.'
չը'մըն ուզէի

16.3.4.4 Conjunction 'also'

The Classical conjunction /aɪl/ <այլ> 'also' has the form /le/ <լէ>, like the Mush dialect. But the forms /æl, lə/ <ալ, լը> are also used.

16.4 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

16.4.1 *Tigranakert*

Adjarian's source: Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 470, 654, 700, and 1899, page 545.

- Գլո՛խսի դնեմ բարձին,
Հոգիս իտամ Աստղծուն.
Բարի՛ հըրթշտակ, դուն պըհէ,
Չար սատանան չխարէ:
- Եվան կթթեց, Մարիամ մակրդեց,
Թրիստոս Եկավ խաչակըթեց,
Կաքն Եղավ մակարդ, մակարդ լէ կաք:
- Ըմմէն մարթ կի տսնա, Աստված չտսնա (Երազ):
- Սպըտակ չադրի, դու չունի (հաւկիթ):
- Բուրմա մը խուտ՝ ցած տեսն՛ու դրուկ է (յօնք):
- Ցորեն չըմ կերի, արտի քովեն անցիր ըմ:
- Թարիի փետիր չիիյան (չտեսնեն):
- Չքու ցա՞նկն իմ կոտրի, քու եգի՞ն իմ մտի:
- Անկուշտն է պատի զքի:
- Դուն Չմսաս՝ տնտեսի մնայ:
- Սիվ իգա քզի:

Original page number 164.

- Ա՛չիդ Ելլա, լո՛ւսիդ փճի:
- Թոռ Եղնաս՝ դեմիս ընկնիս:
- Խունկ (Եղունգ) չեղնա՝ լաշիդ քերիս:
- Հոգո՛ւտի տո՛ւնե փիլի, սրտի՛դի սո՛ւնե կոտրի:
- Դուն չիգաս՝ խաբա՛րդի գա:
- Լաշի՛ւտիդ դո՛րէ իգա (դագաղդ դուռը գայ):
- Հուրդ չղգնաս մե՛ջէ պառկիս:

16.4.2 *Khian*

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, page 301, 701, and 1899, page 560.

- Լապստակ, փետի վաստակ, վազէ վազէ փուրը դարտակ (կկոց):
- Գում մը՝ մեջն ըլի (լի) սպիտակ մաքի (բերան):
- Տակը հուղ, մէջն շաղ, վուն օսկի (ցորեն):

4. Կը կապծն կը քելա, կարցըկըն կը կէնա (տրեխ):
5. Երիկ կնիկ կովան, աշվար գիցավ բաժնվան:
6. Հավկթէն է Ելի, զիավկիթ չհավկնի:
7. Գնա Ենոր քով որ քեզ կի լացընէ, մի՛ Երթա Ենոր որ կի ինտացընէ:
8. Կրակ որ ընկսի տա՛աշ (անտառ)` չուր ու դալար մէկտեղ կերի:
9. Ինչ գար (չափ) իշխեր կա, Ենգար ալ իվեր կեղնի:
10. Սար ու ծուր ՝ տէրտըռու փուր:
11. Նա (ոչ) սուխ է կերի, նա հուս իգա:
12. Աստված տեսեր է զսար, դրեր է զծում:
13. թէ տէրտէրը մէկը կը գինա, երիցկին գերկուք կը քինա:
14. Ո՞ր աչք ո՞ր համար կիլա:

16.4.3 Hazzo

Adjarian's source: Ibid., 1898, Եջ 538. The orthography is from Բիւրակն [Byur-rakn], such that the letter <q> should be read as /g^h/ <q'>, and /p-b/ <պ-բ> and so on.

Իախարըմ զգեր մարթըմ ւոր գեց (քան զ) ուր հոգին կը սիրեր զուր գնիկ. լուզպարեգէն (դժբախտաբար) թէրզով մէ կը գորցու զինք: Տարտով բոլորկած դուշրմիշն կեղներ զուր գտնելու ջանք. ու բաշին (յետոյ) թողեց զուր երկիր, ընկավ քաղքէ քաղաք, օլրոտավ ուր գնկա յէտեվ: Շատ ջամբա քալեցուց թաշկած...

Original page number 165.

... ու քրտնքով թթջուկ քաղաքըմ գոնըիսեց (իշեւանիլ). Են գիշեր դեղըմ (տեղ մը) ընավ ու լուսմութ աղկեցու (եկեղեցւոյ) դուր գաննավ ւոր ըրան փարսէ (մուրալ): Բարի մարդըմ հեցավ (հայեցաւ) ուր խեղճութին, մեղքունք եկավ լքուն: Ու զինքի դարավ ուր տուն: Փարսըմ մարդ (մուրացկանը) յեփ մօտ խրակին (խարոյկին) կը ռըհաթներ, նժճվա (յանկարծ) հիցավ դոա մէշ դնիկըմ ւոր շիտակն ուրեն կը մեզեր (նայիլ). ա՛ծիկիա՛ց (իսկոյն ցատկեց) ուր դեխեն (տեղեն) ու փաթկավ գնկա զգին ու շատ գուրգուրացին իլացին: Բարի մարթն յեփ հիցավ զէտ անշըգ (զարմանալի) բան, շիվրավ գաննավ, պէլի (սակայն) գուզէր ետ պըմրատնու (անբախտ) սէրին բաշին իիներ: Բաշին հարցուց. «Դո լա՛զօ, Են ի՞նչ դավա Ե»: Փարսըմ մարթ իլալով պատմեց. «Ես գնիկ իմուն է. թէրզովըմ գորով էր, Ելիր ըմ ուր վրեն օլրտըմ ու հա օտան (հոդ) գտա զինք»: Ես բարի մարթ զգնիկ լը աղկեցու դուր դեսեր ուր դուն բերեր էր բղելու (պահելու): Յեփ իմցավ, զուր հոգին շատ ուրդիցավ ուր զերիկ գնի հատիայով ջամբեց ուրաց երկիր:

16.4.4 Hazro

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 263.

Միր տան Էտին ծառ սալոր Եր,
Զիր տան Էտին ծառ սալոր Եր,,
Ուր (իւր) հատիկը հինց կլոր Եր,
Ով վըր (որ) ուտեր չը հալվորեր:

Միր տան Էտին քառսուն կարաս,
Զիր տան Էտին քառսուն կարաս,
Կարսու միջու գինին Եր խաս,
Օսգիէ դդում արծթէ թաս,
Ըմըն թասին ընծի պագ մ' խտաս:

Միր տան Էտին առուն հանած,
Զիր տան Էտին առուն հանած,
Բոլուր բոլուր բիհան ցանած,
Եկավ անցավ նուր նշանած:

Original page number 166.

Միր հավշի հավուղը բուզ է,
Զիր հավշի հովուղը բուզ է,
Վզի շարան յալտուզ է.
Աչքիս տեսավ սիրտիս կուզե:

16.4.5 Edessa

Adjarian's source: For this and the following see Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 331.

Մութ խարաբա. գրողը տանիս. գիտինը մտնաս. Երկու աչքտ կուրնա. պատին■
տակը մնաս. սի՞ւ Յուդա, լեշիդ ծգեմ. ադ օրը չտիսնաս. կարմիր արին շրջիս.
այեշիլ դարձնես. օր արեւ չտիսնաս. մուրնը գիսուդ. ժառանգիդ կարճ ըլլա.
ժամուն դուռը մուրաս. շիվան երթաս. գօլոդ գանատող մնաս. Աստուծօ սրին
գաս լաշդ լվան. Երթաս չի գաս. գարա գարա (սեւ սեւ) Երրին (Երկրին) տակը
զնա, յօխ ընսնաս:

16.4.6 Siverek

Քեօք ըլլիս. տունդ ավոի. յօխ բեմուրազ ըլլի՞ս. խողը դօրվիս. փոշին գլխուրդ. մուրը գլխուրդ. օր արեւ չտեսնես. բօյիդ բեղենիդ գետին անցնի. խակ դրուիս. դուման իգա գլխուրդ. գետնին յատակը եջնաս. աթխիս հըլլըսիս թափիս. ֆրանկ զահմաթի հանիս. գանջ ջիվան էրթաս. Աստծեն գտնաս. իշու հրեշտակ.

17 Kharberd-Yerznka

17.1 Background and literature

Original page number 167.

The two main centers of the dialect are Kharberd and Yerznka (Turkish: Erzincan). The first is the southern edge of the region, while the second is the northern edge. The other primary places where this dialect is spoken are the following: Palu, Chapaghjur, Çemişgezek, Çarsancak, Kiğı, Dersim, and Kamakh. The western borderline of this dialect forms the current of the Euphrates river, in its entire length. In the north, one line of the Pontic mountains, while the other borders are determined by the borderlines of the Karin, Mush, and Tigranakert dialects.

The language of the southern part of the region is quite well-studied. But for the northern part, there is very little known. For example, there is no information at all about the Kamakh province, and I presumably placed it in the aforementioned region. There is some information on the Yerznka dialect, in the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 563), and there is a quite extensive manuscript (see *ibid.* place, 1899, page 386-388). For the Dersim dialect, we can provide Անդրամիկ (1900), which is a volume of travel memoirs, but in some places he gives dialogues from this dialect. More extensive is article by Sarkis Haykuni (Ս. Հայկունի) called Դերսիմ (see Արարատ, 1896, page 183-5).¹

[[*I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.*]]

There are manuscripts written in the Kiğı dialect in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 201, 314, 315, 345, 472, 809, and 1899, page 554). There are many more manuscripts written in the Çarsancak dialect, such as:

- Ս. Հայկունի
 - Հութութիկ Եւ Սամել Հովիկ. Եջմիածին, 1895
 - Մոքոս. Եջմիածին, 1896
 - 11 ժողովրդական հեքիաթներ՝ իրատարակուած Էմինեան Ազգ. Ժող. Բ. 1901

¹[[*The name of this supposed periodical is <Արարատ> 'Ararat'. But such a name is quite common so I haven't been able to track down the exact source. (?)*]]

Original page number 168.

There is nothing published with the vernaculars of Palu, Çemişgezek, and Chaphgjur. But there are many manuscripts in the mother dialect of Kharberd. In the Բիւրակն [Byurakn] periodical:

- year 1898, page 331, 473, 583-4, 623, 671, 776
- year 1899, page 18
- year 1900, page 233, 316, 331, 491, 519, 730

There is also a small study on formation of this dialect (see Բիւրակն [Byurakn], 1899, page 777).

I also have a separate study that I have formed with Dr. Andranik Hakopian (թ. Անդրանիկ Յակոբեան; [[SEA: /andranik hakopjan/, SWA: /antʰranig hagopʰjan/]]), which is still unpublished.²

It appears that a migrant Armenian community from Kharberd has settled in the upper district of Manisa, near Smyrna, who until now have kept their native dialect, with little changes and which is different from the dialect of the lower district of Manisa. To establish this idea of mine, I have worked on an article in Բիւրակն [Byurakn] (see 1899, page 402-405); on the occasion of this article, a response from Shahinian (Շահինեան; [[SEA/SWA: /fahinjan/]]) was published and a small study on this district's dialect (see 1899, page 291, 402, 503, 528, 575)

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 198).]]

17.2 Phonology

17.2.1 Vowels

17.2.1.1 Segment inventory

The sound system of the dialect of Kharberd and Yerznka is much simpler than the dialects of Karin and Mush. The dialect of Kharberd-Yerznka recognizes the vowels in Table 17.1. But it lacks the vowels /œ, ɣ, ɿ, ɿo/ <Էօ, Հ, Ւ, Ւօ>.

Table 17.1: Vowels of the Kharberd-Yerznka dialect

/i/ <ի>	/u/ <նւ>
/e/ <է>	/ə/ <ը>
/æ/ <ա>	/o/ <օ>
	/ɑ/ <աւ>

²[[For 'unpublished', the original word is անտիպա ֿwhich means 'atypical'. I suspect this was a typo for անտպուած 'unpublished'. (?)]]

17.2.1.2 Sound changes

The following are notable sound changes among vowels and diphthongs

17.2.1.2.1 Classical Armenian /oɪ/ <ŋ> The Classical sound /oɪ/ <ŋ> changed to /o/ <o> (Table 17.2).

Table 17.2: Change from Classical Armenian /oɪ/ <ŋ> to /o/ <o> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘light’	loɪs լոյս	los լօս	lujs լույս
‘sister’	k ^h oɪs քոյս	k ^h oɾ քօր	k ^h ujs քոյս
‘walnut’	ənkoɪz ընկոյզ	ənɡoz ընգօզ	əŋkujz ընկոյզ

17.2.1.2.2 Classical Armenian /iʊ/ <ħl> The Classical sound /iʊ/ <ħl> changed to /i/ <ħ> (Table 17.3).

Table 17.3: Change from Classical Armenian /iʊ/ <ħl> to /i/ <ħ> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘blood’	ariün արիւն	arin արին	arjun արյուն
‘fountain’	aħbiür աղբիւր	aħb ^h ir ախբֿիր	aħpjür աղբյուր
‘flour’	aliür ալիւր	alir ալիր	aljur ալյուր
‘fountain’	eħdžiür եղջիւր	aħdž ^h ir ախջֿիր	jeħdžjür եղջյուր

17.2.1.2.3 Classical Armenian /e/ <t> The Classical sound /e/ <t> becomes /je/ <jt> at the beginning of monosyllabic words, and it becomes /e/ <t> in all other circumstances (Table 17.4).

Table 17.4: Change from Classical Armenian /e/ <t> to /je, e/ <jt, t> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘ox’	ezən եզն	jez յէզ	jez եզ
‘when’	erb երբ	jeb յէբ	jerp ^h երբ
‘to sway’	ereral երերալ	ereral երերալ	jereral երերալ
‘to appear’	erewel երեւել	erval երվալ	jerevel երեւել

17.2.1.2.4 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n> remained /o/ <o> everywhere (Table 17.5).

Table 17.5: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o/ <o> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘alive’	օլց	ոնց	օխցն
‘lentil’	օսպեն	ոսպեն	վոսպ
‘foot’	օտ-(է?)կ ^h (-PL)	ոտք	վոտք ^h
‘orphan’	օրբ	օրբ	վորբ ^h
‘ryegrass’	օրոմեն	օրոմն	վորոմ
‘to thunder’	օրոտալ	օրոտալ	վորոտալ
‘to take pity on’	օլօրմիլ	օզօրմիլ	վօզօրմել

17.2.1.2.5 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical diphthong /ai/ <այ> becomes /æ/ <այ> (Table 17.6). With this sound, the dialect presents a type of middle point for the sound changes of /e/ <է> and /a/ <ա>.

Table 17.6: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /æ/ <այ> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘mother’	մայր	մայր	մայր
‘wood’	պհայտ	փայտ	պհայտ
‘mirror’	հայելի	հայելի	հայելի

17.2.2 Consonants

17.2.2.1 Segment inventory

The consonants have three degrees in the dialect: voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirated. The voiceless unaspirated series...

Original page number 169.

... does not exist. The voiced sounds of Old Armenian are changed to voiced aspirated, the voiceless unaspirated sounds are changed to voiced, while the voiceless aspirated sounds stay voiceless aspirated. Besides these, the palatalized consonants /g^j, k^{hj}/ <գյ, զյ> are created. Whenever the sounds /g, k^h/ <գ, զ> follow /e, i/ <է, ի>, they become /g^j, k^{hj}/ <գյ, զյ>.

17.2.2.2 Sound changes

Among consonant changes, the most famous ones are the following.

17.2.2.2.1 Stop-nasal assimilation The Classical sound /t/ <ւն> before /n/ <ւ> assimilates to become /n/ <ւ> (Table 17.7).

Table 17.7: Change of /tn/ <ւնն> to /nn/ <ււն> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘to enter’	mətanel մտանել	mənnel մըննել	mətnel մտնել
‘to find’	gətanel գտանել	g ^h ənnel գ’ըննել	gətnel գտնել

17.2.2.2.2 Fricative deletion in word-initial /s/-stop clusters The sound /s/ <ս> at the beginning of words is deleted before the sounds /p, t/ <պ, տ> (Table 17.7).

Table 17.8: Deletion of initial /s/ <ս> in /sp, st/ <սպ, ստ> clusters in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘to kill’	əspananel սպանանել	bannel բաննել	spanel սպանել
‘white’	əspitak սպիտակ	bidag բիդագ	spitak սպիտակ
‘to create’	əstełtsanel ստեղծանել	dełdzel դեղծել	steχtsel ստեղծել
‘carrot’	əstepkin ստեպին	dabrin դաբրին	stepkin ստեպին
‘sterile’	əsterdʒ ստերջ	dert ^h դերջ	sterdʒ ստերջ

17.2.2.2.3 Consonant cluster reduction for obstruent-rhotics In both Yerznka and Kharberd, the words in Table 17.9 changed.³

Table 17.9: Reduction of consonant clusters with for obstruent-rhotics in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘sparse’	nqüsər նասր	nosr նօսր	nosər նսր
‘high’	bardzər բարձր	t ^h arz թարզ	barts ^h ər բարձր
‘thick’	t ^h andzər թանձր	b ^h ars բ’արս	t ^h andzər թանձր
‘sweet’	k ^h alts ^h ər քաղցր	k ^h ars քառս	k ^h axts ^h ər քաղցր

³[[For the words ‘high’ and ‘thick’, I suspect that Adjarian incorrectly switched the Kharberd forms. But unfortunately, I cannot be sure. (?)]]

17.2.2.2.4 Consonant cluster reduction for nasal-rhotics The words in Table 17.10 changed.

Table 17.10: Reduction of consonant clusters with for obstruent-rhotics in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘heavy’	tsanər ծանը	tsajr ծայր	tsanər ծանը
‘small’	manər մանը	majr մայր	manər մանը
‘comb’	santər սանտը	sajr սայր	sanər սանը

17.2.2.5 Fronting of post-alveolar obstruents The Dersim province also has a surprising innovation. The Classical sounds /tʃ, dʒ, tʃʰ/ <δ, զ, չ> become /dʒ, ձ, չ/ <ձ, զ, շ> (after passing through the forms /ts, dz, tsʰ/ <ծ, ձ, շ>). While the sound /ʃ/ <շ> becomes /s/ <ս> (Table 17.11, sentence 1).

Table 17.11: Fronting of post-alveolar obstruents in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
‘white’	tʃermak ճերմակ	dzermag ծերմագ	tʃermak ճերմակ
‘water’	dʒur ջուր	dʒur ձուր	dʒur ջուր
‘raisin’	tʃʰamitʃʰ չամիչ	tsʰamitsʰ ցամիշ	tʃʰamitʃʰ չամիչ
‘I pulled’	kʰɑʃetsʰi քաշեցի	kʰasetsʰi քասեցի	kʰɑʃetsʰi քաշեցի

(1) Kharberd-Yerznka dialect ⁴

metsʰ-ə dʒur tsʰ-ig-a-∅
in-DEF water NEG-exist-TH-3SG
'There is no water in it.'
Մեց ձուր ցիզա

17.3 Morphology

17.3.1 Noun inflection or declension

In the grammar, there are no individual innovations. As in all other typical dialects of its type, the Kharberd-Yerznka dialect has 6 cases: nominative, genitive, dative, accusative, ablative, and instrumental. The dative is always the same as

⁴[[The vowel /i/ in [tsʰiga] could belong to the negation prefix. (?)]]

the genitive, while the accusative is the same as the nominative, without a difference between animate and inanimate objects. The ablative formative is /-e/ <է>. The plural markers are /-er, -ner/ <էր, լէր>.

17.3.2 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, we cite the following (Table 17.12).⁵

Table 17.12: Sample of pronouns in the Kharberd-Yerznka dialect

personal 1SG ACC 'me'	indzis, əndzis	ինձիս, ընձիս
personal 1SG ABL 'from me'	imməne	իմմընէ
personal 1PL ACC-DAT 'to us'	mizi, mzi	միզի, մզի
personal 2PL ACC-DAT 'to you'	dz ^h izi, dz ^h zi	ձ'իզի, ձ'զի
personal 2SG ACC-DAT 'to you'	k ^h izi, k ^h zi	քիզի, քզի
personal 1PL ABL 'from us'	merməne	մերմընէ
personal 2SG ABL 'from you'	k ^h uməne	քումընէ
personal 2PL ABL 'from you'	dz ^h erməne	ձ'էրմընէ

17.3.3 Verb inflection or conjugation

The verb is very simple. The rule of changing the Classical vowel /e/ <է> to /i/ <ի> takes place only in 1SG and 1PL persons. In the third person, it changes to /æ/ <ա> (in the first conjugation class).

[[For the indicative present, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <կղ> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like 'to like' /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Kharberd-Yerznka, the theme vowel varies between /æ, i, e/ (Table 17.13).]]

⁵[[For the plural nouns, I mark them as synthetic for accusative and dative, but it's possible that Adjarian meant that they are strictly accusative. The prose isn't clear. (?)]]

Table 17.13: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Kharberd-Yerznka dialect

	Kharberd-Yerznka		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	գը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ 'I like'
2SG	gə sir-e-s	գը սիրես	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-æ-∅	գը սիրա՞	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gə sir-i-nk ^{hj}	գը սիրինք	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրենք
2PL	gə sir-e-k ^{hj}	գը սիրեք	gə sir-e-k ^h	կը սիրեք
3PL	gə sir-e-n	գը սիրեն	gə sir-e-n	կը սիրեն
IND	√-TH-AGR		IND	√-TH-AGR

Original page number 170.

The imperfective and the perfective are the same as in the old forms.

The future is formed with the formative /də/ <դը> (/tə/ <տը>), which is a shortened from of /piti/ <պիտի>. In the negative future, this sound /p/ <պ> changes to /v/ <վ> (2). Forms like in (3) don’t exist.

(2) Kharberd-Yerznka dialect

- a. \widehat{t}^h -vdi sir-i-m
NEG-FUT like-TH-1SG
'I will not like.'
չըկի սիրիմ
- b. \widehat{t}^h -vdi sir-e-i-∅
NEG-FUT like-PST-TH-1SG
'I was not going to like.'
չըկի սիրէի

(3) Absent in the Kharberd-Yerznka dialect

- a. * \widehat{t}^h -piti sir-i-m
NEG-FUT like-TH-1SG
Hypothetical but unattested: 'I will not like.'
չպիտի սիրիմ
- b. *piti \widehat{t}^h -sir-i-m
FUT NEG-like-TH-1SG
Hypothetical but unattested: 'I will not like.'
պիտի չսիրիմ

17.4 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

17.4.1 City of Kharberd

Adjarian's source: Taken from Բիւրակն [Byurakn], 1900, page 730. The orthography was verified by me.

Գըլի չոլի խոօզ մը գըլի: ան խոօզին օղքը փուշ մը գը մընսա. ի՞նչ գէնէ չենէր՝ չի գընըր ան փուշը հանէր: Գելլա գերթա մամիգի մը զըստ թի ան փուշը հանա: Սամիգն ըլ գը հանա ու թօնիրը գը ցըքա: Մեգ-էրգու օր ամնէուն բէս՝ ըս խոօզը գերթա մամիգին զըստ թի փուշս դուր: Սամիգն ըլ զըստ թի փուշը վառավ ալ ո՞ւսացա դամ: Խոօզը հըմըն հաց մի գառնա ու գը փախի: Գերթա օր չօբան մի նսդէր է զաթին մէշ բդուր (սպտուր) գը բ' րդ' ա գուղա: Գըստ թի ըս հացը առ գէր, ըն ըլ գառնա: Զանի մը օր գասնի, գերթա չօբանին զըստ թի հացս դուր, ըն ըլչունի օր դա, ըս հեղուն ըլ խոօզը դղգից մաքի մի գառնա ու գը փախի: Խոօզը գերթա օր դէ մի շուն մի մօրթէր են ու թէշգէր բիղի (դը) երէն. ըդուն զըստ թի ըս մաքին առէր: Զանի մի օր սողը գ'ուգ'ա թի մաքիս դղվէր: Ընօւն ըլ մդիգ չեն ենէր, ինք ըլ ըդուն հարս գառնս ու գը փախի: Շադ գերթա՝ թիշ գերթա, գը տէսնա՝ օր մէգ մարթ մի նսդէր ջըգորդիգ (ջութակ) կը գէնսա: ըդոր զըստ թի ջըգորդիգ դուր օր ըս հարսը դամ: Հարսը գուդա՝ ջըգորդիգը գառնա: Խոօզը գը նսդի ծանի մը դագ⁶ ու կը բըլըշվի (թըք. բաշլամաք «սկսիլ») ջըգորդիգը ջըգորդընել ու խաղ գանչէլ. «Ջըգորդ, ջըգորդ, ջըգորդիգ, փուշ մի դվի՝ հաց մի առի, հացը դղվի՝ մաքի մի առի, մաքին դղվի՝ հարս մի առի, հարսը դվի՝ ջըգորդիգ մի առի, ջըգորդ, ջըգորդ ջըգորդիգ»:

Original page number 171.

17.4.2 From one village from Yerznka

Adjarian's source: Taken from Բիւրակն [Byurakn], 1899, page 386. The orthography of the manuscript was preserved, even if inaccurate.

Կախստովը երիկ մ'ու կսիկ մը կան աներ: Երիկը թէնապէ, կսիկը էտէպսիզ: անսմէն օր առտու լուսծածին պէս կսիկը երկանը առջեւը երկու հաց կը նետէ,

⁶[[The original page had <դակ>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the form is <դագ>; I fixed it.]]

«ղուս էլ, աշքս մ’երեւար» կըսէ աղեր: Երիկը կիթա ծովուն քենարը կը նստի, մեկ հաց ինք կուտէ, մեկան ա ծովուն ձկներուն կը նետէ, կեսը առտուն, կեսն ա ճաշուն: Պատի ձկները հացը տանելու չապալամիշ կ’ռլլան ըմա, անմեն օր մեծ ծուկ մը կուգա ընուց ձեռքն կառնէ կը տանի աղեր. ըսանկ կառն տարի մը անմեն օր: Անիսէ ծուկը ըս հացերը իրենց մեծաւորին կը տանի աղեր. մեծաւորին ընանկ իիւլնտուքիւն մը կունենա օ բոլոր հեքիմները չին կանա բռնտցըներ. Ես ետքը կըսեն քի, Եկեր տարի մը հաց ուստ Նը կըռընանա ըս ծուկն ա ըս հացերը մեծաւորին կը տանի աղեր: Տարիեն ետքը մեծաւորը կըռըտնա. իրեն հաց բերող ծուկը աղերէ կը կանչէ, կը հարցնէ քի ըս հացերը տարի մըն է ո՞սկէ կը բերէ. ան ա կըսէ քի «ծովուն քենարը մարդ մը նստեր ա՞ անմեն օր ըս հացերը ծովը կը նետէ, Ես ա կառնեմ քեզի կը բերիմ»: Ըս սրային մեծաւորը հրաման կառն օ իթա ըն մարդը բերէ օ մուրատ տա իրին արած լավութան տեղը:

17.4.3 Kiğı

Adjarian’s source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, taken from various places.

Ածան հաւը կարգճան կ’ռլի:

Ասդին ծակով Հինտիստան կը հայնա:

Երեցն օր թքան, կըսէ «ամազ գ’ուգ’ա»:

Խեւը գնաց հարսնետունը, ըսաց հոս լաւ է քընծ մեր տունը:

Կուշտն անօրուն մայր (մանր) կը փշէ (կը փշուէ):

Հարիր մազէ ալիր Է կերեր:

Հաւն օր հաւ Է, ջուր խմած ատենը Աստված ի վեր կը հայնա:

Շունը կը զինին՝ տիրունմինէ կամըչնան:

Ըսի իմ արծած խոզն Է:

Original page number 172.

Օրը հարիր սիրտ կրնաս կօյրեր, ըմը հարիր օր Եկեր դատիս՝ սիրտ մը չես կրնար շինիր:

Կով չուսպ, փորը կուշտ:

Տունը չգա տան տիկին՝ հորթուն կըսեն լոս տիկին:

17.4.4 Çarsancak

Adjarian’s source: See Եմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 2 (Բ), page 152.

Կրլի թաքավօր մի. իրեք հատ աղա կունենա. կըսը մենծ աղին. – Տղա՛ս, Ես ալ ծեր Եմ, տասնըհինգ տարի սայմանիս գլօխսը չայիրը չիմ գցեր:

– Արքայ հայրիկ, կըսը աղան, միշտ սայմանիդ գլխու չայիրը շատ մեթ կիսիս (կը գովես): – ան սայմանի չայիրին հավան է օր եօմիւրս երկընցաւ. ան տասնըինս տարի օր չիմ գրցեր, եօմիւրս փճացաւ. գնա ո տեսնըս. չայիրին գլխու աղբիր մը կա. չայիրին տկուն տե՛ (մինչեւ) աղբիրը սահար մի կը քաշէ. աղբիրն ալ լեռան տակ է աղբրեն տե՛ լեռան գլխուն տասպերկու սահար կը քաշէ:

Ելավ մենծ տղան հարիր հատ ծիով առօց. գրցին հասան չայիրը. տեսան օմ արար մի նստեր է աղբիրն վրա: Մի սեւ անա ելավ, երկինքը գօռաց, արգեւն ու կարկուտը առօց:

Թագաւորին տղան ըսըց. – Քշեցեք, ըյնինք աղբիրը:

Չայիրը կես ըրին-չըրին՝ ջրին ու մին մեջ մնացին. չկըրցին օ հասնէին:

Արաբը թուրը քաշեց, ընկաւ ան հարիր հատի մեջ. հարիր հատին ալ գլխուն կըրեց, ծիանն ալ մորթեց, յեղմիշ ըրօց (դիզեց) չայիրին օրթըլըխը, եջաւ սըրթն ի վայր գնոց:

Մի ամիս թագաւորին խապար չգնըց:

Թագաւորը կանչեց օրթանճա տղին:

– Այ աղա՛, աղբայրդ ճանփեցի սայմանի գլխուր. յա (կամ) բռնվան, յա ծեծ (պատերազմ) կիսին. յա քեֆի տեղ է՛ իրանց քեֆը կը հային. գնա խապար մի ա՛ն եկօ՛:

17.4.5 Dersim

Adjarian's source: See <Արրտ>. 1896, page 183.

[[It's not clear to me what this <Արրտ> source is; it's likely a periodical called 'Ararat' <Արարատ>, but there are many such periodicals. (?)]]

Անքան դեսա օր Գիրօն ասգրին մեց է. ցօրս դ'ին բաղի բես բարած է. – Օվանեսը մսց- ինց գինես, ինձի բարութ գիլլէ հասուր:

Original page number 173.

Օվանեսը գ'նըց օ մեր աղան ձ'ինը հեծեր, փախեր է. դեսա օր Գիրօն թուրը ցըրընցօց, թուրը փառլամիս եղավ, յես ալ ըս դ'իուն քասեցի, թուրը փառլաթմիս էրի – օ, Գիրօ, մի՛ վախիր: Ընխղըր (այնչափ) հայա (տեսայ) օ, ցօրս սվարով դաիս հեծած, ամեքուն թուր մի նեղեցի, ցօրս ձ'ին ալ բառգեցուցի. մեզ մարթուն ալ գ'լիսը գըրեցի, դեսա օր փասան գըցէ. – Հա՛ բարամ օլասըզ հա: Ցի գ'հեր օ յես իմ, ընի գ'հիէ թէ թուրքեր Ղամբերն է բ'ռնած. ցըսէր թէ իինգ հորի թրէս ընցուցէր իմ. անքան դեսա օ Օվանեսը գիլլէն հասօց, ըսըց. – Մի վախեին, ախբ' րդասը դ'ու մըսէր, թաբուր մի ասգրին գեսն է մնացէր. մեր աղան ալ էլէր թամասան գիներ. իրգուն գ'ցիք քառուն օսգի տվեց, ի՞նց ինիմ:

18 Şebinkarahisar

Original page number 174.

18.1 Background

At the north side of Kharberd-Yerznka, the city of Şebinkarahisar and the province of Adzbder together form a separate dialect; the dialect is occupies a middle ground between the dialects of Kharberd-Yerznka, Sebastia, and Evdokia.

18.2 Phonology

18.2.1 Consonants

Like the first two dialects ([[Kharberd-Yerznka and Sebastia]]), the dialect has three groups of consonants that are missing from Evdokia: voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirated. There is also here the glottal /f/ <հազար>.

18.2.2 Vowels

18.2.2.1 Segment inventory

The vowel system is like the Evdokia dialect, which we will later see below. The sound /æ/ <ü> is added (Table 18.1).

Table 18.1: Emergence of /æ/ <o> in the Şebinkarahisar dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
'before'	aradʒeaū առաջեաւ	ærtʃ̠ev անչեվ	artʃ̠ev առշեվ

18.2.2.2 Sound changes

18.2.2.2.1 Classical Armenian /o/ <n> Like the Sebastia and Evdokia dialects, the sound /o/ <n> has changed to /œ/ <to> (Table 18.2).

Table 18.2: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /œ/ <to> in the Şebinkarahisar dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
‘work’	gorts զործ	g ^h œrdz զ'էործ	gorts զործ
‘Peter’	petros Պետրոս	bœroes Բէոնու	petros Պետրոս

18.2.2.2 Classical Armenian /e/ <t> There is an innovation that is absent in the Kharberd-Yerznka and Evdokia dialect: the sound /e/ <t> changes to /i/ <h> when stressed (Table 18.3).

Table 18.3: Change from Classical Armenian /e/ <t> changes to /i/ <h> in the Şebinkarahisar dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
‘place’	teł տեղ	dix նիղ	tez տեղ
‘with’	het հետ	hid հիդ	het հետ
‘you.SG.DAT’	k ^h ez պեզ	k ^h iz պիզ	k ^h ez պեզ

With this sound change, the dialect of Şebinkarahisar approaches the dialect of Hamshen, where this same sound change exists (Table 18.4).

Table 18.4: Change from Classical Armenian /e/ <t> changes to /i/ <h> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
‘big’	mets մեծ	midz միծ	mets մեծ
‘with’	het հետ	hid հիդ	het հետ

18.3 Morphology

18.3.1 Verb inflection or conjugation

18.3.1.1 Theme vowel changes

In verbs, the 1SG and 1PL of present tense and of the tenses that are formed from the present have changed the vowel /e/ <t> to /i/ <h> (Table 18.5).¹

¹[[The Classical forms are quite different from the modern forms because of different inflectional suffixes. For illustration, I approximate the change by referencing SWA, which retains the Classical theme vowels.]]

Table 18.5: Change from theme vowel /e/ <է> to /i/ <ի> in the Տեղական dialect

	Տեղական	cf. SWA	
'I want'	g ^h -uz-i-m	գ'ուզիմ	
'I will say'	bidi əs-i-m	բիդի ըսիմ	
'I would write letter'	g ^h ir g ^h r-i-m	գ'իր գ'րիմ	
		k ^h ir k ^h ər-e-m	
		գիր գրեմ	
			IND-want-TH-1SG
			FUT say-TH-1SG
			letter write-TH-1SG

18.3.1.2 Present/past tenses and the progressive

The indicative present tense has two forms, as is found westward in all the Asia Minor dialects until Rodosto. This is the basic present (բուն ներկայ) and the progressive present (շարունական ներկայ). The first is the usual form of the present, which can also be used for the future: 'I say', 'I bring'.

The second is used when the action is being done at this exact time and it cannot at all have a future meaning: 'I am liking'. The progressive present is found only in very few languages. For example, it is found in Ottoman Turkish /al-əjor-əm/ > 'I am taking' (ալյօրը) and /ver-ijor-um/ 'I am giving' (վերիյօրը) ([[Modern Turkish: <alıyorum>, <veriyorum>; the progressive marker is this suffix <iyor> which Adjarian transcribed as /ijor/]])

Original page number 175.

... and also in English 'I am living'.² Persian also has a progressive present: <bé-xâham> 'I want' (بخواهم) ` կուզեմ, ` կուզեմ կոր. <mi-xâham> 'I am wanting' (می خواهم) ³

The indicative past imperfective also has simple and progressive forms (1). Compared with Ottoman Turkish /veriridim/ 'I gave' (վերիրիսիմ) vs. /verijorədəm/ 'I was giving' (վերիյօրըսիմ) ([[Modern Turkish: <ver-di-m> and <ver-iyor-du-m>]]).

(1) SWA

- a. g-ud-ej-i-∅
IND-eat-TH-1SG
- 'I would eat.'
կ'ուսնի

²[[Adjarian incorrectly translated the English as 'I am liking'.]]

³[[The Persian terms are respectively subjunctive and indicative. It seems Adjarian interpreted the distinction in terms of progressiveness.]]

- b. g-ud-ej-i-∅ gor
 IND-eat-TH-1SG PROG
 'I was eating.'
 կ'ուստի կոր

However, the progressive present and imperfective aren't formed in the same way across all the dialects; instead, each dialect uses a different formative. For example, the Istanbul dialect uses /gor/ <կոր>, the Aslanbeg subdialect uses /háje/ <հայյէ>, the Trabzon dialect uses /er/ <էր>. The Şebinkarahisar dialect constructs its progressive forms with the formative /dar/ <դար> (i.e., /tar/ <տար> which has an unclear origin) (2).

(2) Şebinkarahisar dialect

- a. g-əs-i-m dar
 IND-say-TH-1SG PROG
 'I am saying.'
 գըսիմ դար
- b. g-əs-i-s dar
 IND-say-TH-2SG PROG
 'You are saying.'
 գըսիս դար
- c. g-əs-e-i-∅ dar
 IND-say-TH-PST-2SG PROG
 'I was saying.'
 գըսէի դար

18.4 Literature

There is no other information on the Şebinkarahisar dialect, and there is no published manuscript. In Ani in the summer of 1907 (July 7-8), I got acquainted with an architect who was a native of Şebinkarahisar, Mr. T. Toromanian (պր. Թ. Թորոմանյան; [[SEA/SWA: /tʰoramanjan/]])]. I requested from him that he accurately write a sample of this dialect. He gladly undertook my request and he wrote to me the following heartbreaking letter, which was rendered in my orthography, and which I present here completely.

[[*For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 191).]*]]

18.5 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

18.5.1 Şebinkarahisar

Սեր իմ աղա ախրարս,

Միհզիս դերն եմ. խօսդիս հասդադ չի դ'ըդվա. գ'հրզս շադ յուշացավ. իմմա՞ շիդազը օր բիդի ըսկմնը՝ շադ մըն ալ դարիյաթս (թրք. qabahat jasugawnք) ձառը (ծանը) չէ. բ'անի գ'եօրծի մարթ եմ. յիրինգուն-յառավոր դիդ մը դիդիգ արած չունիմ օր մեյ մը դայլամ-դիվիթ անշէվս առնիմ հու երգու սրա գ'իր գ'իմ. չէ նը ինքիրենս ամըն օր կըսէի քի՝ արածըն ափեգ է, խայթէր գօռէլը (կոտրելը) աղեց բ'ան չէ. խօշ դ'ուն ան չեշիդը մարթիգներեն չես. միհզու երեսս չես դար: Իշղէ ասօր հըմար ալ է քի յես ալ քիս հոգ'ուս բես գ'ուզիմ. քիզ դիսած օրեւ սիրոդը բ'ացին՝ մէջը դ'ին: Գ'իդի՞ս ինչու: Ե' գիդի դղայութին... Յես մեզ...

Original page number 176.

... ընգեր մը ունեի մեր քաղաքը ըղած վախդըս. Փուռչուկին Բեօռես (Պետրոս) գըստին. իմ շադ շադ յարանս եր. գ'իշեր ցօրեգ իրար կիդ էինք, չայիգ-չօրթու բարաբար գը խաղայինք. շադ կիդ ալ երգուս վարքիդեն գը փախչէին գիրթայինք Երեսդանը թուր ու խնձոր ուղելու: Ասանգ առխաղաշէ (ընկեր) մը զանվէր եի քսան դարի է: Քիզ օր դիսա՝ ան սահաթը միդքըս ինգավ Բեօռեսը, սիրոդըն դիդեն թօավ. ինքիրենս ըսի քի Ասկած Բեօռեսը գ'ինան ինձի դըվավ: Յես քու վրա անսղրդար սեր դըվի իլլա, ըջըր (արդեօր) դ'ուն ալ իմ Բեօռեսիս դիդը բիդի բ'ոնե՞ս. քանի քի զադվէր եմ աշգիս արցունքը չի գըրթեցավ. միդքըս օր գ'ուրգ'ա զադված օրերևիս՝ ծուկս ու մուկս գը գրիմ: Հետ միդքըս չիլլեր. օր մը, շափար եր դէք գիրայգի, յառօդուն գանուկս ելեր դ'ուռը նսդէր եր. գ'նացի քովը, նայեցա օր դ'իհանը վրա արեր՝ հիդքս խօրաթել բիլա չուզէր դար. ըսի քի «Բեօ՛ռես, քալ՝ Երթանը քիշ մը խաղանք»:

- Չիմ իգ'ար – ըսաց:
- Ինչո՞ւ, ի՞շ գա քի:
- Հետ բ'ան մ'ալ չիգա:
- Հըբը ինչո՞ւ աղանգ դ'իդայրդ՝ զախէր ես ու հիդս ալ չես խօրաթեր:
- Ի՞շ բիդի խօրաթիմ. զաթը քանի մը օր յեղքը ամիս զիս բիդի դոգէ Սղամբօլ. ալյա գը դէսնինք գիրար՝ յա չինք դէսնէր:
- Օղօրթմն գըսէս դար:

- Հըբը սուլդմէ՞ն:
- Չիմ ավերա:
- Օր աշգօվը՝ դեսնես՝ անվախող գաւղաս:
- Ի՞նչ ըրավ օր աղանգ արավ քիզի ամսի՞ն. մինչեւ հիմի հէջ աղանգ ձ’ան մը չիզար:
- Ի՞նչ բիդի ըլլա. յերեգ յիրինգուն վաժաբեղը մինդայարս դօթլուկս դվավ, գ’նա վաժադան փարա բ’էր, չենը ա’լ մի՛ գ’ար ըսաց. ամիս ալ փարա չուներ օր դար, զաթը քանի մը հիդ ալ մարս գուլագին օսգը գոից դվավ՝ դարի վաժադան փարա դվի. հիմի մարս ալչումի. հարս ալ ըսաց քի շատ գ’արթա դերա վարթաբեղ չի՛րդի ըլլա. որգիմ Սդամբօլ թօն երթա ախօրոր քօվը փարա վասդրդի:

Original page number 177.

- Ե դ’ո՞ւն ինչ ըսիր. գ’ուղէ՞ս քի երթաս:
- Ի՞նչ անիմ չերթամ. դաթրջին վաղը գ’ուգ’ա. ամիս աս գ’իշեր թամբայլիթս (պայուսակ) բիդի գաբէ. վաղը շին-զարախոդան շ’ամփա բիդի ելլինը:
- Սուլտ չէր բեռնեսը. յես ալ գանուկս ելա. սիրուէս չեզավ օր երթայի դեսնեի. հեռուն գայնեցա հու նայեցա. օրն ալ ըսես նը շատ գ’էշ օր եր. թաթավը վերեն գ’ուգ’ա սիշիմի բես. ջրիսանք-ջրիսջրիսանք... բաղ բաղ փօրյազը զը փչէր: Զ’օրիին վլրա բ’առցան թամբայլիթը. զինքն ալ վրան նսուցուցին ու դարին. մարդյեղեվէն լացավ. «Յա՛վում, ֆեղ բ’ոնես օսգի գըրի» ըսաց, հու նօրշըբա մը շ’ուր նեղեց յեղեվէն: Հարն ալ ջ’օրին հեղը գ’նաց շ’ամփելու. յես ալ գ’նացի ներս, մութ դիդ մը մդա՝ լացի: Ան է աս Ե՛ ա՛լչի դեսա: Ալչի գիդիմ դեք սա՞ղ է դէ մեռած է. Ասված անօր ալ բ’անին գեօրծին աջ’օղութին դա, իր սիլային հասցընէ. ձ’իզի ալ երգան օրեր դա:

19 Trabzon

19.1 Background

Original page number 178.

The dialect of Trabzon is spread across a small region, which contains only the cities of Trabzon, Gümüşhane, and Giresun. The last one is a migrant settlement from Trabzon. The surrounding villages of Trabzon don't speak this dialect, but instead speak the Hamshem dialect. In recent times, a sizable number of Armenians from Trabzon have migrated to the Caucasus and to the shores of the Black Sea. They primarily live in the cities of Batumi, Poti, Kerch, Sevastopol, Yalta. Because these aforementioned cities do not have a native Armenian population, and because the migrants from Trabzon form a sizable number, we have thus included them in the map as part of the region of the Trabzon dialect.

19.2 Literature

There is no written study on the Trabzon dialect. There are likewise no manuscripts. In the summer of 1910, I stayed two weeks in Trabzon, and I determined that the Trabzon dialect is quite close to the Istanbul dialect, especially the Crimea dialect.

[[For more recent work on this dialect, see *Martirosyan* (2019: 200).]]

19.3 Phonology

19.3.1 Vowels

The vowel system lacks the sounds /æ, ɿ, ɿo/ <ü, ɿ, n>. Sometimes we find the sounds /œ, ɿ/ <ɛ, ɿ> (Table 19.1).

Table 19.1: Emergence of /ɿ/ <ɿ> in the Trabzon dialect

'before'	Classical Armenian ma ^h uruk ^h մաւրուկ	> Trabzon miryk ^h միրիկ	cf. SEA moruk ^h մորուկ
----------	---	---------------------------------------	--------------------------------------

19.3.2 Consonants

The consonant system has greatly changed. The three degrees of Old Armenian have become two; the voiced and voiceless unaspirated have been confused together and have equally changed to voiced sounds. The voiceless aspirated sounds stayed unchanged. This is the state of all other dialects of Asia Minor, starting from Evdokia until Crimea. In the Trabzon dialect, as well as in the Hamshen dialect, there is however a voiceless unaspirated sound /k/ <կ>, which is used instead of the <qaf> sound (ق /q/) for loanwords from Turkish.

19.3.3 Other sound changes

We can say that there are no other sound changes in Trabzon, without of course taking into consideration the following sound changes:

- /ai/ to /a/ (այ>ա)
- /oi/ to /u/ (օյ>ու)
- /iu/ to /u/ (իյ>ու)

In this way, the Trabzon dialect is one of the purest Armenian dialects.

Original page number 179.

19.4 Morphology

In the grammar, there are the following notable points.

19.4.1 Noun or pronoun inflection or declension

The case declensions and pronouns are the same as in the Istanbul dialect. For the latter, it is worth mentioning the words in Table 19.2.

Table 19.2: Sample of pronouns in the Trabzon dialect

proximal NOM SG ‘this’	asivig, asig	ասիվից, ասից
medial NOM SG ‘that’	adivig, adig	ադիվից, ադից
distal NOM SG ‘that yonder’	anivig, anig	անիվից, անից

19.4.2 Verb inflection or conjugation

19.4.2.1 Indicative present and past imperfective

For verb conjugation, the Classical theme vowels /e, ē/ <τ, τ> become /i/ <ḥ> under stress (Table 19.3).¹

[[Adjarian illustrates this change with the indicative present paradigm (Table 19.3). Morphologically for an E-Class verb like /uz-e-l/ 'to want', SWA forms this paradigm by adding the indicative prefix /g(ə)-/ to the finite verb. The finite verb consists of the stem plus agreement suffixes after the theme vowel /e/. In Trabzon, the theme vowel is /e/ for the 3SG, but /i/ elsewhere.]]

Table 19.3: Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> of the verb 'to want' in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-uz-i-m	զուզիմ	g-uz-e-m	կ'ուզեմ 'I want'
2SG	g-uz-i-s	զուզիս	g-uz-e-s	կ'ուզես
3SG	g-uz-e-∅	զուզէ	g-uz-e-∅	կ'ուզէ
1PL	g-uz-i-nk ^h	զուզինք	g-uz-e-ŋk ^h	կ'ուզենք
2PL	g-uz-i-k ^h	զուզիք	g-uz-e-k ^h	կ'ուզեք
3PL	g-uz-i-n	զուզին	g-uz-e-n	կ'ուզեն
	IND-√-TH-AGR		IND-√-TH-AGR	

[[In the past imperfective (Table 19.4), SWA adds the past suffix between the theme vowel and the agreement suffix. The past suffix is covert for the 3SG, but /-i-/ elsewhere. The theme vowel is /e/. In Trabzon, the theme vowel is /-i-/ in the 3SG, and /-e-/ elsewhere. The past suffix is covert in the 3SG, and /-i-/ elsewhere. However, the data is rather limited, so it is possible that the 3SG /-i/ is actually the past suffix, and that the theme vowel is exceptionally covert.]]

¹[[The Classical forms are quite different from the modern forms because of different inflectional suffixes. For illustration, I approximate the change by referencing SWA, which retains the Classical theme vowels.]]

Table 19.4: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to want’ in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	g-uz-e-i-∅ զուզէի	g-uz-ej-i-∅ կ'ուզէի ‘I would want’
2SG	g-uz-e-i-ր զուզէիր	g-uz-ej-i-ր կ'ուզէիր
3SG	g-uz-i-∅-ր զուզիր	g-uz-e-∅-ր կ'ուզէր
	IND-√-TH-PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR

19.4.2.2 Past perfective or aorist

[[The past perfective (Table 19.5) is also called the aorist. In SWA for /jep^h-e-l/ ‘to cook’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Trabzon subdialect behaves the same. However, whereas the theme vowel is a constant /-e-/ in SWA, the theme vowel in Trabzon is /-i-/ for the 3SG, and /-e-/ elsewhere.]]

Table 19.5: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to cook’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	ep ^h -e- \widehat{ts}^h -i-∅ եփեցի	jep ^h -e- \widehat{ts}^h -i-∅ եփեցի ‘I cooked’
2SG	ep ^h -e- \widehat{ts}^h -i-ր եփեցիր	jep ^h -e- \widehat{ts}^h -i-ր եփեցիր
3SG	ep ^h -i- \widehat{ts}^h -∅-∅ եփից	jep ^h -e- \widehat{ts}^h -∅-∅ եփեց
	√-TH-AOR-PST-AGR	√-TH-AOR-PST-AGR

19.4.2.3 Present perfect and past perfect

[[In SWA, the present perfect (Table 19.6) and past perfect (Table 19.7) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Trabzon uses a similar system. The non-finite form is labeled as just a ‘past participle’ by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses /-ir/ <հր>. (?)]]

Table 19.6: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA ‘I have liked’
1SG	sir-ir i-m սիրիր իմ √-PERF.CVB AUX-AGR	sir-er e-m սիրեր եմ √-EPTCP AUX-AGR

Table 19.7: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to bring’ in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA ‘I had brought’
1SG	ber-ir e-i-∅ բերիր էի √-PERF.CVB AUX-PST-AGR	p ^h er-er ej-i-∅ պերեր էի √-EPTCP AUX-PST-AGR

[[Based on this small paradigm, it seems that the auxiliary is /i/ in the present, but /e/ in the past.]]

19.4.2.4 Indicative morpheme as a mobile morpheme

The present formative is /g/ <q> for vowel-initial verbs, while a postposed formative /gu/ <qnL> for consonant-initial verbs. [[To clarify, he means that whereas the indicative morpheme is a prefix /g(ə)-/ in SWA, this morpheme is a mobile morpheme in Trabzon (Table 19.8).]]

Table 19.8: Mobile indicative morpheme in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
‘I want’	g-uz-i-m գուզիմ IND-√-TH-AGR	g-uz-e-m կ'ոզեմ IND-√-TH-AGR
‘I like’	sir-i-m gu սիրիմ գու	gə-sir-e-m կը սիրեմ
‘you.2SG like’	sir-i-s gu սիրիս գու	gə-sir-e-s կը սիրես
‘he likes’	sir-e-∅ gu սիրէ գու √-TH-AGR IND	gə-sir-e-∅ կը սիրէ ¹ IND-√-TH-AGR
‘we would look’	naj-e-i-nk ^h gu նայէինք գու √-TH-PST-AGR IND	gə-naj-e-i-ηk ^h կը նայէինք IND-√-TH-PST-AGR

19.4.2.5 Progressive tenses

The progressive is built with the postposed formatives /er/ <էր> or /uni/ <ունի>. The present takes /er/ <էր>, the imperfective takes /uni/ <ունի>. Vowel-initial verbs also take the prefix /g/ <q>.

[[To clarify, whereas spoken SWA uses a progressive marker /gor/, Trabzon uses either /er/ or /uni/ based on tense. The indicative morpheme is a fixed prefix in SWA, but this prefix is only used for vowel-initial verbs in Trabzon.]]

[[For the present progressive, SWA uses both an indicative prefix /g(ə)-/ and a progressive marker /gor/. Compared across the paradigms, the present progressive is just the indicative present plus this progressive marker. But for Trabzon, the present progressive is the indicative present plus the progressive marker /er/. The indicative prefix /g/ is retained before vowel-initial verbs (Table 19.9), but the indicative suffix /gu/ (for consonant-initial verbs) is absent (Table 19.10).]]

Table 19.9: Present progressive <ՆԵՐԿԱՅ ՀԱՐՈՒՆԱԿԱՆ> of the verb ‘to take’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-ar-n-i-m	գառնիմ էր	g-ar-n-e-m gor	կ’առնեմ կոր
			‘I am taking’	
2SG	g-ar-n-i-s	գառնիս էր	g-ar-n-e-s gor	կ’առնես կոր
3SG	g-ar-n-e-∅	գառնէ էր	g-ar-n-e-∅ gor	կ’առնէ կոր
1PL	g-ar-n-i-nk ^h	գառնինք էր	g-ar-n-e-ŋk ^h gor	կ’առնենք կոր
2PL	g-ar-n-i-k ^h	գառնիք էր	g-ar-n-e-k ^h gor	կ’առնեք կոր
3PL	g-ar-n-i-n	գառնին էր	g-ar-n-e-n gor	կ’առնեն կոր
	IND-√-VX-TH-AGR PROG		IND-√-VX-TH-AGR PROG	

Table 19.10: Present progressive <ՆԵՐԿԱՅ ՀԱՐՈՒՆԱԿԱՆ> of the verb ‘to like’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	sir-i-m	սիրիմ էր	gə sir-e-m gor	կը սիրեմ կոր
			‘I am liking’	
2SG	sir-i-s	սիրիս էր	gə sir-e-s gor	կը սիրես կոր
3SG	sir-e-∅	սիրէ էր	gə sir-e-∅ gor	կը սիրէ կոր
1PL	sir-i-nk ^h	սիրինք էր	gə sir-e-ŋk ^h gor	կը սիրենք կոր
2PL	sir-i-k ^h	սիրիք էր	gə sir-e-k ^h gor	կը սիրեք կոր
3PL	sir-i-n	սիրին էր	gə sir-e-n gor	կը սիրեն կոր
	√-TH-AGR PROG		IND-√-TH-AGR PROG	

[[For the past imperfective progressive, SWA adds the progressive marker /gor/ to the indicative present. The indicative prefix /g(ə)-/ stays. For Trabzon, the progressive marker is instead /uni/. The indicative morpheme is retained as a prefix

for vowel-initial verbs (Table 19.11), but absent for consonant-initial verbs (Table 19.12).]]

Table 19.11: Past imperfective progressive <անկատար շարունական> of the verb ‘to cook’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-ep ^h -e-i-∅ uni	գեփէի ունի	g-ep ^h -ej-i-∅ gor	կ’եփէի կոր ‘I was cooking’
2SG	g-ep ^h -e-i-r uni	գեփէիր ունի	g-ep ^h -ej-i-r gor	կ’եփէիր կոր
3SG	g-ep ^h -i-∅-r uni	գեփիր ունի	g-ep ^h -e-∅-r gor	կ’եփիր կոր
1PL	g-ep ^h -e-i-nk ^h uni	գեփէինք ունի	g-ep ^h -ej-i-ŋk ^h gor	կ’եփէինք կոր
2PL	g-ep ^h -e-i-k ^h uni	գեփէիք ունի	g-ep ^h -ej-i-k ^h gor	կ’եփէիք կոր
3PL	g-ep ^h -e-i-n uni	գեփէին ունի	g-ep ^h -ej-i-n gor	կ’եփէին կոր
	IND-√-TH-PST-AGR PROG		IND-√-TH-PST-AGR PROG	

Table 19.12: Past imperfective progressive <անկատար շարունական> of the verb ‘to look’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	naj-e-i-∅ uni	նայէի ունի	gə naj-ej-i-∅ gor	կը նայէի կոր ‘I was looking’
2SG	naj-e-i-r uni	նայէիր ունի	gə naj-ej-i-r gor	կը նայէիր կոր
3SG	naj-i-∅-r uni	նայիր ունի	gə naj-e-∅-r gor	կը նայէր կոր
1PL	naj-e-i-nk ^h uni	նայէինք ունի	gə naj-ej-i-ŋk ^h gor	կը նայէինք կոր
2PL	naj-e-i-k ^h uni	նայէիք ունի	gə naj-ej-i-k ^h gor	կը նայէիք կոր
3PL	naj-e-i-n uni	նայէին ունի	gə naj-ej-i-n gor	կը նայէին կոր
	√-TH-PST-AGR PROG		IND-√-TH-PST-AGR PROG	

19.4.2.6 Other mobile morphemes

As can be seen, the verbal formatives (IND /gu/ <գու>, PROG /er, uni/ <եր, ունի>) are generally postposed. This postponement can also be done in the future and the negative.

[[For the future, SWA simply combines the future morpheme /bidi/ with the finite verb. This future morpheme is a proclitic. In Trabzon, the future morpheme can go on either side of the verb (1a).]]

- (1) a. Trabzon dialect

- i. bidi uz-i-m
FUT want-TH-1SG
'I will want.'
բիդի ուզիմ
- ii. uz-im bidi
want-TH-1SG FUT
'I will want.'
ուզիմ բիդի
- b. cf. SWA
bidi uz-e-m
FUT want-TH-1SG
'I will want.'
ախտի ուզեմ

[[For negated verbs, a negated present verb uses a periphrastic construction of the negative auxiliary plus a non-finite verb. The auxiliary carries tense-agreement. The auxiliary is before the verb. The non-finite verb has a suffix /-r/ (the connegative) after the theme vowel. For Trabzon, the auxiliary can go before or after the verb (2a).]]

- (2) a. Trabzon dialect
 - i. \widehat{tj}^h -i-s gr-i-r
NEG-AUX-2SG write-TH-CN
'You don't write.'
չի գրի
 - ii. gr-i-r \widehat{tj}^h -i-s
write-TH-CN NEG-AUX-2SG
'You don't write.'
գրիր չի
- b. cf. SWA
 \widehat{tj}^h -e-s $k^hər$ -e-r
NEG-AUX-2SG write-TH-CN
'You don't write.'
չե գրեր

19.4.2.7 Repetition of agreement in negation

When forming the negative, the conjugation of the participle is also interesting.

[[In SWA, negated present verbs are made up of a finite negative auxiliary plus a non-finite verb. Agreement is strictly on the auxiliary. But in Trabzon, it seems that agreement can be on both the negative auxiliary and the verb (3).]]

- (3) a. 'I don't come'
- i. Trabzon dialect
 \widehat{t}^h -i-m k^h -a-m
 NEG-AUX-1SG come-TH-1SG
 չհմ քամ
 - ii. cf. SWA
 \widehat{t}^h -e-m k^h -a- τ
 NEG-AUX-1SG come-TH-CN
 չեմ քար
- b. 'I don't want'
- i. Trabzon dialect
 \widehat{t}^h -i-m uz-i-m
 NEG-AUX-1SG want-TH-1SG
 չհմ ուզիմ
 - ii. cf. SWA
 \widehat{t}^h -e-m uz-e- τ
 NEG-AUX-1SG want-TH-CN
 չեմ ուզեր
- c. 'We don't employ'
- i. Trabzon dialect
 \widehat{t}^h -i-nk^h p^hane- \widehat{t}^h un-i-nk^h
 NEG-AUX-1PL work-CAUS-TH-1PL
 չինք բանեցունինք
 - ii. cf. SWA
 \widehat{t}^h -e-nk^h p^hane- \widehat{t}^h ən-e- τ
 NEG-AUX-1SG work-CAUS-TH-CN
 չենք բանեցներ

Or the repetition of the copula as in the Bayazit subdialect.

[[He means that another option is that the verb stays non-finite. The verb is preceded by a finite negative auxiliary, and followed by a finite positive auxiliary (4).]]

- (4) 'We don't know'

- a. Trabzon dialect

$\widehat{t}^h\text{-i-nk}^h$ $\text{im-a-}\widehat{\text{ts}}^h\text{-ir}$ i-nk^h
 NEG-AUX-1PL know-LV-AOR-PERF.CVB AUX-1PL
 չիւը իմացիր իւը
- b. cf. SEA

$\widehat{t}^h\text{-e-}\eta\text{k}^h$ $\text{im-a-}\widehat{\text{ts}}^h\text{-el}$
 NEG-AUX-1PL know-LV-AOR-PERF.CVB
 չեւը իմացել

19.5 Subdialects

Gümüşhane and Giresun also have the formative /er/ <էր> for forming the progressive. Gümüşhane forms the simple present by using a postposed /gə/ <գը> (5), with which it forms a middle zone between Karin and Trabzon.

- (5) ‘He cleans’
- a. Gümüşhane subdialect of the Trabzon dialect

$\text{mak}^h\text{r-e-}\emptyset$ gə
 clean-TH-3SG IND
 մաքրէ գը
 - b. cf. SWA

$\text{gə-}\text{mak}^h\text{r-e-}\emptyset$
 IND-clean-TH-3SG
 կը մաքրէ

Original page number 180.

19.6 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

Adjarian's source: Written by my philologist friend, a teacher from Trabzon, Mr. Nshan Khetshian (պր. Նշան Խետշեան; [[SEA/SWA: /nəʃan χətʃjan/]]). I have rendered the orthography into the scientific one.

- Բար իրիզուն:
- Ասձու բարին, Լուսիա հանում, բարօվ եզար. իրամմեցէք:

– Քա՛ Համաս, Օնսիզիդ մենք օրը շնավոր ըլլա, աբրի մսա, խերե դեսնիս, Ասված օջախիդ բաշխե՞:

– Ծինօրագալիմ, օխչ ըլլաս. Ասված քուգինները ալ քեզի բաշխե՞. հրամմեցեք վեր: Ազ թաքու, եգէ Լուսիա հանումին չարսաֆը վա՛ն առ գուշիւն:

– Քա՛ Համաս, շիդագը գուգիս նա, յես ասօր դեղես ժամկելու վախսը չունեի. գիդի՞ն յա, երդուշաբդի օրը ելա վզլացք երի, իրեցաբդի բուղաթայէն հանեցի, չորեցաբդի գարեցի գարգռեցի, ասօր ալ ելա բաղլիդ քսացի քի՝ օսքուները քիչ մէ դաքնան. լաքին քու անուշիգ խաթերը համար չի գոցա համփերիր եի. ըսի լի ինչ գըլլա նա՝ թօ՛ն ըլլա. մեռնելոս ալ գիդնամ յես ասօր Համաս հանումին օրթուն դոնին բիդի երթամ. չունքի դուն աղեգ գիդիս օր յես Օնսիզը իմ զավգիս բես սիրիմ գու:

– Օխչ ըլլաս, անիվիգ ալ քեզի մօր բես սիրէ գու. դունք ձերն է. հելբետ բիդի քայիր. զաթի աչզըս չօրս բացած ջանփադ նայէի ունի. ամմա եղեր չի քայիր յա՝ խա՛չ օր իմ ձեռքես ինդօ՛ն բիդի խալըսէիր:

– Օ՛ֆ, նեֆեսս դդրեցավ. ծունգվըներուս ծով հիշ հօքի մնացած չէ. դիյ օր հու եգա նա՝ հօքիս բերանըս եգավ. քրդինքներու մէչ մնացի: Ե՛հ, դահա ի՞նդօր իք նայիմ. աղի՞գ իք:

– Ինդօր բիդի ըլլանք. մէխգօվսիս դանչըվինք եր: – Սերքիս աղայէն ի՞նչ խաբար. նամակ՝ բան մը գառնի՞ք եր մի: – Սեբէ քի ամմեն շարդու գառնինք եր. հարցունօղներուն ամմենքին ալ բարեվ գրած է: – Բարին դրգող բերօգին արեվըն ըլլա. դուն ալ նամագ...

Original page number 181.

... գրելու ըլլաս նա՝ ինձմեն շադ շադ բարեվ գրէ. օրթուն խերը դեսնէ. Ասված օջախին բաշխե՞:

– Գուշիուս վրա. մէղեր ըսելօվըդ գրէի բիդի: – Գլօխըդ բարցին վրա. – Ե՛հ, դահա ի՞նչ գա, ի՞նչ չիգա. դուսեն նեսեն խաբար՝ բան մը գառնի՞ք եր: Քեզի նօր խաբար մը դամ բիդի ամմա՝ չութդիմ քի իմացա՞ծ իք մի:

– Ի՞նչ է, քա՛. ըսէ նայիմ. մենք բանէ մը խաբար չունինք. դունէն դուս ելած չունինք քի բան մալ իմանամ:

– Անցածն օրդանքը Հաջի Ղասիմէն դերվէր գերթայի ունի, նիրօչս մէնձ հարսը դէմըս ելավ. անզից իմացա քի՝ դազանչի Արութենին մանչուն Նիշանը յետ երի ին:

– Քա՛, իիմագ խելքիս քութամ. յէ՞փի եղավ աղիգ. զահեր մէնք աս քաղըէն չեինք. իիշ բան մալչինք իմացիր ինք. սեբէրը ի՞նչ է աջաբա. Նիշանը ախշիգան թարափէ՞ն յետ երիր ին մի՝ չէ նա մանչուն:

– Ախշիզան թարափեն յեղ երիր ին. սեբեր գեյա մանչը խում շադ խմէ գու եղիր. ամմէն իրինդուն քեօն-գինով դուն գերթա եղիր. վասդզգաձը, դադաձը բիկիլն խումի գուրա եղիր. ամմէն իրինգուն դանը մէչ ծէծ-փէդ գըլլա եղիր. դահա թախում մը դեղիմ-դեղի խոսգեր. Վօ՞ն մէգը ըսիմ: Ամա խոսգը մէշելսին, քեզի բան մը գուրցի՞մ, քա Համա. Նիշանը յեղ ենելսին շադ խաս եղավ. անանգ գինօվի մը դալու խաս՝ շիդը չուվան մը թօն ցրին դէն՝ դանին ձօվը նեղին:

– Խոսգը մէրիզօվ գրրեցի. առաջ խելքերնին վո՞լու դէխն եր. անօր ինչ ծաղիզ ըլլալը չուքրէի՞ն մի. քառսուն դուր զարգավ. քառսուն գէղէ ախշիզ ուրգից, լաքին հիչ մէզն ալ վրան չի թուքրավ: Հեր նէ խաս, յես խօշլանմիշ եղա աս բանեն. ախշիզը խաս դիա է. գոյեսբանա (յն. տանտիկին), գարօն զարգըրոդ. դանը մէչ ոիյօր ինինգուն ֆըռըլ-ֆըռըլ դառնա գու: Ասված հելքեթէ բաշխա խսմեթ մը հանետ գու դէմը: Տէլիք բօնչուին յերդէ կալմազ:

- Հայ, հայ, դուն շէնց ունեցիր, ջանչը Բաղդադին քուքա:
- Հրամմէ՛, անուշ, կօնյաք առ, Լուսիա հանում:
- Եհ, Օնսիզիդ մէնձ օրը շնավօր ըլլա. աբրի մնա. խերը դէսնիս. ամմէն դարի աս օրերուն հասնի. թաքն ու բազգը դէսնիմ. մազը-միրիթը ջերմըզի:

Original page number 182.

- Անո՞ւշ հրամմէցիր:
- Անուշօվ մնաս: Քա՛, աս ի՞նչ համօվ բան էր. դունե՞ն մի երիր իք աս անուշը, չենա մի գուսէն ձախուռ առիր իք:
- Քա՛ մեղա, դուսէն ալ ի՞նչէն բիդի առնէի. Թաքրուիիձաս եփից:
- Ո՞յ, մադվըները սիրիմ յես անօր. Երնեգ քեզի օր ասանգ անգին զավագ ունիս: Քա՛, քանի՞ դարու եղավ:
- Սուրբ Սերքիսին բահօց շարդուն դասնըօխնդը բիդի թամնէ՝ դասնըվութը բիդի մդիսի: Անօր աշղարծ եգած օրը մէր դրացի հաշի Ուսգուն իր օրթին զարքիր ունի. ասօրվան բէս դահա միդա է. մեզի ալ հարսնիզ գանչիր էր, լաքին ան հիհգունը իմ ցավըս բռնելուն սեբերօվը չիգրցի երթալ: Այս, Լուսիա հանում, ինչե՞ն քաշեցի ան վախաթը. թէմամ եռսունիսիրէ օր լոխուսա բազեցա. շադերը ըսին քի Համասին հալը հալ չէ. հա՛ մեռնի էր, հա՛ մեռնի բիդի. Ե՞հ, մեռնի՞ն Ասձու աչիչը. դահա խսմէլիք ջուրերնիս չէ հադիր:
- Ինչ դուայ է մեռնելը, հելէ գեցիր նայիմ. մէյ մը Թաքրուիիձադ ամսէ, Օնսիզըդ ալ օրգը գլոխ էրէ դէն, անգից յեղգը ի՞նչ գուզիս նա եղիր: Օղօրմած հօքի գեսուրըս գըսէր քի՝ «Մարթուն ըսածը ըմլլար, Ասձու ըսածը գըլլա»:
- Անանգ է. ջագաղնիս ի՞նչ գրված է նա՞ ան գըլլա. հրամմէ, դայֆէդ ա՛ռ:
- Շինօրագալ իմ. բարէ իդգէց թիւթիւնին դավանօզը ինձի դուր՝ ծիգար մը փաթթիմ. յես քիչ մը թիյրաքի ին. դայֆէյին հեղը մութլախա ծիգար մը բիդի իսմիմ: Քա՛, աս ի՞նչ սերթ թիւթիւն է. փաքէ՞թ է մի՞ չէ նա դաշախ:

– Մենք դաշախ չինք բանեցունինք. իձնունոց փաքեթ է. մեր Սերքիս աղաս փաքեթեն զադ բաշխա թիւթիւն չի բանեցունիր:

– Եհ, մնագ բարօվ. օր մը դուք ալ ամմենքով մեզի հրամմեցեք. բեր գենիմ (կ'սպասեմ):

– Երթաք բարօվ. նորեն հրամմեցեք. ասիգ չիմ սեբիմ. ախշիգներուն բարեվ երե:

**

Իմ սիրազան երգու աչգիս լուս զավագըս.

Հեն առաջ անուշիգ խաթրըդ հարցընիմ գու. իշալլահ օխչ...

Original page number 183.

... առօխչ բանիդ-դորձիդ եղեւեն իս: Մեզի ալ հարցունելու ըլլաս նա՝ փառք Ասձու, ամմենքով աղիգ ինք: Միևագ, անցած օրդանքը մարզոց թիչ մը քեյֆո ավըրից, սրմայի բես երավ. երգու իրեց օր ալ բառգեցավ. համա հեքիմեն առած դեղերուս վրա՝ հիմիգ աղիգ է. ասօր հինգ օր է օր օդքի ելիր է: Ախբարները ու քուրվորիքը ամմենքով աղիգ ին. իլլէ բրգորիգ ախբարըդ Արութչանը. գուղէ եր, իմտ երր, դրդիգ գուղա եր. Ասված չար աչգէ բահե. ասանգ մնալու ըլլա նա՝ շադ աղիգ է:

Քավազ, թիչ մ'ալ քու վրայօքըդ խօրաթիւք:

Չավագըս, երգու դարիին բերի դարիբ-դուրբեթ Ուռուսսիային չօլեր քնացիր ընգիր իս. դիյօր հիմա, իրարու վրա հաշիֆ Ենիմ նա՝ Եսունըօխող մանեթեն Եվելի չէ դրգաձըդ: Ի՞նչ գենիս եր. Վորին քօվը գենաս եր. ի՞նչ է դադաձըդ, ի՞նչ է վասդզաձըդ. ի՞նչ է խարչաձըդ. շիդէ շիդագ բան մը գրիր չիս ինձի: Օ՛ղուկ, դուն մեր ասդեզի հալը ինօց աղիգ գիդիս. յես առաչվան բես վաձձումը անցավ: Ասդեղի գորձերը հարցունելու ըլլաս նա՝ հիչ բան չիգա. բերանսիս քամիին բացիր գեսիր ինք: Հիչ չէ նա, յա՛վիս, ամիսէ ամիս քանական մանեթ խաշլուի դրգիս մեզի. յես քեզի ադ բօյերը բերի թի՝ ինձի յարդում Ենիս, թեվընգեր ըլլաս. քեզմեն զադ ուրիշ գիւվենէչիս մը չունիմ. Վերը Ասված, վարը քեզի գիւվենմիշ Եղիր իմ. Եմալութան չի դաս. գիրըս առնիս չառնիս՝ ինձի փարա ժըմընցընիս. դուն խընդացուր մեզի թի Ասված ալ քեզի խնդացունէ: Ամենանփրգիչը բանիդ գորձիո: աչօղութեն դա ու օխչ առօխչ նորեն իրար դեսնելու արժանի ենէ:

Մարըդ իր միդար փօխիր է. գրսէ եր թի՝ Ցիրքօրըս աս անքամ քալու ըլլա նա՝ օդգը գլօխ բիդի Ենիմ: Դեսնի՛մ քեզի, զավագըս, մդահան չենիս մեզի. նամազիս դարցին բեր գենիմ:

Յես ու մարըդ երգու աչվըներըդ բաքնինք գու քուրերըդ ու ախբարներըդ ալ սիրօվ ու գարօտօվ բարեվներ գենին քեզի:

20 Hamshen

20.1 Background and literature

Original page number 184.

This dialect is scattered and spread across many diverse regions. Its principle area and place of origin is east of Trabzon, in the province of Hamshen, in the same-named village-city. A few centuries ago, this province was entirely filled with Armenian residents, but the barbaric and fanatical Muslims have almost entirely erased the Armenians there. Tens of thousands of Armenians were martyred during the invasions of the bandit-preacher Դուռութ օղի Մէհմէտ ([SEA: /yuruf oqli mehmet/]),¹ tens of thousands were forced to convert to Islam, and until now are considered as Turkish (տաճիկ), even though they have preserved their old Armenian customs and native Armenian dialect. The remaining Armenians who were freed from the sword and apostasy were able to escape and save themselves, and they took refuge in the villages near Trabzon: Ünye, Fatsa, Terme, Çarşamba, and even much farther around Samsun, Sinop, and Nicomedia. Near İzmit, above Başiskele, they built a village called Manishag. In recent times, before the latest massacres and after, new large migrant communities of Hamshen Armenians passed through the Caucasus, where they established many small Armenian settlements on the shores of the Black Sea. For example, Sokhumi, Sochi, Mtsara, Tsebelda, Adler, Shapsugskaya, and so on.

The Hamshen dialect is still not studied, but many extensive manuscripts have been published. Among these, the principle one is the publication in Ararat (Արարատ) 1892, Եջ 428-447, which although it is not signed, is by the known folklorist Sarkis Haykuni (Ս. Հայկոնւսի). When I was in Etchmiadzin, I had the opportunity of converting this same manuscript into the scientific orthography through this person; I provide this manuscript later below. Other smaller manuscripts and...

¹[[I couldn't track down this person, or easily determine a romanization. The name sounds Turkish. I asked a Turkish linguist who works on Hamshen (Neşe Kaya) on a possible romanization. Adjarian's phonetic transcription suggests <Čuruf Oğlı Mehmet>. But the name <Guruf> doesn't clearly mean anything in Turkish. This name might have been mis-heard from <Yusuf Oğlu Mehmet>, meaning 'Yusuf, son of Mehmet'. Despite these possible romanizations, I still couldn't track down this person. Neither Kaya nor other dialectologists (Hrach Martirosyan) recognized this name. (?)]]

Original page number 185.

... collections of words have been published in various periodicals, for example:

- Բիւրակն [Byurakn]
 - 1899: page 508, 558, 603, 654, 699, 752, 779
 - 1900: page 14, 29, 42, 59, 82, 120
- Հանդես Ամսորեայ [Monthly Review]
 - 1891: page 116, 300
 - 1892: page 24, 183-4, 382-3
 - 1895: page 13, 183-6
- Ararat (Արարատ)
 - 1895: page 54, 83-84, 239-243, 293-297, 396-400

In the summer of 1910, with the goal of studying this dialect, I crossed Trabzon, where I stayed for two weeks. I was surrounded by many villagers and teachers who were from Malya, Abgion, Küçük Şana, and Çoşara; they wholeheartedly offered their help to me. I was able to make a dictionary and grammar of the dialect, to collect manuscripts, and so on.

Across various villages, the dialect has small differences. The effect of the city is obvious. The villages that are far from Trabzon and hidden in the mountains present the most original form, while the villages that are close to the city have changed. The first group includes the village of Malya, which preserves the purest form of the Hamshen dialect. The second group includes Zefanos which is a village that is almost half an hour away from the city, and it has a very simplified dialect.

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 203).]]

20.2 Phonology

20.2.1 Vowels

20.2.1.1 Segment inventory

The original Hamshen dialect has the vowels in Table 20.1. The villages close to Trabzon do not have the vowels /æ, ie, ɥo/ <ü, տ, ն>.

Table 20.1: Vowels of the Hamshen dialect

/i/ <ի>	/Y/ <իւ>	/u/ <ու>
/je/ <է>		/yo/ <ո>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>
/æ/ <այ>		/a/ <ա>

20.2.1.2 Sound changes

20.2.1.2.1 Classical Armenian /a/ <ա> By a general rule, the Classical Armenian sound /a/ <ա> has changed to /o/ <օ> next to nasals (Table 20.2).

Table 20.2: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /o/ <օ> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
‘skull’	gank, gang գանկ, գանգ	gʰang գ’օնգ	gaŋk, gaŋg գանկ, գանգ
‘to complain’	gangatil գանգատիլ	gʰongdil գ’օնգդիլ	gaŋgatel գանգատել
‘soup (CA); tan drink (SEA)’	tʰan թան	tʰon թօն	tʰan թան
‘month’	amis ամիս	omis օմիս	amis ամիս
‘durable’	amur ամուր	omur օմուր	amur ամուր
‘mint’	ananaχ անանուխ	onluxkʰ օնլուխք	ananaχ անանուխ

20.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> becomes /ji/ <յի> at the beginning of monosyllabic words, while it becomes /e/ <է> at the beginning of polysyllabic words (Table 20.3).²

Table 20.3: Change from word-initial Classical Armenian /e/ <է> to /ji, e/ <յի, է> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
‘ox’	ezən եզն	jiz յիզ	jez եզ
‘ox (GEN)’	ezin եզին	ez-onə եզօնə	jez-an եզան
‘ox (PL)’	ezinkʰ եզինք	ez-nin եզնին	jez-ner եզներ
‘I’	es ես	jis յիս	jes ես
‘when’	erb երբ	jipʰ յիփ	jerpʰ երբ
‘oath’	erdumən երդումն	eʃtʰvunkʰ եշթվունք	jertʰum երդում
‘thirty’	eresun երեսն	ersun երսն	jeresun երեսն
‘nail (finger/toe)’	elung եղունգ	euunkʰ եղունք	jevung եղունգ

²[[For the inflected words for ‘ox’, the final /n/ in Hamshen may be a definite suffix /-ն/ (?)]]

Inside the word, it becomes /ie, i, e/ <Ը, ՚, է> (Table 20.4). (The /ie/ <Ը> is found especially in Malya.)

Table 20.4: Change from word-medial Classical Armenian /e/ <Ը> to /ie, i, e/ <Ը, ՚, է> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
‘night’	giſer զիշեր	gʰiſier զիշեր	giſer զիշեր
‘we (NOM)’	mekʰ մեք	mje̥kʰ մյեք	meŋkʰ մենք
‘our (GEN)’	mer մեր	mir միր	mer մեր
‘big’	mets մեծ	midz միծ	mets մեծ
‘place’	teł տեղ	dez դեզ	teł տեղ

20.2.1.2.3 Classical Armenian /o/ <n> The sound /o/ <n> changes everywhere to /uo, o, œ, ՚/ <n, օ, էօ, ՚օ> (Table 20.5a) except for the words in Table 20.5b.

Table 20.5: Change from word-medial Classical Armenian /o/ <n> to /uo, o, œ, ՚/ <n, օ, էօ, ՚օ> with exceptions in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
a. ‘villager’			գյուղացի գյուղացի
‘villager (DAT,PL)’			գյուղացի-ուսիսի գյուղացի-ուսիսի
‘louse’	oðʒil ոչիլ	oʃ̥il օչիլ	oʃ̥il օչիլ
‘apple’	χəndzor խնձոր	χəndzr, չəndzcej խնձիր, խնձեյ	χəndzor խնձոր
‘valley’	dzor ձոր	dʒ̥or, dzr ձ’օր, ձիր	dzor ձոր
‘four’	tʃ̥ors չորս	tʃ̥cejs չեօյս	tʃ̥ors չորս
b. ‘who’	ov ով	vov, vœv վօվ, վեօվ	ov ով
‘which’	or որ	vœr վեօր	vor որ

20.2.1.2.4 Classical Armenian /ai/ <այ> Among the diphthongs, Classical /ai/ <այ> changes usually to /e/ <Է>, ...

Original page number 186.

... to /œ/ <այ> in Malya (Table 20.6).

Table 20.6: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /e, œ/ <Է, ՚Ե> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
‘goat’	ai̥ts այծ	æd̥z, ed̥z այծ, էծ	ajts այծ
‘this’	ai̥s այս	æs, es այս, էս	ajs այս
‘other’	ai̥l այլ	æl, el այլ, էլ	ajl այլ

20.2.1.2.5 Classical Armenian /o̯, i̯/ <ŋ, hL> For the others, Classical /o̯, i̯/ <ŋ, hL> become /u/ <nL> (Table 20.6).

Table 20.7: Change from Classical Armenian /o̯, i̯/ <ŋ, hL> to /u/ <nL> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
‘light’	lo̯s լոյս	lus լուս	lujs լոյս
‘snow’	dz̥iun ձիւն	dz̥un ձուն	dz̥jun ձյուն

20.2.2 Consonants

20.2.2.1 Voice quality or laryngeal changes

The consonant group has three degrees: voiced, voiced aspirated, and voiceless unaspirated. It must be noted however that the voiced sounds are also not fully voiced here, but are very close to the voiceless unaspirated. The villages that are close to the city have only two degrees, missing the voiced aspirated sounds. The Old Armenian voiced consonants are usually changed to voiced aspirated, and the voiceless unaspirated sounds are changed to voiced, while the voiceless aspirated sounds stay the same.³

20.2.2.2 Reflexes of Classical /r/ <ŋ>

What is interesting is the changes for the Classical sound /r/ <ŋ>. Next to dentals, it becomes /ʃ/ <շ>, it becomes /j/ <յ> next to other consonants, while it stays the same next to vowels (Table 20.8).

Table 20.8: Change from Classical Armenian /r/ <ŋ> to /ʃ, j, r/ <շ, յ, ր> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
‘man’	mard մարդ	mq̥sd մաշդ	mart ^h մարդ
‘empty’	dataրk դատարկ	dajdag դայդազ	datark դատարկ
‘four’	tʃ̥ors չորս	tʃ̥yjs չիւյս	tʃ̥ors չորս
‘dream’	eraz երազ	neraz ներազ	jeraz երազ
‘face’	eres երես	eris երիս	jeres երես
‘face-GEN’	eres-i երեսի	ejs-i եյսի	jeres-i երեսի

³[[This contradicts the first sentence; he might just mean that the dialect only has voiceless consonants, without being sure of aspiration. (?)]]

20.3 Morphology

20.3.1 Noun inflection or declension

20.3.1.1 Plural suffixes

For declensions, what is noteworthy are the plural formatives /-ir, -nir, -nin/ <հր սիր սիլս> 20.9.⁴

Table 20.9: Plural suffixes in the Hamshen dialect

	'bread'		'apple'	
NOM	hats ^h -ir	հացիր	χndz ^h oj-nir	ինձօյնիր
GEN-DAT	hats ^h -er-u	հացերու	χndz ^h oj-nin	ինձօյնին
ABL	hats ^h -er-un	հացերուն	χndz ^h oj-nun	ինձօյնուն
	hats ^h -er-un-menen	հացերունսմեն	χndz ^h oj-ner-en	ինձօյներեն
INS	hats ^h -er-ov	հացերօվ	χndz ^h oj-nun-mene	ինձօյնունմեն
			χndz ^h oj-ner-ov	ինձօյներօվ

20.3.1.2 Case marking

The accusative is sometimes the same as the nominative, and sometimes the same as the dative. The singular ablative takes /-en/ <էն> or /-én/ <ըն>.

20.3.2 Pronoun inflection or declension

20.3.2.1 Personal pronouns

[[Table 20.10 is for personal pronouns.]]

⁴[[Adjarian's paradigms have quite ambiguous segmentations. Table 20.9 is just my speculation on one possible morpheme segmentation.]]

Table 20.10: Inflection paradigm for personal pronouns in the Hamshen dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he/she'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	jes յէս	d ^h un դ՛նս	en, ina են, ինս	mek ^h մէք	d ^h unk ^h դ՛նկ	enir, inir ենիր, ինիր
GEN	im իմ	k ^h u քու	enu, inu ենս, ինս	mir, mij միր, միյ	d ^h ur, d ^h ij դ՛ս, դ՛ս	enuts ^h , inuts ^h ենստ, ինստ
DAT	indz-i ինձի	k ^h ez-i քէզի	enu ենս	mez-i մէզի	d ^h ez-i դ՛զի	enuts ^h ենստ
	indz-igi ինձիցի	k ^h ez-igi քէզիցի		mez-igi մէզիցի	d ^h ez-igi դ՛զիցի	inuts ^h ինստ
	indz-haqh ինձիզի	øtqahqh քէզիզի		øtqahqh քէզիզի	øtqahqh քէզիզի	hunig ինուց
ACC	indz-i ինձի	k ^h ez-i քէզի	en, enu են, ենս	mez-i մէզի	d ^h ez-i դ՛զի	enuts ^h , inuts ^h ենստ, ինստ
	indz-igi ինձիցի	k ^h ez-igi քէզիցի	zən զնս	mez-igi մէզիցի	d ^h ez-igi դ՛զիցի	zenis զնիս
	indz-haqh ինձիզի	øtqahqh քէզիզի		øtqahqh քէզիզի	øtqahqh քէզիզի	qtsuhp զնիսիր
ABL	indz-men ինձմեն	k ^h ez-men քէզմեն	endi, indi ենդի, ինդի	mez-men մէզմեն	d ^h ez-men դ՛զմեն	enuts ^h -men ենստմեն
				øtqahqh քէզիզի	øtqahqh քէզիզի	hunigmen ինուցմեն
INS	indz-mov ինձմօվ	k ^h ez-mov քէզմօվ	enu hid ենս հիդ	mez-mov մէզմօվ	d ^h ez-mov դ՛զմօվ	enuts ^h -mov ենստմօվ
						hunigmov ինուցմօվ

Original page number 187.

The plural instrumental is very diverse (Table 20.11). But the word /inuts^h-mov/ <ինուցմօվ> is not said.

Table 20.11: Sample of plural instrumental pronouns in the Hamshen dialect

3PL 'with those'	Other pronouns, maybe 'with these/those' (?)
enuts ^h -mov ենուցմօվ	esir եսիր
ənus ^h -mov ընուցմօվ	isir իսիր
enuts ^h -mer-ov ենուցմերօվ	esuts ^h -mer-ov եսուցմերօվ
ənus ^h -mer-ov ընուցմերօվ	esduts ^h -mov եսդուցմօվ
enits ^h -mer-ov ենիցմերօվ	esits ^h -mer-ov եսիցմերօվ
ənits ^h -mer-ov ընիցմերօվ	edits ^h -mer-ov եդիցմերօվ
	eduts ^h -mer-ov եդուցմերօվ

[[Adjarian likewise lists a paradigm (Table 20.12) which seems to be for the reflex of the logophoric third person pronoun.]]

Table 20.12: Inflection paradigm for the logophoric 3SG/3PL pronoun in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	ink ^h -ə ինքը	urink ^h ուրինք
GEN	ur, uj, urin ուր, ոյ, ուրին	urint ^h ուրինց
DAT-ACC	urin-ə ուրինը	urint ^h ուրինց
ABL	ur-men, ur-mən, urin-men ուրմեն, ուրմն, ուրինմեն	urint ^h -men ուրինցմեն
INS	ur hid, urin-ə hid ուր հիդ, ուրինը հիդ	urint ^h hid ուրինց հիդ

20.3.2.2 Interrogative pronouns

[[Table 20.13 is for the interrogative pronoun ‘who’.]] .

Table 20.13: Inflection paradigm for interrogatives pronouns ‘who’ in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	vəev վեւ	vorok ^h վօրօք
GEN-DAT-ACC	vum վում	umint ^h , vumint ^h , vorint ^h , voroets ^h ումինց, վումինց, վօրինց, վօրեօց
ABL	vum-men վումմեն um-men ումմեն	umint ^h -men, vorots ^h -men ումինցմեն, վօրօցմեն vorint ^h -men, vumets ^h -men, umots ^h -men վօրինցմեն, վումեցմեն, ումօցմեն
INS	vum hid վում հիդ	umint ^h -mov, vumint ^h -mov, vorots ^h -mov ումինցմօվ, վումինցմօվ, վօրօցմօվ

[[Table 20.14 is for the interrogative pronoun ‘what/which’.]]

Table 20.14: Inflection paradigm for interrogatives pronouns 'what/which' in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	vօք վեր	vurok ^h -ə, vuronk ^h -ə Վուրօքը, Վուրօնքը
GEN-DAT-ACC	vor-in վօրին	vurots ^h -ə, vuronts ^h -ə Վուրօցը, Վուրօնցը
ABL	vor-men վօրմեն	vurots ^h -men, vuronts ^h -men Վուրօցմեն, Վուրօնցմեն
INS	vor-on վօրով	vurots ^h -mov, vuronts ^h -mov Վուրօցմօվ, Վուրօնցմօվ

20.3.3 Verb inflection or conjugation

20.3.3.1 Indicative present and past imperfective

[[In SWA, the indicative present tense is made up of the indicative prefix /g(ə)-/ and the finite verb. The finite verb is made up of the stem, the theme vowel, and agreement suffixes. For a verb like 'to eat' and 'to bring', the theme vowel is an invariant /e/. For Hamshen, we find the following differences (Table 20.15) from Adjarian.]]

In verbs, there are many interesting innovations. In the first conjugation class, the Classical vowel /e/ <է> has become /i/ <ի> in the 1SG, 2SG, 1PL, and 3PL persons. In the second conjugation class, the vowel /a/ <ա> has become /o/ <օ> in the 1SG, 1PL, and 3PL. The indicative present and imperfective are formed with the formatives /g/ <ց> or /gu/ <զնւ>. The first is placed at the beginning of vowel-initial verbs, the second is placed after consonant-initial verbs. The progressive is formed with the formative /uni/ <ունի> (and sometimes also /guni/ <զնւնի>).

Table 20.15: Indicative present <ԱԵՐԼԱՎ> of the verb ‘to eat’ and ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen ‘to eat’		cf. SWA	
1SG	g-ud-i-m	գուրիմ	g-ud-e-m	կ’ուսեմ ‘I eat’
2SG	g-ud-i-s	գուրիս	g-ud-e-s	կ’ուսես
3SG	g-ud-e-∅	գուրիտ	g-ud-e-∅	կ’ուսետ
1PL	g-ud-i-k ^h	գուրիք	g-ud-e-ηk ^h	կ’ուսենք
2PL	g-ud-e-k ^h	գուրիք	g-ud-e-k ^h	կ’ուսեք
3PL	g-ud-i-n	գուրին	g-ud-e-n	կ’ուսեն
	IND-√-TH-AGR		IND-√-TH-AGR	
	Hamshen ‘to bring’		cf. SWA	
1SG	b ^h er-i-m gu	բ’Երիմ գու	gə-p ^h er-e-m	կը բերեմ ‘I bring’
2SG	b ^h er-i-s gu	բ’Երիս գու	gə-p ^h er-e-s	կը բերես
3SG	b ^h er-e-∅ gu	բ’Երիտ գու	gə-p ^h er-e-∅	կը բերետ
1PL	b ^h er-i-k ^h gu	բ’Երիք գու	gə-p ^h er-e-ηk ^h	կը բերենք
2PL	b ^h er-e-k ^h gu	բ’Երիք գու	gə-p ^h er-e-k ^h	կը բերեք
3PL	b ^h er-i-n gu	բ’Երին գու	gə-p ^h er-e-n	կը բերեն
	√-TH-AGR IND		IND-√-TH-AGR	

[[Note how the 1PL and 2PL are homophonous suffixes /-k^h/ that take different theme vowels.]]

Original page number 188.

[[In SWA, the past imperfective is similar to the present (Table 20.16). The main difference is that SWA adds the past suffix /-i-/ between the theme vowel and agreement. The past suffix is zero for the 3SG. For Hamshen, we see many differences against the SWA forms. The past suffix is /-i-/ for 1SG and 2SG but seems covert in all other person-numbers. The past agreement suffixes in Hamshen are different than those of SWA. The theme vowel can vary between /e/, /á/, and /é/ with non-final stress.]]

Table 20.16: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to eat’ and ‘to bring’ in the Hamshen dialect

Hamshen ‘to eat’		cf. SWA	
1SG	g-ud-ej-i-∅	գուղեյի	g-ud-ej-i-∅ Կ’ՈՂՈՒԵՒԻ ‘I would eat’
2SG	g-ud-ej-i-ր	գուղեյիր	g-ud-ej-i-ր Կ’ՈՂՈՒԵՒԻՐ
	g-ud-é-∅-jdə	գուղեյնը	
3SG	g-ud-e-∅-ր	գուղեր	g-ud-e-∅-ր Կ’ՈՂՈՒԵՐ
1PL	g-ud-á-∅-k ^h ə	գուղա՛քը	g-ud-ej-í-յk ^h Կ’ՈՂՈՒԵՒԻՔԸ
2PL	g-ud-é-∅-k ^h ə	գուղե՛քը	g-ud-ej-í-յk ^h Կ’ՈՂՈՒԵՒԻՔԸ
3PL	g-ud-é-∅-jnə	գուղեյնը	g-ud-ej-í-n Կ’ՈՂՈՒԵՒԻՆ
	IND-√-TH-PST-AGR		IND-√-TH-PST-AGR
Hamshen ‘to bring’		cf. SWA	
1SG	b ^h er-ej-i-∅ gu	բ’ԵՐԵՅԻ գու	gə-p ^h er-ej-i-∅ ԿՐ ԲԵՐԵՒԻ ‘I would bring’
2SG	b ^h er-ej-i-ր gu	բ’ԵՐԵՅԻՐ գու	gə-p ^h er-ej-i-ր ԿՐ ԲԵՐԵՒԻՐ
	b ^h er-é-∅-jdə gu	բ’ԵՐԵՅՇՆԸ գու	
3SG	b ^h er-e-∅-ր gu	բ’ԵՐԵՐ գու	gə-p ^h er-e-∅-ր ԿՐ ԲԵՐԵՐ
1PL	b ^h er-á-∅-k ^h ə gu	բ’ԵՐԱ՛ՔԸ գու	gə-p ^h er-ej-í-յk ^h ԿՐ ԲԵՐԵՒԻՔԸ
2PL	b ^h er-é-∅-k ^h ə gu	բ’ԵՐԵ՛ՔԸ գու	gə-p ^h er-ej-í-յk ^h ԿՐ ԲԵՐԵՒԻՔԸ
3PL	b ^h er-é-∅-jnə gu	բ’ԵՐԵՅՆԸ գու	gə-p ^h er-ej-í-n ԿՐ ԲԵՐԵՒԻՆ
	√-TH-PST-AGR IND		IND-√-TH-PST-AGR

20.3.3.2 Past perfective or aorist

The perfective is formed in the old way. But in the first conjugation, the vowel of the 3SG becomes /i/ <հ>.

[[Adjarian doesn’t provide complete paradigms for the past perfective or aorist (Table 20.17). But his implicitness suggests that Hamshen follows SWA in forming the past perfective. For a verb like ‘to broom’, the SWA past perfective is made up of the root + theme vowel /e/ + aorist suffix /ts^h/ + past/agreement marking. In the 3SG, past and agreement are covert. For Hamshen, it seems that the main difference is that the theme vowel is /i/ in the 3SG instead of /e/. Note that Adjarian also lists the verb ‘to bring’ which is irregular in SWA.]]

Table 20.17: Past perfective or aorist <կատարեալ> in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SEA
3PL 'they broomed'	avl-i- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset	avl-e- $\widehat{ts^h}$ -i-n
3SG 'he broomed'	avl-i- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset	avl-e- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset
3SG (?)	a \widehat{f} -i- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset	a \widehat{f} -i- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset
3SG 'he threw away'	t $\widehat{ap^h}$ -i- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset	t $\widehat{ap^h}$ -e- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset
3SG 'he brought'	b \widehat{er} -i- $\widehat{ts^h}$ - \emptyset - \emptyset	b \widehat{er} - \emptyset - \emptyset -a-v
	$\sqrt{-TH}$ -AOR-PST-AGR	$\sqrt{-TH}$ -AOR-PST-AGR

[[He provides a more complete paradigm for the negated past perfective in §20.3.3.7.2.]]■

20.3.3.3 Future and past future

The future formative is /bidi/ <բիդի>, which is always placed after the verb. In the 1SG of the present future, the formative loses its sound /b/ <պ> when after the sound /m/ <մ>, and of course by first turning into /m/ <մ> and then shortening. In the other persons, the sound /b/ <պ> stays the same.

[[To clarify, the future (Table 20.18) and past future (Table 20.19) are formed by taking the finite verb from respectively the indicative present and past imperfective. In both SWA and Hamshen, the indicative morpheme is replaced by a future morpheme /bidi/. In SWA, this future morpheme is a proclitic, while it is an enclitic in Hamshen. In Hamshen, the sound /b/ of the future morpheme /bidi/ is deleted after the /m/ of the 1SG suffix.]]

Table 20.18: Future <ապառի> of the verb 'to bring' in the Hamshen dialect

	Hamshen	cf. SWA
1SG	b \widehat{er} -i-m idi	bidi p \widehat{er} -e-m
		'I will bring'
2SG	b \widehat{er} -i-s bidi	bidi p \widehat{er} -e-s
		ախտի բերես
3SG	b \widehat{er} -e- \emptyset bidi	bidi p \widehat{er} -e- \emptyset
		ախտի բերե
1PL	b \widehat{er} -i-k \widehat{h} bidi	bidi p \widehat{er} -e- η k \widehat{h}
		ախտի բերեսը
2PL	b \widehat{er} -e-k \widehat{h} bidi	bidi p \widehat{er} -e-k \widehat{h}
		ախտի բերեք
3PL	b \widehat{er} -i-n bidi	bidi p \widehat{er} -e-n
		ախտի բերեն
	$\sqrt{-TH}$ -AGR FUT	FUT $\sqrt{-TH}$ -AGR

Table 20.19: Past future <ալսեալ ապառնի> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen		cf. SWA
1SG	b ^h er-ej-i-∅ bidi	բ'երեյի բիդի	bidi p ^h er-ej-i-∅ պիտի բերեի 'I was going to bring'
2SG	b ^h er-é-∅-jdə bidi	բ'երեյնը բիդի	bidi p ^h er-ej-i-r պիտի բերեիր
3SG	b ^h er-e-∅-r bidi	բ'երեր բիդի	bidi p ^h er-e-∅-r պիտի բերեր
1PL	b ^h er-á-∅-k ^h ə bidi	բ'երա՛քը բիդի	bidi p ^h er-ej-i-ŋk ^h պիտի բերեիլոք
2PL	b ^h er-é-∅-k ^h ə bidi	բ'երե՛քը բիդի	bidi p ^h er-ej-i-k ^h պիտի բերեիլոք
3PL	b ^h er-é-∅-jnə bidi	բ'երե՛յնը բիդի	bidi p ^h er-ej-i-n պիտի բերեիլու
	✓-TH-PST-AGR FUT		FUT-✓-TH-PST-AGR

20.3.3.4 Subjunctive present and past with marker /na/ <ՆԱ>

[[In SWA, the subjunctive present/past is the finite verb form that is found in the indicative present/past (1a). In fact, the indicative is built from the subjunctive by adding the indicative morpheme /g(ə)-/ (1b). The subjunctive can be found in conditional clauses. In colloquial speech, such conditional clauses can be optionally accompanied by a clitic /-ne/ (1c).]]

(1) SWA

- a. jet^he ləs-e-n, jet^he ləs-ej-i-n
if listen-TH-3PL, if listen-TH-PST-3PL
'If they listen; if they listened.'
Եթէ լսեն, Եթէ լսէին:
- b. gə-ləs-e-n. gə-ləs-ej-i-n
listen-TH-3PL. listen-TH-PST-3PL
'They listen. They would listen'
Կը լսեմ, Կը լսէին:
- c. jet^he ləs-e-n ne. jet^he ləs-ej-i-n ne
if listen-TH-1SG SBJV. if listen-TH-PST-1SG SBJV
'If they listen; If they listened.'
Եթէ լսեմ նէ, Եթէ լսէին նէ:

[[Given this background, we can understand Adjarian’s description of Hamshen.]]
The subjunctive (սոնրադասական) is formed with the formative /na/ <ՆԱ> (2).⁵

⁵[[It's unclear what the word /egerem/ Եգերեմ means. (?)]]

(2) Hamshen

- a. egerem b^her-i-m na
if? bring-TH-1SG SBJV
'If I bring.'
Էղբում բ'Երիմ նա
- b. egerem b^her-é-∅-jdə na
if? bring-TH-PST-2SG SBJV
'If you brought.'
Էղբում բ'Երէյդը նա

This formative is also used to form a type of hortative or soft imperative (3).

(3) Hamshen

- b^her-i-s na
bring-TH-2SG SBJV
'If it's possible, bring it!'
բ'Երիս նա

20.3.3.5 Present perfect and past perfect

[[In SWA, the present perfect and past perfect are formed peripherastically. In the default case, the verb is in the resultative participle form with the suffix /-adz/. This participle is combined with either the present auxiliary (to mark the present perfect) or the past auxiliary (to mark the past perfect). To mark evidentiality, the verb can instead use the evidential participle with suffix /-er/. Given this information, we can now better understand how Hamshen works.]]

The present perfect and past perfect (յարակատար ու գերակատար) are formed with either the verb /em/ <եմ> 'AUX; to be' or /unim/ <ունիմ> 'to have', and with the participle suffixes /-adz, -er/ <-ած, -եր> (4).

[[Note that the morphemes he lists are with SWA pronunciation, not Hamshen. The sentences are Hamshen. Sentence (4a-iii) is incompletely suggested by Adjarian. (?)]]

(4) a. Hamshen

- i. g^hn-a- \widehat{ts}^h -if i-m
go-TH-AOR-EPTCP AUX-1SG
'I have gone.'
գ'նացի իմ

- ii. $g^h n-a-\widehat{ts^h}-adz$ i-m
go-TH-AOR-RPTCP AUX-1SG
'I have gone.'
գ՞նացած իմ
 - iii. $g^h n-a-\widehat{ts^h}-adz$ un-i-m
go-TH-AOR-RPTCP have-TH-1SG
'I have gone.'
գ՞նացած ուսիմ
 - iv. asd-adz un-ej-i-∅
say-RPTCP have-TH-PST-1SG
'I had said.'
ասդած ուսելի
- b. cf. SWA
- i. $k^h ats^h-er$ e-m
go-TH-AOR-EPTCP AUX-1SG
'I have gone.'
գացեր իմ
 - ii. $kats^h-adz$ e-m
go-RPTCP AUX-1SG
'I have gone.'
գացած եմ
 - iii. $əs-adz$ ej-i-∅
say-RPTCP AUX-PST-1SG
'I had said.'
ըսած եի

20.3.3.6 Infinitives with /-uʃ/ <նլշ>

For the infinitive, the Classical endings /-e-l, -i-l, -a-l, -u-l/ <ել, իլ, ալ, ուլ> have been lost; in their place, there is a new formative /-uʃ/ <նլշ> that is general for all verbs (Table 20.20).

[[To clarify, in CA and SWA/SEA, the infinitive of a verb is formed by adding the infinitive suffix /-l/ after the theme vowel. In Hamshen however, the infinitive uses the suffix /-uʃ/ without a theme vowel.]]

Table 20.20: Replacement of the infinitive suffix with /-uʃ/ <նւշ> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA	cf. SWA
‘to speak’	χաս-ի-լ իսասիլ	χօս-ս- իսունշ	χօս-է-լ իսունի	χօս-ի-լ իսոսիլ
‘to go’	երթ-ա-լ երթալ	եժ-ս- էշոնշ	յերթ-ա-լ երթալ	յերթ-ա-լ երթալ
‘to bring’	բեր-է-լ բերել	բհեր-ս- բհերոնշ	բեր-է-լ բերել	բհեր-է-լ բհերել
	✓-TH-INF	✓-INF	✓-TH-INF	✓-TH-INF

Original page number 189.

In declension, this same formative is used (Table 20.21).

Table 20.21: Declension of infinitives like ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Singular		Plural	
NOM-ACC	b ^h er-ս-ʃ	բ'երոնշ	b ^h er-ս-ն-ն	բ'երոնշնին
GEN-DAT	b ^h er-ս-ի-ʃ	բ'երոնշի	b ^h er-ս-ն-ն	բ'երոնշնուն
ABL	b ^h er-ս-օ-ն	բ'երոնշըն	b ^h er-ս-ն-ն	բ'երոնշնուն
INS	b ^h er-ս-օ-վ	բ'երոնշօվ	b ^h er-ս-ն-եր-օ-վ	բ'երոնշներով

It appears to me that this formative is borrowed from Turkish formatives /-iʃ/, /-əʃ/, /-uʃ/ <ň2, ն2, նւշ> ([[deverbal nominal suffix <-iʃ> in modern Turkish orthography]]) and from the Persian formatives /-iʃ/ <ň2> ([[deverbal nominal suffix <-eš>, or in modern Persian orthography]]: <مش>); these likewise form participles. For example Turkish /aləʃ-veriʃ/ <الى-ۋېرىش> ([[<alışveriş>]]) meaning ‘trade’ (that is ‘to take and to give’), Persian /asajʃ/ <آساجیش> ([[<âsâyeş>]] <اسایش>) meaning ‘rest’.

20.3.3.7 Negation or negative forms

20.3.3.7.1 Indicative present and past imperfective Negative forms are built by placing the formatives /tʃ^h-, tʃ^hi/ <չ, չի> before the verb, or by placing the formative /utʃ^h/ <նւշ> after the verb.

[[To clarify, the first method resembles how SWA does negative forms, while the second method is about using the reflex of CA ‘no’ /otʃ^h/ <ոչ> as a post-verbal marker.]]

[[Consider a verb like ‘to bring’ to illustrate the formation of the negative indicative present (Table 20.22). For the first method, SWA combines the negative present auxiliary with a non-finite form called the connegative. The connegative is formed

by adding the suffix */-r/* after the theme vowel. Hamshen also uses a negative present auxiliary, while the verb's non-finite form uses the suffix */-il/*. This */-il/* seems to be decomposable to a theme vowel */i/* plus a suffix */-l/*; such that this Hamshen */-l/* suffix is a reflex of the CA infinitive suffix */-l/ <|>.*]]

Table 20.22: Negative *<բացասական>* of the indicative present *<ներկայ>* of the verb 'to bring' in the Hamshen dialect

	Hamshen		cf. SWA	
1SG	$\widehat{tj^n}$ -i-m b ^h er-i-l	չիմ բ'երիլ	$\widehat{tj^n}$ -e-m p ^h er-e-r	չեմ բերեր
2SG	$\widehat{tj^n}$ -i-s b ^h er-i-l	չիս բ'երիլ	$\widehat{tj^n}$ -e-s p ^h er-e-r	չես բերեր
3SG	$\widehat{tj^n}$ -i-∅ b ^h er-i-l	չի բ'երիլ	$\widehat{tj^n}$ -i-∅ p ^h er-e-r	չի բերեր
1PL	$\widehat{tj^n}$ -i-k ^h b ^h er-i-l	չիք բ'երիլ	$\widehat{tj^n}$ -e-ηk ^h p ^h er-e-r	չեք բերեր
2PL	$\widehat{tj^n}$ -e-k ^h b ^h er-e-l	չեք բ'երիլ	$\widehat{tj^n}$ -e-k ^h p ^h er-e-r	չեք բերեր
3PL	$\widehat{tj^n}$ -i-n b ^h er-i-l	չին բ'երիլ	$\widehat{tj^n}$ -e-n p ^h er-e-r	չեն բերեր
	NEG-AUX-AGR	✓-TH-CN	NEG-AUX-AGR	✓-TH-CN

[[Similarly for the negation of the indicative past imperfective (Table 20.23), SWA combines the negative past auxiliary with the above non-finite form. Hamshen behaves the same.]]

Table 20.23: Negative *<բացասական>* of the indicative past imperfective *<անկատար>* of the verb 'to bring' in the Hamshen dialect

	Hamshen		cf. SWA	
1SG	$\widehat{tj^n}$ -éj-ə-∅ b ^h er-i-l	չէյս բ'երիլ	$\widehat{tj^n}$ -ej-i-∅ p ^h er-e-r	չի բերեր
				'I would not bring'
2SG	$\widehat{tj^n}$ -éj-ə-r b ^h er-i-l	չէյսը բ'երիլ	$\widehat{tj^n}$ -ej-i-r p ^h er-e-r	չիս բերեր
3SG	$\widehat{tj^n}$ -i-∅-r b ^h er-i-l	չիր բ'երիլ	$\widehat{tj^n}$ -e-∅-r p ^h er-e-r	չիր բերեր
1PL	$\widehat{tj^n}$ -á-∅-k ^h b ^h er-i-l	չայք բ'երիլ	$\widehat{tj^n}$ -ej-i-ηk ^h p ^h er-e-r	չինք բերեր
2PL	$\widehat{tj^n}$ -é-∅-k ^h b ^h er-e-l	չէյք բ'երիլ	$\widehat{tj^n}$ -ej-i-k ^h p ^h er-e-r	չիք բերեր
3PL	$\widehat{tj^n}$ -é-∅-jnə b ^h er-i-l	չէյսն բ'երիլ	$\widehat{tj^n}$ -ej-i-n p ^h er-e-r	չին բերեր
	NEG-AUX-PST-AGR	✓-TH-CN	NEG-AUX-PST-AGR	✓-TH-CN

[[Note how the two dialects use different formatives to form the negated auxiliary. The segmentation is difficult to verify; see similar problems for the indicative past imperfective (§20.3.3.1).]]

20.3.3.7.2 Past perfective and auxiliary

The perfective has two forms.

[[To negate the past perfective, SWA places the negation prefix /tʃʰə-/ before the verb. Hamshen in contrast has two methods. The first method (Table 20.24) is like in SWA, but the negation prefix is /tʃʰi-/.]]

Table 20.24: Negative <բացասական> of the past perfective <կատարեալ> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect (Method 1)

	Hamshen		cf. SWA	
1SG	tʃʰi bʰer-i-∅	չի բ'երի	tʃʰə-pʰer-i-∅	չբերի 'I did not bring'
2SG	tʃʰi bʰer-i-r	չի բ'երիր	tʃʰə-pʰer-i-r	չբերիր
3SG	tʃʰi bʰer-a-v	չի բ'երավ	tʃʰə-pʰer-a-v	չբերավ
1PL	tʃʰi bʰer-a-kʰ	չի բ'երաք	tʃʰə-pʰer-i-i-ŋkʰ	չբերինք
2PL	tʃʰi bʰer-i-kʰ	չի բ'երիք	tʃʰə-pʰer-i-kʰ	չբերիք
3PL	tʃʰi bʰer-i-n	չի բ'երին	tʃʰə-pʰer-i-n	չբերին
	NEG √-PST-AGR		NEG-√-PST-AGR	

[[The second method is to place the reflex of the CA word ‘no’ /otʃʰ/ <ոչ> after the verb (Table 20.25).]]

Table 20.25: Negative <բացասական> of the past perfective <կատարեալ> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect (Method 2)

	Hamshen		cf. SWA	
1SG	bʰer-i-∅ utʃʰ	բ'երի ոչ	tʃʰə-pʰer-i-∅	չբերի 'I did not bring'
2SG	bʰer-i-r utʃʰ	բ'երիր ոչ	tʃʰə-pʰer-i-r	չբերիր
3SG	bʰer-a-v utʃʰ	բ'երավ ոչ	tʃʰə-pʰer-a-v	չբերավ
1PL	bʰer-a-kʰ utʃʰ	բ'երաք ոչ	tʃʰə-pʰer-i-i-ŋkʰ	չբերինք
2PL	bʰer-i-kʰ utʃʰ	բ'երիք ոչ	tʃʰə-pʰer-i-kʰ	չբերիք
3PL	bʰer-i-n utʃʰ	բ'երին ոչ	tʃʰə-pʰer-i-n	չբերին
	NEG √-PST-AGR		NEG-√-PST-AGR	

20.3.3.7.3 Future

The future has three forms.

⁶[[Note that in colloquial SWA, the negation prefix /tʃʰə-/ can be pronounced as /tʃʰi-/ as well.]]

[[In SWA, the future is negated by placing the negation prefix /tʃʰə-/ between the future morpheme /bidi/ and the finite verb (5b). Colloquial SWA also allows placing the negation prefix before the future morpheme (5c).]]

(5) SWA

- a. bidi pʰer-e-m
FUT bring-TH-1SG
'I will bring.'
ախոհի բերեմ
- b. bidi tʃʰə-pʰer-e-m
FUT NEG-bring-TH-1SG
'I will not bring.'
ախոհի չբերեմ
- c. tʃʰə-bidi pʰer-e-m
NEG-FUT bring-TH-1SG
'I will not bring.'
չախոհի բերեմ

[[In contrast, Hamshen seems to have three possible strategies. The first is to place the negation morpheme /tʃʰi/ before the future morpheme, and then add the verb (6).]]

(6) Hamshen

- a. tʃʰí bidi bʰer-i-m
NEG FUT bring-TH-1SG
'I will not bring.'
չի բհոհի բ'երիս
- b. tʃʰí bidi bʰer-i-s
NEG FUT bring-TH-2SG
'You will not bring.'
չի բհոհի բ'երիս

[[The second is to place the reflex of 'no' between the verb and the future morpheme (7).]]

(7) Hamshen

- a. bʰer-i-m útʃʰ bidi
bring-TH-1SG NEG FUT
'I will not bring.'
բ'երիս ո՛չ բհոհի

- b. b^her-i-s út^h bidi
 bring-TH-2SG NEG FUT
 'You will not bring.'
 p'Երիս ո՛չ բհղի

[[The third is to place the reflex of 'no' after the verb and future morpheme (8).]]

(8) Hamshen

- a. b^her-i-m idi út^h
 bring-TH-1SG FUT NEG
 'I will not bring.'
 p'Երիմ ինի ո՛չ
- b. b^her-i-s bidi út^h
 bring-TH-2SG FUT NEG
 'You will not bring.'
 p'Երիս բհղի ո՛չ

20.4 Miscellaneous

20.4.1 Question formation

The interrogative is built with the formative /t^he/ <թէ>, which can take various positions. For example, all the sentences in (9) all equally mean 'Aren't they coming?'.

(9) Hamshen

- a. t^hí-n t^he g^h-a-l
 NEG-AUX-3PL Q come-TH-CN
 'Aren't they coming?'
 չհ՞ն թէ գ'ալ
- b. g^h-a-l t^hí-n t^he
 come-TH-CN NEG-AUX-3PL Q
 'Aren't they coming?'
 գ'ալ չհ՞ն թէ
- c. t^hí-n g^h-a-l t^he
 NEG-AUX-3PL come-TH-CN Q
 'Aren't they coming?'
 չհ՞ն գ'ալ թէ

But, if before the verb there is an interrogative pronoun (միշակ ալսու) or adverb, then the formative /t^he/ <թէ>...

Original page number 190.

... is not used (10).

(10) Hamshen

- a. k^honí hok^hi ji-k^h
how.many person AUX-2PL
'How many people are you?'
բօլի՞ հօդի յի՞
- b. ínt^ho er-i-k^h
how do-PST-2PL
'How did you do?'
ի՞նչօ երի՞
- c. vóer maʃd-ə eg-a-v
which man-DEF come-PST-3SG
'Which man came?'
վե՞ր մաշդը եգավ
- d. hób^hor or g^h-a-l tʃ^h-é-∅-jdə, orí χosk^h
when that come-TH-CN NEG-AUX-PST-2SG, why speech
gu-d-é-∅-jdə
IND-give-TH-PST-2SG
'When you weren't coming, why did you promise it?'
հօ՞ր օր գ'ալ չեյդը, օրի՞ խօսք գուդեյդը

In contrast, what is said is (11).

(11) Hamshen

- a. esá d-o-m t^he
this give-TH-1SG Q
Do I give this? (as opposed to something else)'
Ես՞ դու թէ
- b. mék^h t^he
we Q
'Us?'
Մե՞ք թէ

- c. dún g^hat^h-i-r t^hə
 house go-PST-2SG Q
 'Did you go home? (as opposed to someone else)'

20.4.2 Borrowing Turkish morphology

The Hamshen dialect also has a strange characteristic which does not exist in any other Armenian dialect, nor do I think in any other language.⁷

As we know, every language has foreign borrowed words. But these borrowings are taken with such a form, that the borrowing language considers them as roots and can subject them to grammatical rules. If the borrowings are nouns or adjectives, then they are taken in the simplest nominative case-form; if they are verbs, they are taken in the form of participles; if it is any other unchanging form, then they are likewise taken in their simplest root form. All of these can be declined or conjugated. For example, the following sentence is made up of purely Turkish borrowings (12a).

- (12) a. Hamshen
 sa jenit^heri-i-n χalp^hax-i-n t^hek^hme mə jerləʃdir-miʃ
 this janissary-GEN-DEF calpack-DAT-DEF kick INDF place-?
 ən-e-m k^hi t^hek^her-mek^her ga
 do-TH-1SG so wheel-ECHO come-TH-3SG
 'I kick this janissary's calpack so that it comes all rolling.'
 Üə jəsəxərəhələn խալպախին թերմ մը յերլշդիրմիշ ընէմ զի
 թերմ-մերմ զա
 b. cf. Turkish (Tabita Toparlak, p.c.)
 Şu yeniçeri-nin kalpağ-ın-a bir tekme yerleştir-eyim, ki
 this janissary-GEN calpack-POSS-DAT a kick place-OPT.1SG, so
 teker-meker gel-sin
 wheel-ECHO come-IMP.3SG
 'I kick this janissary's calpack so that it comes all rolling.'

Here, the words are Turkish, but they are declined or conjugated as Armenian words. In Hamshen, it often happens that the borrowed words are conjugated according to Turkish grammar, and they are imported in this way into Armenian sentences (13).

⁷[[My debt to Tabita Toparlak for providing the modern Turkish translation (and diachronic sources) for the Hamshen data here.]]

[[I placed the borrowed words in bold.]]⁸

(13) Hamshen

- a. enir $\chi\widehat{a}t^h$ o-gi-n $k\widehat{i}t^h$ mə **jardla**-di-ler
they Khacho-DAT-DEF little INDF injure-PST-3PL
'They injured Khacho a bit'
[[The verb is borrowed from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <*yarala-di-lar*> 'they injured'.]]
Եսիր Խաչօգին քիչ մը յարալադիլը
- b. irats^h hed **uj-alum**
each.other with agree-OPT.1PL
'Let's get along with each other.'
[[The verb is borrowed from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <*uy-alım*> '(optative) they get along'.]]
իրաց հեր ույալում
- c. e χ ar mezi hed **koʃ-di**
take? we.DAT with combine-PST
'He combined us' (?)
[[I didn't understand Adjarian's translation well <առաւ մեզ հետ միացուց>. One possible translation is 'He went and combined us'.]]
[[The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <*koş-tu*> 'he attached/combined'.]]
Եղառ մեզի հեր կօշի
- d. g^hie χ t^he g^h-a-s, irats^h hed **dօsuf-úr-uk^h**
village Q come-TH-2SG, each.other with fight-AOR-1PL
'If you come to the village, we will fight each other.'
[[The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <*dövüş-ür-uz*> 'we fight' (aorist).]]
գ'եղ թէ գ'աս, իրաց հեր դօղուշուրուք
- e. d^hunk^h sád p^hara **kazon-úr-sunuz**
you.PL much money earn-AOR-2PL
'Do you earn much money?'
[[The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <*kazan-ır-sınız*> 'you earn' (aorist). The noun 'money' is also from Turkish <*para*> 'money'.]]
դ'ուսք շա՞դ փառա կազօնուրսունուզ

⁸[[My debt to Nazila Shafiei for help in deducing the Turkish source words.]]

In these sayings, the following words are conjugated with purely Turkish rules:

- /jaraladiler/ <յարալադիլէր> past perfective 3PL
- /ujalum/ <ույալում> imperative 1PL
- /koʃdi/ <կօշդի> past perfective 3SG
- /dovusfırruk^h/ <դօղուշը՛լրուք> present 1PL
- /kazonúrsunuz/ <կազօնը՛լրունուզ> present 2PL

These would become everywhere else as in (14).

[[*He means that in other Armenian varieties like SWA, Turkish verbs are borrowed in some participle form ending in /-mif/. The suffix corresponds to the Modern Turkish suffix /-mış/. This suffix is used to mark evidentiality in Turkish. But when used as borrowings in SWA, the suffix has no evidential meaning; the suffix is used to create a generic non-finite form (= essentially an infinitive or meaningless participle -PTCP) that can be used in Armenian sentences, usually alongside a light verb like 'to be' or 'to do.'*]]

(14) SWA with Turkish borrowings or codeswitching

- a. **jarala-mif** ər-i-n
injure-PTCP do-PST-3PL

‘They injured.’

[[*The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <yarala-mış>.*]]

յարալամիշ ըրին

- b. **uj-mif** əll-a-ŋk^h
agree-PTCP be-TH-1PL

‘Let us agree.’

[[*The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <uy-muş>.*]]

ույմիշ ըլլանք

- c. **dovusf-mif** əll-a-ŋk^h
fight-PTCP IND-be-TH-1PL

‘We will fight.’

[[*The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <dövüş-müş>.*]]

դօղուշմիշ կըլլանք

- d. **koʃmisf** ər-a-v
combine-PTCP do-PST-3SG

‘He combined/attached.’

[[The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <koş-müş>.]]

կօշմիշ ըրաւ

- e. **kazanmif** g-əll-a-k^h
earn-PTCP IND-be-TH-2PL

‘We earn.’

[[The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <kazan-mış>.]]

կազանմիշ կըլլար:

20.4.3 Stress

In the dialect, another famous phenomenon is stress. Just as in Trabzon, likewise in Hamshen, stress...

Original page number 191.

... is by rule on the final syllable. But in fast speech, it happens many times that in the two dialects, stress has moved to the first syllable of the word. This is due to the influence of the language of the Laz people who are a native Pontic populace. The Laz language places stress on the first syllable. Although in many places the Laz have lost their mother language and speak Turkish, but they stress their Turkish with their previous stress rule. In this way, the stress of the Laz language has passed to Turkish and from this into Armenian.

20.5 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

20.5.1 Zefanos village

Adjarian's source: See Ararat (Արարատ), 1892, page 428.

Երուց կալանդար (կաղանդ) է. Ես օր Եմեն մաշղիգ վիր-վեր, Նես-Նեն գեշոն գուրօն. Եմեն մաշդ իսթուս ինթուս թռչի գու: Եմօն դաղին գու օր՝ քըյդինքի մեչ գօյսըվին գու:

Եմեն մաշդ ժամվի գու ասդի (ասացի)՝ օր օնցած դարվօնէ ինչիգ մը բազա թօղուս ուչ. յիս էլ բարաբ դողնիլ չիմ. Նեղվիմ գու Նեն Նեն, ինծիգի ինչ բու օր

ասդաձ ին՝ գեն ընկմ իդի, օր էշոս միր դընվօյսուն (տսւօրներուն) հիդ կալանդար ընիմ:

Կալանդարը բեղքը թու է. ինցո՞ սիյդըս ֆըռֆըռա գու թէ յի՞փ հասնիմ իդի իրիգվօն. ինցո՞ բեր գընիմ (կ'ապասես) թէ մեգ մը իրիգվօն հասնէի:

Գիդի՞ս ինչ թօնի հօմար գուզիմ կալանդարը. իրիգվօն չերեց շադ ուղինք բիդի կալանդարի ծառ զայթարինք բիդի. իսընձիւրի մէշ փարա դընինք բիդի. միր բեղք (լաւ) յիզը գումեն դուս բերինք աշինք բիդի սա՞ղ թէ սոյ օրքը նիյս դընէ բիդի. գօդօշվընուն ծերը լուցաձ մեղրէ մում գըբցընինք բիդի. երգու գօդօշնուն վրեն էլ սիմիթ օնցընինք բիդի:

Եքվօն կալանդար է ասդաձ ունիմ. հիմիջաք միր թօնւն է կալանդար էնուշի հօմար էմեն ինչիգ հազր ընուշ. միր թօնը շադ...

Original page number 192.

... չեթին էր, էնուր հօմար օր միր դընվօյսին քիչվօր էին, ու մեզիգի թօն շադ գէր (կար):

Միր թօնը շադ մաշդ բի գէր. յիս ունեի ախբէր մը ու մեյըս. հեյըս իմ չիյս դարեգօն էղած վախդըս մեռած էր. մէյս՝ հօյս մեռնուշէն էրգու դարի յիդ՝ գընաց Վերասա գարքըվէցավ. մեզիգի Ազօփի հօխբէյըս բիհից, աշից ինչաք միձըցօնք:

Շադ բիշիլից էի. միոքըս գուբա օր հօխբէյըս գարքըվէցավ. հօջօփիցիս Գուկիլա գէլէն հայս բերած ունեին. յիփ ծիեն վէր առին՝ քօխքը գլխուն նսդավ, ինձիգի գօքը նըսդէցուցին. հօջօփիցիս ինձիգի օլքից ու բաքսից:

Հօխբէյս մեզիգի շադ սիրէր գու. գասէր թէ իմ ախբօր դէղն ին. ամմա հօջօփիցիս էմեն դարբա մեզիգի քէօթգէր գու. էմեն դարբա միր թօնը լացուշ էր:

20.5.2 Küçük Şana village

Adjarian's source: This and the following ones were gathered by me from local teachers and villagers.

Այս եւլաջորդները իմ հաւաքածներս են տեղացի ուսուցիչներէն եւ գիւղացիներէն: ■

– Բ'արիկս քէ, Աթօմ, ո՞ւսդի (վի՞ւ դէղէն) գ'ուգ'աս:

– Քախքըն:

– Ի՞նցո իս, բէ՞ղք իս թէ:

– Բէղք իմ, ի՞նչ ընկմ իդի:

– Բ'օսի՞յդ ինցո իս:

– Գէշ չին. ո՞ո՞ւմք ինցո էք. աս դարի ի՞նցո օնցուցիք:

– Ֆուխարէ մաշդը ի՞նչ գայնա ընիլ. գիդիս օր խեօն չունիմ. մեգ գդէօր մը խեօս ունեյի, են էլ բօրչիս դէղ ձ'էռնես առին. գ'նացի միր աղայէն մարաբալուլի հումար խաձ (քիչ, կտոր) մը խեօն առի. էնու վրա էլ ընդրդար էմեն էրի օր, իհչ հսարի չի գ'ալ. փօրէցի, քօքը փէղէցի, իսղգէցի, թէմիզ մը գիրլէցի, մէկ փարչըն

լազուղ ցուեցի, վեօյն էլ լրբայե ցուեցի, Խըյսէզն էլ դնթում-մնթում սադրեցի. դնթմընին ու լրբէսին էփէյի եղու ամա, լազդ հիշ չեղավ. Եղած իրադն էլ դարի քաղաքը-ձախէցի, անջար ընկցմէրով բորջիս գեսը դըվի. Մեգէ գեսն էլ բ'աց մնաց:

– Դունո՞ քօ՞նի հօքի յիք:

Original page number 193.

- Վից հօքի յինք, յես, դղօցը մէրը, չիւս էլ դղաքը:
- Դղաքը՝ մօ՞նչ ին թէ ախչիգ:
- Երգու մօնչ, երգու ախչիգ ին. ախչզընիս իրեք էինը ամա, մէգը մեռավ:
- Դղաքդ, գաղդօ՞ն գու թէ:
- Հա, հելքեթ. մօնչիյն էլ գաշդուն գու, բուզգընին էլ (պուլիկ «աղջիկ»). միծ մօնչըս դասվիրեց դարեգոն է, բզիկց դասնըմէգ. առաջմէն բուզգընիս գաշդում դվուշի չուզեցի (ուզեցի եօչ գաշդում գայ). «բուզգուն գաշդուշը ի՞նչ բեղը Ե» գասեյը՝ ամա քաղաքէն եգած վարջաբեղը (վարբեղը) շադ ասաց, շադ թեքլիփ էրավ, աքը աքբէթ յես էլ կանմիշ եղա, դահա ինչիգ չա՛սդի:

20.5.3 Malya village

- Գ'իրքեօր, արի, քիչ մը նսդիք, ինչի մը հալլաշալում:
- Ի՞նչ հալլաշաջա՞ղուք, մէք ինչիգ չիյդիք օր. մեզի հեդ ի՞նչ հալլաշաջա՞քսուն: ■
- Բադմէ աշիք, ի՞նչօ եղավ Դալդաբօնի բ'օնը:
- Մայիսին գիտուն էր՝ գնացաք էլաք Դալդաբօնը. մէր անձն ու օխչընին օնցընաքը բիդի. Թուրքընը չի՞ք թօղու ասդին. ընդեղէն դ'արձ'ուցին յեդ. իսէլ մը յեդ եգաք. Քիւրդալողի գ'եղը եգաք. ընդեղը զարգին մեզիգի. մէք ալ գրուցաք, էնիր էլ գրուցին:
- Վկ՞ւմ շադ քյեօթգեցին:
- Կօքիս ալ քյեօթգեցին. կալդի քի էնիր Խաչօգին քիչ մը յարալադիլէր. մէք ալ էնիր քյեօթգեցաք:
- Ընդեղէն նի՞լր օնցաք:
- Գ'իշերը փախաք օնցաք սարը էլաք խալսեցաք:
- Թուրքերը ինչիգ գայցի՞ն թէ իմօնալ
- Իսգի ինչիգ ալ չիմացին
- Եղեկ ի՞նչօ երիք:
- Հշիքիմէթին գ'օնգաքը բիդի. Թուրքերը մեզի դեսօն, ասդին իըն թէ մե՛ք էշդալ. դ'ունք մեզի քյեօթգեցիք, մէք ալ ձ'եզի քյեօթգեցաք, երաք խալափօթ (ոու. խառնակութիւն)...

Original page number 194.

... մը. իրաց հետ ոյալում հըն ու հիւքիւմեթը չըղսիք (չիյսանք). միյ գ'օղած մալիյս ալյեդ առեք: Ենից խօսած օնգօց դ'րաք եօչ. ինչաք Գիւմիւշխանա. հուն Մըզըրոյիչ Եֆընիդ մը գյար, գ'նացաք գ'դաք զան. հալիյս Ենու հասգընցուցաք. օնցավ այչի դ'իյս Եղառ Մեզիգի, ու իրաց հետ գ'նացաք հիւքիւմեթը. ընտեղ մաշխագ (՝մարդնակ «լաւ») արզուհալ մը դվաք. արզուհալ ալ Մըզըրոյիչ Եֆընիդն գ'րեց բեղքը (լաւ) մաշթ էր. քեօլէ՛լիմ Ենու միրվացք: Փօլիս մը, Երգու զաֆթիյա Մըզըրոյիչ Եֆընիդն Եղառ Մեզի հետ կօշոի, ինք էլ հերվընիս, ինչաք Թիւրդալուրուն գ'եղը. դասը հաղիգ մալ Ենից գ'օղած մալերուն յետ Եղառ, մեզի երեդ, եր'եր քախքի գ'լիւն, շօմիա եդ'իր օնցաք գ'նացաք Ելըն (թրք. արօտատեղի). շատ օյ դեսուր բոլա քի: Ընտեղ դեդ բ'ունցաք, դուն շինցաք. Եդեք (կամ ընչաք) հիմի հուն իք:

20.5.4 Abgion village

Յես Արգյօնցի իմ. մեք ունիք մեգ Վարջադուն. խաչ (Եկեղեցի) մել ունիք. բիթուն գ'եղը չիւս մահալա է. վարջադունը բ'աց է. ունիք իրեք Վարժա՛բեդ. միյ դեղի իրադն է լա՛զուդ, զա՛շին խօղիրը շատ իրադուր ին. Եդու հումար Եղած լա՛զին Ելչի՛ հերդիք: Այդերուն մեչ դահա զը՛լի լո՛բգէ, բ'օնչ'ար (կաղամբ), ոգրիշ յէ՛շիլուտ: Հեն միծ իրադը գաղինն է: Զ'մուն բարաք մնացած Վաքըթը գ'եղացուց բազին ցախուրդիրը գ'օյձելի գընէն, խօղիյս Ելքեսադ (քիչ) ըլլուշին սէբարի: օմրօն գօվիրը Ելըն դոնին գու: Ելըն մինըն Երգու օր հեռու է. գօվիրը չարուիս չին գարի Եշդալ. Եդու հումար Երգու գ'իշիր դ'ուսա մընօն գու, ուչինչի իրիգունը դեդ հասնին գու. իրեք օմիս գինուշըն (կենալէն) Էդիկ՝ Ելի վեր գուգ'օն: Միր գ'եղացիք գօվ շատ բիհին գու. չունքի զիբիլը (աղբ) շատ բիդու է. սահէ գարեն բաշքա էլ մաշդը ուզէ չուզէ զիբիլին հումար բիդի դիրէ հօշդիր (հորթեր) ու գաք չընօն գօվիր: Միր գ'եղացիք շատ ֆուկարէ ին. Եդու հումար շադիրը կուրբէթ գէշոն, թարա կազօնմիշ ըլլուշի հումար. շատիյս Ել կուրբէթին մեչ գէրուր (թշուառ) ըլլուշէն մե՛ռնին գու՝ թօղելով չօլուս-չօջուս երիսի վրա: Ե՛յ գիդէ հե՛յ, Եդմօն քօնի՞ օջախ մերած (մարած) է:

Մէ մէլ օր (մէկ մ'ալ որ) միր գ'եղացիք շատ ուղուց (տը-...)

Original page number 195.

...գէտ) ին, ինչիգէ (բանէ մը) խաբար չունին. Երգուս մը (մէկ-երկու, մի քան) դարի անշաք գա օր քիչ ներած ին առաջ Եշդալ: Միր Եխույայնին ուղուց ըլլուշին սէբարի շատ ժամասիր ին. քօն հավու թես գրօնավօյնուն ասդածին (ըսածին) հավիօն գու. Նօրվէ գ'ալիք (նորելուկ) խւաց մօղիգ բ'օն մը ասիս նա, չին հավիա օնդան սօրա էլ դահա բ'արիվդ Ել չին առնուկ դէ (թէ) Ես դըղըն մաշթ չըլի բիդի, յախօդ օնասդված է: Եդ սէբէթին ըմըն սըրա հինի ու նօրի գրիվ գըլի:

21 Malatya

21.1 Background

Original page number 196.

This dialect is spoken in the city of Malatya and in its surrounding villages until Adiyaman or Hisn-Mansur. Its region occupies a middle ground between the dialects of Tigranakert, Kharberd, Arapgir, and Cilicia. This is one of the southern borders (սահմանապահ) of Armenian, because Armenian is no longer spoken south of Hisn-Mansur. Kurdish, Turkish, and Arabic have taken its area or sphere.

For the Malatya dialect, we have a small sketch of its phonetic system in the periodical *Բիւրակն* [Byurakn] (1900, page 118) and in two small insufficient excerpts (*Բիւրակն* [Byurakn] 1898, page 620; 1899, page 772). There is a smaller manuscript from Hisn-Mansur (*ibid.*, 1900, page 331).

Based on all of this, we can follow up by saying that the Malatya dialect occupies a middle position between the dialects of Kharberd, Tigranakert, and Cilicia. If we compare with the first two, we see that the Malatya dialect has changed a lot; while if we compare with the Cilicia dialect, especially with the Marash subdialect, then the Malatya dialect has a sufficiently clear picture.

[[*For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 197).*]]

21.2 Phonology

21.2.1 Segment inventory

21.2.1.1 Laryngeal quality

The consonant system is the same as the Tigranakert dialect. From the three degrees of sounds from Old Armenian, only two remain (voiced and voiceless aspirated). The voiced and voiceless aspirated sounds became voiceless aspirated, while the voiceless unaspirated become voiced (Table 21.1).

Table 21.1: Laryngeal quality of stops and affricates in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘good’	bari բարի	p ^h ari փարի	bari բարի
‘pillow’	bardz բարձ	p ^h arts ^h փարց	barts ^h բարձ
‘to bring’	berel բերել	p ^h erel փերել	berel բերել
‘high’	bardzər բարձր	p ^h ants ^h ər փանցըր	barts ^h ər բարձր
‘book’	gir-k ^h (-PL) գիրք	k ^h irk ^h զիրք՝	girk ^h գիրք
‘door’	durən դուռն	t ^h or թօռ	dur դուռ
‘knife’	danak դասակ	t ^h anag թասագ	danak դասակ

21.2.2 Sound changes

For vowels and consonants, the Malatya dialect provides the following sound changes.

Original page number 197.

21.2.2.1 Classical Armenian /e/ <է>

The Classical sound /e/ <է> changed to /a/ <ա> (Table 21.2).

Table 21.2: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /a/ <ա> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘big’	mets մեծ	mandz մանձ	mets մեծ
‘burden’	berən բեռն	p ^h ar փառ	ber բեռ
‘chickpea’	siserən սիսեռն	səsar սըսառ	siser սիսեռ
‘mountain’	leqərən լեռն	lar լառ	ler լեռ
‘when’	erb երբ	jap ^h յափ	jerp ^h յերբ

The Classical sound /e/ <է> changed to /i/ <ի> (Table 21.3).

Table 21.3: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘wheat’	ts ^h oreqən շորեան	ts ^h orin շօրին	ts ^h oren շորեն
‘brains, mind’	χelk ^h խելք	χillk ^h խիլք	χelk ^h խելք
‘gospel’	awetaran աւետարան	avidiran ավիդիրան	avetaran ավետարան
‘black’	seɑu սեաւ	siv սիվ	sev սև

21.2.2.2 Classical Armenian /u/ <ու>

The Classical sound /u/ <ու> changed to /o/ <օ> (Table 21.4).

Table 21.4: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘door’	durən դուռն	t ^h or թօռ	dur դուռ
‘water’	ðzur ջուր	tʃ ^h or չօռ	ðzur ջուր
‘to who’ (DAT)	um ո՞ւմ	hom հօմ	um ո՞ւմ

21.2.2.3 Classical Armenian /aɪ/ <այ>

The Classical sound /aɪ/ <այ> changed to /e/ <է> (Table 21.5).

Table 21.5: Change from Classical Armenian /aɪ/ <այ> to /e/ <է> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘mother’	maɪr մայր	mer մէր	majr մայր
‘this’	aɪs այս	es էս	ajs այս
‘wood’	p ^h aɪt փայտ	p ^h ed փէդ	p ^h ajt փայտ
‘vineyard’	aɪgi այգի	ek ^h i էքի	ajgi այգի
‘to burn’	aɪrel այրել	eril էրիլ	ajrel այրել

The Classical sound /aɪ/ <այ> changed to /a/ <ա> (Table 21.6).

Table 21.6: Change from Classical Armenian /aɪ/ <այ> to /a/ <ա> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘sound’	ðzaiն ծայն	t ^h an գան	ðzajn ծայն
‘wide’	laɪn լայն	lan լան	lajn լայն

21.2.2.4 Classical Armenian /oɪ/ <օյ>

The Classical sound /oɪ/ <օյ> changed to /o/ <օ> (Table 21.7).

Table 21.7: Change from Classical Armenian /oi/ <օյ> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘sister’	k ^h oīr քոյր	k ^h or քօր	k ^h ujr քոյր
‘light’	loīs լոյս	los լօս	lujs լոյս
‘nest’	boīn բոյն	p ^h on փօն	bujn բոյն

21.2.2.5 Classical Armenian /iū/ <իւ>

The Classical sound /iū/ <իւ> changed to /i/ <ի> (Table 21.8).

Table 21.8: Change from Classical Armenian /iū/ <իւ> to /i/ <ի> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘fountain’	ałbiūr ալբիւր	aχp ^h ir ախբիր	aχpjur աղբյուր
‘hundred’	hariūr հարիւր	herir հերիր	haʃjur հաշյուր
‘blood’	ariūn արիւն	erin էրին	arjun արյուն

(These two sound changes are characteristic of also the Kharberd-Yerznka dialect, but they do not exist in the Tigranakert dialect.)

[[It seems Adjarian is referring to the following two sound changes, but I'm not sure. (?)]]

The Classical sound /iū/ <իւ> changed to /o/ <օ> (Table 21.9).

Table 21.9: Change from Classical Armenian /iū/ <իւ> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘column’	siūn սիւն	son սօն	sjun սյոն

The Classical sound /iū/ <իւ> changed to /œ/ <էօ> (Table 21.10).

Table 21.10: Change from Classical Armenian /iū/ <իւ> to /œ/ <էօ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘snow’	dziūn ծիւն	ts ^h œn գէօն	dzjun ծյոն

21.3 Morphology

In the grammar, we couldn't find separate characteristic forms; and if the published excerpts are accurate, we can say that the grammar of the Malatya dialect does not have separate innovations.¹

21.4 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

21.4.1 Malatya

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1899, page 772.

Դեմեն ինգեր՝ հօփ հօփ ցառք թող չիդար:
 Օչիլողը կը քերպի՝ անօթին գիւման գըլնի:
 Հարսնեղունը չը քրդէ, շերեփն առիր զը վազէ:
 Յարա չիւնիս նէ ինչո՞ւ գուշունմիշ գըլիս:
 Գաղուները քացին, մուգերուն ջանփա փացվեցավ:
 Մւղավորը ժամ չէ գեցիր, գայնիր է նէ մադը աչըն է մոիր:
 Զօրը (ջուրը) սանդը թիր՝ ձեծէ ձեծէ՝ գինէ չօր:
 Դանձը քենց ծառը ծանդէ նէ:
 Չեմ ուղիր՝ շերս թրեք, չիմ գարքըվիր՝ ծոցս դվեք:

Original page number 198.

Զօրը բարդադը դէսնէս, դերդերը խուցը:
 Իշուն չի հասնիր, փալանը զը ձեծէ:
 Շանը զը գենէն դէ դիրունմնէ գամչնան:
 Իս գուգիմ շալգոն՝ Ասված գուղա շալգելիք:

21.4.2 Adiyaman

Turkish: Hisn-Mansur

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1900, page 331. The orthography is preserved unchanged.

¹[[The word 'separate' here <առանձին> may also be possibly translated as 'unique.' (?)]]

Մուլդիում. Էրին սրչես. քեօն ընսաս. խանադ խարապ ընսա. պատին տակը մնաս. Էրեսիդ հայոդ չննա. պէմիւրատ էրթաս. պապուդ գանկը կողը չհանգչի. Աստուծոր խշմին էրթաս օղով ուշաղի տեր չննաս. Կէտնին Եօթը յատակը անցնիս■ տունիդ պայխուշ խօսա աչվլներդ փաթի փաթի փաթլամիշ ընսա:

22 Cilicia

22.1 Background

Original page number 199.

Under this general name we want to include the Armenian spoken in Zeytun, Hadjin, Marash, and further south Kilis, Payas, Alexandretta, Antioch, and Svedia. Although they show sufficient differences among themselves, but because their general characteristics are much larger and more common, then we can consider them as subdialects.

22.2 Literature

From the aforementioned areas, only the vernaculars of Zeytun and Marash are satisfactorily studied. For the first one, we have the work by Allahverdian ([Ալլահվերդեան 1884](#)) for Zeytun. This book contains many manuscripts with the Zeytun dialect, and it ends with an succinct dictionary. Some small manuscripts in this dialect have been published in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 744¹ ; 1899, page 18, 137, 443, 545; 1900, page 74, 228). In Բազմավեպ [Bazmavep] (1897, page 467-73), my one published fable is taken from [Ալլահվերդեան](#)'s book.

Beside these, I have a detailed study of the Zeytun dialect which I prepared during my summer travels of 1910 in Istanbul, with help from Zeytun native and student at Istanbul Getronagan Armenian High School (Կեդրոնական): Mr. Onnik Mahtesian (պր. Օննիկ Մահտեսյան; [[SEA: /onnik mahtesjan/, SWA: /on-nig mahdesjan/]]) and a prince's son H. Yaghoupian (Յ. Եղովուպյան; [[SEA: /jašupjan/, SWA: /jašubjan/]]).

The Marash subdialect was previously succinctly studied by Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ Բէկ) in Հանդես Ամսորեայ [Monthly Review] 1896, page 43-45, 113-114, 229-232, and 354-357. This study was prepared over text samples that

¹[[The original page had 144. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the page number is 744; I fixed it.]]

were published in Araks (Արաքս) 1889, volume 2 (Բ.) page 21-27.² This study was later published in a shorter form in a French translation in the periodical *Mélanges de Harlez*.³ Another more complete study...

Original page number 200.

... and a few manuscripts have been published by a native from Marash, H. Varzhapetian (Յ. Վարժապետյան; [[SEA: /varʒapetjan/, SWA: /varʒabedjan/]]) in the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 179, 360, 387, 425, 452, 465, 481, 535, 570, 585, 597, 693, 860, 888; 1899, page 101, 314, 349, 405, 425; 1900, page 185 and 363).

For the Hadjin subdialect, we have first a sufficiently extensive article by Hayganoush Boyajian (<այկանուշ Պօյանեան; [[SEA: /hajkanuʃ pojatʃjan/, SWA: /hajganuʃ bojaðjan/]]) in Araks (Արաքս; 1889, volume 1 (Ա.), page 47-51), and a few small writings in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 779; 1899, page 41; 1900, page 331). For the language of Kessab and other villages that surround Antioch, see Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 443, and 1900, page 731). There is no information on the language of other places.

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 186).]]

22.3 Phonology

22.3.1 Segment inventory

22.3.1.1 Vowels

The Cilicia dialect, whose most chief representative is Zeytun, has the vowels in Table 22.1.

Table 22.1: Vowels of the Cilicia dialect

/i/ <ի>	/ɯ/ <իւ>	/u/ <ու>
/je/ <էյ>		/uo/ <ու>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>
/æ/ <այ>		/ø/ <օ>
		/ɑ/ <ա>

²[[There are many periodicals with this name 'Araks' so I haven't been able to track down the right citation. (?)]]

³[[On page 306, Adjarian provides an erratum that I think means that this publication is from 1896, pages 204-211. (?)]]

Among these, the sound /ə/ <Ը°> is a new sound which represented a middle degree between the vowels /ə, a/ <Ը, Ա>.⁴

22.3.1.2 Consonants

The consonants have three degrees in the Zeytun dialect and in the Hadjin subialect (voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirated). In the southern regions, meaning in the Marash subialect, the voiced aspirated sounds are lost. In the Shorvayan (Շորվայան; [[SEA/SWA: /ʃorvajan/]]) district of Zeytun, I also found the voiceless sounds /ts, tʃ, p, k, t/ <Ծ, Ծ, Պ, Կ, Ւ>.

22.3.1.3 Subdialectal diphthongs

In the villages of Antioch, there are also the diphthongs /oə, eɪ, iɪ, aɪ/ <օԸ, ԵԸ, ԻԸ, ԱԸ>,⁵ which do not exist in other places.

22.3.2 Sound changes

22.3.2.1 Vowel changes

22.3.2.1.1 Classical Armenian /a/ <Ա> Among the sound changes, the most characteristic one that is spread across the entirety of Cilicia is that the Classical sound /a/ <Ա> changes to /o/ <օ> under stress (Table 22.2).

⁴[[Note that for the sound that I transcribe as /ə/, Adjarian uses the upside-down version of the letter <Ը>. However, my text-processor couldn't type this letter. So for Adjarian's transcriptions, I use the symbol <Ը°>.]]

⁵[[For the sounds that I transcribe as /iɪ, aɪ/, Adjarian used the superscript of the Armenian letter <Շ> as in <Շl, ՎՇ>. But for my text-processor, I cannot render such superscripts easily for <Շ> so I instead used a superscript ^յ.]]

Table 22.2: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /o/ <o> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA or SWA		
‘star’	astəł	աստղ	osł	օսղ	astəł	աստղ	SEA
‘ceiling’	arastəł	առաստաղ	ajəsdoł	այրսդօխ	arastəł	առաստաղ	SEA
‘to open’	banal	բանալ	bəanol	բ'անօլ	bəanal	բանալ	SWA
‘God’	astvats	Աստված	asbəodz	Ասբ'օծ	astvats	Աստված	SEA
‘late’	anagan	անագան	aŋə'gon	անգ'օն	anagan	անագան	SEA
‘to descend’	idžanel	իջանել	itʃə'nel	իչնոլ	itʃə'nal	իչնալ	SWA
‘idle’	parap	պարապ	barob	բարօք	parap	պարապ	SEA
‘city’	kʰałakʰ	քաղաք	kʰałokʰ	քաղօք	kʰałakʰ	քաղաք	SEA
‘it is’			gənno	գընսօ	gəlla	ըլլայ	SWA
‘man’	mard	մարդ	mortʰ	մօրդ	martʰ	մարդ	SEA
‘rock’	kʰar	քար	kʰor	քօր	kʰar	քար	SEA
‘I go’	ertʰam	երթամ	gaʃdom	գաշդօմ	gertʰam	կ'երթամ	SWA
‘I will come’			bigʰgom	բիգ'զօմ	bidi gam	պիտի զամ	SWA
‘thousand’	hazar	հազար	hazor	հազօր	hazar	հազար	SEA
‘piece’	hat	հատ	hod	հօդ	hat	հատ	SEA
‘debts (PL)’ (CA)	part-(ə?)kʰ	պարտք	bordkʰ	բօրդք	partkʰ	պարտք	SEA
‘debt’ (sg) (SEA)							
‘dad (Ant.); grandma (SEA)’			Antioch subdialect		SEA		
‘world’	afχarh	աշխարհ	exʃor	Էխշօր	afχar	աշխարհ	SEA
‘I stand’	kajanam	կայանամ	go ginom	գօ գինօմ	gə genam	կը կենամ	SWA
‘it be’	lini	լինի	ənno	ընսօ	əlla	ըլլայ	SWA
interjection			əro	ըրօ'	ara	արօ	SEA
‘debts (PL)’ (CA)	part-(ə?)kʰ	պարտք	bordkʰ	բօրդք	partkʰ	պարտք	SEA
‘debt’ (sg) (SEA)							

The Yaghoubian (Եաղուբեան; [[SEA: /jaʁubjan, jaʁupjan/, SWA: /jaʁupʰjan/]]) district of Zeytun always replaces this /o/ <o> with /uo/ <n>.

When the Classical /a/ <ω> vowel is not under stress, it stays /a/ <ω> or becomes /æ/ <ü>, and also /u, œ/ <nL, əo>, according to...

Original page number 201.

various phonological conditions (Table 22.3)

Table 22.3: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ա> to /a, ə, u, œ/ <ա, ա, ո, օ> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		Cilicia		cf. SEA	
‘king’	tʰagawor	թագաւոր	Zeytun subdialect	tʰækʰævyr	թագավիր	tʰakʰavor
‘plough’	araus	արաւ		hæjœj	հայեյ	aror
‘thin’	barak	բարակ		bʰajxog	բ'այնգ	barak
‘melody’	awatʰ ^h	աւաշ		evætʰ ^h kʰ	եվաշչը	avatʰ ^h
‘student’	afakert	աշակերտ		efgijd	եշգիյդ	afakert

22.3.2.1.2 Classical Armenian /e, ē/ <է, է> The Classical sounds /e, ē/ <է, է> change to /e/ <է> or /i/ <ի> in both monosyllabic and polysyllabic words (Table 22.4).

Table 22.4: Change from Classical Armenian /e, ē/ <է, է> to /e, i/ <է, ի> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA	
‘evening’	erekoi	երեկոյ	Zeytun subdialect	ijgon	իջոն	jereko
‘I’	es	ես		is	իս	jes
‘thirty’	eresun	երեսոն		ersun	երսոն	jeresun
‘face’	eres	երես		ijis	իյիս	jeres
‘kidneys’	erikamunkʰ	երիկամոնք		ijgom	իյգօմ	jerikamunjʰ
‘millstone’	erkanakʰar	երկանաքար		ijgonkʰ-kʰoj	իյգօնք-քօյ	jerkanakʰar
‘happy! (interj.)’	erani	երանի		ijani	իյանի	jerani
‘border’	ezər	եզր		izijkʰ	իյզիյք	jezər
‘three’	erekʰ	երեք	Hadjin subdialect	âzikʰ	ձիք	jerekʰ
‘light (weight)’	tʰetʰeu	թեթեւ		tʰitʰiv	թիթիվ	tʰetʰev
‘night’	giser	գիշեր	Marash subdialect	gijſir	գիշիր	giser
‘three’	erekʰ	երեք		irikʰ	իրիք	jerekʰ

In Zeytun, it can also stay as /ie/ <է> (Table 22.5).

Table 22.5: Change from Classical Armenian /e, ē/ <է, է> to /ie/ <է> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA	
‘chickpea’	siserən	սիսեռն	Zeytun subdialect	sisier	սիսեռ	siser
‘beauty’	geł	գեղ		giez	գեղ	geł

22.3.2.1.3 Classical Armenian /ə/ <ը> The Classical sound /ə/ <ը> often becomes /ə/ <ը> in Zeytun.

22.3.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ի> The Classical sound /i/ <ի> usually stays /i/ <ի>, but it has a tendency to get opened. In the Zeytun dialect, it has changed in various places to /e, ə, ə, a/ <է, ը, ը, ա>. In Marash, it became /a/ <ա> (Table 22.6).

Table 22.6: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /i, e, ə, ə, a/ <ի, է, ը, ը, ա> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian	> Cilicia	cf. SEA
‘meat’	mis միս	Zeytun subdialect məs մըս gənəg զընագ	mis միս
‘woman’		kənik կնիկ	
‘meat’	mis միս	Marash subdialect mas մաս gənəg զընագ	mis միս
‘woman’		kənik կնիկ	

22.3.2.1.5 Other vowels The other vowels have the following changes:

- CA /o/ > /o, ʏ, օ/ (ն > օ, իլ, էօ)
- CA /u/ > /o, ʏ/ (նլ > օ, իլ)
- CA /iւ/ > /i, ə, e/ (իլ > ի, ը, է)
- CA /oյ/ > /ʏ, i/ (նյ > իլ, ի)
- CA /aյ/ > /ə/ (այ > ա)

22.3.2.2 Consonant changes

22.3.2.2.1 Laryngeal changes In the Zeytun dialect and Hadjin subdialect, the Armenian voiced consonants became voiced aspirated, the voiceless unaspirated became voiced, while the voiceless aspirated sounds stayed the same. In the Marash subdialect, where as we said there are no voiced aspirated sounds, both the voiced and voiceless unaspirated consonants became voiced.

22.3.2.2.2 Classical Armenian rhotic /r/ <ը> The Classical Armenian consonant /r/ <ը> became /j/ <յ> in many cases for the area surrounding Zeytun. In the main town (աւան) of Zeytun, this sound change is found in the Shorvoyian (Շորվոյեան) district, which is considered a migrant settlement. The other districts use the sound /r/ <ը>. In Hadjin, this same consonant becomes /ʃ/ <շ> when next to /t/ <ւն>, and it in some places it becomes /j/ <յ>.

22.3.2.3 Vowel harmony

Another general characteristic of the Cilicia dialect is the tendency for all vowels to assimilate in a word (Table 22.7).

Table 22.7: Vowel harmony in the Cilicia dialect

	Classical Armenian	> Cilicia	cf. SEA or SWA
'he went'	gənats ^h գնաց k ^h əsan քսան	Zeytun subdialect g ^h onots ^h գ'օնօց k ^h oson քօնօն gongon գօնգօն	gənats ^h գնաց SEA k ^h əsan քսան SEA kəŋkan կսկան SEA
'twenty'	oski ոսկի	isgi իսգի	voski ոսկի SEA
'woman (genitive)'	oskər ոսկը	ysgvj իւսգիյ	voskor ոսկօր SEA
'gold'	osker ոսկէր	isgij-i իսգիյի	voskor-i ոսկօրի SEA
'bone'			
'bone-GEN'			
'I go'	ert ^h am երթամ	gort ^h om գօրթօմ	gert ^h am կ'երթամ SWA
'this.GEN'		Marash subdialect	
'Jesus Christ'		ysyr իւսիլը ysys k ^h yrysdys իւսիլս Քիլրիւսդիլս	asor ասոր SWA hisus k ^h əristos հիսուս Քիլրիւստոս SEA չիսուս Քրիստոս

Here, we see that the Classical vowels /ə, o, e, a, i/ <ը, ո, է, ա, ի> left their real forms and became like the vowel of the subsequent syllable.

22.4 Morphology

22.4.1 Noun inflectional or declension

In the grammar, there are a few innovations; while the phonological rules have brought off many unusual...

Original page number 202.

... forms.

22.4.1.1 Vowel harmony in definite and indefinite articles

For example, in the Marash subdialect, the definite suffix /ə/ <ը> and the indefinite article /mə/ <մը> have changed: the first to /ə, i, u, y/ <ը, ի, ս, յ>, and the second to /mə, mi, mu, my/ <մը, մի, մս, մյ>, in accordance with the vowel of the word-final syllable (Table 22.8).

[[Note that the definite and indefinite articles are found in modern SWA as /-ə, -n/ and /-mə/ respectively. The modern definite article descends from the Classical

distal suffix */-(ə)n/* <Ա>, while the indefinite descends from the Classical numeral */mi/* <մի> ‘one’.]

Table 22.8: Vowel harmony in the definite article in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	Marash (Cilicia)		cf. SWA	
‘shirt-DEF’	ʃabág-ə	շաբա՛գը	ʃabíg-ə	շապիկը
‘shirt INDF’	ʃabag mə	շաբագ մը	ʃabig mə	շապիկ մը
‘wood-DEF’	pʰéd-i	փէ՛նի	pʰájd-ə	փայտը
‘wood INDF’	pʰéd mi	փէռ մի	pʰajd mə	փայտ մը
‘girl-DEF’	ɑχʃin-i	ախշինի	ɑχtʃíg-ə	աղջիկը
‘girl INDF’	ɑχʃin mi	ախշին մի	ɑχtʃíg mə	աղջիկ մը
‘knife-DEF’	danóg-u	դանօ՛գու	tʰanág-ə	դանակը
‘knife INDF’	danog mu	դանօգ մու	tʰanag mə	դանակ մը
‘mouse-DEF’	múg-u	մո՛ւզու	múg-ə	մուկը
‘mouse INDF’	mug mu	մուգ մու	mug mə	մուկ մը
‘grass-DEF’	χýd-γ	խի՛ւդիւ	χód-ə	խոտը
‘grass INDF’	χýd my	խիւդ միւ	χod mə	խոտ մը
‘day INDF’	օր my	եօր միւ	օր mə	օր մը

22.4.1.2 Plural formation

The number of declension is the same as that of Kharberd and with more Western dialects. The plural is formed with the formatives */-ir, -nir, (-ij, -nij), -na, -nə, -dækʰ/* <իր, սիր, (իյ, սիյ), սա, սո, դպր> (Table 22.9).

Table 22.9: Plural suffixes in the Cilicia dialect

	Cilicia	cf. SEA
‘wheat-PL’	tsʰijin-nir	ցիյինսիր
‘chickpea-PL’	səsər-nə	սը՞սը՞նսը
‘garlic-PL’	sœχdij-nə	սեխսդիյսա
‘flower-PL’	ðzakəg-na	ծաղզգսա,
	ðzakəg-nij	ծաղզգսիյ,
	ðzakəg-nij	ծաղզգսիյ

22.4.2 Pronoun inflection or declension

The pronouns are declined in the following way.

22.4.2.1 Pronouns in the Zeytun subdialects

[[Table 22.10 lists the personal pronouns.]]

[[It's unclear if the instances of <ɛj> here should be transcribed as a diphthong /eɪ/ or a vowel-glide sequence /ej/. Adjarian earlier said that the Antioch subdialect uses a diphthong (22.3.1.3), but then it's unclear if the following data also use a diphthong. (?)]]

Table 22.10: Inflection paradigm for personal pronouns in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	is	d ^h on	æn	mink ^h	d ^h ok ^h	ænij
	ħu	ħ'ou	ħħu	ħħip	ħ'op	ħħiħj
GEN	im	k ^h u	œnyj	mej, mij	ħħij, ħej	œnynts ^h
	ħu	ħnħu	ħħu	ħħi, ħħj	ħħj, ħħj	ħħuħħu
DAT	indħżej	k ^h iz	œnyj	miz	ħħiz	œnynts ^h
	ħnħet	ħħq	ħħu	ħħq	ħħq	ħħuħħu
ACC	əsəg	əzk ^h iz	zæn	əzmiz	əzħħiz	zenij
	ħ ^h uħ ^h q	ħ ^h aqħħq	ħħu	ħ ^h uħħq	ħ ^h aqħħq	ħħuħħq
ABL	imnjet	k ^h innjet ^h	enigets ^h	mijnjet ^h	ħħijnjets ^h	œnynts ^h nje
	ħnħet	ħħuħħet	ħħaqħet	ħħuħħet	ħħaqħet	ħħuħħuħħet
INS	imnœv	k ^h izmœv	œnyvœk ^h	mijnœv	ħħizmœv	œnynts ^h mœv
	ħnħetœv	ħħuħħetœv	ħħuħħuħħetœv	ħħuħħuħħetœv	ħħuħħuħħetœv	ħħuħħuħħuħħetœv

[[Table 22.11 lists interrogative pronouns.]]

Table 22.11: Inflection paradigm for interrogative pronouns ‘who’ and ‘what’ in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

	‘who’	‘what’
NOM	yy	tʃʰijkʰ, yntʃʰ
	հւկ	չիյք, իւսչ
GEN-DAT	om	tʃʰykʰ-u, yntʃʰ-i, intʃʰ-i
	օմ	չիյքու, իւսչի, իւսչի
ACC	zyv	tʃʰijkʰ, yntʃʰ
	զիւկ	չիյք, իւսչ
ABL	omn-ietsʰ	tʃʰijkʰ-ien, intʃʰ-ien
	օմնտց	չիյքեն, իւսեն
INS	om hid	tʃʰykʰ-օւ
	օմ հիդ	չիյքեօվ

We also find /z-əz-kʰiz/ ‘you.SG.ACC’ with two prepositions.

[[He means we see two accusative prepositions /z-/.]]

[[Adjarian likewise lists the following other pronouns (Table 22.12).]]

Table 22.12: Sample of other pronouns in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

demonstrative proximal NOM SG ‘this’	oso	օոօ
demonstrative medial NOM SG ‘that’	odo	օօօ
demonstrative distal NOM SG ‘that yonder’	ono	օլօօ
demonstrative distal GEN SG ‘of that yonder’	ənir	ըլիր
logophoric 3PL NOM ‘they’	irinkʰ	իրինք
interrogative NOM SG ‘which’	jor	յօր
interrogative NOM SG ‘wherever’	jórər	յօ՛րըր
interrogative SG ‘was?’	tʃʰurú	չուրո՞ւ

[[For the word /tʃʰurú/ <չուրո՞ւ>, Adjarian translates this with SWA /er/ <է՞ր>, but it’s unclear to me how this is a pronoun. (?)]]

Original page number 203.

22.4.2.2 Pronouns in the Marash subdialects

[[In the Marash subdialect, there are pronouns such as in Table 22.13.]]

Table 22.13: Sample of pronouns in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

demonstrative proximal NOM SG 'this'	es, əso	Ես, ըսօ
demonstrative proximal GEN SG 'of this'	əsyր	Ըսիւր
demonstrative proximal ABL SG 'from this'	əsigem	Ըսիգեմ
demonstrative proximal INS SG 'with this'	əsigx	Ըսիգիւ
demonstrative proximal NOM PL 'these'	əsink ^h , əsynk ^h	Ըսինք, իսինք
demonstrative proximal GEN PL 'of these'	əsynts ^h , əsynts ^h	Ըսինց, իսինց
demonstrative proximal ABL PL 'from these'	əsynts ^h -me, əsynts ^h -me	Ըսինցմէ, իսինցմէ
demonstrative proximal INS PL 'with these'	əsynts ^h -my, əsynts ^h -my	Ըսինցմիւ, իսինցմիւ
demonstrative medial NOM SG 'that'	ed, ədo	Եդ, ըդօ
demonstrative distal NOM SG 'that yonder'	en, əno	Են, ընօ

The following is the complete declension of the pronouns 'I (1SG)', 'you.SG' and 'which' in the Marash dialect (Table 22.14).

Table 22.14: Inflection paradigm for various pronouns in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	1SG	2SG	'which' (SG)	1PL	2PL	'which' (PL)
NOM	is	don	γրγ	mink ^h	dekh ^h	γրիրի
	իս	դօն	իւրիւլ	միկը	դէք	իւրիրի
GEN	im	k ^h in	սրուման	mir	ձիր	γրսրոն
	իմ	քին	ուրուման	միր	ձիր	իւրուրոն
DAT	ies	k ^h ez	սրուման	miz	ձիզ	γրսրոն
	իւս	քէզ	ուրուման	միզ	ձիզ	իւրուրոն
ACC	jas	əsgi	γրγ	mizni	ձիզնի	γրիրի
	յաս	ըսգի	իւրիւլ	միզնի	ձիզնի	իւրիրի
ABL	imne	k ^h inne	սրումեն	mirne	ձիզնե	γրսրոնե
	իմնէ	քիննէ	ուրումնէն	միրնէ	ձիրնէ	իւրուրոննէ
INS	imy	k ^h inny	սրումյ	mirny	ձիզնյ	γրսրումի
	իմիլ	քիննիլ	ուրումնիլ	միրնիլ	ձիրնիլ	իւրուրումի

22.4.3 Verb inflection or conjugation

22.4.3.1 Indicative present and past imperfective

[[In SWA, the indicative present and past imperfective are formed by adding indicative prefix before the finite verb: /gu-/ for monosyllabic verb stems, /g-/ before vowel-initial verbs, and /gə-/ elsewhere. And based on Adjarian's following descriptions, Cilicia uses essentially the same strategy but with a) different prefix forms,

b) vowel harmony, and c) repeating the indicative prefix in some phonological contexts.]]

In verbal conjugation (Table 22.15), the indicative present and imperfective forms in the Zeytun dialect are formed by using the formative /go/ <qo>; before vowel-initial verbs and monosyllabic verbs, it is repeated and becomes a progressive marker.⁶ The Marash subdialect uses the formatives /kə, ki, ku/ <կը, կի, կու>. The first is used when the verb's first vowel is /a, e, o/ <ա, է, օ>. The second is used when that vowel is /i/ <ի>. The third is used when that vowel is /u/ <ու>. In both the Marash and Hadjin subdialects, the indicative formative is not repeated.

Table 22.15: Indicative present verbs in the Cilicia dialect

	Cilicia	cf. SWA
‘they sell’	Zeytun subdialect go dzaχ-i-n զօ ծախին IND √-TH-AGR	gə-ðzaχ-e-n կը ծախեն IND √-TH-AGR
‘I cook’	go g-ip ^h -i-m զօ գիփիմ	g-ep ^h -e-m կ’եփեմ
‘I cook’	go g-uz-i-m զօ գուզիմ	g-uz-e-m կ’ուզեմ
‘you give’	go gu-d-o-s զօ գուդօս IND IND-√-TH-AGR	gu-d-a-s կու տաս IND √-TH-AGR
‘I read’	Marash subdialect gə gart ^h -o-m զը գարթօմ	gə-gart ^h -a-m կը կարդամ
‘I hit’	gə zen-i-m զը զենիմ	gə-zərn-e-m կը զարնեմ
‘I like’	gə sir-i-m զը սիրիմ	gə-sir-e-m կը սիրեմ
‘I drink’	gu xum-i-m զու խումիմ	gə-xəm-e-m կը խմեմ
‘he rises’	g-ill-e-∅ զիլլէ	g-ell-e-m կ’ելլէ
	IND √-TH-AGR	IND-√-TH-AGR
‘he takes’	g-ar-n-u-∅ զարնու	g-ar-n-e-m կ’առնեմ
	IND-√-VX-TH-AGR	IND-√-VX-TH-AGR
	Hadjin subdialect	
‘I go’	g-qʃd-o-m զաշդօմ	g-erʃ ^h -a-m կ’երժամ
‘I come’	ga-g ^h g-o-m զագ’զօմ IND-√-TH-AGR	gu-k ^h -a-m կու զամ IND-√-TH-AGR

Original page number 204.

⁶[[The syntax of the original sentence is quite complicated and I’m not completely sure what it means. (?)]]

[[As said for SWA, both the indicative present and past imperfective use a finite verb. In SWA, the finite verb lacks the past suffix in the present, while it has the past suffix /-i-/ in the past imperfective. This past suffix is added after the theme vowel. But for Cilicia, the theme vowel and past suffix seem to not co-occur based on Adjarian's paradigms.]]

[[I'm not sure how to gloss Adjarian's vowels, but the simplest situation seems to be that the theme vowel and past suffix are fused into one morph, and then there's a separate past proclitic /idi/. (?)]]

In the Hadjin subdialect, the imperfective has two forms. The first (Table 22.16) is a simple form that originates from the Armenian imperfective; while the second (Table 22.17) is a complex form that is formed by adding the formative /idi/ <χηχ> (the Turkish imperfective-forming formative <idi>). As an example, the following are the imperfectives of 'to go' and 'to come'.

[[It's unclear if the instances of <ɛ> here should be transcribed as a diphthong /ei/ or a vowel-glide sequence /ej/. Adjarian earlier said that the Antioch subdialect uses a diphthong (22.3.1.3), but then it's unclear if the following data also use a diphthong. (?)]]

Table 22.16: Indicative past imperfective <անկատար> (form I without /idi/) of the verbs 'to go' and 'to come' in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Hadjin		cf. SWA	
1SG	g-aʃd-∅-i-∅	գաշդի	g-ert ^h -aj-i-∅	կ'երթայի 'I would go'
2SG	g-aʃd-i-j	գաշդիյ	g-ert ^h -aj-i-r	կ'երթեիր
3SG	g-aʃd-e-j	գաշդէյ	g-ert ^h -a-∅-r	կ'երթար
1PL	g-aʃd-i-nk ^h	գաշդինք	g-ert ^h -aj-i-ηk ^h	կ'երթայինք
2PL	g-aʃd-i-k ^h	գաշդիք	g-ert ^h -aj-i-k ^h	կ'երթայիք
3PL	g-aʃd-i-n	գաշդին	g-ert ^h -aj-i-n	կ'երթային
1SG	ga-g ^h g-i-∅	գագ'գի	gu-k ^h -aj-i-∅	կու գայի 'I would come'
2SG	ga-g ^h g-i-j	գագ'գիյ	gu-k ^h -aj-i-r	կու գայիր
3SG	ga-g ^h g-e-j	գագ'գէյ	gu-k ^h -a-∅-r	կու գար
1PL	ga-g ^h g-i-nk ^h	գագ'գինք	gu-k ^h -aj-i-ηk ^h	կու գայինք
2PL	ga-g ^h g-i-k ^h	գագ'գիք	gu-k ^h -aj-i-k ^h	կու գայիք
3PL	ga-g ^h g-i-n	գագ'գին	gu-k ^h -aj-i-n	կու գային
	IND-√-TH.PST-AGR		IND-√-TH-PST-AGR	

Table 22.17: Indicative past imperfective <անկատար> (form II with /idi/) of the verbs ‘to go’ and ‘to come’ in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Hadjin		cf. SWA	
1SG	g-aʃd-i-∅ idi	գաշդի իդի	g-ertʰ-aq-i-∅	կ’երթայի
2SG	g-aʃd-i-j idi	գաշդիյ իդի	g-ertʰ-aq-i-ɾ	կ’երթեր
3SG	g-aʃd-e-j idi	գաշդէյ իդի	g-ertʰ-a-∅-ɾ	կ’երթար
1PL	g-aʃd-i-nkʰ idi	գաշդինք իդի	g-ertʰ-aq-i-ŋkʰ	կ’երթայինք
2PL	g-aʃd-i-kʰ idi	գաշդիք իդի	g-ertʰ-aq-i-kʰ	կ’երթայիք
3PL	g-aʃd-i-n idi	գաշդին իդի	g-ertʰ-aq-i-n	կ’երթային
1SG	ga-gʰg-i-∅ idi	գագ’գի իդի	gu-kʰ-aq-i-∅	կու գայի
2SG	ga-gʰg-i-j idi	գագ’գիյ իդի	gu-kʰ-aq-i-ɾ	կու գայիր
3SG	ga-gʰg-e-j idi	գագ’գէյ իդի	gu-kʰ-a-∅-ɾ	կու գար
1PL	ga-gʰg-i-nkʰ idi	գագ’գինք իդի	gu-kʰ-aq-i-ŋkʰ	կու գայինք
2PL	ga-gʰg-i-kʰ idi	գագ’գիք իդի	gu-kʰ-aq-i-kʰ	կու գայիք
3PL	ga-gʰg-i-n idi	գագ’գին իդի	gu-kʰ-aq-i-n	կու գային
	IND-√-TH.PST-AGR PST		IND-√-TH-PST-AGR	

22.4.3.2 Progressive forms

[[In SWA, the indicative present and past imperfective are made progressive by adding the progressive enclitic /gor/. Though this marker is banned in formal writing.]]

The progressive forms are absent in Hadjin. But the Marash subdialect has them, and they’re formed with the formative /go/ <qo>. This formative is not shortened next to vowels (Table 22.18).

Table 22.18: Progressive forms in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	Marash (Cilicia)		cf. SWA	
‘I am liking’	go sir-i-m	գօ սիրիմ	gə-sir-e-m gor	կը սիրեմ կոր
‘he is rising’	go ill-e-∅	գօ իլլէ	g-ell-e-∅ gor	կ’ելլէ կոր
	IND √-TH-AGR		IND-√-TH-AGR PROG	
‘he is taking’	go ar-n-u-∅	գօ առնում	g-ar-n-e-∅ gor	կ’առնէ կոր
	IND √-VX-TH-AGR		IND-√-VX-TH-AGR PROG	
‘I was liking’	go sir-a-∅	գօ սիրա	gə-sir-ej-i-∅ gor	կը սիրէի կոր
	IND √-TH.PST-AGR		IND-√-TH-PST-AGR PROG	

22.4.3.3 Future and past future

[[In SWA, the future is formed by taking the finite verb form of the indicative present (= minus the indicative prefix), and then adding the future proclitic /bidi/. The past future is similarly formed by taking the finite verb form of the indicative past imperfective and then adding this future proclitic. Adjarian describes the Cilicia dialect as doing a similar strategy.]]

In the Marash subdialect, the future has two forms. The ‘ordinary future’ (հասարակական ապառնի) is formed with the typical formative /bide/ <բիդէ> (related to SWA /bidi/ <պիտի>), and the ‘immediate future’ (անմիջական ապառնի) which is formed with the verb /izil/ ‘to want’ (related to SWA /uzel/ <ուզէլ> ‘to want’).

- (1) a. Marash (Cilicia)
 - i. bide bir-i-m
FUT bring-TH-1SG
'I will bring'
բիդէ բիրիմ
 - ii. g-iz-i-m bir-i
IND-want-TH-1SG bring-TH(?)
'I will immediately bring'
զիզիմ բիրի
- b. cf. SWA
bidi p^her-e-m
FUT bring-TH-1SG
'I will bring'
պիտի բերեմ

In Hadjin, the future formative is shortened to /b/ (from CA /p/ <պ>), while the past future (անցեալ ապառնի) is formed with the aforementioned Turkish formative /idi/ <իդի>. The following are the repeated futures of the verbs ‘to go’ and ‘to come’ (Table 22.19, 22.20).

Table 22.19: Future <ապառնի> of the verbs ‘to go’ and ‘to come’ in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Hadjin ‘to go’		cf. SWA	
1SG	b-isd-o-m	բիշու	bidi jert ^h -a-m	պիտի երթամ ‘I will go’
2SG	b-isd-o-s	բիշու	bidi jert ^h -a-s	պիտի երթաս
3SG	b-isd-o-Ø	բիշո	bidi jert ^h -a-Ø	պիտի երթայ
1PL	b-isd-o-nk ^h	բիշունք	bidi jert ^h -a-ŋk ^h	պիտի երթանք
2PL	b-isd-e-k ^h	բիշուք	bidi jert ^h -a-k ^h	պիտի երթաք
3PL	b-isd-o-n	բիշուն	bidi jert ^h -a-n	պիտի երթան
	Hadjin ‘to come’		cf. SWA	
1SG	b-ig ^h g-o-m	բիգ՝գու	bidi k ^h -a-m	պիտի զամ ‘I will come’
2SG	b-ig ^h g-o-s	բիգ՝գու	bidi k ^h -a-s	պիտի զաս
3SG	b-ig ^h g-o-Ø	բիգ՝գո	bidi k ^h -a-Ø	պիտի զայ
1PL	b-ig ^h g-o-nk ^h	բիգ՝գոնք	bidi k ^h -a-ŋk ^h	պիտի զանք
2PL	b-ig ^h g-e-k ^h	բիգ՝գէք	bidi k ^h -a-k ^h	պիտի զաք
3PL	b-ig ^h g-o-n	բիգ՝գոն	bidi k ^h -a-n	պիտի զան
	FUT- $\sqrt{-TH}$ -AGR		FUT $\sqrt{-TH}$ -AGR	

Original page number 205.

Table 22.20: Past future <ալցեալ ապառնի> of the verbs ‘to go’ and ‘to come’ in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Hadjin ‘to go’		cf. SWA	
1SG	b-iʃd-i-∅ idi	բիշդի իդի	bidi jert ^h -aj-i-∅	ախտի երթայի ‘I was going to go’
2SG	b-iʃd-i-j idi	բիշդիյ իդի	bidi jert ^h -aj-i-r	ախտի երթայիր
3SG	b-iʃd-e-j idi	բիշդէյ իդի	bidi jert ^h -a-∅-r	ախտի երթար
1PL	b-iʃd-o-nk ^h idi	բիշդօնք իդի	bidi jert ^h -aj-i-յk ^h	ախտի երթայինք
2PL	b-iʃd-e-k ^h idi	բիշդէք իդի	bidi jert ^h -aj-i-k ^h	ախտի երթայիք
3PL	b-iʃd-i-n idi	բիշդին իդի	bidi jert ^h -aj-i-n	ախտի երթային
	Hadjin ‘to come’		cf. SWA	
1SG	b-ig ^h g-i-∅ idi	բիգ՝գի իդի	bidi k ^h -aj-i-∅	ախտի գայի ‘I was going to come’
2SG	b-ig ^h g-i-j idi	բիգ՝գիյ իդի	bidi k ^h -aj-i-r	ախտի գայիր
3SG	b-ig ^h g-e-j idi	բիգ՝գէյ իդի	bidi k ^h -a-∅-r	ախտի գար
1PL	b-ig ^h g-i-nk ^h idi	բիգ՝գինք իդի	bidi k ^h -aj-i-յk ^h	ախտի գայինք
2PL	b-ig ^h g-e-k ^h idi	բիգ՝գէք իդի	bidi k ^h -aj-i-k ^h	ախտի գայիք
3PL	b-ig ^h g-i-n idi	բիգ՝գին իդի	bidi k ^h -aj-i-n	ախտի գային
	FUT-√-TH.PST-AGR PST		FUT √-TH-PST-AGR	

22.4.3.4 Non-finite forms

[[What is often called the ‘past participle’ has different meanings and functions per dialect. In SWA, the ‘past participle’ is either the resultative participle with suffix /-adz/, or the evidential participle with suffix /-er/. These participles are both are used to form the present perfect or past perfect; the resultative has non-evidential connotation while the evidential has an evidential connotation. For SEA, there is a resultative participle with /-ats/ and a perfective converb with the suffix /-el/. The perfective converb is used for the present perfect and past perfect.]]

The past participle (2) has the form /-ir/ <հր> in Marash, and /-ij/ <հյ> in Hadjin and Zeytun, based on the regional pronunciation. The form /-odz/ <օձ> (from CA /-ats/ <ած>) is more commonly used. But there is also the formative /-mon/ <մօն> (Greek <ménos>), for passive (կրաւորակերպ) verbs.

(2) Cilicia

- a. gir-ir e
eat-EPTCP(?) AUX
‘He has eaten’
գիրիր է

- b. gir-ij e
eat-EPTCP(?) AUX
'He has eaten'
գիրի է
- c. gir-odz e
eat-RPTCP AUX
'He has eaten'
գիրօծ է
- d. ip^h-mon e
eat-PASS.RPTCP AUX
'It is cooked.'
իվմու է
- e. p^hor-mon
spread-PASS.RPTCP
'spread'
փոռմու

22.5 Background (continued) and literature

It is clear that starting from the west regions of Cilicia until the borders of Smyrna and Nicomedia, there is no Armenian language. The local language, Turkish, has turned into the native language. But Armenian is still preserved in some villages. These are Stanoz (Yenikent) (western side of Ankara), Sivrihisar (south-west of it), Nallihan (the north-west side of Stanoz), and a few villages next to Yozgat. Information is lacking on these places.⁷ For the language of Stanoz (Yenikent), there is some information and a small manuscript in Բիւրակն [Byurakn] (1899, page 670; 1900, page 233). Although these pieces are not entirely sufficient for studying the language of these areas, but they appear to show that they as well form subdialects of Cilicia.

Original page number 206.

22.6 Text samples

[[*I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I*

⁷[[*Though Sivrihisar and Stanoz may form a separate dialect (Martirosyan 2019: 196).]]*

don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

22.6.1 Zeytun dialect

Adjarian's source: Taken from Ալլահվերտեան (1884: 159). In its new form, it was narrated to me by Mr. Onnik Mahmtesian (պր. Օննիկ Մահմետեան) and I wrote it in scientific orthography. Instead of the voiceless sounds /p, k, t, ts, tʃ/ <պ, կ, տ, ծ, ճ>, he would sometimes use voiced aspirated sounds; and Mr. Yaghoupian (պր. Եղովապեան; [[SEA: /jaχυրjan/, SWA: /jaχυբjan/]]) would always do that. The latter would not change the sound /r/ <ր> to /j/ <յ>.

Թաքաղիս մը ու վեզիյ մը թէփողի բ'իլի գ'ացըն ու գ'եղան (կամ տճկ. քեօյան) շիւթը ախգ'ող միզի մը դումը իճօն. ան գ'իշիյը դօնդիսիւզը գը՞նը՞զը թօլուզ մը ունցօվ. իյինը այ հեօն իշնալըն փուշմօն եղօն. ան սահօթը նիքսէն (մառան) դէլրանլը մը, մօդով, դ'օյս իլլին իքէն թաքաղիսիւզը քը՞շափի գիմի ասօց. «Զա՞նըմ, տօն չօ՞ց մօյդ՝ իս. մինք հեռ դրսդիլո բիլո գո գամըչնօք ու դ'օն իզիյ նիքսէն մօդոյ»: Դէլրանլըն ասօց «Զա՞նըմ, ինծօն ինծօն թաքաղիսիւզը գը՞նը՞զը աշգին բիդի մ'ունցօվ ու եօսիկ ջագօդը կըյիցի թը ան թօլուզը ան աշգինը բիդի առնու»: ■ ան սահօթը թաքաղիսիւզ շաշմը եղօվ թը «հէչ միւթի՞ւն է յու (որ) մեյ աշգինը եօսիկ դօնը»: Սօնդրո թաքաղիսիւզ ու վեզիյը դանուշուկն եյան թը «չօ՞ց թէվու (կերպ) ան՝ բօլուզը գանընք ըսպանի օլա (արդեօր)»: Վեզեյը ասօց. «Եյգօնը (Երկանը) ասինք թը մէ՞գիս թաքաղիսիւզ ինք, մէզս այ վեզեյ. ան դէղվանքը թէփողի գո բ'իլինք թը իշտի (արդեօր) թօլուզ մը գանընք գ'ը՞նի (զնել). չիւնքիւ մէ՞զս այ թօլուզ չունանք. ը՞ռանդ եղօվ. տօն չիյ իինգ թօլուզ ունաս. կուհանօմ կսազօ. հումմօյ այ (հիմայ ալ) տօն թօլուզ մը ունցօյ. ու գյոցընիլո բ'օն չունաս. քէլէ օդոն նիյ եղօծ թօլուզը միզ ձախտ. գօշոնեօք իսկի գուղօնք»:

Իփիյ թօլուզը առըն ու քեօյէն տօսու կացըն, թաքաղիսիւզ ասոց վեզիյն թը «հուլո գէնինք քայինք (ձգենք)»: Վեզիյն այ ասոց թը «զէնիլօն՝ օսն ումունան (թքք. օրման «անտառ») մէշը քայինք, ինքիյէն գու մէռնա»: ան դէղվանըն չուրօն մը դավօյ գօգայձեյ. Եճուն մէզը կօնօց, ան թօլուզը ծը՞ըցուց: Քէլէ՝ յու (արի տես որ) անձը բառբուզօն մ'եյ. իփիյ իյգօն եղօվ, չուրօնը դունք գ'օնօց. բառբուզը շէնչից չուրունան վիյան թը «Ասըճէ չի՞ս վախի.

Original page number 207.

չօ՞ց իս մէզ եճուզ ունամ նը՝ ան գո գը՞թիս»: Չուրօնը ասոց. «Միւնձ անա, իս խարօյ չունամ»: Ու իփոյ դանգնամազը եղօվ՝ ավա չուրօնը այձիլ գ'օնօց. ը՞յը՞գվը՞նե իզիք չուրօնը նը՝ ավա բառբուզը շէնչից. «Զա՞նըմ, ավա՞՞ գը՞թիցիյ. չօ՞ց Ասըճէ չո վախոն մէզ մ'իս եղի դ'օն»: ան միզալ եօյ բառբուզը դառընմըշ (նեղանայ) նայլեօվ՝ իլօվ եճուզ իդիվը գ'օնօց. ան այձիլէն այձիլէն իլօվ իւրիկթ» ■

բջջան իւչը գ'օնօց ու գո ծըջընել: Բառուզը ոյախսիլեվ առօվ բօլոզը՝ դումը գ'օնօց. ջօվօց դ'ըյացնիյը, ասոց թը «Աման, չուրօնը չօ գըթե եղիյ է եծուգիս. իլլա (այլ) իմ եծուզը բըջիկ մը ուսցիյ է»: աս բօլուզը ձառիցին (ինամեն) չիս մինձձօվ: Ջօսու քըսանը հինգ դայվոն սօնողո, ան թաքանվիկը ու վեգիյը պիլիլէն իգին աս բըջջան քէօյը. գու դիսնուն յու բօլուզ մը գո, ու եօնիկ եծու դողո գօջօվօն: Թաքանվիկը ասոց թը «Զանըմ, չույո՞ւ եօդիկ եծու դողո գօջը վայր»: Ենի ան եօնիկ ասըն թը «Բառօք մը եծուզ մ'ումեյ. աս անձը դայիմ բայօք գուրգ'ե. ծըջը գոթ չէյ գինեյ. Եօ մը բառօքը գ'օնոց դիսօվյու անձը բըդիգօն մը եղեղը (վրայ) չուրիյ է գո ծըջընե. առօվ դումը բ'իյօվ ու ձառից, մօնձձուց դիհի, գո ջօվօն եծու դողո:» ան ադինը թաքանվիկը ու վեգիյը դանուշուկն էյան թը անդ մեյ չալուն մէշ քայօծ բօլուզն է. դ'եռ սող գիցիյ է: Մեգ-միգի ասըն թը եօդիկ ծառը (ձ'անը) թուկիթ մը դոնք, խափինը ու գ'օլոյիր դոնք գըջի: Ծը (ձ'ը) մը դըջըն, թուկիթ մայ թը օսու դէ ֆօլոն թաքանվիկէն սէյան դոյ. ան ան իլօվ ծըջըն հեծով, թուկիթն ա առօվ դայօվ: Բօլուզը իլիկյթ սէյան գ'օնօց. գօյթէյ նը՝ սային քեօվը բաշջոն մը գէյ. Եծուն դէղան մը դքէօվը ասոց թը օսու բէշջան բառգիմչգու դանըմ զահայ (հարկաւ): Հէօն բառգին իրէն, թաքանվիկէն բըջիգ աշգինը դիսօվյու բաշջին մէչը գըջորջը մը բառգիյ է. աշգինը գ'օնօց, գըջորջըն քեօվը գանիցօվ. ու զան հավանիցօվ. դիսօվ յու ձիւզը թուկիթ մը գո զան բ'ացօվ, գայդ'օց, դիսօվ յու մէչը կօյմօն է թը ան բօլուզը չիս իգ'ն նը (հազիւ եկած) չուկուսուցունիլեօվ քէլլան գըջորջէթ: Աշգինը ան գ'օյվօծը անցուց ու ինք ան գ'ըյից թը սայիս (պալատիս) դ'եմը սայոն մը շինիցէթ ու քառսուն եօն հայսնըթ եթէ, բըջիկ աշգինս ան եօսիկ դըջվէթ. խըջինից (գոցեց), անվան ձիւզը դ'օյօվ: Չիս ան ադինը իլօվ, բօլուզը թուկիթը սէյան դայօվ: Թուկիթը բ'ացըն, գայդ'ացըն, դիսօն յու թաքանվիկէն ու վեգիյէն մէօհիկյը...

Original page number 208.

... մէչը գո. գ'օյվօծը գիմի եյթն: Շինիցին սէյան, քառսուն եօն ու քառսուն գ'իշիյ հայսնըթ եյան, ան աշգինան հիդը փսագիցին: Մեք-քանը՝ դայը՝ սօնորո՝ թաքանվիկը ու վեգիյը իփոյ եգին, թիւմ (ամբողջ) քախքըջըջը դ'եմ գ'ացըն. իյ եսիշդան ան քեօմեօլու (շատ) սանսալաթէօվ տեմ իլօվ: Թաքանվիկը իփոյ ան դէղան ջէնչօց, շաշմըթ եղօվ մօնօց: Իդք ջօվօց իյ վեքիլիսօջը ու ասօց. «աս պոնաձանըդ չի՞յթ է. ան բօլուզը չույո՞ւ ինտան եյթը»: Չիս ան ադինը վեքիլիսօջը թուկիթը ծուցէն հանից, թաքանվիկէն ու վեգիյէն ցօցուց. Ենի ան իփոյ թուկիթը դիսօն, զայմացօն: Չիս ան ադինը թաքանվիկը թուկիթը բաքօվ, դ'օյխօն դ'օյօվ ու դըջան ասօց թը «Դ'օն ան իմ դէղան իս. գ'օյվօծը չանցնը եղիյ է»:

22.6.2 Hadjin subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1899, page 41 and 1900, page 331.

- Բ'արեվ բարա:
 - Ասծո բ'արին:
 - Ընչօ՞ց իս:
 - Ըոհինդ իմ:
 - Ուսդէ՞ գագ'ու:
 - Սէհէլէն:
 - Ինչ զօ, ինչ չօգ'օ:
 - Ըոընդութին:
 - Բ'անվընիդ ընչօ՞ց էր:
 - Ե՛, զարոր չուլսէր:
 - Բօրի՞դ ընչօց էր:
 - Ա դարի քիչ մը քեֆլու է:
 - Ասէլ է էփէյի բօրդը ոռվիք:
 - Փօրք Ասդրձու. Էրէջբին դդին հազօր դրուշ բօրդը բարդօւք իդի, վեց հերիրը ■
- Դըվօնք՝ չօրս հերիրը մնօց. ֆայիզն ա վրան գ'րօվ՝ ավա ինը հերիր դրուշի սէնեդ մը դըվօնք: Թրոսարգ'իսին գրգին ա ծիք (երեք. հմմտ. Ննիջ. ժեք) հերիր դրուշ բօրդը բարդօնք, էշվընիս էրգու հօդ էր՝ մեզը դըվօնք, մնացածին ա ֆայիզէվի էրգու հերիր իսուն դրուշի սէնեդ մը դըվօնք. վէրգունիս ա քիչ մը թիթիֆցընէնք նէ՝ մնեդ բուլաշընէվէն ա դընվընիս էշունքը գու լեցնինք, բըլրգիէք բահօթ գէնէ:

Original page number 209.

Փէօյիդ խանձի. հեգ'գիդ խանձի. Ասդվօծ հեգ'գիդ առնօ. չդինու գէնչօւթօնիդ խայից (թոք. խայիր). խօօ մեռնիս. խօօ սաղդիս. մույը բէլէվիս (մուրը պլուիս). չհասնիս գէնչօւթօն. սիյդիդ դ'ուռը թէգինօ (թող կենայ). օջախդ անցնի. էջիդ գույնօ (աչքը կուրանայ). թիվիդ խանձի:

22.6.3 Marash subdialect

Adjarian's source: See Բիլրակն [Byurakan] 1899, page 405 and 101.

Գէոցա մը քաղօք իգիլ է, բէզօրու բիլլիլ-իքէն՝ դոլանդընքը (խաբեբայ) մը զօ հասգընո քի իսահիր քեօվիլ. փարօ զօ, ույունսուշ գօնսո իսահիր:

Յօն քի դէսսա «քէռա՛, բարիկ իգիր, չօ՞ց իս, ըոընտ իս...» գօսէ:

Գէոցան է գօսէ քի «լա՛ դո, իս քին քէռադ չիմ»:

– Զէ՛, իլլ դոն իմ քէռաս իս. իս քինսէ չիմ անցնա: Ինդէս գօսէ դոլանդընքըն:

Էօն մ'է գօսէ քի - քէռա, իգօ իսգի (գրեգ) քէբաշուկա խանութ մու դանամ դէ՛ քիդ քէբօք մու դըրցնիմ:

Գէոցան էս լսօծու գիմի քէֆ զօ էնէ. առչիվի զօ ընգնա՝ բարաբօր գօրթօն:

Խանութու զօ մըղնան, իվիրի զօ իլլին, քէբօբու ուստովէն սօնրօ՝ դոլանդընքըն ■ գօսէ քի. «Քէռա, իվեր ըրթօմ դէ այրօն մու բիրըցնիմ (բէրել տամ), խումինք»:

Իվել գո իշնա՝ քեբարջըվան գուէ քի «ահա իս գորթօմ, իվիրի գինօղ մօրթէն փարտն օն (առ) դէ փոցու»:

Ինեւս գուէ՝ հերիֆի դօրս գո իլլէ գորթօ: Գեղցան մեզ բերլէմիշ գո ենէ, իրգու բերլէմիշ գո ենէ՝ սօսսօնու իվել գո իշնա, գո Խիսնա՝ քի հերիֆի գացիլա. քեբարջուն է իսքիրնէ փարո գո ուզէ:

Գեղցան մեզ իրիսի լացօձ, մեզ իրիսի ձըձաղօձ՝ «հազօր դաբու իս քին քեռադ չիմ ըսա դէ, չէ իլլէ դու իմ քեռաս իս ըսօձ» ըսիլէն փարին ծորու գո աձգէ:

Original page number 210.

* *

Եօր միւ գեղցա մը ի ժամու դերբաբուն խուսդուվանիլիքէն գուէ քի. «Դերօք, մօրթ մու սբանըցի, Են մէխրի չիմ համրի. մօրթ մու գեղվըցի, Են է չիմ համրի. դուն մու բադուցի, Են է չիմ համրի. ամմա բօք (ապահը) Եօր միւ իշաղը միմէն ըբուլիսի վառըցի, Ես մէխրաս հազօ՞ր մեղօ. թուլուվթուն դուր, դէ՛րօք»:

Դերօքուն է գուէ քի. «հ՛լ ի՛լ, Եդ մէխըն է իս չիմ համրի»:

22.6.4 Kessab village of Antioch

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 731.

Իս ծ'ի գիւղիւրթ գիւղիւրթ գէսիմ թը ցերինը հեօդ չիննեյրը գ'իյդէն ու միունայր, Եսք բէս գո. ըմմը թը գը միունա, շիւդ մահսօլ գո դու: Ան ըր գէյր վիւցիւդը գը սիրիյ՝ զան գը սիրի. օ ան ըր գէյր վիւցըդոյը գը գ'օդդի (կ'ատէ), յաս էխշօր էբեդի եսմըրէն գո բըհի զան. ան ըր գէյս գը բաշդի՝ յէմ իդդը դէ գո գ'ու. օ իս յէօր գո գ'ինօմ, Եյմ իսզմէթշին է հօն գը գինօ. թէ գէյս գը բաշդի, Եյմ դօղն է Էսիւր իքրաս գինի:

22.6.5 Stanoz (Yenikent) subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 443. For this, see this and the next subsection.

Սօյրամ, Սօյրամ, մօյր Ասդուծօ,
Քո՞ւն էս մը դարթուն էս մը.

Original page number 211.

Օչ օր քուն էմ, օչ օրը զարթուն էմ.
Գ'ըշերին գէսը մեզ Էլած (Երազ) դէսօ,
Գըրազը ընզօ չօրէցօ.
Դէնիզ ընզօ չը իսդդըվէցօ,

Անդի դիւնյօն գնացի՝ չը գօրսնըվեցօ:

Օհոն Օհոն Եսգիրիոն,
Գարես ամեն չարուս բիրօն,
Գ՝ավազանը դուռիս վիրօն,
Խաչը գուսգիս վիրօն,
Փիլոնը օրթիգիս վիրօն,
Թեօթ հայրաբեղին աղօթքը
Ամենին վիրօն ամեն:

23 Syria

23.1 Background

Original page number 212.

In the Հանդես Ամսորեայ [Monthly Review] (1907, page 27), there was a small section in the dialect of the village of Aramo. Based on the article, this small Armenian-populated village is found near the village-city of Jisr al-Shughu in Syria. The language of the section was so far from Old Armenian, that a linguist would have had a difficult time understanding it. Because this manuscript didn't give much more extensive information, we thus cannot say if this dialect is special to only the village of Aramo, or if it is spoken also in other surrounding areas. The latter situation appears quite probable. The vernacular of Svedia, which is absolutely unfamiliar or unknown in the literature, could also belong to the same branch. There is even an excerpt of the language of a few Armenian villages of Antioch (see page 210), which has a lot of similarities with this language; and if we had a larger manuscript section, then we could perhaps say if the aforementioned villages of Antioch belong to the dialect of Aramo. Because of this, and because we did not consider the name "Aramo" to be sufficient enough; we wanted to a more general name and called it the Syrian dialect.

[[As a disclaimer, what Adjarian describes as Syrian Armenian is not the variety of Armenian that most modern Armenians from Syria speak. The majority of Armenian-speaking Armenians in Syria, i.e., those in Aleppo or Damascus (and refugees abroad), speak (Standard) Western Armenian as their native language. The dialect that Adjarian describes here is a non-standardized variety of Armenian that developed in various villages in Syria (close towards the modern Turkish border) that is quite divergent from the (Standard) Western Armenian that is spoken by Armenians in urban areas. It is unfortunate that Adjarian gives this dialect a generic ambiguous name like 'Syrian Armenian.']]

[[As my own speculation, what I think Adjarian intended to say was that the dialect he describes here is a non-standard variety that developed **indigenously** by various villages near the Turkish border. During 1911, the majority of Syrian Armenians outside of these villages spoke Arabic (§4.6). But after the Armenian

Genocide of 1915, many Armenian refugees migrated to major Syrian cities (like Aleppo and Damascus), and those emerging communities spoke (or learned to speak) Standard Western Armenian, not this indigenous variety.]

[[For more recent work on this dialect, see *Martirosyan* (2019: 177).]]

23.2 Phonology

23.2.1 Vowels

23.2.1.1 Inventory

By judging the aforementioned section from Հանդես Ամսորեայ [Monthly Review], which we will see later below, we can deduce that the Syrian dialect recognizes the vowels in Table 23.1.

Table 23.1: Vowels of the Syria dialect

/i/ <ի>	/u/ <ու>	
/e/ <է>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>

/ɑ/ <ա>

But the vowels /æ, œ, ʏ/ <այ, օյ, յօ> are missing. The latter point is quite natural, because the Arabic language, which is in the native language of this area, does not have those sounds.

In contrast to this, the Syrian dialect has a few diphthongs, which in other places are either rare or don't exist (Table 23.2).¹

Table 23.2: Diphthongs in the Syria dialect

/eɪ/ <Էյ>	/iɛ/ <Իյ>	/ʊɑ/ <Ուա>
/aɪ/ <այ>	/aɛ/ <այ>	/aʊ/ <աւ>

Original page number 213.

23.2.1.2 Sound changes

The following phonetic changes caught our eyes:

¹[[For the diphthongs that I re-transcribe as /aɪ/ and /ɛɪ/, Adjarian uses the Armenian symbols <այ<, էյ> with a superscript <j>. But my rocessor cannot easily create such superscripts, so I instead use <այ<, էյ> with a superscript <j>.]]

23.2.1.2.1 Classical Armenian /ɑ/ <ω> Classical Armenian /ɑ/ <ω> has changed to /u/ <ու> (Table 23.3).

Table 23.3: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /u/ <ու> in the Syria dialect

	Classical Armenian	> Syria	cf. SEA
‘bread’	hats ^h	հաց	hats ^h
‘debt’	part-(ə?)k ^h (-PL)	պարտը	partk ^h
‘open’	bats ^h	բաց	bats ^h
‘mouth’	beran	բերան	beran
‘bad’	tʃ ^h ar	չար	tʃ ^h ar

23.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> has changed to /i/ <ի> (Table 23.4).

Table 23.4: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /i/ <ի> in the Syria dialect

	Classical Armenian	> Syria	cf. SEA
‘our (we.GEN)’	mer	մեր	mer
‘we (we.NOM)’	mek ^h	մեք	meŋk ^h
‘us (we.ACC)’	əzmez	զմեզ	mez

23.2.1.2.3 Classical Armenian /ə/ <ը> Classical Armenian /ə/ <ը> has changed to /a/ <ω> (Table 23.5).

[[Note that the forms he give all involve the definite suffix. This suffix is /-ə/ in SEA. But in Classical Armenian, there was no actual definite suffix. The ancestor of the modern SEA definite suffix /-ə/ is the CA distal suffix /-ən/. Thus the glossing is -DEF for SEA but -DIST for CA.]]

Table 23.5: Change from Classical Armenian /ə/ <ը> to /a/ <ω> in the Syria dialect

	Classical Armenian	> Syria	cf. SEA
‘bread-DIST/DEF’	háts ^h -ən	հացն	háts ^h -ə
‘mouth-DIST/DEF’	berán-ən	բերանն	berán-ə
‘debt-PL-DIST/DEF’	part-(ə?)k ^h -ən	պարտըն	partk ^h -ə

23.2.1.2.4 Classical Armenian /i/ <ի> Classical Armenian /i/ <ի> has changed to /ɛj/ <Էյ> (Table 23.6).

Table 23.6: Change from Classical Armenian /i/ <հ> to /ěj/ <Է> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA or SWA	
‘sky’	erkin	երկին	jergějnk ^h	յերգելոց	jerkinjk ^h	յերկինոց
‘soul-DIST (CA); soul-DEF (SEA)’	hogi-n	հոգին	hok ^h ěj-n	հօգի-ն	hok ^h i-n	հօգին
‘me (I.ACC)’	zis	զիս	jěis	յես	zis	զիս
	qhu			յես	qhu	SWA

23.2.1.2.5 Classical Armenian /u/ <ու> Classical Armenian /u/ <ու> has changed to /aŋ/ <ան> (Table 23.7).

Table 23.7: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /aŋ/ <ան> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA	
‘holy’	surb	սուրբ	sauŋrp ^h	սաւրպ	surp ^h	սուրբ
‘name’	anun	անոն	anauŋ ^h	անան	anun	անոն

23.3 Morphology

23.3.1 Noun inflection or declension

In the text, we see that the accusative always uses the prefix /z/ <q>, while the ablative and locative use the prefix /i/ <հ>. The latter is a deep archaism and it is found in no other dialect (Table 23.8).

[*As examples, Adjarian provides dialectal forms alongside a Classical Armenian gloss. Both varieties involve case-marking prefixes. Modern SWA/SEA lacks such prefixes. I found the dialectal forms sufficiently hard to segment and gloss. (?)*]]

Table 23.8: Case-marking prefixes in Syrian Armenian and Classical Armenian, but not Modern Standard Armenian

	Classical Armenian	> Syria	cf. SWA
‘at ground (LOC)’	i getin LOC ground ի գետին	i gedēinkʰ-a LOC ground-DEF ի գետէնքա	kʰedin-ə ground-DEF գետինը
‘our bread (ACC)’	əz-hatsʰ mer ACC-bread our զիւց մեր	əz-mir hutsʰ-ə ACC-our bread-DEF ոզմիր հուցա	mer hatsʰ-ə our bread-DEF մեր հացը
‘at proof (PL(?), LOC)’	i pʰordzan-(ə?)s LOC proof-PL.ACC ի փորձանս	i pʰurtsʰunkʰ-ə LOC proof-DEF ի փուրցունքա	
‘from evil (ABL)’	i tʃʰar-e-n LOC evil-ABL-DIST ի չարեն	i tʃʰurkʰ-či-n LOC evil-ABL-DEF ի չուրքեն	tʃʰar-e-n evil-ABL-DEF չարեն
‘my mouth (ACC)’	əz-beran im ACC-mouth my զբերանիմ	z-im berún-a ACC-my mouth-DEF զիմ բերոնւսա	im pʰeran-əs mouth-POSS.2SG իմ բերանս
‘my enemy (ACC)’	əz-tʰəʃnami-n im ACC-enemy-DIST my զթշնամինիմ	z-im tʃargúm-a ACC-my enemy-DEF զիմ չարգոնւսա	

23.4 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

23.4.1 Aramo village

Adjarian's source: See Հանդես Ամսօրեայ [Monthly Review], 1907, page 27.

Յա միր Դուդա իլ գուս յեղեյսքա. սաւրի ընսու քու անաւսա: Ու ուքու քու ըրքայութեյսա ու ընսու քու րադադ չուսմա գույ յեղեյսքա հանց ընսու ի գ'եղեյսքա: Զմիր հուցա ի ամեն ջ'ուք դաւդա մի՛ ըսցօր: Ու դոշէ զմիր բուրքա չուսմա միք որշինը միկ միգա բուրքերա: Ու չը սաւմես զգմի ի փուրցունքա. լաքին նաջի ըզմի ի չուրքեյս: Լաքն քու է ըրքայութեյսա ու քու լաքա ու ըձզահամակա լիք յեղդայնքա ամեն:

Յա Ասդուձ զիմ բուսնգուսգա բ'ուց ու զիմ բ'երուսա նաղնի քու զօրշինութեյսա: Օրշինալ համաքում ու բըթթը հաղաչ...

Original page number 214.

... ընթացական սաւրի Երօրթօթելնա զԴուդա ու զԶըթթա ու զՀօքելն սաւրիա համագալթի յԵղդայն յԵղդայնքա ամեն:

Յա Ասդուձ շադերա եղելն նեղելն եյս, ու շադերա ելայն եր վաս: Շադերա ասեցայն զիմ զունծայն, թի չքայեր խալաս եր Ասդունծայն: Լաքին դ'ուն, յա Դիր, նացրն իս ու զիմ օծն իս ու զիմ գ'ըլուխս բ'անցրացնուդա դ'ուն իս:

Դրմությամփ քուվ, Դիր, սադդեց զիմ չարգումա ու դամնւ նեղի զիմ զուծա լազն իս քում արդն իմ:

Մաշդ Դուդա ու Զըթթա ու Հեքելն սաւրիա:

24 Arapgir

24.1 Background

Original page number 215.

In some of the villages of Arapgir, Divriği, Gürün, and Darende, and Kayseri, the Armenian language has quite common borders, so I combined them under one name; I call it the Arapgir dialect, because Arapgir is the largest center of this area. Divriği, Gürün, Darende, and Kayseri can form its subdialects.

[[*Martirosyan (2019: 192, 202) reports dispute on the classification status of Gürün, Kayseri, and Darende.*]]

24.2 Literature

The dialect of exactly the city of Arapgir has been studied in detail by a local linguist, Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ Բէկ) (See Հանդես Ամսորեայ [Monthly Review], years 1900-1906). There, we find a few manuscripts, which were written with sufficient precision. There is a collection of riddles from Arapgir in Բիւրակն [Byurakn], 1900, page 135. For the other subdialects, there are the following text samples:

[[*I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.*]]

- Literature with the Arapgir dialect
 - Gürün subdialect: Բիւրակն [Byurakn],
 - * 1898, page 839
 - * 1899, page 410, 425, 478
 - * 1900, page 331, 634
 - Darende subdialect: Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 295, 498, 572.
 - Subdialect of Kayseri villages:¹

¹The Armenians of the city of Kayseri and of all westward areas are Turkish-speaking. But there are a few villages which speak Armenian. These villages are Efkere, Everek, Tomarza, Munjusun, Nize, Balages, Fenese. Similarly, the city of Yozgat is Turkish-speaking, but it has a few Armenian-speaking villages.

- * Բիւրակն [Byurakn],
 - 1898, page 331, 406, 454, 580, 647
 - 1899, page 74, 200
 - 1900, page 469, 636
- * Բանասէր 1902, էջ 174-5
- Divriği subdialect: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal], volume 6 (2.), page 206, 312, 327, 364, 378
[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 202).]]

Original page number 216.

24.3 Phonology

The dialect of Arapgir has 7 vowels (Table 24.1).

Table 24.1: Vowels of the Arapgir dialect

/i/ <ի>		/u/ <ու>
/e/ <է>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>
/æ/ <այ>		/ɑ/ <ա>

The consonants have three degrees (voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirated). But from this angle, the area of the dialect of Arapgir can be divided into two major branches. The first branch has the dialect of Arapgir and the subdialect of Divriği; while the second branch has the subdialects of Gürün, Darende, and Kayseri. The primary difference of the latter branch is that there are no voiced aspirated sounds among the consonants. Similarly whereas the Arapgir dialect has turned the CA diphthong /aɪ/ <այ> to /a/ <ա>, Gürün and the other subdialects and others have turned it to /e/ <է>.

24.4 Morphology

The general characteristics of the two branches and their subdialects are the following.

24.4.1 Instrumental marking with /-okʰ/ <օպ>

The instrumental formative is /-okʰ/ <օպ> (instead of /-ov/ <ով>). This formative is the Classical Armenian plural instrumental formative for the a-stems, which

has taken here a singular meaning (Table 24.2).²

Table 24.2: Instrumental marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SEA	
‘with hand’	dž ^h erk ^h -ok ^h , δ'εηρορ, džerk ^h -ok ^h δεηρορ	džerk ^h -ov δεηρονվ	√-INS
‘with speaking’	χos-e-l-ok ^h խօս-է-լ-օկ խօսէլօք	χos-e-l-ov խօսէլօվ	√-TH-INF-INS

24.4.2 Mobile indicative marking

The formatives for the indicative present and imperfective are /ga, go, gu/ <զա, զօ, զնլ>. These are placed before the verb or after it, and they are repeated for vowel-initial verbs (Table 24.3).

Table 24.3: Indicative marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SWA
‘he sends’	Արց-Ձ-∅ gu դրգամ զու send-TH-3SG IND	gə Արց-e-∅ կը դրկե IND send-TH-3SG
‘he says’	g-Ձ-Ձ-∅ gu գըսամ զու IND-say-TH-3SG IND	g-Ձ-Ձ-∅ կ'ըսէ IND-say-TH-3SG
‘he goes’	g-Ձ ^h -Ձ-∅ gu գերամ զու IND-go-TH-3SG IND	g-Ձ ^h -Ձ-∅ կ'երթայ IND-go-TH-3SG
‘you strangle’	Gürün subdialect go χՁՁd-e-s զօ խըխդէս IND send-TH-2SG	gə χՁՁh-e-s կը խեղդէս IND send-TH-2SG
‘I go’	go g-Ձ ^h -Ձ-∅ զօ գերթամ IND IND-go-TH-1SG	g-Ձ ^h -Ձ-∅ կ'երթամ IND-go-TH-1SG
‘he eats’	g-Ձ-Ձ-∅ go զուլէ զօ ^h IND-eat-TH-3SG IND	g-Ձ-Ձ-∅ կ'ուլսէ IND-eat-TH-3SG
‘I go’	Kayseri subdialect ga g-Ձ ^h -Ձ-∅ զա գերթամ IND IND-go-TH-1SG	g-Ձ ^h -Ձ-∅ կ'երթամ IND-go-TH-1SG
‘they eat’	ga g-Ձ-Ձ-∅ զա զուլէս IND IND-eat-TH-3PL	g-Ձ-Ձ-∅ կ'ուլսէ IND-go-TH-3PL
‘I bring’	Darende subdialect ber-e-m ga բերէմ զա bring-TH-1SG IND	gə p ^h er-e-m կը բերէմ IND bring-TH-1SG

²[[I suspect he means the CA plural instrumental suffix /-aŋk^h/ <անք>. (?)]]

24.4.3 Faithfulness to Classical Armenian

In the Arapgir dialect, the phonetic changes and the grammatical formations are not new phenomena; instead we can say that the dialect is in general faithful to the Old Armenian, especially when we compare with the Cilicia dialect.

24.4.4 Genitive marking

The only form that we can consider as more or less interesting is that the genitive of the infinitive in the Kayseri subdialect (Table 24.4).

Table 24.4: Repeated genitive marking in the Kayseri subdialect of the Arapgir dialect

	Kayseri (Arapgir)	cf. SEA
‘of staying’	mən-a-l-uj-i մըսալույի	mən-a-l-u մսալու
‘of speaking’	χos-e-l-uj-i խօսելույի	χos-e-l-u խօսելու
‘of giving’	d-a-l-uj-i դալույի	t-a-l-u տալու
‘of going’	ert ^h -a-l-uj-i երթալույի	jert ^h -a-l-u երթալու
	✓-TH-INF-GEN-GEN	✓-TH-INF-GEN

As can be seen, these forms have a repeated genitive marker (/-u/ <նւ> and /-i/ <ի>); this is something that is not found in any other dialect.

[[To clarify, in SEA/SWA, the suffix /-i/ is the regular genitive marker, while the suffix /-u/ is an irregular genitive marker used for some declension classes such as for verbal infinitives.]]

24.4.5 Progressive marking with /nə/ <նը>

In Arapgir, the progressive is formed with the formative /nə/ <նը> (Table 24.5).

Table 24.5: Subjunctive marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SWA
‘I am going’	g-ert ^h -a-m nə գերթամ նը IND-go-TH-1SG PROG	g-ert ^h -a-m gor կ'երթամ կոր IND-go-TH-1SG PROG
‘I am drinking’	χm-i-m nə խմիմ նը drink-TH-1SG PROG	gə χəm-e-m gor կը խմեմ կոր IND-drink-TH-1SG PROG

Original page number 217.

24.5 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

24.5.1 Arapgir dialect

Adjarian's source: See Հանդես Ամսօրեայ [Monthly Review] 1900, page 251. In accordance with the author's exposition or arguments, I have rendered to the scientific orthography.

Նասրեդին խօշան յիր դան մէջ աղօթաձ վախտը ըսաց Ասծու. «Ըման Ասված» բաբա, ի՞շ գըլի գու, յընծի հարիր լիրա ղըրգա. շագ բէջ ունիմ փարայի: Ըմմա թամամ հարիր լիրա յըլլելու ա, ազուր մեզ հադ մը բագաս՝ դօխսանը ինը հադ յըլլին նայ՝ չօթթէր. համ դու չեմ առնար»:

Խօշան յահուդի դ'րացին մը գունենա Խու վօր ան դախքային դէները նստէր ա եներ. խօշային ձ'անը լսածին գիրի գէթա յընգաշ դ'նա գու յու յեցքէն յինք յիրէնը գըստ գու.

– յաշակա դօխսանը ինը օսդի դէսնա նայ իրավցընե՞ չառնա դի (<– պիտի) խօշան. Ես լիրաները իսա բաջայեն վար ձ'զըհմ դա դէսնամ ի՞շ դէսնա գի իդա խօշան:

յեցքէն դօխսանը ինը լիրա քեսայի մը մէջ դ'նա գու յու գուգա՞ա գու բաջայեն ի՞ր՝ ոթ... վար նեդա գու. յինգ ալ հօնիգ բայթամիշ գէսնա գու քի դէսնա դէ խօշան ի՞շ դէսնա դի:

Խօշան հըմըն օջախը վայզա գու յու դէսնա գու քի գ'ունդ բօխզա մը յընգեր ա ֆօն. թէզ մը դառնա գու, դէշագի մը վրան նսդի գու, քեսան բ'անա գու վօր՝ ի՞շ դէսնա... օսդի՞: յեցքէն բաշլայս գու մեզիգ մեզիգ հարմէլ. դէռնա գու քի դօխսանը ինի հադ են օսդիները. մէ մալ գու հարմէ, երգուք գու հարմ՛ բայթի յաղըլմիշ եղա ըսելօք. յամմէն հեղ հըսար ենելուն նօրէն դօխսանը ինը հադ գ'ընան գու. յեցքէն գըստ գու Ասծու «Դ'ուն օր դօխսանը ինը լիրաները ղրգէցիր յընծի՝ հայլբայթ մեզալ մեդ հադ-նալ ղրգես գու»:

24.5.2 Gürün subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan], 1899, page, 410, 425, 478.

Օրդ շադ է քանց գորեզը:

Ասծուծու բըլիաձը գէլը չուդէր:

Ուդօդու չի գիդ՛ փշօղը գիդէ:

Երգը աշը է հաներ՝ դիրուն հօքին:
աշը դէսածը դիրուն խէր չէներ:

Original page number 218.

Փըշած օջախը ջուր չուզեր:
Խրադ խրադ լեռն ի վեր, յես գո գերթամ ձօրն ի վեր:
Երթ դաս, զարի չուզեր:
Մեզը մեզուն եքի մը դվեր է, եսի ենօր գիզ (ողկոյզ) մը հաղող չէ դըվեր:
Մայը փշելով (մասր փշրելով) փօր չի գըշդանար:
Ուզողուն մեգ երեսը սեվ, չի դըվօղուն երգու երեսը:
Գեղէն անցար դէ գաւառը գո խըղդիս:
Գօվիս մեռեր է, խարիս գըյեր է:
Դուտիդ գօց բռնէ՝ դրացիդ դորթ բռնէ:
Բազը ձուր է, գօվը գաթ դո չի դար:
Սուրդ խէնը եղէր է, վանքին հավերը գուլէ գօ:
Զալարօց ջուրն է դարի՝ չախչար գո բռնս:
Գադու չեղած մուգ գո բռնէն:
Թեմբէլութեն իշուն «քեռի» գո գըսէ:
Սօխ գերած չիմ որ սիրոհիս երի:
Դանձ եիր նը հասար, խնձօր եիր նը գեյմըրեցար:
Զայը (ծանր) նադիր օր լիր գաս:
Թեք ինգիզին (ընկոյզին) քար չի նեղէր:
Մէյմէգի միս գուղէն գօ:
Թըքալին բէրնօվը գը գերցնէ, գօթօվը եշքը գը հանէ:
Սաղած էշ կը բո՞ օր նալը թէշէ:
Սօխին քարսը (քաղցող) չիլլար:
Մէյմէգի իշին (համար) դուշան (գնդակ) դսմին գօ (կը սեղմէն):

Original page number 219.

24.5.3 Darende subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1899, page 498.

Չի հաված մարդդ շօրէր գուրցէ գա օր փօրդօօօգը նեղէ գա:
Ասված լեռը գը հայի՝ ծունն անօր գեօրէ գուղա:
Վար թուքն մօրուք, վէր թուքն բըյըգ:
Հէյ սիրդդ սիրէմ Ասված, գօմեշը գօդօշն ի՞նչ ընէ:
Բանին մէշ թան գա, մածունին մէշ թան գա:
Հարսնիք գերթամ, զաթա գուտէմ թէ դան նէ:

Չերթային ադ ջաղարչ՝ չուղեիր ադ բաղարչը:
 Գօյած (կոտրած) ընգուզը հազարն անցավ:
 Չուրը տեսնա ծուգ գըլլա, գաղուն դեսնա մուգ գըլլա:

* *

Գնդուկ գնդուկ մաղարա, մենք հարս մ'ուսինք գը խաղա, ջուրը ցըթերնք կը լոյա, ջուրեն հանենք գը դողա, ձեռքը չամիչ մը դանք նե, մինչեվ իրիգուն գը խաղա:

Աղվընի, իսգի՞ց գուբաս. – Արիւնօդ ծօվէն. – Վըրադ օրի՞ արիւն չէ եղեր. – Ասդուծու հրամանօվ:

Արաբը փոսն ընգավ, գըլօխը դուրսն ընգավ:
 Թեօքք Ֆեոդին մէչ, միշուզն էշին մէչ, գըլօխը փօրուդ մէչ,:
 Անսերկ գերմուր՝ անդանագ քերթուք (աքլորի կատար):

24.5.4 Kayseri subdialect

24.5.4.1 Munjusun village

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 407.

Մարթ մը մեգ հաղիդ աչգին մը ունէ ողլեմ, օր բաշխա գեղի գիգիր դղայի հետ գը գարքէ: Օր մը ես մարթը գելլէ իր աչգանը դուսնը երթալու, փեսին հեդ, աչգինին հեդ դեսնըվելույի: Երթալի իրեն շամփան, ի՞նչ գըսես, դայայի մը արալընը՝ ասլանի մը ծաքեր՝ առշէվմին իրեք դարվան բըլուզ դղա մը առել զա գուղէն: Ես մարթը հեմեն գը վագէ, շադ մը եզիյեթներօք գը խըլասէ: Ինքը մեգ աչգինին բաշխա զավագ չուննալույին համար. – «Իմ սօն օրիս Ասդված ինձի դղա մը դվակի» դէյի շադ գը խընդա: Ենգիւց դօմիօրթ եդ խըլասած դղան գուշախնը առած՝ աչգանը գունը գերքա:

Աչգինը խընդալէն, «հե՞ր, ես ավը ո՞ւրդէղէն ավլամիշ երիր» գըսէ:

24.5.4.2 Balages village

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 580.

Աղենօք Ուղուզելի անուն գեղի մը հարուստին մեգը հեչ չօջուկն չուննար եղեր, մեգ օր դիւշիւնմիւշ գենէ օր, աջարա իմ...

Original page number 220.

... դունին ջօմաաթը ըզմէն եզիյեթ քէշելմընյին համա՞ր մը Ասծված ընձը չօջուկն զա չի դա:

Ես դիւշիւսգեյօք ինգեր աղային հեղը՝ թարդիլի ղըյաֆեթ, բէլլելու գելլեն: Բէլլեն իցն դավրիշի մը րաստ դուքսն: Հարուսդը բաղիկ գուղա դարվիշին. դարվիշն է - Ասծուծու բարին ինեն, ա'նա գըսէ:

Հարուսդը դարվիշին՝

– Դում իմ իշխան ըլլալիս՝ Եսօր է տղա ըլլալը ինչէ՞ն գա գիդենաս, ըսածը գիրի, դարվիշն է՝

– Սէ զի գիդեմ օր, գըսէ, ինչ օր էս դարը չօջուկս չունսալուդ համար, աջարա դումսիս ջօմաաթը ըզմեն եզիյէ՞թ մը զա քէշէ դէի թարդիլի ղըյաֆեթ եղէր եք. ամմա քու դումսիդ մէչը գդնվոր փիթին ջօմաաթըդ քէզմեն խօշնուդ է. Եզէր քիչուզ մը առաջ երթաք նա, ջուրը մը րաստ բըրը գուքաք, ջուրը ինսծօր մը բըրը պէրէ, եդ ինսծօրը առ՝ երեսը ծիուդ գերցուր, մէչն է գնըգիդ:

24.5.4.3 Everek

Adjarian's source: See Բանասէր, 1902, page 174.

[[Note that there are multiple publications called Բանասէր /banaser/ 'Philologist'. As of writing, I haven't tracked it down. (?)]]

Ժամերնիս փոլցըված,

Սըրոդերնիս խըրօված,

Ամբարը չըքա հաց...

Օրդնյալ ես, Դէ՛ր Ասված:

Դուրավիքը ծիլս ծըմէր,

Փազվէր է շամփա լէր,

Նէ եգօղ, նէ երթօղ,

Չօրս դըլսիս վախ ու դող:

Ահանց դէ՛ չօրս ամիս

Չը դըրինք բէրանսիս

Բադառ մը միս, բուկդուր,

Համփիրթին մէզի դուր:

Զիծ ծըծօղ մէսիւմսին

Ուդէլու գաթ չունին,

Original page number 221.

Գա գուլան ինչու' րգուն...

Երեսնին հային դուն:

Երգըթ սիրո բեղա է՝
Զեռջիդ է (այ) չի աղգէ...
Զօգվորը դուռնէ դուռ՝
Գա մուլա հաց աբուր:

Եդ աղէն զօնէլէն
Դէվ գիրի զօնալէն
Ալլաղզնէր գա թափնէն...
«Քըշեցէք գյավուրին»:

Գեղէն դուրս, քիշերը,
Անքրիստոս թուրքերը
Հերիկ մարթ քշեր էն...:
Վա՛յ անխիղ անօրէն:

25 Akn

25.1 Background and literature

Original page number 222.

The dialect of Akn is spoken only in the city of Akn and in a few of its surrounding Armenian villages.

Texts that are written with this dialect are found in the rich ethnographic collection of Ճանաչեան (1895) and Գապորիելիան's extensive study that was not written with a scientific method (Գապորիելիան 1912; Հանդես Ամսորեայ [Monthly Review], 1908-1911, and continuous). Other succinct manuscripts are in Բիւրակն [Byurakan] (1898, page 101, 330, 360, 393, 429, 557, 565, 601, 827, 895; 1900, page 388, 695). There are also succinct dialogues in the Akn dialect in Տարեցոյ ՆշանՊերպերեան (1897, page 67-62; 1898, page 23-24, 147; 1899, page 54-71; 1900, page 254-266; 1903, page 145-168), and the comedic writings of «Երանոս Աղբար կամ Թապլաքեար Վարժապետը» and «Թապլաքեար Փիլիկ աղպօր աղջիկտեսը».

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 200).]]

25.2 Phonology

25.2.1 Segment inventory

The Akn dialect has 8 vowels (Table 25.1), and three series of consonants, like the Arapgir dialect.

Table 25.1: Vowels of the Akn dialect

/i/ <ի>	/y/ <իւ>		/u/ <ու>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>
			/a/ <ա>

25.2.2 Sound changes

For its sound changes, the characteristic situations are the following.

25.2.2.1 Monophthong vowel changes

25.2.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ω> The Old Armenian sound /ɑ/ <ω> becomes /o/ <o> when immediately before a nasal, such as also in the Hamshen dialect (Table 25.2).

Table 25.2: Change from Classical Armenian /ɑ/ <ω> to /o/ <o> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘fly (bug)’	տʃանֆ	ճանճ	տʃանֆ
‘unsalted’	անալի	օլլի	անալի
‘rain’	անձրես	օրչեվ	անձրեվ

25.2.2.1.2 Classical Armenian /u/ <ու> The Old Armenian sound /u/ <ու> becomes /y/ <իւ> (Table 25.3).

Table 25.3: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /y/ <իւ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘you.sg have’	սնիս	յնիս	սնես
‘eight’	սնթ	յնթ	սնթ

25.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <ո> and /ɑ/ <օ, աւ> The Old Armenian sounds /o, ավ/ <ու, օ> become /oe/ <էօ> (Table 25.4).

Table 25.4: Change from Classical Armenian /o, ավ/ <ու, օ> to /oe/ <էօ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘four’	տʃօրս	չերս	տʃօրս
‘door’	դուռն	դ՛օռն	դուռն
‘today’	այսօք	ասէօք	այսօք

25.2.2.2 Glide insertion before post-vocalic /h/ <հ>

The only unique property of the Akn dialect is that if a vowel is immediately before the CA sound /h/ <հ>, then the semivowel /j/ <յ> is added next to the vowel (Table 25.5).

Table 25.5: Glide insertion before post-vocalic /h/ <հ> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘death’	mah մահ	majh մայհ	mah մահ
‘satisfied’	goh զնհ	g ^h ojh զ՛օյհ	goh զնհ
‘gain’	sah շահ	sajh շայհ	sah շահ
‘fear’	ah ահ	ajh այհ	ah ահ

This characteristic is also unavoidable among educated Akn speakers.

25.2.2.3 Diphthongal vowel changes

For CA diphthong changes, the notables ones are the following.

25.2.2.3.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical sound /ai/ <այ> changed to /a/ <ա> (Table 25.6).

Table 25.6: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /a/ <ա> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘mother’	maɪr մայր	mar մար	majr մայր
‘father’	haɪr հայր	har հար	hajr հայր

25.2.2.3.2 Classical Armenian /oi/ <օյ> The Classical sound /oi/ <օյ> changed to /u/ <ու> (Table 25.7).

Table 25.7: Change from Classical Armenian /oi/ <օյ> to /u/ <ու> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘light’	loɪs լոյս	lus լուս	lujs լոյս

25.2.2.3.3 Classical Armenian /iu/ <իւ> The Classical sound /iu/ <իւ> changed to /u/ <ու> (Table 25.8).

Table 25.8: Change from Classical Armenian /i^u/ <իւ> to /u/ <ու> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
‘blood’	արյուն արիւն	arun արուն	արյուն արյուն
‘snow’	ձիյուն ձիւն	dz ^h un ձ’ուն	ձյյուն ձյուն

Original page number 223.

25.2.2.4 Consonant changes

The consonant changes are exactly same as in Kharberd, Arapgir, and Sebastia

25.3 Morphology

The grammar of the Akn dialect does not present individual characteristic properties. For whatever differences that are present, these originated from the effect of general phonological rules.

25.3.1 Noun inflection or declension

25.3.1.1 Genitive marking

For example, the genitive formative is /-y/ <իւ> (Table 25.9).

Table 25.9: Genitive marking in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
‘God-GEN’	asdyd ^z -y	Ասդիւծիւ
‘soul-GEN-DEF’	hok ^h -y-n	հօքիւն
‘dead-PL-GEN-DEF’ (= of the dead)	merel-ner-y-n	մեռելսերիւն
		մասունքն
		հոգուն
		մեռելսերուն

25.3.2 Verb inflection or conjugation

25.3.2.1 Indicative marking with /gy/ <զիւ>

Similarly, the indicative present and imperfective use the formative /gy/ (զիւ) (cf. SWA /gu/ <կու>) (Table 25.10).

Table 25.10: Indicative marking in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
‘I give’	gy d-a-m գիւ դամ	gu d-a-m կու տամ
‘I cry’	gy l-a-m գիւ լամ	gu l-a-m կու լամ
	IND √-TH-1SG	IND √-TH-1SG

25.3.2.2 Theme vowel changes and the indicative present

In the verbal endings, the vowel /e/ <է> becomes /i/ <ի> when next to nasals, while it stays unchanged in other places.

[[To clarify, he’s talking about theme vowels in verbs, before agreement suffixes. He provides examples from the indicative present. In SWA, the indicative present is formed by adding the indicative prefix /g(ə)-/ before the finite verb. The theme vowel stays constant in the indicative present. Akn behaves differently with respect to theme vowel uses.]]

Table 25.11: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to send’ in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
1SG	gy չերգ-i-m գիւ իսրոգիմ	գե չերգ-e-m կը իսրկեմ ‘I send’
2SG	gy չերգ-e-s գիւ իսրոգես	գե չերգ-e-s կը իսրկես
3SG	gy չերգ-e-∅ գիւ իսրոգե	գե չերգ-e-∅ կը իսրկե
1PL	gy չերգ-i-nk ^h գիւ իսրոգիլոք	գե չերգ-e-ηկ ^h կը իսրկելոք
2PL	gy չերգ-e-k ^h գիւ իսրոգեք	գե չերգ-e-k ^h կը իսրկեք
3PL	gy չերգ-i-n գիւ իսրոգին	գե չերգ-e-n կը իսրկեն
	IND √-TH-AGR	IND √-TH-AGR

25.3.2.3 Archaism in past 1PL suffix /-a-nk^h/ <ալը>

[[In SWA and SEA, the 1PL suffix is [-ηկ^h]. This same formative is used for the present, past imperfective, and past perfective. In the past, this plural suffix follows the past suffix /-i/ or /-a/, thus creating the sequence [-i-ηկ^h] or [-a-ηկ^h]. In contrast, Classical Armenian used the suffix /-mk^h/ for the present 1PL, and /-ak^h/ for the past 1PL; the /-a/ in this form could be separately segmented as a past suffix. Adjarian reports that Akn aligns with Classical Armenian.]]

Like the Sebastia dialect, the ending of the imperfective and perfective 1PL is /-a-nk^h/ <ալը> (here, the sound change of CA /an/ <ան> to /on/ <օն> does not

happen), or which is more similar to the Classical Armenian ending /-akʰ/ <ωρ>, than with the /-i-nkʰ/ <իլոց> form of other dialects (Table 25.12).

Table 25.12: Archaisms in the 1PL suffix in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SWA
‘we would eating’ (past impf.)	ud-ē-a-kʰ ունտաց eat-TH-PST-1PL	g-yd-e-a-nkʰ զիւղեանց IND-eat-TH-PST-1PL	g-ud-ej-i-ŋkʰ Ա’ունտինց IND-eat-TH-PST-1PL
‘we brought’ (past pfv.)	ber-a-kʰ բերաց bring-PST-1PL	bʰer-a-nkʰ բ’երանց bring-PST-1PL	pʰer-i-ŋkʰ բերինց bring-PST-1PL

25.3.2.4 Future marking with /di, d/ <ηի, ն>

[[In SWA, the future is formed by combining the future proclitic /bidi/ with the finite verb. If this proclitic is added to the present form of the verb, then the meaning is the simple future (Table 25.13). If the proclitic is added to the past form (which includes a past suffix /-i, -Ø/), then the meaning is the past future (Table 25.14). Akn behaves similarly with different formatives.]]

The future formative is /di/ <ηի>, which is shortened to /d/ <ն> when next to a vowel; this is a shortened form of the CA formative /piti/ <պիտի> ‘must’).

Table 25.13: Future <ապանի> of the verb ‘to bring’ in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
1SG	di bʰer-i-m նի բ’երիմ	bidi pʰer-e-m պիտի բերեմ ‘I will bring’
2SG	di bʰer-e-s նի բ’երես	bidi pʰer-e-s պիտի բերես
3SG	di bʰer-e-Ø նի բ’երե	bidi pʰer-e-Ø պիտի բերե
1PL	di bʰer-i-nkʰ նի բ’երինց	bidi pʰer-e-ŋkʰ պիտի բերենց
2PL	di bʰer-e-kʰ նի բ’երեք	bidi pʰer-e-kʰ պիտի բերեք
3PL	di bʰer-i-n նի բ’երին	bidi pʰer-e-n պիտի բերեն
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-AGR

Table 25.14: Past future <անցեալ ապառնի> of the verb ‘to eat’ in the Akn dialect

	Akn		cf. SWA
1SG	d-yd-e-i-∅	դիւդէի	bidi ud-ej-i-∅ ախտի ուստէի ‘I was going to eat’
2SG	d-yd-e-i-r	դիւդէիր	bidi ud-ej-i-r ախտի ուստէիր
3SG	d-yd-e-∅-r	դիւդէր	bidi ud-e-∅-r ախտի ուստէր
1PL	d-yd-e-a-nk ^h	դիւդէանք	bidi ud-ej-i-յk ^h ախտի ուստէնք
2PL	d-yd-e-i-k ^h	դիւդէիք	bidi ud-ej-i-k ^h ախտի ուստէիք
3PL	d-yd-e-i-n	դիւդէին	bidi ud-ej-i-n ախտի ուստէին
	FUT-√-TH-PST-AGR		FUT-√-TH-PST-AGR

Original page number 224.

25.4 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

Adjarian's source: See Ճանիկեալ, page 292.

- Նըսդէ նայիմ, յեգէն թօրոս, ինդ՞օր ես:
- Զառա իմ ա՛ղա, Ասված գէնք զա:
- Ի՞շ զա իշ զա, յէ՛գէն:
- Բաղվազան գէնթանությանդ դուվաշի ինք: Հոամանքեդ իրիշայէ մի իմ եգէր. ըմմա չի գ'իդիմ քի խաբուլ զանէ՞ս:
- Ըսէ՛ նայիմ, խաբիլիւ գ'օրձ է իսէ, փէ՛ք աղէզ:
- Վէր Ասրված, վար հրամանքը, գ'լէօիսս նէրի գ'ա նը ո՞կ դէրամ. հէլքէթ հէօս դի գ'ամ: Թաշիզութիւն չի դանք, ա՛ղա. խընթիքս աս է թը՝ արիւդիլ մի զա՝ դի անիմ. հազար դորոշ բազաս է. քէրեմ արէ դի՛ւր, Փայիզօվը գիւղամ:
- Թահվիլ մի գ'րէ, Գա՛րաբէդ, առ աս բ'ալին, գ'նա նէրսի դօլաբէս հազար դորոշ բ'էր, յեգէնին դիւր, թահվիլ առ:
- Շինոյիրազալ իմ աղա, Ասդված իշախանության բահէ:
- Զարսի՞ն իշ զա իշ զա. արիւդիլնէրը ինդէ՞ր է:
- Ասդված բէրեթք դա, ըմմա արիւդիլնէրը քէսադ է. ցօրէն, բանիր շա՛դ գիւգ'ա, լաքին թիւքէնչինէրը եռէչքը գէրթան, դիւ բ'էրին: Յասախ զանին քի եռէչքը մարթ չի դէրթա. մոհգ չին անէր գիւն գէրթան, եսնէֆք նէղը գիւ մնա, անիւնց քէր մի գիւղա զառնէ: Բ'էրողը գուզէ իւր (որ) դընվօրին դա, ըմմա մոհգ

աևօ՞նս օվ է. ջ’օրին բ’եռնօվ ծ’եռքեն գիւ քաշին գառնին. քիչ մալ դ’հմանա նը՝ գիւ ծեծին: Հեղդա չէ ըմա, չի՞լիր իւր ժամը ծանիւցիւմ անին քի անիւնցմէ բ’ան մ’ա՛ռէք. Հայն իւր անիւնցմէ չառնէ նը առածնին չին գրնար ծախտէր, ալ չին առնւէր:

– Ադ ըսածդ եռեչ էր. ան վախթը խասթին մեզը գամ իւրիշի գ’հշիւթիւն մի անւէր նը՝ ժամը գանհձեին թը ան մարթեն միս զամ իւրիշ բ’ան մ’ա՛ռնէք, չեյին առնւէր. Մինչիւգ իւր գ’ար մեղա ըսէր, նեօրէն ծանիւցիւմ անեյին քի, առէ՛ք: Հըսա եռչի միյափանութիւնը չիգա. ադէնգ բ’անէր ծանիւցիւմ չանվիր. անին ալ նը՝ վորը մդիգ գանէ, վորը չանէր: Դ’իւն քիւ գ’օրծդ դէսար նը ա՛դ նայէ:

26 Sebastia

26.1 Background

Original page number 225.

This dialect is specific to the Armenian-heavy city of Sebastia and its many surrounding Armenian villages, which occupy the valley of Alis, starting from Sebastia and east until Zara. The southern border is Ulaş. Starting from this village until Mandjilik, and north-west from that, the Tonus province, until Gemerek, we find the subdialect of Gürün. The villages of the Alis valley differ a little from the dialect of the city. The Pirknik village forms its own subdialect; the village is found one hour away from the city towards the northeast.

26.2 Literature

The dialect of Sebastia has still not been studied. It is also surprising that there are no published manuscripts. For the first time in Paris, I had the opportunity to study the pronunciation of the plosives of Sebasia using recording devices of Abbé Rousselot (Jean-Pierre Rousselot, Ռուսլո աբբա). The result was published in my “Les explosives” work (Adjarian 1899). For this dialect, Mr. Karapet Gabikian (պ. Կ. Գաբիկյան; [[SEA: /karapet gabikjan/, SWA: /garabed kʰapʰigjan/]]) has an extensive study that was funded by an Izmirian (Իզմիրյան) award, but it’s unfortunately still unpublished. Based on this work, Mr. Gabikian (պ. Գաբիկյան) was kind enough to send me a succinct note on this study of the dialect, and a manuscript with a few pages, which I will provide a bit later.

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 192).]]

26.3 Phonology

26.3.1 Segment inventory

26.3.1.1 Vowels

26.3.1.1.1 **Vowel inventory** The sound system of the Sebastia dialect is similar to the dialects of Karin and Kharberd-Yerznka. It has the vowels in Table 26.1.

Table 26.1: Vowels of the Sebastia dialect

/i/ <հ>	/y/ <հւ>	/u/ <ու>
/ɛ/ <է>		/œ/ <օ>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>
/æ/ <ա>		/o/ <օ>

26.3.1.1.2 **Vowel /œ/ <օ>** This is a sound that's uniquely characteristic to Sebastia; its pronunciation is approximately like a fast pronunciation of the sequence /uœ/ <ուօ>. It is found word-initially and word-medially, but always under stress. When it is unstressed, it becomes a simple /o/ <օ> (Table 26.2).

Table 26.2: Emergence of /œ/ <օ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'frog'	gort	գորտ	gort
'frog-GEN'	gort-i	գորտի	gort-i
'horse-radish'	bołk	բողկ	bołk
'horse.radish-GEN/DAT'	bołk-i	բողկի	bołk-i
'horse.radish-ABL'	bołk-e	բողկէ	bołk-its ^h
'horse.radish-INS'	bołk-i <u>u</u>	բողկիւ	bołk-its ^h

26.3.1.1.3 **Vowel /ɛ/ <է>** The sound /ɛ/ <է> (pronounced as a heavy /ie/ <հէ>) is more common in the villages of the Alis valley (Table 26.3).

Table 26.3: Emergence of /ɛ/ <է> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'mother'	mař	մայր	majr
'Karapet (a given name)'	karapet	կարապէտ	karapet
'you went'	gənats ^h er	գնացեր	gənats ^h ir
'mouth'	beran	բերան	beran

26.3.1.1.4 Vowel /æ/ <ü> Sometimes we find the sound /æ/ <ü> (Table 26.4).

Table 26.4: Emergence of /æ/ <ü> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘hand’	dz̥er-k ^h (-PL) δ̥t̥nq	dz̥ ^h æk̥k ^h δ̥'ü̥nq	dz̥erk ^h δ̥t̥nq
‘corpse’	meréal մեռեալ	mærel մարել	merjal մերյալ

26.3.1.2 Consonants

26.3.1.2.1 Laryngeal values The consonants have three degrees: voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirated. Their changes are exactly as in the Karin and Kharberd dialects.

26.3.1.2.2 Emergence of word-initial /ʃ/ <ʃ> Here we have the sound /ʃ/ <ʃ> which is often added before vowel-initial words (Table 26.5).

Table 26.5: Emergence of word-initial /ʃ/ <ʃ> before vowels in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘tail’	agi ազի	fiag ^h i յազ ^h ի	agi ազի
‘tinder’	abet ^h աբէթ	fiab ^h et ^h յաբ ^h էթ	abet ^h աբէթ
‘Alis river’		halis յալիս	alis Ալիս

Original page number 226.

26.3.2 Sound changes

For the sound changes, the important ones are the following.

26.3.2.1 Monophthonal vowel changes

26.3.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է>, in the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words, is sometimes /je/ <յէ> and sometimes /e/ <է> (Table 26.6a). Inside the word, it becomes /e, æ, էe/ <է, ւ, է> (Table 26.6b).

Table 26.6: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, e, æ, ie/ <յէ, է, ա, է> in the *Sebastia* dialect

		Classical Armenian	> <i>Sebastia</i>	cf. SEA
a.	‘when’	erb	յէրբ	jerp ^h
	‘ox’	ezən	յէզն	jez
	‘to delimit’	ezerel	յէզէրէլ	jezerel
	‘face’	eres	յէրես	jeres
	‘iron’	erkat ^h	յէրկար	jerkat ^h
b.	‘last year’	heru	յէրու	heru
	‘hand’	ձէր-կ ^h (-PL)	յէրոք	ձէրկ ^h
	‘mouth’	beran	բէրան	beran

26.3.2.1.2 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n> becomes /ուօէ/ <օ՛> at the beginning of monosyllabic words, and it becomes /o/ <օ> at the beginning of polysyllabic words (Table 26.7a). Under stress, it becomes /ուօէ/ <օ՛>; when unstressed, it becomes /o/ <օ>. An exception is in Table 26.7b.

Table 26.7: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ուօէ, / <օ՛, օ> in the *Sebastia* dialect

		Classical Armenian	> <i>Sebastia</i>	cf. SEA
a.	‘who’	ov	ուօվ	ov
	‘no’	otʃ ^h	ուօ՛շ ^h	votʃ ^h
	‘male’	ordz	ործ	vorts ^h
	‘worm’	ordən	որդն	vort ^h
	‘orphan’	orb	որբ	vorp ^h
	‘frog’	gort	գորտ	gort
	‘frog-GEN’	gort-i	գորտի	gort-i
	‘belly’	p ^h or	փոր	p ^h or
	‘charcoal’	gortseli	գործէլի	gortseli
	‘bone’	oskər	օսկը	voskor
	‘sheep’	otʃ ^h χar	օչխար	votʃ ^h χar
b.	‘buttocks’	or	ոռ	vor

26.3.2.2 Diphthongal vowel changes

26.3.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <այ> The Classical diphthong /ai/ <այ> changed to /a/ <ա> (Table 26.8).

Table 26.8: Change from Classical Armenian /ai/ <այ> to /a/ <ա> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'mother'	maɪ̯r մայր	mar մար	majr մայր
'wolf'	gail գայլ	gʰal գ'ալ	gajl գայլ

26.3.2.2.2 Classical Armenian /iŋ/ <ին> The Classical diphthong /iŋ/ <ին> changed to /u/ <ու> (Table 26.9).

Table 26.9: Change from Classical Armenian /iŋ/ <ին> to /u/ <ու> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'flour'	aliŋr ալինր	alur ալուր	aljus ալյուր
'blood'	ariŋn արինն	arun արոնն	arjun արյոնն

26.3.2.2.3 Classical Armenian /oi/ <օյ> The Classical diphthong /oi/ <օյ> changed to /u/ <ու> (Table 26.10).

Table 26.10: Change from Classical Armenian /oi/ <օյ> to /u/ <ու> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'light'	loɪ̯s լոյս	lus լուս	lujs լոյս
'walnut'	ənkoɪ̯z ընկոյզ	ənguz ընգուզ	əŋkujz ընկոյզ

26.3.2.3 Consonant changes

For consonants, the following are notable.

26.3.2.3.1 Weakening of stops to glides The Classical sound /kʰ/ <պ> became /jh/ <յի>, which happens in the villages of Alis (Table 26.11).

Table 26.11: Change from Classical Armenian /kʰ/ <պ> to /jh/ <յի> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'monastery'	vankʰ վանք	vajh վայի	vajkʰ վանք
'three'	erekʰ երեք	irejh իրեյի	jerekʰ երեք
'desire'	pʰapʰakʰ, փափաք	pʰapʰajh փափայի	pʰapʰakʰ, փափաք
	pʰapʰag փափագ		pʰapʰag փափագ

The Classical sound /k/ <կ> became /j/ <յ> before a consonant (Table 26.12).

Table 26.12: Change from Classical Armenian /k/ <կ> to /j/ <յ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA or SWA
	ակնատ	այնադ	ակնատ
‘trap’ (?)	aknat	ակնատ	ակնատ
‘eyeless’ (?)			
‘angel-PL’	hərefstak-(ə?)k ^h	հրեշտակը	հրեշտակնիւն
‘claw INDF’	čank	ճանկ	ճանց մը
‘boy-girl’	oħðz̥ik-təlač	աղջիկ-տղա	աղջիկ-իւնա
‘broad bean’	baklač	բակլա	բակլա

The Classical sound /g/ <զ>, which wherever it took the form /k^h/ <պ>, became /jh/ <յի>. And whenever it took the form /g/ <զ>, it became /j/ <յ> (Table 26.13).

Table 26.13: Change from Classical Armenian /g/ <զ> to /j/ <յ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
	թագավոր	թայիկ	թագավոր
‘king’	t ^h agawor	թագավոր	թագավոր
‘to bathe (trans.)’	logats ^h uts ^h anel	լոգասուցանել	լոյցնել
‘lap’	gog	գող	գոյի
‘five’	hing	հինգ	հիյ
‘apron’	gognots ^h	գողնոց	գոյինօց
‘to bathe’	loganal	լոգանալ	լոյնալ
‘to get up’	kangnel	կանգնել	կայնիլ
‘five points or denomination’		հիյնոց	հինգնոց

Analogous to this, the Classical form /ʃapik/ <շապիկ> ‘shirt’ became /ʃabijh/ <շաբիյի> (which passed through the form /ʃapik^h/ <շապիք>), cf. SEA /ʃapik/.

26.3.2.3.2 Classical Armenian /h/ <հ> to /f/ <ֆ> The Classical sound /h/ <հ> in monosyllabic words, next to a stressed sound /o/ <ո> ...

Original page number 227.

became /f/ <ֆ> (Table 26.14a, but Table 26.14b).

Table 26.14: Change from Classical Armenian /h/ <հ> to /f/ <Փ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA	
a. 'hole (CA); pit (SEA)'	hor	հոր	f _ւ օէր	Փօր	hor	հոր
'smell'	ort ^h	որթ	f _ւ օէրտ ^h	Փօրթ	hort	հորթ
'earth'	hoł	հող	f _ւ օէր	Փօղ	hoł	հող
'care'	hog	հող	f _ւ օէկ ^h	Փօք	hok ^h	հող
b. 'to care'	hogal	հողալ	hok ^h ալ	հօրալ	hok ^h ալ	հողալ
'edge of pit'			horezer	հօրէզէր	hori jezer ^h	հորի եզէր ^h

26.3.2.3.3 **Consonant cluster lenition** The Classical Armenian sound sequence /tr/ <տր> becomes /jj/ <յյ>, and it can delete if there's a nasal before it (Table 26.15).

Table 26.15: Change from Classical Armenian /tr/ <տր> to /jj/ in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA	
'to divide'	kətrel	կտրել	gəjjel	գըյել	kətrel	կտրել
'sharp'	*kətruk	*կտրուկ	gəjjug	գըյյուգ	kətruk	կտրուկ
'brave'	*kətritj ^h	*կտրիթ	gəjid ^h	գըյիշ	kətritj ^h	կտրիթ
'to choose'	əntrel	ընտրել	hənjet	հըլյել	əntrel	ընտրել
'small'	manər, mantər	մանր, մանտր	majə	մայյը	manər, mandər	մանր, մանտր
'heavy'	tsanər, *tsantər	ծանր, *ծանտեր	dzanjə	ծանյը	tsanər	ծանր
'to break'	kotrel	կտորել	gojjel	գօյյել	kotrel, kotreł	կտորել, կտորել
name 'Peter'	petros	Պետրոս	bejjəs	Բէյյէս	petros	Պետրոս

26.3.2.4 Subdialectal changes in Pirknik

26.3.2.4.1 **Classical Armenian /e/ <է>** In the Pirknik subdialect, we can find the sound change /a/ <ա> to /սօէ, o/ <օ> which don't exist in the Sebastia dialect (Table 26.16).

Table 26.16: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /սօէ, o/ <օ> in the Pirknik subdialect of the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Pirknik (Sebastia)		cf. SEA or SWA	
'cheese'	panir	պանիր	b _ւ cenir	բժնիր	panir	պանիր
'Mary'	mariam	Մարիամ	mojjam	Մօյյամ	marjam	Մարիամ
'like that'			adong	աղօնգ	adang	ատանկ
'cross'	χatj ^h	խաչ	χ _ւ oetj ^h	խօչ	χatj ^h	խաչ
'time-INS'			zomang-u	ժօմանակու	zamanak-ov	ժամանակու

26.3.2.4.2 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n> becomes /a/ <ω> next to the sounds /v, m, n/ <վ, մ, ն> (Table 26.17), and even /anbir/ <անբիր> ‘eleven’ 11, borrowed from Turkish <on bir> ‘eleven’.

Table 26.17: Change from Classical Armenian /o/ <n> becomes /a/ <ω> in the Pirknik subdialect of the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Pirknik (Sebastia)	cf. SEA
a village's name 'buffalo'	gomēʃ զոմեշ	gavdun գավդուն gʰameʃ, gʰavmeʃ գ'ամեշ, գ'ավմեշ	koftun կօֆտուն gomeʃ գօմեշ

26.4 Morphology

26.4.1 Noun inflection or declension

The grammar is very similar to the Istanbul dialect. The case declensions are the same.

[[On page 306, Adjarian provides an erratum where he adds the following information about this dialect's nominal morphology:]]

In the villages of Sebastia, there are many cases of the plural suffix /-ni/ <նի> (Table 26.18).

Table 26.18: Plural marking with /-ni/ <նի> in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SEA
‘ox’		jez եզ
‘ox-PL’	jez-ni յէզնի	jez-ner եզնէր

26.4.2 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, the following forms are notable (Table 26.19).

Table 26.19: Sample of pronouns in the Sebastia dialect

demonstrative proximal SG NOM ‘this’	asi	ասի
demonstrative medial SG NOM ‘that’	adi	ադի
demonstrative distal SG NOM ‘that yonder’	ani	անի
demonstrative proximal SG NOM ‘this’	zəvīqag	զըվիզագ
demonstrative proximal SG ABL ‘from this’	zəge	զըգէ
‘like this’	zángəs	զանգըս
‘like this’	zəvizang	զըվիզանգ

26.4.3 Verb inflection or conjugation

26.4.3.1 Mobile indicative marking

[[In SWA, the indicative mood is formed by combining the indicative prefix with the finite verb. For example, the indicative present is formed by combining this prefix with the present form of verbs. This prefix is /gu-/ for monosyllabic verb stems, /g-/ for vowel-initial stems, and /gə-/ elsewhere for polysyllabic consonant-initial stems. In Sebastia however, Adjarian reports that the shape and position of this affix can vary.]]

The simple present of verbs is formed similarly to the Karin dialect, with a postposed formative /gə/ <qə> (Table 26.20a), which sometimes can also be placed first (b). Before vowel-initial verbs, the formative /g/ <q> is preposed, but in many cases the postposed formative /gə/ <qə> is also added (c). Monosyllabic verbs take /gu/ <qnə> (d), while the form ‘to come’ takes /g^hu/ <q^hnə> (e).

Table 26.20: Mobile indicative marking in the indicative present <ԱԵՐԿԱՎ> in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA
a. ‘he asks’	har- ^{ts} ^h n-e-∅ gə հարցլէտ qə ask-CAUS-TH-3SG IND	gə har- ^{ts} ^h ən-e-∅ կը հարցլէտ IND ask-CAUS-TH-3SG
b. ‘he leaves’	ts ^h k ^h -e-∅ gə գթէտ qə, leave-TH-3SG IND gə ts ^h k ^h -e-∅ գդ գթէտ IND leave-TH-3SG	gə ts ^h ək ^h -e-∅ կը ձթէտ IND leave-TH-3SG
c. ‘he rises’	g-ell-e-∅ (gə) գէլլէ (գդ) IND-rise-TH-3SG (IND)	g-ell-e-∅ կ’ելլէ
‘he goes’	g-ert ^h -a-∅ (gə) գէրթա (գդ) IND-go-TH-3SG (IND)	g-ert ^h -a-∅ կ’երթայ
‘they say’	g-əs-e-n gə գըսէն գդ IND-say-TH-3PL	g-əs-e-∅ կ’ըսէն
d. ‘he gives’	gu-d-a-∅ գուրտա IND-give-TH-3SG	gu-d-a-∅ կուրտայ
e. ‘he comes’	g ^h u-g ^h -a-∅ գ՛ուրգա IND-come-TH-3SG	gu-k ^h -a-∅ կուրգայ IND-come-TH-3SG

26.4.3.2 Progressive marking

[[In SWA, the progressive is formed by adding the enclitic /gor/ after the indicative mood forms. This enclitic is used in spoken speech, not in writing.]]

The progressive, which does not exist in Karin, is formed with the formative /gor/ <գօր>, similar to the Istanbul dialect; but here, the formative /gə/ <գը> is added only for vowel-initial verbs (Table 26.21).

Table 26.21: Progressive marking in the Sebastia dialect

'I am bringing'	Sebastia b ^h er-e-m gor բ'Երեմ գօր bring-TH-1SG PROG	cf. SWA gə p ^h er-e-m gor կը բերեմ կոր IND bring-TH-1SG PROG
'you are doing'	g-ən-e-k ^h gor գնետք գօր IND-do-TH-2PL PROG	g-ən-e-k ^h gor կ'նետք կոր IND-do-TH-2PL PROG
'I was eating'	g-ud-ej-i-∅ gor գուղեյի գօր IND-eat-TH-PST-1SG PROG	g-ud-ej-i-∅ gor կ'ուղեյի կոր IND-do-TH-PST-1SG PROG

26.4.3.3 Mobile future marking

[[In SWA, the future is formed by combining the future proclitic /bidi/ with the finite verb. As Adjarian explains however, this future formative can vary its position in Sebastia.]]

The future takes the formative /bidi/ <բիդի>, which can be placed also after the verb; and next to a vowel it becomes /bi/ <բի> (Table 26.22).

Table 26.22: Mobile future marking in the Sebastia dialect

'I will give'	Sebastia bidi d-a-m բիդի դամ FUT give-TH-1SG	cf. SWA bidi d-a-m պիտի տամ FUT give-TH-1SG
'I will give'	d-a-m bidi դամ բիդի FUT give-TH-1SG	bidi d-a-m պիտի տամ FUT give-TH-1SG
'we will do'	bi ən-je-nk ^h բի ընենք FUT do-TH-1PL PROG	bidi ən-e-ŋk ^h պիտի ընենք FUT do-TH-1PL

26.4.3.4 Archaism in the past plural suffix

[[In SWA and SEA, the 1PL suffix is [-ŋk^h]. This same formative is used for the present, past imperfective, and past perfective. In the past, this plural suffix follows the past suffix /-i/ or /-a/, thus creating the sequence [-i-ŋk^h] or [-a-ŋk^h]. In contrast, Classical Armenian used the suffix /-mk^h/ for the present 1PL, and /-ak^h/ for the past 1PL; the /-a/ in this form could be separately segmented as a past suffix. Adjarian reports that Sebastia aligns with Classical Armenian.]]

In verb conjugation, there are no vowel changes. Only that the perfective uses the 1PL suffix /ɑ-nk^h/ <ալըպ>, which is in accordance with the old language (Table 26.23).

Table 26.23: Archaisms in the 1PL suffix in the Sebastia dialect for the phrase ‘we wrote’

Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
gər-e- \widehat{ts}^h -a-k ^h	g ^h r-e- \widehat{ts}^h -a-nk ^h	gər-e- \widehat{ts}^h -i-ŋk ^h
write-TH-AOR-PST-1PL	write-TH-AOR-PST-1PL	write-TH-AOR-PST-1PL
qnt̪gwp	q'nt̪gwl̪p	qnt̪ghl̪p

[[Note that the above description that there are no vowel changes is contradicted by Adjarian’s subsequent discussion of vowel changes. (?)]]

26.4.3.5 Theme vowel and auxiliary changes

The villages of the Alis valley, and the subdialect of Pirknik use the ending /-i-m/ <իմ> instead of the ending /-e-m/ <եմ> (1).

[[He means the theme vowel changes its shape in the present 1SG.]]

- (1) a. Sebastia
 b^her-i-m gə
 bring-TH-1SG IND
 ‘I bring.’
 p'տիմ qə
 b. cf. SWA
 gə p^her-e-m
 IND bring-TH-1SG
 ‘I bring.’
 կը բերեմ

In the negative, the /e/ <ե> becomes /u/ <ու> (2).

[[He means that the vowel of the negative auxiliary is /u/ instead of /e/.]]

- (2) a. Sebastia
 tʃ^h-u-m dʒoʃ-n-a-ɾ
 NEG-AUX-1SG recognize-INC-TH-CN
 ‘I don’t recognize.’
 չում ջօշնար

b. cf. SWA

տ^h-e-m ձանտ^h-n-a-r
 NEG-AUX-1SG recognize-INCH-TH-CN
 'I don't recognize.'
 չեմ ճանչնար

[[In addition to the above data, Adjarian provides an erratum on page 306. He states the following about the reflexes of the Classical theme vowel /e/ and of the auxiliary /e/. Note that I could not easily determine the meaning, ancestor, or cognate of his example verb. (?)]]

In verbs, the Classical theme vowel /e/ <է> changes to /i/ <ի> (Table 26.24).

Table 26.24: Vowel changes in verbs in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA	
1SG (?)	gn-i-m	գլիմ	√-TH-1SG
2SG (?)	gn-i-s	գլիս	√-TH-2SG
3SG (?)	gn-i-∅	գլի	√-TH-3SG
1SG 'I am not'	տ ^h -i-m	չիմ	AUX-TH-1SG
2SG 'you are not'	տ ^h -i-s	չիս	AUX-TH-2SG
3SG 'he is not'	տ ^h -i-∅	չի	AUX-TH-3SG

Original page number 228.

26.5 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

Adjarian's source: Written by Mr. Karapet Gabikian (պր. Կ. Գաբրիկեան). I have rendered it to the scientific orthography.

26.5.1 Գ'րվաճը չավորվիր

Ժամանագին թաքավօրին մեզը թէբդի գէլլէ: Գ'նալս իրէն ելման գ'եղ մը գէլլէ յէղօ՛ւվը: Գ'եղը բ'ռնէ դ'արվէր մինչէվ ազը գէրթա օր երգու մարթ թուղթ մը գ'րէն՝ չ'ուրը ցըէն գօր:

– Ի՞շ գընեց գօր – դէյի հարցնէ զը նէ՝

– Ի՞շ բի ընենք, սա ինչին ախչիգը աս ինչին դոյին գ'ոինք գօր. անինչին ախչիգը■ նահնչին դոյին – գըսէն գը:

- Իմ ախչի՞ց օրու գ'ուեք բիդի – հարցնե գը թաքավեօրը նէ՝
- Զու ախչիդ ալ անիշ դեղը չօբան մը գա, անեօր դոյին գ'ուցանք – գըսէն:
- Կա՞յ, ի՞նչ ըսէլ ըլլա. յես թաքավեօր մ'ըլլամ դէ, ախչիգս չօբնի մը դոյին գ'ուեք. ախշարք յախշրքի գ'ա նէ ըլլալիք բ'ան չէ ադի. – գըսէ, հերսոնի, շիդագ գերթա չօբանք գ'ուէ, դուսը միսաֆիր գըլլա գը: Նայի գը օր մանչը օրեօսքը մըշը՛ն մըշը՛ն քնանա գօր: Գընէ չինէր՝ չօբնին մեդէն շինէ, դ'իմօքը (ծարութեամբը) օսդի գիշառէ, մանչը գ'նէ գը: Գառնէ ծ'օր մը դանի, «դէ», ախչիգս չօբնին դոյին թօն գ'ուէն նեյիմ» գըսէ, մէշքէն իսանչանք հանէ, մանչում սիրոյ գը խօթէ, հօն գըէ, գասնի գերթա գը: Մանչը մանավ գ'իդնա գը:

Աղդեկվանք չօբնի մը սիրիւյն ազ մըյամմէն օր զադվի, գ'ուգ'ա մանչը ծըծցընէ■ գայթեա եղէր: Ածը բառավի մըն է եղէր բառավը յամմէն յիրինգուն նայի գը օր ածուն ծերթը բարբած է. բուդ մը գաթ օր ըսէն չիգա: Անբաջջառ չօբանք աս ածը գթէ գօր գըսէ, գերթա հեղը ծեզգըվի գը:

Չօբանք յերթում-բաղար գըլլա, «Շան արուն-թարախ ըլլա, թա օր ածդ գթէմ գօր նէ» գըսէ. բառավը չավդընսար:

Զեզգըվեօվ թօն ըլլան, հեղ մը նային գը օր, ածը սիրիւյն զադվէր, գ'լօխն առէր գերթա գօր: Ածուն յեղէվէ հեղթիշուր...

Original page number 229.

... գերթան. նեյին գը օր աղվեօր, բ'շգ'առ դոյա մը՝ ածը վրան ծուեր ծծնէ գօր: Խենչէրն ալ մանչուն սիրոյն է. հանէն գը օր, բարարին եգէր, մանչուն հեշ բ'ան մըն ա չէ եղէր: Չարմանք կը մնան:

Չօբանք՝ «բ'արի աշջովի դէսսա՞ն իհմա օր ածդյէս չէմ գթէր գօր եղէր, յերթում■ բաղար գըլլայի գօր, չէիր ավդընսար գօր» գըսէ:

Բառավը՝ «Յես քեզ մեղա. մեղք մղնէի գօր, գըսէ, նայէ դէս Ասսու բ'անը օր՝ ածս գ'ուգ'ա դէ մէխսումը ծըծցնէ գը եղէր. իշ գ'իդնամ. գ'իդէմ թէ գթէս գոր. օրո՞ւ միք (միտք) գ'ուգ'ա. Ասվագ բահէր դէ, գ'ալագէր չէ եղէր» գըսէ:

Աս հեղուչօբանք ինէն բառավը բաշիյէն գըյիրարու հեղ հաջագընվի (հակաճառուի)■ ան թէ մանչը ընծի, ան թէ՝ ընծի. Ենգ յեղը բառավը խօսքը գընէ. «Ա՛սղըդէր ադէն է ածս ծըծցնէ գօր եղէր, ընծի գըլսի» գըսէ, մանչը գառնէ, դուն գը բ'երէ, դոյա գընէ գը: Անունն ալ Բուլղուն (թրք. գտանք) դ'նէ գը: Մանչը մեզնա, ուռուլէօր■ (կայտառ) գըլիշ մը գըլլա:

Բառավը դեղանք (անկողինք) գը ցթէ, թաքավեօրը բառգի գը. առղըվանց գըլլա, թաքավեօրը գարթեննա, մանչուն թուկսը մը գուդա, «շիդագ թաքավօրին դունախն դար, գըսէ, քեզ յանդէր եհյա գընէն»:

Մանչը թուկսը գառնէ, իրէք օր, իրէք քիշէր գերթա, ...

Original page number 230.

... դօնախին յեռչեվ հասնի գը: «Հելե քիշ մը հօնքութիւնս առնեմ» գըսէ, բաղդագը■ նսդի գը: ՀԵՇ մալ նայիս՝ թունը դանի, թնանա գը:

Թաքավօրին ախչիգը յօդան նսդէր՝ քերգէֆ նաշխէ գօր եղէր. նսեազ դէղը խելքը բարս գընէ (յանկարծ այսպէս մտածել), փէնչիրէն գէլլէ, դ’արվար նեյէ գը օր, ի՞շ գը նեյիս, աղվէօր աղվէօր դղա մը թնանա գօր. քեզի մէգ սարէն գոյյաձ գըյիշ. մանչուն գարնըվի գը. «Անբաջջառ յէս աս դղան գառնեմ» գըսէ. դառնէ նայի գը օր թուխթը մանչուն ծօցուն դ’ուս է ընգէր. դառնէ նայի գը օր հօրը գ’իրն է. բ’անա գարթա գը օր ՝հարը գ’րէր է թէ՝ «Աս դղան եգածին թէս շէլլատ ընեք»:

Մանչը գարթննա, նայի գը օր գ’խլուն վերեվ ախչիյ մը գայնէր է ըմմա՛, քեզի մէգ հրըշդաք մը, օխոր բ’երդ՝ արեգ՝ ագ աղվէօր: Մանչուն խելքը գ’խլէն թոի գը. ախչիգը գըսէ գը քի «Մի՛ գէնար, ծօցուդ թուխթը հօրս վեզիրին դար»:

Մանչը թուխթը գառնէ՝ վեզիրին դասի գը. վեզիրը նեյի գը օր թաքավօրին գ’իրն է, բարնէ ջայդին դ’նէ, բ’անա գը գարթա օր՝ «Աս դղան եգածին թէս ախչիգանս■ հեր նիքյահ ընէք» գ’րէր է:

Վեզիրը թէզ մը հաշնիքը գը բ’ունէ. թէլլալ գանչել գուդա. քառսուն օր հաշնիք, քառսուն օր բ’աղնիք գընէն, մանչն ու ախչիգը բսագէն: Անեօնք գը հասնին իրենց մուրադին, դ’ուք ալ հասնիք ծ’եր մուրադին:

Օր յեղը, թաքավէօրը խաբար գը դրգէ քի գ’ուգ’ամ գօր. դուն-դունօրթով դ’եմ գէրթամ. թաքավէօրը հանունէն նայի գը օր եգոլսերուն մէշ մէգը զա, ջանշաձը չէ. գը հասնին, վեզիրին հարցընէ գը քի, «Ադ չէ ըմմա, ա՞ն օվ Ե» գըսէ մանչուն համար: Վեզիրը թուխթը հանէ՝ թաքավօրին ծ’անքը գուդա. «Թաքավէ՛ր, աբրազ■ գէնաս, փէսադ է, գըսէ. ասանգ ասանգ գ’րէր էիր թէ եգածին թէս ախչիգանս հեր գարթէր. մէնք ալ հրամանդ դեղը դարանք»:

Թաքավէօրը հասգնա գը օր ան դղան է. ճէղ մը մյօրութը...

Original page number 231.

... ծ’անքը զառնէ, գ’լօխը գը փարդէ, ծ’ան չի հանէր. – ի՞նչ ընէ, եղածը եղէր է. «Իրավօր, գըսէ, գ’րվածք չավորվիր եղէր»:

յերգընուցը երգու խնձօր յընգավ, մէզը ըսողին, մէյն ալ լսողին:

26.5.2 Փէսա Ղազար

Գնգանը մէզը Ղազար անունօվ դղա մու թէսա մը ունի եղէր: Աս գնիգը յամմէն օր ժամ գէրթա, «Ա’սվազ, դ’ուն Ղազարիս օղօրմիս» ըսէլէն՝ սրդին ծէծէ գուլա գաղօթէ եղէր: Ղանան մէրախիք մնա գը քի թշաք աս մարս օր Ղազարին համար գաղօթէ գօր. առղջվանց մը զանուխ քըզ մարն յանաչ գէլլէ ժամ գէրթա, սէղանին■

յեղեվ բարբորի գը (կը պահվտի): Նեյիս մարը գ'ուգ'ա, «Ա'սված, դ'ուն Ղազարիս»
օղօրմիա» ըսէլէն՝ գուլա գաղօթէ նէ, դղան սէղանին յեղեվէն գամացէն մը՝ «Որ
Ղազարիգ օղօրմիմ» գըսէ: Գնիզը գ'ոհէ քի Ասվազ ծ'անը լսէց: «Փէսսա՛ Ղազարիս
փէսսա՛ Ղազարիս» գըսէ: Դղան հասզնա գը օր փէսսա Ղազարին համար գաղօթէ
գօր եղէր, սէղանին յեղեվէն գէլլէ, աղվէօր մը մարը ծէծէ գը:

27 Evdokia

27.1 Background, literature, and subdialects

Original page number 232.

The dialect of Evdokia is spoken primarily in the city of Evdokia or Tokat. It is spread until Amasia, Merzifon, , Samsun, and Sinop, and their surrounding villages. For the last three cities, their Armenian populations are still recent migrant settlements, so they cannot naturally have their own proper dialect. But because the majority of the migrant settlements came from Evdokia, thus we consider them as part of this dialect.

The Evdokia dialect is studied by Գաղանճեան (1899) (Hovhannes Kazandjian; [[SEA: /hovhannes gazantʃjan/, SWA: /kʰazandʒjan/]]) in a sufficiently extensive work. Besides this, he has an article on the study of this dialect, in Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 317. There are manuscripts with the Evdokia dialect in Kazandjian's work, page 5-8, 95, and so on. For the subdialects, there is only a text that is written in the Merzifon subdialect (Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 427) and some information on the Ordu subdialect (ibid., page 73).

Near Evdokia, there is the village of Kirkoros, which speaks its own separate subdialect.

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 192). Martirosyan (2019: 192,196) reports dispute on whether Merzifon/Amasia and Ordu are separate dialects.]]

27.2 Phonology

27.2.1 Segment inventory

The sound system of the Evdokia dialect has in total 31 sounds: vowels in Table 27.1 and consonants in Table 27.2.¹

¹[[It seems Adjarian accidentally omitted the vowel /u/ <ու>. (?)]]

Table 27.1: Vowels of the Evdokia dialect

/i/ <հ>	/ue/ <նւէ>
/e/ <է>	/ə/ <ը>
	/o/ <օ>
	/a/ <ա>

Table 27.2: Consonants of the Evdokia dialect

Stops	Labial		Coronal		Dorsal/Back	
	/b/	/p ^h /	/d/	/t ^h /	/g/	/k ^h /
	<բ>	<փ>	<դ>	<թ>	<գ>	<կ>
Affricates			/dʒ/	/tʂ ^h /	/dʒ/	/tʂ ^h /
			<Ճ>	<շ>	<Ճ>	<շ>
Fricatives	/f/	/v/	/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/
	<ֆ>	<վ>	<ս>	<զ>	<շ>	<հ>
Sonorants	/m/	/n/	/ɾ/	/r/	/l/	/j/
	<մ>	<ն>	<ռ>	<ր>	<լ>	<յ>

27.2.2 Sound changes

For the sound changes, the following are notable.

27.2.2.1 Monophthong vowel changes

27.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> becomes /je/ <յէ> at the beginning of monosyllabic words, while it becomes /e/ <է> everywhere else (Table 27.3a). But see words in Table 27.3b because they are monosyllabic.

Table 27.3: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je, e/ <յէ, է> in the Evdokia dialect

		Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
a.	'I'	es	յէս	յէս
	'two'	erku	յէրկու	յէրկու
	'to cook'	ep ^h el	յէփէլ	յէփէլ
	'to rise'	elanel	յէլանէլ	յէլանէլ
b.	'when'	erb	յէրբ	յէրբ
	'rise! (IMP.2SG)'	el	յէլ	յէլ

27.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n>, in both word-initial and word-medial positions, often...

Original page number 233.

... gets pronounced as a diphthong /ue/ <nL> (Table 27.4).

Table 27.4: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ue/ <nL> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘onion’	soχ	սոխ	soχ
‘horse-radish’	bołk	բողկ	boχk
‘smell’	hot	հոս	hot
‘orphan’	orb	որբ	vorp ^h
‘male’	ordz	ործ	verts ^h
‘lentil’	ospən	ոսպն	vuesb
‘to try’	gortsel	գործել	guerdzel

27.2.2.2 Diphthongal vowel changes

27.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <ωj> The Classical diphthong /ai/ <ωj> becomes /a/ <ω> (Table 27.5).

Table 27.5: Change from Classical Armenian /ai/ <ωj> to /a/ <ω> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
proximal ‘this’	ajs	աս	ajs
‘other’	ail	ալ	ajl

27.2.2.2.2 Classical Armenian /oi/ <nj> The Classical diphthong /oi/ <nj> becomes /u/ <nL> (Table 27.6).

Table 27.6: Change from Classical Armenian /oi/ <nj> to /u/ <nL> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘light’	lois	լուս	lujs

27.2.2.2.3 Classical Armenian /iu/ <χւ The Classical diphthong /iu/ <χււ

Table 27.7: Change from Classical Armenian /iu/ <χււ

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘snow’	ձիւն ձիւն	ձն ձն	ձյն ձյն

27.2.2.3 Consonant changes

27.2.2.3.1 Laryngeal changes The consonant changes are very big. Like the dialects of Trabzon, Istanbul, Smyrna, and Crimea, the dialect of Evdokia has changed the three degrees of consonants from Old Armenian into two; the voiceless unaspirated sounds are lost, only the voiced and the voiceless aspirated sounds are preserved. There are no voiced aspirated sounds. Based on this, the Armenian voiced and voiceless unaspirated sounds have equally changed into voiced, while the voiceless aspirated sounds remain the same.

27.2.2.3.2 Consonant deletion around sonorants Dentals that are before the Classical sound /r/ <ռ> are lost, while the following /r/ <ռ> becomes /r/ <ո> (Table 27.8).

Table 27.8: Loss of dentals before Classical Armenian /r/ <ռ> and subsequent trilling in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘to divide’	կերէլ կորէլ	գօրէլ զօրէլ	կէրէլ կօրէլ
‘to break’	կօտօրէլ կոտորէլ	գօրէլ զօրէլ	կօտօրէլ, կօտորէլ կոտորէլ, կոտորէլ

If there is a /n/ <ն> before the dentals, then it is also lost (Table 27.9).

Table 27.9: Loss of nasal /n/ before Classical Armenian dental plus /r/ <ռ> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘comb’	սանտէր սանտէր	սար սառ	սանէր սանէր

In accordance with the latter, the Armenian word-final sequence /nr/ <նռ>, which became /ndr/ <նդռ> via the addition of a dental, is simply /r/ <ո> in the Evdokia dialect (Table 27.10).

Table 27.10: Cluster reduction of nasal-dental-rhotic to a trill in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘heavy’	tsanər ծանը	ðzər ծառ	tsanər ծանը
‘small’	manər մանը	mar mur մառ մուռ	manər մանը
‘small (reduplicated)’			manər manər մանը մուռը

27.3 Morphology

The grammar of the Evdokia dialect does not have innovations, and it is entirely in agreement with the Istanbul dialect and with the literary Western language. There are only a few rare differences.

27.3.1 Verb inflection or conjugation

27.3.1.1 Theme vowel changes

In the 1SG and 1PL of verbs, the rime /e/ <t> becomes /i/ <h>, while the other persons do not change it.

[[*To clarify, he's talking about theme vowels in verbs, before agreement suffixes. He provides examples from the indicative present. In SWA, the indicative present is formed by adding the indicative prefix /g(a)/- before the finite verb. For E-Class verbs like ‘to like’, the theme vowel /e/ stays constant in the indicative present. In Evdokia, the theme vowel /e/ is replaced by /i/ in the 1SG and 1PL, before nasal suffixes.]]*

Table 27.11: Theme vowel changes in the indicative present <Ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Evdokia dialect

	Evdokia		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	զը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
			‘I like’	
2SG	gə sir-e-s	զը սիրես	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-e-∅	զը սիրէ	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gə sir-i-nk ^h	զը սիրինք	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրենք
2PL	gə sir-e-k ^h	զը սիրեք	gə sir-e-k ^h	կը սիրեք
3PL	gə sir-e-n	զը սիրեն	gə sir-e-n	կը սիրեն
	IND √-TH-AGR		IND √-TH-AGR	

27.3.1.2 Progressive marker /gor/ <կոր>

The Evdokia dialect has a progressive present and imperfective, which are formed with ([[the cognate of]]) the formative <կոր> ([[SWA: /gor/]]), as in the Sebastia and Istanbul dialects (1).

[[To clarify, in SWA, the progressive marker /gor/ <կոր> is added after the indicative present or indicative past imperfective to give them a progressive meaning.]]

(1) a. Evdokia

- i. g-ud-i-m, g-ud-i-m gor
IND-eat-TH-1SG, IND-eat-TH-1SG PROG
'I eat; I am eating.'
գուղիմ, գուղիմ գօր
- ii. gə ber-ej-i-∅, gə ber-ej-i-∅ gor
IND bring-TH-PST-1SG, IND bring-TH-PST-1SG PROG
'I would bring; I was bringing.'
գը բերէյի, գը բերէյի գօր

b. cf. SWA

- i. g-ud-e-m, g-ud-e-m gor
IND-eat-TH-1SG, IND-eat-TH-1SG PROG
'I eat; I am eating.'
կ'ունեմ, կ'ունեմ կոր
- ii. gə p^her-ej-i-∅, gə p^her-ej-i-∅ gor
IND bring-TH-PST-1SG, IND bring-TH-PST-1SG PROG
'I would bring; I was bringing.'
կը բերէի, կը բերէի կոր

It is thought that the aforementioned formative <կոր> ([[SWA: /gor/]]) originates from the synonymous Turkish form <yor>...

Original page number 234.

Compare <getiri-yor-əm> 'I am bringing' ([[Modern Turkish spelling <getiri-yor-um>]]), <getiri-yor-ədəm> 'I was bringing' ([[Modern Turkish spelling <getiri-yor-dum>]]).

[[Note that although Adjarian treats this progressive marker as borrowed from Turkish, it might also have a language-internal or native source (Donabédian 2001).]]

In Amasia and Merzifon, instead of /gor/, the formative /ga/ <զա> is used (2).

(2) Amasia and Merzifon (Evdokia)

- a. gr-e-m ga
write-TH-1SG PROG
'I am writing.'
գրեմ զա
- b. g-ert^h-a-m ga
IND-go-TH-1SG PROG
'I am going.'
գերթամ զա

27.3.1.3 Future marking with /bidi/ <բինի>

The future is formed with the form /bidi/ <բինի>, which becomes /bid/ <բին> when next to a vowel. In the latter condition, the Ordu subdialect uses the simple form /b/ <բ> (3).

[[To clarify, in SWA, the future is formed by adding the proclitic /bidi/ <պինի> before the finite present-form of the verb.]]

- (3) a. Ordu (Evdokia)
- b-ert^h-a-m
FUT-go-TH-1SG
'I will go.'
բերթամ
- b. cf. SWA
- bidi jert^h-a-m
FUT go-TH-1SG
'I will go.'
պինի երթամ

27.3.1.4 Interrogative marking with /mə/ <մն>

[[In written or formal SWA, there is no special morphology used for interrogatives or question. The only difference between a declarative statement (4a) vs. an interrogative yes-no question (4b) is the use of a final-rise in the question. But colloquial or spoken SWA borrowed the Turkish interrogative particle <mi> as /mə/ and can optionally add it to a yes-no question (4c).]]

- (4) SWA (formal and informal)

- a. an namag-ner un-i-∅ ↘
 he letter-PL have-TH-3SG
 'He has letters.'
 Ան նամակներ ունի:
- b. an namag-ner un-í-∅ ↗
 he letter-PL have-TH-3SG
 'Does he have letters?'
 Ան նամակներ ունի՞:
- c. an namag-ner un-í-∅ mə↗
 he letter-PL have-TH-3SG Q
 'Does he have letters?'
 Ան նամակներ ունի՞ մը:

[[As Adjarian explains, *Evdokia* follows colloquial SWA in having a question particle.]]

Interrogative verbs takes the formative /mə/ <Մը>, which is borrowed from the Turkish form /mi, mə/ <մի, մը> (5).

- (5) a. *Evdokia*
- i. gu-d-á-s mə
 IND-give-TH-2SG Q
 'Will/do you give it?'
 գուդա՞ս մը
 - ii. g-ar-n-é-∅ mə
 IND-take-VX-TH-3SG Q
 'Will/does he take?'
 գառնե՞ս մը
- b. cf. Turkish
- i. ver-ir mi-sin
 give-AOR Q-2SG
 'Will/do you give it?'
 [[Adjarian provides an Ottoman version: /verir mi sin/ <վերի՞ն սի սիլս>]]
 - ii. al-ir mi
 take-AOR Q
 'Will/does he take?'
 [[Adjarian provides an Ottoman version: /alər mə/ <ալը՞ն մը>]]

In this same condition, the Istanbul dialect uses /mi/ <մի>.

(6) Istanbul

- a. gu-d-á-s mi
IND-give-TH-2SG Q
'Will/do you give it?'
գուդա՞ս մի
- b. g-ar-n-é-∅ mi
IND-take-vx-TH-3SG Q
'Will/does he take?'
գառնԵ՞ս մի

27.4 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

27.4.1 Evdokia

Adjarian's source: This story was communicated to me by a resident of Evdokia, Mr. Hovhannes Kazandjian (պր. Յովհան Գաղանճեան), an ardent follower of Armenian dialectology, in his one extensive letter (October 8, 1897, Evdokia). The orthography is with scientific accuracy.

Վախթին-ժամանակին Երիգ-զնիգ մը գան Եղեր, ութ-դասը դարվան ախչիգ մը, Երգու-իրեք դարվան ալ մանչ մը ունին Եղեր: Ասոււնք շադ ախքադ, օրէ բանօն, օրէ ուղող մարթիգ էն Եղեր: Երիգը դուրսը ըսողընութին գանէ, զնիզն ալ դունքը դեզգե զը գուերծէ Եղեր. ասանզօվ Երիգ-զնիգ վասդդածօվսին անջահ նեղ-կրվագ, ցամաք-հաց, զբծու-սուէս աբրուսդ մը զը շարէն Եղեր:

Իրինզվանը մեզը Երիգը բանէն Ելլելով դուն քալու աղէնը զը նեի քի չարսուն աղվուրիգ նախշունիգ հավ մը զը ծախէն գօր:

Մարթը հավուն աղվուրզութանը զը հավասի, մըդքէն գըսէ քի՝ յէս աս իրինզուն դուն հաց չէմ դանիր. թէք աս իրինզուն անօթի զը գէնանք, իլլէ սի հավը գառնիմ: Ասանգ ըսէլով ան օրվան առած օրչէքը գուդա, հավը գառնէ, դուն զը դանի, օդային ըռաֆիգը զը դընէ, գէր զը թափէ Եռչէվը: Նաշխունիգ հավը գըդ-գըդ գըդ-գըդ անելով գէրը գուդէ, ըռաֆին վրա զը բոդրդի: Գևիգը գըսէ քի «Քա՛, աս հավը ինչո՞ւ առիր»: – «Իշթէ բան մըն Եր արի. աղլորգութանը հավասեցա դէ առի»,

գրսէ Երիգը: Ի՞նչ է նէ՝ ան իրինգունը Եռջի օրվան հացի Եվեցուք գըղըրդուքներօվ■ Եօյին գանցունեն, անգի Վերչը դղաքը հավը գը սիրեն, անգի ալ գը...

Original page number 235.

... բառագին գը քնանան: ՄԵ մըն ալ քիշերը գարթննան քի օդան լուսավօրվէր Ե. աս ի՞նչ Եջեյիր լուս Ե՝ ըսէլօվ՝ գելլէն գը նեյին քի հավը հավգիթ մըն է աձեր, անդար ջրմագ, անդար փառլախ հավգիթ մը քի Ելմասի թէս փառ-փառ գը վարի, օդան լուսավօրէ գոր: Երիգ-գնիգ շադ գը զարմանան քի աս ի՞նչ թէվիլր հավգիթ է: Անգի Վերչ ամմեն օր հավը ադանգ մԵ մեզ հավգիթ գաձէ: Ավուրը մեզը մարթը գրսէ քի «Գնիգ, եգու սի հավգիթներէն քանի մը հադչարշուն դանիս■ դէ ձախիմ. բերի քանի մը փարա բըռնէ»: Գնիգն ալ «դար դէ ձախիւ» գրսէ: Երիգը գառնէ քանի մը հավգիթ, չարշուն դանելու ադէնը դույումշի մը գը դէսնէ, հեռույէն գը գանչէ գինըը: Մարթը գէրթա դույումշուն քօվ. դույումշին գրսէ քի՝ «ադ հավգիթները ձախիւն մը գօր»: - «Հա, ձախիմ գօր. քանի՞ փարա գուրդա», գրսէ մարթը: Դույումշին հավգիթը ծեռքը գառնէ, գը նեյի քի խալիս Ելմաս է. մարթուն գրսէ քի՝ «հազար դուրուշի գուրդա՞ն մը»: Մարթը ի՞նչ քիլէ հավգիթն Ելմաս ընսալը, գրսէ քի՝ «Ա՛խբար, ընձի գէքլէնմի՞շ մը գանես գօր»: - «ԶԵ՛, ի՞նչ գէքլէնմէ է. քիչ է նէ երգու հազար դամ»: - «Ա՛խբար, ի՞նչ գրսէս գօր, ընձի գէքլէնմի՞շ մը գանես գօր»: «Ե՛, իրեք հազար դամ անանգ է նէ»:

Մարթը գը մդածէ քի Եջեր դույումշին իրա՞վ մը գրսէ գօր՝ շախսա՞ մը. հեմէն գրսէ քի «դո՞ւր փարան»: Դույումշին իրեք հազարը գը հանէ գուրդա, հավգիթը գառնէ: «Աս հավգիթն դահա գա՞ մը» գրսէ: - Հաբա՞, գա: - «Անանգ է նէ՝ ի՞նչդար ունիս նէ ընձի բեր. յէս հադը իրեք հազարագանի գառնիմ»:

Մարթը ի՞նդումէն ծաղիկը բարելօվ (հմա ծաղիկը պատրիլ «չափազանց ուրախանալ»)■ դուն գէրթա. «Գնիգ, մէնք Եյալիխը գդանք»՝ ըսէլօվ գնգանն ալ բանը գիմացնէ. գնիգն ալ շադ գուրախանա: Ալ գը հասգընան քի հավերնին Ելմաս ածօղ հավ է եղեր. ալ անգի Վերչը Երիգը ըրազըրդութինը, գնիգն ալ դէզգէի գուերձիլը վար գը ցը: հավուն հավգիթները ձախէլօվ գուրդէն գը խմէն, զանք-գէնթանութին ժամանագ գանցունեն: Վախիթ Վերչը դօնախի թէս սիւսլիւ դուն մըն ալ շինէլ գուրդան, մէշը գը նսդին:

Չադգըվան օր մը քախքին վարթաբէդը փօքրավօրին հէտ մէզդէդ դուն-օրինենքի■ գուրքա մարթուն դունը: Օրինելու ադէննին փօքրավօրը ըռաֆին վրայի հավը գը դէսնէ, գը նեյի քի հավուն դանադին վրա գիր գա. գը զարթա քի սըվիսանգ գրված...

Original page number 236.

... Ե. «Աս հավուն ուեղքն ուղողը վազան (լաւ վազօղ) գըննա, սիրդն ուղողը իմասդուն գըննա, գլօվն ուղողը թաքավուէր գըննա»: Փօքրավօրը գը մդածէ

թի սի հավը ինչք՞ն ամիմ դէ ձեռք ցրիմ: Մեր (թրք. մեգէր) մարթուն գնիզն ալ անթիեն փօքրավորին գենչութանը գերնըվէր է (սիրահարուիլ). աչքով ունքով նիշաններ գանե եղէր. փօքրավորը բանը հասգնալով գամաց մը գնգանը քովը գերթա. գնիզը գամացուգ մը գրսէ թի «Կաղը մեզի եգու». փօքրավորն ալ գրսէ թի «Եղէր (եթէ) դի (այդ) հավը գը մօրթես գեթես նե գուքամ». «Փէք աղէգ, գը մօրթիմ, գեփիմ» գրսէ գնիզը: Երթեսի վանգուցը (առաւօտ) երգանը երթալեն վերջ գնիզը գը բռնէ հավը գը մօրթէ, թենգիրէն գը որևէ գեփի: Մեմն ալ փօքրավորը գուքա. գնիզը դղաքը գիսէն ջամփելու համար՝ ախշիզանը գրսէ թի «սի ախբարընը» ա՛ն դէ բըղըցուր»: Ախշիզն ալ ախբարը գըրգած օդայէն դուրս գելլէ, դանը մէշ վեր վար դառնալու աղէնը օջախին գլոխը գերթա. դուն օջախին վրայի թենգիրէն դեսնելով գը նեղէ քուրը թի անգից բան դա դէ ուղէ. ախշիզն ալ թենգիրէն գը բանա, հավուն գլոխը ախբօրը գը գերցնէ, սիրդը ինեն ուղըցէրն ալ ինքը գուղէ. մէ մն ալ վրան իմասդութին քալով գը մղածէ թի «յես ինչո՞ւ սա հավեն գերա. հիմա մարդս գը հերսոնի, զիս գը ձեծէ». ըսէլօվ մօրը վախուն՝ դղան գիրդը՝ դունեն դուրս գընզնի, վագէլօվ գը փախչի: Ախշիզը հավուն սիրդը ինեն ուղըց ուղելով հեմ իմասդուն եղէր եր, հեմ վազան: Գր վազէ գը վազէ, շադ շադ դեղ վագէլէն երթալին վերջը՝ լեռթը գը բարի (լեարդը պատոիլ «չափազանց յօգնիլ») գը մնա. գը նեյի թի մեյան դեղ մը դալաբալիս մը գա, մէգ ձար (ձագ՝ Եւդոկիոյ բարբառով կը նշանակէ «թռչուն») մը թոցնեն գօր. ի՞նչ է նեյի քովէրնին գերթա. մէ մըն ալ ձաքը գուքա գըրդի ախբօրը գիսուն գը նսդի: Մարթիզը ասի չեղավ, ասի չեղավ ըսէլօվ ձաքը գը բռնեն, նօրէն գը թոցնեն, նօրէն գուքա դոյուն գիսունը գը նսդի. «Նօրէն չեղավ, նօրէն չեղավ» ըսէլօվ նօրէն ձաքը գը թոցնեն, գինէ գուքա դոյուն գիսուն դօնմիշ գանե: Մարթիզը գը նեյին թի ըննալիք չունի, «Եյ, թաքավուերնիս զահիր ասի է եղէր» ըսէլօվ՝ դղան ախշիզանը հեղ գառնեն իրենց քաղաքը սէրայը գը դանին, թաքավուեր գը նսդէցնեն: Մեր ադ քախքին թաքավուերը մեռած է եղէր, ադ ձաքն ալ դեօվլէթ դուշի է եղէր թի վորու գլոխ նսդի նե՛ անի...»

Original page number 237.

... թաքավուեր ըննա- ադ քախքին եղէթը ադանգ է եղէր: Ադ բըղիդիգ դղան թաքավուերութին գայսա՞ մը աներ. ըմմա քուրը իմասդութինօվը ախբօրը դեղը թաքավուերութինը գանե, անդար աղէգ գանե գի վախչիթ անցնելով աս ախչգան՝ իմասդութինը ամմեն թարաֆ շան գուդա, մէնծ անուն գը հանե:

Քանը հիմա հօրը մօրը:

Հարը ան իրինգունը դունը գուքա թի հավը չի գա. «Գնիզ, հավը վլո՞ր է», գրսէ նե, «ի՞նչ գիդնամ» գրսէ գնիզը». մէ մն ալ մարթը գը նայի թի դղաքն ալ չի գան. «Զա դղաքը վլո՞ր էն», գրսէ նե՝ գնիզը անօր ալ «չիմ գիդէր» գրսէ: Մարթը իսէվի թէս սօխգընէրը գընզնի դղա փնդուլու, հավ փնդուլու, ըմմա նե՛ դղա գըդնե, նե՛ հավ: Մարթը շադ մէրաք գանե, քիշէր ցորէգ օ՛ֆ փիհ՛ւֆ անէլօվ մղածէլ

գենալս իբէն՝ մէ մս ալ գիմանա քի հեռու քաղաք մը իմասդուն ախշիգ մը գա եղեր, թաքավուերի քուր, ամմեն բան գիդէ եղեր, ի՞նչ հարցընես նէ ջուղաբը գուղա եղեր: Մարթք քանի մը հավաքիթ ծօցը դնելով՝ գէլլէ աղ ախշիգը փնդրելու գերթա. գըսէ քի «Երթամ աղ ախշիգանը սի հավաքիթները հերիյէ դամ, ցավը բադմիմ, բէքի ընծի ջար մը գը ցըցընէ»: Ասանգ մդաձէլով շադ ջամփա երթալեն վէրչը աղ քաղաքը գը հասնի, սերայը գերթա: Ախշիգը ախրօրը հեդ նսդաձ դէղը գը հասգընա քի հարդ գուքա գօր, ախրօրը խարադ գուդա. Եմիր գանէն, նէրս գուքա. հարերնին խօրաթձընելն վէրչը՝ «մէնք քու փնդրած զավգըներդ էնք» ըսելով գերթան վիդը գը բալլպին. հարն ալ խնդումէն լալ գը բաշլը: Են վէրչը իրարու հերսէթ առնելն յեղը՝ հօրերնուն գըսէն քի «Գնա դուն, դնօվ դէջօվ աս քաղաքը մէր քօվն էգու, ֆէս (հնս) գենանք»: Մարթն ալ գերթա, դուն դէդ գը ձախէն գը ծախսօրի, զընգանը հեդ գէլլէ դոցը քօվ գուքա: Ան վախթը ախշիգը մօրը գըսէ քի «Մա՛րիզ, հավը ի՞նչ եղավ, մէզի բիդ՝ ըսէս»: անի ալ գըսէ քի «Ի՞նչ գիդնամ, գօրավ»: Ան աղենը ախշիգը հօրը եռչէվը մէզիգ մէզիգ գը բադմէ մօրը արուրօք («արարօք»), հավը մօրթէլը, փօրավօրին քալը, հավուն գլօխը, սիրոդ, ոււղթէրը ուղենին, վախերնուն դնեն փախչենին, մինչի թաքավուեր ընսալնին:

Մարդ ասուենք լսածին բէս զաս-զարուդ գընսան գընգնի գը մէռնի. դդաքը հարերնին մէնձ բադիվներօվ գը բահէն, օրերնին երչանիգ զանցընեն:

Original page number 238.

27.4.2 Merzifon subdialect

Adjarian's source: See Բիլրակն [Byurakan] 1900, page 427.

Իրիգունը դրի մադ մը հավաքիթ՝ վանգուց չգար հիչ մէդ հաղիգ (աստղեր):

Ինքը սեվ, երեսը ջերմագ (սուրճ):

Եվէլ բարին աչք չի հանիր:

Եշը չգերած խօդը ուղէ նէ՝ փօրը գը ցավի:

Ցօրեգին ծուք գը ծամէ՝ քիշէրը ձեթ գը վառէ:

Երեսին գեօրէ սիլլէ գը զարնեն:

Զանրը նսդիր օր լըռ զաս:

28 Smyrna

28.1 Background

Original page number 239.

Beyond the region of Evdokia, Sebastia, and Cilicia, towards the west, the Armenian population is Turkish-speaking, as we know. But two large settlements form an exception in the general area of Asia Minor, and they speak separate Armenian dialects. These are Smyrna and Nicomedia.

The dialect of Smyrna is spoken not only in Smyrna, which is the largest and most famous center of the area, but also in a few of its surrounding cities, which are Manisa, Kasaba, Menemen, Bayındır, Kırkağaç, and also a few other villages.

The dialect of Smyrna is still not at all studied. There is only a short manuscript on this dialect ([Poutouan 1899](#): 300). We use this text as a sample.

From this text, it seems that the Smyrna dialect is extremely similar to the Istanbul dialect, and especially the Evdokia dialect; we find differences in some points.

[[For more recent work on this dialect, see [Martirosyan \(2019\)](#) and [Vaux \(2012\)](#).]]

28.2 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

– Քա Եավրում Կիւլիցա, ինսո՞՞ն իս:
– Վիրեդ բարի, Համաս դատըն. հայես նԵ հազկեկ կը խօսամ. մԵկամ օրվան
ասձրեւը չերչիֆնէներուս արալիխըն նԵրս վազեր օտիխ քանափեն պիւս պիւթիւն
թրջեր եր. չարշին ըլած էի մախսուս զատկին հԵմար ալաճա զնԵլու, տուն դառնալըն
իսապէրսիզ քանափեին վիրեն են Եկայ քիչ մը հանգԵլու. ի՞նչ...

Original page number 240.

... հայիս, Նեմլախը գեհիրի պէս թախ օսկրներս անցեր է, երկու օրէ վեր հալ չունիմ, երեկ երկու հեռ պայլմիշ եղայ. եավրում, այս ինչ ծանտր բան է. չօճողները օրթան մնացեր, հայող չունին:

– Թա ատ ինչ լախըրտը, վա՛յ գլխուս, աղջիկո՞ւ Հոհիփսիմեն ո՞ւր Է.անոր ինելքը հիմա պիւթիւն է, թօդ չօճողները ան հայի. դուս հիշ տիւշիւմշիշ մըլլար, քեզի պաշխա իլաճ չկայ. րահաթ տեղդ նստէ, զէնճեֆիլի քեօքը դայնաթմըշ ընել տուր աղկէկ մը իսմէ, ատոր գուվէթը պինդ պաշվա բան է տիւշիւմշիշ մըլլար, քեֆսըզընդի կանցնի. իհմա հզմիր աղկէկ է. կըսեն. կելենք տէ մենք ալ մէկ աղկէ՛կ փարլադ զատիկ մը կընենք:

29 Nicomedia

29.1 Background, subdialects, and literature

Original page number 241.

This heavily Armenian-populated region, which still unbreakably keeps the Armenian language at the northwest of Asia Minor, has two primary cities: Nicomedia (Turkish İzmit) and Adapazar. Around them, there are many large Armenian villages, of which we mention Yalova, Aslanbeg, Bardızağ (Ottoman: Bahçecik), Pazarköy, Geyve, Ortaköy, Sölöz, Benli, Iznik (old Nicaea), and so on. With these diverse vernaculars, there are some manuscripts that are published in Բիւրակն [Byurakn]; these are:

- Geyve: 1900, page 563, 579, 598, 618
- Bardızağ: 1898, page 396, 471
- Ovacık: 1898, page 473, 540
- Adapazar: 1898, page 597, 887; 1900, page 676
- Benli: 1898, page 120

It is accurate to say these dialects display many differences among themselves, but it appears that we should unite them into one group, and then divide into some subdialects. Based on the manuscripts that we have at hand, their unsatisfactory condition and their scientific inexactness do not allow us to do this division, nor to decide on the borders of these subdialects.

For the subdialects in this region, the Aslanbeg subdialect has the most genuine and characteristic phenomena. And it is because of this that in Paris, I conducted a study on this subdialect, by working with a young person from Aslanbeg, Mr. Aleksan Nalbandian (պր. Ալեքսան Նալբանդեան). My study was published in Բազմավեպ [Bazmavep], and then published in a separate...

Original page number 242.

... volume in Venice (Աճառեան 1898). Besides this, I also studied the sounds of the aforementioned young person, by using the recording machines of phonetic machines (ծայսախոսական մեքենավով) of Abbé Rousselot (Jean-Pierre

Rousselot, Armenian: Արքան Ռուսո), and the results were published in [Adjarian \(1899\)](#).

[[For more recent work on this dialect, see [Martirosyan \(2019: 199\)](#). He reports dispute on whether Aslanbeg is a separate dialect.]]

29.2 Phonology

29.2.1 Segment inventory

The sound system of the Aslanbeg subdialect has the following sounds: vowels (Table 29.1) and consonants (Table 29.2).

Table 29.1: Vowels of the Aslanbeg subdialect of the Nicomedia dialect

/i/ <ի>	/y/ <իւ>
/e/ <է>	/e/ <է>
/æ/ <ա>	/œ/ <էօ> /ə/ <ը> /o/ <օ>

Table 29.2: Consonants of the Aslanbeg subdialect of the Nicomedia dialect

Stops	Labial		Coronal		Dorsal/Back	
	/b/	/p ^h /	/d/	/t ^h /	/g/	/k ^h /
	<բ>	<փ>	<դ>	<թ>	<զ>	<փ>
Affricates			/dʒ/	/tʃ ^h /	/dʒ/	/tʃ ^h /
			<ծ>	<շ>	<զ>	<չ>
Fricatives	/f/	/v/	/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/
	<ֆ>	<վ>	<ս>	<զ>	<չ>	<հ>
Sonorants	/m/	/n/	/r/	/ɾ/	/l/	/j/
	<մ>	<ն>	<ր>	<ռ>	<լ>	/լ/
						<լ’>

Among these, the sound /ã/ <ա> represents a nasalized /a/ <ա> sound. The /e/ <է> represents a very open /e/ <է> sound. The sounds /œ, y/ <էօ, իւ> have their usual closedness when before stress, but they are pronounced as very open when stressed, like /œə, yə/ <էօա, իւը>.

29.2.2 Sound changes

For the sound changes, the following are notable.

29.2.2.1 Vowel changes

29.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ω> The Classical sound /a/ <ω> became /ã/ <ω̄> without a definitive rule. It becomes /ã/ <ω̄> next to nasal. When there is a sound /u, o/ <ու, օ> after the nasal, the /a/ <ω> becomes /e/ <է> (Table 29.3).

Table 29.3: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /e/ <է> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘sweet’	anoʃ անոյշ	enʃ էնիշ	anujʃ (dated) անոյշ
‘name’	anun անոնս	enyn էնին	anun անոնս
‘hungry’	naqʰi, նազի, anaqʰi անազի	enætʰi էնէթի	anotʰi անօթի
‘durable’	amur ամուր	emur էմիւր	amur ամուր

When there is a sound /r/ <ր> after the nasal, the /a/ <ω> becomes /o/ <օ> (Table 29.4).

Table 29.4: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /o/ <օ> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘small’	manər մանր	morjə մօրյը	manər մանր
‘heavy’	tsanər ծանր	dzorjə ծօրյը	tsanər ծանր
‘comb’	santər, *sanər սանտր, *սանր	sorjə սօրյը	sanər սանր

When there are two consonants after the nasal, the /a/ <ω> becomes /œ/ <էօ>, while the nasal is lost (Table 29.4).

Table 29.5: Change from Classical Armenian /a/ <ω> to /œ/ <էօ> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘to recognize’	tʃanatʰel ճանաշել	gœʃnal գեշնալ	tʃanatʰel ճանաշել
‘rain’	andzreux անձրես	œrzæv էօրզավ	andzrev անձրես
‘thick’	tʰandzər թանձր	tʰœrzə թէօրզ	tʰandzər թանձր

29.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> becomes /e/ <է> at the beginning of words, while it is /ɛ/ <է՛> in other places.

29.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <ո> The sound /o/ is usually /œ/ <էօ>, but it becomes /a/ <ա> next to nasals (Table 29.6).

[[Note that Adjarian actually writes <օ> which is CA /au/; but his example is about CA /o/ <ո>; it seems he made a typo. (?)]]

Table 29.6: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /a/ <ա> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘buffalo’	gomēʃ զնսէ՛շ	gameʃ զնսէ՛շ	gomeʃ զնսէ՛շ

29.2.2.1.4 Other vowel changes In others, we see the following changes:

- CA /u/ <ու> → /y/ <իւ>
- CA /oչ/ <ոյ> → /y/ <իւ>
- CA /iu/ <իւ> → /y/ <իւ>
- CA /aչ/ <այ> → /a/ <ա> (under stress)
- CA /aչ/ <այ> → /e/ <է> (without stress)

For example, see Table 29.7.

Table 29.7: Miscellaneous vowel changes from Classical Armenian to the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA
‘father’	հայր հայր	har հար	hajr հայր
‘to burn’	այրել այրել	erel էրել	ajrel այրել

29.2.2.2 Consonant changes: cluster reduction

The consonant sound changes are very interesting. Speaking in general, the sequence plosive+consonant is unacceptable in the Aslanbeg subdialect. When such a sequence occurs in a word, whether originally, or in connected speech when a plosive-final word precedes a consonant-initial word.¹ In this...

¹[[Adjarian includes a set of words and phrases from SEA/SWA as examples for words with clusters. I don't include them in the translation because I don't think they're useful for a non-Armenian reader, and including them into the prose seems confusing. For those Armenian readers who are interested, Adjarian lists the following words as having word-internal clusters: նոյն, ձեռք, մարդ, կոճկել, մեծաւալ, կանգնիլ, ծնկվեսեր. He lists the following simple phrases that have a cluster

Original page number 243.

... situation, the first member of the sequence (the plosive) undergoes the following changes.

29.2.2.2.1 Lenition of /g/ <q> to a glide /j/ <j> The sound /g/ <q> becomes the semivowel /j/ <j> (1).

- (1) a. myj mə (Nicomedia)
 mug mə (SWA)
 mouse INDF
 ‘a mouse’
 միկ մը, մուկ մը
 b. hij dasə (Nicomedia)
 hiŋk^h dasə (SWA)
 five ten
 (?) [[I'm unsure of the translation, perhaps 'fifteen']]
 հիյ դասը, հինգ-տասը

29.2.2.2.2 Deletion of other stops The sounds /k^h, b, p^h, d, t^h/ <p, p, ყ, ղ, թ> are deleted; but in its place we find a sudden cessation of breathing and constriction of the throat, which we present with the symbol *. This form change is very interesting, and from a general phonetic perspective, it shows the path that consonants take before they are completely lost (Table 2).

[[Without recordings, it's difficult to know exactly what Adjarian interpreted as this cessation. It could be a glottal stop, or the impression of an unreleased stop. I thus cannot give it a believable IPA symbol. (?)]]

- (2) a. ſa* mart^h (Nicomedia)
 ſad mart^h (SWA)
 many person
 ‘many people’
 շա* մարթ, շատ մարդ
 b. p^ha* g-á-∅ (Nicomedia)
 p^hajd g-á-∅ (SWA)
 wood exist-TH-3SG
 ‘Is there wood?’
 փա* գա՞, փայտ կա՞]

across a word-boundary: հաց տուր, դուր զացեր, մենք քեզի ըսինք, կրակ վառէ, where the sequences <hg, զգ, զը, կվ> appear.]]

- c. $\text{œ}^*k^h\text{-ə}$ (Nicomedia)
 votk-ə (SWA)
 foot-DEF
 'the foot'
 էօ*քը, ոսքը

29.2.2.2.3 Deaffrication of affricates The Classical affricates (*շչական*) /tʃ, dʒ, tʃʰ, ts, dʒ, tsʰ/ < δ, զ, ծ, ծ, ց, զ> lose their dental plosive part and become the simpler sounds /ʒ, ʃ, z, s/ < ժ, շ, զ, ս>.

- (3) a. məz martʰ (Nicomedia)
 medʒ martʰ (SWA)
 big person
 'big man/person'
 մըզ մարդ, մեծ մարդ
- b. ves dəqa (Nicomedia)
 vətsʰ dəqa (SWA)
 six boy
 'six boys'
 վէս դդա, վեց տղայ
- c. daʒg-ə-n-a-l (Nicomedia)
 dadʒg-a-n-a-l (SWA)
 Turk-LV-INCH-TH-INF
 'to become a Turk'
 դաժգղնալ, տաճկանալ

29.2.2.2.4 Deletion of nasals And also for these three conditions, if there is a nasal sound before the plosive sound, then it is lost (Table 29.8).

Table 29.8: Deletion of nasals in cluster reduction in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian	> Nicomedia	cf. SEA or SWA
'to fall'	ankanil անկանիլ	ijnal իյնալ	ənknəl ընկնել SEA
'thick'	tʰandzər թանձր	tʰærzə թէրզը	tʰandzər թանձր SEA
'high'	bardzər բարձր	bartsə բարսը	bartsʰər բարձր SEA
'fly (bug)'	tʃantʃ ճանճ		dʒandʒ ճանճ SWA
'a fly'		dʒaz mə ջաժ մը	dʒandʒ mə ճանճ մը SWA
'to pass'	antsʰanel անցանել	asnəl ասնիլ	antsʰnil անցնիլ SWA

29.2.2.2.5 Voicing assimilation in deaffrication In itself, it is understandable that for the third condition, if the affricates are lost next to plosives of a disagreeing degree, then the affricate takes the degree of the plosive: the voiceless becomes voiced, and the voiced become voiceless.

[[Note that in Adjarian's examples, the affricate is voiced in SWA, but it would not have been voiced in the original CA form.]]

- (4) a. *garʃ kʰitʰ* (Nicomedia)
gardʒ kʰitʰ (SWA)
 short nose
 'a short nose'
 գարշ քիթ, կարճ քիթ
- b. *əs-as-s* e (Nicomedia)
əs-ədʒ-əs e (SWA)
 say-RPTCP-POSS.1SG AUX
 'it is what I said'
 ըսասս է, ըսածս է

29.3 Morphology

29.3.1 Verb inflection or conjugation

The grammatical forms are like Istanbul. But in verbal conjugation, the Classical ending /e/ <է> becomes /i/ <ի> next to nasals. Like the Evdokia dialect, the imperfective and perfective changed the Old Armenian ending /-a-kʰ/ <ապ> (New Armenian /-i-nkʰ/ <իլպ>) to /-ã-nkʰ/ <ալպ>. The progressive is always made with formative /háje/ <հայե>. The following are the mentioned forms of the verb 'to like'.

[[Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.]]

[[Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.]]

29.3.1.1 Indicative present and past imperfective

[[For the indicative present, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <կը> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like 'to like' /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Nicomedia, the theme vowel varies between /i/ <փ> and /e/ <է> (Table 29.9).]]

Table 29.9: Indicative present <սերկայ> of the verb 'to like' in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	գը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ 'I like'
2SG	gə sir-է-s	գը սիրէ ս	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-է-∅	գը սիրէ՝	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gə sir-i-nk ^h	գը սիրինք	gə sir-e-նկ ^h	կը սիրենք
2PL	gə sir-է-կ ^h	գը սիրէ ք	gə sir-e-կ ^h	կը սիրեք
3PL	gə sir-i-n	գը սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
IND	√-TH-AGR		IND √-TH-AGR	

[[For the indicative past imperfective, SWA combines the indicative prefix with a finite verb (the past imperfective). This finite form includes the past suffix /-i/ after the theme vowel, such as the past 1PL sequence /-i-nk^h/ (Table 29.10). This past suffix is however covert in the 3SG, along with a covert agreement suffix. This is in contrast to CA where the past 1PL was the sequence of morphs /-a-k^h/ where /a/ was likely a past marker. Nicomedia is more conservative and uses the past suffix /-a/ for the past 1PL. Note how the theme vowel varies in form.]]

Table 29.10: Indicative past imperfective <ասկատար> of the verb 'to like' in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-e-i-∅	գը սիրէի	gə sir-ej-i-∅	կը սիրէի 'I would like'
2SG	gə sir-e-i-ր	գը սիրէիր	gə sir-ej-i-ր	կը սիրէիր
3SG	gə sir-է-∅-ր	գը սիրէ ր	gə sir-e-∅-ր	կը սիրէր
1PL	gə sir-e-ա-nk ^h	գը սիրեանք	gə sir-ej-i-նկ ^h	կը սիրենք
2PL	gə sir-e-i-կ ^h	գը սիրէ ք	gə sir-ej-i-կ ^h	կը սիրեք
3PL	gə sir-e-i-n	գը սիրէին	gə sir-ej-i-n	կը սիրեին
IND	√-TH-PST-AGR		IND √-TH-PST-AGR	

29.3.1.2 Progressive marking

[[In SWA, the indicative present and the indicative past imperfective are rendered progressive by simply adding the progressive enclitic /gor/. In Nicomedia, the progressive marker is instead /háje/ <հայէ> (Table 29.11).]]

Table 29.11: Progressive <շարունական ներկայ> of the present and past imperfective of the verb 'to like' in the Nicomedia dialect

	Progressive present <շարունական ներկայ> Nicomedia		cf. SWA	
1SG	գօ sir-i-m háje	գօ սիրիմ հայէ	գօ sir-é-m gor 'I am liking'	կօ սիրեմ կոր
2SG	գօ sir-է-s háje	գօ սիրէ ս հայէ	գօ sir-é-s gor	կօ սիրես կոր
3SG	գօ sir-է-∅ háje	գօ սիրէ՝ հայէ	գօ sir-é-∅ gor	կօ սիրէ կոր
1PL	գօ sir-i-nkʰ háje	գօ սիրինք հայէ	գօ sir-é-նկʰ gor	կօ սիրենք կոր
2PL	գօ sir-է-կʰ háje	գօ սիրէ ք հայէ	գօ sir-é-կʰ gor	կօ սիրեք կոր
3PL	գօ sir-i-n háje	գօ սիրին հայէ	գօ sir-é-n gor	կօ սիրեն կոր
IND	✓-TH-AGR PROG		IND ✓-TH-AGR PROG	
	Progressive past imperfective <շարունական անկատար> Nicomedia		cf. SWA	
1SG	գօ sir-e-i-∅ háje	գօ սիրէի հայէ	գօ sir-ej-ի-∅ gor 'I was liking'	կօ սիրէի կոր
2SG	գօ sir-e-i-r háje	գօ սիրէիր հայէ	գօ sir-ej-ի-ր gor	կօ սիրէիր կոր
3SG	գօ sir-է-∅-ր háje	գօ սիրէ՝ ր հայէ	գօ sir-է-∅-ր gor	կօ սիրէր կոր
1PL	գօ sir-e-ա-nkʰ háje	գօ սիրէանք հայէ	գօ sir-ej-ի-նկʰ gor	կօ սիրէանք կոր
2PL	գօ sir-e-i-kʰ háje	գօ սիրէիք հայէ	գօ sir-ej-ի-կʰ gor	կօ սիրէիք կոր
3PL	գօ sir-e-i-n háje	գօ սիրէին հայէ	գօ sir-ej-ի-ն gor	կօ սիրէին կոր
IND	✓-TH-PST-AGR PROG		IND ✓-TH-PST-AGR PROG	

29.3.1.3 Past perfective or aorist

[[The past perfective (Table 29.12) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-l/ 'to like', the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tsʰ/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Nicomedia dialect behaves essentially the same with two major differences: the theme vowel can vary, and the past suffix is /ã/ <ան> for the 1PL.]]

Table 29.12: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Nicomedia dialect

1SG	Nicomedia sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի	cf. SWA sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի
			‘I liked’	
2SG	sir-e- \widehat{ts}^h -i- τ	սիրեցիր	sir-e- \widehat{ts}^h -i- τ	սիրեցիր
3SG	sir- \dot{e} - \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրեց	sir-e- \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e- \widehat{ts}^h - \dot{a} -nk ^h	սիրեցանք	sir-e- \widehat{ts}^h -i-ηk ^h	սիրեցինք
2PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցին	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցին
	✓-TH-AOR-PST-AGR		✓-TH-AOR-PST-AGR	

Original page number 244.

29.3.1.4 Other tenses

The other tenses are formed in accordance to these.

[[Adjarian does not discuss the followinhs forms at all, but his brief examples suggest the following differences between Nicomedia and SWA.]]

[[The future and past future are formed the same across Nicomedia and SWA (5). In SWA, these forms are created by adding the future proclitic /bidi/ before the finite verb forms that are used for the indicative present and indicative past imperfective.]]

- (5) a. Future
 bidi sir-i-m (Nicomedia)
 bidi sir-e-m (SWA)
 FUT like-TH-1SG
 ‘I will like.’
 բիդի սիրիմ, ախտի սիրեմ
- b. Past future
 bidi sir-e-i-∅ (Nicomedia)
 bidi sir-ej-i-∅ (SWA)
 FUT like-TH-PST-1SG
 ‘I was going to like.’
 բիդի սիրեի, ախտի սիրեի

[[The imperative 2SG does not have an overt 2SG suffix in either dialect (6).]]

- (6) Imperative 2SG
- sir-e-∅ (Nicomedia)
 sir-e-∅ (SWA)
 like-TH-IMP.2SG
 'Like!'
 սիրէ, սիրէ

[[*The subjunctive present and past in formal SWA are just the finite verb, while spoken informal SWA allows adding a subjunctive enclitic /ne/ after this form. Nicomedia has a subjunctive enclitic /nə/ (7).]*]]

- (7) a. Subjunctive present 1SG
- sir-i-m nə (Nicomedia)
 sir-e-m (ne) (SWA)
 like-TH-1SG SBJV
 '(If) I like'
 սիրիմ նը, սիրեմ (նէ)
- b. Subjunctive past 1SG
- sir-e-i-∅ nə (Nicomedia)
 sir-ej-i-∅ (ne) (SWA)
 like-TH-PST-1SG SBJV
 '(If) I liked'
 սիրէի նը, սիրէի (նէ)

29.4 Miscellaneous

29.4.1 Subdialectal variation on the progressive

In the city of Nicomedia, the progressive is formed with the formative /jor/ <jor>, which is an exact borrowing from Turkish <yor>.

29.4.2 Prosody

In the area of Nicomedia, conversations generally have a very long stress. The end of every word or speech is lengthened with the singing melody, like for the people of Shamakhi (8).

- (8) Nicomedia (?)

- a. bidi ert^h-a:-s
FUT go-TH-2SG
'You will go.'
բհղի երթա՞ւ
- b. anun-d int^h e:
name-POSS.2SG what AUX
'What is your name?'
անունդ ի՞նչ է՞'

[[I suspect that Adjarian's transcriptions are however not in his orthographic system, but are instead written as SWA words. For example, for the word 'your name', the spelling is <անունդ> which would be interpreted as [anund] in Adjarian's notation, but the SWA pronunciation is [anunət^h].]]

29.5 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

29.5.1 Aslanbag subdialect

Adjarian's source: Աճառեան (1898: 35)

- Փար իրգիւն, Խաշդիւր ախբար:
- Խեր ըլ՛ա:
- Օվադեմ բաբային թլիսիւն եգածը իմացա՞ր, Եքիին մալահաթը:
- Իրավ եօր երեգ իրգիւն աղայ լաֆ մը գար հըմը, ըոհի* մը չիյդիմ:
- Եքին թօոր եգէ՞ր Ե՝ դը ջիւլէ՞ր որ անընսկից գեօդքոդէ՞ր ի ին:
- Զիւ ըբը ի՞շ գայնէ՞ր Ե ք, ցիյէ՞ր որ քաշեցէք դը հզը իսնը. աս փայնի ընէ՞ օղը Լազէ՞ր որ ըլ՛ալիւ ին. առչի եօրն ա Վարթան ամշիւն եքին ըրէ՞ր ի ին: Թիւն քընը Գարըբեդին իլէն Մինանիսին գանչէ՝, ես ա երգիւ հա* բեգիրչի շարիմ:

Original page number 245.

Մանիւզը գիա Գարըբեդին դիւնը.

- Փարի լիւսս, Բա՛յառ, Գարըբեդը վէ՞րն Ե:
- Խեր ըլ՛ա, Խաշդիւր ախբար, Վէրն Ե:
- Թեոր չիւֆդան առնէ՝ դը քա:

Բայձառը վեր գիա:

– Մար*, գըսԵ՝, Ելի չիւֆդան առ դը վար քնը:

Գարըբեղը գը ցա*գԵ՝, չիւֆդան ամիւզը գը զարնԵ՝, գենԵ ի՞շ դա ըջըբ, գըսԵ՝, վար գիշնա:

– Փարի լիւս, Մանիւգ ախբար:

– Աս*ձիւ փարին, քընի՞ սահաթեն վար գիշնաս. մնչիգը դայֆան ին. ԼազԵ՝ դիւն բինի իհնը:

– Շա* զիյանիւթին ըրԵ՞ր ին:

– Ախբար, հավեօզնԵ որ իւդենին հա՞նէ զարար չիւնի ըսինք, գեօցԵ ոն անընգիւ* դեօդողԵ՞ր ին:

– Անանգ Ե՝ նը քընի մը հադ ա ցի առնելիւ Ե:

29.5.2 Bardızağ

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 396.

Ելանք զացանք Գալիխա,

Գալիխան ծով մը կար,

Ծովուն մեջ ծառ մը կար,

Ծառին վրա բուն մը կար,

Բընին մեջ հավկիթ մը կար,

Հաւկթին մեջ ծագ մը կար,

Ան ծագը անդանակ մօրթեցին,

Անկրակ եփեցին,

Ով կերաւ զարմացաւ,

Ով չկերաւ ճաթեցավ:

Աչք ընողուն աչքը ճաթի:

Աղեկ չօճուխին օրնեն (օրրանեն) կառնին,

Աղեկ կրիյճին (կտրիճին) փերչըմեն կառնին,

Աղեկ եզան լիծեն կառնին,

Աղեկ գոմշուն կոտոշեն կառնին.

Աչք ընողուն աչքը ճաթի:

Original page number 246.

Երսուն երկու ծի ու ջորի,

Եկան անցան յիսուս պաղչան,

Կարմիր կովը մօրթեցին,

Վեւ կերաւ զարմացաւ,

Վեւ չկերաւ ճաթեցավ:

29.5.3 Ovacık

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1898, page 475.

Հարիկ չուներ, մարիկ ուներ,
Չըխտըկուք (գոյգ) քըրվըտանք ուներ:
ՆԵ հարիկ ունիմ, ՆԵ մարիկ,
Ունիմ միայն մԵ աղբարիկ:
Մարիկ չունիմ, աղբար չունիմ,
ՄԵԿ հատիկ քուրիկ մ'ունիմ:
Մօրկանս սիրելին Եի,
Հօրկանս գանձապահն Եի:
Մօրկանս մԵԿ հատն Եի,
Եղբօրս սրտաշն Եի.
ՈՐ շարած մարգրիտ Եինք,
Շարքուկ շարքուկ քակովեցանք:
ՄԵՆՔ ջուխթ մի կեօվերճին Եինք,
Որքս սար Ելանք, որքս ծոր:
ՈՐ ծալած դումաշիկ Եինք,
Ծալուկ ծալուկ քակովեցանք,
ՉԵՆ արժան տեղվասքներ ինկանք:
ՄԵՐ քուրզ հարսնիք Ե բռներ,
Աղբօրզ մոմ մզ չԵ դրկեր.
Դրկեր Ե տեղը հասեր:
Այս աշխարհօս առին տարին,
Աղջիկ տղին հացն Եր հարամ:

29.5.4 Adapazar

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1900, page 676.

Աղբար աղբարուկ Եանք,
Խմելու պաղ ջուր Եանք.

Original page number 247.

Ըստամաօլէն հեքիմ բերեք, հալիկս ցըցուցեք,
ԻՄ հալիկս հալիկ չԵ, բարձիկս դարձուցեք:
Ես ոՐ մեռնիմ, մայրի՛կ, փոսս խորունկ փորեցեք:
ԻՄ քաշած չարչուրանքներս վրաս գրեցեք:
Խարիպութան բանք Եաման դիժար Ե,
Աշխարհս լուս արեւ՝ մեզի տուման Ե:

Մի՛ լար, մայրիկ, մի՛ լար, աչվիդ կաւրի,
Մերտիվէնէն վար իշնամ նէ սդտիկդ կը մարի:
Իմ սէրս քու սէրդ դատասան մնաց,
Շատ մուլազներ ունեանք՝ կիսկատար մնաց:
Մե՛րթար օղուկ, մե՛րթար, մինակ կը մնանք,
Կերթաս ալ չես ի գար՝ կարօտ կը մնան:
Փէշերդ սօրտեցին, գօտիդ խօթեցիր,
Քու դարիառուկ հայրիկդ ու մայրիկդ որի՞ ձգեցիր:
Մի՛ լար, մայրիկ, մի՛ լար, ես կենէ կուգամ,
Ասկէ տասնը հինգ օրէն երազդ կուգամ:
Օ՛ղուկ, երազուկ կարօտ չառնուիր,
Երկիրմով ալ մուրազ չառնուիր:
Մի, լար, մայրիկ, մի՛ լար դու ինծի համար,
Ինչո՞ւ մեզ աշխարհը բերիր, մեռնելու համար:
Մերտիվէնէն վար իշնամ նէ՝ ետեւէն նայէ.
Դուռնէն դուրս ելլեմ նէ ըմուտդ կըրեւ:

29.5.5 Benli

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan], 1898, page 120.

Արտերդ փուսեր է փուսը,
Վերուսաղում ելավ լուսը.
Հռուսիսիմա Մարյամ կուսը
Օրնէ ըս մեր թոգովէօրը:
Զահանանին անցան տասը
Բաժնեցին խօվերդն (հաղորդ) ու մասը.
Երկինքն կախվեր է փուլքը,
Ի՞նչ ընեմ աշխըռքիս միլքը.
Ըղսդագէն վարեց ծովը,
Տասվերկու աշակերտ քովը,

Original page number 248.

Օրնէ թոգովէօրն ու թագուիին,
Օրնէ անմէնքս ալ միասին:
Ծովին մէչի կարմիր ատան,
Աստված փրկէ չարն ու խատան:
Երգինկավու Սավուդ տատան
Օրնէ ըս մեր հեօրսն ու փեսան:

Օրնէ թոգովէօր, օրնէ սաղտուճ,
Օրնէ ամսեօս ալ միարան:
Ան վէօէ էր օր ընկապ հեօրը,
Վրան լցին քարն ու փեսուը:
Լուսաւորիչ Գիրգեօր հեօրը
Օրնէ ըս մեր թոգովէօրը:

30 Istanbul

30.1 Background

Original page number 249.

The Istanbul dialect is spoken in the city of Constantinople, and in the villages that lie between the two shores of the Bosphorus and the Golden Horn. Just as Tbilisi is the center of Eastern literature, so is Istanbul the center of Western literature; the Istanbul dialect has served as a basis for the formation of the Western literary language. Keeping in mind this large role, it is surprising that the Istanbul dialect has still not been studied in detail. However, there are innumerable writings where the Istanbul dialect has been written down, with small or large relevance or authenticity.¹ When the Civil language of Armenian (Civil Armenian, աշխարհաբառ) was first established, the newspapers and books that were published, whether in Istanbul, Venice, or Smyrna, were written in the colloquial language of the plebeian class (ռամիկ դաս) of Istanbul. Armenian writers bit by bit cleaned it up with Classical Armenian, and they created the new literary language.

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 195).]]

30.2 Phonology

30.2.1 Segment inventory

30.2.1.1 Vowels

The sound system of the Istanbul dialect has the following 8 vowels (Table 30.1).

Table 30.1: Vowels of the Istanbul dialect

/i/ <ի>	/y/ <իւ>	/u/ <ու>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>
		/o/ <օ>
		/ɑ/ <ա>

¹[[The original phrase is <զի՞ կամ շատ հարազատութեամբ>; I'm not completely sure what this phrase means though because it seems to be some idiomatic use. (?)]]

The sound /æ/ <ա>, which is found in many other dialects, does not exist here.

Similarly, the differences between the sounds /iɛ, e/ <է, է> and /yօ, o/ <ո, օ> are missing here.

The sound /v/ <իւ> is founded in Turkish loanwords. The literary language of Istanbul uses it in place of the Old Armenian /iւ/ <իւ> diphthong, next to a consonant. For example, the words in Table 30.2 are pronounced with /v/ in the Istanbul literary dialect, while the plebeian (ռասիկ) dialect uses /džun/ ‘snow’ <ձնլւ>.

Table 30.2: Emergence of /v/ <իւ> in the literary Istanbul dialect

	Classical Armenian	> literary Istanbul	cf. SEA
‘snow’	ձնյան ձիւն	tsʰyn գիւն	ձյուն ձյուն
‘column’	սյան սիւն	syn սիւն	sjun սյուն

In contrast, the sound /œ/ <էօ> is absent from the literary language, while in the popular language it exists and it is used instead of the sounds /e, o/ <է, օ>, if there is a sound /o/ <օ> and /e/ <է> before or after them (Table 30.3).

Table 30.3: Emergence of /œ/ <էօ> in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
‘wheat’	tsʰorean գորեան	tsʰoeren գորէան	tsʰoren գորեն
‘daytime’	tsʰerek, գերէկ,	tsʰoereg գորէէգ	tsʰerek գերէէկ
	tsʰorek գորէէկ		
‘cherub’	kʰerovbē քերովբէ	kʰoerovbē քորովբէ	kʰerovbe քերովբէ
‘seraph’	serovbē սերովբէ	soerovbē սօրովբէ	serovbe սերովբէ

Original page number 250.

There are no diphthongs in the Istanbul dialect.

30.2.1.2 Consonants

The consonants have two degrees: voiced and voiceless aspirated. However it must be noted that the voiced consonants of Istanbul are like voiced sounds of German, and for example a French listener would perceive them as voiceless unaspirated. When the sound is given emphasis², then the voicing can increase

²[[The original phrase is <ուղուի ծայնին սաստկութիւն տալ>; my translation is my best guess on how to interpret the original. (?)]]

and approach the degree of French voiced sounds. This is such that there many times when the same person pronounces the same word, sometimes as voiceless unaspirated, and sometimes as very voiced. For details and a study of the pronunciation of these sounds in the glottis, see my work ([Adjarian 1899](#)).

30.2.2 Sound changes

The sound changes in the Istanbul dialect are not big. Although the Istanbul dialect is very far from the borders of the Armenian country, but it is much more faithful to Old Armenian, than many of the dialects in the Armenian country.

30.2.2.1 Monophthong vowel changes

The vowels have generally preserved the old pronunciations:

- CA /ɑ/ <ω> → /ɑ/ <ω>
- CA /e, ē/ <է, է> → /e/ <է> (in every situation)
- CA /ə/ <ղ> → /ə/ <ղ>
- CA /i/ <ի> → /i/ <ի>
- CA /o, օ/ <ն, օ (աւ)> → /o/ <օ> (in every situation)
- CA /u/ <նւ> → /u/ <նւ>

30.2.2.2 Diphthongal vowel changes

The diphthongs became simple vowels:

- CA /ai/ <այ> → /a/ <ա>
- CA /ɛa/ <էա> → /e/ <է>
- CA /iu/ <իւ> → /u/ <նւ>
- CA /oɪ/ <օյ> → /u/ <նւ>

For example in Table 30.4.

Table 30.4: Reduction of Classical Armenian diphthongs in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
‘father’	haɪ̯ɾ	haɾ	hajɾ
‘black’	seɑ̯ɾ	sev	sev
‘snow’	ðzi̯un	ðzun	ðzjun
‘light’	lo̯i̯s	lus	lujs
‘sister’	kʰo̯i̯ɾ	kʰur	kʰujɾ

Next to vowels or alone, these become a vowel + consonant (Table 30.5).

Table 30.5: Splitting of Classical Armenian diphthongs to vowel + glide sequences in the Istanbul dialect

Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
haj-o ⁱ հայոյ	haj-u հայու	haj-i հայի
najil նայիլ	najil նայիլ	najel նայել
hiwand հիվանդ	hivand հիվանդ	hivand հիվանդ

[[Note that Adjarian seems to treat an intervocalic glide in Classical Armenian as part of a diphthong: /haj-oⁱ/ instead of /haj-oi/ <հայոյ>. But, I'm very skeptical of such a treatment for Classical Armenian, simply because such an analysis creates unclear syllable boundaries. See discussion in §1.3.2.3.]]

30.2.2.3 Consonant changes

30.2.2.3.1 Laryngeal changes For the consonants, the voiced stay voiced, but they became voiceless aspirated after the sound /r/ <ր>. The voiceless unaspirated sounds became voiced everywhere. The voiceless aspirated sounds stay the same.

30.2.2.3.2 Word-initial uvular fricatives The word-initial sound /ʁ/ <ր> is not known in the Istanbul dialect; and whenever this sound occurs at the beginning of the word, it becomes /χ/ <խ>. Even the name of the letter /ʁ/ <ր> has changed (Table 30.6).³

Table 30.6: Absence of word-initial Classical Armenian /ʁ/ <ր> in the Istanbul dialect

Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA or SWA
ułarkel ուղարկել	χrkel խրկել	սքարց, ուղարկել, SWA
ułewerel ուղեւրել	χavrel խավրել	սքերց ողրել
łakas Ղուկաս	χugas Խուզաս	սքեվոր ուղեւրել SEA
łazaros Ղազարոս	χazaros Խազարոս	սքակաս Ղուկաս SEA
łat ղատ	χad խադ	սքազարոս Ղազարոս SEA
		սքատ ղատ SEA

³[[For the word 'to guide', Adjarian includes a reconstructed intermediate form *χauvel/*<ղաւրել>.]]

30.3 Morphology

30.3.1 Noun inflection or declension

In the case declension, a strong simplification has been introduced. There are only four cases: nominative-accusative, genitive-dative, ablative, and instrumental. The plural is formed with the formatives /-er/ <ԷՐ> or /-ner/ <ՆԵՐ>. The following is the general picture of declension (Table 30.7).

Original page number 251.

Table 30.7: Case declension for the word ‘bread’ in the Istanbul dialect

	Singular		Plural	
NOM-ACC	hats ^h	hwug	hats ^h -er	hwug-ԷՐ
GEN-DAT	hats ^h -i	hwug-ի	hats ^h -er-u	hwug-ԷՐՈՒ
ABL	hats ^h -e	hwug-է	hats ^h -er-e	hwug-ԷՐ-է
INS	hats ^h -ov	hwug-օվ	hats ^h -er-ov	hwug-ԷՐ-օվ

Except for a few exceptions, which form their own declension classes (among these, a very notable class are the words with suffix /-utʰin/ <-ՈՒԺԻՆ>, from CA /-utʰiն/ <ՈՒԺԻՆ>), all the remaining words follow this declension even the words in (Table 30.8) ([[that are irregular in SEA/SWA]]), and words with a rime /i/ <հ>.

Table 30.8: Regular declension for various words in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SEA	
‘dog’			fun	շուն
‘dog (GEN)’	fun-i	շունի	fan	շան
‘house’			tun	տուն
‘house (GEN)’	dun-i	դունի	tan	տան
‘house (ABL)’	tun-e	տունե	tən-its ^h	տնից
‘mouse’			muk	մուկ
‘mouse (GEN)’	mug-i	մուգի	mək-an	մկան
‘fish’			dzuk	ձուկ
‘fish (GEN)’	dzug-i	ձուգի	dzək-an	ձկան
‘fish (ABL)’	dzug-e	ձուգե	dzəkn-its ^h	ձկնից
‘wine’			gini	գինի
‘wine (GEN)’	gini-i	գինիի	gin-u	գինու
‘barley’			gari	գարի
‘barley (GEN)’	gari-i	գարիի	gar-u	գարու

30.3.2 Pronoun inflection or declension

The following is the general picture of the pronoun declension (Table 30.9).

Table 30.9: Declension paradigm for personal pronouns in the Istanbul dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	es tu	dun դուն	an ան	menk ^h մենք	duk ^h դուք	anonk ^h անօնք
GEN	im իմ	k ^h u քու	anor անօր	mer մեր	dzer ^h ձեր	anonts ^h անօնտս
DAT	əndz-i ընձի	k ^h ez-i քեզի	anor անօր	mez-i մեզի	dzez-i ձեզի	anonts ^h անօնտս
ACC	is, əndz-i իս, ընձի	k ^h ez-i քեզի	an ան	mez-i մեզի	dzez-i ձեզի	anonk ^h անօնք
ABL	iz-me իզմէ	k ^h ez-me քեզմէ	an-ge անգէ	mez-me մեզմէ	dzez-me ձեզմէ	anonts ^h -me անօնտսմէ
INS	iz-mov իզմօվ	k ^h ez-mov քեզմօվ	an-ov անօվ	mez-mov մեզմօվ	dzez-mov ձեզմօվ	anonts ^h -mov անօնտսմօվ

[[Adjarian provides the following paradigm for demonstrative proximal pronoun 'this' (Table 30.10).]]

Table 30.10: Declension paradigm for the demonstrative proximal pronoun 'this' in the Istanbul dialect

	Singular 'this'		Plural 'these'	
NOM	sa	սա	s(a)vonk ^h	ս(ա)վօնք
GEN	səvor	սըվօր	s(a)vonts ^h	ս(ա)վօնց
DAT	səvor	սըվօր	s(a)vonts ^h	ս(ա)վօնց
ACC	səviga	սըվիզա	s(a)vontk ^h	ս(ա)վօնք
ABL	sə(v)-gə	սը(վ)զէ	s(a)vonts ^h -me	ս(ա)վօնցմէ
INS	səv-ov	սըվօվ	s(a)vonts ^h -mov	ս(ա)վօնցմօվ

There are also the forms in Table (30.11). These are all declined simply based on the pronoun 'this' /sa, as/ <սա, աս>.

Table 30.11: Sample of demonstrative nominative singular pronouns in the Istanbul dialect

Proximal 'this'		Medial 'that'		Distal 'that yonder'	
as	աս	ad	ադ		
		da	դա	na	նա
asiga	ասիգա	adiga	ադիգա	aniga	անիգա
asigag	ասիգագ	adigag	ադիգագ	anigag	անիգագ
saviga	սավիգա	daviga	դավիգա	naviga	նավիգա
savigag	սավիգագ	davigag	դավիգագ	navigag	նավիգագ
sviga	սվիգա	dviga	դվիգա	nviga	նվիգա
svigag	սվիգագ	dvigag	դվիգագ	nvigag	նվիգագ

30.3.3 Verb inflection or conjugation

For verb conjugation classes, what remains is only /-el, -il, -al/ <էլ, իլ, ալ>, and /-nel, -nil, -nal/ <նէլ, նիլ, նալ>. We place here the conjugation of the verb 'to like', as an example of the first conjugation class.

[[Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.]]

[[Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.]]

Original page number 252.

30.3.3.1 Subjunctive present and past

[[In SWA (Table 30.12), the subjunctive present is a finite verb form made up of the verb stem, plus a theme vowel, plus agreement suffixes. For a verb like 'to like', the theme vowel is a constant /-e-/. The Istanbul dialect uses an identical morphological strategy.]]

Table 30.12: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-e-m	սիրեմ	sir-e-m	սիրեմ
				‘(if) I like’
2SG	sir-e-s	սիրես	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-e-∅	սիրէ	sir-e-∅	սիրէ
1PL	sir-e-nk ^h	սիրենք	sir-e-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sir-e-k ^h	սիրեք	sir-e-k ^h	սիրեք
3PL	sir-e-n	սիրեն	sir-e-n	սիրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

[[In SWA, the subjunctive past (Table 30.13) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. Istanbul again uses the same strategy.]]

Table 30.13: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-e-i-∅	սիրէի	sir-ej-i-∅	սիրէի
				‘(if) I liked’
2SG	sir-e-i-ɾ	սիրէիր	sir-ej-i-ɾ	սիրէիր
3SG	sir-e-∅-ɾ	սիրէր	sir-e-∅-ɾ	սիրէր
1PL	sir-e-i-nk ^h	սիրէինք	sir-ej-i-ŋk ^h	սիրէինք
2PL	sir-e-i-k ^h	սիրէիք	sir-ej-i-k ^h	սիրէիք
3PL	sir-e-i-n	սիրէին	sir-ej-i-n	սիրէին
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

30.3.3.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative, progressive, and future

[[In Istanbul, many other tenses seem to be built on the subjunctive (Table 30.14). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /gə-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The progressive is formed by adding the enclitic /goɾ/ after the indicative forms. The future and past future are formed also by adding the proclitic /bidi/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves exactly the same and I don’t provide its paradigm.]]

Table 30.14: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Istanbul dialect

1SG	Indicative present <Ներկայ> gə sir-e-m 'I like'	Indicative past imperfective <անկատար> gə sir-e-i-∅ 'I would like'
2SG	gə sir-e-s gə sir-e-∅	gə sir-e-i-r gə sir-e-∅-r
3SG	gə sir-e-nk ^h	gə sir-e-i-nk ^h
1PL	gə sir-e-k ^h	gə sir-e-i-k ^h
2PL	gə sir-e-n	gə sir-e-i-n
3PL		IND-√-TH-PST-AGR
	IND-√-TH-AGR	
1SG	Present progressive <շարունական ներկայ> gə sir-e-m gor 'I am liking'	Past imperfective progressive <շարունական անկատար> gə sir-e-i-∅ gor 'I was liking'
2SG	gə sir-e-s gor	gə sir-e-i-r gor
3SG	gə sir-e-∅ gor	gə sir-e-∅-r gor
1PL	gə sir-e-nk ^h gor	gə sir-e-i-nk ^h gor
2PL	gə sir-e-k ^h gor	gə sir-e-i-k ^h gor
3PL	gə sir-e-n gor	gə sir-e-i-n gor
	IND-√-TH-AGR PROG	IND-√-TH-PST-AGR PROG
1SG	Future <ապառնի> bidi sir-e-m 'I will like'	Past future <անցեալ ապառնի> bidi sir-e-i-∅ 'I was going to like'
2SG	bidi sir-e-s	bidi sir-e-i-r
3SG	bidi sir-e-∅	bidi sir-e-∅-r
1PL	bidi sir-e-nk ^h	bidi sir-e-i-nk ^h
2PL	bidi sir-e-k ^h	bidi sir-e-i-k ^h
3PL	bidi sir-e-n	bidi sir-e-i-n
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-PST-AGR

30.3.3.3 Present perfect and past perfect

[[In SWA, the present perfect (Table 30.15) and past perfect (Table 30.16) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Istanbul uses a similar system. Adjarian only provides a participle with the suffix /-er/ <էր>. Adjarian doesn't state if this suffix has evidential meaning or not, but I suspect it does. (?)]]

Table 30.15: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-er e-m	սիրեր եմ	sir-er e-m	սիրեր եմ
				‘I have liked’
2SG	sir-er e-s	սիրեր ես	sir-er e-s	սիրեր ես
3SG	sir-er e-∅	սիրեր է	sir-er e-∅	սիրեր է
1PL	sir-er e-nk ^h	սիրեր ենք	sir-er e-ŋk ^h	սիրեր ենք
2PL	sir-er e-k ^h	սիրեր եք	sir-er e-k ^h	սիրեր եք
3PL	sir-er e-n	սիրեր են	sir-er e-n	սիրեր են
	√-EPTCP AUX-AGR		√-EPTCP AUX-AGR	

Table 30.16: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-er e-i-∅	սիրեր էի	sir-er ej-i-∅	սիրեր էի
				‘I had liked’
2SG	sir-er e-i-r	սիրեր էիր	sir-er ej-i-r	սիրեր էիր
3SG	sir-er e-∅-r	սիրեր էր	sir-er e-∅-r	սիրեր էր
1PL	sir-er e-i-nk ^h	սիրեր էնք	sir-er ej-i-ŋk ^h	սիրեր էնք
2PL	sir-er e-i-k ^h	սիրեր էք	sir-er ej-i-k ^h	սիրեր էք
3PL	sir-er e-i-n	սիրեր էն	sir-er ej-i-n	սիրեր էն
	√-EPTCP AUX-PST-AGR		√-EPTCP AUX-PST-AGR	

30.3.3.4 Past perfective or aorist

[[The past perfective (Table 30.17) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Istanbul dialect again behaves identically.]]

Table 30.17: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի	sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի
			‘I liked’	
2SG	sir-e- \widehat{ts}^h -i-r	սիրեցիր	sir-e- \widehat{ts}^h -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-e- \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրեց	sir-e- \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-nk ^h	սիրեցիլը	sir-e- \widehat{ts}^h -i-ŋk ^h	սիրեցիլը
2PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիլք	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիլք
3PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցիլն	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցիլն
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

30.3.3.5 Imperative and prohibitive

[[For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to like’ (Table 30.18). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e- \widehat{ts}^h -ek^h/ after the root such that /-e- \widehat{ts}^h / forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Istanbul again does the exact same strategy.]]

Table 30.18: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA ‘like!’	
2SG	sir-e-∅	սիրէ	sir-e-∅	սիրէ
2PL	sir-e- \widehat{ts}^h -ek ^h	սիրեցէլք	sir-e- \widehat{ts}^h -ek ^h	սիրեցէլք

[[For the prohibitive or negative imperative (Table 30.19), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The prohibitive marker carries stress. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Istanbul, the prohibitive marker is either /mi/ or /mə/.]]

Table 30.19: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA ‘do not like!’	
2SG	mí sir-e-r	մի՛ սիրէր	mí sir-e-r	մի՛ սիրէր
	mé sir-e-r	մը՛ սիրէր		
2PL	mí sir-e-k ^h	մի՛ սիրէլք	mí sir-e-k ^h	մի՛ սիրէլք
	mé sir-e-k ^h	մը՛ սիրէլք		

30.3.3.6 Non-finite forms

[[Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 30.20. SWA and Istanbul have the same forms. Note that Adjarian uses the term ‘past participle’ to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-adz/ in SWA, and evidential participle /-er/ in SWA. The future participle is also called the future converb.]]

Table 30.20: Participles or converbs <ηերբայլեր> for the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

		Istanbul	cf. SWA		
Infinitive	անորոշ	sir-e-l	սիրել	sir-e-l	սիրել
Past	անցեալ	sir-adz	սիրած	sir-adz	սիրած
		sir-er	սիրեր	sir-er	սիրեր
Future	ապառնի	sir-i-l-u	սիրելու	sir-e-l-u	սիրելու
		sir-i-l-ik ^h	սիրելիք	sir-e-l-ik ^h	սիրելիք

Original page number 253.

30.3.3.7 Other complex tenses

For the participles, the forms /sir-adz/ <սիրած> and /sir-e-l-u/ <սիրելու> are used to make many complex forms.

[[Throughout this section, Adjarian lists various complex tenses. He Adjarian doesn’t translate or explain the meaning of any these complex tenses. For the morphology, I provide a simple rule to describe it. For the semantics, I can somewhat guess their meaning based on similarities to SWA. The (?) marks my uncertainty in my translation, even after consulting with other SWA speakers.⁴ It’s generally difficult to find concrete semantic differences between some of these complex forms; see Boyacioglu (2010) for some pedagogically-oriented paradigms and their explanation.]]

[[In (1), Adjarian lists complex tenses build over the resultative participle with present tense-marking.]]

- (1) Istanbul
 - a. sir-adz e-m
✓-RPTCP aux-1SG
‘I have liked.’

⁴[[I thank George Balabanian for help in this.]]

սիրած եմ

Rule: Take the resultative participle, add the present auxiliary.

- b. sir- $\widehat{\text{adz}}$ e-m e \times -er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ aux-1SG be-EPTCP

‘I have liked, apparently.’

սիրած եմ եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the present auxiliary, add the word /e \times -er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- c. sir- $\widehat{\text{adz}}$ g-əll-a-m
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ IND-be-TH-1SG
 ‘I (will) have liked.’ սիրած գըլլամ
 Rule: Take the resultative participle, add the indicative present form of ‘to be’.

- d. sir- $\widehat{\text{adz}}$ g-əll-a-m e \times -er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ IND-be-TH-1SG be-EPTCP

‘I (will) have liked, apparently.’

սիրած գըլլամ եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the indicative present form of ‘to be’, add the word /e \times -er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- e. sir- $\widehat{\text{adz}}$ g-əll-a-m gor
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ IND-be-TH-1SG PROG

‘I have been liking.’

սիրած գըլլամ գօր

Rule: Take the resultative participle, add the indicative present form of ‘to be’, add the progressive marker /gor/.

- f. sir- $\widehat{\text{adz}}$ g-əll-a-m gor e \times -er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ IND-be-TH-1SG PROG be-EPTCP

‘I have been liking, apparently.’

սիրած գըլլամ գօր եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the indicative present form of ‘to be’, add the progressive marker /gor/, add the word /e \times -er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- g. *sir-adz əll-a-m (ne)*

✓-RPTCP be-TH-1SG SBJV

‘If I have liked.’

սիրած ըլլամ (նէ)

Rule: Take the resultative participle, add the subjunctive present form of ‘to be’, add the subjunctive marker /ne/.

- h. *sir-adz əll-a-m (ne) ež-er*

✓-RPTCP be-TH-1SG SBJV be-EPTCP

‘If I have liked, apparently.’

սիրած ըլլամ (նէ) եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the subjunctive present form of ‘to be’, add the subjunctive marker /ne/, add the word /ež-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- i. *sir-adz ež-a-∅*

✓-RPTCP be-PST-1SG

‘I was liked.’

սիրած եղա

Rule: Take the resultative participle, add the past perfective form of ‘to be’.

- j. *sir-adz bidi əll-a-m*

✓-RPTCP FUT be-TH-1SG

‘I will have liked.’

սիրած բիդի ըլլամ

Rule: Take the resultative participle, add the future form of ‘to be’ (made up of /pidi/ plus the verb form).

- k. *sir-adz bidi əll-a-m ež-er*

✓-RPTCP FUT be-TH-1SG be-EPTCP

‘I will have liked, apparently.’

սիրած բիդի ըլլամ եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the future form of ‘to be’ (made up of /pidi/ plus the verb form), add the word /ež-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- l. *sir-adz əll-a-l-u e-m*

✓-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG

‘I am to like.’ (there’s a sense of an obligatory and necessitative future)

սիրած ըլլալու ել

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the present auxiliary.

- m. sir- \widehat{adz} əll-a-l-u e-m e \times -er
 $\sqrt{-RPTCP}$ be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG be-EPTCP

'I am be like, apparently.'

սիրած ըլլալու ել եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the present auxiliary, add the word /e \times -er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- n. sir- \widehat{adz} əll-a-l-u əll-a-m (ne)
 $\sqrt{-RPTCP}$ be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV

'If I will be liking.' (or perhaps 'If I am to be liking.')

սիրած ըլլալու ըլլամ (նԵ)

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the subjunctive present form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/.

- o. sir- \widehat{adz} əll-a-l-u əll-a-m (ne) e \times -er
 $\sqrt{-RPTCP}$ be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV be-EPTCP

'If I will be liking, apparently.' (or perhaps 'If I am to be liking, apparently.')

սիրած ըլլալու ըլլամ (նԵ) եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the subjunctive present form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/, add the word /e \times -er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

[[In (2), Adjarian lists complex tenses build over the resultative participle with past tense-marking.]]

(2) Istanbul

- a. sir- \widehat{adz} e-i-∅
 $\sqrt{-RPTCP}$ aux-PST-1SG

'I had liked.'

սիրած էի

Rule: Take the resultative participle, add the past auxiliary.

- b. sir-ad \widehat{z} e-i-∅ e ε -er
 √-RPTCP aux-PST-1SG be-EPTCP
 'I had liked, apparently.'
 սիրած էի եղել
 Rule: Take the resultative participle, add the past auxiliary, add the word /e ε -er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- c. sir-ad \widehat{z} g-əll-aq-i-∅
 √-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG
 'I would have liked.'
 սիրած գըլլայի
 Rule: Take the resultative participle, add the indicative past imperfective form of 'to be'.
- d. sir-ad \widehat{z} g-əll-aq-i-∅ e ε -er
 √-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG be-EPTCP
 'I would have liked, apparently.'
 սիրած գըլլայի եղել
 Rule: Take the resultative participle, add the indicative past imperfective form of 'to be', add the word /e ε -er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- e. sir-ad \widehat{z} g-əll-aq-i-∅ gor
 √-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG PROG
 'I had been liking.'
 սիրած գըլլայի գօր
 Rule: Take the resultative participle, add the indicative past imperfective form of 'to be', add the progressive marker /gor/.
- f. sir-ad \widehat{z} g-əll-aq-i-∅ gor e ε -er
 √-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG PROG be-EPTCP
 'I had been liking, apparently.'
 սիրած գըլլայի գօր եղել
 Rule: Take the resultative participle, add the indicative past imperfective form of 'to be', add the progressive marker /gor/, add the word /e ε -er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- g. sir-ad \widehat{z} əll-aq-i-∅ (ne)
 √-RPTCP be-TH-PST-1SG SBJV
 'If I had liked.'

սիրած ըլլայի (լէ)

Rule: Take the resultative participle, add the subjunctive past form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/.

- h. sir- $\widehat{\text{adz}}$ əll-aq-i-∅ (ne) եք-er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ be-TH-PST-1SG SBJV be-EPTCP

'If I had liked, apparently.'

սիրած ըլլայի (լէ) եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the subjunctive past form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/, add the word /եք-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- i. sir- $\widehat{\text{adz}}$ bidi əll-aq-i-∅
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ FUT be-TH-PST-1SG

'I would have liked.'

սիրած բիդի ըլլայի

Rule: Take the resultative participle, add the past future form of 'to be' (made up of /pidi/ plus the verb form).

- j. sir- $\widehat{\text{adz}}$ bidi əll-aq-i-∅ եք-er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ FUT be-TH-PST-1SG be-EPTCP

'I would have liked, apparently.'

սիրած բիդի ըլլայի եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the past future form of 'to be' (made up of /pidi/ plus the verb form), add the word /եք-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- k. sir- $\widehat{\text{adz}}$ əll-a-l-u e-i-∅
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG

'I was (going) to like.'

սիրած ըլլալու եի

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the past auxiliary.

- l. sir- $\widehat{\text{adz}}$ əll-a-l-u e-i-∅ եք-er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG be-EPTCP

'I was (going) to like, apparently.'

սիրած ըլլալու եի եղեր

Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the past auxiliary, add the word /եք-er/ 'it

apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- m. sir-adz əll-a-l-u əll-aj-i-∅ (ne)
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-PST-1SG SBJV
 'If I was going to like.'
 սիրած ըլլալու ըլլայի (լէ)
 Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the subjunctive past form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/.
- n. sir-adz əll-a-l-u əll-aj-i-∅ (ne) e^h-er
 $\sqrt{-\text{RPTCP}}$ be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-PST-1SG SBJV be-EPTCP
 'If I was going to like, apparently.'
 սիրած ըլլալու ըլլայի (լէ) եղէր
 Rule: Take the resultative participle, add the future converb form of 'to be' (with suffix /-u/), add the subjunctive past form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/, add the word /e^h-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

[In (3), Adjarian lists complex tenses build over the future converb with present tense-marking.]

(3) Istanbul

- a. sir-e-l-u e-m
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ aux-1SG
 'I will like.'
 սիրելու եմ
 Rule: Take the future converb, add the present auxiliary.
- b. sir-e-l-u e-m e^h-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ aux-1SG be-EPTCP
 'I will like, apparently.'
 սիրելու եմ եղէր
 Rule: Take the future converb, add the present auxiliary, add the word /e^h-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- c. sir-e-l-u g-əll-a-m
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-1SG
 'I would like.'

սիրելու գոլամ

Rule: Take the future converb, add the indicative present form of 'to be'.

d. sir-e-l-u g-əll-a-m eər-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-1SG be-EPTCP

'I would like, apparently.'

սիրելու գոլամ եղեր

Rule: Take the future converb, add the indicative present form of 'to be', add the word /eər-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

e. sir-e-l-u g-əll-a-m gor
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-1SG PROG

'I am going to like.' (with a meaning that I will (in the future) intend to like) (?)

սիրելու գոլամ գօր

Rule: Take the future converb, add the indicative present form of 'to be', add the progressive marker /gor/.

f. sir-e-l-u g-əll-a-m gor eər-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-1SG PROG be-EPTCP

'I am going to like, apparently.' (?)

սիրելու գոլամ գօր եղեր

Rule: Take the future converb, add the indicative present form of 'to be', add the progressive marker /gor/, add the word /eər-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

g. sir-e-l-u əll-a-m (ne)
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ be-TH-1SG SBJV

'If I were to like.' (?)

սիրելու ըլլամ (լէ)

Rule: Take the future converb, add the subjunctive present form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/.

h. sir-e-l-u əll-a-m (ne) eər-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ be-TH-1SG SBJV be-EPTCP

'If I were to like, apparently.' (?)

սիրելու ըլլամ (լէ) եղեր

Rule: Take the future converb, add the subjunctive present form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/, add the word /eər-er/ 'it

apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

Original page number 254.

[[In (4), Adjarian lists complex tenses build over the future converb with past tense-marking.]]

(4) Istanbul

- a. sir-e-l-u e-i-∅
✓-TH-INF-FUT.CVB aux-PST-1SG
'I was going to like.'
սիրելու էի
Rule: Take the future converb, add the past auxiliary.

b. sir-e-l-u e-i-∅ eε-er
✓-TH-INF-FUT.CVB aux-PST-1SG be-EPTCP
'I was going to like, apparently.'
սիրելու էի եղել
Rule: Take the future converb, add the past auxiliary, add the word /eε-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.

- c. sir-e-l-u g-əll-aj-i-∅
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-PST-1SG
 'I would had liked.'
 սիրելու գըլլայի
 Rule: Take the future converb, add the indicative past imperfective form of 'to be'.
- d. sir-e-l-u g-əll-aj-i-∅ e^z-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-PST-1SG be-EPTCP
 'I would had liked, apparently.'
 սիրելու գըլլայի եղեր
 Rule: Take the future converb, add the indicative past imperfective form of 'to be', add the word /e^z-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- e. sir-e-l-u g-əll-aj-i-∅ gor
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-PST-1SG PROG
 'I was going to be liking.' (with a meaning that I was (in the future) intending to like) (?)
 սիրելու գըլլայի գօր
 Rule: Take the future converb, add the indicative past imperfective form of 'to be', add the progressive marker /gor/.
- f. sir-e-l-u g-əll-aj-i-∅ gor e^z-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ IND-be-TH-PST-1SG PROG be-EPTCP
 'I was going to be liking, apparently.' (?)
 սիրելու գըլլայի գօր եղեր
 Rule: Take the future converb, add the indicative past imperfective form of 'to be', add the progressive marker /gor/, add the word /e^z-er/ 'it apparently became' which provides an evidential meaning of uncertainty.
- g. sir-e-l-u əll-aj-i-∅ (ne)
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ be-TH-PST-1SG SBJV
 'If I were going to like.'
 սիրելու ըլլայի (նէ)
 Rule: Take the future converb, add the subjunctive past form of 'to be', add the subjunctive marker /ne/.
- h. sir-e-l-u əll-aj-i-∅ ne e^z-er
 $\sqrt{-\text{TH-INF-FUT.CVB}}$ be-TH-PST-1SG SBJV be-EPTCP
 'If I were going to like, apparently.'

սիրելու ըլլայի և եղեք

Rule: Take the future converb, add the subjunctive past form of ‘to be’, add the subjunctive marker /ne/, add the word /eւ-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

- i. sir-e-l-u bidi əll-aj-i-∅
 √-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-PST-1SG

‘I was going to like.’

սիրելու բիդի ըլլայի

Rule: Take the future converb, add the past future form of ‘to be’ (made up of /pidi/ plus the verb form).

- j. sir-e-l-u bidi əll-aj-i-∅ eւ-er
 √-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-PST-1SG be-EPTCP

‘I was going to like, apparently.’

սիրելու բիդի ըլլայի եղեք

Rule: Take the future converb, add the past future form of ‘to be’ (made up of /pidi/ plus the verb form), add the word /eւ-er/ ‘it apparently became’ which provides an evidential meaning of uncertainty.

30.4 Literature

As we said above, the Istanbul dialect is still not studied. The innumerable manuscripts that are written in this dialect (newspapers, novels, fables, proverbs, folk songs, especially comedic writings and comedies) generally don’t have the needed scientific accuracy. The latter condition can be satisfied by my collection of Istanbul-Armenian oral literature, from which only a part was published in the Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine], volume 9 (Ժ.), page 160-196. As a text sample, I place here the following real case, which is a letter of mine written with the scientific orthography.

30.5 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.]]

Ան իրինգումը ԲԵօյիւք-Դերէ գացեր էի, ծօվին քենարը վեր վար փիյացա (պտոյտ)■ գընէի գոր: Բանէ մը խաբար չունինք: ՄԵյ մըն ա դէսնաս բաֆօրը եգավ, մէշն ինընշախընզ մարքթիքը դուրս թափեցան. ամմենուն ըունգը նեղէր, բէնզըբէթը..■

Original page number 255.

... դէղնէր, իրարու հեռ խօսել-խօրաթել բիլէ չիքա (չկայ): Հրանդը դէմս ելավ. մօդեցա, ծառքս օմուզի դրի, – հ՞նչ գա, ա՛խբար, ըսի:

– Սո՞ւ եղիր, ըսավ գամաց ծանօվ մը, բան չիքա, գամաց խօրաթե, բաղին վրա ջանջ գա (ծածկաբանութիւն որ կը նշանակէ «լող օտար մարդ կայ»):

Երգուքնիս քօվ քօվի՝ բերաննիս բաբընձած՝ իսգէլէն անցանք փիյացան: Օրթալընը■ մարթ մարթասանք չմնաց. ամմեն մարթ դուն վագեց: Նայեցա քի մէզի լսող չիքա, նորէն դարցա Հրանդին:

– Ե՛, Հրանդ, ըսէ նայինք, լեզուիթ դագը բան մը գա ամա, զը բահես գօր: – Ցույց եղավ, ցո՞ւյց... ըսավ գամաց ծանօվ մը: – Զօ ինչ գընէս, ցո՞ւյց մի... – Հա, Հնչագայաննէրը Բաբա-Ալին գօխէր էն, քանի մը ասգէր մեղոցուցէր էն. Դաշիգնէրը դուրս թափեցան, զարգին, շարթեցին, հազարէն եվէլ հայ մեղոցուցէրը էն. անշախ խանութնիս գօցեցինք, քեօթրիւ փախանք, ինքըգինքնիս բաֆօր (շոգնաւա) նեղէցինք:

– Զօ ինչ գընէս բէ՛: Աղ ինչ գէշ խաբար դուվիր ինծի: – Ասիգա զաթը շարժուց ըլլար բիդի. ինգիլիզին զըռխւլըննէրը եգած շարված էն Չանախ-Խալիին քենարը. չըթի մը զը բեցլէտին գօր. աս ցոյցը մա՛խսուսդան ըրին քի, Դաշիգնէրը Ելլան հայէրը շարթէն, ինգիլիզնէրն ա «Կա՛յ, դուն հայէրը զը շարթէ՞ս գօր մի» ըսէլօվ՝ Ելլան, յալլահ, Չանախ-Խալին գօխէն, դի՛ւզ Սդամբօլին■ վրան...:

Սիրդս թըփօր թըփօր նեղէլ բաշլայեց. ինսդա՞մ մի՞ լա՞մ մի. ան թաքքեյին գուզէի քի Հրանդին փաթղղվիմ երեսը, բերանը բացնէմ:

– Աս քիշէր ջամփա բիդի Ելլան, ըսավ եյր քի գէս քիշէրին թօփի-թիւփէնգի ծաննէր առնէս նէ, հիշ չվախնաս, ինգիլիզնէրն էն. մէզի ազադէլու բիդի գան:

Ասանգ խաբար մը զը բահվի՞. դուն վագեցի. Նայեցա քի սուֆրան դրէր էն, հարըս, մարըս, Հերսիյան, Արմենույին, Հայքը նստեր էր, ընծի զը բեցլէն գօր: Բանէ խաբար չունին:

– Անօր վարը գրիվ եղէր Ե. հայէրը Բաբա-Ալին առէր էն...

Original page number 256.

հազարէն եվէլ հայ շարթըվէր է. ամա վախնալու բան չիքա. աս քիշէր ինգիլիզին■ զըռխւլըննէրը Չանախ-Խալին բիդի գօխէն, Բօլիսին վրա բիդի գան, բաղաքը բիդի առնէն, մէզի թաքավօրութիւն բիդի դան:

Ամմենը դեղերնուն վեր ցաթգեցին. ուրախութաննուն ինչ ընէլսին չիյդէն. Հայգը բաշլայց ծառքվընէրը իրարու զարնել. հարըս «ԱՌերիմ հայէր, ըսավ. տէսա՞ր մի, գնիգ, ես քեզի չէի՞ ըսէր գօր քի աս դարի մո՛ւթլախս ազադութին մը բիդի ըլլա»: - «Ե՛, ըսավ մարս ա, ես ա չէի՞ ըսէր գօր քի սա աշգըս քանի մը օր է գր խաղա գօր. բան մը բիդի ըլլա ամմա, ինչ ըլլալիքը չիյդէի»:

- Թող ըլլա՛, թող ըլլա՛. աս ձերութանս՝ բաց աշգօվ մեյ մը սա թաքավորնիս դէսնամ դէ, բաշխա բան չէմ ուզէր Ասծուձմէ... հիշ բան մը չգրուամ ընէր նէ՛ հիշ չէ նէ բիդի երթամ ասգերներուն համար փրինձ ըսդրգելու:

Հացրէնիս գերանը, ես իմ օդաս քաշվեցա, հարս, մարս, քուրէրս, ախբարս ալ իրէնց դեղերը քաշվեցան բառգեցան: Ամա վօրին քունը գը դանի: Աշգըս բաց գը բերլէմ գօր քի հա հիմա գուրան ինգիլիզները, հա հիմա:

Գես քիշերը անցէր եր. մեյ մըն ալ բո՛ւմբ... ծան մը ելավ. մգիգ ըրի. ծանը կըրուցավ. աջարա անդաշի՞ն եգավ գըսէմ. քիշ մը բերլէցի, դէսա քի չէ, բո՛ւմբ... ծան մը դահա ելավ. բո՛ւմ... գէնէ եդէվէն, գէնէ եդէվէն...: Ալթըն շիւկէ չմնաց:

Հարս անթիի օդայէն ծան դուվավ.

- Զօ՛, Հրա՛յա, արթո՞ւն ես....
- Արթուն եմ, հա՛յրիգ....
- Գը լսէ՞ս գօր, ի՞նչ է աս...,
- Գը լսէմ գօր, անօ՞նք էն...:

Զաները եդէվէ եդէվ շադան. դէօշէզներնուս ցաթգեցինք, փէնջիրէին առչէվը վազեցինք, ծօվին հեռուները գը նայինք գօր... խօրունզէն եգած ծան մըն եր, թամամ գրագին թօփին ծանը գըլմաներ... ծանէն յէթն ալ բարագ լուս մը գէլլար, ծօվին վրայէն խըզըլքմի բէս գը զարներ գասնէր գօր:

- Ինգիլիզին թօփէրն են, ըսինք. Զանախ-Խալէն առին...:
- Ե՛ Զանախ-Խալէն մինչէվ հօս թօփի ծանա գուրա՞ քանի՞ սահաթվան շամկա-յ-է:

Original page number 257.

- Օր մը գը քաշէ ամա, ասօր ինգիլիզ գըսէն... ինգիլիզին ինչ ըլլալը գիդէ՞ս...
- Աղօր խօ՞սք զա. բէլքի-ա քի (թերեւս եւ) Զանախ-Խալէն առէր են դէ. Սիլիվրիին յա Զաթալզային բացէրն են:

- Աղանգ ըլլալու է:

Խնդումնիս փօրէրնիս բահած, հեմ վախօվ, հեմ ուրախութինօվ սիրդէրնիս լեցունգ, ինչ ընէնք չիյգէնք. աշվընէրնիս ծօվին դնգէր գը բերլէնք գօր: Զանէրը երթալով շահձան... Մէյ մըն ալ մէգ օրօնում մը, մէգ գիւրիւթիւ-փաթրողը մը, խըզըլքմ, սաղանախի բէս արգէվ մը, արգէ՞վ մը քի դունէրնիս հեմէն դեղէն քշէ՝ դանի ծօվը լեցունէ բիդի: Արգէվին խըզէն օլուխները թէվէրու բէս նէդէ բաշլայցին, թավանին հին ու մին դէղերէն ջուրը շառըլ-շուռուկ գը վազէ, ասդին գօցէնք՝ անթին գը վազէ, անթին գօցէնք՝ ասդին գը վազէ:

– Առի՞ր մի հիմա իսգիլիզը, ըսակ հարօս: Հեռույէն եգած ձաները օրոդումի ձան է եղեր, լուսն ա խըզըլշըմին իլէն չըմչըրախին փառըլթըն... մէսք ա իսգիլիզը եգակ ըսէլէն՝ գը բեզլէնք գօր:

Ինչ օր քեզի քրեցի նէ՝ մինազ մեզի չեղավ. ամմենուն դուսն ա ասանգ եղավ, հեմ հայ, հեմ դաշիզ: Վարը (Վոսփորի հայերը այսպէս կը կոչեն բուն Պօլիսը) դահա խըյախ եղեր է. փիլթիւն դաշիզները հայերուն դուսները լեցվէր էն, «Հիմա իսգիլիզը բիղի դա՝ փիլթիւն դաշիզները շարթէ բիղի, Ասծուձու սիրուն, աղբար դարվան դրացնութան սիրուն՝ մեզի ձագ մը խօթեցեք բահեցեք» ըսէլէն:

31 Rodosto

31.1 Background and literature

Original page number 258.

In European Turkey, there is only one Armenian settlement that still preserves the Armenian language: the settlement of Rodosto and Malkara. The two are neighbors and are heavily-Armenian cities. Other places, such as Silivri, Çatalca, Çorlu, Gyumyurdjina, Edirne, and so on are all entirely Turkish-speaking.

The Armenian dialect of this region is still not studied. There is not even a line written from the Rodosto language. There is only a folk prayer from Malkara, published in Փիւրակն [Byurakn] 1898, page 756.

In the summer of 1910, with the goal of studying Armenian dialects, I passed through Rodosto, where I prepared a study of the dialect by working with Armenologist and philologist Tigran Efendi Paghtikian (Մեծ. Տիգրան Եֆենդի Պաշտիկյան: [[SEA: /tigran paxtikjan/, SWA: /dikʰran baṣdigjan/]]). I extract the following succinct sketch from this unpublished work of mine.

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 214).]]

31.2 Phonology

31.2.1 Sound changes

31.2.1.1 Consonant changes

31.2.1.1.1 Laryngeal changes The dialect of Rodosto does not differ much from the dialect of Istanbul. The sound system is already the same. The consonants here have only two degrees: voiced and voiceless aspirated.

But in the dialects of Rodosto and Istanbul, there are many large differences. The Old Armenian voiceless unaspirated sounds have become voiced here, and the voiceless aspirated sounds have stayed voiceless aspirated as in other dialects. But in contrast, the voiced consonants have become voiceless aspirated.

This sound change, which is characteristic of also the Tigranakert and Malatya dialects, is very interesting from the point of view of the pronunciation of the

literary Western language. As we know, the Classical voiced consonants are pronounced as voiceless aspirated in the Western literary language ($/p^h, k^h, t^h/$ from CA /b, g, d/ <پ, զ, դ>, and so on); this is in contrast to even the vernacular language of Istanbul, where these same consonants...

Original page number 259.

... become voiced sounds. This is such that the duality of pronunciation is the most common phenomenon for Western Armenians. When an Istanbul Armenian speaks at home, he pronounces as in (1a), while if he is talking to a literary person, he will say with the literary pronunciation as in (1b).

- (1) a. Istanbul
 - i. dur-ə bats^h
door-DEF open.IMP.2SG
'Open the door.'
դուռը բաց
ii. dur-ə gots^h-e-∅
door-DEF close-TH-IMP.2SG
'Close the door.'
դուռը գողէ
- b. cf. SWA as spoken by an Istanbul speaker
 - i. t^hur-ə p^hats^h
door-DEF open.IMP.2SG
'Open the door.'
թուռը փաց (standard: դուռը բաց)
 - ii. t^hur-ə k^hots^h-e-∅
door-DEF close-TH-IMP.2SG
'Close the door.'
թուռը գողէ (standard: դուռը գողէ)

[*To clarify, the Istanbul form is more conservative with respect to the voicing values in Classical Armenian. The stops and affricates in the above Istanbul forms would be pronounced essentially the same as in Classical Armenian: /durən/ <դուռն> 'door', /bats^h/ 'open' <բաց>.]*

The duality of this pronunciation has always been surprising for researchers. Every person has had the idea that literate Istanbul Armenians have created the aforementioned pronunciations using an artistic style. But the way of pronunciation for Rodosto, combined with Tigranakert and Malatya, comes to finally

remove this useless concept, and it proves that the literary pronunciation of Istanbul, is the work of Armenian migrants who came from these areas. The first literate people of Istanbul of course belong to this same migrant group, and they have also introduced their way of pronunciation, just as how now the Istanbul Armenians spread it across the provinces.

It remains to be asked how this pronunciation of voiceless aspirated sounds originated in the dialects of Rodosto, Malatya, and Tigranakert.

In my opinion, the path for this sound change is the voiced aspirated consonants. Rodosto, Malatya,¹ and Tigranakert previously had voiced aspirated consonants, instead of the Old Armenian voiced consonants. The voiced aspirated sounds, because of their contained breath /b^h, g^h, d^h, dʒ^h/ (<bh, gh, dh, jh>), still present a certain level of voiceless aspiration till today, such that an untrained ear would hear them as voiceless aspirated. In this, the French here have the same sounds as <p, k, t>. It is this breath which, by getting a bit stronger, the preceding element became voiceless, and this created the group of voiceless aspirated consonants.

31.2.1.2 Monophthong vowel changes

31.2.1.2.1 Classical Armenian /e/ <է> For the changes in vowels and diphthongs, we note that Classical /e/ <է> became /e/ <է> (in all situations, except for the words in Table 31.1).

Table 31.1: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /je/ <յէ> in the Rodosto dialect

	Classical Armenian	> Rodosto	cf. SEA
'I'	es էu	jes յէu	jes էu
'when'	erb էրբ	jep ^h յէրփ	jerp ^h յէրբ
'song'	erg էրգ	jerk ^h յէրգ	jerk ^h յէրգ

31.2.1.2.2 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical /o/ <ո> becomes /vo/ <վօ> at the beginning of monosyllabic words; it becomes /o/ <օ> everywhere else.

31.2.1.3 Diphthongal vowel changes

The diphthongs changed as follows:

¹[[The original page had <Մալարացից>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <Մալաթիացից>; I fixed it.]]

- CA /ai/ <ωj> → /a/ <ω>
- CA /oi/ <ŋj> → /u/ <ŋL>
- CA /iu/ <hL> → /u/ <ŋL>

31.3 Morphology

31.3.1 Noun inflection or declension

In the grammar, the declensions have no differences at all from Istanbul. For words with the CA ending /-utʰiŋ/ <-նլթին>, the ablative is only a repeated /n/ <u> (Table 31.2).

Table 31.2: Ablative marking of nominalizer suffix from Classical /-utʰiŋ/ in the Rodosto dialect

	‘greatness’	‘greatness (ABL)’
Classical Armenian	metsutʰiŋ	մեծութին
> Rodosto		metsutʰen-ē
cf. SWA	medzutʰyn	մեծութին
cf. SEA	metsutʰjun	մեծությոն
		metsutʰjun-itsʰ

31.3.2 Numeral formation

For the numeral adjectives, what is...

Original page number 260.

interesting are the words in Table 31.3a, which are however present in Istanbul and other areas, where they require Armenian units during enumeration. In contrast, in Rodosto, the units are also Turkish, as in Table 31.3b; whereas the other decades (10-60) take Armenian units.

[[To clarify, he means that Rodosto has borrowed Turkish numerals to replace some Armenian numerals.]]

Table 31.3: Borrowed numerals in the Rodosto dialect

a.	‘70’ ‘80’ ‘90’	Rodosto jetʰmij sekʰsen doxsan	Turkish <yetmiş> <seksen> <doksan>	cf. SEA jotʰanasun utʰsun innəsun	յոթանասոն ութսոն ինսոն
b.	‘75’ ‘81’ ‘93’	jetʰmij beş sekʰsen bir doxsan ytfʰ	<yetmiş beş> <seksen bir> <doksan üç>	jotʰanasun hinq utʰsun mek innəsun jerekʰ	յոթանասոն հինգ ութսոն մեկ ինսոն յերեք

31.3.3 Pronoun inflection or declension

The pronouns are also the same as in Istanbul. Here we find that the 1SG accusative is /jes/. For the others, notable forms are in Table 31.4, which are either dative or accusative in Istanbul, but they are only dative in Rodosto.

Table 31.4: Sample of dative pronouns in the Rodosto dialect

dative 1SG 'to me'	indzi	ինձի
dative 1PL 'to us'	mezi	մեզի
dative 2SG 'to you'	k ^h ezi	զեզի
dative 2PL 'to you'	ts ^h ezi	զեզի

The accusative forms are in Table 31.5.

Table 31.5: Sample of accusative pronouns in the Rodosto dialect

accusative 1PL 'to us'	mez	մեզ
accusative 2SG 'to you'	k ^h ez	զեզ
accusative 2PL 'to you'	ts ^h ez	զեզ

For the third person pronouns, we cite the words in Table 31.6 and so on.

[[Note that Adjarian calls them as just third person pronouns, but based on their SWA cognates, these pronouns act as third person demonstrative pronouns.]]

Table 31.6: Sample of third person demonstrative pronouns in the Rodosto dialect

Singular 'this'		Singular 'these'	
as	աս	as ^h onk ^h	ասոնք
asiga	ասիգա	svonk ^h	սվոնք
asigag	ասիգագ		
asigagə	ասիգագը		
səviga	սըվիգա		
səvigagə	սըվիգագը		

31.3.4 Verb inflection or conjugation

31.3.4.1 Theme vowel changes

In conjugation, the Classical vowel /e/ <է> becomes /i/ <ի> next to nasals.

[[To clarify, Adjarian provides the paradigm of the indicative present (Table 31.7. In SWA, the theme vowel for a verb like ‘to like’ stays a constant /e/. But in Rodosto, the theme vowel changes to /i/ before nasal suffixes.]]

Table 31.7: Theme vowel changes in the indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Rodosto dialect

	Rodosto		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	գը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ ‘I like’
2SG	gə sir-e-s	գը սիրես	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-e-∅	գը սիրէ	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gə sir-i-nk ^h	գը սիրինք	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրենք
2PL	gə sir-e-k ^h	գը սիրեք	gə sir-e-k ^h	կը սիրեք
3PL	gə sir-i-n	գը սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
IND	√-TH-AGR		IND	√-TH-AGR

31.3.4.2 Progressive marking with /gor, go, or/ <գօր, գօ, օր>

The progressive is formed with the formative /gor/ <գօր>, against which we sometimes find /go/ <գօ> or /or/ <օր> (Table 31.8).

Table 31.8: Variation in progressive marking in the Rodosto dialect

	Rodosto		cf. SWA	
‘I am eating’	g-ud-i-m gor	գուրդիմ գօր	g-ud-e-m gor	կ’ուրտեմ կօր
	g-ud-i-m go	գուրդիմ գօ		
	g-ud-i-m or	գուրդիմ օր		
	IND eat-TH-1SG PROG		IND eat-TH-1SG PROG	

[[To clarify, in SWA, the present progressive is formed by adding the progressive enclitic /gor/ after the indicative present. In Rodosto, the shape of this progressive marker can vary.]]

31.3.4.3 Archaism in the past plural suffix

The 1PL of the imperfective and perfective has the vowel /a/ <ա> (Table 31.9), similarly to the dialects of Sebastia ([[§26.4.3.4]]) and Akn ([[§25.3.2.3]]).

[[For the 1PL, the past marker is /-i-/ for SWA. But in Rodosto, it is /-a-/ like in CA. The past suffix is used in the indicative past imperfective and the past perfective.]]

Table 31.9: Past 1PL marking in the Rodosto dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SWA
indc. past impf. 'we would like'	sir-ē-ɑ-k ^h like-TH-PST-1PL սիրեաք	gə sir-e-ɑ-nk ^h IND like-TH-PST-1PL գը սիրեալը	gə sir-ej-i-ŋk ^h IND like-TH-PST-1PL կը սիրեիլը
past perfective 'we liked'	sir-e- ^{ts} ^h -ɑ-k ^h like-TH-AOR-PST-1PL սիրեցաք	sir-e- ^{ts} ^h -ɑ-nk ^h like-TH-AOR-PST-1PL սիրեցալը	sir-e- ^{ts} ^h -i-ŋk ^h like-TH-AOR-PST-1PL կը սիրեիլը

31.3.4.4 Future marking

[[In SWA, the future is marked by adding the proclitic /bidi/ before the finite verb. If the finite verb is the present form, then the construction marks the simple future; else if the finite verb is the past imperfective form, then the construction marks the past future. Rodosto presents some variation, as Adjarian describes.]]

The future is built with the formative /bədə/ <բըդը>, which can be placed also after the verb (2).

(2) 'I will like'

a. Rodosto
bədə sir-i-m
FUT like-TH-1SG
բըդը սիրիմ

b. Rodosto
sir-i-m bədə
like-TH-1SG FUT
սիրիմ բըդը

c. cf. SWA
bidi sir-e-m
FUT like-TH-1SG
պիտի սիրեմ

It shortens to /bəd/ <բըդ> next to vowels (3).

(3) 'I will do'

a. Rodosto
bəd an-i-m
FUT do-TH-1SG
բըդ անիմ

- b. cf. SWA
 bidi ən-e-m
 FUT do-TH-1SG
 պիտի ընեմ

The old ones also have /bədər/ <բըդըր>, which originates from the CA form /piti or/ <պիտի որ> ‘it is necessary that’ (4).

- (4) a. ‘I will like’
- i. Rodosto
 bədər sir-i-m
 FUT like-TH-1SG
 բըդըր սիրիմ
 - ii. cf. SWA
 bidi sir-e-m
 FUT like-TH-1SG
 պիտի սիրեմ
- b. ‘I was going to like’
- i. Rodosto
 bədər sir-ej-i-∅
 FUT like-TH-PST-1SG
 բըդըր սիրեյի
 - ii. cf. SWA
 bidi sir-ej-i-∅
 FUT like-TH-PST-1SG
 պիտի սիրեի

31.4 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

Adjarian's source: These two articles were narrated especially to me by a large group of happy young people from Rodosto, and their chief was the grocer Mr. Hakop Malakian (պ. Յակոբ Մալաքեան; [[SEA:/hakop malakʰjan/, SWA:/hagopʰ/]]). I wrote this with the scientific orthography.

31.4.1 Sample 1

Դարի մը մենք չեթեյով (իսումբ) ելանք իշեն քացանք. ջանփան ջուռջինանիս (մեր խեղկատակուրթիւն) շատ դյախ էր. արաբային եռչին ըռեյիզը նսդած էր. սահաթը քիշերվան ալ օխն ու գեսը գար. ըռեյիզը թէնչիրէ մը դափուսիսան ցառը փունած...

Original page number 261.

... Էր. ան քանի՛ արաբան գերեա զօ նե՛ իշդար մէջ յէղ գա նե՛ վրան քլօխը մէյ մը արավ: Ինչ է նե՛. վէ՛լասր (վերջապէս) Աղային ախփուրը հասանք: Օնդողօցը մեր արաբացին իշգիզարութիւն մ'անել ուզեց, մանդաներուն չըլքրէն (սանձ) փոնեց, իշդար դուկվէթ ուներ նե՛ քաշեց էշօլուն: Գուզե՞ս արաբան բաթմիշ ոլլա չամուրին մէջ Մանդաները բաթմիշ եղան, բյունդուրըլիզ (լուծ) գոյրեցավ, մենք ըսես նե՛ ամենսիս ա մէգիզ մէգիզ՝ փաշերնիս սօթեած՝ չափուռ չուփուռ չուրերէն թուս ելանք: Հիմա բաշլեցանք Զիրիշին փօթուրին դալայը գօխել (հայինյել): Զիրիշ ըսածս ա՛ դաթըր մը գա նե՛ վերը՝ ան հայվանն է: Ի՞նչ է նե՛. չերգընցընինք, բերեթէթ աս արաբացին առիսադաշը՝ Զըմբըռն ալ մէգիէղ էր: Շը՛փոյիի (իսկոյն) անօր է եօթիզմերուն բոյունդուրուխները աս մէրինին թախմիշ արանք. աս էշօլու ալ գենէ գոյրեցավ: Յեթքը քացանք քովի հարմանն բյունդուրուխ մը թերվեցանք (ծծկ. գոյլսայ): Բերեթէթ անօր վոր մեզ գեօլէն սելամեթը հանեց: Ալթըխ ջանփանիս ըռահաթ ըռահաթ քացանք: Լաքին քիշ մ'անթին գուզե՞ս բայիրէն վար թախըր թուխըր արաբան թօնգօլեցավ, թեքիրլախին մէգը գոյրեցավ....

31.4.2 Sample 2

– ՁԵ Ալթին, վո՞լոգէ գուքաս գոր: Շաղօւս է քեզ դէսած չեյի:

- Հօ՞ս Եյի վոր դէսնայիր:
- Հաբա վո՞լու էիր:
- Զիյդ՞ս... Բօլիս չԵյհ՞ յա՞:
- Յէ՞փ քացիր:
- Զանըմ. Ըսթանքօլէն բօսթանչի մը եգէր էր մալ առնելու համար, յես խանդըրմիշ արավ՝ ըսավ քի «աս դարի խարփուրը վերը աղէգ գը փոնըվի գօր». շիյդագը հե՛մեն հավդըցա: Էրգու խայըխ փոնեցի, խարփուզները լեցուցի, յալլահ Ըսթանքօլ: Իրիզվան թէմ, սահաթը սանգ գեսի վրա էր, ջանփան ելանք: Ինչվանք Էրեյիի փացերը ըռահաթ քացանք: Ե՛հ, իշդէ մուզը աղէգ մը գօխած էր՝ մէյ մըն ա խըյախ լոյսու մը բաշլայց փչէլ... Հիմա ի՞նչ անինք... Բերեթէթ խափդաննիս իւշիզար մարթ էր. Շաշըրմիշ չարավ. դիմենին քլօխը անցած՝ խայըխը աղէգ քշէց. անագ վոր գիւքբէլգիւզ ինքըզինքնիս Սիրիկի նեղեցինք: Ան քիշերը հոն լուսցուցանք. Էրթէսի օրը ուզած հավանիս քդանք, ...

Original page number 262.

... քանի մը սահթըվան մէջ Ըսթանքօլ՝ Սանդր-Բուրուս երգաթ նեղեցինք: Ինչ է նէ, էլանը, խարփուզերը բարբեցանք: Եգու դէս քի, ի՞նչ փիյացա... չըսէ՞ս քի հարցունօր էղա՞վ մի... մէեր իսէ աս դարի հիվընդուրեին զա ըսէլօվ՝ ժօղօվուրոթ վախցուցեր ին, անմէն մարթ խարթուզ ուղելը գը վախնա զօ. անագ վօր իրեց հարու հիսսուն խուռուշ գէնօվ ցեռվընուս դէֆ արինք քացավ:

- Ե, իիմա ի՞նչ բըդ անես:
- Ի՞նչ բըդ տնիմ... գէնէ յէս իմ թեռլիքութան նայիմ. ա՛խփար, գէնաաթէն աղեգ փան զա՞.
- «գէնաաթը էլմաս բիլեզիգ է» ըսէր ին նէ՛ բօշ դէղը չէ՛ յա՛:
- Չարէն եռչի վարբէնս ա յէս դէսածին բէս՝ գէնէ քօվը գանչեց, յեթմիշ բէշ խուռուշ հաֆթալլիսօվ: Ի՞նչ մէիսքըս բահիմ. նօրէն գէնաաթիս բըդը նսդիմ վէսսէլամ:

31.4.3 Malkara

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakan] 1898, page 756.

Հանսա երթանք Գալիլիա,
Գալիլիա լեռ մը կայ,
Լեռան մէջը ծով մը կայ,
Ծովուն մէջը ծառ մը կայ,
Ծառին վրայ բուն մը կայ,
Բունին մէջը օծ մը կայ
Օծն օխտը պտուկ ունի.
Կթեցինք մակրոդեցինք,
Տիկ մը պանիր կոխեցինք.
Ով կերաւ՝ արմնցաւ,
Ով չկերաւ՝ զարմացաւ.
Աչք տուռողին աչքը ճաթի,
Չար աչքը, չար պտողը ճաթի:

32 Crimea

32.1 Background

Original page number 263.

This dialect was first spoken only in Crimea. In 1779, a large Armenian migration group left Crimea and migrated to Southern Russia, where they established the city of New Nakhichevan and its 5 surrounding Armenian villages. From here, the Armenians spread likewise to near and far Russian cities, such as Rostov, Stavropol, Maykop, Yekaterinodar, Yekaterinoslav, Taganrog, Dnipro, Nogaisk, Novocherkassk. The small Armenian settlements of these places speak the New Nakhichevan dialect. The Armenian-populated cities of Crimea are now Theodosia, Simferopol, Karasubazar, Bakhchisaray, and Yevpatoriya, which speak the same Armenian dialect. But Kerch, Yalta, and Sevastopol, as we say, represent more of a settlement from Trabzon.

32.2 Phonology

32.2.1 Segment inventory

The dialect of Crimea is very close to the Istanbul dialect. Like the latter, it has the vowels in Table 32.1.

Table 32.1: Vowels of the Crimea dialect

/i/ <ի>	/ɯ/ <իւ>	/u/ <ու>
/e/ <է>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>
/a/ <ա>		

The sound /ɯ/ <իւ> is used only in loanwords from Turkish and Tatar. But the sound /ə/ <ը> is absent. This sound has changed in Turkish words into /e/ <է>. For example, Crimea /berek/ <բէրէկ> from Turkish <börek> ‘burek’.

There are no diphthongs.

The consonants have only two degrees: voiced and voiceless aspirated. The Armenian voiced and voiceless unaspirated consonants became voiced, while the voiceless aspirated stayed the same.

32.2.2 Sound changes

32.2.2.1 Lenition of Classical /ɾ/ <ր>

The use of the sound /ɾ/ <ր> in New Nakhichevan is very interesting. The old ones pronounce it as /ɾ/ <ր> in every condition. But in the new generation, the pronunciation is halted.¹ For them, the sound /ɾ/ <ր> is often very soft, almost close to the pronunciation of /ʒ/ <ժ>, which should of course have its own representation (ր̄).

[[It's unclear to me what Adjarian perceived as this weak rhotic symbol <ր̄>; I suspect he means the rhotic is lenited somehow. Note that he doesn't later use this symbol in his transcriptions anyway. (?)]]

This sound ր̄ changes based on the previous and following sounds. Between the Classical sounds /i/ <ի> and /e/ <է>, it becomes a simple...

Original page number 264.

... /ʒ/ <ժ> (32.2).

*[[Note that for the following data, it seems that Adjarian assumes that the Classical forms with an initial /e/ or /i/ changed to *i/ in an intermediate hypothetical stage, and this *i/ then triggered the lenition of the rhotic to a fricative.]]*

Table 32.2: Change from Classical Armenian /ɾ/ <ր> to /ʒ/ <ժ> in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
'three'	erek ^h երեկ	zek ^h ժեկ	jerek ^h , irek ^h յերեկ, իրեկ
'they (NOM)'	iureank ^h իւրեանկ	zenk ^h ժենկ	irenk ^h իրենկ
'their (GEN)'	iureants ^h իւրեանտ	zents ^h ժենտ	irents ^h իրենտ

Next to a dental voiceless aspirated /t^h/ <թ>, it becomes /ʃ/ <շ> (Table 32.3).

¹*[[For the word 'halted', Adjarian uses the verb <կաղայ> which means 'to limp' or 'to halt'. I think Adjarian was trying to use a metaphorical meaning of this verb, but his exact intention is unclear to me. (?)]]*

Table 32.3: Change from Classical Armenian /r/ <r> to /ʃ/ <շ> in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
‘to go’	ert ^h al երթալ	eʃt ^h al էշթալ	jert ^h al յերթալ
‘man’	mard մարդ	mɑʃt ^h մաշթ	mart ^h մարդ
‘skin’	mort ^h մորթ	mɔʃt ^h i մօշթի	mort ^h մորթ

We are in the presence of the formation of a new phonetic rule, which is still not completely dominant.

32.3 Morphology

32.3.1 Pronoun inflection or declension

Declension and conjugation are again very similar to the Istanbul dialect. Only that the accusative is the same as the dative, as in the /um/ <ում> branch. We place here the pronouns which show some differences from the Istanbul dialect (Table 32.4).

Table 32.4: Declension paradigm for personal pronouns in the Crimea dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	jes	dun	na	mink ^h , menk ^h	duk ^h	nak ^h a
	յէս	դոն	նա	մինք, մենք	դուք	նաքա
GEN	im	k ^h u	nara	mer	dzer	nats ^h a
	իմ	կհս	նարա	մեր	ձեր	նացա
DAT-ACC	əndz̥i	k ^h ezi	naran	mezi	dzezi	nats ^h a
	ընծի	քեզի	նարան	մեզի	ձեզի	նացան
ABL	əndz̥i-men	k ^h ezi-men	nara-men	mezi-men	dzezi-men	nats ^h a-men
	ընծիմեն	քեզիմեն	նարամեն	մեզիմեն	ձեզիմեն	նացամեն
INS	əndz̥i-mov	k ^h ezi-mov	nara-mov	mezi-mov	dzezi-mov	nats ^h a-mov
	ընծիմօվ	քեզիմօվ	նարամօվ	մեզիմօվ	ձեզիմօվ	նացամօվ

[[Adjarian lists various demonstrative pronouns that act as different forms for the proximal pronoun 'this' (Table 32.5).]]

Table 32.5: Declension paradigm for the proximal demonstrative pronoun ‘this’ and its various forms in the Crimea dialect

NOM	isa	as	asvigə	sa
	իսա	աս	ասվիգը	սա
GEN-DAT	isəvor	asor	asəvor	səvor
	իսեվօր	ասօր	ասեվօր	սեվօր
ABL	isəvor-me	asor-me	asəvor-me	səvor-me
	իսեվօրմե	ասօրմե	ասեվօրմե	սեվօրմե
INS	isəvor-mov	asor-mov	asəvor-ov	səvor-mov
	իսեվօրմօվ	ասօրմօվ	ասեվօրմօվ	սեվօրմօվ

What is also said are the forms in Table 32.6 which are declined in the same way.

Table 32.6: Sample of other demonstrative pronouns in the Crimea dialect

Medial NOM SG ‘that’	Distal NOM SG ‘that yonder’
ida	իդա
ad	ադ
adəvor	ադեվօր

32.3.2 Numerals

To form the ordinal numerals, the formative /-um/ <ում> is used (Table 32.7).

[[This is in contrast to CA and SEA/SWA which use the ordinal suffix /-(e)րօտ^h/]].

Table 32.7: Ordinal numerals in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
‘two’	erku	երկու	jerku
‘second’	erk-rord	երկրորդ	jerk-rort ^h
‘three’	erek ^h	երեք	jerek ^h
‘third’	er-rord	երրորդ	jer-rort ^h
‘four’	tj ^h ors	չորս	tj ^h ors
‘fourth’	tj ^h or-rord	չորրորդ	tj ^h or-rort ^h

This formative /-um/ <ում> is from the Persian formative <-um>, with the same usage.

[[Note in that in his subsequent work, Adjarian later argued that this suffix was not borrowed from Persian but that it is a re-analysis of the Classical Armenian locative suffix */-m/* <↓> (Աճառյան 1952: 287ff).]]

32.3.3 Verb inflection or conjugation

32.3.3.1 Morphological properties

32.3.3.1.1 **Indicative marking** In conjugation, we must note first the formatives */g-, gə-, kʰə-/* <*q, qə, pə*> of the present and imperfective. From these, the first is for vowel-initial verbs, the second for voiced consonant-initial verbs, and the third for voiceless aspirated-initial verbs (Table 32.8).

[[To clarify, he means that the indicative morpheme is a prefix that displays allomorphy based on the type of verb-initial segment, including voicing assimilation. In contrast for the SWA cognates, we see a simpler type of allomorphy based on schwa epenthesis, without voicing assimilation.]]

Table 32.8: Allomorphy of the indicative prefix in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
'I go'	<i>g-e^h-a-m</i> գԵՐԱՄ	<i>g-ert^h-a-m</i> կ'ԵՐԱՄ
'I bring'	<i>gə ber-i-m</i> գՈ ԲԵՐԻՄ	<i>gə p^her-e-m</i> կՈ ԲԵՐԵՄ
'I like'	<i>kʰə sir-i-m</i> կՈ ՍԻՐԻՄ	<i>gə sir-e-m</i> կՈ ՍԻՐԵՄ
IND	√-TH-1SG	IND √-TH-1SG

Original page number 265.

32.3.3.1.2 **Theme vowel changes** The verbal ending */e/* <↓> becomes */i/* <↑> everywhere, except for the 3SG present.

[[To clarify, he means that for the E-Class, the theme vowel is */e/* in Classical Armenian and in SWA/SEA. But in Crimea, the reflex of this theme vowel is */i/*, except in the present 3SG. We see examples of this change in §32.3.3.2.1.]]

[[This change is likewise used in the present auxiliary (§32.3.3.2.3). It does not occur for the theme vowel of the past imperfective (§32.3.3.2.1) or past perfective (§32.3.3.2.4).]]

32.3.3.1.3 **Class of the causative** The causative verbs take the ending */tsʰnul/* <ցՆՈՒԼ>, and they form the fourth conjugation class (Table 32.9).

[[To clarify, he means that causatives verb take the theme vowel */u/* in Crimea; in contrast, they take the theme vowel */e/* in SEA/SWA.]]

Table 32.9: Causative verbs in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
‘to pass (trans.)’	an- \widehat{ts}^h -ə-n-u-l անցընուլ	an- \widehat{ts}^h -ə-n-e-l անցընել
‘to ask’	har- \widehat{ts}^h -ə-n-u-l հարցընուլ	har- \widehat{ts}^h -ə-n-e-l հարցնել
‘to melt (trans.)’	hal-e- \widehat{ts}^h -n-u-l հալեցնուլ	hal-e- \widehat{ts}^h -n-e-l հալեցնել
	$\sqrt{-}(\text{TH})\text{-CAUS-TH-INF}$	$\sqrt{-}(\text{TH})\text{-CAUS-TH-INF}$

32.3.3.2 General paradigm

The following are important tenses of the verb ‘to like’.

[[Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.]]

[[Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.]]

32.3.3.2.1 Subjunctive present and past [[In SWA (Table 32.10), the subjunctive present is a finite verb form made up of the verb stem, plus a theme vowel, plus agreement suffixes. For a verb like ‘to like’, the theme vowel is a constant /-e-/. The Crimea dialect uses a similar strategy with one difference: the theme vowel is /e/ in the 3SG, but /i/ elsewhere.]]

Table 32.10: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
1SG	sir-i-m սիրիմ	sir-e-m սիրեմ (if) I like’
2SG	sir-i-s սիրիս	sir-e-s սիրես
3SG	sir-e-∅ սիրէ	sir-e-∅ սիրէ
1PL	sir-i-nk ^h սիրինք	sir-e-ŋk ^h սիրենք
2PL	sir-i-k ^h սիրիք	sir-e-k ^h սիրեք
3PL	sir-i-n սիրին	sir-e-n սիրեն
	$\sqrt{-}(\text{TH-AGR})$	$\sqrt{-}(\text{TH-AGR})$

[[In SWA, the subjunctive past (Table 32.11) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. Crimea uses an identical strategy. Note how the theme vowel is /e/ in the past, but almost always /i/ in the present (Table 32.10).]]

Table 32.11: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
1SG	sir-e-i-∅	սիրեի	sir-ej-i-∅	սիրեի (if) I liked'
2SG	sir-e-i-ր	սիրեիր	sir-ej-i-ր	սիրեիր
3SG	sir-e-∅-ր	սիրեր	sir-e-∅-ր	սիրեր
1PL	sir-e-i-nk ^h	սիրեիլը	sir-ej-i-նկ ^h	սիրեիլը
2PL	sir-e-i-k ^h	սիրեիլք	sir-ej-i-կ ^h	սիրեիլք
3PL	sir-e-i-n	սիրեիլն	sir-ej-i-n	սիրեիլն
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

32.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future [[In Crimea, many other tenses seem to be built on the subjunctive (Table 32.12). The indicative present and past imperfective are built by adding the indicative prefix before the subjunctive present and subjunctive past; this prefix is /k^hə-/ for the verb ‘to like’. The future and past future are formed also by adding the proclitic /bidi/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves in essentially the same way, and I don’t provide its paradigm.]]

Table 32.12: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Indicative present <սերկայ>	Indicative past imperfective <ասկատար>
1SG	kʰə sir-i-m քը սիրիմ 'I like'	kʰə sir-e-i-∅ քը սիրէի 'I would like'
2SG	kʰə sir-i-s քը սիրիս	kʰə sir-e-i-r քը սիրէիր
3SG	kʰə sir-e-∅ քը սիրէ	kʰə sir-e-∅-r քը սիրէր
1PL	kʰə sir-i-nkʰ քը սիրինք	kʰə sir-e-i-nkʰ քը սիրէինք
2PL	kʰə sir-i-kʰ քը սիրիք	kʰə sir-e-i-kʰ քը սիրէիք
3PL	kʰə sir-i-n քը սիրին	kʰə sir-e-i-n քը սիրէին
	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-PST-AGR
	Future <ապառնի>	Past future <անցեալ ապառնի>
1SG	bidi sir-i-m բիդի սիրիմ 'I will like'	bidi sir-e-i-∅ բիդի սիրէի 'I was going to like'
2SG	bidi sir-i-s բիդի սիրիս	bidi sir-e-i-r բիդի սիրէիր
3SG	bidi sir-e-∅ բիդի սիրէ	bidi sir-e-∅-r բիդի սիրէր
1PL	bidi sir-i-nkʰ բիդի սիրինք	bidi sir-e-i-nkʰ բիդի սիրէինք
2PL	bidi sir-i-kʰ բիդի սիրիք	bidi sir-e-i-kʰ բիդի սիրէիք
3PL	bidi sir-i-n բիդի սիրին	bidi sir-e-i-n բիդի սիրէին
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-PST-AGR

32.3.3.2.3 Present perfect and past perfect [[In SWA, the present perfect (Table 32.13) and past perfect (Table 32.14) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). In SEA, this non-finite form is the perfective converb with the suffix /-el/. Crimea uses a similar system. Adjarian only provides a participle with the suffix /-il/ <հլ>. This suffix appears to be a cognate with the SEA perfective converb suffix /-el/, and I gloss it as such.]]

[[Note that in SWA, the present auxiliary has the form /e/, but Crimea has the form /i/ for the non-3SG.]]

Table 32.13: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SEA
1SG	sir-il i-m	սիրիլ իմ	sir-el e-m սիրել եմ
			‘I have liked’
2SG	sir-il i-s	սիրիլ իս	sir-el e-s սիրել ես
3SG	sir-il e-∅	սիրիլ է	sir-el e-∅ սիրել է
1PL	sir-il i-nk ^h	սիրիլ ինք	sir-el e-ŋk ^h սիրել ենք
2PL	sir-il i-k ^h	սիրիլ իք	sir-el e-k ^h սիրել եք
3PL	sir-il i-n	սիրիլ ին	sir-el e-n սիրել են
	√-PERF.CVB AUX-AGR		√-PERF.CVB AUX-AGR

Table 32.14: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SEA
1SG	sir-il e-i-∅	սիրիլ էի	sir-el ej-i-∅ սիրել էի
			‘I had liked’
2SG	sir-il e-i-r	սիրիլ էիր	sir-el ej-i-r սիրել էիր
3SG	sir-il e-∅-r	սիրիլ էր	sir-el e-∅-r սիրել էր
1PL	sir-il e-i-nk ^h	սիրիլ էինք	sir-el ej-i-ŋk ^h սիրել ենք
2PL	sir-il e-i-k ^h	սիրիլ էիք	sir-el ej-i-k ^h սիրել եք
3PL	sir-il e-i-n	սիրիլ էին	sir-el ej-i-n սիրել են
	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-PERF.CVB AUX-PST-AGR

32.3.3.2.4 Past perfective or aorist [[The past perfective (Table 32.15) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tš^h/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Crimea dialect behaves almost the same; the theme vowel is /i/ for the 3SG, but /e/ elsewhere.]]

Table 32.15: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
1SG	sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի	sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅	սիրեցի
			‘I liked’	
2SG	sir-e- \widehat{ts}^h -i-ր	սիրեցիր	sir-e- \widehat{ts}^h -i-ր	սիրեցիր
3SG	sir-i- \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրից	sir-e- \widehat{ts}^h -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-nk ^h	սիրեցիլը	sir-e- \widehat{ts}^h -i-յկ ^h	սիրեցիլը
2PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e- \widehat{ts}^h -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցիլն	sir-e- \widehat{ts}^h -i-n	սիրեցիլն
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

32.3.3.2.5 **Imperative and prohibitive** [[For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to like’ (Table 32.16). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e- \widehat{ts}^h -ek^h/ after the root such that /-e- \widehat{ts}^h / forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Crimea does the exact same strategy.]]

Table 32.16: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA ‘like!’	
2SG	sir-e-∅	սիրէ	sir-e-∅	սիրէ
2PL	sir-e- \widehat{ts}^h -ek ^h	սիրեցէք	sir-e- \widehat{ts}^h -ek ^h	սիրեցէք

[[For the prohibitive or negative imperative (Table 32.17), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The prohibitive marker carries stress. The verb takes a suffix /-i/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Crimea, the 2SG marker is /-l/, while the 2PL marker is /-k^h. Note that it’s possible that this 2SG marker /-l/ is actually a non-finite form; I don’t know how to gloss it.]]

Table 32.17: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA ‘do not like!’	
2SG	mí sir-i-l	մի՛ սիրիլ	mí sir-e-ր	մի՛ սիրեր
	PROH √-TH-?		PROH √-TH-2SG	
2PL	mí sir-i-k ^h	մի՛ սիրիք	mí sir-e-k ^h	մի՛ սիրեք
	PROH √-TH-2PL		PROH √-TH-2PL	

32.3.3.2.6 Non-finite forms [[Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 32.18. Crimea and SWA/SEA have slightly different forms. Note that Adjarian uses the term 'past participle' to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-ats/ in SEA, and the perfective converb /-il/ in SEA.]]²

Table 32.18: Participles or converbs <դերայներ> for the verb 'to like' in the Crimea dialect

		Crimea	cf. SEA	
Infinitive	անդոշ	sir-e-l	սիրել	sir-e-l սիրել ✓-TH-INF
Past	անցեալ	sir-il	սիրիլ	sir-el սիրել ✓-PERF.CVB
		sir-adz	սիրած	sir-ats սիրած ✓-RPTCP
Future	ապառնի	sir-e-l-u	սիրելու	sir-e-l-u սիրելու ✓-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 266.

32.4 Literature

There is no study on the Crimea dialect. But there are a few select manuscripts.

[[I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.]]

- Literature with the Crimea dialect
 - **Патканов (1875)**, volume 1. Nakhichevan dialect. (К. Паткановъ. Матеріалы для изученія арм. нарѣчій, I. Говоръ Нахичеванскій)
 - Ո. Պատկանեասի Ըստիր Երկասիրութիւնները, Ա Եւ Բ. Պետերը. 1893
 - մանաւանդ Գ. Խո. Ռոստով, 1904
 - Տիգրանեան Գ. – Առաջը, ասացուածը Եւ զրոյցը Նոր-Նախիջեւանի. Ռոստով, 1892

There are also some fables in series of Armenian folk fables by Tigran Navasardian (Տիգրան Նավասարդյան; [[SEA: /tigran navasardjan/, /navasart^hjan/, SWA: /dik^hran navasart^hjan/]]) in his series of Armenian folk tales, and a small number of writings in the periodicals of New Nakhichevan: Նոր կեալը [New life], ՍԵՐ ձայսը [Our voice], and Լոյս [Light] (published 1906-1911).

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 194).]]

²[[The original page had <սիրել> as the infinitive. But on page 306, Adjarian provides an erratum that it should be <սիրիլ>; I fixed it.]]

32.5 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

32.5.1 New Nakhichevan

Adjarian's source: See [Платканов \(1875: 71-73\)](#). This presents the old language, with a pure /r/ <r> sound. After checking in New Nakhichevan, I have rendered it into scientific orthography.

Ազիաթի հայերուն դունը մեզ խուզուռ բան է. մեզի բես ազբար (բակ) չունին. Նացա դուներեն թեփեն դեղինի բես դիւն է. սիրդերը նեզանանը՝ գերթան, թօռղայներուն բեսնագ՝ դուներուն թեփեն գը նըսդին. .

Նացա հացի փուռն ալ - անունը գիտի ամա՝ մօցիլ իմ - խուզուռ բան է. ազբարին օրթան, շադերուն ալ դուներուն մէշը, մէքամ գուլօր փոս քը փօրին, մէշը սըվա գանին, շդէ դացա փուռը: Հաց եփելու լան նը՝ իդա փոսդին մէշը նօմայ չօր փադ, խօռայ (չոր խօհիւ) գուլուն, դագեն գը բըռընդէցնուն, յեթգեն գառնուն խումօրը աղլի փուռին բադերուն գը ծեթին. շդէ իմացիր դացա հացին ֆասօնը. - աղեթօվ լաթ, մէղայասծուն մէհա: Ադ դահա հէչ: Փուռին հացը գը ժօղոդին նը՝ քը հանին վրայի աղդոդ շարիգները վարդիգները, իդա փուռին մէշը քը թօթվին, օչիլները քը թափիքին մէշը, ուռելի (ոլորն) բեսնագ չըթըռ չըթըռ գը թօհըրվին. աս ալ դացա լըվացըն է. թի՛ւֆ... շադ մունդառ հալին ին իդա ազիաթի հայերը... .

Քաթքայի հայը ա՛սլը շիւնաբեթ է. մէրերեն շադ վար է. մէրեթ բարեմ մարթու սըրա մարթ ին. Նաքա՝ ինա մաջառ-...

Original page number 267.

... արաբայով Խըրըմէն նօդայսէր քուքանսը՝ աղեթօվնաքա ին. Երեսները իսաչ չի հանին նը՝ հայ եղածները բելի յալ չէ... Փամի՛լը, հեղները թէմիզ հայնագ գալաջի գանիմ չին հասքընալ. Վսեռավսո իսա բադը. գօռէլի բես երեսը գը նայէ «խաբար չիմ» հիմիշ. գօյա գուլգէտ ասէլու քի՝ ասածըն չիմ հասքընար... գընա գըդիր նարա լիւզիւյօվ ի՞նչ ասէլ է «Եծը ծօրը ընգել ա, գելը եգել ա գէրէլ ա». գօյա գուլգէտ ասէլու քի ածը հենդէքը ինգիլ է, գալը իգիլ է նարան գէրիլ է... Երես իսավարի. հայնագ ասա - դա. ածին ինչո՞ւ էծ գասիս - օր, թըլվադ բերն. փօյա՛մը ած ասա - դա. ծօրըս վօ՞րն է, հենդէք ասիս նը չի՞լալ. «Եգելա գէրէլ ա». ֆուանցուլզա՞գ գալաջի գանիմ ի՞նչ է. եգիլ է գէրիլ է ասիս նը՝ անգից աղեգ չէ՞ ինչ. բարեմ թէմիզ հայնագ է խօմ... Ծդէ սիրես իւնը ին... Նաքա ֆող չին ասիլ՝ խօն գասին. հավող չին ասիլ՝ խաղող գասին. խույի չին ասիլ՝ շըրհօր գասին. չիչագ չին ասիլ՝ ձաղիզ

գասին. շա՞շխըն, իե՞չ չիշագը ծաղէգ գըլա՞՛. ծաղէգը ան է, վոր երած փաղէն յաթեզարէն զը մընա. ան՝ բաշշային մէչի էլլաձը չիշագ է. վորի՞ն գուզիս հարցուր. թէմիզ հայնագ է...

Ենջամը, շրէ ասրես փորթիթ արիլ ին իրէնց լիւզիւն. ամրես օր՝ ամիսներով հեղերը բիդի գէնաս, լիւզիւթ ալայ-մալայ բիդի ձըռմօռդիս, վոր գուդոր-մուրդոր բան գըրնաս հասքրցներու...

Երգու շափաթ երեվան գէցա, ասվածային իր օրը հեղերը ջենգ գանեի, թէմիզ հայնագ քը սօրվէցնեի իդա մունդառ ազիաթներուն...

Ինչքես ախըռ փաթլամիշ չիլաս. մէմը իդա ալեվալէներուն նայէ. մարթ չին հավակի. մարթու վրա քը խընդան. իլլէքի մեր Նաշչուվանցիներուս վրան՝ դայմա ■ քը խընդան. իմիշ՝ մէնք լիւզիւներուս փորթիթ արիլ ինք, մօռցիլ ինք թէմիզ հայնագը...■

32.5.2 Crimea

Adjarian's source: See Tigran Navasardian's volume 7 on Armenian folk tales (Տ. Նավասարդեանի Հայ ժողովոդ. հեքիաթներ, Ե.), page 70-73.³

Ատենակով ժամանակով մէկ մ' կար, մէկ մ' չի կար՝ մէկ հատ թագաւոր կար: Ադ թագաւորը ուներ մէկ հատ տեսօք աղջիկ: Ադ աղջկանը անխատար մարդ կուզենայ եգիլ է, ամա մէկին տուած չէ:

Original page number 268.

Մէկ օր մը թագաւորը ելած ատենը չեօլին մէջ մէկ հատ ծեր մարդ կը տեսնէ նստիլ Ե՝ փատ կը ճղլտէ եղիլ է: Թագաւորը կը մօտիկնայ քովը ու կը հարցունէ.

- Հո՞ն ի՞նչ կանիս:
- Ի՞նչ անիմ, ասից ծերը, խսմեթ կը պամնիմ: Թագաւորը կը հարցունէ.
- Խսմեթ ի՞նչես կը պամնիս:
- Տեսօք չիրքինին կուտամ, ֆխարէն գէնկինին: Թագաւորը կը հարցունէ.
- Իսիս աջկանս խսմեթը վո՞վ է:
- Զուկդր աջկան խսմեթը քու տունիդ իզմեթքէր Արաբն է:

Թագաւորին սիրտը կելլէ. կուզայ տուն, միտք կանէ թէ՝ ի՞նչես Արաբին հեռացունե ■ տեյին: Վերջը մէկ գիր կը գրէ ու կուտայ Արաբին ու կասէ. «Տա՛ր իսա Ասծուն տոուր»: Նա եալ կառնէ կելլէ կերթայ: Արաբը երթեած ժամանակը մէկ հատ տուն կը տեսնէ. կը մտնէ նես կը տեսնէ, ու մէկ հատ կին մարդ նստիլ է ու ադ տունին թէփէն ալ շո՞՛ շո՞՛ օսկիներ կը թափի: Կին մարդը Արաբին կը հարցունէ.

- Վո՞լո տեղ կերթաս, կասէ:
- Ասծու կերթամ, կասէ Արաբը:

³[[I couldn't track down a more exact bibliographic description of this series, but a partial citation is found in [Martirosyan \(2019\)](#). (?)]]

- Ճանճս, կասէ կին մարդը Արարին. ասա՛ Ասծուն, կլայ ինձի ասխատար տուած օսկին, ամեն օր արապա-արապա մարդոց կը պաժնիմ կենէ շատ է:
- Աղեկ, կասէ Արաբը ու կելլէ կերթայ: Գնացած ատենը կը տեսնէ ճամբին մեջ մեկ կուր մարդ նստած կեցիլ է: Կուրը կասէ Արարին.
- Վո՞լու տեղ կերթաս:
- Ասծու կերթամ, կասէ Արաբը:
- Ճանճս, կասէ կուրդ, ասա՛ Ասծուն, մինչուանքի Ե՞րբ պիտի նստիմ թոստողանը (պղնձէ թաս) դիմաց: – Արաբը կելնէ կերթայ ու գնացած ատենը կը տեսնէ մեկ մարդ թեք չամուռը պարած կեցիլ է ու կը հարցունէ Արարին.
- Վո՞լու տեղ կերթաս:
- Ասծու կերթամ, կասէ Արաբը:
- Ճանճս, ա՛խպարս, կասէ ադ մարդը. ասա՛ Ասծուն՝ ...

Original page number 269.

- ... մինչուանքի Ե՞րբ աս տեղը պիտ կենամ. արդին քառսուն տարի է հնո մսացիլ իմ, ինչ էլսել կը կրնամ ինչ մեջը մտնիլ:
- Աղեկ, կասէ Արաբը ու կելլէ կերթայ: ՄԵյ մ' ալ տեսնիս տաղին (անտառ) մեջը մեկ հատ ծեր մարդ ռաստ կուրգայ:
- Վո՞լու տեղ կերթաս, կասէ ծերը:
- Ասծուն կերթամ, կասէ Արաբը:
- Ի՞նչ պիտի անիս Ասծուն, կասէ ծերը:
- Թագաւորս ինձի գիր տուից, պիտ Նարա տանիմ, կ'ասէ Արաբը:
- Թուղթը ինձի տուր, կասէ ծերը ու ծեռքն կառնէ:
- Արաբը նարա կը պատմէ ճամբան ռաստ էկած կին մարդու, կուրի ու չամուռի մեջ պարած մարդուն ասածները: Ծերը կասէ Արարին. «Դարձած ատենդ կ'ասիս կին մարդուն.» – Երբ որ փառք Ասծու չ'ասես նԵ՝ ան ատենը օսկին թէփէլն թափելէն կը դադրէ: Կուրին ալ կ'ասիս, որ նա եալ քովի կետին թող փորէ, մեջն ջուր կենէ. ջուրը առնէ աչքերը թո՛ղ լուանայ՝ ան սիաթը աչքերը կը պացուին հապա ան մարդուն ալ կասիս, որ քառսուն տարի տա՛հա թող կենայ չամուռին մեջը:
- Արաբը ետ կը դառնայ, կերթայ ան կին մարդու քովը ու կասէ. – Ասուած ասից, որ երբ փառք Ասծու չասէ նԵ, ան ատենը օսկին պիտ դադրի թափելէն: Արաբը կ'Ելնէ կերթայ կուրին քովը ու կասէ. – Ասուած ասից, որ քովի գետինը թո՛ղ փորէ, ջուր կենէ, աչքերը թո՛ղ լուանայ՝ կ'աղեկնայ: Կուրը դարձաւ ու Արաբին ասից. – Դուն ինքը փորէ: Արաբը քիչ տեղ փորեց՝ Էլած ջուրն ծեռքերը ճերմակ եղան. քիչ մ' ալ փորից՝ ալայ-մալայ ճեպ-ճերմակ եղաւ, թեք մեկ հատ կոսիին տեղը սեւ մսաց: Անկից Արաբը շիտակ թագաւորին կերթայ:

Թագաւորը Արարին իիչ չի ճանչնայ, ամանարա իսկստ կը հաւսի, իրեն աղջկանը՝
հետ կը պսակէ, քառուն օր, քառուն գիշեր հարսինք կ'անէ: - Ես ալ իոն էի.
գինի խմեցի, պուիւս վազեցաւ, պերանս չը գնաց:

33 Austro-Hungary

33.1 Background

Original page number 270.

Big and small Armenian settlements are scattered across the many corners of Poland, Bukovina, Transylvania and Hungary; if they haven't forgotten the Armenian language, they speak a dialect which we thought it would be appropriate to call the Austro-Hungary dialect as a general name. The Armenologist Hanusz (Հանուչ) has studied the Polish-Armenian vernacular in his two works (*Sur la langue des Arméniens polonais, I. Mots recueillis à Kuti, Cracowi 1886*, and *Beitrag zur Armenischen Dialectologie*).¹ I myself studied the dialect of Suceava in the Բազմավեպ [Bazmavep] periodical (1899, page 112, 218, 325, 516, and 557), which is unfortunately half done.

Because Suceava represents the most Armenian-speaking settlement of Austrian Armenians, we must thus give a description of this dialect.

[[*This dialect also goes by Artyal, Artial, or Ardeal* (Արտիալ, Արդեալ). As *Mar-tirosyan (2019: 208)* reports:

Ardeal is the Romanian form of Hungarian Erdély, which means 'beyond the forest'. The latter form was rendered into Latin as Transsilvania, the more widely-known name of the country (Pisowicz 2003: 29).

]]

33.2 Phonology

33.2.1 Segment inventory

33.2.1.1 Monophthong vowels

The Suceava dialect has the following vowels (Table 33.1).

¹[[*Based on Adjarian's prose, I have had difficulty finding the exact citations that Adjarian meant. (?)*]]

Table 33.1: Vowels of the Suceava dialect (Austro-Hungary) dialect

/i/ <ի>	/u/ <ու>
/e/ <է>	/ə/ <ը>
	/o/ <օ>
	/ɑ/ <ա>

33.2.1.2 Diphthongal vowels

There are many diphthongs. While all the Armenian dialects have generally lost the diphthongs of Classical Armenian, in contrast the Suceava dialect has renewed them (Table 33.2).

Table 33.2: Diphthongs in the Suceava dialect (Austro-Hungary)

Adjarian's transcription	Adjarian's explanation	IPA approximation
<աւ>	read as <ա'նւ> /áu/	/au̯/
<իւ>	read as <ի'նւ> /íu/	/iú/
<օւ>	read as <օ'նւ> /óu/	/ou̯/
<էւ>	read as <է'նւ> /ié/	/ie̯/
<իէւ>	read as <իէ'նւ> /ijéu/	/ieu̯/
<իը>	read as <ի'յը> /ijə/	/iə̯/

[Note that for the digraph <իւ>, Adjarian treated this as /iú/ for Classical Armenian, and as /y/ for the previous dialect sections. But for the Austro-Hungary dialect, he treats <իւ> as /iú/.]]

Among these, the <աւ> and <իւ> represent the Old Armenian <աւ, իւ> diphthongs: /au̯, iú/ (Table 33.3).

Table 33.3: Emergence of /au̯/ <աւ> and /iú/ <իւ> in the Austro-Hungary dialect

	Classical Armenian	> Austro-Hungary	cf. SEA
'pain'	tsʰau̯ ցաւ	tsau̯ ցաւ	tsʰav ցավ
'honor'	patiú պատիւ	badiú բադիւ	pativ պատիւ

The symbol <էւ> represents the vowel <էւ> /ie̯/, such as in the dialects of Mush and Van. But here the system is incomplete because the diphthong <օւ> (read <օւօ'ւ> /óu/ ([meaning /u/])) is missing.

The Suceava sound <իը> /iə̯/ (Table 33.4), which originates from Classical Armenian /i/ <ի>, is close to the German sound <ie> ([/i:/]), compare German <Bier>.

Table 33.4: Emergence of /iə/ <հԸ> in the Austro-Hungary dialect

‘heart’	Classical Armenian sirt սիրտ	> Austro-Hungary sírđ սի՛րդ	cf. SEA sirt սիրտ
---------	---------------------------------	--------------------------------	----------------------

33.2.1.3 Consonants

The consonants have three degrees: voiced, ...

Original page number 271.

voiced aspirated, and voiceless aspirated. The Old Armenian voiced consonants have become voiced aspirated, the voiceless unaspirated sounds became voiced, while the voiceless aspirated sounds stay voiceless aspirated.

33.3 Morphology

33.3.1 Noun inflection or declension

The plural marker is /-j̥er, -n̥jer/ <ԵՐ, ԱԵՐ>, but there is also the formative /-sdan/ <սղան>, such as in the Karin dialect. The accusative always takes the preposition /z/ <q>.² The instrumental formative is /-ou/ <ՕԼ> instead of the form /-ov/ <ՆՎ>.

33.3.2 Numerals

The ordinal numerals are formed like in New Nakhichevan (Table 33.5).

Table 33.5: Ordinal numerals in the Austro-Hungary dialect

‘two’	Classical Armenian erku երկու	> Austro-Hungary ergus-um Երգուսում	cf. SEA jerku երկու
‘second’	erk-rord երկրորդ	ergus-um Երգուսում	jerk-rort ^h երկրորդ
‘three’	erek ^h երեք		jerek ^h երեք
‘third’	er-rord երրորդ	irek ^h -um Իրեքում	jer-rort ^h երրորդ

²[[Based on data from this dialect’s pronouns, it seems that this preposition can vary between /z/ and /s/. (?)]]

33.3.3 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, we note the following.

[[Table 33.6 has personal pronouns that are not the third person.]]

Table 33.6: Declension paradigm of personal pronouns (not third person) in the Austro-Hungary dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2Pl 'you'
NOM	jes j̥tu	d̥un ɳ'ɳɻu	mink ^h ɳɻiŋp	d̥uk ^h ɳ'ɳɻp
GEN	zim q̥im	zk̥u q̥oɳɻ	m̥ier m̥eɳɻ	d̥z̥iɛr d̥t̥eɳɻ
DAT	indzi ɳɻaðh	k̥ezi p̥eqh	mezi m̥eqh	d̥z̥ezi d̥t̥eqh
ACC	zis q̥iu	sk̥ies uɳɻeq	sm̥iez uɳɻeq	sd̥z̥iɛz uɳɻeq
ABL	zim-me q̥imme	zk̥u-me q̥oɳɻme	mer-me m̥erme	d̥z̥ez-me d̥t̥eqme
INS	indzi hed ɳɻaðh h̥eɳɻ	k̥ezi hed p̥eqh h̥eɳɻ	m̥ier hed m̥eɳɻ h̥eɳɻ	d̥z̥iɛz hed d̥t̥eq h̥eɳɻ

[[Table 33.7 has personal pronouns that are for the logophoric third person.]]

Table 33.7: Declension paradigm of personal pronouns (third person logophoric) in the Austro-Hungary dialect

	3SG 'he'	3PL 'they'	
NOM	ink ^h ə iɻien	ɳɻoɳɻ	ironk ^h iɻients ^h
GEN-DAT		ɳɻeɳɻ	iɻents ^h ŋ ɳɻeɳɻug
ACC	zink ^h ə irenme	q̥iɳɻoɳɻ ɳɻeɳɻuɳɻ	zironk ^h iɻents ^h me
ABL			iɻents ^h moɳɻ ɳɻeɳɻugmoɳɻ
INS	iriɻien hed iɻien hed	ɳɻeɳɻ h̥eɳɻ	

[[Table 33.8 has demonstrative medial pronouns 'that'.]]

Table 33.8: Declension paradigm of demonstrative medial pronouns 'that' in the Austro-Hungary dialect

	Singular 'that'	Plural 'those'
NOM	d ^h a, ad	η'ա, աη
GEN-DAT	d ^h ara	η'արա
ACC	d ^h ara	η'արա
ABL	d ^h ara-me	η'արամէ
INS	d ^h ara hed	η'արա հեη
		d ^h ats ^h a hed
		η'արասմէ

33.3.4 Verb inflection or conjugation

[[Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.]]

[[Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.]]

33.3.4.1 Indicative present and past imperfective

[[For the indicative present, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <կը> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like 'to like' /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Austro-Hungary, Adjarian states that the indicative prefix is /gi/; the theme vowel is /e/ for the 3SG, and /i/ elsewhere (Table 33.9).]]

In conjugation, the present and the imperfective formative is /gi/ <qի>. The vowel /e/ <է> of verbal endings becomes /i/ <ի>.

Table 33.9: Indicative present <ՆԵՐԿԱՅ> of the verb ‘to like’ in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary		cf. SWA	
1SG	gi sir-i-m	զի սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ ‘I like’
2SG	gi sir-i-s	զի սիրիս	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gi sir-e-∅	զի սիրէ	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gi sir-i-nk ^h	զի սիրինք	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրենք
2PL	gi sir-i-k ^h	զի սիրիք	gə sir-e-k ^h	կը սիրեք
3PL	gi sir-i-n	զի սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
IND	√-TH-AGR		IND	√-TH-AGR

[[For the indicative past imperfective, SWA combines the indicative prefix with a finite verb (the past imperfective). This finite form includes adds the past suffix /-i/ after the theme vowel, such as the past 2PL sequence /-i-k^h/ (Table 33.10). This past suffix is however covert in the 3SG, along with a covert agreement suffix. In Austro-Hungary, we use essentially the same strategy. However, the 2SG suffix is /-s/ instead of /-i/. Note that the theme vowel here is /e/ in the past, instead of /i/ as in the present (Table 33.9).]]

The imperfective 2SG uses /-s/ <ս> in analogy to the present. This thing does not exist in any dialect.

Table 33.10: Indicative past imperfective <ԱՆԿԱՍՏԱՐ> of the verb ‘to like’ in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary		cf. SWA	
1SG	gi sir-e-i-∅	զի սիրէի	gə sir-ej-i-∅	կը սիրէի ‘I would like’
2SG	gi sir-e-i-s	զի սիրէիս	gə sir-ej-i-r	կը սիրէիր
3SG	gi sir-e-∅-r	զի սիրէր	gə sir-e-∅-r	կը սիրէր
1PL	gi sir-e-i-nk ^h	զի սիրէինք	gə sir-ej-i-ŋk ^h	կը սիրէինք
2PL	gi sir-e-i-k ^h	զի սիրէիք	gə sir-ej-i-k ^h	կը սիրէիք
3PL	gi sir-e-i-n	զի սիրէին	gə sir-ej-i-n	կը սիրէին
IND	√-TH-PST-AGR		IND	√-TH-PST-AGR

There are no progressive forms.

33.3.4.2 Future marking

[[In SWA (Table 33.11), the future is formed by adding the proclitic /bidi/ <պիտի> before the finite present-form of the verb. For Austro-Hungary, the form of the proclitic varies, as Adjarian describes.]]

The future is formed with the formative /bidor/ <բիդօր>. But Hungarian Armenians use the form /bi/ <բի>, which is the shortening of the CA /piti/ <պիտի> ‘it is necessary’, and it becomes /b/ <բ> next to vowels.

Original page number 272.

Table 33.11: Future <ապառի> of the verb ‘to like’ in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary (Suceava)		cf. SWA
1SG	bidor sir-i-m	բիդօր սիրիմ	bidi sir-e-m պիտի սիրեմ ‘I will like’
2SG	bidor sir-i-s	բիդօր սիրիս	bidi sir-e-s պիտի սիրես
3SG	bidor sir-e-∅	բիդօր սիրէ	bidi sir-e-∅ պիտի սիրէ
1PL	bidor sir-i-nk ^h	բիդօր սիրինք	bidi sir-e-ηk ^h պիտի սիրենք
2PL	bidor sir-i-k ^h	բիդօր սիրիք	bidi sir-e-k ^h պիտի սիրեք
3PL	bidor sir-i-n	բիդօր սիրին	bidi sir-e-n պիտի սիրեն
FUT	√-TH-AGR		FUT √-TH-AGR
	Austro-Hungary (Hungary)		cf. SWA
1SG	bi sir-i-m	բի սիրիմ	bidi sir-e-m պիտի սիրեմ ‘I will like’
2SG	bi sir-i-s	բի սիրիս	bidi sir-e-s պիտի սիրես
3SG	bi sir-e-∅	բի սիրէ	bidi sir-e-∅ պիտի սիրէ
1PL	bi sir-i-nk ^h	բի սիրինք	bidi sir-e-ηk ^h պիտի սիրենք
2PL	bi sir-i-k ^h	բի սիրիք	bidi sir-e-k ^h պիտի սիրեք
3PL	bi sir-i-n	բի սիրին	bidi sir-e-n պիտի սիրեն
FUT	√-TH-AGR		FUT √-TH-AGR

33.3.4.3 Replacing the past perfective with the present perfect

[[In SWA, the past perfective is marked in a synthetic manner by using the aorist stem. For example, for the verb ‘to like’ /sir-e-l/, to express the past form ‘they liked’, we use a synthetic form (1a). Morphologically, we add the aorist suffix /ts^h/ after the theme vowel, and then add the past and agreement suffixes. In contrast, a complex tense like the present perfect or past perfect is formed peripherastically by combining

a non-finite form (such as the resultative participle) with a tensed auxiliary (1b, 1c). Such non-finite forms are often called past participles in the more traditional literature.]]

(1) SWA

a. Past perfective

sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-∅, sir-e- $\widehat{ts^h}$ -i-n

like-TH-AOR-PST-1SG, like-TH-AOR-PST-3PL

‘I liked; they liked.’

սիրեցի, սիրեցին

b. Present perfect

sir-ad \widehat{z} e-m, sir-ad \widehat{z} e-n

like-RPTCP AUX-1SG, like-RPTCP AUX-3PL

‘I have liked; they have liked.’

սիրած եմ, սիրած են

c. Past perfect

sir-ad \widehat{z} ej-i-∅, sir-ad \widehat{z} ej-i-n

like-RPTCP AUX-PST-1SG, like-RPTCP AUX-PST-3PL

‘I had liked; they had liked.’

սիրած եի, սիրած են

[[As Adjarian explains below, the Austro-Hungary dialect is innovative because it has lost the synthetic strategy to mark the past perfective. Instead, to capture the meaning of the past perfective, he reports that the Austro-Hungary dialect instead uses the cognate of the periphrastic present perfect from SWA. He is vague though as to how the meaning of the present perfect is marked, or the semantic role of the cognate of the SWA past perfect.]]

The past participle is formed with the formative /-il/ <իլ>, with which are also formed the present perfect (յարակատար) and past perfect (գերակատար) forms.

[[Note that this /il/ forms seems a cognate of the SEA perfective converb /-el/, and I gloss it as such. (?)]]

But here, the Suceava dialect has a very interesting innovation. As is clear, many of the new European languages are losing the perfective in verbal tenses. For example, French forms <j’aimai, tu aimas, il aimâ, nous aimâmes, vois aimâtes, il aimèren> exist only in the literary language, while the populace do not recognize such forms and instead use the present perfect (j’ai aimé, tu as aimé). In this way, thus the original meaning of the present perfect is lost, and it has moved to

the place of the perfective. The same has happened in the Suceava dialect. This dialect has abandoned the use of the perfective tense (SWA /sir-e- \widehat{ts}^h -i-∅/ 'I liked' <սիրեցի>), and it uses the present perfect in its place, with the same meaning. Here are the conjugation of the two forms (Table 33.12).

Table 33.12: Using periphrastic forms to mark the meaning the past perfective meaning for the verb 'to like' in the Austro-Hungary dialect

	Participle plus present auxiliary (cognate to SWA present perfect)		Participle plus past auxiliary (cognate to SWA past perfect)	
1SG	sir-il i-m	սիրիլ իմ	sir-il e-i-∅	սիրիլ էի
2SG	sir-il i-s	սիրիլ իս	sir-il e-i-s	սիրիլ էիս
3SG	sir-il e-∅	սիրիլ է	sir-il e-∅-r	սիրիլ էր
1PL	sir-il i-nk ^h	սիրիլ ինք	sir-il e-i-nk ^h	սիրիլ էինք
2PL	sir-il i-k ^h	սիրիլ իք	sir-il e-i-k ^h	սիրիլ էիք
3PL	sir-il i-n	սիրիլ ին	sir-il e-i-n	սիրիլ էին
	✓-PERF.CVB AUX-AGR		✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

[[For the participle with the present auxiliary, the 1SG likely means 'I liked'. But it's unclear what is the meaning of the participle with the past auxiliary.]]

33.4 Literature

[[I do not translate or give bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.]]

In the following works, we can find manuscripts that are written with the diverse branches of the Austro-Hungary dialect.

- Literature with the Austro-Hungary dialect
 - Հ. Գովրիկեան
 - * - Դրանսսիլուանիոյ հայոց մետրապոլիսը, Վենեսա. 1896
 - * - Հայք յԵղիսաբեթուապոլիս, Վենեսա, 1893
 - L Patrubány – Sprachwissenschaftliche Abhandlungen, I and II

[[For more recent work on this dialect, see *Martirosyan* (2019: 208).]]

[[On page 279, Adjarian had a brief paragraph about the Romani language of Lomavren. I moved it here because it's more relevant here:]]

Here it should be mentioned also the Romani language of Lomavren (հայքայերէն), whose lexicon is only Romani (բոշայերէն), while its grammar and phonology are Armenian and it belongs to the /kə/ <ԿՌ> branch. On

the Romani language, there are diverse statements, and the most complete summary is the one by the Armenologist Ֆիլոպ: [Finck 1907](#).³

Original page number 273.

33.5 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

33.5.1 Suceava dialect

Adjarian's source: I prepared this with a priest from Suceava, Ter Karapet Kay-nayan (Տեր Կարապէտ Կայնայեան; [[SEA: /ter karapet kajnajan/, SWA: /der garabed gajnajan/]]), with the scientific orthography.

33.5.1.1 Sample

- Բ'արի լուս. ի՞նչքես եք:
 - Շընորհագալ իմ. աղեգ:
 - Ի՞նչքես, հաւագ'չի՞լ իս աս գ'ոշե՞ն:
 - Զօր աղեգ բառիկի իմ. նումայ բ'ուրիշները ինձի բ'օգ'օյ չին դուվի. հիմբի (հիմայ) ո՞ւրախ (ուր) բիդոր երթաս. հ'նչ բիդոր անիս աղես (այդպէս) գանուիս:
 - Բեղզ' ե երթամ բ'օշո՞ան, վօր ո՞ելեգորաֆ անիս:
 - Ի՞նչ դ'ելեգորաֆ:
 - Ներ'օ՞ն գ'ըրի ե ինձի `թէ աս օրերուն գուզէ մեր մօդ իգ'ալու. ու գուզէ համ ըգիարս բ'երէ վօր ասդեղ փսագվէն: Դերդեռ ինձի ասիլ ե գ'օ չի գարունա զիրէնք փսագելու, իլալլու վօր ասքէր (ազգական) ին. հիմբի գուզիմ դ'ելեգորաֆադ' անիլու, վօր չիքա, գուրի (իգուր) խարջ անէ մըսքինը (խեղճ). գափսըսնա՞մշադ վօր աթ խրդա՞րը խարջ արի ե: Բ'օլօր բ'անը հադի՞ր եր. քըքէրը հադի՞ր էին. մուզիգ'անթները վարցած էին. րամեցէքի բիլեդ'ները խըրգած էին. գարջ ասիս ամմէն բ'անը հադի՞ր եր:
 - Յես զի մըդքիմ վօր բադրիարքարանը դ'ելեգորաֆադ' անինք. յէլ խընդ'ոինք վօր բ'օզվօլիդ' անին. յէլ ամմէն բ'անը բադմինք դ'ելեգորաֆի մէջ. թէ բ'օլորը հադի՞ր ին. բ'օզվօլիդ' անէ քահանայուն վօր աս անգ'ամը փսագէ:

³[[He includes other bibliographic data, such as:պատմ-փիլ ճիւշ. VIII, N 5. I don't know how accurate this information is however, because I couldn't find a clear copy of this item online. (?)]]

- Աղեգ Ե. ասինք. ի՞նչ խըղար ժամանագի մեջ գըլա բաղասխանը իգ՝ալու օրընծեղ։
- Ասօր իինքշափիք յէ. ինչֆանի շաբ՝աթ օր գըլա բաղասխանը իլա ի հօս։ Ուղբ՝աթ իրգուն գը հանդբին իրենք ա՛լվօ։
- Բ՝արիգուն. Ե՛, ի՞նչ է խաբարը. բաղասխան գ՛ըղնըվի՞լ իք։

Original page number 274.

- Հա՛բա (այո՞). աղեգ Ե. բաղրիարքը բօզվօլիդ՝ արիլ է քահանայուն վօր փսագե՛ն իիմքի գէրթամ դ՛էլքրաֆադ՝ անիմ վօր իգ՝ան։
- Ասա մե ինձի. ձանուցումները յԵ՞փ բիդոր անե։
- Աղօր համար եղիլ իմ գ՛ըբ՝իդնի՛ան, յԵւ խընդ՝րիլ իմ խօր բ՛օզվօլիդ՝ անէ մեգ դարբա (անգամ) իրեջի համար. յօ խօսդացիլ է թէ բ՛օզվօլիդ՝ գանէ, յօ քահանայուն գ՛ըրօւ գիմացնու. հիամ մեգալ վաղը (միւս օրը) գիրագի է. առվադուն քահանան ձանուցումները գանէ, յԵւ գեսավոր յԵղեւ փսագ։
- Զօր աղեգ Ե. իիմքի նայենումայ վօր օզգա բ՛աները հադի՛ըր իլան. խաղալու սալօնը արանմա՞ն՝ Ե. բ՛որիալները վլօգ՝սուի՞ն՝ ին։
- Հա՛բա, բ՛օլոր բ՛անը հադի՛ըր ին. նումայ չիյդիմ ըզվօ՞ խըրգիմ իրենց դ՛իմաց վաման վօր նըդ՛ըժիդ՝ չանին զիրօնը։
- Խըրգէ ըզվերի Գ՛օգ՝օրը (Գրիգոր). իլլալու վօր ինքը ջանչ՝ ֆօրներ ունէ։
- Աղեգ գասիս. զինքը գը խընդ՝րիմ վօր երթա։
- Երդուսում օրը՝ շաբ՝աթ օր ա՛լվօ գը հանդբին։
- Բ՝արի լու։
- Բ՝արի լուս. աչֆըները լուս. Եգի՞լ ին հարսնավօրաքը։
- Եգիլ ին աս առվադու. իիմքի գըցիլ (սկսել) է բ՛անը. գ՛նա հօն՝ հօս- աս բԵղգ՝ Ե, ան բԵղգ՝ Ե. յօւ բ՛օլոր բ՛անը զիմ գ՛ըլխուս վրա Ե. չունիմ վօշ մեգ աժուլո՞օր մը։
- Նումայ համբ՝երություն, բ՛ա՛րեգամ, բ՛օլոր բ՛անը զի դ՛առնա. թօխ գամաց. քանո՞ւմ սահաթեն է փսագը։
- Վեցին։
- Բ՛ախո՞ը (ամոսւին) դրուն գուգ՝ա յԵգ գնգանը հԵդ աղես գը գուրուցԵ։
- Ե՛ Ռուժիգ՝, հաղդըվի՞ըր... հարսնիքը մուզիգ՝ը ուժէ զի փչԵ. բԵղգ՝ Ե երթաւը։
- Յես հադի՛ըր իմ. դ՛ում ալչուսո՞ (շուտ) սեւ քըրչերըդ՝ հաքի՛ըր. յԵւ մընուշաները հանէ շուտքադեն. յԵւ դ՛իքր գ՛օնչուգը վօր չի մօռնաս։
- Ռո՛ւժիգ՝, դ՛ում վօ՞ր բօդ՝ինները զի հաքնիս... հաքի՛ըր շերմագ գազու (մետաքս) իլալու վօր շերմագ գազու օրօգ՝լան հաքիլ իս. չի մօռնաս բըրօշը ու բրանզօլէդ՝ան առնուս... օրօգ՝լիդ...»

Original page number 275.

ՀԵԲՇ շահ յերգան է. բեղա՛ եր զինքը գուեօյդ՝ օրին դաս՝ վօր գըղո՛:

– Դ՛ո՛ւն ինչ գ' իդիս. ասքեն է մօդան. խրգէ չուսդ՝ ֆիագ՛ րին դեվանց վօր իգ՛ա:

– Զալէ՛... ֆիագ՛ ող զի բ' օհէ (սպասել):

Երգուսն ա՛ զի Նըսդին ֆիագ՛ րի մէշ, յեւ գերթան հարսնիքին դունը:

– Բ' արօւ եգիլ իք:

– Գը շընաֆորինք. Ասված դա խօսմքօր ու դոլվքօր իլա:

– Շընօրհագալ ինք. դառօսը հեմ ձ՛եր զավագացը գ' օլօշ՛ ին... րամեցէք. խընդ՛ րիմ բամեցէք ա՛լ վեր, խաշլումօրը քօր:

– Դ' եռ չի՞ն երթա փըսագ:

– Ա՛ն բաս (այս պահուս). Նումայ քահանան իգ՛ ա... հա՛, քահանան եգիլ է. Ե՛, բամեցէք, դ' ըրըսուլրասերը զօ բ' օհին. առաջի դ' ըրըսուլրային մէշ գերթա քահանան յեւ բիքա իրիցա՞ինք. Երգուսումին մէշ հարսը խաշլու մօրը հեղ, իրեցումին մէշ փեսան խաշլուին հեղ. յեղա՛ մեգալօնք. զի խընդ՛ րինք վօր բ' ուշէ՛ է դ' ըրըսուլրասերօւ երթան, զէ (զի) գան դիսդ՛ ով:

Գամաց գամաց սերէ դասը գամ դասնրիինք դ' ըրըսուլրառընդօւ ժամ գերթան յեւ փսագը զի գըցէ. փսագէն ալվօշ հարսինք դունը գերթան յեւ հարգըվէլուն եղեվանց զի գըցին սդ՛ օլները փուելու. յեւ զի դ' ըրվին մուսաֆիրները սդ՛ օլ. զի հասգըցվի վօր հարսը յեւ փեսան սդ՛ օլն զագաղը յեւ իրենց դեվանց խաշլուն ու խաշլումարը. անօր դեվանց բ' ուշէ՛ ո ոընդօւ. հիմբի զի գըցին բ' արեգենացները:

– Զօր բիդօր անգ՛ ընվի (ուշանալ) սդ՛ օլը. քանի՞ յէ սահադ՛ ը:

– Ուժէ ինք անցիլ է:

– Բ' եղա՛ է խընդ՛ րինք գքահանան վօր ա՛լ չուսդ՝ անէ. սըլիդ՛ անէ բ' արեգենացներօվ իլալու վօր դրդաները ուժէ չուսին համբ՛ երություն:

– Ունին ժամանագ համ խաղալու դիսդ՛ ով, ինչքանի առվադու:

– Ա՛հ, աս է յեղա՛ ի բ' արեգենացը. զի լըմընցվի սդ՛ օլը:

– Շնօրհագալ ինք:

– Խնըդ՛ րիմ թօղություն:

Original page number 276.

– Հիմբի ինչ գանինք. գերթանք սալօնք. մո՛ւզիգ՛ ը գըցիլ է փչելու... դիսդ՛ ով մեծ է սալօնք. ու ռինդ լումինադ՛ է, դառը զօր դաք է. դրդաները չին իմանա. գուբքի (կը թուի) թէ չին դիսնու ու չին լիի օզգա բ' ան իբմընա (իմն ինչ): Ասքեն ին դրաները, զի բ' ըռուի՞ միդը՝ յէփ դ' ուն ա դդա եիս. յեւ զի խաղան յէփ վալց, յէփ գ' աղրիլ, յէփ հօրա: Հիմբի գուզին մազուր խաղալու. վօ՞ արանժադ՛ գանէ:

– Ինծի գութքի թէ աղաչա Օվանեսը զօր ռինդ մազուր արանժադ՛ արիլ է. դարը ալվօշ վալց գուզին խաղալու. բեղա՛ է անգ՛ ան իլա:

– Սահադ՛ ը չօրս է. յեւ դ' րուսդը (ռուստը) չուզէ երթալու. ամմենք զի խնդ՛ ու ա՛լա (Ելի) քիչ մը, ա՛լա քիչ մը. ու զօր դ' րուդիդ՛ իմ:

– Աղես գանե համ օրդին. յեփ գասիմ իրեն քալէ դուն, դիսդինւ է, զի խընդիրէ նումայ զաս գ'ադրիլը ա՛լա. գ'օ անգամադի իմ. գ'ադրիլին դեվանց օգամ վալց ու օգամը յեւ սրվըրշիդ՝ չուին. հանա զի լուսանա... ուժէ ջիրախները զի փօխին դարը հիմքի գեղթանք... նայեցէ՛ դրաք, հաքնվեցէր աղեգ. փաթըվէ՛ Հըռէփսիսիա... Գա՛րաբեդ, հաքի՛ ը Հիքըրոցի՛ ըորը, վօր չի բաղիս. քըրդընաձ ես... հիմքի առնունքը բ'արօւ մնան ման իգօցը մօղէ... հանա, հու ին... բ'արի գ'ըղէր բիքա Վարդէնիքը բ'արի գ'ըշէր աղաչա Գյորգէշ, աղաչա Լուսիկ:

- Բ'արի գ'ըշէր ծ'եր հրամանօցը:
- Ասված դա դոկտրօւ ու խըսմըրօւ իլա:
- Շնօրհագալ ինք աշխաղանքին:

33.5.1.2 Words

1. Զօր. թրք. զօր՝ շատ
2. Նումայ. ռում. ուսմայ՝ միայն թէ
3. Բ'ուրիշ՝. ռմ. purici՝ լու
4. Բ'օգ'օյ. լեհ. pokoi՝ հանգստութիւն
5. Բ'օշդ՝ա. ռմ. posta՝ նամակատուն
6. Դ'ելեգրաֆ. ռմ. telegraf՝ հեռագիր
7. Նեք'օն՝. ռմ. nepot՝ հօրեղբօրորդի
8. Գ'օ. ռմ. câ՝ թէ, որ
9. Հադի՛ ըր. թրք. hazər՝ պատրաստ

Original page number 277.

10. Ջուրջ՝ զգեստ
11. Մուլգիկ'անթ. ռմ. musicant՝ նուազածու
12. Բիլեդ՝. ռմ. bilet՝ տոմսակ
13. Բ'օզվոլիհիդ՝. լեհ. թոյլատրել
14. Օրընձեդ՝ յետո
15. Ալվըշ. ռմ. earasi՝ դարձեալ
16. Գ'ըբ'իդ՛ընիա. ռմ. câpitania՝ թաղապետութիւն
17. Արանժադ՝. ռմ. aranjat՝ կարգաւորեալ
18. Բ'օդիալ. ռմ. podeal՝ տախտակ
19. Վրգ'սուհիդ՝. ռմ. vacsuit՝ մոմած
20. Վամա. ռմ. vama՝ մաքսատուն
21. Նըգ'ըժիդ՝. ռմ. necajit՝ նեղել
22. Վերի. ռմ. ver հօրեղբօրորդի
23. Աժուլո՛օր. ռմ. ajut0r՝ օգնական
24. Ռուժիգ՝. լեհ. Ruza՝ Վարդուհի

25. Մուլգիգ՝ գերմ. Musik՝ նուագ
26. Ուժե.լիհ.սզե՝ արդեն
27. Մնուշա. ռմ. manusa՝ ծեռևնց
28. Շուֆլար. ռմ. sufladâ՝ դարան
29. Գ'օնչուգ՝ գրպան
30. Բօդ'ին. ռմ. botin՝ կօշիկ
31. Շուֆլար. ռմ. rochie՝ շոշազգեստ
32. Բրօշ. ռմ. brosu՝ մանեակ
33. Բրանզոլեհ'ա. ռմ. branzoleta՝ ապարանջան
34. Շլեպ. գերմ. Schleppre՝ քղանցք
35. Գ'ուօյդ'օր. ռմ. croitoriu՝ դերձակ
36. Ֆիագ'ր. գերմ. flacker՝ կառք
37. Գ'օլօց՝ գլուխ
38. Դ'րըսուրա. ռմ. trasura՝ կառք
39. Բիքա. տիկին (լիհ. կամ հիւնգ.)
40. Խաշլու՝ կնքահայր
41. Խաշլումար՝ կնքամայր
42. Բ'րեց'ե՝ բոլոր
43. Դիստ'ու. ռմ. distu՝ բաւական
44. Ռընդ. ռմ. rôndu՝ կարգ
45. Սդ'օլ. լիհ. stol՝ սեղան

Original page number 278.

46. Սլիդ. ռմ. salit՝ շտապել
47. Լումինադ. ռմ. luminač՝ լուսաւոր
48. Դարզ. ռմ. dara՝ բայց
49. Դ'րուդիհ. ռմ. truditu՝ յոգնած
50. Սվարշիհ. ռմ. sfarsitu՝ վերջացած
51. Իրըոցհ'ըր. գերմ. überzieher՝ վերարկու

33.5.2 Gherla or Armenopolis from Hungary

Adjarian's source: See Գովրիկեան, Դրանսիլուանիոյ Հայոց Մետրապոլիսը, Էջ 312.

Footnote from Adjarian: This parable is also printed in the periodical *Sprachwissenschaftliche Abhand.*, 1, page 117-8, with European transliteration. Although the last one is more accurate, it is still not completely accurate, so I kept the Armenian example unchanged.

Զարկիլ է ուժեմ կենաց վերջին սրիաթը - կասէ հոգեւարը հայրը երկու որդուն: Իմ ետեվանց միան դուք կի մնաք: Ինչ որ բոլոր կենաց մէջ, հարկիւրութեամբ քաղիլ իմ նա՝ ծեզի կի թողում: Ապրեցեք միամիտ, հանդարտ ու մէկտեղ: Չի բաժնըվիք մէկը մէկալէն, գերամ բաժնըված կարող չի պիլաք մեծ արուստուր անելու: Ըզձերը մի թողուք. ըզօզկայինը մի կամենաք: Կանուխ ելեցեք, արաջը ժամ գընացեք, պատարագ լսելու: անոր ետեվանց բացեցեք պօլի: Թէ որ մէկ օրը տասը կրօշ վաստըկիլ իջնա, միայն ութը խարճեցեք: Երբ շոգուտու (տօւավաճառ) երթաք, տարեցեք ծեր հետ ըզբաղըրը (տէր ողորմեա) ու ամարք համ պունտա (մուշտակ): Ճամբօվը օսար մարդիկաց հըտ մի՛ բարեկըմվիք. ցանցար մարդ ըլլա ում դիմաց ըզսրտերոյ բանաք: Սիրեցեք զլստված, բըրնեցեք ըզիրեն պատվիրանըները եղեցեք ողորմասիրտ: Պահեցեք ըզիմ անունը ու յիշատակը. ու տէրն մէրը, ում դիմաց հիմապիկ կերթամ, պի օրինէ զձեզ:

Ճորով թաղիլ ին ըզմեռածը, մեծ աղբարը մորցըվիլ է վողորմած հոգի հոյրը խօսքերուն վրայէն ու վարիլ է տանէն ըզպիզտիկը: Չի տուվի իրեն իջմըն ալ, միայն մէկ կով մը: Թիշ ժամանակի վրա զան ալ ետ ուզիլ է: Չի տուվի նա, դատրստընով արիլ է: Հիմապիկ աղբարտ աղբարդ կառնու ըզաշխարհը ափը. ու ճամփա կելէ: Կի երթա շատ ու քիչ: Կի կանսի ու մէկ ծարի մը տակ կի հանգչի:

Կուգա երկու ագրաւ ու ան ծարինը կի նըստին կի կըցին զուրուցէլու:

– Ի՞նչ նոր կա ծեր երկիրը:

– Կի մերնին մարդիքը ծարվուն:

Original page number 279.

– Եշտ (հեշտ) պիլար ատորը աջողելու, թէ որ պազարը մէկ փըս մը փըռէին. ու մէկ ծիաւոր մարդ մը զան բոլորէր նա, ջուր պի ելք:
 – Ու ծեր մօտ չիզա՛ իջմըն ալ նոր բան:
 – Թագաւորը զօր հիւանդ է ու չիտէ մարդ ա զինքը լաւցընէլու:
 – Կա հարնին (ափիոր) սեմին տակը մէկ գորտ մը, թէ որ անոր եղովք քըսէին զինքը նա, պի լաւնար:

Աղբատը, վով ծարին տակէն ամէն խօսք աղէկ կի լսէր, ալ ինտան կերթա: Կի հասնի ան քաղաքը ուրուխ ջրի պաքսութիւն ունացիլ ին: Կանէ մէկ ջիղվը (ջրիոր) մը, որին մէջ անխա ջուր քաղվիլ է որ դուս ալ վոթիլ է: Ընդունած շատ պաշխըշովը, կերթա մայրաքաղաքը ուր թագաւորը բնակիլ է: Կի լաւցընու զինքը: Անխա զանծ կուտան իրեն, որ ճորով կըլայ տուն տանելու:

[[Adjarian had a brief paragraph here about the Romani language of Lomavren. I moved it to the literature section (§33.4).]]

Original page number 280.

Part V

The /el/ <τι> branch

The /el/ <čl> branch has 3 dialects:

1. Dialect of Maragha (§34)
2. Dialect of Khoy (§35)
3. Dialect of Artvin (§36)

34 Maragha

34.1 Background

Original page number 281.

The dialect of Maragha is spoken on the two sides of Lake Urmia. The eastern side is found in the city of Maragha, while the western side is the city of Urmia, with its group of Armenian villages, a portion of which are Turkish-speaking. For this very interesting dialect, there is no published study or even a line from a published manuscript. During my time in Persia, I studied it, with two adult students from Maragha: Petros Hayrapetian (ՊՊ. Պետրոս Հայրապետեան; [[SEA: /petros harapetjan/]]) and Grigor Mnatsakanian (Գրիգոր Մնացականեան; [[SEA: /g(ə)rikʰor mənatsʰakanjan/]]). I present here a summary of my unpublished research.

[[For more recent work on this dialect, see *Martirosyan* (2019: 221).]]

34.2 Phonology

34.2.1 Segment inventory

The sound system of the Maragha dialect is very rich in vowels and diphthongs (in total 14)¹ in Table 34.1.

Table 34.1: Vowel inventory of the Maragha dialect

/i/ <ի>	/ɯ/ <իւ>	/u/ <ու>	
/œ/ <օ>	/e/ <է>	/o/ <օ>	/ø/ <օւ>
/əi/ <պ>	/ə/ <պէ>	/ə/ <պ>	/i/ <պ>
/æ/ <պւ>			/a/ <պւ>

¹[[The original page had 13. But on page 306, Adjarian provides an erratum that it should be 14. He likewise says that we should include the vowel <ւ>. I fixed it.]]

[[For the sounds <n^l> and <n^{l^h}>, Adjarian used a superscript <ḥ> /i/: <n^{l^h}>, l^h. But because that could cause problems with my type-setter, I replaced them with a superscript <i>.]]

The consonants are likewise rich with some new sounds in Table 34.2.

Table 34.2: Consonants of the Maragha dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/Back		
	/b/	/p/	/p ^h /	/d/	/t/	/t ^h /	/g/	/k/	/k ^h /
	<p>	<ψ>	<ψ>	<ɳ>	<ɳ>	<ɳ>	<q>	<ɿ>	<p>
							/g ^j /	/k ^j /	/k ^{hj} /
							<qj>	<ɿj>	<pj>
Affricates				/dʒ/	/tʃ/	/tʃ ^h /			
				<ð>	<ð>	<g>			
				/dʒ/	/tʃ/	/tʃ ^h /			
				<χ>	<χ>	<χ>			
Fricatives	/f/	/v/		/s/	/z/	/ʃ/	/χ/	/ʁ/	/h/
	<ɸ>	<ψ>		<u>	<q>	<χ>	<χ>	<ɳ>	<h>
									/h ^j /
									<hj>
Sonorants	/m/	/n/		/r/	/r/	/l/	/j/	/w/	
	<ɿ>	<ɿ>		<ɳ>	<ɳ>	<l>	<j>	<l>	

For these sounds, it is worth giving a separate explanation for the following. The sound <ŷ> represents the Russian sound <ы>, meaning a sound /ə/ <ŋ> that is pronounced voiceless and closed.

The sounds <ŋ^l, nŋ^l, nŋ^{l^h}, nŋ^{l^h}> represent approximately the sounds /əi, ui, əi, ue/ in fast pronunciation.

[[Based on this description, and to maintain consistency with previous uses of <ŋ^l, nŋ^l, nŋ^{l^h}, I use a diphthong notation with <ŷ> for all but <ŋ^{l^h}: /əi, ui, əi, ue/.]]

The consonants, as can be seen, have three degrees: voiced, voiceless unaspirated, voiceless aspirated. The dialect recognizes also the palatalized sounds /g^j, k^j, k^{hj}, h^j/ <qj, ɿj, pj, hj>, and the semi-sound /w/ <l> which is pronounced like the English letter <w>.

34.2.2 Sound changes

34.2.2.1 Monophthong vowel changes

For the vowel changes, the following are notable.

34.2.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ω> Classical Armenian /ɑ/ <ω> remains /ɑ/ <ω> or /æ/ <ü>.

34.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> became /je/ <յէ> (at the beginning of monosyllabic words), /e/ <է> (at the beginning of poly-syllabic words), while word-medially it is /e, ə, i/ <է, ըէ, ի>.

Original page number 282.

34.2.2.1.3 Classical Armenian /i/ <ի> Classical Armenian /i/ <ի> became /i, əj, ə/ <ի, ըի, ը> (Table 34.3).²

Table 34.3: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /i, əj, ə/ <ի, ըի, ը> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘barley’	gari գարի	k ^j ærə կյարը	gari գարի
‘scholar’	dəpir դպիր	təpəj̥ir տըպէր	dəpir դպիր

34.2.2.1.4 Classical Armenian /o/ <ո> Classical Armenian /o/ <ո> became /vəj/ <վը> word-initially (Table 34.4).

Table 34.4: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /vəj/ <վը> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘lentil’	ospən ոսպն	vəj̥sp վըսպ	vosp օսպ
‘son’	ordí որդի	vəj̥rt ^h é վըրդիթ	vort ^h í օրդի

In the body of the word, it becomes /o, əe, əj, ue, ui/ <o, էօ, ըէ, ըյ, ւէ, ւյ>, according to particular circumstances (Table 34.5).

²[[The original page had <էի>. But on page 306, Adjarian provided an erratum that this should be <ըի>, which I think was itself a typo for <ըի> or /ը/. I fixed it.]]

Table 34.5: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o, œ, əj, ɥe, ui/ <o, eo, ɥl, nɬ, nɬ> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘work’	gorts	կործ	gorts
‘grass’	χօտ	խոտ	χօտ
‘earth’	հօլ	հող	հօլ
‘soul’	hogí	հողի	hogí
‘to roll’	gəlorel	գլորել	gəlorel
‘bishop’	episkopos	եպիսկոպոս	յեպիսկոպոս

34.2.2.1.5 Classical Armenian /u/ <nL> Classical Armenian /u/ <nL> became /u, ui, ɥ/ <nL, ɥL, ɥL> (Table 34.6).

Table 34.6: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /u, ui, ɥ/ <nL, ɥL, ɥL> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘water’	ձյուր	ջուր	ձյուր
‘house’	tun	տուն	tun
‘bundle’	χործ	խործ	χործ

34.2.2.2 Diphthongal vowel changes

34.2.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <ωj> Classical Armenian /ai/ <ωj> became /e/ <ɛ> (Table 34.7).

Table 34.7: Change from Classical Armenian /ai/ <ωj> to /e/ <ɛ> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘father’	հայր	իւր	հայր
‘sound’	ձայն	ծայն	ձայն

34.2.2.2.2 Classical Armenian /iɥ/ <ɥL> Classical Armenian /iɥ/ <ɥL> became /ɥ, i/ <ɥL, ɥ> (Table 34.8).

Table 34.8: Change from Classical Armenian /iɥ/ <ɥL> to /ɥ, i/ <ɥL, ɥ> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘hundred’	հարյուր	իւրիր	հարյուր
‘snow’	ձյուն	ծիւն	ձյուն

34.2.2.3 Classical Armenian /o^j/ <nj> Classical Armenian /o^j/ <nj> became /y, u^j/ <h^l, n^l^j> (Table 34.9).

[[Adjarian provides the CA word ‘sleep’ /k^hun/ <pnlu>, but I think this is a mistake because it doesn’t have a diphthong /o^j/. (?)]]

Table 34.9: Change from Classical Armenian /o^j/ <nj> became /y, u^j/ <h^l, n^l^j> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘light’	lo ^j s l ⁿ ju	lu ^j s l ⁿ lu	lujs l ⁿ ju
‘sleep’	k ^h un pnlu	k ^h y ⁿ pjhlu	k ^h un pnlu

34.2.2.3 Consonant changes

The consonant changes are exactly the same as in the dialects of Van or Karabakh. The Classical sound /h/ <h> is always /χ/ <h>.

34.3 Morphology

34.3.1 Noun inflection or declension

34.3.1.1 Vowel harmony

In the grammar, everything is established based on the rule of analogy. Nominal and verbal formatives and endings change their vowels according to the vowel that’s contained in the root of the word. For example, the definite article becomes /-a/ <ω> if the vowel of the word-final syllable is /a/ <ω> or /u/ <n^l>. But it becomes /-æ/ <ü> if that vowel is /æ, e, y/ <ü, ɛ, ɔ>. The genitive formative is /-ə/ <ə> if the vowel of the word-final syllable is /a/ <ω> or /ə/ <ə>. But that formative becomes /-y/ <h^l> if the vowel is /y/ <h^l> or /œ/ <ɛ>. It also becomes /-u/ <n^l> when in front of the vowels /u, o/ <n^l, o>, and it becomes /-i/ <h> in front of the vowel /i/ <h>. Even the copular verb is subject to these assimilatory changes.

34.3.1.2 Plural and case marking

The plural formative is /-ir/ <h^lŋ> for monosyllabic words, /-nir/ <lhŋ> for vowel-final polysyllabic words, /-k^hir/ <pjhŋ> for consonant-final polysyllabic words.

In declension, there is no loss or deletion of vowels (Table 34.10).

Table 34.10: No vowel reduction in the Maragha dialect

	Classical Armenian		> Maragha		cf. SEA	
‘nose’	k ^h it ^h	թիթ			k ^h it ^h	թիթ
‘nose-GEN’	k ^h ət ^h -i	թթի	k ^h it ^h -i	թթի	k ^h ət ^h -i	թթի
‘meat’	mis	միս			mis	միս
‘meat-GEN’	məs-i	մսի	mis-i	միսի	məs-i	մսի
‘heart’	sirt	սիրտ			sirt	սիրտ
‘heart-GEN’	sərt-i	սրտի	sirt-i	սիրտի	sərt-i	սրտի

This dialect has the following cases: nominative, genitive-dative, accusative, ablative, and instrumental. There is no locative; the accusative is like the /um/ <ŋlu> branch. While the ablative is formed with the formative /-en/ <ɛlū>.

34.3.2 Verb inflection or conjugation

34.3.2.1 Overview of changes

As we said above, in the **τι** branch, the present stem is formed based on the verb's infinitive, by combining it or conjugating it with the auxiliary verb (1).

[[Note that in 1a-i, it seems that the verb ends in some vowel /i/ and then the auxiliary is added. It's unclear what is the morphological function of this final vowel.

It could be glossed as a cognate of the irregular SEA imperfective converb suffix /-is/. But in (1a-ii), it seems that this vowel is deleted and the auxiliary is cliticized or merged onto the verb. (?)]]

Original page number 283.

The formative /kə/ <լղ> is used only in the future. Every past tense is formed from the present by adding the formative /er/ <էր>, without differentiating for person or number. For the perfective, a new form has been created.

34.3.2.2 General paradigm

The following is the complete conjugation of the verb ‘to like’ (derived from CA /uz-e-l/ ‘to want’ <ուզել>).

[[Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.]]

[[Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.]]

34.3.2.2.1 Indicative present and past imperfective *[[In SEA (Table 34.11), the indicative present is formed by taking combining a non-finite form of the verb (called the imperfective converb with the suffix /-um/) with the present auxiliary. In Maragha, we see a similar periphrastic approach. However, the non-finite form is based on the verb’s infinitive. The auxiliary seems to then be cliticized onto the verb. Note how the two dialects diverge in the form of the auxiliary: /e/ for SEA, but /e, i/ for Maragha.]]*

Table 34.11: Indicative present <սերկայ> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'		cf. SEA 'to want'
1SG	yz-e-l-i-m իւզելիմ 'I like'	uz-um e-m ուզում եմ 'I want'	
2SG	yz-e-l-i-s իւզելիս	uz-um e-s ուզում ես	
3SG	yz-e-l-i-∅ իւզելի	uz-um e-∅ ուզում է	
1PL	yz-e-l-i-nk ^{hj} իւզելինք ^{hj}	uz-um e-ŋk ^h ուզում ենք	
2PL	yz-e-l-e-k ^{hj} իւզելեք ^{hj}	uz-um e-k ^h ուզում եք	
3PL	yz-e-l-i-n իւզելին	uz-um e-n ուզում են	
	✓-TH-INF-AUX-AGR	✓-IMPF.CVB AUX-AGR	

[[For SEA, the indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 34.12). The difference is that auxiliary is now in the past tense. But in Maragha, we use a simpler strategy: the past-marking particle /er/ is added after the present form. Note that this particle seems cliticized in the 3SG.]]

Table 34.12: Indicative pasti imperfective <անկատար> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'		cf. SEA 'to want'
1SG	yz-e-l-i-m er իւզելիմ եր 'I was liking'	uz-um ej-i-∅ ուզում եի 'I was wanting'	
2SG	yz-e-l-i-s er իւզելիս եր	uz-um ej-i-s ուզում եհր	
3SG	yz-e-l-i-∅-er իւզելի եր	uz-um e-∅-s ուզում եր	
1PL	yz-e-l-i-nk ^{hj} er իւզելինք ^{hj} եր	uz-um ej-i-ŋk ^h ուզում ենք	
2PL	yz-e-l-e-k ^{hj} er իւզելեք ^{hj} եր	uz-um ej-i-k ^h ուզում եք	
3PL	yz-e-l-i-n er իւզելին եր	uz-um ej-i-n ուզում են	
	✓-TH-INF-AUX-AGR PST	✓-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

34.3.2.2.2 Present perfect and past perfect [[The present perfect (Table 34.13) and past perfect (Table 34.14) in SEA are formed with periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect.]]

[[Maragha likewise uses periphrasis but with two differences. First in Table 34.13, the non-finite form can use either the suffix /-ir/ (cognate with the SEA perfective converb suffix /-el/), or the suffix /-ats/ (cognate with the SEA resultative participle suffix /-ats/). When the suffix /-ats/ is used, the 3SG auxiliary is /ə/ instead of /i/.]]

Table 34.13: Present perfect <յարակատար> in the Maragha dialect

1SG	Maragha 'to like' (Form I yz-ir i-m իւզիր իմ 'I have liked'	cf. SEA 'to want' uz-el e-m ուզել եմ 'I have wanted'
2SG	yz-ir i-s իւզիր իս	uz-el e-s ուզել ես
3SG	yz-ir i-∅ իւզիր ի	uz-el e-∅ ուզել ե
1PL	yz-ir i-nk ^{hj} իւզիր ինք	uz-el e-ŋk ^h ուզել ենք
2PL	yz-ir e-k ^{hj} իւզիր եք	uz-el e-k ^h ուզել եք
3PL	yz-ir i-n իւզիր ին	uz-el e-n ուզել են
	✓-PERF.CVB AUX-AGR	✓-PERF.CVB AUX-AGR
1SG	Maragha 'to like' (Form II yz-ats i-m իւզած իմ 'I have liked'	cf. SEA 'to want' uz-el e-m ուզել եմ 'I have wanted'
2SG	yz-ats i-s իւզած իս	uz-el e-s ուզել ես
3SG	yz-ats ə-∅ իւզած ը	uz-el e-∅ ուզել ե
1PL	yz-ats i-nk ^{hj} իւզած ինք	uz-el e-ŋk ^h ուզել ենք
2PL	yz-ats e-k ^{hj} իւզած եք	uz-el e-k ^h ուզել եք
3PL	yz-ats i-n իւզած ին	uz-el e-n ուզել են
	✓-RPTCP AUX-AGR	✓-PERF.CVB AUX-AGR

[[In the past perfect, instead of using a special past auxiliary, we simply add the past particle /əs/ after the present auxiliary (Table 34.14). Note that for the 3SG, the auxiliary is missing before the past particle /əs/.]]

Table 34.14: Past perfect <զերակատար> in the Maragha dialect

1SG	Maragha 'to like' (Form I) yz-ir i-m er 'I had liked'	հւզիր իմ էր cf. SEA 'to want' uz-el ej-i-∅	ուզել էի 'I had wanted'
2SG	yz-ir i-s er	հւզիր իս էր	ուզել էր
3SG	yz-ir ∅-∅ er	հւզիր էր	ուզել էր
1PL	yz-ir i-nk ^{hj} er	հւզիր ինք էր	ուզել էինք
2PL	yz-ir e-k ^{hj} er	հւզիր էք էր	ուզել էիք
3PL	yz-ir i-n er	հւզիր ին էր	ուզել էին
	✓-PERF.CVB AUX-AGR PST		✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR
1SG	Maragha 'to like' (Form II) yz-ats i-m er 'I had liked'	հւզած իմ էր cf. SEA 'to want'	ուզել էի 'I had wanted'
2SG	yz-ats i-s er	հւզած իս էր	ուզել էր
3SG	yz-ats ∅-∅ er	հւզած էր	ուզել էր
1PL	yz-ats i-nk ^{hj} er	հւզած ինք էր	ուզել էինք
2PL	yz-ats e-k ^{hj} er ^j	հւզած էք էր	ուզել էիք
3PL	yz-ats i-n er	հւզած ին էր	ուզել էին
	✓-RPTCP AUX-AGR PST		✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR

34.3.2.2.3 Complex future tense [[Adjarian lists in Table 34.15 a paradigm that he calls the complex future and its past form. The complex future is formed peripherastically by combining a non-finite form with the present auxiliary. Its past version (past future (?)) is formed by then adding the past particle /er/.]]

[[Morphologically, the non-finite form seems to be built by adding the suffix /-u/ to the infinitive; the theme vowel becomes /o/. This non-finite form seems a cognate to the SEA future converb as in (2), and thus I gloss /-u/ as FUT.CVB. The 3SG has a covert auxiliary]]

- (2) SEA
uz-e-l-u	e-m
want-TH-INF-FUT.CVB	AUX-1SG
'I will want.'	
ուզելու էմ	

Table 34.15: Complex future forms for the verb ‘to like’ in the Maragha dialect

	Complex future <բարդ ապառնի>	Past version <անցեալ>
1SG	yz-o-l-u i-m իւզօլու իմ	yz-ol-u i-m er իւզօլու իմ եր
2SG	yz-ol-u i-s իւզօլու իս	yz-ol-u i-s er իւզօլու իս եր
3SG	yz-ol-u Ø-Ø իւզօլու	yz-ol-u Ø-Ø er իւզօլու եր
1PL	yz-ol-u i-nk ^{hj} իւզօլու ինքյ	yz-ol-u i-nk ^{hj} er իւզօլու ինքյ եր
2PL	yz-ol-u e-k ^{hj} իւզօլու եքյ	yz-ol-u e-k ^{hj} er իւզօլու եքյ եր
3PL	yz-ol-u i-n իւզօլու ին	yz-ol-u i-n er իւզօլու ին եր
	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR	✓-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR PST

[[Unfortunately, Adjarian does not describe the semantic difference between his ‘complex future’ and the simple ‘future’. The 1SG complex future could mean ‘I will like’, while the past future could mean ‘I was going to like.’]]

34.3.2.2.4 Past perfective or aorist [[The past perfective (Table 34.16) is also called the aorist. In SEA for /uz-e-l/ ‘to want’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-ts^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Maragha dialect does a quite different strategy. Between the root and the agreement suffix, we see a single vowel /i/ or /u/. It seems this vowel acts as a past marker. But the data is too limited to be sure. The two dialects seem to have incomparable morphology]]

Table 34.16: Past perfective or aorist <կատարեալ> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’	cf. SEA ‘to want’
1SG	yz-u-m իւզում ‘I liked’	uz-e- ^{ts^h} -i-Ø ուզեցի
2SG	yz-i-r իւզիր	uz-e- ^{ts^h} -i-r ուզեցիր
3SG	yz-i- ^{ts^h} իւզից	uz-e- ^{ts^h} -i-Ø-Ø ուզեց
1PL	yz-u-nk ^h իւզունք	uz-e- ^{ts^h} -i-ηք ^h ուզեցինք
2PL	yz-u-k ^h իւզուք	uz-e- ^{ts^h} -i-k ^h ուզեցիք
3PL	yz-u-n իւզուն	uz-e- ^{ts^h} -i-n ուզեցին
	✓-PST(?)-AGR	✓-TH-AOR-PST-AGR

34.3.2.2.5 Subjunctive present and past [[In SEA, the subjunctive present (Table 34.17) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These

are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the indicative present. For a verb like ‘to want’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Maragha dialect is similar, but the theme vowel can vary between /y, i, e/.]

Table 34.17: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’		cf. SEA ‘to want’	
1SG	yz-y-m	իւզիւմ	uz-e-m	ուզեմ
	‘(if) I like’		‘(if) I want’	
2SG	yz-i-s	իւզիս	uz-e-s	ուզես
3SG	yz-y-∅	իւզիլ	uz-i-∅	ուզի
1PL	yz-i-nk ^{hj}	իւզինք	uz-e-ŋk ^h	ուզենք
2PL	yz-e-k ^{hj}	իւզեք	uz-e-k ^h	ուզեք
3PL	yz-i-n	իւզին	uz-e-n	ուզեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

[[In SEA, the subjunctive past (Table 34.18) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Maragha, we instead add the past particle /er/ after the verb. For the 3SG, this particle seems to cliticize to the verb and delete the verb’s theme vowel.]]

Table 34.18: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’		cf. SEA ‘to want’	
1SG	yz-y-m er	իւզիւմ էր	uz-ej-i-∅	ուզեի
	‘(if) I liked’		‘(if) I wanted’	
2SG	yz-i-s er	իւզիս էր	uz-ej-i-ր	ուզեիր
3SG	yz-∅-∅-er	իւզէր	uz-e-∅-ր	ուզեր
1PL	yz-i-nk ^{hj} er	իւզինք էր	uz-ej-i-ŋk ^h	ուզենք
2PL	yz-e-k ^{hj} er	իւզեք էր	uz-ej-i-k ^h	ուզեք
3PL	yz-i-n er	իւզին էր	uz-ej-i-n	ուզեն
	√-TH-AGR PST		√-TH-PST-AGR	

34.3.2.2.6 Tenses built from the subjunctive: Future [[In Maragha, the future and past future are built off subjunctive (Table 34.19). For the verb ‘to like’, we simply add the future prefix /k-/]. SEA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.]]

Table 34.19: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Maragha dialect

	Future <ապառնի>	Past future <անցեալ ապառնի>
1SG	k-ycz-y-m կիւզիւ 'I will like'	k-ycz-y-m er կիւզիւ էր 'I was going to like'
2SG	k-ycz-i-s կիւզիս	k-ycz-i-s er կիւզիս էր
3SG	k-ycz-y-∅ կիւզիլ	k-ycz-∅-∅-er կիւզէր
1PL	k-ycz-i-nk ^{hj} կիւզինք ^{hj}	k-ycz-i-nk ^{hj} er կիւզինք ^{hj} էր
2PL	k-ycz-e-k ^{hj} կիւզէք ^{hj}	k-ycz-e-k ^{hj} er կիւզէք ^{hj} էր
3PL	k-ycz-i-n կիւզին	k-ycz-i-n er կիւզին էր
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-AGR PST

34.3.2.2.7 Imperative and prohibitive [[For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like 'to like' (Table 34.20). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e-ts^h-ek^h/ after the root such that /-e-ts^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence /-ek^h/ directly after the root. Maragha is somewhat different. In the 2SG, we only see a suffix /-y/ after the root. For the 2PL, we only see a suffix /-ek^{hj}/ I suspect this suffix /-y/ is a theme vowel based on the other paradigms.]]

Table 34.20: Imperative forms <հրամայական> in the Maragha dialect

	Maragha 'like!'	cf. SEA 'want!'	
2SG	ycz-ý-∅ իւզի՛լ	uz-∅-ir ուզի՛ր	√-TH-IMP.2SG
2PL	ycz-ek ^{hj} իւզէք ^{hj}	uz-e-ts ^h -ek ^h ուզէցէք ^h	√-TH-AOR-IMP.2PL

[[For the prohibitive or negative imperative (Table 34.21), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Maragha behaves the same.]]

Table 34.21: Negative imperative or prohibitive forms in the Maragha dialect

	Maragha 'do not like!'	cf. SEA 'do not want!'	
2SG	mi yz-y-∅ մի իւզիլ	mi uz-∅-ir մի՛ ուզիր	PROH √-IMP.2SG
2PL	mi yz-ek ^{hj} մի իւզէք ^{hj}	mi uz-ek ^h մի՛ ուզէք ^h	PROH √-IMP.2PL

34.3.2.2.8 Non-finite forms [[On the original page, Adjarian didn't list any participles or non-finite forms. But on page 306, Adjarian provides an erratum with the following non-finite forms (Table 34.22).]]

Table 34.22: Participles or converbs <դերբայեր> in the Maragha dialect

Infinitive	անորոշ	Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'			
Past	անցեալ	yz-i-l yz-ats yz-ir	իւզիլ իւզած իւզիր	uz-e-l uz-ats uz-el	ուզել ուզած ուզել	✓-TH-INF ✓-RPTCP ✓-PERF.CVB
Future	ապառնի	yz-o-l-u	իւզօլու	uz-e-l-u	ուզելու	✓-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 284.

34.4 Subdialects

34.4.1 Urmia

The subdialect of Urmia is the same as Maragha. But from the subsequent text samples, it seems that there are some differences.

34.4.1.1 Morphological differences

For example, the plural formatives are /-er, -ner/ <էր, նէր>, while in Maragha they are /-ir, -nir/ <իր, նիր>.

The future is formed with the formative /tik^ji/ <տիկյի>, which is of course a form change from CA /piti/ <պիտի> 'it is necessary'.

34.4.1.2 Object clitics

The use of the possessive article in verbs is very interesting (3).

(3) Urmia (Maragha)

- a. me $\widehat{\text{tsi}}$ prn-e-nk^h-t
one horse catch-TH-1PL-POSS.2SG
'(Let us) catch a horse for you.'
մԵ ծի պունէսըս

- b. p^htrt-e-s er-d
 search-TH-IMPF.CVB(?) PST-POSS.2SG
 'He was looking for you.'
 փսուսես երդ

c. arak-n as-e-l-i, ná sat k^hαχts^hr jel,
 proverb-DEF say-TH-INF-?, no? very sweet be?,
 ut-e-n-d, na sat t^har jel, t^hal-e-n-d
 eat-TH-3PL-POSS.2SG, no? very bitter be?, throw-TH-3PL-POSS.2SG
 'The proverb says: Don't be too sweet, they'll eat you; don't be too
 bitter, they'll throw you away.'
 առակն ասէլի - նա՛ շատ քաիսր յէ՛ ուստեսդ, նա շատ թառ յէ՛
 թայէսնդ

This usage of the possessive article is borrowed from Persian, where one says for example *<didem-et>* ‘I saw you>, *<binem-et>* ‘I see you>.

[[He means that the Armenian possessive article here is acting as an object clitic. See Dolatian et al. (2023: §7.1) for similar data from other Iranian Armenian dialects.]]

34.5 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

34.5.1 Maragha: Խառնիս ինայն նիշան

ՄԵ օր Սօնան ինաւն Անդո՞ւնու Կիւզին իւրիս (իւրիւնց) տղային փսակին: Սօնան կասր՝ Անդունին:

- Յար, Ելի օղորկիի Հայրենիւ ախչկան իւզօնու:
 - ՉԵ՛, Սօնա, մէ Եօզա՞նա խիյալ արա. հայլբաթենարա չուտուրուն. Են հարուստին ախչատ:
 - ՉԵ՛, Ո՞նուն, իշքան խիյալ անելիմ նարմեն աղեկա չիմսալի գյինսել. Եսս (հենց) լիս առելիմ «Եթակի նարա հրգիի. լա կրտան, լա չին տա»:

Original page number 285.

– ԴԵ ՄԾԿԱ ԹԻ ԷՏԵՆԸ Ի, լաճիքիրիս (մեր տղան) ԵԼ ԻՎԵԼԻ, շապաաթ օ՛ՐԱ ԷՀԻ օԴՈՐԿՈՒ, ԹՈՂ ԷԹԱՆ ԻՎԻԺԱՆ:

Շապաաթ օ՛ՐԱ ՍՈՆԱՆ ՉՈՒՏՈՎ ԿԻ ԶԱՐԺՆԻ, ՍԻՄԱՎԱՌՈԱ ԹԻ ԹԻՋԻ, ՀԱՅԻՌՈԱ ԹԸ ԽՄԾԻՆ, ԱՆՍԱՆ (յԵՏՈՂ) ՍՈՆԱՆ ԿԸԸԸՌ ԿԵԹԱՅ ԻՎԻ ԲԱՉՈՒ ՏՈ՛ՆԱ, ՄԻՐՎԱՐԻՋԻՆ ԿԱՍԸՌ ԹԻ՝

– Այ ՄԻՐՎԱՐԸՌ, ա՛ՀԱՅԻ. յԵՐԵԿ ԻՐԻԿԱՍ (ամուսնոյ) ԽԵՏՈՅ ՄԵ ԶԱՇԻ ԻԻ ԽԻՋԱԼ ԱՐԻ. ԻՎԵԼԻ ՀՅՈՒԹԻՄԻԼ ԱԽԾԿԱՆ ԱՌՆԻԽԻ ՄԻՐ ՄԻՍԱՎԻՆ. ԿԻԼՋԻ յԱՌ ԿՈՍՈՐԵՆ ՍՈՐԱ ԹԵԼ ԷՀԻ, ՏԵՐՍՆԻՆՑ ԻՇ ԿԱՍԻՆ. ԿՏԱՆ ԱՅՅԱՐ, ԿՅԱԼՇ ՇԱՊԱԱԹ ԷԹԱՌՆՑ ՆԻՉԱՆԱ ՄԻՆԻԽԻ:

– ՍՈՆԱ, ՄԾԿԱ ԹԻ ԷՏԵՆԸ Ի, յԻՍ ԷԼՉԱՏ ԿՈՒՐԱԽԱՆԱՄ ԹԻ ՄԻՍԱՎԵԼԻՅ: ԱՇԿԻ ՎԻՐԱԾՆ, ՍՈՆԱ, ԿՈՍՈՐԵՆ ՍՈՐԱ ԿԵԹԱՄ ԹԵՇԱՐՀԸՐՎԻՄ, ԲԱ՛ՄՅԱ ԱՌՆԻՄ:

ԿՈՍՈՐԵՆ ՍՈՐԱ ՄԻՐՎԱՐԻՆ ԿԸԸԸՌ ԿԵԹԱՅ ՀՅՈՒԹԻՄԻԼ ՏՈ՛ՆԱ, ՆԱՌ ԱԽԾԿԱՆ ԻՎՈՂՈՒ:

ԿԵԹԱ ՏՈ՛ՆՈԱ ԹԵՇԱՐՎԻՌ, ԿԻԼՋԱՆ ՏՈ՛ՆՈԱ ԿԸՊԱՏԱԳԻՆ, ՄԻՐՎԱՐԻՆ ԿԸՄԾՆՆԸՌ ՆԻՆ, ՀՅՈՒԹԻՆԻԼ ԿՆԳԱՆ ԱՎԱՐՈՎ ԿԸՏՈՎ ՀՅՈՒԹԻՆԻԼ ԿՆԻԼ ՆԱՌԿԻԳՆ ԷԼԱ ՆԱՌ ԱՎԱՐՈՎԱ ԿԱՌՆԸՌ՝

– ՓԱԻ, ԱՎԱՐՈՎ ԻՍ ԷԿԻ, ՄԻՐՎԱՐԸՌ ԲԱՉԻ, ԵԹ ՎԱՇԻ ԹԱՄԻՆ Ի ԹԵՂԻ ԱԷՐԻ ՏԱՅ. ԱղԵԿ Ի, ԻՎՈՒՏՈՅ ՄԵ ԿՅԱԼԻՆ ՄԻՐ ՏՈ՛ՆԱ:

– ԶԵՌ, ՆԱՌՊԵՋԻ ԲԱՉԸՌ, ՄԿԱ ԷԼ ՀԻՌՄ ԵՐ ԿյԱ, ԱՄՄԱ ՄԵ ԽԵՋ ԱՎԱՆԸՌ՝ ԽԱՄԱ յԻՄ ԷԿԻ:

– ԱՍԱ ՏԱՆԻԽԻ, Ի՞Շ ԽԵՋ ԱՎԱՆԻ ԽԱՄԱ՛ ԻՍ ԷԿԻ:

– ՆԱՌՊԵՋԻ ԲԱՉԻ, ԱՂԵ, ԹՈՂ ԱՍԻՄ. ՏԻՌԱ, ԴԻԼ Ա ԷԿԻՀԻ ԻՄ ԾԻՐ ՆՈՒԲԱՐԻՆ ԷՀԻ, ԿՏԱՆ՝ ՏՈՒ, ՀԽ ՏՈՎ՝ ՄԻՌ ՏՈՒ:

– ՄԻՐՎԱՐԸՌ ԲԱՉԸՌ, յԻՍ ՀԻՄ ԱՍԵԼԻ ՀԻՄ ՏՈՎ, ԱՄՄԱ, ԻՐԻԿԻՆ ՏՈ՛ՆԱ ՀԻ. ԹՅ ԹԻՇԻՐՈԱ ԻՐԻԿԱ ԿյԱ, ՆԱՌՄԵՆ ԽԱԲԱՅ ԱՌՆԻՄ, ՏԱՆԻՄ Ի՞Շ ԿԱՍԸՌ:

ՄԻՐՎԱՐԻՆ ԿԱՍԸՌ ՆԱՌՊԵՋԻԳՆ:

– ԱՄՄԱ ԽԱՅԻՇՈ ԻՄ ԱՌՆԵԼԻ ԹԻ ԱՍԻՄ. ԲԱ՛ԼՅԱ ԿյԱԼ ՇԱՊԱԱԹ ՆՉԱՆԱ ՏԻՆԻԽԻ, ԲԻՅՈԼ (մի ԿԵՐԱՎ) ՍՈՐԱ-ԵԼ ԽԱՌՆԻՇԱ ԱՆԻԽԻ:

– ԱՐԽԵԼԻՆ յԻԼ, ՄԻՌՎԱՐԸՌ ԲԱՉԸՌ, յԻՍ ԿԱՍԻՄ:

ՄԻՐՎԱՐԻՆ յԵԼԱՎ ԷԿԱՎ ՏՈՒՆ:

ԹԻՇԻՐՎԱՆ ՆԱՐՊԵՋԻ ՄԱՌԹԱ ԷԿԱՎ ՏՈՒՆ. ՆԱՐՊԵՋԻ ԱՍԱԳ ԻՎԻ ՄԱՐԹՈՆ:

– ՄԻՐՎԱՐԻՆ ԷԿԻՀ ԵՐ ՄԻՐ ԱԽԾԿԱՆ ԷՀԻ. ԻՆՉՈՒ ԻՍ ԱՌՆԵԼԻ. ԿԸՏԱՍ ԱՅՅԱՐ, ՎԱ՛ՂԱՅ ԿյԱԼՈՒԾ ՉՈՒՂԱԲ ՏՈՎԱՄ:

Original page number 286.

ՄԱՌԹԱ ԱՍԱԳ.

– ԱՍՎԱԾ ՇԻՆԱՅԻՍԱՎԻՐ ԱՆԻ, ՄԻՍԱՎԱԿԻ ԽԵԼՅՈՎ ՏՈՎԱ՛-ԵՐ. ԿՏԱՄ. ՎԱՇՈԱ ՄԻԼՎԱՐԻՆ ԿյԱԼՈՒԾ ԱՍԱ ԿՏԱԽԻ:

Նարկաղա Միլվարին եկավ Նարգիզի կը շտա, ասաց - Տալէ՞ի:

Նարգիզն էլ ասաց.

- Կտահի, հէ՞ր չիի տա: Մա՛րթըս տիւն եթալէն սօրա եկավ, ասը՞մ. Էն էլ ասաց կտամ:

Կյիրակյի օ՛րա Սօնան, Միլվարի ինան Անդո՛ւնա կինացըն շիրինի խմօլու. շիրինիյա խմէլէն իրից շապապաթ սօրա հազրովան խառնիսի թաղարիի տըսնօլու: Խառնիսի թաղարի՞ց անսէլէն սօրա, բաշլամբշըն խառնիսատ. ըմմղն մարթնիրին կանչըն, խառնիսի խաբար տուվըն: առաջին քիշի՞ն խինա տիրըն, սօրավան քիշի՞ն էլա փսակա կըուըն: Փսակա կուլուց խալապաթ ին էր քցելի խառսու կուլօ՛խա. բովոյում (յետոյ) ասելին էր «Ասվաս շիւնախավիր անի»:

Խառսուն ժամտունէն խանէլէն սրա Անդուն ինան Սօնան խաղալօվ խառսուն պէրըն տուն:

34.5.2 Urmia subdialect

Adjarian's source: Communicated by Mr. Kaloust Iskenderian (պր. Գալուստ Իսկենդերեան: [[SEA: /galust iskʰenderjan/]]), a provincial inspector of Urmia schools.

34.5.2.1 Iki Aghaj village

Մէ օր գևացիմ խասամ գետի յէրզա. մէ պծառ կակուր իմ էր քէլէի (մի քիչ հանդարտ կերպայի). գե՛տա եւենց ջօշմիշիր էր՝ յէրզէրէն թալէս էր ճի՛ւրա. իշկացիս տըսամ մէ տէրտէր՝ ուր տէրօխնին, մէ կաշա (ասորի քահանա)՝ ուր տէրօխնին, մէ մալլա էլ՝ ուր կնի՛կա. մէյն էլ մէ ծի կար կշտէ՛րա: Նա՛ տէրտէ՛րա եյթիքար էր անելի տանս մօ՛տա մնալ ուր կնի՛կա, նա կաշան, նա մալլան: Մէ ծի կա տանց մօ՛տա, վէր տիկյի (պիտի) տարմօվ ճուխտ ճուխտ ըսնին մէկէլ իրէ՛սա: Մըկը (հիմակ) ի՞շխօ անինք վէր կնթնէ՛րա չը մնան օտար մարթու մօ՛տա:

34.5.2.2 Isalu village

Մալլա Նասրադինա մէ օր իշէ՛րա խառիրէր տէ՛մա՝ եթաս էր: Կյըննաց ըլայ կյատիւկի (ձոր) վօ՛տա. մէ մարթ տար տէ...

Original page number 287.

... առեց, ասաց. տիւն գյինաս յես յէփ կմեռնէմ, ասա տըսնիմ: Տէփ (յետոյ) էն իշկաց էտ մա՛րթա մի թահար մարթ ի, յետնար - տէփ ասաց. Ե՛շա կյատիւկէն ըլելին տիկյի օխտ տիր անի. խետ օխտ տիր տուց՝ տէփ էն վատին տիւն կմեռնէս: Խա՛, տէփ էշէ՛րա կշեց կյատի՛ւկա. գլօ՛խա ըլելին օխտ տիր Ե՛շա տուց: Մալլան ինկյավ պարզվավ, ասաց. յես մեռամ: Տէփ մնաց տա՛ղա. Էշէ՛րա հայր

մԵ՞յս մԵ թիս կյընացին. մԵ կյել ըկավ տաղ՝ Եշերէն մԵ՞յս կյերավ. ասաց. Մալլա Նասրադինա չմեռնէր՝ մըկը կյե՞լա ԵՇա չեր ուղը՛: ՏԵփ մալլան ըլավ Եկավ թիս տո՞ւնա. իւր կնկյան ասաց. յԵլ քԵլ տուր տրկյեցին ասա վԵր մալլան մԵռիր ի, տասինք խորենք իւրա: Ըլավ կյընսաց տուր ու տըրկյեցին կանչԵց. տարան տարա (զդա) խորին: Ասաց. մԵ երթիս թօղ, դա՞ն բա դա՞ն ընծի խաց պԵ թալ. մՆաց Են մա՛րթա տաղ: ՏարմԵն յԵտի մԵ կաթըրխանա Եկավ, տար կյերեզմանը կուշտէն ընսնեսէն եր. Են օրն ել տար կյընի՛կա. մա՛սալա, իւշ եր խաց պԵրի. կլե՛խա Են ծակէն պանցրացուց (յանի իշկաս եր հա՛) իշկամ խաց պԵրիզ: ԿաթըրյԵ՛րա խոնսան, պԵռն Ելչինի աման եր. տանիք ա՛մմԵն տվին կոտոսին. տԵփ Են կաթըրչինԵ՛րա փառտին Են տԵ՛ղա, ասին մԵ իշկանք՝ տանք ինչԵ՞ն խոնսան. իշկացին մԵ կյերեզմանը վրա մԵ երթըսը պԵս ծայ կա՛: ՏԵփ բանա արին (ուղեցին) մԵ դԵն մԵ փԵտ պարզէն. տԵփ փԵ՛տա պարզին, զ՛՛, տԵփ Են դԵն ծԵն տըվից մալլան կյերեզմանը՝ մԵչԵն. շատ մի՛ պարզէք, կը կը կըանը աշկյիս. տԵփ տանք ասին. հօ՛ հօ՛, կա չկա դԵտ (այդ տԵղԵն) Են խոնտ (խրտներ). դԵտ կլօխա խանիր ի... քակին տարա, խանին կաթըրչինԵ՛րա. տԵփ տարա բանա արին թըփէլ. շատ թըփէն, Ենդըդը թըփէն ի՛կր...

35 Khoy

35.1 Background

Original page number 288.

The dialect of Khoy has an extensive distribution. It is found not only in the provinces of Khoy, Salmast, and Maku in Iran, but also in Russia in Igdir and Nakhichevan. During the large migration of Persian-Armenians in 1828, many Armenians from Salmast came and settled in Karabakh, where they founded the villages of Kori, Alighuli, Maghanjugh, Karashen in the province of Zangezur, and in villages of Alilu, Angeghakot, Kushchi-Tazakend, Uz, Mazra, Balak, Shaghat, Ltsen, Qara Klisa and Lower Qara Klisa in the province of Sisian.

The dialect of Khoy has still not been studied. There are writings with this dialect in Եմինեան ազգագրական ժողովածոլ [Eminian Ethnographic Journal] volume 2 (Բ.), page 300-304 and volume 4 (Դ), page 343-350. What's more important are N. Ter Avetikian's «Ոտանաւոր աշխատութիւններ Եւ Նշանագրութիւն Պարսկաստանից գաղթած Խոյեցւոց բարբառով» (Վաղարշապատ 1900) and «Բանաստեղծութիւններ Եւ Կիրակոսի հարսանիքը» (Վաղարշապատ 1903).¹

By examining these excepts, it seems that the dialect of Khoy occupies a middle position between the dialects Maragha and Van. Its grammatical structure is the same as in the Maragha dialect, but its phonological rules are like the Van dialect. In other words, the Khoy dialect is closer to Classical Armenian than Maragha is.

Because we think it's unneeded to further discuss these simplified phenomena, we direct the reader to the subsequent text samples.

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 221).]]

Original page number 289.

¹[[Unfortunately, I couldn't track down these two bibliographic items, and thus couldn't add them to the bibliography. Furthermore, the page quality makes it unclear if the fourth word is Նշանագրութիւն or Նշանագրութիւն. (?)]]

35.2 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

Adjarian's source: See Ա. Տեր-Ալեքսիքեանի, Ոտանաւոր աշխատութիւններ Եւ Նշանագրութիւն ([Նշանադրութիւն(?)]), Էջ 46-49.

– Այ մառթ, տիւ գինաս որ խետ ախչի՞ցյա ճոշացավ, մառթի եթալու խասավ. տո՞ւնա չի՞ սրփի, չի՞ ավըլի, աման-չամանա չի լվա, տուրվերքյա կեխսոտ կը թօղնի. շատ էլ որ խետը իյնես, դաստ կզարկի կը կրտսոտի, յանի ինչի՞. – իմանան որ տանելու խասիր ի: Ենէնց էլ տղան. հալա մէ յէլ, քէլ մտի փայան (գում)՝ տե՛ս, ի՞նչ կասանա. Են հեյվան քյալե՛րա, գյամեմքե՛րա, կովե՛րա ընչիվկ վզե՛րա թաղվիր Են կվի մ՛չա. տիւ հենց գինաս որ Կիրակո՞ս մեզի իմա պա՞ն ի անէի մեր տո՞ւնա ավըրիր ի. վայ վայի որ ասես «այ բալամ, Ետէնց չեն անի», յէտ ի դառնալի իխնգ խայիր քյաշում (յիշոց) ի տալի. ասէի «Ալլահ վարա (Աստուած տայ) զըմեն Ել խատնեն». յանի ինչ ի, իմացեք որ յէտ էլ փոայվելու խասիր եմ. կո Ետէնց, այ մառթ. մկա տիւ գինաս:

– Աշկըս լո՛ս. մեսք փսայվանք՝ մեր կլօ՛խա յեզոսով, թող Են Էլ փսայվի, բալք մեղոսոտի. Են հալա յերեյվան քյօրիփան ի. մկավուստ սաբար ըլենք, մէ անծոտ պուճումակ ախչիկ Էլ դար իմա ուզենք, խայիս մեզի ի՞նչ կասեն. չե՞ն ասի «յանի Է՞տ ինչ դայդա Էր՝ մկավուստ մեխկի տոպրակա կախին Են խեղճ տղայի վզեն». յէտ դալաթ կանեմ դարա սաբար չեմ ըլի. դար պէրնեն կալա կաթի խոտ ի հկյալի:

(Կիրակոսը կ'աղաջէ մօրը):

– Նանա ջան. Ենք խօքութ ղուրբան նանա. տիւ իմ աղԵ՛յա ասա բաբայիս կո՞ւշտա. տավարն Էլ կպախեմ, տան զըմեն պանի վրան Էլ սիրտ կը ցավցուցեմ. հենց Են դըդայի որ՝ մէ դայիմ կպնես բաբայիս յախան, որ մէ խա՛ ասի, թոլ ի. ամա Ետ էլ քեզի ասեմ որ Ղուլիհենց Շահբազի ախչիկ Նիզարէն սավայի՝ որ վիզ կուէք՝ ճոկ մառթու ախչիկ չեմ առնի հա՛:

(Մայրը կը համոզէ ամուսինը, որ կը պատասխանէ).

– Այ կըսիկ, չունքի որ ասես Ես, թո՛ղ քյօ խաթըն Էլ խօշ ըլի. բալքի սաղչմացինք մեռանք. սադ իյան Կիրակոսին փսակենք, յէտ ինան տիւ Էլ դիօլ զուռնայով մէ աղէկ քէֆ անենք,

Original page number 290.

գիւլաշ կպնենք. ջահնա՛մա. դարմէն յէտ ինչ կըլի՝ թող ըլի. ամա տիւ Է՛տ ասա, վի՞ն ախչիկա ուզենք, որ համ աբուռով ըլի, համ դայրաթով. խօղորթի ըլի, որ մեր մատէն փուշ խանի: (Ներս կը մտնէ Կիրակոսը): Կիրակոս, այ

բալամ, նաև ասելի որ քեզի փսակենք. մկա տիւ ի՞նչ ես ասելի. ուզե՞ն ես թէ չէ. յա վի՞ր ախչիյն ես ուզելի. մէ աղվ՛ոթա ասա զշկամ. ել ամչընալու վախտը չի:

– Յես չեմ ուզելի փսայվել. նաև աս ի՝ որ կպիր ի յախաս, քշեր-ցերեկ ասելի՝ «տկի (պիտի) քեզի փսակենք». մկա տիւ գինաս, նաև ասա յես եթաս եմ փայան՝ տավարին յէմ տամ. համա, նաև, են ասած ի հա՛, Նիգյա՛րա:

– Չե՞սանալի, Դուկիենց Շահբազի ախչկա խետոն ի, ընծի ասիր ի. «կուզեք են ի, չեք ուզի՝ կլեմ կլիխ կվերցեմ տնեն կեթամ. իմ ուզա՛ծա Նիգյարն ի՛, Նիգյա՛րա:

– Ի՞շխօ մայար Շահբազին ենենց խասած ախչի՞կ ունի: Մենք ռաշպար մառք ենք, մեր տան ջահե՛լա տկի մէ ածառ (քիչ մը) ել ծեռով-ուսով ըլի, պանի մէշ եփած ըլի, կանոնի մեր տան պանա, տաշտի բժա՛րա (քազիան) տիւս կիկյա. Ենենց ըլի որ՝ ինկերէ, տրկեցէ յետ չմնանք: Շատ խարսներ տսիր եմ, որ իրկըվըկեն կլիխըք՛րա տնես են պա՛ռցա, ընչանք լոս խռալով մռփես են. չէ՞ն տսելի, ախար սափորքե՛րա տարտակ ի, ճուր տկի պերենք, ավել տկի անենք, տո՛ւնա, քիւչան զբիլի ձեռեն ըլիր ի իշխօ փողո՛ցա. տսնա՞ս են Յարթենենց խա՛րսա, մառքու դար պէ՞սա մէ խարս ըլի, թող մէ աշկն ել կոր ըլի:

36 Artvin

36.1 Background

Original page number 291.

The city and province of Artvin are found south of Batumi. This province has two smaller provinces (գավառներ): Ardanuç and Şavşat-Imerkhevi. The city of Artvin has 1200 homes with Armenian residents, of which 230 are Apostolic and the remaining are Catholic. Artvin does not have an Armenian village in its surroundings. The town (աւան) of Ardanuç has only 200 homes of Catholic Armenians. The following villages are in the Ardanuç province (գավառներ):

- Tandzut, 110 Armenian houses and 5 Catholic houses
- Norashen, 22 Armenian houses

The Armenian villages of the Şavşat-Imerkhevi province (գավառներ) are:

- Satləl (65 Catholic houses, 17 Armenian houses)
- Mamanelis (12 Catholic houses)
- Okrobakert (160 Armenian houses)
- Pkhikur (25 Catholic houses)

East of Ardanuç, there is Ardahan; while Olti is to the south.

The aforementioned area has its own dialect which belongs to the /el/ <čl> branch, and it occupies a midpoint between the dialects of Karin, Khoy, and Tbilisi.

There is no published study on this dialect, nor a manuscript line, thus the following lines are the result of my own research, gathered from migrants from Artvin in Batumi.

[[For more recent work on this dialect, see Martirosyan (2019: 227). Martirosyan (2019: 227) reports that some work treats Artvin as unified with the Tbilisi dialect.]]

36.2 Phonology

36.2.1 Overview

The sound system of the Artvin dialect is like the dialect of Tbilisi. It has three degrees of consonants.

36.2.2 Sound changes

36.2.2.1 Classical Armenian /ai/ <ωj>

The Classical diphthong /ai/ <ωj> becomes /e/ <ɛ> (Table 36.1).

Table 36.1: Change from Classical Armenian /ai/ <ωj> becomes /e/ <ɛ> in the Artvin dialect

	Classical Armenian	> Artvin	cf. SEA
proximal ‘this’	ai̯s	ɛs	ajs
medial ‘that’	ai̯d	ɛd	ajd
distal ‘that’	ai̯n	ɛn	ajn
‘other’	ai̯l	ɛl	ajl
‘goat’	ai̯ts	ɛts	ajts
‘vineyard’	ai̯gi	ɛgi	ajgi
	aj̯s	ɛj̯s	ωj̯s
	aj̯d	ɛj̯d	ωj̯d
	aj̯n	ɛj̯n	ωj̯n
	aj̯l	ɛj̯l	ωj̯l
	aj̯ts	ɛj̯ts	ωj̯ts
	aj̯gi	ɛj̯gi	ωj̯gi

36.2.2.2 Loss of rhotic in some words

The Classical word /hamar/ <համար> ‘for’ has become /hama/ <համա>, like in Tbilisi.

36.2.2.3 Loss of initial /v/ in ‘on’

An interesting phenomenon is the loss of the sound /v/ <վ> from the Classical word /verq̯i/ <վերայ> ([[cf. SWA: /vərə/ <վրայ>]]), which has become /ra/ <րա> (1).

- (1) a. kʰar-i ra (Artvin)
 kʰar-i vərə (SWA)
 rock-GEN on
 ‘on the/a rock’
 ըսրի րա, ըսրի վրայ
 b. d̥zi-u ra nst-a-∅ (Artvin)
 t̥sʰij-u vərə nəst-a-∅ (SWA)
 horse-GEN on sit-PST-1SG
 ‘I sat on the/a horse.’
 ձիու րա նստա, ձիու վրայ նստայ

- c. *tsar-i* *ra* *ver* *ants^h-a-v* (Artvin)
dzar-i *vəra* *ver* *ants^h-a-v* (SWA)
 tree-GEN on up pass-PST-3SG
 'he climbed up on the/a tree.'
 ծառի րա վեր անցավ, ծառի վրայ վեր անցաւ

Original page number 292.

36.2.2.4 Retention of the sound /h/ <հ>

The Classical sound /h/ <հ> does not become /χ/ <խ>, unlike the dialects of Maragha and Khoy.

36.3 Morphology

36.3.1 Noun inflection or declension

In declension, the ablative formative is /-men/ <մեն> (Table 36.2).

Table 36.2: Ablative marking in the Artvin dialect

	Artvin	cf. SWA
'from Artvin'	art ^h vinu-men	Արթվինումեն
?-ABL	savet ^h u-men	Սավեթումեն
?-ABL	hetne-men	հետնումեն

As we know, this is one of the characteristics of the Tbilisi dialect.

Similarly, the plural genitive is the form /-er-u/ <երու> (36.3).

Table 36.3: Plural genitive marking in the Artvin dialect

	Artvin	cf. SWA	cf. SEA
'tree-PL-GEN'	tsar-er-u	ծառերու	tsar-er- <i>its^h</i>
'horse-PL-GEN'	dz-i-er-u	ծիերու	dzij-er- <i>its^h</i>

The locative is the usual form /-um/ <ում> (36.4).

Table 36.4: Locative marking in the Artvin dialect

	Artvin	cf. SEA
?-LOC	meʃ-um	մշնում
'day-LOC'	օր-um	օրում

36.3.2 Verb inflection or conjugation

36.3.2.1 Periphrasis in the indicative

Verbal conjugation differs from Tbilisi. The present formative *-um* /<ənʌlʌ> absolutely does not exist. As in the Khoy dialect, this tense is formed with the form *-elis*, *-eli* /<ətʃhu, tʃhu>.

[[I assume the segmentation is /-e-l-i(s)/ such that the /-i(s)/ is an imperfective converb added onto an infinitive. The rationale is that SEA also has this formative /-is/ as an irregular form of the regular imperfective converb suffix /-um/. Compare SEA against Artvin in (2).]]

- (2) a. Artvin
 χos-e-l-is e-m
 speak-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG
 'I speak.'
 խօսԵլիս Եմ

b. cf. SEA
 χos-um e-m
 speak-IMPF.CVB AUX-1SG
 'I speak.'
 խօսուՄ Եմ

c. cf. SEA
 t-a-l-is e-m
 give-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG
 'I give.'
 տալիս Եմ

[[Adjarian provides further examples in (3).]]

- (3) Artvin

 - a. pntr-e-l-is e-∅
speak-TH-INF-IMPF.CVB AUX-3SG
'He searches.'
ψιλυητήβι
b. el-n-e-l-i e-∅
be-VX-TH-INF-IMPF.CVB AUX-3SG
'It is/becomes.'
πιετήβι

- c. $\widehat{tʃ^h}$ -e-m ka/kaji ert^h-l-i
 NEG-AUX-1SG can go-INF-IMPF.CVB
 'I cannot go.'
 չեմ կա, or չեմ կայի երթի
- d. vortí e-s ert^h-l-i
 where AUX-2SG go-INF-IMPF.CVB
 'Where are you going?'
 վո՞րսի ես երթի
- e. $\widehat{tʃ^h}$ -e-m ka/kaji χos-e-l-i
 NEG-AUX-1SG can speak-TH-INF-IMPF.CVB
 'I cannot speak.'
 չեմ կայի խօսելի

36.3.2.2 Future marking

[[In SEA, one way to form the future is to add the prefix /k(ə)-/ to the finite verb (4).]]

- (4) SEA
 kə-p^həntr-e-n
 FUT-search-TH-3PL
 'They will search.'
 կինսորեն

[[It seems that Artvin uses a different prefix form.]]
 The future is formed with the formative /ku/ <կու> (5).
 [[Note the unclear morphs used. (?)]]

- (5) Artvin
- a. ku əʃ-i-n
 FUT ?-TH-3PL
 (?) [[I don't know what this verb is, but it would mean 'they will X']]
 կու աշին
- b. ku d-u-s ga
 FUT give-TH-2SG ?
 'You will give.'
 կու դուս գա

- c. ku pntr-i-n
 FUT search-TH-3PL
 ‘They will search.’
 կու փնտռին

36.3.2.3 Theme vowel changes

In both the perfective and the future, the Classical theme vowel /e/ <է> changes to /i/ <ի> (6).

- (6) Artvin
- a. qf-i- $\widehat{ts^h}$
 ?-TH-AOR
 (?) [[I don’t know what this verb is, but it would be ‘He did X’]]
 աշից
 - b. pntr-i- $\widehat{ts^h}$
 search-TH-AOR
 ‘He searched.’
 փնտռից
 - c. ku qf-i-n
 FUT ?-TH-3PL
 (?) [[I don’t know what this verb is, but it would be ‘They were going to X’]]
 կու աշին.

[[Unfortunately, Adjarian’s data is too limited to make a more meaningful description or comparison with SEA/SWA. But essentially, what Adjarian describes is that the theme vowel /e/ is replaced by /i/ in some morphological contexts. Compare ‘he searched’ from (6b) against SEA (7).]]

- (7) cf. SEA
- pəntr-e- $\widehat{ts^h}$
 search-TH-AOR
 ‘He searched.’
 փնտրից

36.3.2.4 Imperative

An especially interesting form is the second type of imperative (8).

[[Note the unclear potential use of the auxiliary. (?)]]

(8) Artvin

- a. $gr\text{-}i\text{-}s$ a
write-TH-2SG ?
'Write!'
գրի՞ս ա
- b. $\chi os\text{-}i\text{-}s$ a
speak-TH-2SG ?
'Speak!'
խօսի՞ս ա

These correspond to the Istanbul interrogative-like imperatives (9).

(9) Istanbul, when read as SWA words

- a. $\widehat{t}ʃ\text{-}k^h\text{-}ər\text{-}e\text{-}s$
NEG-write-TH-2SG
'Don't write!'
չգրե՞ս
- b. $\widehat{t}ʃ\text{-}\chi os\text{-}i\text{-}s$
NEG-speak-TH-2SG
'Don't speak!'
չխօսի՞ս

[[I think what he means is that these Artvin imperative seem to be derived from subjunctive verbs; the Istanbul verbs seem subjunctive based on how they would be interpreted in SWA.]]

36.4 Text samples

[[I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.]]

Առաջ Արթվին շենիկը տասնըինգ տուն է եղէ. բօլոր մեշա. Են մեշումը Սավեթումնէն կու աշին օ՛րը (որ) Արթվինումն մուկս կու դուս գա. գուզան կու վնտոին խիտը (Վրաց. կամուրջ). չեն կա (չեն կրնար) գտնի օ՛րա Ճօրօխը անցնին. Ետեւ մեկ ավշին գեյիզի հետնեմն գալիս է օ՛րը զարնե. առաջեվան կայք է ընելի. կայք եղած վախտին վնտորելիս է վօ՞րանց գնաց: Աշից օրը խիտը գտավ. խիտն էլ փուրցելը (Վրց. մացար թէ՞ բաղեղ) փաթըթած է. Ենդադուր արավ օ՛րա խիտը

անցավ Էնթին: Վեր անցավ օրմշնումը, փևտոից ու շԵնլիկի տեղը գտաւ: Իշտէ Ենդոր Էտէվ, ԵֆԵնդիմ, օրմանը կօտրեցին, ԵնդԵղը քաղաք շինեցին, իշտէ ԵնդԵղը Եղավ Արթավին:

Են գտնող մարթու անունն էլ Արութեն է ԵղԵ, Ենդոր վրա որել է Արթավին:

Original page number 293.

[[Note that Adjarian had a note here about the Armenian diaspora. I moved it to §5.3.]]

Part VI

Adjarian's end matter

37 Placenames

[[This chapter is written by the translator (me). The content is based on the final pages of Adjarian's book, where he provides a list of placenames and a map. I moved the map to the introduction chapter (§1.2.6).]]

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

In the original document, Adjarian has a chapter where he lists all the placenames that had Armenian populations. For each location, he likewise gave the page number that mentioned this location. This chapter was on page 294 and it can translated as “*Alphabetical list of Armenian residences and described provinces*”
He states that “*in total, there is a sample of 102 provincial vernaculars*”.

In my translation, I list the Armenian names that Adjarian used and their original page numbers. The parenthesis mark text samples. I keep the original alphabetical order, based on the Armenian word.

I likewise provide other common Armenian names for these locations (usually this other word is just the Armenian name with reformed spelling). I provide the corresponding Romanized or English name. In general, the Romanized name is based on the most common name that is used in Latin-script sources, such as English Wikipedia. Oftentimes, this Romanized name is not a simple transliteration. For example, for the modern city of Istanbul, Adjarian used the Armenian term <Պոլիս> whose HBM transliteration is <pōlis>. But of course, the English name is Istanbul so I used that name throughout the translation.

When multiple Romanizations are attested, we list all of them. We use the Romanization that is the most common in English (and thus findable on Wikipedia or Google Maps), most commonly used by Armenians, or most closely resembles Adjarian's original Armenian name. For example, the region of Karabakh-Artsakh has both a Turkic-based name (Karabakh) and an Armenian-based name (Artsakh). Adjarian almost always used the Turkic-derived form Ղարաբաղ / Ղարաբաղ / and so I translated that word to ‘Karabakh’.

In some cases, I couldn't find the modern name or location of a placename. I give a hypothetical Romanization with a question mark. My constructed Romanization is not the HBM transliteration, but is more geared towards being a

readable pronunciation of the word. I thank various anonymous people online who helped me track down the original non-Armenian names. My gratitude to non-anonymous aid from Thomas Castaigna.

In some cases, Adjarian provides a page number as an example of some place name, but that page doesn't actually have that place name. I did not catalog such errors.

I sometimes use archaic names such as Birmania instead of Myanmar, so that the translation does not seem anachronistic. But I sometimes use more modern names such as Tbilisi instead of Tiflis, even though Adjarian used the name /tʰi-flis/ <Թիֆլիս>.

Table 37.1: Adjarian's list of Armenian residences and described provinces

Armenian term used by Adjarian	Other Armenian terms	Romanization that we use	Other romanizations	Page
Ագուխ		Agulis	Əylis	1, 2, 4, 13, 36, 40, 89, 92-100, (101-2), 104
Աղամիսան	Վարդանոր	Adamxan	Vardadzor	116, 118, (134)
Աղեն	Սոյեն	Adler		184
Աղբամանպօխս	Աղբամանպախս, Եղիս	Adrianopolis	Adrianople, Hadrianopolis, Edirne	29, 31, 258
Ազով		Azov		26
Աթենք	Աթենք	Athens		29
Ալաշկերտ		Alashkert	Eleşkirt	10, 116-7, 121, (125), 133
Ալեքսանդրապոլ	Ալեքսանդրապոլ, Ալեքսանդրապոլ, Գյումրի	Alexandropol	Gyumri	34, 104, 107, 111, 116
Ալեքսանդրետ	Ալեքսանդրետ, Ալեքսանդրետսա	Alexandretta	İskenderun	199
Ալիյու		Alilu		288
Ալիկրիզ	Սստղանոր	Alikrykh	Astghadzor	116, 118, (137)
Ալիղովի	Հարթաշեն	Alighuli	Hartashen	288
Ալուշտա		Alushta		26
Ալուչայու	Արծվանիսս	Aluchalu	Artsvanist	116, 118, 139
Ախացիսա		Akhaltskha	Akhaltsihke	2, 34, 104, 107, 111
Ախալքալաք	Ախալքալաքի	Akhalkalak	Akhalkalaki	31, 32, 34, 104, 111, (113), 116
Ածպեր	Ազբեր, Էզիներ	Adzbdar	Akincilar, Ezbider	174
Ակն		Akn	Kemaliye	29, 103, 222-3, (224), 260
Աղբակ		Aghbak		140
Աղդաշ		Agdash		26
Աղբասանդրիա	Աղբասանտրիա	Alexandria		28
Աղուսանք	Աղուսանք	Aghvank	Caucasian Albania	25
Աղոստափա	Աղոստ	Agstafa		61
Ամասիա		Amasia		29, 232, 234
Ամերիկա see Ա. Հայունաց.		America, see the United States		
Այթոս	Այթոս	Aytos	Aitos	29, 31
Այնազ		Ayntap		28, 30
Այտուն	Այդոն	Aydin		29, 31, 61
Անապա		Anapa		25
Անգեղակոտ		Angeghakot		288
Անգլիա		England		29, 33, 293
Անիժնան		Andijan		26
Անտիոք օր Ամբաքիա		Antioch	Antakya	28, 199, 200, (210), 212
Աշտարակ		Ashtarak		105
Ապարան		Aparan		116-7, 121, (126)
Աբգյոն		Abgion?		(194), 185
Արյոս		Arys		26
Առնչկոյս	Առնչկոս	Arinjkus	Kavuştuk	(132)

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

Ասլանբեկ	Ասլանբեկ, Ասլանբեկ	Aslanbeg	Arslanbey, Aslanbey	3, 12-13, 106, 175, 241-4, (244-5)
Ասխաբադ		Ashgabat		26
Աստիճանան		Assyria	modern Iraq	27, 33
Ասորից տես Սիսիիա		historical Syria, see Syria		
Աստավատ		Astabad		37, 45-47, (48)
Աստրախան	Աժտէրխան	Astrakhan		26, 30, 36, 82-84, (84-86), 89
Ատանա	Ադանա		Adana	28
Աստահազար		Adapazar	Adapazari	13, 29, 241, (246)
Ասիհնաման	Ադիյաման	Adiyaman		29, 196, (198)
Աստամատական		Atropatene	Iranian Azerbaijan	27, 37, 70
Արարկիր		Arappir	Arabkir	3, 4, 29, 103, 196, 215-6, (217), 222-3
Արամ	Արամն, Արամոյ	Aramo		28, 212-3, (213-4)
Արդուին	Արտվին	Artvin		19, 25, 34, 280, 291-2, (292)
Արեւելան Ռումելի	Ռումելիա	Eastern Rumelia		31-32
Արդ		Artyk		26
Արծավի		Ardzap	Sağlıksuyu	138
Արծիկ	Արծիկ	Artske	Adilcevaz	117, 118, 121, (132)
Արդին	Արդին	Arghni	Ergani	159
Արնեց	Արնեց, Ականց	Arjesh	Erciș	116-8, 121, (131), 139
Արմավիր		Armvir		26, 33
Արմենանկ	Արմյանկ	Armiansk		26
Արտահան	Արդահան	Ardahan		291
Արտանուշ	Արտանուշ	Ardanuç	Artanuj	25, 291
Արտապիր	Արդապիր	Ardabil		28
Արդարադարու	Արտարադարու, Ավարադարու, Վարաշեն	Avdalaghlu	Vaghashen	116, 118, (137)
Աւստրօ-Հունգարիա	Ավստրո-Հունգարիա	Austro-Hungary	Austria-Hungary	10, 19, 27, 103, 270-2, (273-9)
Աքքերման	Աքքիրման, Բելգրոդ-Նևստրովսկի	Akkerman	Bilhorod-Dnistrovskyi	27, 31
Աֆիոն-Գարահիսար	Աֆիոն-Կարահիսար	Afyonkarahisar		29
Բաբերդ	Բայերդ	Baberd	Bayburt	13, 111-2
Բակու		Baku		13, 25, 61, 76
Բազարդյոյ		Pazarköy		241
Բարում	Բարումի	Batumı		13, 25, 32, 34, 178, 291
Բալակ		Balak		288
Բալաշով		Balashov		26
Բալու		Palu	Balu	167, 168
Բաղէշ	Բաղէշ, Թիթիս, Թիթիս	Paghesh	Baghesh, Bitlis	33, 116-8, 121, (131)
Բաղչեսարայ	Բաղչեսարայ, Բաղչեսէրայ	Bakhchisaray	Baghchesaray, Eski Yurt	26, 263
Բաշքեն	Բաշքեն, Բաշգեն	Bashkent		37
Բասարգեշ	Վարդենիսիս	Basargechar	Vardenis	140, 145-6, (152-4)
Բասեն		Basean	Phasiane, Pasinler	111, (114)
Բատալիանսկ		Batalpashinsky Otdel		26
Բավրա		Bavra		31
Բաֆոս	Պաֆոս	Paphos	Bafos	28
Բեթղեհեմ	Բեթղեհեմ	Bethlehem		28
Բելի	Բելի	Balti	Beltsi	27, 31
Բենդեր	Բենդեր	Bender		27, 31
Բեշ	Բեշ, Պեշ	Pest		27
Բեսարաքիա		Bessarabia		27, 31, 32
Բերդիանսկ	Բերդյանսկ	Berdiansk	Berdiansk	26
Բեշէս	Պիտեշ	Pitești		27
Բիշչի	Պիշչի	Ploiești		27
Բոլնիս-Խաչին	Բոլնիս-Խաչին	Bolnisi		61, 62
Բորչալի		Borchaly		37, 47
Բուխարա		Bukhara		26
Բուշիր		Bushehr	Bushire	87
Բուրնիկ		Pirknik	Dörteylül	225, 227
Կահիրէ	Կահիրէ	Cairo		28
Գանձակ	Ելիզավետպոլ	Gandzak	Ganja, Elisabethpol	61, 62, 70, 72, (74)
Գանձակ գիւղ		Gandzak village		139
Գաստիա	Հերակլիոն	Kandiye	Heraklion	29

Գասապա		Kasaba	Turgutlu	239
Գասթամունի	Թասրամնու, Թասրամնի	Kastamonu	Kastamoni	29, 30
Գետակըրպաղ	Կարծարքյուր	Gedakbulag	Karchaghbyur	116, 118, (139)
Գերմանիա		Germany		30
Գել	Գյոլ	Gölköy		116, 118, (135)
Գեօքայ	Գյոքայ	Geokchay	Goychay	25
Գըղաքաճ		Kirkagaç		239
Գիրգորես		Kirkoros	Hasanbaba	232
Գողովայա-Սունա	Սովյա տափաստան	Golodnaya Steppe	Mirzachoł	26
Գոնիս	Թոնիս	Konya		29
Գորի		Gori		25, 32
Գուքի	Գուքեր	Kuty	Cuturi	27, 33
Գուլասոր		Goulassor		138
Գրիգորովայիս	Գրիգորիովիս	Grigoriopol		27, 31
Դայիդարովաշ	Սարովիսան	Dalikardash	Sarukhan	37
Դայստան		Dagestan		26
Դամսակոս		Damascus		28, 33
Դաշտ		Dasht		92
Դարբանդ	Դերբենդ	Derbent	Darband	26, 61, 62
Դիզակ	Հաղորդք	Dizak	Hadrut	68
Դիլիջան		Dilijan		13, 61
Դինար	Դինարո, Դնեբր	Dnipro		26, 263
Դոլակ		Dulak		26
Դուշեթ	Դուշեթ	Dusheti		25
Դուրովկա		Durovka?		26
Եայրա	Եալտա	Yalta		26, 178, 263
Եարուկ	Եարուկ	Yalova		241
Եամբոյի	Եամբոյ	Yambol		29, 31
Եաշ	Եաշ	İaşı		27
Եափա	Եափփա	Jaffa		28
Եգիպտոս		Egypt		28, 34, 293
Եղիսիս		Edessa	Edesia	29, 159, (166)
Երուպիս		Ethiopia		28
Եկաներինոյար		Yekaterinodar		26, 263
Եկաներինուպակ	Եկաներինուպակ	Yekaterinoslav	Dnipro	26, 263
Երևանքերուպօյիս	Դումբրավեն	Elisabethopolis	Dumbrăveni	27, 33
Եյսկ		Yeysk		26
Երանսոս		Yeranos		116, 118, (133)
Երեւան	Երևան	Yerevan	Erevan	4, 13, 36-52, (47), 54, 55, 61, 62, 66, 70, 82-3, 88-9, 92, 95-6, 104, 106, 116
Երզնկա	Երզնկեան	Yerznka	Erzincan	103-4, 167-174, (171), 197, 225
Երուսաղեմ	Երուսաղեմ	Jerusalem		28
Եւրոկիա	Եվրոկիա, Թօքաս, Թօքաք, Թօքաք	Evdokia	Tokat	3, 29, 31, 103, 174, 178, 232-4, 239, (234-7), 243
Եւպատորիա	Եվպատորիա	Yevpatoriya	Eupatoria	26, 263
Եվրոպական Թուրքիա		European Turkey		29, 31, 258
Եօզրան	Եօզրան, Յոզրան	Yozgat		29, 32, 215
Եօզրան գիւղեր		Yozgat villages		31, 205, 215
Զաղալու	Ախպրանոր, Ծովակ	Zaghalu	Akhpradzor, Tsovak	116, 118, (139)
Զակենզուր	Զանկենզուր	Zangezur		(75), 288
Զառաւ		Zara		225
Զարաքալա		Zagatala	Zagatala	25
Զեյրուն	Զեյրուն	Zeytun	Zeitun, Süleymanlı	13, 19, 28, 199-205, (206-8)
Զեֆանսո	Զեֆանսո	Zafanos		185, (191)
Հիաղոյն				26
Հիե	Հիե, Հեյա	Zile		30
Հիրաքյու		Zirekli		139
Հիրոյի գիւղ		Ziro village	Murat	138
Զմիւնիս (Իզմիր)	Զմիւնիս, Սմիւնս	Smyrna	Izmir	29-31, 61, 103, 168, 205, 233, 239, (240), 249
Զոյախաչ	Զոյաքար	Zolakhach	Zolakar	116, 118, (138)
Զոնհերիա	Շվեյցարիա	Switzerland		30
Էնգելի	Էնգելի	Anzali	Bandar-e Anzali, Enzeli	28, 87
Էնիկի	Անիկիա, Անգարա, Անկարա	Ankara	Ancyra	29, 31, 205
Էշտիա	Հեշտիա	Eshtia		116

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

Եջմիածին	Վաղարշապատ	Etchmiadzin	Vagharshapat	13, 37, 44
Եսկի-Չաղրա	Ստորա Չաղրա	Eski Zagra	Stara Zagora	29, 31
Եվրեկ		Everek	Develi	215, (220)
Ետիուն տես Աղրիանապօխի	Եղիրն	Edirne see Adrianopolis		
Էրելի	Էրելի	Ereğli		31
Էրմենիքեանդ				76
Էսունչիշ		Ödemiş		31, 34, 61
Էֆքեր		Efkere		215
Թագանրոգ	Թագանրոկ, Տագանրոգ	Taganrog		26, 263
Թազաքանդ	Թազաքանդ	Tazakend		116
Թարաբասան	Թարաբասան	Tatarstan		26, 61
Թարաբ-Դաղարձճ	Դաղարժիկ	Tatar Pazardzhik	Pazardzhik	29
Թաշքենդ	Թաշքենդ	Tashkent		26, 61
Թարասովս	Թրիփոնի, Տրիփոնի	Tripoli		28
Թարսոս	Տարսոս	Tarsus		28
Թարիզ	Թարիզ	Tabriz		13, 28, 37, 40, 46-7, (49), 61, 70, 88
Թեկաւ	Թեկավ	Telavi		25, 32
Թենյուկ	Տենյուկ	Temryuk		26
Թերեցեան շրջան		Terek area		26
Թեհրան	Թեհրան	Tehran	Teheran	28, 87
Թեմիր-Խան-Շուրա	Թեմիր-Խան-Շուրա	Temir-Khan-Shura	Buynaksk	26
Թեոդոսիա	Թեոդոսիա	Theodosia	Feodosia	26, 263
Թերմե	Թերմե	Terme		184
Թիւսկիսիւ	Թիւսկիսիւ, Լուսակունց	Tüskülu	Tuskuhu, Tuskyulu, Lusakunk	116, 139
Թիւրքեստան	Թուրքեստան, Թյուրքեստան	Turkistan		26, 61
Թիունէթի	Թիունէթի	Tianeti		25
Թիֆիլս	Թիֆիլս, Տիֆիլս	Tbilisi	Tiflis	1, 2, 4, 13, 19, 25, 32, 35-37, 39, 40, 52-58, 62, (58-60), 66, 95, 104, 147, 249, 291-2
Թոմանցա		Tomarza		215
Թորիա		Toria		116
Թուլչա		Tulcea		27, 31
Թունովա	Վենիելո Տիոնովո	Tarnovo	Veliko Tarnovo, Veliko Tarnovo	29, 31
Թրանսիլվանիա	Տրանսիլվանիա	Transylvania		27, 33, 270
Թրանսվալ	Տրանսվալ	Transvaal		28
Թրևուօրեան	Տրեգու Օլենա	Târgu Ocna		27
Թօնոս	Թօնոս	Tonus		225
Իգդիր		Igdir		288
Իզմիտ տես Պրայլա		Izmit see Nicomedia		
Իզնիկ		Iznik		241
Իշկարթի		Ishkarty ¹		26
Իրավայի տես Պրայլա			Ibraila see Brăila	
Իսալու		Isalu		(286)
Իսմայիլ		Ismail		27, 31
Իտալիան		Italy		30, 87
Իրիցու գիտ	Իրիցուգեղ	Iritsu	Çamurlu	138
Իւնի		Ünye		184
Իրիաղաջ		Iki Aghaj		(286)
Լաբին	Լաբինսկ	Labinsk		26
Լազիստան		Lazistan		31
Լարաբ		Leter	Elmakaya	138, 139
Լարաբիս	Լարակիս	Latakia		28
Լալաշ		Lailashi		25
Լառնաքա	Լառնակա	Larnaca		28
Լեհաստան		Poland		2, 27, 33, 270
Լեմագերկ	Լեմագերկ	Lemberg		27
Լեշխուս		Lechkhumi		25
Լեզ	Լիզ	Erentepe	Liz	139

¹There are several places called Ishkarty in Dagestani

Լիբանան		Lebanon		28
Լիվավա	Լիվաս	Lilava		37, 61, 70
Լիմասոլ	Լիմասոլ	Limassol		28
Լծն	Լծն	Ltsen		288
Լ՛ստոն	Լ՛ստոն, Լոնտոն	Lice		116, 159
		London		29
Լոռի	Լոռի	Lori		37, 47, (50)
Լսամիւր		Hamur		138
Լսաշն	Լսաշն	Khachen	Seyidbeyli	68
Լսաշմաս		Khachmaz		26, 32
Լսասոնդր		Khastur?		133
Լսասրով	Հասկովո	Haskovo	Khaskov	29, 31
Լսարասուբազար	Բեյղորսկ	Karasubazar	Bilohirsk	26
Լսարբերդ	Խարարստ	Kharberd	Kharpert, Harput, Elazığ	4, 13, 40, 103, 167-174, (170), 196-7, 202, 223, 225-6
Լսարզան		Garzan	Yanarsu	33
Լսարտու		Kharkiv		27
Լսգարագրա	Խզաբավրա	Khizabavra		32
Լսիան	Խիսան	Khian	Khiank, Salkimli, Firki	159, (164)
Լսիզան		Hizan	Khizan	33, 116
Լսաթ		Khlat	Ahlat	116-8, 121, (133), 139
Լսնուս		Hinis	Khonus	104, 116, 121, (128)
Լսոյ		Khoy		27, 46, 76, 280, 288, (289-290), 291-2
Լսոյթ	Խոյթ			121, (130)
Լսոյթն		Khujand		26
Լսոտորով	Խոդորչուր	Khodorchur	Sirakonak	111-113
Լսովզումա	Խոլցումն	Khulgumo		32
Լսրիմ	Ղրիմ	Crimea		26, 34, 108, 178, 233, 263-6, (266-9)
Լսօրում		Khotyn		27
Ծակար		Tsakkar		116, 118, (135)
Ծեբերս		Tsbedala		184
Կասաց		Galați		27, 31, 33
Կակարա		Kolkata		28
Կակլոս		Kalkos	İkizpinar	32
Կամլու		Kaakhra	Kaka	26
Կաղուան	Կաղզվան	Kaghzvan	Kağızman	37
Կամմին		Kamakh	Kemah	167
Կամշին		Kamyshin		26
Կառուն		Karnen	Ağacılık, Karni	(123-4)
Կատտարուրդան		Kaitakurgan		26
Կարին	Երզրում	Karin	Erzurum	4, 10, 13, 15, 37, 61, 103-115, 117, 140-1, 167-8, 179, 225-7, 271, 291
Կարս		Kars		34, 104, 111
Կարտիկամ		Kartikami		32
Կեռլա Հայաքաղաք	Գեռլա	Gherla	Armenopolis	27, (278-9), 33
Կեսարիս	Կայսրի	Kayseri	Kesaria	29, 30, 32, 215
Կենարիս գիւղեր		Kayseri villages		215-6, (219-221)
Կերչ		Kerch		26, 178, 263
Կերպոյու	Կայիփոյի, Գայիպոյի	Galipoli		29, 31
Կեներեկ	Գեներեկ	Gemerek		225
Կեյվէ		Geyve		241
Կիլիկիա		Cilicia		4, 28, 33, 103, 196, 199-205, (206-211), 216, 239
Կիպրոս		Cyprus		28, 31, 32
Կիրասօն	Կիրասօն, Կերասօն, Գիրեսուն	Giresun	Kirasun	29, 178-9
Կիմիկինսա	Կոմտինի	Gyumurdjina	Komotini	31, 258
Կիմիշշասն	Գյումյուշհանե	Gümüşhane	Gyumushkhane	29, 104, 178-9
Կողջանա	Կյուշանա	Küçük Şanlı	Çukurköy	185, (192)
Կուրին, Կիւրին	Կյուրին	Gürün		29, 215-6, (217-8), 225
Կոկանդ		Kokand		26
Կուկաս		Caucasus		26
Կորի		Kuris	Kori	288
Կուբանեան շրջան	Թուբանեան շրջան	Kuban area		26, 33
Կրազու		Krakom	Karakom, Eskikonak	139

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

Կրասնովոդսկ	Կրասնավոդսկ, Թուրքմենսաշի	Krasnovodsk	Türkmenbaşy	26, 61
Կրետ	Կրետ	Crete		29
Հազզօ	Հազզո	Hazzo	Hazo, Kozluk	159, 160, (164)
Հազրո		Hazro		159, (165)
Հայես	Հայես	Aleppo		28, 33
Հաճին	Հաճն, Հաճըն	Hadjin	Saimbeyli	28, 199-205, (208-9)
Համանան	Համանան	Hamadan	Hamedan	28, 87
Համշեն	Համշեն	Hamshen	Hemshin	13, 19, 103, 112, 174, 178, 184-191, (191-5), 222
Հայարադար		Armenopolis		33
Հանդամչ	Սեղամիջ, Հանդամչ	Əndamic	Handamej	92
Հանդոն		Hadgon	Adgon, Günbatmaz	139
Հավաբար	Հավաբար	Avlabari	Havlabar	37
Հանտունը		Havindank?		147
Հնին		Old Crimea		26
Հիսասին Կովկաս	Հյուսասին Կովկաս	North Caucasus		26, 82
Հիսնիմանսուր	Հասանմուր, Ստիհաման	Hisn-Mansur	Adiyaman	29, 196, (198)
Հնդկաստան		India		28, 33, 87
Հնչեստ		Hinceşti		27
Հոլանտա	Հոլանտիա	Holland		30, 87
Հունգարիա		Hungary		27, 270-2, (278-9), 33
Ջորագեղ	Ջօրագեղ, Կայի Աղալու, Ջօրագուլ	Dzoragegh	Dzoragyugh	116, 118, (134)
Ղազախ		Gazakh	Qazax, Kazak	61, 62, 70, 71, (73)
Ղազին		Qazvin		28, 87
Ղամա		Ghala	Gala, Berdat'äl	37
Ղարաբաղ	Մրցախ	Karabakh	Gharabagh, Artsakh	3, 4, 9, 13, 18, 36, 37, 40, 44-46, 61-79, (72), 82-84, 88, 89, 95, 96, 100, 104, 142, 147, 282, 288
Ղարադաղ		Karadagh		27, 37, 61, 62, 70-72, (72)
Ղարաստրազար	Բեղողորսկ	Karasubazar	Bilohirsk	263
Ղարաքիլիսա	Ղարաքիլիսա, Կաևանձոր	Gharakilisa	Vanadzor	61
Ղզլար		Kizlyar		26
Ղզզը-Արվադ		Qızıl Arvad		26
Ղշլար	Ծաղկաշատ	Gışlag	Tsaghkashat	37
Ղուբա		Quba		26, 32, 76
Ղույսի	Կարմիրզոյու	Kulali	Karmirgugh	37
Ղումրալունցաղ	Գումրալունցախ	Kumlubucak		138
Ղուչի-Թավազընդ	Թասիկ	Kushchi-Tazakend	Tasik	288
Ճապաշշուր		Chapaghjur	Çapakçur, Tchapaghjur, Bingöl	116, 167-8
Ճայս		Java		28, 87
Ճիսի Շոլուր	Ճիսի ալ-Շուլուր, Ճուլու	Jisr al-Shughur		28, 212
Ճուլճէվո		Giurgiu		27
Ճուլոնվ	Ջուլոնվ	Gheorgheni		27
Ճոշարս	Ճոշարս	Çosara		185
Մարդասա	Mədrəsə	Madrəsə		32
Մազրա		Mazra		288
Մայա		Malya	Geçimli	185, (193)
Մալաքանդ	Մոլլաքանդ	Mollakent	Melekend	139
Մալկարս		Malkara	Malgara	29, 31, 258, (262)
Մալաթիա		Malatya	Malatia	29, 103, 160, 196-7, (197- 8), 258-9
Մակնի		Makni?		147
Մակու		Maku		27, 139, 288
Մամանելիս	Մամանելիս	Mamanelis		291
Մայկոպ		Maykop		26, 263
Մանազերս		Manazkert	Malazgirt, Manzikert	116, 121, (127)
Մանիշաղ	Մենեշշե	Manishag?		184
Մանիսա		Manisa		29, 168, 239
Մանկասար		Mangasar	Mengeser, Yazılı	136-7
Մանջիլիկ		Mandjilik		225
Մանչեսթ	Մանչեստր	Manchester		29
Մանչուրիա		Manchuria		61
Մաշա		Machar		26

Մատրաս	Մադրաս, Չեննայ	Madras	Chennai	28
Մարաղա		Maragha	Maragheh	13, 28, 46, 160, 280-4, (284-6), 288, 292
Մարաշ		Marash	Maraş, Kahramanmaraş	3, 28, 196, 199-205, (209-210)
Մարսիհա	Մարսի	Marseille		29
Մարսվան	Մարտևան, Մարգաւան, Մարգվան	Merzifon	Marsivan	29, 232, 234, (238)
Մելիտոպոլ	Մելիտոպոլ	Melitopol		26
Մեմեն		Menemen		239
Մերսին	Մերսին	Mersin is		28
Մերվ	Մերվ	Merv	Mary	26
Մերտին	Մերտին	Mardin		33
Միանդաբ		Miandoab		32
Միաց. Նահան.		United States		29, 34, 293
Միջագետք		Mesopotamia		33
Մծարա		Mtsara		184
Մոզդոկ		Mozdok		26
Մոկս	Մոկս	Moks	Moxoene, Mokk'	19, 116, 140, 145-8, 150, 151, (154), 159
Մոլեթիե	Մոլսաբեյին	Montpellier		29
Մոլուս	Մոլուս	Moscow		27
Մուժմբար		Mujumbar		28, 61, 70, 71
Մողնանքուղ	Մյանջող	Maghanjugh	Aygedzor	288
Մունջուսուլ	Մոնջուսուլ	Munjusun		215, (219)
Մոշ		Mush	Muş	2-4, 10, 13, 15, 19, 103, 105-6, 116-140, (122-4), 159-163, 167-8, 270
Մոսուլ		Mosul		27, 33
Մոտուն	Մոտուն	Musun	Suluçem	138
Մոտֆարոյին	Միլվան	Meyafarikin	Martyropolis, Silvan	33
Մոսիս		Misis	Mopsuestia	28
Յունաստան	Հունաստան	Greece		29, 293
Նայրինան	Նայրինան	Nallihan		31, 205
Նախիջենան	Նախիջևան	Nakhichevan	Nakhchivan	92, 288
Նահեն		Nahen?		136, 138-9
Նամանդան		Namangan		26
Նանչի		Nancy		29
Նարման		Narman		111
Ներքին Սինաման	Ներքին Գետաշեն	Upper Adyaman	Nerkin Getashen Ar	116, 118, (136)
Ներքին Գիւզարարո	Վարոնենիկ	Lower Gyuzeldara	Nerkin Gyuzeldara, Vardenik	116, 118, (138)
Ներքին Կարասլող	Կարասլող, Լուսազյուղ	Lower Karanlug	Lusagyugh	116, 118, (136)
Ներքին Քարաքիսա		Lower Qara Klisa		288
Ներքին Թօւղարան	Ներքին Քյոլաղրան	Lower Kyolaghran?		116, 118, 139
Նիզէ		Nize		215
Նիկոմիդիա (Իզմիտ)	Նիկոմիդիա, Իզմիթ, Իզմիտ	Nicomedia	Izmit	29-31, 103, 184, 205, 239, 241-4, (244-48)
Նիկոսիա		Nicosia		28
Նիւ-Եորգ	Նյու Յորք	New York		29
Նիքսար	Նեկսարարիս	Niksar		31
Նոյասք	Պրիմորսկ	Nogaisk	Nogaysk, Prymorsk	26, 263
Նովոչեռքասք	Նոյն-Շեռքար, Նովոչեռլակ	Novocherkassk		26, 263
Նովոռոսիյսկ		Novorossiysk		25
Նորառուզ	Նորառուս	Noraduz	Noratus	37
Նորաշեն	Նորաշեն	Norashen	Yeni Rabat, Ahaldaba	291
Նոր-Բայազետ	Նոր-Բայազիտ, Գավառ	New Bayazet	Nor Bayazet, Nor Bayezit, Gavar	13, 14, 37, (48), 116
Նոր-Բայազետ գիւղեղը		New Bayazet villages		14, 34, 118, 121, (133-9), 145, 152
Նորուզ		Norduz		151, (155)
Նոր-Մարգելան	Ֆերգանա	Fergana	New Margelan	26
Նոր Նախիջենան	Նոր Նախիջևան	New Nakhichevan	Nor Nakhichevan, Nakhichevan-on-Don	2, 13, 19, 26, 34, 263, 266, (266-7), 271
Նուխի	Շաքի	Nukha	Shaki	25, 61, 62, 106
Շաղատ		Shaghat		288
Շամ տես Դամասկոս		Sham see Damascus		
Շամախի		Shamakhi		25, 36, 46, 76-80, (80-81), 82, 89, 244

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

Շամախի գլուխըզ		Shamshaki villages	25, 32, 61	
Շամշադին		Shamshadin	37	
Շեմիկ-Գարահիսար		Şebinkarahisar	29, 103, 174-5, (157-7)	
Շատահ		Shatakh	140, 151, (155)	
Շատարին	Շավարին	Sheverin	28	
Շաւշեր	Շավշետի	Shavsheti	25	
Շաւշեր-Խներխեվ	Շաւշեր-Խներխեվ	Şavşat-Imerkhevi	291	
Շախովկա	Շապսուլսկայա	Shapsugskaya	184	
Շիրազ		Shiraz	28, 87	
Շիրվան		Shirvan	33	
Շորապահի	Շորապահ	Shorapani	25	
Շուլավեր	Շուլավեր, Շուլավեր,	Shulaveri, Shaumiani	37	
Շումլա		Shumla	29, 31	
Շոշի		Shushi	13, 61, 62, 64, 106	
Ոզմի	Ոզմի, Ոզմ	Vozim, Vozmi, Gümüşören	13, 140, 145, 147-51 (156-8)	
Ոչ		Uz	288	
Ոլաշ		Ulaş	225	
Ուկիբենդ	Ուկիբենդ	Ulikend?	138	
Ոչմանա	Ոչմանա	Ujmana	116	
Ուրֆա	Ուրֆայ, Ուրֆա	Urfa	29, 159, (166)	
Ուսթր	Ուսթր, Վուսթր	Worcester	29	
Ուրիալսո		Uribeno?	26	
Ուրմիա		Urmia	27, 32, 46, 281, 284, (286-7)	
Չարաճրա	Չարաճրա	Catalca	31, 258	
Չախրպեկ	Չախրպեկ, Չաղրուեկ	Cakurbey	139	
Չարշամբա	Չարշամբա	Çarşamba	184	
Չարչոյ	Չարչոյմենաբադ	Chardzhou	26	
Չարսանմազ	Չարսանմազ	Carsancak	167, (172)	
Չարիջար		Chakichlar?	26	
Չերնաևո	Չերնաևո	Chernaevo	26	
Չերնոմորեան ն.հ.		Chernomorskaya	Black Sea Governorate	25
Չերնովցիա	Չերնովցի	Chernivtsi	27	
Չերքեզստան	Չերքեզստան	Circassia	33	
Չիր-Եղութք		Chiri-Yurt	26	
Չիշկանագ		Cemisgezek	Chmshkatsag	167-8
Չորլու	Չորլու	Corlu	29, 31, 258	
Շարավիսա	Շարավիսա	Batavia	Jakarta	28
Պայակեսի	Պայակես, Պայակեսի	Balages?	215, (219)	
Պայընեւէր	Պայընեւէր,	Balikesir	29	
Պայընեսիր	Պայընեսիր			
Պաղեստին		Palestine	28, 33	
Պաղոստ	Պաղոստ	Baghdad	27	
Պայազիտ	Պայազիտ, Պայազէտ	Bayazit	Doğubayazit	34, 37, 44-47, 119, 139, 140, 179
Պայընտըզ		Bayındır	239	
Պանտրմա	Պանտրմա	Bandırma	29	
Պաշարաէ	Պաշարաէ,	Baskale	Bashkale, Adamakert	140
Պաշալիկ	Պաշալիկ	Dumbrăveni	27	
Պասպասաղ	Պասպասաղ	Babadag	27, 31	
Պասս		Pas	147	
Պասրա	Պասրա	Basra	27	
Պարսկաստան		Persia	27, 28, 34, 61, 87, 140, 288	
Պարտիզակ		Bardızağ	Partizak, Bahçecik, Başiskele	184, 241, (245)
Պարաու		Bacău	27	
Պետքիքա	Բելգիա	Belgium	30	
Պենզա		Penza	26	
Պետերբուրգ	Պենլսկ Պետերբուրգ, Սենս Փիտերբուրգ	Saint Petersburg	27	
Պետրո-Ալեքսանդրովսկ	Պետրո-Ալեքսանդրովսկ	Petro-Aleksandrovsk	To'rtkol, Turtkul	26
Պետրովկա	Մախաչկալա	Makhachkala or Petrovsk	Petrovskoye, Port-Petrovsk	26
Պերեկոպ		Perekop	26	

Պէյսան	Բելյան	Belen in Hatay		28
Պէյրուք	Բեյրուք	Beirut		28, 33
Պէնջի		Benli?		241, (247)
Պիհեցիկ	Բիլեցիք	Bilecik	Bilejik	29
Պիհմանիա	Բիրման	Birmania	Burma, Myanmar	28, 87
Պշշրին	Բշերիկ, Բիշերի, Պշերի	Besiri		33
Պոհտան		Bohtan		33
Պուլայ	Բուլբէյ, Սուլբայ	Bombay	Mumbai	28
Պուրոն	Պուրօն, Բուսոն	Boston		29
Պուտանըխ	Բուլանըխ, Կոփ	Bulamik	Bulanikh, Gop, Kop	116-7, 121, (125)
Պուդարիա	Բուլգարիա	Bulgaria		29, 31, 32, 34, 293
Պուշին	Բուշեր	Bushehr		28
Պուրաս		Burgas		29, 31
Պուրսուք		Burdur	Բուրսուք	31, 34, 61
Պուրվինա	Բուկովինա	Bukovina		27, 33, 270
Պուրել	Բուխարեստ	Bucharest		27
Պուշով	Բրաșov			27
Պուրյա		Brăila		27, 31
Պորաս	Բուրսա	Bursa		29, 32
Պորուչան	Պորուչան, Բուրոչան	Botoșani		27
Պօլիս	Պոլիս, Ստամբուլ, Կոստանդնուպոլիս	Istanbul	Bolis, Constantinople	12, 13, 19, 29-32, 35-6, 103-4, 106-7, 175, 178-9, 227, 233-4, 239, 249-254, (254-7), 258-260, 263-4, 292
Ջիբի		Jibil?		26
Ջիզաք		Jizzakh		26
Ջուղա	Ջուղա	Julfa	Jugha	1, 28, 30, 36-7, 45-6, 76, 79, 87-90, (90-91), 139
Ջազկրաստ	Ջազգրադ	Razgrad		29, 31
Ջամին		Ramis		92
Ջանկուլ	Ջանգուլ, Յանգուլ	Rangoon	Yangon	28
Ջաշին	Ջաճա	Racha		25
Ջենիէ		Ramle	Ramla	28
Ջէշտ	Ջաշտ, Ռէշտ	Rasht		28, 87
Ջունան		Roman		27
Ջուսոն		Rostov		26, 268
Ջուսուքօ	Ջոսոսոյ, Թերիդաղ	Rodosto	Tekirdağ	13-4, 29, 31, 103, 174, 258-260, (260-2)
Ջումանիա		Romania		27, 31, 33, 293
Ջուվիս		Russia		26, 34, 263, 288
Ջուսոնլուք	Ջուսե	Ruse		29, 31
Ջարին		Satlel	Yaylaaltı	291
Ջամմաստ		Salmast	Salmas	27, 76, 288
Ջամարա		Samara		26
Ջամարդանդ		Samarkand		26, 61
Ջամաստ	Ջամաստ	Samsat	Samosata	33
Ջամոն	Ջամօն, Սամօն	Samsun		13, 29, 184, 232
Ջամոշովյար	Ջամոշովյար	Szamosújvár		33
Ջասոն		Sason	Sasun	116-7, 121, (128)
Ջարասոն		Saratov		26
Մեբաստիա		Sebastia	Sivas	4, 29, 103, 106, 174, 223, 225-7, (228-31), 233, 289, 260
Մելանիկ	Մելանիկ	Thessaloniki	Saloniki	29
Մերեթ	Միրետ	Siret		27
Մեսաստոպոլ	Մեսաստոպոլ	Sevastopol		26, 178, 263
Մեմերէկ	Մեմերէկ, Մեմերակ	Siverek	Severek	159, (166)
Մէնէօզ		Sölöz		241
Մրանօզ	Մրանոզ	Stanoz	Yenikent	31, 205, (210)
Մրամճա		Straldzha		29
Միերիիա		Siberia		26
Միրվիզ		Sibviz	Szepviz, Frumoasa	27
Միջոնան		Syzran		26
Միհստրէ	Միհստրա	Silistra		29, 31
Միլիկի		Silivri		29, 31, 258
Միմիրսկ	Միմիրսկի	Simbirsky		26
Մինֆեռոպոլ	Մինֆեռոպոլ	Simferopol		26, 263
Մինկապիուտ	Մինկապիուտ	Singapore		28
Մինօպ	Մինօպ	Sinop		184, 282

37.1 List of placenames from Adjarian's endmatter

Սիս		Sis		28, 30
Սիսիան		Sisian		288
Սիրիհիսար		Sivrihisar		31, 205
Սիրիա		Syria		28, 33, 103, 212-3, (213-4)
Սիլվան	Սիլվան	Silvan		33
Սիլվեն	Սիլվեն	Sliven		29, 31
Սիրտ	Սիրտ	Sürt		33
Սինան		Sighnag		25, 32
Սիմարանգ	Սեմարանգ	Semarang		28
Սիխոմ		Sokhumi	Sukhumi	25, 32, 34, 184
Սովորովսկ		Savaj Bolagh	Mahabad	32
Սունժիս	Սվենիա	Svedia	Süveydiye, Samandağ, Svetia	28, 199, 212
Սուլինա		Sulina		27, 31
Սուլուչով		Suq al-Shuyukh		27
Սումարու	Սումարու,	Sumatra		87
Սուչավա		Suceava		3, 13, 15, 27, 30, 97, 270-2, (273-8)
Սուլապայա	Սուլաբայա	Surabaya		28
Սուլոբ-Խոչ	Բուլոյսնովսկ	Budyonnovsk	Svyatoy Krest, Surb Khach	26
Սուլը Սակար		Sourp Magar	Magaravank	28
Սովիա		Sofia		29
Սպահան		Isfahan		87
Սուսարովոլ	Ստարաբարու, Ստավրովոլ	Stavropol		26, 263
Սոչի	Սոչի	Sochi		184
Վախաղալու				116, 118, (134)
Վաս		Van		3, 4, 10, 13, 15, 18-9, 34, 46, 103, 116-8, 139-58, (151-2), 160, 270, 282, 288
Վանի		Vanki	Albayrak	138
Վառնա		Varna		29, 31
Վարանդա		Varanda	Fuzuli, Martuni	68
Վարդաւ	Վարդավ	Vargavi		32
Վարոնիծ	Վարոնիծ	Voronezh		27
Վենետիկ		Venice		249
Վերին Սիեման	Վերին Գետաշեն	Lower Adyaman	Verin Getashen	116, 118
Վերին Գիզալյարա		Upper Gyuzeldara		116, 118, (138)
Վերին Կարսուլոյ	Կարանլու, Լուսացոլու	Upper Karanlug	Lusagyugh	116
Վերին Թեօլարօն	Վերին Թյուլարօն, Փալուլը	Upper Kyalaghran		116, 118, 139
Վիեննա	Վիեննա	Vienna		27
Վիտին	Վիտին	Vidin		29
Վլադիկավազ	Վլադիկավազ	Vladikavkaz		26, 32
Վրաստան		Georgia		25, 32, 52
Տաճակերտ	Մանգուտ	Danaqirt	Anagut, Tanakert	92
Տաճասսուն		Ottoman Turkey		34, 37, 61
Տանձուտ		Tanzot	Danzot, Aydinköy, Tanzoti	291
Տարնուտ	Դարանդա	Darende	Daranda	29, 215-6, (218-9)
Տախվանց		Dapavank	Güzel-su	(133)
Տաքա	Դաքա	Dhaka		28
Տեղ-Օրման		Teleorman		29
Տեռ-Մաս	Ալեքսանդրովյանիս	Dedeağac	Alexandroupoli	31
Տերմի	Տերմի	Dersim	Tunceli	167, 169, (172)
Տիատին	Դիատին, Տատեն	Diyadin	Diadin	116, 140, 145-6, (152-4)
Տիգրանակերտ	Տիգրանէրին, Դիարբեկրին, Տիգրագրին	Tigranakert	Dikranagerd, Diyarbakır, Diarbekir	4, 13, 19, 33, 103, 159-67, (163), 196-7, 258-9
Տիմիթոքա	Դիմինտիխսն	Dimetoka	Demotika, Didymoteicho	31
Տիվրիկ	Տիվրիկ	Divriği	Divrig	29, 215-6
Տոպրիչ	Դոբրիչ	Dobrich		29
Տուրս	Տուրցի	Turtskh		32

Տրապիզոն		Trabzon	Trapizon, Trebizond	13, 29, 31, 103, 112, 175, 178-9, (180-3), 184-85, 190, 233, 263
Տարիղին	Վոլգոգրադ	Tsaritsyn	Volgograd	26
Տղնա		Çənnəb	Tsghna	4, 92, 100
Փասս		Payas		199
Փաշաքընդի	Բաշքենդ, Գեղարքունիք	Bashkend	Gegharkunik	37
Փասս		Past?		147
Փարիզ		Paris		13, 29
Փնիկուդ		Pkhikur	Çihori, Çukurköy, Çikor	291
Փոքր Ասիա	Անատոլի, Անատոլիա	Asia Minor	Anatolia	29, 30, 32, 61, 174, 178, 239, 241
Փոքր-Հայք		Lesser Armenia		29, 31
Փրովինտս	Փրովինտս, Փրովինտս	Providence		29
Փօրի	Փօրի	Poti		25, 32, 178
Թաղարք		Kələski	Kaghaki	92
Թառնապատ	Թառնապատ	Karnobat		29, 31
Թառուշն	Թառուշն	Karashen		288
Թառուրիսս		Qara Klisa		288
Թաղիասիդա	Թեղիասիդա	Cape Town		28
Թետիմիքն	Թարիմիքն	Kyarimkend	Tsaghkashen	37
Թերուն		Cherson		27, 31
Թերիք	Թերիք, Թերյուք	Kirkuk		27, 33
Թեսաւ-Մահմադ	Թյոսաւ Մահմեդ	Kösemehmet		37
Թեսապ	Թեսապ	Kesab	Kessab	28, 200, (210)
Թեթահիա	Թյոթահիա	Kütahya		29
Թիլիս		Kilis		28, 199
Թիլվար		Kilvar		26, 32
Թիշնե	Թիշն	Chişinău		27, 31
Թիզաւրու	Թյուզաւրու, Լաւշաւրյու	Kyuzadzhik	Lanjaghbyur	37
Թիվուխտան	Թուրիստան	Kurdistan		28, 32
Թոի		Kığı	Kghi	167, (171)
Թորուն	Թորուն	Korun?		138
Թուսանցա (Թեսաթեսէ)		Constanta	Köstence	27, 31
Թուրայիս		Kutaisi		25, 32
Թոփրան	Գուբրան	Küpkiran	Yukarıküpkiran, Yukarı Küpkiran	137
Թրուշշաստ		Kronstadt	Brașov	27
Օնիսան		Odesa	Odessa	27, 31
Օզմա Մեն Ռոմի		Ozum see Vozim		
Օլիի	Olti	Oltu		32, 291
Օնի	Oն	Oni		25
Օնճայու	Յոնժայի, Առվանց	Yoncalı	Aravüdots	139
Օշ		Osh		26
Օվ		Ovs	Döküktaş	147
Օվանըք		Ovacık		241, (246)
Օր	Or		Isthmus of Perekop	26
Օրդակլու		Ordaklı		37
Օրտաքըօյ		Ortaköy		241
Օրուն		Ordu		29, 232, 234
Օրորակինոտ		Okrobakert	Köprülü	291
Ֆամալուստա	Ֆամագուստա	Famagusta		28
Ֆազա	Ֆարսա	Fatsa		184
Ֆենես		Feneße		215
Ֆիլիպպէ	Պոլվիկ	Filibe	Plovdiv	29, 31
Ֆրանսս		France		29, 293
Ֆրեզնո	Ֆրեզնո	Fresno		29
Ֆօրչան	Ֆորչան	Focşani		27

37.2 List of placenames that Adjarian did not list

The previous table is for the place names that Adjarian listed. While translating the text, I came across a small number of additional place names (and names for bodies of water) that Adjarian didn't include in his list.

Table 37.2: Names of places that Adjarian did not list

Armenian	English
Ալիս	Alis, Kızılırmak
Արտեալ	Artial, Artyal, Ardeal, Erdély, Transylvania
Արաքս	Araks, Aras
Եփրատ	Euphrates
Երմենի քեանդ, Արմենիքենդ	Ermenikend
Կասպից ծով	Caspian Sea
Մարմարա	Marmara
Միջերկրական	Mediterranean Sea
Նիկիա	Nicaea
Ոսկեղջիւր	Golden Horn
Պարսկահայաստան	Persian Armenia, Persarmenia
Սև ծով	Black Sea
Սևանայ լիճ	Lake Sevan
Սղոնախ	Signagi, Sighnaghi
Վոսփոր	Bosphorus, Bosphorus
Վոլգա, Վոլգա	Volga
Տաճկահայաստան, Տաճկաստան	Ottoman Turkey, Ottoman Armenia
Փայտակարան	Paytakaran

References

- Adjarian, H. 1901. Lautlehre des Van-Dialekts. *Zeitschrift für armenische Philologie* 1. 74–86, 121–138. <https://archive.org/details/zeitschriftfrar00unkn0og/>.
- Adjarian, Hratchia. 1909. *Classification des dialectes arméniens*. Paris: Librairie Honoré Champion. <https://archive.org/details/bibliothquedel173ecol/page/n7/mode/2up>.
- Adjarian, Hratchia. 1899. Les explosives de l’ancien arménien étudiées dans les dialectes modernes. In *La parole ou revue internationale de rhinologie, otologie, laryngologie et phonétique expérimentale*, 119–127. Paris. <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k57626142/f121.item>.
- Baronian, Luc. 2017. Two problems in Armenian phonology. *Language and Linguistics Compass* 11(8). e12247. DOI: [10.1111/lnc3.12247](https://doi.org/10.1111/lnc3.12247).
- Bezrukov, Nikita. 2022. *Caucasus in motion: Dynamic wordhood and morpheme positioning in Armenian and beyond*. University of Pennsylvania. (Doctoral dissertation).
- Bezrukov, Nikita & Hossep Dolatian. 2020. Mobile affixes across Western Armenian: Conflicts across modules. In *University of Pennsylvania Working papers in Linguistics*, vol. 26, 6.
- Boyacioglu, Nisan. 2010. *Hay-Pay: Les verbs de l’arménien occidental*. Paris: L’Asiathèque.
- Braun, Angelika. 2013. An early case of “VOT”. In *Interspeech 2013*, 119–122. ISCA. DOI: [10.21437/Interspeech.2013-50](https://doi.org/10.21437/Interspeech.2013-50).
- Chambers, J. K. & Peter Trudgill. 1998. *Dialectology*. 2nd edn. Cambridge University Press. DOI: [10.1017/CBO9780511805103](https://doi.org/10.1017/CBO9780511805103).
- Comrie, Bernard. 1984. Some formal properties of focus in Modern Eastern Armenian. *Annual of Armenian Linguistics* 5. 1–21.
- de Cibried, Jacques Chahan. 1823. *Grammaire de langue arménienne*. Paris: Éverat.
- Dekmejian, Hrair. 1997. The Armenian diaspora. In Richard G. Hovannisian (ed.), *The Armenian people from ancient to modern times*, vol. 2, 413–445. Houndsmill/London: Macmillan Press.
- DeLisi, Jessica. 2018. Armenian prosody in typology and diachrony. *Language Dynamics and Change* 8(1). 108–133. DOI: [10.1163/22105832-00801005](https://doi.org/10.1163/22105832-00801005).

References

- Djahukian, G. B. 1986. Introduction. In John A. C. Greppin & Amalya A. Khachaturian (eds.), *A handbook of Armenian dialectology*. Delmar, NY: Caravan Books.
- Dolatian, Hossep. 2022. An apparent case of outwardly-sensitive allomorphy in the Armenian definite. *Glossa: a journal of general linguistics* 7(1). DOI: [10.16995/glossa.6406](https://doi.org/10.16995/glossa.6406).
- Dolatian, Hossep. 2023a. Isomorphism between orthography and underlying forms in the syllabification of the Armenian schwa. *Phonological Data and Analysis* 5(4). DOI: [10.3765/pda.v5art4.68](https://doi.org/10.3765/pda.v5art4.68).
- Dolatian, Hossep. 2023b. Output-conditioned and non-local allomorphy in Armenian theme vowels. *The Linguistic Review* 40. 1–42. DOI: [10.1515/tlr-2022-2104](https://doi.org/10.1515/tlr-2022-2104).
- Dolatian, Hossep, Afsheen Sharifzadeh & Bert Vaux. 2023. *A grammar of Iranian Armenian: Parskahayeren or Iranahayeren* (Languages of the Caucasus). Berlin: Language Science Press. DOI: [10.5281/zenodo.8177018](https://doi.org/10.5281/zenodo.8177018).
- Donabédian, Anaïd. 2018. Middle East and beyond - Western Armenian at the crossroads: A sociolinguistic and typological sketch. In Christiane Bulut (ed.), *Linguistic minorities in Turkey and Turkic-speaking minorities of the periphery*, 89–148. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. DOI: [10.2307/j.ctvckq4v1](https://doi.org/10.2307/j.ctvckq4v1).
- Donabédian, Anaïd. 2001. Tabou linguistique en arménien occidental: ‘gor’ progressif est-il ‘tunc’? In Anaïd Donabédian (ed.), *Langues de diaspora, langues en contact*. Vol. 18 (Faits de langue), 201–210. Paris: Ophrys.
- Dum-Tragut, Jasmine. 2002. *Word order correlations and word order change: An “applied-typological” study on literary Armenian variants*. München: Lincom Europa.
- Dum-Tragut, Jasmine. 2009. *Armenian: Modern Eastern Armenian* (London Oriental and African Language Library 14). Amsterdam: John Benjamins. DOI: [10.1075/loall.14](https://doi.org/10.1075/loall.14).
- Dum-Tragut, Jasmine. 2012. Amen tel hay kay. 20 years later - Pluricentric Armenian and its changed dominance hierarchy. In Rudolf Muhr (ed.), *Non-dominant varieties of pluricentric languages. Getting the picture*, 187–206. Peter Lang Verlag.
- Finck, Franz Nikolaus. 1907. *Die Sprache der armenischen Zigeuner*. St. Petersburg: Acad. Impériale des Sciences.
- Gilanentz, Petros di Sarkis. 1959. *The chronicle of Petros di Sarkis Gilanentz concerning the Afghan invasion of Persia in 1722, the siege of Isfahan and the repercussions in northern Persia, Russia and Turkey*. Lisbon: Imprensa Nacional. [https://archive.org/details/chroniclepetrosdisarkisgilanentz\(mode/2up](https://archive.org/details/chroniclepetrosdisarkisgilanentz(mode/2up).
- Godel, Robert. 1975. *An introduction to the study of Classical Armenian*. Wiesbaden: Reichert Wiesbaden.

- Grammont, Maurice. 1908. *Mélanges de linguistique offerts à M. Ferdinand de Saussure*. Paris: Champion.
- Greppin, John A. C. & Amalya A. Khachaturian. 1986. *A handbook of Armenian dialectology*. Delmar, NY: Caravan Books.
- Hammalian, Stephen John. 1984. *A generative phonology of Old Armenian*. New York University. (Doctoral dissertation).
- Hodgson, Katherine. 2019. *Relative clauses in colloquial Armenian: Syntax and typology*. Université Sorbonne Paris. (Doctoral dissertation).
- Kahnemuyipour, Arsalan & Karine Megerdoomian. 2011. Second-position clitics in the vP phase: The case of the Armenian auxiliary. *Linguistic Inquiry* 42(1). 152–162. DOI: [10.1162/LING_a_00033](https://doi.org/10.1162/LING_a_00033).
- Kahnemuyipour, Arsalan & Karine Megerdoomian. 2017. On the positional distribution of an Armenian auxiliary: Second-position clisis, focus, and phases. *Syntax* 20(1). 77–97. DOI: [10.1111/synt.12129](https://doi.org/10.1111/synt.12129).
- Karapetian, Shushan. 2014. “How do I teach my kids my broken Armenian?”: A study of Eastern Armenian heritage language speakers in Los Angeles. University of California, Los Angeles. (Doctoral dissertation).
- Karst, Josef. 1901. *Historische Grammatik des Kilikisch-Armenischen*. Strassburg: Verlag von Karl Trübner.
- Kavassian, Sossy. 1983. *Certains problèmes morphologiques de l’arménien parlé chez les immigrants arméniens de première et deuxième génération à Montréal*. Québec: Université Laval. Centre international de recherches sur le bilinguisme.
- Kelly, Niamh E. & Lara Keshishian. 2021. Voicing patterns in stops among heritage speakers of Western Armenian in Lebanon and the US. *Nordic Journal of Linguistics* 44(2). 103–129. DOI: [10.1017/S0332586521000093](https://doi.org/10.1017/S0332586521000093).
- Kim, Ronald I. 2021. The phonetics and phonology of Old Armenian <V>, <W>, and Prevocalic <OW>. *Transactions of the Philological Society* 119(3). 371–392. DOI: [10.1111/1467-968X.12224](https://doi.org/10.1111/1467-968X.12224).
- Macak, Martin. 2017. The phonology of Classical Armenian. In Jared Klein, Brian Joseph & Matthias Fritz (eds.), *Handbook of comparative and historical Indo-European linguistics*, 1037–1079. Berlin/Munich/Boston: Walter de Gruyter. DOI: [10.1515/9783110523874-016](https://doi.org/10.1515/9783110523874-016).
- Macak, Martin Jakub. 2016. *Studies in Classical and Modern Armenian phonology*. University of Georgia. (Doctoral dissertation).
- Manoukian, Jennifer. 2022. Literary translation and the expansion of the Ottoman Armenian reading public, 1853–1884. *Book History* 25(1). 128–171. DOI: [10.1353/bh.2022.0007](https://doi.org/10.1353/bh.2022.0007).

References

- Manoukian, Jennifer. 2023. *In search of purity: Language, ideology and global intellectual movements in Ottoman Armenian history, 1750-1915*. University of California, Los Angeles. (Doctoral dissertation).
- Martirosyan, Hrach. 2018. The Armenian dialects. In Geoffrey Haig & Geoffrey Khan (eds.), *The languages and linguistics of Western Asia*, 46–105. Berlin-/Boston: De Gruyter. DOI: [10.1515/9783110421682-003](https://doi.org/10.1515/9783110421682-003).
- Martirosyan, Hrach. 2019. The Armenian dialects: Archaisms and innovations; description of individual dialects. *Bulletin of Armenian Studies / Армянский гуманитарный вестник* 5. 164–258.
- Meillet, Antoine. 1977. *Études de linguistique et de philologie arméniennes*. Vol. 2. Louvain: Imprimerie Orientaliste.
- Msérianz, Lévon. 1899. Notice sur la phonétique du dialecte arménien de Mouch. In *Actes du onzième Congrès international des orientalistes, Paris 1897*, vol. 1, 299–316. <https://books.google.com/books?id=dw5BAQAAQAAJ>.
- Parnassian, Nevard A. 1985. On the formation of Ashkharhabar. *Annual of Armenian Linguistics* 6. 67–73.
- Patkanoff, K. 1866. *Über den armenischen Dialekts von Agulis*. Berlin.
- Pedersen, Holger. 1906. Armenisch und die nachbarsprachen. *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der Indogermanischen Sprachen* 39(3). 334–485. <https://www.jstor.org/stable/40846285> (9 October, 2023).
- Petermann, Heinrich Julius. 1867. Über den Dialect der Armenier von Tiflis. *Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Philosophisch: Historische Klasse*. 1866th ser. 57–87. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7f/Abhandlungen_der_K%20C3%20B6niglichen_Akademie_der_Wissenschaften_in_Berlin_%28IA_abhandlungenderk1866deut%29.
- Pierce, Mark. 2007. Vowel epenthesis vs. schwa lexicalization in Classical Armenian. *Journal of Indo-European Studies* 35(1/2). 111–119.
- Samvelian, Pollet, Pegah Faghiri & Victoria Khurshudyan. 2023. On the persistence of SVO: the case of Modern Eastern Armenian. *Linguistics*. DOI: [10.1515/ling-2021-0013](https://doi.org/10.1515/ling-2021-0013).
- Sayeed, Ollie & Bert Vaux. 2017. The evolution of Armenian. In Jared Klein, Brian Joseph & Matthias Fritz (eds.), *Handbook of comparative and historical Indo-European linguistics*, 1146–1167. Berlin/Munich/Boston: Walter de Gruyter. DOI: [10.1515/9783110523874-021](https://doi.org/10.1515/9783110523874-021).
- Schirru, Giancarlo. 2012. Laryngeal features of Armenian dialects. In Benedicte Nielsen Whitehead, Thomas Olander, Birgit Olsen & Jens Elmegard Rasmussen (eds.), *The sound of Indo-European: Phonetics, phonemics, and morphophonemics*, 435–457. Copenhagen: Museum Tusculanum Press.

- Schröder, Johann Joachim. 1711. *Thesaurus linguae armenicae*. Amsterdam.
- Schwink, Frederick W. 1994. On the lexicalization of Classical Armenian vowel epenthesis. In *NSL: Linguistic Studies in the Non-Slavic Languages of the Commonwealth of Independent States and the Baltic Republics*, vol. 7, 287–298. Chicago Linguistic Society, The University of Chicago.
- Seyfarth, Scott, Hossep Dolatian, Peter Guekguezian, Niamh Kelly & Tabita Toparlak. 2023. Armenian (Yerevan Eastern and Beirut Western varieties). *Journal of the International Phonetic Association*. DOI: 10 . 1017 / S0025100323000130.
- Sievers, Eduard. 1901. *Grundzüge der Phonetik, zur Einführung in das Studium der Lautlehre der indogermanischen Sprachen*. Breitkopf & Härtel. <https://archive.org/details/grundzgederphon00sievgoog>.
- Tahtadjian, Talia. 2020. *Western Armenian rhotics: A differential phonetic study*. Carleton University. (Bachelor's thesis).
- Tahtadjian, Talia Lisa. 2021. *Phonetic interference in the production of stops by Western Armenian bilinguals*. University of Toronto. (MA thesis).
- Thomson, Robert W. 1989. *An introduction to Classical Armenian*. Delmar, NY: Caravan Books.
- Toparlak, Tabita. 2019. *Etudes phonétiques en arménien*. Université Paris 3 - Sorbonne Nouvelle. (MA thesis).
- Vaux, Bert. 1995. A problem in diachronic Armenian verbal morphology. In Jos Weitenberg (ed.), *New approaches to medieval Armenian language and literature*, 135–148. Amsterdam: Rodopi.
- Vaux, Bert. 1998. *The phonology of Armenian*. Oxford: Clarendon Press.
- Vaux, Bert. 2008. Zok: The Armenian dialect of Agulis. In Barlow Der Mardichian (ed.), *In between Paris and Fresno: Armenian Studies in honor of Dickran Kouymjian*, 283–301. Costa Mesa, CA: Mazda Press.
- Vaux, Bert. 2012. The Armenian dialect of Smyrna. In Richard Hovannisian (ed.), *Armenian Smyrna/Izmir: The Aegean Communities*, 111–126. Costa Mesa, CA: Mazda Publishers.
- Vlasyan, Narine. 2019. Shamakhi: A lost dialect, a lost identity. *EVN Report*. <https://evnreport.com/spotlight-karabakh/shamakhi-a-lost-dialect-a-lost-identity> (1 November, 2022).
- Weitenberg, Jos J. S. 2017. The dialectology of Armenian. In Jared Klein, Brian Joseph & Matthias Fritz (eds.), *Handbook of comparative and historical Indo-European linguistics*, 1132–1146. Berlin/Munich/Boston: Walter de Gruyter. DOI: 10.1515/9783110523874-020.

References

- Мсерианц, Левон Зармайрович. 1897. Этюды по армянской диалектологии. Ч. 1: Сравнительная фонетика мушского диалекта в связи с фонетикою грабара [Etudes on Armenian dialectology. Part 1: Comparative phonetics of the *Mush* dialect in connection with the phonetics of the *Grabar*]. Москва: Университет. тип. <https://books.google.com/books?id=klOR1FZlqAgC>.
- Мсерианц, Левон Зармайрович. 1901. Этюды по армянской диалектологии. Ч. 2: Сравнительная морфология мушского диалекта в связи с морфологией грабара и среднеармянского [Etudes on Armenian dialectology. Part 2: Comparative morphology of the *Mush* dialect in connection with the morphology of *Grabar* and *Middle Armenian*]. Москва: Университет. тип.
- Патканов, Керопэ Петрович. 1869. Исследование о диалектах армянского языка: Филологический опыт [A study on dialects of the Armenian language: Philological experience]. Санкт-Петербург: Тип. Имп. Акад. наук.
- Патканов, Керопэ Петрович. 1875. Материалы для изучения армянских наречий [Materials for the study of Armenian dialects]. Санктпетербург: Тип. Имп. Акад. наук. <https://books.google.com/books?id=xlxIAQAAQAAJ>.
- Томсон, Александр. 1887. Лингвистические исследования [Linguistic research]. Vol. 1. С.-Петербургъ: Тип. Е. Евдокимова.
- Томсон, Александр. 1890. Историческая грамматика современного армянского языка города Тифлиса [Historical grammar of the modern Armenian language of the city of Tiflis]. С.-Петербургъ: Тип. Е. Евдокимова. <https://books.google.com/books?id=-yMVAAAAYAAJ>.
- Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine]. 1895. Թիֆլիս. <https://www.flib.sci.am/journal/ethno/Main.html>.
- Ալլահվերտեան, Յակոբ. 1884. Ուլիսիա կամ Զեյթուն, լեռնային աւան ի Կիլիկիա: Ակարագիր տեղական, կենսական, բանասիրական եւ լեզուաբանական [Ullinia or Zeitun, a mountain town in Cilicia: Description local, vital, philological and linguistic]. Պոլիս: Տպագրութիւն Գ. Պաղտատիեան.
- Ախերդեան, Գեորգեայ. 1852. Սայեաթ-Նովայ. լուս զցած աշխատասիրութենով [Sayat-Nova]. Սոսկվը: Ի տպարանի Վլատիմիրայ Գստիե. https://www.google.co.uk/books/edition/Sajeath_N%5C%C3%5C%24waj/-bg-AAAACAAJ.
- Աղայան, Եղուարդ Բագրատի (ed.). 1981. Ժամանակակից հայերենի խոսակցական լեզուն [Modern colloquial Armenian]. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիա.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1898. Քննութիւն Ասլանբեգի բարբառին [Study of the Aslanbeg dialect]. Բազմավեպ 56(1). 31–35. <https://arar.sci.am/dlibra/publication/164854/edition/149934>.

- Աճառեան, Հրաչեայ. 1901. Թննություն Ղարաբաղի բարբարի [Study of the dialect of Karabakh]. Կաղարշապատ: Տպարան Մայր Աթոռաց Ս Էջմիածնի.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1902. Թուրքերինե փոխառեալ բառերը Պօլսի հայ ժողովութական լեզուին մէջ համեմատութեամբ Վանի, Ղարաբաղի եւ Նոր-Նախիջենանի բարբառներուն [Turkish loanwords in the colloquial language of Istanbul Armenians, in comparison with the dialects of Van, Karabagh, and New Nakhichevan] (Եմինեան ազգագրական ժողովածոլ 3). Մոսկուա-Վաղարշապատ: Լազարեան Ճեմարան Արեւելեան Լեզուաց.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1911. Հայ Բարբառագիտութիւն [Armenian dialectology]. Մոսկուա-Նոր-Նախիջենան: Լազարեան Ճեմարան Արեւելեան Լեզուաց.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1926. Հայերին արմատական բառարան [Armenian etymological dictionary]. Երեւան: Երեւանի Համալսարանի Հրատարակչութիւն.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1935. Թննութիւն Ագուկիսի բարբարի [Study of the dialect of Agulis]. Երեւան: Պետական Հրատարակչութիւն.
- Աճառյան, Հրաչյա. 1941. Թննություն պոլսահայ բարբարի [Study of the Armenian dialect of Istanbul]. Երևան: Պետական Համալսարանի Հրատարակչություն.
- Աճառյան, Հրաչյա. 1952. Լիակատար քերականություն Հայոց լեզվի [Complete grammar of the Armenian language]. Vol. 1. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիա Հրատարակչություն. <http://serials.flib.sci.am/Founders/Acharyan%20LQ1-2/book/content.html>.
- Այտընեան, Արմեն. 1867. Թերականութիւն աշխարհաբար կամ արդի հայերին լեզուի [Grammar of the Civil or Modern Armenian language]. Վիեննա: Միհթարեանց տպարան.
- Անդրանիկ. 1900. Տերսիմ Ճանապարհորդութիւն եւ Տեղագրութիւն [Der-sim: Travels and topography]. Թիֆլիս: Թիֆլիսի Հայոց Հրատարակչական Ընկերութիւն.
- Արեւելեան մամուլ [Eastern Press]. 1882. Չմիւռնիա. https://tert.nla.am/mamul/Arevelean_mamul_1/Table.html.
- Բազմավեպ [Bazmavep]. 1843-present. Վենետիկ. <http://tert.nla.am/mamul/Bazmavep/Table.html>.
- Բիւրակն [Byurakn]. 1882. Պօլս. <http://tert.nla.am/mamul/Byurakn/Table.html>.
- Գազանճեան, Յովհաննես. 1899. Եւղոկիոյ հայոց գաւառաբարբառը [The provincial dialect of the Armenians of Eydokia]. Վիեննա: Միհթարեան տպարան. <https://books.google.com/books?id=NiQ-AAAAYAAJ>.
- Գապիկիան, Մ. Ա. 1912. Ակնայ գաւառաբարբառը [The Akn dialect]. Վիեննա: Միհթարեան Տպարան.

References

- Դավթյան, Կարո Ստեփանի. 1966. Լեռնային Դարբանական բարբառային քարտեզը [Dialectal map of Mountainous Karabakh]. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիայի Հրատարակչություն.
- Զաքարյան, Հովհաննես. 1981. Հայերենի հասարակական տարրերակումը Երևանում [Social differentiation of Armenian in Yerevan]. In Եղուարդ Բագրատի Աղայան (ed.), Ժամանակակից հայերենի խոսակցական լեզուն [Modern colloquial Armenian], 120–278. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիա.
- Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal]. 1901. Մոսկվա. <https://www.flib.sci.am/journal/eminian/Main.html>.
- Լոյս [Light]. 1910. Նոր Նախիջեւան. <https://tert.nla.am/mamul/luys-1910/NLA/List.html>.
- Լրաբեր [Messenger]. 1904. Նոր Զուղա. <http://tert.nla.am/mamul/nor%5C%20jughayi%5C%20lraber/NLA.html>.
- Լրաբեր [Messenger]. 1908. Աստրախան. <http://tert.nla.am/mamul/lraber-1908/NASLib.html>.
- Խաթաբալայ [Khatabala]. 1906–1916, 1922, 1925, 1926. Թիֆլիս. <http://tert.nla.am/mamul/xatabala-1906/NASLib.html>.
- Կատվայյան, Վիկտոր. 2015. Երեսը և հայոց լեզուն [The genocide and the Armenian language]. Բանբեր հայագիտության 1. 103–113.
- Կռունկ հայոց աշխարհին [Crane to the Armenian world]. 1860. Թիֆլիս. <http://tert.nla.am/mamul/Krunkhayocashxarhi/Table.html>.
- Հայելի [Mirror]. 1906. Թիֆլիս. <http://tert.nla.am/mamul/Haeli1/Table.html>.
- Հանդես Ամսորեայ [Monthly Review]. 1887–present. <http://tert.nla.am/mamul/Handesamsorya/Table.html>.
- Դարագույյան, Թերեզա. 1981. Ակսարկներ ժամանակակից հայերեն խոսակցական լեզվի [Observations on modern colloquial Armenian]. In Եղուարդ Բագրատի Աղայան (ed.), Ժամանակակից հայերենի խոսակցական լեզուն [Modern colloquial Armenian], 120–278. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտությունների Ակադեմիա.
- Դարիբյան, Արարատ. 1941. Համառոտություն հայ բարբառագիտության [Summary of Armenian dialectology]. Երևան: Պետհամալսարանի տպ. <https://arar.sci.am/dlibra/publication/307074/>.
- Ճանիկեան, Յովսեփ Կ. 1895. Հնութիւններ Ակնայ [Antiques of Akn]. Թիֆլիս: Տպարան Մ.Դ. Ռուսինեանցի. <https://books.google.com/books?id=VScOAAAAIAAJ>.
- Մեր ծայնը [Our voice]. 1907. Նոր Նախիջեւան. <https://tert.nla.am/mamul/Mer%20dzayn1907/NLA.html>.

- ՄԵԼԻՔ-ԴԱՎԻԹԱՎԵԿ, Ս. 43-45, 113-114, 229-232, 354-35. Զայսական ուսումնասիրութիւն Մարաշի բարբառին [A phonetic study of the Marash dialect]. Հանդես ամսօրեայ 7. 1896.
- Նոր կեանք [New life]. 1907. Նոր Նախիջեւան. <https://etchmiadzinlibrary.am/images/Magazin/Norr%20kyanq.html>.
- Զահուլյան, Գևորգ Բեգլարի. 1972. Հայ բարբառագիտության ներածություն [Introduction to Armenian dialectology]. Երևան: << ԳԱԱ Հրաչյա Աճայյանի անվան լեզվի ինստիտուտ>>.
- Սարգսեանց, Սարգիս. 1883. Ագուեցց բարբառը. Զօկերի լեզուն, լեզվաբանական հետազոտութիւն [The dialect of Agulis: The Zok language, a linguistic study]. Մուկվա: Գերբեկի տպարան.
- Սարգսյան, Արմեն Յուրիի. 2013. Ղարաբաղի բարբառի բառարան [Dictionary of the Karabakh dialect]. Երևան: Եղիք Պրինտ.
- Սրուանձտեան, Գարեգին. 1876. Մանանայ [Manna]. Պոլս: Տպագրութիւն Ե. Ս. Տնտեսեան. <https://digilib.aua.am/book/473/496/9656/%D5%84%D5%A1%D5%B6%D5%A1%D5%B5>.
- Տեր-Դազարեան, Ա. 1908. Հանրամատչելի բառարան օտարազգի բառերի եւ գործածութեան մեջ մտած մտքերի ու դարձւածքների [A popular dictionary of foreign words and common phrases and expressions]. Թիֆլիս: ԵՊՕԽԱ.
- Քուեան, Յակոբ. 1899. Հայք ի Սմիւնիա եւ ի շրջակայս [Armenians in Smyrna and its surroundings]. Վիեննա: Մխիթարեան տպարան. http://serials.flib.sci.am/openreader/Zmyur_1899/book/content.html.

Translation and commentary on Adjarian 1911 ‘Armenian dialectology’

Set blurb on back with \BackBody{my blurb}